VARLIK YILLIĞI
2791 • VARLIK YILLIĞI

VARLIK YILLIĞI 1972

VARLIK YILLIĞI 1972

VARLIK YILLIĞI 1972

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

VARLIK YILLIĞI : 13

Yılın düşünceleri bölümü dışında bu cıltteki bütün yazıların hiçbir yerde çıkmamış olması esastır. Ancak bazı şiir ve hikâyeler, bizde bekledikleri süre içinde, yazarlarınca başka bir yerde çıkarılmış ve gözümüzden kaçmışsa, özür dileriz.

Varlık Yayınları, Sayı: 1631
İstanbul'da Gül Matbaasında dizilmiş,
Dilek Matbaasında basılmıştır.
Aralık, 1971

1971'e TOPLU BİR BAKIŞ

Yaşar NABİ

D I Ş D Ü N Y A

«Dünyamızın şu 1970 yılı sonlarında, bir yıl öncesine göre biraz daha içaçıcı, biraz daha umut verici bir görünü içinde bulunduğunu söylemek, bilmem aşırı bir iyimserlik mi sayılır?» demiştim geçen Yıllık'ımızın başında. Bugun de aşağı yukarı aynı şeyi söylemek istiyorum. Dünyamızın gidişindeki genel durumun üsüste iki yıl, sevindirici değilse bile, umut verici bir nitelikte olması hayra yorulmak ve içimizi ferahlatmak gerekir.

Gerçi, yıllardan beri dünyamızın başına belâ kesilmiş olan birtakım çetin uzlaşmazlıklar henüz kesin bir sonuca bağlanamamış, bütün anlaşma imkânlarını ellerinde tutan büyük devletler arasındaki anlaşmazlığa, dünyamızı gerçek bir barış ve huzur havasına kavuşturacak, bir çözüm yolu bulunamamış, bulunamayışının nedenleri üzerinde birbirlerini suçlayan sert propaganda söylevlerine son verilmemiştir.

Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletlerinin Güney Vietnam'dan çekilme kararını uygulamada gösterdiği çabalar, öte yandan gerek Berlin sorununun bir çözüme bağlanması, gerekse Arap İsrail çatışmasına son vermek için prensip anlaşmasına varılmış olması dünya politikasını yakından izleyen gözlemciler üzerinde hissedilir bir ferahlık yaratmıştır. Gerçi Güney Vietnam'daki başkanlık seçimlerinde eski başkan Tiyo'nün, Amerika'nın desteği sayesinde, pek de demokratik sayılamayacak metotlarla ve tek adaylı bir seçimle yeniden işbaşına getirilmesi, öte

yandan İsrail'in Birleşmiş Milletler'in kararına ve Amerikanın da sözde ihtarına rağmen, işgal ettiği Arap topraklarından bir kısmını, özellikle Kudüs ile Golan tepelerini geri vermemekte direnişi, bu yumuşama ve anlaşma havasına gölge düşürmüşse de, 1972 içinde, uzun yıllardan beri dünyamızın başına belâ kesilen bu iki sorunda, şu ya da bu şekilde, kesin bir sonuç bulunarak hepimize geniş bir nefes aldıracağı umutları kuvvetlenmiştir. Böyle bir sonucun bütün anlaşmazlıkların kaynağı sayılan Amerika Sovyet gerginliğini bir hayli hafifleteceği de şüphesizdir.

Zaten Amerika'da Nixon'un tutumuna karşı gitgide sertleşen iç muhalefet, kamu oyunun hükümetlerinin müdahaleci politikasına karşı tutumunu daha belirli bir şekilde açığa vurması, Başkanı, gelecek seçimlerde kazanmak şansını artırmak için, ister istemez daha ılımlı ve uzlaşıcı bir yola girmeye zorlamaktadır.

Bununla birlikte A.B.D. Senatosunun Amerikan dış yardım kanun tasarısı üzerindeki kararı bu büyük Devletin koruduğu ülkelere karşı cömertliğinde bir hayli kısıntılara gidilmesi ihtimalini ortaya koyduğu gibi, başkanın itibarına indirilmiş yeni bir darbe oldu. Bu oylamanın A.B.D. ve onunla birlikte dünya politikasında yeni birtakım beklenmedik gelişmelere yol açması kimseyi şaşırtmayacaktır.

ÇİN SÜRPRİZİ

Bu soldan geri edişin en şaşırtıcı kanıtı günün birinde Nixon'un Komünist Çin liderleriyle görüşmek üzere Pekin'e gideceğini ilân etmesi oldu. Bir Amerika Cumhurbaşkanının henüz resmen tanımadığı bir ülkeyi ziyaret etmesi tarihte görülmüş değildi. Hemen ardından A.B.D. nin Çin'in Birleşmiş Milletler'e alınmasına öteden beri karşı olan görüşü değişti. Onun işaretini bekleyen birçok devletler de hem K. Çin'i tanıyacaklarını, hem de Birleşmiş Milletlere alınmasını destekleyeceklerini âdeta birbirleriyle yarışırcasına ilân ediverdiler. Yalnız halledilmesi gereken bir nokta kalıyordu: Veto hakkına sahip ve Güvenlik

Kurulu'nun daimi üyesi Milliyetçi Çin'in durumu ne olacaktı? Amerika, her iki Çin'in de B.M. üyesi olmasında ısrar etmekteydi. Hattâ Nixon bunun tersi bir kararı veto edeceğini de söylemiştir. Bununla birlikte Arnavutluk'un önerisini kabul eden Genel Kurul, Kızıl Çin'n üyeliğni onaylarken Milliyetçi Çin'i de bu haktan yoksun bıraktı. Böylece Formoza (Taiwan) devleti veto hakkıyla Güvenlik Kurulu daimi üyeliğini Pekin'e kaptırmış oldu.

A.B.D. nin sadık bir bendesi sıfatıyle, Birleşmiş Milletlerde hiçbir zaman güçlük çıkarmamış ve veto hakkını kullanmamış olan Taiwan'ın uysallığını Pekin'den beklemek elbette yerinde olmaz. Sovyetler Birliği'nin, sayısı akılda kalmayacak kadar çoğalmış olan veto'larına bir de Komünist Çin'in vetoları eklenirse B.M. de, uluslararası anlaşmazlık konularında çalışmaların ne büyük güçlükler içine gireceği kolaylıkla tahmin edilebilir.

Şimdiye kadar A.B.D. kadar S.S.C.B.'ince de tecrit edilerek dünya politika alanında kendisine en küçük bir yer ayrılmamış olan Çin'in böyle dünya işleri arenasına birdenbire gürültü ile girişi önümüzdeki yıllarda dünya politika dengesinde büyük değişikliklere yol açacak nitelikte bir olaydır. Bunların neler olacağı ve olayların ne yönde gelişeceği şimdiden kestirilemez. Ama kurnaz Mao'nun Sovyetler'le Amerika'nın aralarını açıp kendi oyununu rahatça oynayabilmek için her çareye baş vuracağı tahmin edilebilir. Öte yandan karşılarına çıkan ve günden güne önemi artan bu yeni tehlikenin Amerika ile Sovyetler'i, ileride bir Çin Japon yakınlaşması ile ortaya çıkabilecek bir sarı ırk tehlikesine karşı, aralarındaki gerginliği azaltmaya ve bu yeni tehdit karşısında el ve işbirliği yapmaya zorlaması da beklenebilir. Şüphesiz böyle bir sonuç başı dertli dünyamızın yararına olacaktır.

A.B.D. İÇ SORUNLARI VE DOLAR

Amerika Birleşik Devletleri, iç huzuru ile birlikte dünya piyasasındaki sağlam görünen liderlik durumunu ve parasının şaşmaz değerini de yitirmeye başlamış görünüyor. Birleşik Devletler halkları içindeki hoşnutsuzluk ya-

tışmaktan hayli uzak görünüyor. Ak kara çekişmesi ağırlığını sürdürmekte devam ederken aklar içinde de hükümetlerinin dünya egemenliği uğrunda kendilerine yüklediği ağır vergilere karşı direniş artmaktadır. Öte yandan gençliğin uyuşturucu maddelere günden güne artan rağbetine paralel olarak memlekette asayişin de ağır darbeler yemekte devam etmesi bu dev ülkenin iç ve dış itibarını zedelemektedir. Nixon'un doların altın esasına bağlılığını kaldırması dünya piyasalarında büyük bir sarsıntıya yol açtı. Doların gerçek değeri üzerindeki kararsızlık o gün bugün sürüp gidiyor. Bunun yanında ithal malları üzerindeki vergiye getirilen % 10'luk zam kendi halkı arasında olduğu kadar ekonomilerinde Amerika'ya yapılan ihracat önemli yer tutan ülkelere de büyük üzüntü ve kararsızlık getirdi.

Avrupa Ortak Pazarının yarattığı rekabete Japonya ile Sovyetler Birliği, ardından da Komünist Çin'in eklenmesi Amerika'nın ekonomik üstünlüğüne olan sarsılmaz inancı hayli zayıflatmıştır. A.B.D. nin politik alanda karşılaştığı güçlükler de yaraya tuz biber ekmekten geri kalmadı.

ŞİLİ ÖRNEĞİ

Bu güçlüklerin başında, dünyada ilk defa olarak komünist bir başkanın demokratik seçim yolu ile işbaşına geldiği Şili olayını küçümsememek gerekir. Gerçi Şili'de komünist Allende, bir sol koalisyonun oyları ile kazanmıştır bu başarıyı. Ama onun kurduğu rejim ekonomik durumda bir ferahlık yaratıp halkı hoşnut ederse öteki Güney Amerika devletlerine örnek olabilir ve bu yoldan A.B.D. kapitalizmine karşı direniş bütün kıtaya yayılabilir.

Herhalde Birleşik Devletler'in dünya liderliğinde bugüne kadar oynadığı rolün aynı gücle devam ettirilmesi gitgide şüpheli bir hal almaktadır.

YA VİETNAM

Nixon, Güney Vietnamı tamamiyle boşaltmak hususunda yapmış olduğu vaitte durursa Amerikan ordulari-

nın silâhlı desteğiyle dahî zor ayakta tutulmuş olan Güney Vietnam devleti (A.B.D., Sovyetler ve Çin arasında bu konuda kesin bir anlaşmaya varılmazsa) Kuzey Viyetnamın saldırgan gücü karşısında varlığını koruyabilecek midir? Bu nokta pek şüpheli görünüyor. Amerikanın çekilmesiyle kurup desteklemiş olduğu Güney Vietnam Cumhuriyeti yıkılırsa bu olay A. B. D. nin itibarına indirilmiş büyük bir darbe olacaktır. Zaten Amerikanın, Vietnamda yanlış hesapla, bir çıkmaza girdiğini iyice fark ettikten sonra da tükürdüğünü yalamamakta ayak direyişi daha çok bu sonuçtan korktuğu için olmuştur. Ama bu durumun içte ve dışta uyandırdığı tepkiler son yıllarda öylesine sertleşmiştir ki Nixon mukadder sonucu biraz daha geciktirmek direncinden vazgeçmiş ve daha büyük tehlikeleri önlemek için Vietnam'ı feda etmeyi göze almak zorunda kalmıştır.

ORTAK PAZAR

Ortak Pazara (A.E.T.) İngilterenin katılması şu satırları yazdığımız sırada kesinleşmiştir. Hükümetin olumlu kararına rağmen büyük bir halk kitlesinin bu sonucu önlemek, hiç değilse geciktirmek için çırpındığı hakkındaki söylentilere rağmen İngiliz parlâmentosu kararı onaylamıştır. İngiltere'nin A.E.T. ye katılması gerçekten bu inançta olanların korktuğu kadar sakıncalı mıdır? Bunu ancak zaman gösterecek.

Herhalde İmparatorluğunu yitirmiş olan İngiltere'nin, tarihî rolünün hayali içinde, Avrupadan ayrı yaşamak ve ada zihniyetinden vazgeçmemek yönelimi bugünkü şartlar içinde anakronik bir tutum gibi görünüyor, dışardan bakınca.

İngiltere'nin tersine Almanya, Avrupa dengesi içinde çok daha olumlu bir rol oynamakta devam ediyor. Geçen yıl da bu sayfalarda belirttiğimiz gibi Willy Brandt'ın Sovyetler ve Polonya ile ilişkilerini normalleştirmek uğrunda son Dünya Savaşından sonra Polonyaya katılan Alman toprakları üzerindeki istemlerinden vazgeçmesi realist bir politikanın son aşaması olmuş ve Doğuda süregelen tehli-

keli havanın yatışmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Batı ve Doğu Almanya arasında ilk defa olarak resmi temaslar başlamış, Berlin statüsü üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu olumlu gelişmenin uzun ömürlü olmasını dilemek, Avrupa ve dünya barışının her ne pahasına olursa olsun sağlanmasına önem verenler için bir görevdir.

HİNDİSTAN PAKİSTAN

Yalnız din bağlarının birbirinden ayırdığı aynı soydan gelme ve aşağı yukarı aynı dili konuşan Hintlilerle Pakistanlılar arasındaki akıl dışı gerginlik sürüp gitmekte devam ediyor. Doğu Pakistanda halkın ayaklanmasında bağımsız bir Doğu Pakistan devleti kurmak isteyen hareketi el altından korumuş olan Hindistan, Pakistanla zaten iyi olmayan ilişkilerinin bir kat daha gerginleşmesine yol açmıştır. İki tarafın birbirlerini devamlı olarak suçlamalarından anladığımıza göre Doğu Pakistan sınırlarında topçu ve hava kuvvetlerinin de katıldığı birtakım çarpışmalar olmaktadır. Doğu Pakistan halkını ancak Batıdan getirilmiş ordunun baskısı ile zaptedilen Pakistan, bu devamlı yıpratma hareketlerinden büyük zararlar görebilir zamanla. Herhalde dört bir yanlarını kuşatan çeşitli tehkeler arasında bu iki kardeş devletin iyi komşuluk ilişkileri kuracak yerde sebepsiz bir düşmanlıkla birbirlerini yıpratmaya devam etmeleri pek de akıl kârı bir iş görünmüyor.

İÇ OLAYLAR

«Öyle sanıyoruz ki, nasıl 1961 seçimleri Demokrat Parti'yi yıkacak idiyse, 1973 seçimleri de Adalet Partisinin büyük bozgunuyla sonuçlanacaktır. Ama bu millet böylesine harcanmış, yıpranmış, her yanından dökülür hale gelmiş bu partiyi üç yıl daha sırtında taşımak sabrını gösterebilir mi? Bize kalırsa olacak iş değildir bu. Ya Mecliste meydana gelecek değişiklikler, ya şu, ya bu, ama ne olursa olsun, bu iş mutlaka kısa zamanda halledilmek ve mem-

leket daha tehlikeli durumlara düşmemek için daha ehliyetli ellere devredilmek şart olmuştur.»

«Bu şartın savsaklanması, ulusumuz için hesapsız zararlar getirir korkusundayım. Küçük partiler arasında kişisel adaylıkların sağlama bağlanması düşüncesiyle gösterilen birleşme çabaları pek de önem taşımaz bugün için. Daha güvenilir bir yoldan büyük tehlikeyi önleyecek bir çaba gerekir. Bu yapılmazsa, yalnız Demirel ve Partisi değil, bütün Meclis, ulus önünde sorumlu duruma düşecektir uğranılan zararlardan.»

«Tarihi günler yaşadığımızın unutulmaması gerekir.»

Varlık yıllığı 1971 de «1970 e Toplu bir Bakış» başlıklı yazım bu satırlarla sona eriyordu. Aradan üç ay geçti. Ordusuyla, üniversiteleriyle, Yargıtayı, Danıştayı, anayasal kuruluşlariyle, bütün namuslu aydınların üzerinde birleştiği büyük tehlikeyi durdurmak gerekliliği yalnız rejimin devamını sağlamakla görevli politikacıların umurunda olmadı. Uçuruma doğru dolu dizgin gidişi yavaşlatacak en küçük bir tedbir alınmadı. Tam tersine Atatürkçü, ilerici güçlerle zıtlaşarak onların görüşlerine taban tabana aykırı bir yol tutturma inadı iktidar partisinde bir tutku haline geldi. Bu yönelimde, sabırların taşırılması için görülmemiş bir pervasızlıkla çaba harcandı. Kaynaşan merkezden çok uzaklarda bulunanların bir sismograf duyarlığıyla kaydettikleri sarsıntıları duymamak için sarsıntı merkezinin tam göbeğinde yaşayanlar kulaklarını tıkadılar. Sabır taşını çatlatacak meydan okuma demeçleri verdiler. Başta İnönü olmak üzere, güvenilen, en sağduyulu bilinen politika kurtlarımız bile üstüste hatalar işlediler ve demokrasi rejiminin böylesine yozlaşmış bir otamda tutunamayacağını ileri sürenleri haklı çıkarmak istercesine, akla gelmedik acemiliklerin elebaşılığını yaptılar.

12 MART

Nihayet, 1960 da olduğu gibi, on yıldır süregelen ve son beş yıl içinde akla sığmaz ölçülere varan zivanasızlıkların birikimi, bir kurtarıcı gibi beklenen, önlenemez tep-

kiyi getirdi. Şimdi, bakıyoruz, bu bilinçli ihanetin baş sorumlulukları ,beş yıldır yerden yere çaldıkları anayasa düzeninin savunucuları rolünde, yüreklilik göstererek kendi hesaplarına yatırım yapma gayretine düşmüşler.

12 Mart günkü muhtıralarında ne diyordu ordu temsilcileri:

«1 — **Parlâmento ve hükûmet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamu oyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.**

«2 — **Türk Milleti'nin ve sinesinden çıkan silâhlı kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.»**

Olanlar olmuştu. Hiçbir uzgörüşü, anlayışı ve siyasal tecrübesi olmayan kişiler elinde oyuncak hale gelen devlet gemisi, nihayet pusulayı kullanmasını bilmeyenlerin çabalariyle gelmiş karaya oturmuştu.

Şimdi ne olacaktı? Bu ağır suçlama altında kalmış hükûmet, parlamentoda dayandığı ağır çoğunluğun desteği ile dümeni elden bırakmamakta direnecek miydi?

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

İlk tereddütler geçtikten sonra işin şakaya gelen tarafı olmadığını anlayan başbakan istifa etti. Derhal hararetli bir kaynaşma, çıkmaza çare bulma çabaları başladı her yandan. Tarafsız bir hükûmet denmişti muhtırada. İlk gerçekleştirilmesi gereken buydu. İyi ama bu tarafsız hükûmet, görevine devam eden parlâmentonun desteğini nasıl sağlayacaktı? Yoğun çalışmalardan sonra nihayet bir

formül bulundu. Nihat Erim C.H.P. den istifa ediyor, parlâmento dışında, uzman elemanlarla kabinenin yarısını kuruyor, öteki yarısı da partilerin Parlâmentodaki oranları ölçüsünde Erim tarafından seçilen üyelerle doldurulyordu. Böylece birbirinden hayli uzak görüşteki unsurlar Muhtıra çimentosu ile iyi kötü perçinlenerek gene Muhtıra doğrultusunda harekete geçiyordu. Cumhur Başkanınca onaylanan bu kabine, D. P. oyları dışında, şimdiye kadar görülmemiş bir çoğunluktan güven oyu alarak görevine başlıyordu. Başlıyordu ama aksama daha ilk günlerde göze çarpar bir hal almıştı. Güven oyu vermiş olan A. P. liler arasında kabineye gerçekten güvenenlerin sayısı pek azdı. Partide büyük bir hoşnutsuzluk kaynaşması başlamıştı. Zor karşısında elde edilmiş bu uysallık ne kadar devam edecekti? Bereket versin, tam o sırada imdada yetişen anayasa değişiklikleri projesi, bir süre için de olsa, yüreklere su serpti. Başbakan Erimin getirdiği değişiklikler, yıllardan beri A. P. nin istediklerinden pek az farklıydı. Onun için A. P. liler aşkla, şevkle işe giriştiler ve değişiklik dozunu az gördükleri maddeleri daha da sertleştirerek, geceli gündüzlü bir çalışma ile kısa zamanda değişiklikleri gerçekleştirdiler ve bu şekliyle yenileşmiş anayasa, anayasal kuruluşların özerkliklerinden büyük bir kısmını kırpmış ve haklarından bir bölümünü hükümete devretmiş olarak parlâmentodan geçti. Parlâmento içi ve dışı kuvvetleri hoşnut etmiş olan bu eylem böyle kolayca tamamlandıktan sonra sıra Muhtıranın üzerinde ısrarla durduğu Atatürk çizgisindeki reformları düzenleyecek yasalara geldi, gelir gelmez de anayasa işi çözümleninceye kadar sürmüş olan bu güzelim bahar havası birdenbire bozuldu ve yerini fırtınalardan haber veren kara yele bıraktı.

KABİNE BUNALIMI

İş gelip de toprak reformuna dayanınca, daha reform yasası değil sadece bu yasa hazırlanıncaya kadar alınması gerekli tedbirler kanunu Meclise gönderilince kızılca kıyamet koptu. Meclis içi ve dışı bütün tutucu güçler elbir-

liği ile Erim hükûmetine ve onun beyin takımına en ağır isnatlarla saldırmaya başladılar ve bu şekilde hazırlanacak bir reform yasasının memleket için bir felâket olacağı düşüncesini yaymaya özel bir çaba gösterdiler. Çoğunluk partisi çevresinde yoğunlaşan bu direnme hareketinin çığırdan çıkması karşı tepkilere yol açtı. A. P. başkanının sabırları taşıran sorumsuz bir demeci o zamana kadar susmuş ve sabırla sonucu beklemiş olan kuvvet komutanlarını harekete geçirdi. İki orgeneralle bir oramiralin birbiri ardından yayımlanan bildirileri 12 Mart muhtırasını hatırlatıyor, buna karşı çıkmaya yeltenenleri uyarıyor ve reform kanunlarının hiçbir suretle durdurulamayacağını ve mutlaka çıkarılacağını ağız birliğiyle tekrarlıyordu. Bu haklı çıkışlar siyasal alanda ikinci bir sarsıntıya yol açtı. Meclis'in A. P. li çoğunluğu bu üçlü kuşatmaya karşı bir huruç hareketine kalkıştı: Demirel, Erime ve reform kanununa karşı sert demeçler veriken A. P. adına konuşan bir milletvekili de devlet memuru olan komutanların bu çıkışları nasıl yapabildiklerini başbakandan sormaya kalkıştı. O zamana kadar bütün ters hareketlere, bir uzlaşma ve uyuşma yolu bulunur umudu içinde sabırla katlanmış olan başbakan kürsüye geldi ve Adalet Partisini ağır bir şekilde suçlayan konuşmasını yaptı. Kıyamet de ondan koptu. Aslında Erim haklıydı. 12 Mart Muhtırası'nı kabul etmiş olan bir parti'nin şimdi, arada değişmiş bir şey olmadığı halde, o Muhtıra'nın tabii gerekleri karşısında bir kahramanlık gösterisine kalkışmasındaki garipliğe işaret ediyor ve bu tutumda direnilecek olursa istifa edeceğini ve emaneti sahiplerine geri vereceğini söylüyordu.

Adalet Partisi hatasını fark edip ters yüz edecek yerde direnişini daha da artırdı. Partiye hakaret edildiği iddiası ile kabinedeki beş üyesini geri çekmeye karar verdi. Başbakan bu tehdit gerçekleşirse derhal istifa edeceğini haber verdi. Buna rağmen A. P. yönetme kurulu başkanlarının isteğine uyarak kabinedeki üyelerini istifaya çağırdı ve dinlemeyenlerin partiden istifa etmiş sayılacaklarını ilân etti. Kabinedeki üç A.P. li bakan karara uyacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı an-

laşmazlığa el koydu. Yabancı konukların, bu arada İngiltere Kraliçesinin Türkiyeyi resmen ziyaretleri sırasında böyle bir uzlaşmazlığın çıkması ve memleketin başbakansız kalması gerçekten çirkin bir durum yaratacaktı. Cumhurbaşkanı A. P. başkanı ile belli başlı yönetmenlerini köşke çağırdı ve onlara yazılı bir bildiri verdi. Milliyet Gazetesinde tam metni yayımlanan bu bildiride Adalet Partisi son tutumu yüzünden uyarılıyor ve 12 Mart muhtırasına aykırı düşen bu tutumunu bırakarak reformların gerçekleşmesinde hükümete güçlük çıkarılmaması isteniyordu. Karşılıklı uzun konuşmalardan sonra Demirel biraz yumuşamış ama kesin bir şekilde boyun eğmemiş ve işi pamuk ipliğine bağlamış bir durumda köşkten ayrılıyordu.

Erim bunun üzerine partilere birer muhtıra göndererek birtakım şartlar ileri sürdü. Hükümetin olağanüstü bir halin olağanüstü kabinesi olduğunu, bu hal yürürlükten kalkmış sayılıyorsa kabineye iş düşmeyeceği için hemen istifa edeceğini, olağanüstü hal devam ediyorsa eski anlaşma şartlarında bir değişiklik yapılmaması, A. P.'nin kabineden üyelerini çekme kararını iptal etmesi isteniyordu. Sunay'ın A.P. ve hükümet başkanlariyle bazı parlâmenterleri biraraya getirmek için düzenlediği toplantı Demirel'in bildiğinden şaşmaması yüzünden bir sonuca varamadı ve Nihat Erim istifa ettiğini Cumhurbaşkanına bildirdi. O akşam kabul edilen bu istifa, ertesi günü yapılan Güvenlik Kurulu toplantısı ile bütün komutanların hazır bulunduğu bir brifingin ışığı altında sayın Sunay tarafından reddediliyor ve çıkarılan bir bildiri ile ulusun ve ordunun tam güvenini taşıyan Erim kabinesinin görevine devam etmesi isteniyordu. Başbakan Erim bu bildiriye ve Güvenlik Kurulu kararına dayanarak iş başında kalmaya razı oluyordu.

Bu beklemedikleri çıkış sindirdi bir süre için A.P. yi. Bakanları çekme kararını kaldırmak gibi kendi yetkisinde olan bir yola başvuramayan Parti Meclisi, Temsilciler Meclisini 6 Kasımda toplantıya çağırdı.

Heyecan uyandıran bu toplantı beklenen sonucu ver-

di. Kahramanlık gösterileri bir yana bırakılarak Sunay'ın tavsiyeleri kabul ediliyor, partili bakanları kabineden çekme kararı geri alınıyor, reform yasalarının desteklenmesi karara bağlanıyordu. Durup dururken partisinin başına yeni bir belâ açmış ve memleketi büyük kaygılar içine salmış olan parti başkanı buna rağmen yerinde kalmış olmayı yeterli bir başarı sayarak hiç istifini bozmadan görevine devam ediyordu. Belâlar açmakta devam görevine.

ŞİMDİ NE OLACAK?

Şimdi ve bundan sonra ne olacak? sorusu 12 marttan bu yana, memleket sorunları üzerine dikkatle eğilen gözlemcilerin dillerinden düşmüyor.

Gerçekten, üstüste yapılmış hataları ele alarak bugünkü durum üzerine gözlemlerde bulunmak pek de güç bir iş değil. Ama böyle bir ortamda ilerisini görüp kesin yargılara varmak kimsenin, hatta işin içinde bulunan en yetkililerin bile kolayca üstesinden gelebileceği şey değil. Ancak tahminler yürütülebiliyor. Ve bu tahminler arasında pek tutarlılık da yok. Elimizdeki verilerin eksikliği denklemi çözmemizi önleyen başlıca engel.

Bir defa şunu belirtmek gerek: Bugünkü durumumuz denebilir ki tarihte eşi olmayan bir özellik taşıyor. Bir parlamento iş başındadır. Ne var ki aydınlarla ordunun güvenini yitirmiş bir çoğunluk partisi yalnız iktidardan çekilmeye değil, görüş ve yönelişi programına ve felsefesine aykırı düşen tarafsız bir hükümeti desteklemeye zorlanmıştır. Ama bu partinin, bırakın başkanını, tek milletvekili de bu durumda istifa etmeyi akılından geçirmemiştir. Bundan böyle de geçireceğe benzemez. Gösterdikleri tek mazeret demokrasiyi, şeklen de olsa, kurtarmak, bir yandan da gelecek seçimler için yatırım yapmaktır. Ama düşünmüyorlar ki kendilerini böyle bir fedakârlığa katlanmaya zorlamış olanlar zihniyeti değişmeyen, değişemiyecek olan böyle bir partiye, bugün olduğu gibi yarın da, iktidarı teslim etmemek zorundadırlar. Aksi halde göze

alınmış bunca fedakârlık, kaybedilmiş bunca zaman boşa gitmiş olacaktır. İşte burada «gelecek seçimler» muamması çıkıyor ortaya. Erim kabinesinin yetkilileri A.P.'nin ve onun felsefe'sinin bir daha iktidara gelemeyeceğini türlü vesilelerle ima etmişler, partiler ve seçim yasalarında da önemli değişiklikler olacağını haber vermişlerdir.

Reform kanunlarının çıkarılmasını desteklemeye, istemeyerek, karar vermiş olan Adalet Partisi kendi idam hükmünü getirecek kanunlara da boyun eğecek midir? Eğmezse ne olacak?

Burada görüşler ayrılıyor. Meclis feshedilir, bugünkü kanunlarla yeni bir seçime gidilir diyenler var. Meclis çalışmasına devam eder, çekilen çekilir, kalanlarla seçim kanunları değiştirilerek seçime gidilir, gerekirse Anayasa Mahkemesi yurdun âkıbeti tehlikeye düştüğü için anayasaya karşı tutumundan ötürü Adalet Partisini kapatır görüşünü savunanlar var. 12 Mart muhtırasının sahipleri Meclisi kapatır ve yeni bir Kurucu Meclis'i göreve çağırır tahminine yönelenler var. Herhalde çok bilinmezli bir denklemin matematik bir kesinlikle çözülmesi bugün için mümkün görünmüyor, demek en doğrusu olacak.

Son yıllarda bütün olup bitenlerden, aşırı uçların çılgınca tutumları kadar eski iktidar da, o akıl almaz davranışlariyle sorumludur. Ordu, tehlikeyi göre göre uzun zaman sabrettikten sonra uçurumun kenarına gelinmişken işe girişecek, büyük sarsıntıları, bu arada haksız sonuçları da göze alacak, çok sıkı bir yönetime geçecek içerde dışarda çok suçlamalara göğüs gererek memleketin Atatürk dönemine girmesini ve reform kanunlarının çıkmasını sağlayacak, bu iş bittikten sonra da, hiçbir şey olmamış gibi: «buyrun emanetinizi, istediğinizi yapmakta serbestsiniz» diyerek iktidarı bunca yıkıntının tek sorumlusu olan partiye devredecek. Böyle bir ihtimale bel bağlayanlara kabine sözcüsü İsmail Arar: «Güldürmeyin beni!» sözleriyle, verilebilecek tek cevabı vermişti.

Herhalde sıkıntılarımızın, üzüntülerimizin sonu gelmiştir, diye şimdiden bayram edemeyiz. Bunca yılın ih-

mal ve hatalarının düzeltilmesi ulustan büyük fedakârlıklar isteyecektir. Bu sıkıntılar eski iktidarın çıkarcıları tarafından elden geldiğince sömürülecektir. Netekim sıkı yönetim yasaklarına rağmen bu son dönem içinde de bir hayli sömürülmüştür. Ama başka bir çıkar yol görünmüyor ufukta.

Aslında bütün çektiklerimiz, böyle sık sık bunalımlara düşmemiz, sarsıntılara uğrayarak yerimizde saymamız bilgi ve tecrübe kıtlığından çok politika âlemimizi etkisi altında tutan ahlâk bunalımının bir sonucudur. Öyle bir siyasal ortam yaratılmıştır ki, 1946 dan bu yana, devlet ve ulusa hizmet düşüncesi ve iyiniyetle ortaya atılanların çoğu kısa zamanda ya alan dışı edilmiş ya da karşılaştıkları ortama ayak uyduramayacaklarını anlayarak sahneden ayrılmışlardır. Bu örneklerin çoğalması ulusa bilgileri ve tecrübeleri ile yararlı olabilecek birçok namuslu aydının kenara çekilmelerine, böylece politika cambazlarının rahatça at oynattıkları alanın gittikçe dejenere olmasına yol açtı. Adalet Partisini suçlayan son demeçlerinin birinde, Başbakan Erim de «ahlâk demokrasisi ve demokraside ahlâk» deyimi üstünde durarak devlet işlerinin daha sağlam bir ahlâk temeli üstüne oturtulması gerekliğine işaret etmiştir.

Nasıl sağlanır bu sonuç? Ülkeyi yönetenlerin hiç değilse bu ihtiyacı duymaları ve daha sıhhatli bir politika zemini hazırlamaya kararlı olmaları ile, diyebiliriz.

12.11.1971

1971 DE SANAT HAYATI

Picasso : Desen

1971'de ROMAN VE HİKÂYEMİZ

Rauf MUTLUAY

Genel Bakış:

Geçen yılki yazımın son satırları şöyle idi: «Bir duraklama yılı oldu 1970. Özellikle hikâye türünde bir iki kitaptan geriye kalanların hepsi amatör işi. Yeni kitapların getireceği umuda kadar bu alışılmış tekrarları, hemen elli yıl önce edebiyatımızın ulaştığı çizgiden geriye düşen başlangıç çalışmalarını okuduk. Romanda değişik denemeler var. Şairlerin çok çalıştığı, şiir sorunlarının öne çıktığı, deneme ve fikir yazılarının çoğaldığı, hikâye roman konularının ise dergilerde az yer aldığı bir bekleme dönemi yaşadık. Acaba TRT sanat ödülleri canlı bir yarış yaratacak mı?» (Varlık Yıllığı 1971, 71)

Tarancı, «Alıştığımız bir şeydi yaşamak» diyordu; onun gibi, onsuz edemediğimiz bir şeydi umut, Pandora'nın kutusunda sona kalan şey. Bu umuda giden yollar vardı geçen yıl, nice eseften sonra; onun için sözün başında şöyle demişim: «Türk edebiyatının eserlerini Türk kamu oyuna daha etkili bir güçle yansıtacak bir yol bulunup bulunamıyacağını çok düşündüm. Bana göre, yazarların dar çevresinde sürüp giden eleştirici dedikodularıyla ne T. D. K. ödülleri, ne S. F. Abasıyanık Armağanı yeterli bir güçteydi. Hem verilen ödüller çok az, hem yankıları zayıf, hem düzenlenişlerindeki kural ve sınırları hatalıydı. Gerekli maddi kaynaklar sağlandığı takdirde sonucu daha doğru, etkisi daha güçlü, yankısı en azından gazete okuyucuları çapında geniş, kazanan başarıyı bütünüyle desteklemeğe elverişli başka bir yol bulunamaz mıydı? Bu amaçla düşün-

düğüm ve işleme şeklini tasarladığım '100 Yazar Ödülü', umutlu başlangıçlardan sonra gerçekleşmedi; ne var ki ilki bu yıl yürülüğe konan TRT ödülleri, bazı çevrelerden gelen olumsuz yorumlara karşı, sanat hayatımızın ihtiyacı olan bu değerlendirmeyi sağlayacağa benzemektedir (46).

Şimdi artık hiç biri yok. Ne düzeltilmiş yönetmeliği, sakıncasız güvencesi ve sürekliliği ile TRT ödüllerinin umudu; ne basın hayatının okur yığınlarını etkileyecek güçteki edebiyat çalışması; ne sayısı çoğalır gibi görünen sanat dergilerinin yaratacağı ilgi uyanıklığı; ne açık ve onurlu bir yarışa çağrılan edebiyat meraklarının emek yoğunluğu; ne gittikçe yerli esere yönelen ihtiyacı gereğince karşılamak için yayınevlerinin girişeceklerini sandığımız çalışma rekabeti, ne yazarların iştah ve hevesleri, ne aydınların edebiyat düşkünlüğü. Hiç biri, hiç biri. Hep «muhalif» esti bu yılın rüzgârları; «Gel gör ki sular batıya meyleder».

Ama bir şey var her şeyin altında. Siyasal olayların bu kadar öne çıktığı, kitap sevgisinin suç sayıldığı, en seçkin aydınların çile çektiği, edebiyatın gazetelerden gene sürüldüğü, günlük ilgilerin hep haberler bülteni ile duruşma ayrıntılarına yöneldiği, deneme ve fikir yazılarının hemen hemen basılmadığı, gerekli çevirilerin durdurulduğu, azalan satışlar bir yana raflardaki ev kitaplarının bilinmez nasıl korkularla yakılıp yırtıldığı... dönemlerde de durmaz edebiyat. Nice beklenmez dramların yaşandığı, başkalarının çektiği acıların sanatçıların bilincine yansıdığı, toplum kargaşasının suskun beklemelere dönüştüğü, sözün ve yazının ortadan kalkmış gibi göründüğü öyle yıllar vardır ki, asıl soylu sanat eserlerinin mayalandığı, birikip beslendiği, güçlenip çoğaldığı zamanlardır. Toprağın karanlığı içinde «Tohum»un serüveni gibi: «Dörtnala haberci ilkyazdan/Aşağıdan, inceden, beyazdan/Dumanı tüten sıcak tohum/Dolan kara toprağı dolan/Ulaş yeryüzüne ak tohum/ Kim bilecek... kapalı kutu/Ama bulut, yağmur bulutu/Gelir kararır nerdeyse/Tohum altta nefes nefese/Kulağı gök gürültüsünde.» (Melih Cevdet Anday).

ROMAN VE HİKÂYE OLAYLARIYLA 1971

● Duyurulması geciktiği için ilk yıla özgü olmak üzere basılı eserlerin de katılmasına hak verilen TRT roman yarışmasına, 16'sı kitap biçiminde 47 eser katılmıştı. En ustanın yanında en aceminin de bulunduğu bu kalabalık, iyiyi kötüden, güçlüyü zayıftan ayıran ilk koşulların elemesiyle çabucak azaldı. Büyük ödülü kazanacak eserin «kusursuz» olmasını öne süren görüş ağırlık kazanınca, en iyi sekiz eser ödüllendirilmiş oldu. Böylece 1970'in başarılı kitapları (Tırpan, İbiş'in Rüyası, Yanartaş, Yılkı Atı, Yürümek, Asya, Gizli Emir) yanısıra adı duyulmamış bir yeteneğin, Oğuz Atay'ın basılmamış eseri de ön plâna çıktı. «Tutunamayanlar», hacimli boyutu ve ilginç yapısı ile geç de olsa hak ettiği ilgiyi gördü; bu aylarda «Sinan Yayınları» arasında çıkmış olacak.

● Geride kalan 30 dosyanın en az yarısı çok zayıf başlangıçlar da olsa bu emek ürünlerinin bir kısmının kitap biçimine dönüşmesi beklenirdi. Ne var ki satışların birdon düşüşü, şubat sonunda sonuçlanan yarışmaların hemen onu izleyen günlerdeki toplumsal olaylar kalabalığı içinde dikkat çekici olmaktan çıkışı, hemen hiç birine bu şansı getirmedi. Ayrıca geçen yılki kitap hızı da kaybolmuştu: Gazete tefrikası olarak kamu oyu önüne çıkan nice eser, bir türlü kitap olarak yayınlanamadı. Şimdi bekleyen dosyaların sayısı eskisinden daha çok.

● Yazarlarının adları saklı olmak koşuluyla TRT hikâye yarışmasına beş yüze yakın hikâye ile üç yüzden çok kişi katılmıştı. Seçiciler kurulunun ön raporları, en iyileri ortaya çıkarmakta kolaylıkla birleşti. Bu büyük kalabalık içinde umduklarına kavuşamıyan pek çok dileğin kırgınlığı vardı tabii; birilerini seçmek, başka birilerini reddetmek anlamına geldiği sürece. Aslında yarışmanın elemesiz ve sınırsız oluşu, en küçük yazı eğitiminden geçmemiş heveskârlara kolay kapılar açmış; katılma oranı, iyileri kötülerden ayırmayı çok güçleştirecek şekilde yoğunlaşmıştı. Bu gibi sakıncaların önümüzdeki yıllarda ortadan kaldırılması, daha sağlıklı ve kuşkusuz sonuçlara ulaşılması

mümkün olabilirdi; eğer sistem devam etseydi. Gene de hikâye türüne açık alınla katılan yeni ve onurlu en az dört beş kişi çıktı ortaya; önümüzdeki yıllarda imzalarını selâmlıyacağımız.

● Öteden beri tekke kümelenişine, ayrıntı dedikodularına, abartmalı yargılara düşkün edebiyat ortamımızda TRT ödülleri de alabildiğine eleştirildi. Kimin umutlanmakta haklı, kimlerin haksız oldukları, bu gibi yarışmaların tekrarlarıyla ortaya çıkacaktı. Fırsat ortadan kalkınca bu konudaki bütün yazışmalar etkisiz bir anı olacak artık.

● Sait Faik Abasıyanık hikâye armağanı; kişilikleri, konuları, anlatımları, teknikleri, dünya görüşleri, sanat anlayışları birbirine karşıt gibi gözüken iki yazar arasında paylaştırıldı. **Bekir Yıldız**'ın topluma dönük gerçekçiliği ile **Bilge Karasu**'nun insanın iç derinliklerini arayan çözümleyici bireyciliği aynı anda değerlendirilince, çoğunlukla gene iyi niyet ilkesi aranmadı. Oysa yargıcılar kurulunun eşit oylarla ikiye ayrılmış olmasıydı bu sonucu getiren. Herkes kendi düşüncesine içtenlikle bağlı ,yargılarında bağımsızdı. Herkesin tek bir doğruda kaynaşması tabii ki her zaman aranmıyacak bir durumdu. Ülkü ve inanç konularında bile düşünce ayrılıklarının yararlı olduğunu, «İhtilâf'ü ümmeti rahmetün» hadisine dayanarak Namık Kemal şöyle açıklamıştı yüz yıl önce: «Çıkar a'sâr-ı rahmet ihtilâf-ı rey'-i ümmetten». Bu konuda Anıl Meriçelli'nin düzenlediği soruşturmanın cevapları Varlık'ın 766. sayısında çıktı (Temmuz 1971).

● Ölümünün ilk yıldönümünde açıklanacak şekilde ailesinin anısına düzenlediği «**Orhan Kemal Roman Armağanı**»na önemli bir katılış olmadı. Bu yarışmanın yalnız yeni yazarlara açık olduğunu sanan nice romancı, hazır eserleri olduğu halde girmediler. Başka nedenlerinden biri ödülün küçük oluşu, ötekisi yarışmanın geç duyuruluşu, bir başkası TRT ödüllerinin hemen ardından gelerek gerekli ilgiyi yaratamamış bulunması olabilirdi. Seçiciler kurulu, katılan iki eserde de (Gecekondu. Cennetin Açaları), gerekli roman başarısını bulamadığı için armağan verilemedi. Önümüzdeki yıllar için Orhan Kemal'in eserlerini başarak dolaylılıkla ondan yaralanmış olan tanınmış

yayınevlerinin katkı paylarıyla armağan toplamının en az on bin liraya çıkarılması, seçiciler kurulunun eksik üyelerinin yetkiyle tamamlanması, armağanın duyurulup tanıtılması için çeşitli fırsatlardan yararlanılması... temenni edildi. Ama ardından gelen zaman, bütün bu dilekleri geçersiz ve olanaksız kılacak şekilde yürüdü. Herhalde TRT yarışmalarından artık umut kesildiği bir ortamın umutlu vaadidir Orhan Kemal armağanı; gerekli çalışmalar sürdürülmelidir.

● Türk Dil Kurumu ödülleri, bazı türlerde beklenen ve tahmin edilen sonuçlar getirdi: Romanda Tırpan'la **Fakir Baykurt**, çeviride «Beyaz At» ile **Attila Tokatlı**. Bazı türlerde sürpiz yaptı: Hikâyede «Acı» ile **Şahap Sıtkı**. Bazı türlerde hiç verilmeyişi ise gerçek bir hak tanımazlık, inceliklere uymazlık olarak göründü: Şiirde Melih Cevdet Anday'ın gerekli oyu sağlıyamaması gibi. Bütün bunlar bir yana Türk Dil Kurumu ödülleri, duyurulmadı, duyuldu; açıklanmadı, bilindi; ödüller verilmedi, gizlendi; tören yapılmadı, ertelendi. İşin içinde olanlar için şüphesiz sayısız güçlükler vardı; başka alanlardakilerle birlikte ortadan kaldırılması dileğinde birleşildi.

● Roman ve hikâye üzerine yayımlanan bazı yazılar şunlardı: **Fethi Naci**: Kaplumbağalar, Yeni Dergi 75, Aralık 1970; Üç İstanbul, Yeni Dergi 76, Ocak 1971; Yeşil Gece, Yeni Dergi 86, Kasım 1971. **Mehmet Doğan**: Bir Olayın Başlangıcı, Yeni Dergi 77, Şubat 1971; «On Türk Romanı» Üzerine, Yeni Dergi 80, Mayıs 1971. **Ahmet Oktay**: Cumhuriyet Dönemi Üzerine, Yeni Dergi 76, Mart 1971. **Mustafa Baydar**: Y. K. Karaosmanoğlu ile konuşma, Varlık 762, Mart 1971. **Samim Kocagöz**: Roman mı, Masal mı? Varlık 763, Nisan 1971. **Hulki Aktunç**: Halk Hikâyesi üzerine, Yeni Dergi 76, Ocak 1971; Aydınlar ve Hikâyemizin Doğuş Sorunları, Türkiye Defteri 1, Nisan 1971, **Vedat Günyol**: TRT Roman Yarışmasını Kazanan Bazı Eserler, Yeni Ufuklar 227, Nisan 1971. **Mehmet Seyda**: Niçin Tırpan, Yeni Ufuklar 223, Mayıs 1971. **Kemal Tahir**: Belgesel Roman, Akşam, 9 Mart 1971; Dost dergisinde Nurer Uğurlu'nun çok ilginç anılar dizisi: Orhan Kemal ve İkbal Kahvesi (81. sa-

yıdan başlayarak); **Ferit Edgü:** Yozlaşmış bir Düzen, Yeni Ufuklar 228, Mayıs 1971; Otantik, Soyut 34, Mart 1971. **Naci Çelik:** Romanda Hesaplaşma, Defter I, (132 sayfa 10 lira) Haziran 1971. **Tomris Uyar:** Ayın Hikâyeleri, Türkiye Defteri 1, Haziran 1971; Hikâyede Olay, Yeni Edebiyat II/9, Temmuz 1971. **Selim İleri:** Kemal Tahir'e Girerken, Yeni Edebiyat II/3, Ocak 1971. **Halil Şahan:** Yalnız Kemal Tahir mi?, Soyut 40, Ağustos 1971. **Günel Altıntaş:** Demir Özlü Üstüne, Yeni Ufuklar 223, Aralık 1970. **Emin Özdemir**'in Öyküler Üzerine, Varlık 762, Mart 1971 ve «Dergilerde» dizisi... «Tırpan» için **Emin Özdemir'in** (Türk Dili 232), «Yılkı Atı hakkında Ahmet İnam'ın (Dost 76), **İrfan Yalçın'ın** (Soyut 33), «Bir Olayın Başlangıcı» üzerine **Taylan Altuğun** (Türkiye defteri 1) **A. Bin** Yazar'ın (Türk Dili 232), Ahmet **İnam**'ın (Dost 76), **Talât Kırcan'ın** (Soyut 32); Seyda'nın romanları için M. **Uyguner'in** (Varlık 759), **B. Duygulu**'nun (Yeni Edebiyat 6) yazıları...

● Yaşar Kemal'in hikâye ve romana gelirken yürüdüğü uzun yolun güçlü verimleri olan röportajları basıldı: **Bu Diyar Baştan Başa** (Cem Yayınları, 640 sayfa, 20 lira). Orhan Kemal'in «**İstanbul'dan Çizgiler**»i, Ferit Öngören'in desenleriyle birlikte çıktı (Sinan Yayınları, büyük boy ciltli, 346 sayfa, 25 lira). Fethi Naci'nin «**On Türk Romanı**», Ok yayınları arasında yayımlandı (6 lira) İbrahim Zeki **Burdurlu**, «**Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin**» adlı çalışmasını çıkardı (Uyanış Yayını, 200 sayfa, 10 lira). Necatigil'in sadeleştirdiği Ahmet Mithat'ın Musullu Süleyman'ı Milliyet yayınları arasında basıldı. Ayrıca Necatigil, 1930'dan bu yana basılmış hikâye, roman ve oyunların özet ve tanıtımını gerçekleştiren «**Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**»nün ilk şeklini hazırladı (Varlık yayınları, 120 çağdaş yazarın 400 eseri, 368 sayfa 15 lira). Kemal Bilbaşar ve Gülten Dayıoğlu çocuk romanlarına yöneldiler (Milliyet yayınları). Ömer Seyfettin ve Sait Faik'in yeni külliyatları hazırlandı (**Bilgi** Yayınevi); Cevdet Kudret'in «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» eserinin tamamlayıcı ciltleri gelmedi (**Bilgi** Yayınevi).

● Her hafta bir sayfasını edebiyata ayıran **Yeni Ga-**

zete büsbütün kapandı. Onun gibi haftalık sütunlarda edebiyata yönelen Ulus el değiştirdi, eski kimliğini bıraktı. Cumhuriyet'in «Sanat ve Edebiyat Eki» kalktı; pazar ilâveleri yok oldu. İçinde edebiyata ayrılan yer, bütün ilkeleriyle değişen gazeteye artık yazı vermiyen yazarlar yüzünden, başka şeylerle doldurulduğu. «Devrim» kapatıldı, «Ortam» aralıklı çıkışlar yaptı, «Yeni Ufuklar» yayımına ara verdi, bir süre direnen «Halkın Dostları» da tatil edildi; Gelecek de şimdilik silinecek gibi. «Türkiye Defteri» yalnız bir sayı çıktı.

● Kemal Tahir, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Necati Cumalı, Bekir Yıldız, H. R. Gürpınar, H. E. Adıvar, Y. K. Karaosmanoğlu, Kemal Bilbaşar, Fakir Baykurt çeşitli eserleri yeniden basılan yazarların başta gelenleri.

● Yerli aydın, çeşitli baskılara uğrarken yabancı yazarların kısmeti daha çok açıldı. Henry Miller'in 1930'larda yasaklanan açık saçık eserleri sakıncasızca basıldı, müşteri buldu. Aynı ilgiyi gören bu tür eserlere rağbet arttı. Aslında evlerde kitap aranırken yasak yayın diye en çok bu gibi müstehcen kitapların listesi kalabalıktı. Bu arada kimbilir ne çok değerli eser kalabalık ellerde yok oldu gitti.

YILIN ROMANLARI:

Baskı zorlukları yüzünden kasım başında hazırlanan bu yazılarda, kitapları yayın sırasına göre anmaya, bir önceki yılın son aylarında çıkanları unutmamaya, haklarında yazılanların listesini vererek -tam olmasa da- bir bibliyoğrafya değeri taşımaya dikkat ediyorum. Bir «yıllık» yazısının her eser için ayrıca yayımlanan bağımsız eleştirilerdeki derinliği ve boyut genişliğini taşıyamıyacağı bellidir. Bu bakımdan yıllık özetler, ancak birbiri ardına zincirlenince belli bir değer taşıyabilir kanısındayım; tek başlarına değil. Bazılarının küçümsemesine karşın bu yorucu ve kuru özetleri sevdiğimi, isteyerek yaptığımı da eklemeliyim. Çünkü tek başına bir yılın on iki ayı değil, içinde yaşadığım dönem ve çağdır benim için önemli olan:

Yılların birikimi, günlük çalkantıların ötesinde uzun süre-lerin sonucunda kalan toplam.

YÜRÜMEK:

Sevgi Sabuncu'nun ilk romanı, 1970 aralığında yayımlanmış, TRT roman yarışmasında en çok dikkat çeken eserlerden biri olmuştu (Sevinç Matbaası, 176 sayfa, 10 lira); sonraları yasaklandığı duyuldu. Kitabın yadırganan yanı cinsel özgürlüğün gereğini güçlü bir mantıkla savunması olmalı. Bütün ilk romanların otobiyografik ögelerle yüklü oluşu, hemen hemen kesin bir kuraldır. «Yürümek»de Elâ'nın çocukluk, bülûğ ve gençlik dönemlerinden sonra Hakkı ve Mehmet'le ortak yaşaması, analığı, özgürlüğü arayışı, arkadaş dünyasıyla iş izlenimleri içinde çevresindekileri ölçüp yargılayışı, alışılmamış bir açıklığın sertliğini taşır. Bütün yaratıkların içgüdüsel bir kolaylıkla ulaştıkları cinsel rahatlığın, eğer toplum kuralları böylesine insafsızca engellemeseydi insanlar için de mümkün bir mutluluk olduğunu sezdirmek, kitabın ilk amacıdır. Ama toplum kuralları yalnızca bireylerin mutluluklarını yasaklamakla kalmaz; kütlelerin, ulusların da sevinç ve yaşama paylarını alıp götürür. İmroz gezisi anılarının eserde yer alışı sanırım bu etkiyi belirlemek içindir. Çok güçlü anlatımı, yapmacıklı konuşmalarda zayıflar; bütün olaylardan bir yargı sonucu çıkarmak istemesi de gereksiz genellemelere götürür yazarı. Bu çağda toplum kurallarının yanlışlığını yalnızca doğanın sağlığıyla ispatlamak Emil'deki gibi- biraz yanlış olmalı. Özlenesi bir toplum düzeni, belki de birçok yanlışlığı giderip insanlara istedikleri özgürlüğü verebilecektir. Kitabın sezdirdiği bu dilek, insancıl aşklarla uyumlu yaşamların getireceği mutluluğun koşulları, «Yürümek»i iyice tezli bir roman yaptığı halde, içtenliğiyle başarılı ve etkili kılıyor. (Vedat Günyol: Sevgi Sabuncu ve erkek dünyası, Yeni Ufuklar 228, Mayıs 1971; Ahmet İnam: Yürümek, Dost 78, Nisan 1971; Günay Taylan: Yürümek, Yeditepe 181, Mayıs 1971; Ali Hikmet: Yürümek, Cumhuriyet).

ASYA: **Demirtaş Ceyhun**'un eseri de geçen yılın son

ayında basılmıştı (Ok yayınları, 254 sayfa, 10 lira). Roman olarak yapıca sağlam değildi; ama gelişmiş bir hikâyecilik ustalığının bazı pasajlara yüklediği öyle yoğun bir değer vardı ki, bazı anlatım, dil kusurlarıyla tekrarlarının zayıflığını, olayların yavaş ilerleyişinden doğan okurluk sıkıntısını gidererek ödül kazanan eserler arasına yerleştirdi onu. Horlanmış doğu halkının bir Anadolu kasabasının çevre gecekondularındaki direniş girişimini, sevgiye ve özgeçiye dayanan ortak dayanışmasını, Kasım'la Asya'nın tutkulu sevgilerini anlatan eser üç günlük yaşantının hemen bütün ayrıntılarına iniyor; bol tasvir ve nitelemelerle «hikâyeler» yaratıp diziyordu. Bitmemiş, güçlü bir başlangıç. (M. Tahir Arabacı: Yeni Dergi 80, Mayıs 1971; Hasan İzzettin Dinamo, Yeditepe 178, Şubat 1971; Tarık Dursun: Okurken, Milliyet, 24 şubat 1971).

İLYAS EFENDİ: Geçen yıl basılan Gecekondu'dan sonra Muzaffer İzgü'nün ikinci romanı da Remzi Kitabevince yayımlandı (323 sayfa, 10 lira). Nüfus kâtibi İlyas Efendi'nin yoksul ve dar yaşantısı, bekâr odasındaki sıkıntıları, memurluk hayatının eleştirisi, arkadaş dünyasının alay ve dedikoduya dayanan sözde yakınlığı içinde bir küçük adamın zavallı ve gene de gülünç kaderi. Mizahtan gelen İzgü, olayları gerçek değerleriyle yerleştirmeyi, ayrıntılarla önemleri ayırmayı gereksiz sayıyor. Söz gelimi ateşli bir hastalıkla hastane işlemlerini bekleyiş 20-25 sayfada anlatılır da İlyas Efendi'nin erken babalığından beş çocukluluğa çıkışı birkaç sayfada özetlenir gider. Küçük olayları abartan, bol konuşmaya dayanan, mizah ölçüsünün tutarsızlığı yüzünden bir insan dramını yaşatamıyan acele ve hafif bir eser.

İDAMLIKLAR:

Kerim Korcan'ın üçüncü kitabı, «roman» diye sunuldu. «Linç» in yarattığı ilgi, «Tatar Ramazan» kitabındaki bazı hikâyelerin ustalıklı gerilimi, «İdamlıklar»da daha ergin, daha olgun bir başarıyı aratacaktı tabii. Oysa tam tersine oldu. E yayınevinin bastığı eser (270 sayfa, 10 lira), hemen hiç bir etki uyandırmadı doğallıkla. Hapisha-

ne gözlemlerini sürdüren Kerim Korcan, gördüklerini bir gazete röportajı biçiminde hatırlamaya, yer yer adalet örgütünün hatalarını göstermeye, anılarında kalan en küçük ayrıntıları özentili bir anlatımla derlemeye girişmişti. Ayancıklı Ömer'in suçsuz hükümlülüğü, Boyabatlı Emin'in çaresiz gibi görünen cinayeti, Şakir Ağanın korku dindarlığı, Resneli Yaver Bey'in zorunlu katilliği, Kerim Korcan'ın hapishanelerimizin ve soruşturma yargılama biçimlerinin yanlışlıklarını göstermeye yönelen eleştirileriyle birlikte rastgele anlatılmaktadır. Romanlıkla ilgisi olmadığı gibi bütünlükten yoksun herhangi bir anılar kitabı. (Otobiyografik ögeler içine sıkışıp kalan yazarlarımız arasında Kerim Korcan'ın da yanlış bir edebiyatçılık anlayışına saplandığını belirten Cemal Süreya'nın imzasız yazısı, Yeni Edebiyat'ın 6. sayısında; nisan 1971).

KERKENEZ:

Cengiz Tuncer, ikinci romanını vaktiyle kendisine altın kalem armağanını kazandıran röportajından esinlenerek yazmış (E yayınevi, 438 sayfa 20 lira); unutamadığı bir etkinin geliştirilmesi, zorunlu görünmüş ona. Kitabı okuyup bitiren de katılacak bu etkiye. Her şeyiyle sağlıklı, doğal ve güçlü gibi görünen bir delikanlının -tam da evleneceği günlerin eşiğinde- inanılmaz sapıklıktaki cinayeti. Bu olayın kökleri nereye dayanıyor? Delikanlı Salih'in çocukluk dünyası nelerle örülmüş? Babası, anası, analıkları, yetiştiği çevre, çocuk meraklarıyla sürüklendiği köşelerde gözlediği olaylar, tek gözlük evde bilinç altına yansıyan etkilerin birikimi, içgüdüsel arzularıyla onları engelleyip biriktiren korkuları, sanıları... nelerdir? Doğan Hızlan, Ortam'da yayımlanan yazısına «Köyden İndim Şehire» başlığını koyarak (15, Eylül 1971) kitabı bir köy romanı gibi anlıyor. Bana göre hiç ilgisi yok. Nitekim Salih çocuğun yaşadığı köyü tanımayız hiç. Bir kenarda komşusuz, kimsesiz, kamu oyu olmayan tek bir evle onun içindekilerdir gördüğümüz. Ne Muammer'in suçluluğu bilinir, ne Hafız'ın imamlık yaşantısı. Salih'in küçük dünyasına yansıyan ne varsa yalnız onlar gereklidir yazar için. Bir kişili-

gin oluşumundaki gizli açık bütün etkilerle olaylar, inançlarla korkular, isteklerle engeller, gözlemlerle sanılar. Bu yüzden kitabın ağırlığı, Salih'in bilinç altını dolduran birikime, bu etkiyi yoğunlaştıran çocukluk yıllarına ayrılmıştır (1. ve 2. bölümler, 281 sayfa). En gerçekçi ve başarılı bölüm bana göre üçüncüdür. Sonra askerlik hayatının tek konuya saplanan izlenimler toplamı.. kurtarıcı olabilecek Şadiye'nin acele umursamazlığı ve.. yıkılış. Cengiz Tuncer, yer yer ürpertici bir etkiyle korkunç şeyler anlatıyor; bir hayata akan inanılmaz etkiler. Yalnız tekniğinde aksayan yan, Salih çocuğun iç dünyası dışına taşıp onun bilemiyeceği, duyamıyacağı, göremiyeceği her şeyi klâsik romancı bilgiçliğiyle anlatmasıdır (Hacer Nine'nin Enser Nineye anlattıkları, Mustafa'nın yolculuğu, Etem Uraz'ın deli dünyası...). Kitabın başlıca iki kusuru müthiş bir üslûpçuluk özentisi ile süslü tasvirler bolluğu: «İnilti kuşu, duaların atmacası... sonra aç bir sırtlan oldu babasının sözü, çocuğun yüreğine atladı... Üç damla sudadır Tanrının ruhu..» gibi. Tabii gereksiz ve gerçeksiz bölümler de var, aynı kusur yüzünden; bir de acı kaderler kalabalığı. Muammer Mustafa yalnızlığı, Etem Uraz çılgınlığı, Hacer Ana ağlığı, Şadiye'ye kayınpeder tasallutu ve Mehmed'in öz cinayeti, Hacer ananın ölümü... Bu arada üçlü, dörtlü düşünce konuşmaları klâsik yöntemle- başarılı; ama «iki ellerini», «iki yanaklarını»... gibi Halit Ziya üslûbunun servetifünun yanlışı... bir dolu. Bir insanın dünyasına giden bütün yolları arayan psikolojik bir çalışma; etkili.

İHTİYAR GENÇLİK:

Mehmet Seyda'nın romanlarının hemen hepsinin, bir büyük aile dokuması içindeki Osman'ın yetişme aşamalarını konu edindiğini bilirsiniz. Adı yanlış konmuş olan «İhtiyar Gençlik» de, «Bir Gün Büyüyeceksin» le «Yaş Ağaç» arasındaki dönemi işler (May yayınları, 288 sayfa, 15 lira, May roman ödülü). Ödül yarışmasına katılan şekli değişmiş roman; Çorum ortaokulundan Kırıkkale'ye giden buluğ çağındaki çocuğun serüveni, «İhtiyar Gençlik» diye nitelenemez. İlk şeklinde 25 yıl sonraki bütün anı izlenimle-

Erkut Kavaklı: Desen

ri, etkiler birikimi ve onların verdiği ağır yük vardı; adı o zamanlar doğruydu romanın; şimdiki biçimine nihayet «görgülü çocukluk» denebilir. Antalya ilkokulundan Konya Ereğlisine uzanan yolculuk izlenimleri içinde bütün anılar, ailenin geniş ilişkilerinin hepsini değerlendiren korkunç bir bellek, ilgisiz babanın ve üvey ananın soğuklukları ortasında şefkate susamış bir çocukluk sonrasının inanılmaz duyarlığı, kadın dünyasına çevrik bir merak bakışının ayrıntılı sanıları, ilk uyanışlar eşiğinde etkisine girilen arkadaşlar ve öğretmenler dünyası, büyüklerini eleştiren buna karşın onlara boyun eğen bir küçüklük yalnızlığı... Seyda'nın romanında pişkin bir anlatım, sürükleyici bir teknik, okuru olaya alıp sürükleyen ilginç kontak noktaları, insancıl durumların ortaklığı vardır. Bir şeyi birçok kere yazmasından doğan usta yatkınlığı da. Ne var ki geçmişini değerlendirirken şimdiki kişiliğinin yargılarına dayanan sürekli bir anakronizmin içinden çıkamaz hiç. Özellikle Çorum ortaokulunun ilk sınıflarını anlatırken tamamen gerçeksizdir; belki ancak Ilgaz'ın «Ha Babam... abartması kadar. O yaşların öğrenciliği ne Çorum'u, ne okulu böyle görebilir Üstelik hikâyelerini okuyanlar, birçoğunun olaylarını bu romanda da aynen bulacaklar. Bu, bir yaptığını beğenmeyip tekrar tekrar yaratmaya çalışan bir emeğin dönüşleridir. Her zaman ortayı aşan Seyda'nın bundan sonraki romanlarında da artık kendisini bırakmasını ,başka insanları kendi görüşüne göre değil gerçekliklerine uygun gözlemlerle yaşatmasını dilemeli.

KÜÇÜK DÜNYA:

Tarık Dursun'un «Bir Umut Işığı» diye salık verdiği kitap, (Milliyet) adını duymadığım -herhalde yaşlıca- bir yazarın eseri (Mehmet Selâhattin, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 344 sayfa, 10 lira). Okumaya başladığım sıralarda Demirtaş Ceyhun, eserin «Kuyucaklı Yusuf»la olan konu ve sonuç benzerliğine değinmişti. Hak verdim ona. Ama Sabahattin Ali başarısına erişemiyorsa da, büsbütün onun izinde de değil Mehmet Selâhattin. -Bilir bilmez- konusu-

nun sürüklediği paralellikle onun etkisinde; hoş görülebilecek bir yakınlık. Bütün kahramanlarını ölümlerine kadar izlemeyi iş edinen yazar, bize Cumhuriyetin onuncu yılına kadarki dönemde bir kasabanın hayatını vermek istemektedir. Mal müdürü Kâzım'ın evlât edindiği Süleyman, tıpkı Yusuf gibi kabadayı, yiğit, mert, pişkin ve yalnızdır. Cumhuriyetin ortadan kaldıramayıp sindirdiği eşraf karşısında yalnız -yapayalnız- dertten derde sürüklenir. Karısına göz koyan kasaba efelerinin elinden kurtaramaz namusunu, ölür gider. Ana olayın çevresindeki bütün kişiler ve kaderler, bu eksen çevresinde dokunur; ne var ki eskimiş bir dönemin ölçülerini tutturamaz yazar. Kaymakamın karısının Enstitü (?) mezunu olduğunu, haftada bir delikanlının yüz elli kuruş kazanarak para arttırdığı dönemde mal müdürünün -sessiz sedasız- yetmiş bin lira içeri girdiğini.. söyler. Klâsik ağa Hacı Hüsnü, Talip Onbaşı, Meyhaneci Topal Mehmet, Dr. Asaf, Kız Necmi, Fıtnat, Hacı Tavus... kendi hayatlarının özel yanlarıyla romana girerler. Sayısız kişi çıkar karşınıza. Duyulan nice olayın yapıştırmaları. Ve Süleyman, çocuk Süleyman, babasının gömdüğü bin lirayı, kendisini terketmiş olan anasına vererek, onu yolcu eder Yunanistan'a (?) Şüphesiz bazı güçlü gözlemlerle canlı kişiler vardır kitapta; bir umut ışığı olabilecek kadar değil. Beni en çok etkileyen yanı, Cumhuriyet sonrasında «Hükûmetten hayır yok» karamsarlığına gömülen kasabanın genel yenilişidir. Asıl dram burdadır ve yazar -nasılsa- sonuçta belirtir bunu; yer yer Sarhoş Yusuf'u sözcü yaparak. Görgülü bir hayatın roman denemesi diyorum bu çalışmaya. Arkası beklenebilir mi acaba?

YOL AYRIMI:

«Esir Şehrin İnsanları» ve «Esir Şehrin Mahpusu» ile «Yorgun Savaşçı»nın devamı çıktı ortaya; Cumhuriyet, İstiklâl Mahkemeleri hesaplaşmasından sonra Serbest Fırka deneyi sırasında «Yol Ayrımı» (Sander Yayınları, 464 sayfa, 25 lira). Kemal Tahir'in 25 yılda tamamladığı arka kapakta belirtilen romanın geniş ama değişik bir yorumu,

Tahir Alangu'nun kitabındadır (Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, 3. cilt 1965, sayfalar 485-497). Eski şeklini bilmem ama kitabın bugün sunulan biçimi (Madrabazlık, Kuvayı Milliyeciler, Yol Ayrımı adlarıyla üç büyük bölüm), romancının yakın tarihle hesaplaşmasıdır; tarihsel, toplumsal bilgilerinin dayanağında kendi doğrularına inanarak. Yazdığı her şeyi ilgiyle okutabilme ustalığı, en küçük olaylarla davranışları toplumsal özelliklerle açıklama genellemesi, batılaşma çıkmazından cumhuriyet sonrasına uzanan çıkarlar kavgasını Osmanlılığa ihanetle yorum yolu, uzun konuşmaların bilgileriyle okuyucusunu aydınlatma yöntemi... Kemal Tahir'in değişmeyen ve kalıplaşmış özellikleridir Aslında yazar asıl yıkmak istediği tabulara açıkça saldıramadığı için araya birçok dolaylı bölüm eklemekte; romancılığının yatkınlığını temel konuya okuyucuyu çekmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Bütün istediği, yakın tarihin yeni bir bilinçle yorumlanması, yargıya bağlanmamasıdır Bütün bunlar için romanı alet etmek niye diyesi gelir insanın; ama tabii ki herkes usta olduğu kendi silâhıyla döğüşecektir. Kemal Tahir'in «Yol Ayrımı»nda yaptığı bu. Kâmil Bey'in varlığı artık hiç ilgilendirmemektedir kimseyi, ama Ayşe'nin babasının yaşadığını öğrendiği bölümde sizin de hıçkırarak ağlayasınız gelir. Ağaoğlu'nun anılarına Asım Us'un sözlerine dayanan bölümler -özel yorumlarıyla birlikte öğretici ve yönlendiricidir. Saray şoförü Dadal'la, odacı Hıdır Ağa'nın rolleri ise -Hüseyin Rahmi'nin romanlarında yaptığı gibi- bazı gerçeklerin önemini sorumsuz kişilere söyleterek saklanma yöntemi. Çorum ağzının tadını gene uzatır Kemal Tahir; bütün Türkiye Çorum'dur sanki. Ama bir Kapalıçarşı tasviri, bir kumaş özelliği söz konusu, eski Osmanlı uygarlığının insanı hiçe sayan emek birikimini yüceltmek için fırsatlar bulur. Arada bir Şükran Hanım, yazarın bütün ülkücülüğüyle, tertemiz sivrilir, çıkar. Şüphesiz bir ustanın eseridir Yol Ayrımı; ustalığın bütün kaprisleri, nazları, saplantı meraklarıyla birlikte. (İzzet Yaşar: Yeni Dergi 84, Eylül 1971; Selim İleri: Devlet Ana'dan Yol Ayrımı'na, Yeni Dergi 86, Kasım 1971).

BİN BOĞALAR EFSANESİ:

Niçin «Bin Boğalar» ve niçin «efsanesi»? Adını anlıyamadığım, yanlış bulduğum Yaşar Kemal'in eseri, Cumhuriyet'te tefrika edildikten sonra Cem yayınevince basıldı (348 sayfa, 15 lira). İkinci yanlışlık Yaşar Kemal'in arka kapağa alınan sözleridir: «Bu, bir yörük obasının gerçekçi romanıdır. Obanın yok oluşunun hikâyesi, belki de ağıtıdır. Bu tükenen yörük obası, koca Osmanlıyı, Selçukluyu, daha nice nice devletleri kurmuştu...». Namık Kemal'in ünlü ve özü yanlış mısraı: «Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten». Yaşar Kemal, Toros yaylaklarında doğayı yaşayan göçebelere büyük bir sevgiyle yaklaşıyor; törelerini, inanışlarını, yiğitlik ve cömertliklerini, insancıl geleneklerini, has soylululuklarını, içten dayanışmalarını, kökü çok eskilere dayanan karışık göreneklerini, Çukurova'daki sömürülmelerini, iskândan arta kalmanın hüzünlerini, çaresiz umutlarını... Kalemine özgü coşku ve hayranlıkla, gözlem gücü ve bellek anısıyla, düşleri ve tarih bilgileriyle tam Yaşar Kemal'ce anlatıyor. Bu, gerçekten biraz masal ,biraz destan, biraz tarih ve biraz romandır. Karaçullu oymağının islâma karışmış eski inanışları, bana yakınlarda gördüğüm güçlü bir filmi, Eliot Silverstein'in bize «Vahşi Kahraman» diye sunulan «A man called horse» eserini hatırlattı. O kızılderili kabilesindeki yaşamanın hemen tıpkısı Karaçullu obasının yayla yaşantısında sürüp gidiyordu. Toplumsal yapı düzeyindeki eşitlikten ötürü. Onun için Osmanlı Selçuklu uygarlığını bu aşiret geleneğinin gücüne dayamak yanlış; göçebeliğin ilkel güzelliklerine ağıt yakmak da eski bir hüzündür. Dadaloğlu'na yakışır bu; Yaşar Kemal'e hayır. Nitekim obanın gücü gibi görünen her şey, romanın sonunda oymağın zaafı olur. Halil'e düşmanlıkta birleşen aşiret gençlerinin hıncında bütün eski kutsalları yıkan bir kin birikir. Ağrı Dağı Efsanesinde olduğu gibi konuya ilginç bir tasvirle girer Yaşar Kemal; sonra bütün kitaplarında yaşattığı içten tutkulu, gözü başka hiç bir şeyi görmez kişileri sıralar: Haydar usta hep kılıcına inanır, Kerim hep şahinini düşünür. Ceren ölesiye Halil'e tutkundur, Oktay Ceren uğrunda her

şeyini verir; Mustan Resul'e korkunç eziyet eder; Süleyman Kâhya son nefesine kadar oymak geleneğini yaşatmak için yaşar, Müslim Koca hep Lokman'ın çiçeğini düşler, Kel Musa Halil'i öldürebilmek için dört döner... Bu tutkular kesişmesinde düşlerle gerçekler çarpışır: Haydar Usta'nın umutsuz umudu ile Fethullah'ın dayanaksız öfkesi. Arada İsmet Paşa'yı, Ramazanoğullarıyla Karaosmanoğullarının direnişini değerlendiren bölümler. Yaşar Kemal'in tefrika romancılığının uzatma ilkesinin ve Yaşar Kemal'in abartmalı tasvirciliğinin kusurlarını taşır. Bu acelenin unutkanlığıyla Veli çocuk 50. sayfada ölürse de 344'de yeniden canlanır; 34. sayfada yaşları yedi, dokuz, on bir olan üç çocuk 310 sayfa sonra hep birden onar yaşlarına basarlar. Büyük bir önemi yok bunların ;yok ama bir yazarın çalışma yöntemini de göstermeğe yarar, Çukurova'nın toplum gerçeklerini yazmaktan neden uzak durduğunu (Akçasazın Ağaları, Yusufçuk Yusuf...) ve neden efsane diye nitelediği konulara yaklaştığını merak ettirir. (Tarık Dursun: Masalla Gerçek Arası, Milliyet, 28 Temmuz 1971)

BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER:

Sinema oyuncusu ve yönetmeni Yılmaz Güney'den önce, Türkiye'de yazarlığın acı çilesini çekmiş bir Yılmaz Pütün vardı. İşte onun 1962 Nevşehir hapsinde yazdığı, belki sonradan birkaç kez elden geçirdiği eser; önce 1966'da birinci cildi «Boynu Bükükler» diye basılan, şimdi tamamı çıkan romanı (Dost Yayınları, 373 sayfa, 20 lira). Kadir-Durmuş Ağaların tutması Halil'in Yenice köyünde asker dönüşü birkaç yılı. Çukurova'nın toprak verimi kadar romancılığımızda da yeri bereketli. Bakın bu kaçıncı Çukurova romancısı. Hem de iyice usta, yatkın, güçlü, etkili, inandırıcı, pişkin bir yazarlık bilincinde. Nice köy romanı okundu yıllardır. Yazarlarının acele öfkeleriyle kahramanları hemen ağalara karşı duran, sömürüldüklerini anlayıveren, karşı koyan, direnen, öç alan, yiğitlik edebiyatı yapan, olmadık umutlarla kurtulan kolay çözümlü kitaplar. Yılmaz Güney, tam ölçüsünde duruyor bu toplum ça-

tışmasının. Halil, tanrı gibi ağasına bağlı Halil askerden biraz daha bilinçli ve görgülü dönmesi beklenirse de Kürtlüğünün uğradığı baskı ve kimsesizliğinin yarattığı çaresizlikle -başka türlü olamıyacak olan bir Halil-. Hıdır'a duyduğu arkadaşlık, Ağaya duyduğu minnet, Emine'ye duyduğu aşk, işine duyduğu bağlılık, kaderine duyduğu isyansız boyun eğişle bütün bir köyle birlikte yaşar sayfalarda. Arada Kamber-Rebiş-Remzi üçlüsünün uzak umudu; Çakal Omar'la Halime'nin sessiz dramı; Arap Seyfi'nin yüceltilmiş kini, Kel Hasan'ın göç tutkusu, Hıdır'ın sonuçsuz aşkı, Selim'in kancıklığıyla Hasan-Durdu Ağaların korkunç öçleri yaşatılır. Hiç bir şey zorlanmadan, hızlandırılmadan, kendi oluşumu içinde mayalanıp inandırılarak. Yürekten sıcak ve içtenlikle. Hiç mi kusuru yok Yılmaz Güney'in romanının. Aradaki o süslü ve özentili, her kelimesine ayrı bir önem ağırlığı verilmek istenen tasvir bölümleri çıkartılırsa... yok. Ama bu kısımlar kitabın hemen üçte biri demektir; üstelik hiç bir kahramanın gözüyle görülmemiş; anılarına, geçmişine, kendi yaşantısına ve yazarlığına yaslanan bir kişinin özel edebiyatı olarak eklenmiştir.

ÖTEKİLER:

Bir yılın hikâye ve romanlarından haber vermek, bazılarını belirgin özellikleriyle anmak görevindeki bu yazıda, başka hangi kitapları tanıtmalı? İskender Ohri'nin özendiği bir hayatı ve düşüncelerini anlatmaya çalışan roman biçimindeki anılarından mı (Aşktan da Yüce, Baha matbaası, 205 sayfa, 10 lira); Serhat Kestel'in, insanları mayalarındaki karakter özellikleriyle açıklama iddiasındaözentili eserinden mi (Maya Fer Yayınları, 205 sayfa, 10 lira); Emine Işınsu'nun Dede Korkut ağzına öykünerek yazdığı Selçuk ve Malazgirt tarihinden mi (Ak Topraklar, Ötüken yayınevi, 221 sayfa, 10 lira); Alpaslan ve Malazgirt edebiyatı çığırının ilk romanı» diye reklâm edilen Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun henüz görmediğim Kilit adlı eserinden mi (Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü yayını, 287 sayfa,(10 lira).

Pakize Başaran'ın «Devenin Öcü» adlı (İtimat yayınları, 186 sayfa 10 TL.) -gerçekçi diye övülen, okumadığım kitabından mı? Herhalde bu yazının sınırları içinde adları ve bibliyografik künyeleri yeter sanırım.

HİKÂYE KİTAPLARI

1970'in son aylarında çıkan iki kitap; Kemal Bekir'in ruhsal durumların derinliğine sade bir inandırıcılıkla inen hikâyelerini (Fatma **Hanım'ın Erik** Ağacı Yücel Yayınları, 90 sayfa, 6 lira) ve şair Şükran Kurdakul'un iç gözleminden doğmuş gerçek yaşantılara dayalı ilk hikâye denemelerini (Tanığın **Biri**, Habora Yayınları, 76 sayfa, 5 lira) derliyordu. Vakitsiz yayınlanmaları, ilgi dağılımına, etki yoğunluğunun kaybolmasına yol açtı; her şeyde bir şans zamanı var. (Haklarında yazılanlar: Mustafa Öneş: Yeni Dergi 81, Haziran 1971; H. İ. Dinamo: Yeditepe 179, Mart 1971; Mehmet Seyda: Notlar, Yeni Ufuklar, 226, mart 1971. Kurdakul üzerine Adnan Özyalçıner: Yeni Dergi 83, Ağustos 1971 ve Yeni Gazetede Eray Canberk'in yazarla bir konuşması).

● Halkın Dostları dergisi Murat Belge, Bekir Yıldız, Ayhan Gerçeker'in seçici kurul olduğu bir Sabahattin Ali Hikâye ödülü kurduğunu duyurdu. 1972 ocağının sonuna kadar katılma olanağı bulunan bu ödülün sonuçları yazarın ölüm yıldönümünde açılanacak (1000.— T.L.)

● Bilge Karasu'nun «**Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı**» ekim 1970'de basılmış, dağıtımı gecikmişti. Bazı yeni eserlere olanak tanıyarak ödüllerin yankısını kendi yayınlarına çekmek isteyen Ahmet Tevfik Küflü'nün (Bilgi) bu çabasını iyi bir örnek saymalı. Nitekim Sait Faik armağanını paylaşan kitap kendisine ayrılmış masrafı çoktan hak etmiş olmalıdır. Karasu, çok uzun tasvirler arasında çağdaş durumumuzu yansıtan eski bir inanç özgürlük örneğini alegori genişliğiyle veriyordu. Diline ve anlatımına özeni, bu iki hikâyenin basılmasını yedi sekiz yıl geciktirmişti. Bizans'tan kaçan Andronikos'la İoakim'in iç hesaplaşmaları; düşüncelerin, anıların tekil anlatımı bıkkın-

lık vermesin diye ilginç tabiat tasvirleriyle beslenerek sunuluyordu. Bana çok dolaylı bir yol göründü bu yöntem. Yazarın iç düğümlerine de, bunu önemseyen özentisine de ilgi duyamadım. Ama ince bir sanatçılık ürünüydü ortaya koyduğu; bazı meraklıların değerinden vaz geçemedikleri düzeyde. İlk hikâyede yıllar yılı bir manastırda kapalı kalmış bir keşişin bakir bir tabiat karşısındaki yaşantısı epeyce ustalıkla verilmiştir; ikinci hikâyede de tilki yavrusuna gittikçe genişleyen sevgi ortaklığı. Bu ustalık ve arıtılmışlık değerlidir belki; okunurluğu engelleyen nitelikleriyle birlikte düşünülürse, değer mi, derim her zaman. (Taylan Altuğ: Yeni Dergi 77, şubat 1971; Atilla Özkırımlı: Türk Dili 238, Temmuz 1971; Ahmet İnam: Karasu'nun Dünyasına Doğru, Dost 78, 81, 84, Nisan, temmuz, ekim 1971; Nermin Menemencioğlu: Putlar ve İnsanlar, Dost 79, Mayıs 1971).

● Bedii Demirseren'in ikinci hikâye kitabı (ilki Büyük Balıklar, 1965) Dost yayınları arasında çıktı: **Kutsal Çile** (110 sayfa, 5 lira, 12 hikâye). Anadolu gezilerinde çevreye, olaylara, kişilere fazlasıyla aydınca bakan bir yazı heveslisinin tedirgin eleştirileri, mizah zekâsına dayalı buluş özgünlükleri, düşkün kaderlere sevecenlikle yaklaşan ilgileri, yeni tekniklere özenen iç konuşmalara dayalı, bilinç akımına yaklaşmaya çalışan karışık anlatımı, bazı duygusal uydurmalar (Biraz Renk Satar mısınız?), alegorik zekâ hikâyeleri..

● Yılın hikâye olayı, Füruzanın ilk kitabını çıkarışı oldu: **Parasız Yatılı** (Bilgi yayınları 180 sayfa, 10 lira, 12 hikâye). Önümüzdeki Sait Faik Hikâye armağanında oyum onundur; eğer Füruzan katılırsa, düşündüklerim ve yazdıklarımla bu benim açık yargım olduğu için, şimdiden söylemekte sakınca görmüyorum. Çünkü hepimiz her gün söz ve yazılarımızla bir şeyleri boyuna değerlendirir ve açıklarız. Füruzan'ın da Ece Ayhan'la iki konuşmasında belirttiği gibi (Yeni Edebiyat ve Yeni Gazete) bilinçli çabasının olgun ürünlerini derlemişti ilk eserinde; nice yanılgıdan ve denemelerden sonra. Bunun için en çok ilgi gören, konuşulan, övülen kitap oldu eseri. (Ahmet İnam:

Dost 78, Nisan 1971; Oya Aker: Dost 78, Nisan 1971; Adnan Binyazar: Edebiyatın İşlevi ve Füruzan, Türk Dili 235, Nisan 1971; Rauf Mutluay: Evlâtlıklar, Cumhuriyet Sanat Edebiyat Eki, Nisan 1971; Rauf Mutluay: Büyük Bir Göz Gibi. Cumhuriyet, 18 haziran 1971).

● «Kuduz Düğünü», hikâyeleri ölümünden sonra dostu Seyda tarafından yayımlanan rahmetli Ahmet Naim'in Zonguldak maden röportajı, bir hikâye biçiminde yazıldığı için burada anılacak: **Bir Yudum Soluk** (Deniz Yayınları, 80 sayfa, 5 lira).

● Eski hikâye kitaplarının yeni baskıları yapılırken Fakir Baykurt, halk ağzından derlediğini belirttiği 51 hikâyeyi halk ağzından yaşatarak «**Onbinlerce Kağnı**» kitabında topladı (Remzi Kitabevi, 207 sayfa, 10 lira). Sadece türetmeyle dilimizin özleşmiyeceğini, ancak halk kullanımının zenginliğiyle arıtılarak güçlendirilebileceğini savunan yazar, kimisi mizahî, kimisi alegorik, kimisi sembolik, kimisi fabl niteliğindeki fıkra - hikâyeleri arasına çok güçlü yaratı örnekleri de katmıştı (İmamın Karısı...). Mart dağılmasından sonraki suskunluk içinde hak ettiği tartışma ilgisini yaratamadan okuyucularına ulaştı sessizce kitap; hakkında hiç bir yazı da çıkmadı.

● Yeni bir imzanın, Ayhan Bozfırat'ın hikâyeleri «**İstasyon**» adlı kitapta toplandı (12 hikâye, Bozak Matbaası, 106 sayfa, 7,5 lira). Kafka izlenimi veren kişisiz; zamansız, mekânsız ilk hikâyeden sonra soyutlamalarla işçi memur yaşantısının özeti; günlük hayatın tekdüzeni içinde bulunmaz mutlulukları arayış; Beckett etkisini taşıyan «İkisinden Biri»; duyarlıklı, ince gözlemlerin yanısıra zeki ve keskin gözlemler; kısık konuşmalara dayanan ve bütün ayrıntılardan kaçan gerçeksiz genellemeler; burjuva toplumu içinde yitirilen ezik ömürlerin eleştirisi... daha başka birkaç örnekle birlikte yetenekli bir yazarın ortaya çıkışını gösterdi (Demir Özlü: Yeni Dergi 80, Mayıs 1971; Talha Kuruoğulları: Yeni Edebiyat, 11/7, Mayıs 1971).

● Tomris Uyar'ın ilk hikâye kitabı da, Bilgi yayınları arasında, «**İpek ve Bakır**» adıyla çıktı (152 sayfa, 17 hikâ-

ye, 15 lira). 1965-1970 yıllarının ürünü olan hikâyeler, edebiyat meraklılarının birçoğunda uzun süre yetiştikten sonra eser çıkaran bir yazarın ergin yeteneğini taşıyor. Yanısıra özel yaşantıların anılarından doğan tekillikleri, burjuva dünyasına eleştiriyle bakan bir zekânın iğnelemelerini, aile tedirginliklerine duyarlıkla eğilen kadınsı incelikleri, yeni hikâye teknikleri deneyen bir dikkatin karışıklığını, anlatımda özgünlük sağlamak için değişik yollar arayan dil özentilerini, toplum katları arasındaki uyuşmaz çıkarların kaynağını pek düşünmeden bundan doğan mutsuzlukları gözönüne seren gözlemleri, uzak çağrışımlara dayanan izlenimleri getiriyor. Ama vurucu, unutulmaz anılır ve tekrarlanır değil. Okunurken bir dikkat derinliği yaratsa bile insancıl bir boyutta genişlemeden; bir yeteneğin emek ürünü diye saygı duyularak, ama hayran olunmadan. (Soyut'un 37. sayısında İrfan Yalçın'ın incelemesi, Mayıs 1971).

● Erken çıkışı, büyük sözleri ve ilk kitabının ilginç içtenliğiyle adı çabuk duyulan Selim İleri, ikinci kitabını yayımlattı: Pastırma Yazı (Bilgi Yayınevi, 8 hikâye, 202 sayfa, 10 lira). «Hep bir Emin Bey namusunu taşımaya söz vererek» Kemal Tahir'e adadığı kitap, kişisel yaşantısının ince izlenimlerini usta hikâyeler biçiminde canlandıran örnekler (Müsamere, Annemin Sardunyaları, Kılıç Artıkları) dışında geçmişe çevrik bir okuma merakının yapay ürünlerini getiriyor: Mustafa Suphi, Hicran Yarası, Duyarlık, Hayatımın Romanı. Hikâyede yenilik diye birçok kişinin şimdi yaptığı şey, asıl kahramanın içten konuşma tekniğine dayanıyor. Sanırım Nezihe Meriç'in, Vüs'at Bener'in, Leylâ Erbil'in önce başladıkları bu yönteme şimdi hemen herkes katılmış gibi. Ne var ki belli bir zaman ve ortamda seçilen hikâye kahramanı, Selim İleri'nin sandığı gibi, «geçmişten hesap sormanın», «günümüzün sorunlarına cevap vermenin»... elverişli aracı olmayabilir. Nitekim olmuyor da. Ne mustafa Suphi hikâyesinde, ne «Hayatımın Romanı»nda çeşitli kitaplardan edinilmiş bilgi kırıntılarının yatkınlıkla biriktirilmesi dışında günümüzün sorunlarına ve kişilerine cevap getiren bir yan var. Eski albümlerdeki gülünçleşmiş kıyafetleri alayla seyre-

dercesine günü geçmiş kişileri komikleştirerek, yanlışlıklarını göstererek bir anlatım tadı aramak, ne sağlar bilmiyorum. Bu, aslında yazarın kendi çevresini yeterince bilmemesinden, genellemelerin yargısıyla sınıflamasından ileri geliyor. «Pastırma Yazı» hikâyesinde üniversite ve iş çevrelerini kendince ve kolayca ölçmesinden belli. Hayat bu kadar dümdüz ve kesin değil oysa ki. (Memet Fuat: Yeni Dergi 82, Temmuz 1971; Nermin Menemencioğlu Hayatımızın Hikâyesi, Dost 82, Ağustos 1971; Selim İleri'nin cevabı: Dost 84, Ekim 1971; Hulki Aktunç: Coşku ve Bilinç, Yeni Edebiyat, II/12. Ekim 1971).

● Bekir Yıldız, eski yolundaki tutumuyla yeni gözlemlerde: Sahipsizler (May yayınları 103 sayfa, 7.5 lira 7 hikâye). Güney Doğu Anadolu ve Almanya köleliğinde insanlarımız. Kimi yoksulluğun, kimi toplum kurallarının, kimi tutkularıyla namuslarının, kimi korkularıyla kaderlerinin bağları içinde keskin çatışmalarda. Gene vurucu, gücünü konudan alsa bile canlı kişilerinin insancıllığıyla sarsıcı, eski gereksiz eklemelerden daha çok kurtulmuş, hikâye yapısına uygun özgün örnekler (İlyas Çapan: Yeni Dergi 82, Temmuz 1971).

● Onun izinde yürümekten şimdilik zarar görmeyen -TRT büyük ödülünü kazanan Osman Şahin'in ilk kitabı: Kırmızı Yel (Asya matbaası, 96 sayfa, 6 lira). Arkası gelir mi bilmem, ama Osman Şahin'in çıkışı mutlu bir olaydır Anadolu emeğinden böylesine etkin izlenimlerle dönen çok kişi yok. Gözlem ve yaşantılarını şimdilik biraz kaba bir yerellikle anlatması güçsüzlük değil; bir başlangıç için gerekliliktir. Ama konular genişliği asıl sanatçının kendi içinde artar. Kimbilir kaç yıl önce yaşanmış bir an, en güçlü bir hikâyeye dönüşüverir. Bu bakımdan Osman Şahin'in, toplum olguları karşısında sadece gözlemci değil, kendi yaşantısını da içine karıştırdığı bir hikâye kahramanı olmasını isterdim. Kırmızı Yel, vakitli bir çıkıştır; ardından başka şeyler getirmesi dileğiyle. (Altan Koloğlu: Yeni Dergi 82, Temmuz 1971; Ruşen Hakkı: Yeditepe 183, Temmuz 1971; Erol Ankaya: Yeditepe 185, Eylül 1971; Ahmet Köksal: Fırat Yöresinden Hikâyeler, Yeni Edebiyat, II/9, Temmuz 1971).

● TRT yarışmasının ortaya çıkardığı bir isim de Yıldız İncesu oldu: Saygılarımı Sunarım (Ararat Yayınları, 104 sayfa, 5 lira, 6 hikâye). Dış gezilerin sağladığı bazı ilginç gözlemleri hikâyeleştiren İncesu, özellikle birinci ve sonuncu hikâyede iyice başarılı: Saygılarımı Sunarım ve Çini Mavisi Gözler. Kadın dikkatinin ayrıntılı inceliğine karşın erkek fırsatçılığının kaba yargıları, özellikle son hikâyede nefis bir bileşim içinde.

● Yumma, Nahit Eruz'un ikinci hikâye kitabı (Papirüs yayınları, 112 sayfa, 10 lira, 11 hikâye). Edirne meyhanelerinden birinde Mösyö Adato'nun ulusal duygularıyla şarap ikramı, Harran ovasında Yumma kadının kendi keçisinin sütünden konuk ağırlama sevinci, Aladağ orman bekçisinin gökten inen nimet gibi güzel bir kadınla birleşmesi, bedava odacı Mehmet Efendi'nin boş hayatı, yağmur altında sosyal düzensizlik ve felsefe kırıntıları, namuslu memurluk yolundaki delimsek direnişler, dertli bir memurun içki düşkünlüğünü sadelikle itirafı, sınır köylerindeki et yağması, deli ve budalaların saf inançlarını anlatma, Trakya yörelerinde köyün afarozuna uğrayan bir erkeğin suçlanması... Nahit Eruz'un müfettişlik gözlemlerini kullanarak bize ilettiği konulardır. Bir şeyin doğru olması onu güzel yapmaya yetmez ki.

● Hakkı Özkan, bir kitap daha çıkardı bu yıl: Kız (37 hikâye, Nil yayınevi, ciltli, 190 sayfa, 10 lira). Kendi tekniğini hiç değiştirmeden büyük şehir gözlemlerine devam eden Hakkı Özkan, her yerden, her olaydan, her kişiden bir hikâye çıkarma yolunda direniyor: Çirkin bir köpeği araç yaparak bir kıza yanaşma kolaylığı, geçim hayvanına sevgi, delikanlı sanıları, zor işlerin ardında ekmek çıkaranların tanıtımı, sevgi yürekli kızların taliplerini geri çeviriş sevinçleri, hayırsız kadınlar ,işçi çocukların erken otobüslerdeki ödünç uykularını koruyanlar ,işportacı çaresizliği, hastane sahneleri, «Uçan balonlar», iş güçlükleri, yoksulluk özgeçileri... kent çarşılarındaki satıcı çocuklar rekabeti... Yazar hep konuşturucu, sır sökücü, gören, gözleyen, soran ve cevap alan bir kişidir; dolanır durur, aranır, ilginç bir gözlemi hikâyeleştirmek için de en kısa

tasvirler ve konuşmalarla işini görür. Yalın, fazlalıksız bir anlatımı var Özkan'ın; bu kadar sayfaya 37 hikâyenin sığışından belli. Ama etkili ve aranır değil yazdıkları; belki bir kısmı herkesin bildiği gerçeklerin gereksizliğine dayandığı için.

● Bu yazının belli bir günde matbaaya teslimini şart koşan yayın acelesi, Adnan Özyalçmer'in «Yağma»sına yetişemedi (Yücel Yayınları, 105 sayfa 7.5 lira). Ayrı bir yazıda, vakti geçmeden anma dileğiyle.

● Çıktıklarını duyduğum şu kitapları ben göremedim: Ramazan Korkmaz **Acı Biçenler** (Doğruluk Matbaası, 96 sayfa, 5 lira); Arif Baş: **Kısır** (118 sayfa, 6 lira), Şevket Bulut: **Al Karısı** (Hareket yayınları, 180 sayfa, 10 lira); Metin İlkin: **Zor Zaman** (büyük hikâye, Yücel yayınları, 70 sayfa, 6 lira).

● Milliyet gazetesinin açtığı çığırı izleyerek Ant yayınları da «Yarının Büyükleri İçin» adlı bir dizide Aziz Nesin'in hikâyelerinden derlenmiş 16 örneği (**Uyusana Tomum**, 201 sayfa, 10 lira); Orhan Kemal'in eserlerinden seçilen 20 çocuk hikâyesini kitap yaptı (**Küçükler ve Büyükler**, 200 sayfa, 10 lira)

DERGİLERDE HİKÂYE

Geçen yılki yazımda «Hikâyelerin iyileri dergilerde kaldı; önümüzdeki aylar iyi hikâye kitaplarının çıktığını göreceğiz; çünkü dergi hikâyeleri bizde kitap hazırlığı demektir» diye yazmışım (70); andığım adlar içinde Bayıkurt'un, Füruzan'ın, Tomris Uyar'ın bu yıl kitapları çıktı; Selimoğlu'nunki hazırlanıyor. Ama nice birikimleri olduğu halde Başaran'ın, Apaydın'ın, Seyda'nın, Hacıhasanoğlu'nun, Demir Özlü'nün.. derlemeleri yayınlanamadı. Bu yıl dergi ve gazetelerde en az üçer hikâyesini görüp okuduğum yazarlar şunlar oldu: **Necati Tosuner**: Kambur (Varlık 763), Çok Şey (Türk Dili 231), Pencereler (Soyut 34), Tavşancıl (Soyut 38), Küf (Soyut 39), Çilekli (Soyut, 40), Edi ile Büdü (Yeni Edebiyat II/9), İki gün (Yeni Gazete'de tefrika); **Necati Cumalı**: Paris'te Ölmek (Yeni

Dergi 75), Cennet Yeryüzündedir (Yeni Dergi 77), Sodom Nerede? (Varlık 759), Sessiz Zenci (Varlık 760), Eli'nin Evinde (Türk Dili 233), Şarkılı Geceler (Yeni Edebiyat, II/2), Değişmeyen Bir Yüz (Yeni Edebiyat II/4); **Başaran:** Rüstem Ağa Zorda (Varlık 767), Eşkâl Tespiti (Yeni Ufuklar 223), Borçlanma (Yeni Ufuklar 224), Ezilmiş Bir Islık (Yeditepe 180), Çıvgar (Yeditepe 184); **Tomris Uyar:** Köpek Gezdiricileri (Yeni Dergi 80), Dön Geri Bak (Yeni Edebiyat II/3), Sağlar (Yeni Dergi 86), Sevdadır (Türkiye Defteri 1), Derin Kazın (Yeni Edebiyat II/8); **Füruzan** Kuşatma (Yeni Dergi 81), Ah Güzel İstanbul (Yeni Dergi 84), Tokat Bir Bağ İçinde (Yeni Edebiyat II/6, II/7), Kırlangıç Balıkları (Yeni Edebiyat II/12); **Mehmet Seyda:** Amca Evi (Türk Dili 232), Bir Varmış Bir Yokmuş (Türk Dili 238), Hicran Yarası (Varlık 770), Bir Genç Adamın Yaşamından Kesitler (Yeni Edebiyat II/8); **Fakir Baykurt:** Koltuktaki (Yeni Dergi 76), Teller Değişti (Yeni Dergi 79), Yılan Elinde (Türk Dili 235), Sevdalı Karınca (Yeni Ufuklar 226); **Talip Apaydın:** Borç Para (Varlık 762), Bir gün (Varlık 766), Uzun Kavak (Türk Dili 233), Ak Dut Ağacı (Türk Dili 242); **Metin İlkin:** Arama (Güney 41), Ardından (Güney 44), Köprü (Gelecek 4/5), Arkadaştılar (Gelecek 1); **Selçuk Baran:** Kayalık Yoncaları (Yeni Gazete), Umut (Ulus), Işıklı Pencereler (Türk Dili 232), Zamklı Adam (Yeni Edebiyat II/3); **Ümit İlhan Kaftancıoğlu** Fatih Yangını (Varlık 765), Dönemeç (Cumhuriyet'te tefrika), Sarı (Yeni Gazete, 23 mart 1971), Karasanlı Kancık (Varlık 769); **Leylâ Erbil:** Clinton Godson (Güney 49), Mevlût (Soyut 38), Bay Suret (Türkiye Defteri 1); **Nedim Gürsel** Uykusuzlar (Yeni Dergi 77), Kule (Yeni Edebiyat II/9), Kışa Doğru (Halkın Dostları 10); **Âfet Muhteremoğlu Ilgaz:** Yol (Türk Dili 231), Zekeriya Sofrası (Yeni Gazete), Yürüyüş (Gelecek 4/5); **Faik Baysal:** Çelimboz Deresi (Varlık 763), Büyük Adam (Yeni Edebiyat II/5) ve cumhuriyet'te süren tefrikası; **Tarık Dursun K.:** Derdiyok ile Zülfüsiyah (Türk Dili 241), Hurşit ile Mah Mihri (Dost 84), Elif ile Avcı Behram (Yeni Edebiyat II/12)

SONUÇ:

Aydınlık umutlarla başlayan bir yıl, pek de övünülesi ürünler getirmedi. Hikâyedeki yenileşme ve değişme, geçen yıla göre çok belirgin bir düzey yükselişi gösteriyor. Romanda hep eskiden yazılmış eserler çıktı ortaya. Sonunda bir yetinme, bir susma, bir mayalanma yılı oldu 1971. Edebiyatçılar çok zarar gördü bütün olanlardan; ama edebiyat zarar görmeyecek. Sanatın ömrü uzundur.

Van Gogh: Peyzaj

1971 DE ŞİİRİMİZ

Muzaffer UYGUNER

1. GENEL BAKIŞ

Şiirimizin bir yıl gibi kısa bir zaman bölümündeki durumunu incelerken eski yıllardaki gelişimini anımsamak, eski yıllardaki gelişim çizgisine bakmak gerektiğine inanıyorum. Bir yıl içinde büyük değişiklik, büyük bir gelişim beklemek elbette düşünülemez. Fakat, olağanüstü bazı olayların ve etkenlerin olabileceğini düşünmemek de olamaz. 1971 yılında, şiirimizi etkileyen önemli olaylar olmuş mudur? Olumlu bir etken olduğunu söyleyemeyiz. Fakat, sıkıyönetimin «kavga», şiirleri yazılmaması yolundaki dolaylı etkilerini belirtmek isteriz.

1971 yılında şiirimizin akışını izlemek görevini uzun uzun düşünerek kabullenmiştim. Varlık Yıllığında bu konuyu yazanların her yıl değişmesinin nedeni, bu konunun pek kolay olmadığını ortaya koymaktadır. Üzerinde en çok tartışılan bölüm, hiç kuşku yok ki, şiir bölümüdür bu Yıllığın. Herşeyden önce, izlenecek yöntemi bulabilmek bile bir güçlük göstermektedir. Şiirimizi dergilerden izlemek, bütün şiir kitaplarını okumak kolay bir iş değildir. Ancak, bir yıl içindeki şiir olaylarını verirken yalnızca şiirimizin bir yönüne bakmak, bunun yanında halk şiirinden hiç sözetmemek ve şiir çevirileri üzerinde durmamak olur mu? Şimdiye kadar bu konuya eğilenler, halk şiiri üzerinde hiç durmamıştır. Neden durmamışlardır, durulmaması nedendir? Çeviri şiir üzerinde duran da pek azdır. Rauf Mutluay, çeviri şiire pek az yer ayırabilmiştir.

Bütün anlayışları bir noktada toplamak, bir tek yöntem uygulamak mümkün olamadığı gibi bu yazıları her

okuyanı memnun etmek de mümkün olamaz. Bu yazımı okuyanlar elbette benim yöntemimi eleştirecek ve şu ya da bu görüşümden ötürü beni kınayacaklardır. Eleştiriler, gelecek yıllarda da bu görevi aldığımda, benim için bir uyarı olacaktır elbette. En doğru yolu, kıyasıya yapılacak eleştirilerle bulmanın mümkün olduğuna inanıyorum.

1971 yılındaki şiir olaylarını, şiirimizin akışını verebilmek için benim uygulayacağım yöntemde özellikle üç belirli bölüm olacaktır. Bunlardan birincisi asıl üzerinde durulması gereken şiirimizdir. Bunu, dergilerdeki şiirleri ve şiir kitaplarını ele alarak incelemeğe çalışacağım. Bunun yanında, halk şiiri üzerinde duracak ve bugün de yayınları Aşıkların ürünlerini ve bu alandaki olayları belirtmeğe çalışacağım. Bir de çeviri şiir üzerinde uzunca durmağı yararlı görüyorum. Çeviriciler en çok hangi uluslara şiirine dönüktür ve en çok hangi yabancı ozanlardan çeviri yapmaktadırlar ve bu şiirlerin şiirimizdeki etkisi nedir? Bu hususları belirtmeğe çalışacağım. Denilecek ki, Türk şiirini incelerken yabancı şiire yer vermek yersizdir. Bunu ben de düşündüm. Ama, Türkçe söylenmiş olan çevirilerin elbette şiirle yakın ilgisi vardır. İşte bu ilgi beni çeviri şiirler üzerinde durmağa iteledi.

Şiirimizi incelerken tarafsız kalmam esastı. Olabildiğim kadar tarafsız kalmağa çalıştım. Tarafsız kalamadığım yerler için, bir zaaf eseri olduğundan, özür dilerim.

Şiirimiz, 1971 yılında, başlıca üç büyük anlayışı sürdürmüştür. Bunlardan birincisi, henüz üzerinde tartışılan, bir akım olup olmadığı konusunda henüz herkesin birleşmediği **İkinci Yeni Akımı**'dır. Çeşitli yazılarda nitelikleri üzerinde durulan bu şiirin 1971 yılında da görüldüğünü belirtmek isterim. Ercüment Uçarı'nın kitabını bu akımın bir örneği olarak belirtmek hatalı olmasa gerek. Adlarını teker teker anamadığımız bir çok şairin çeşitli dergilerde yayımlanmış şiirleri de bu akımın dağınık görüntüleri olarak kabul edilmelidir. Şunu kesin olarak belirtmeliyiz ki, bu anlayışa uygun şiirler azalmıştır 1971 yılında. Bu akım içinde yer aldığı söylenip duran bir çok şair, 1971 yılında

ya hiç şiir yayımlamamış ya da pek az yayımlamıştır. Bu akımın içinde olup olmadığı tartışılanlardan N. İlhan Berk, Yeni Dergi sayfalarında değişik bir biçim denemesine girişmiştir.

Şiirimizde toplumculuk anlayışı yukarıdaki akıma göre hem çok eskidir hem de daha belirli. Bu akımın büyük bir kol olduğu söylenebilir. 1970 yılında yozlaşmağa yüztutan bu akım, 1971 yılı başlarında da aynı yozluğu sürdürmüştür. Bir söylev havası içinde yazılan bu şiirler bir çok dergi tarafından yayımlanmaktaydı. Toplumculuk havasının yerine kavga geçmiş gibiydi. Devrimcilik sloganı altında sürülen bu şiirlerin bir çoğunun sanat gücünün olmadığını kesinlikle söyleyebiliriz. Bir iki güzel dize yanında cılız akan bir dere niteliğini gösteren bu şiirler yılın ikinci yarısında görünmez oldu. Genellikle Gelecek, Halkın Dostları gibi dergilerde yer alan bazı şiirlerin şiirimize bir katkıda bulunduğu söylenemez. Fakat, bu yozlaşan şiirler yanında gerçekten başarılı ve şiir yönü gerçekten ağır basan bir çok parçanın da yayımlanmış olduğunu anımsıyoruz. May Yayınları arasında çıkan kitaplar bu akımın güçlü örneklerinin yer aldığı kitaplar olarak anılabilir.

Şiirimizin büyük çoğunluğunu dağınık bir görüntü içinde görüyoruz. Belirli bazı anlayışlara yönelmiş şairler olmakla birlikte aralarında tam bir görüş ve anlayış birliği yoktur. Biçim, içerik bakımlarından birbirine bazan benzer görünen kişlerin birbirinden çok ayrı kimlikleri oldukları anlaşılıyor. Yılın başlarında Cumhuriyet Gazetesinin edebiyat ekinde birbiri ardına güzel şiirler yayımlayan Cahit Külebi, Yeni Dergi'de devamlı olarak şiir yayımlayan Behçet Necatigil ile Oktay Rıfat, çok çeşitli dergilerde şiirleri yayımlanan ve yıl içinde çocuk şirleri de yazan Dağlarca, Atatürk ve Anadolu âşığı Ceyhun Atuf Kansu ve daha başkaları bu arada sayılabilir. Eski biçimleri deneyen, halk şiirinin kalıplarını sürdüren bir çok sanatçının bulunduğu da söylenebilir.

1971 yılındaki şiirimizin dili yalınlığını sürdürmüştür. Fakat, bu arada, bazı kişilerin eski sözcüklere özellikle önem vermeleri de görülmüştür. Behçet Necatigil'in bu yolda olduğunu belirtmeliyiz. Bu gibi çalışmaların gelecek

yıllarda nasıl bir gelişme göstereceği söylenemez. Ama şunu belirtelim ki, şiir dilinin artık geri dönmesi düşünülemez ve Necatigil'in yaptığının bir deneme olduğu tahmin edilebilir.

Şiirin akışını incelerken, şiirimiz üzerine yazılmış yazılara göz atmanın yerinde olup olmadığı düşünülebilir. Biz, bu yazıların deneme niteliğini, eleştirici yönünü düşündük ve bunların başka bir bölümde inceleneceği kanısına ulaştık. Bu nedenle, bu konuya eğilmedik.

Şairlerin, 1971 yılında tam bir dayanışma olanağına kavuştuğu söylenemez. Kurulan derneklerin bir dertleşme ve yemek yeme yeri olmaktan ileri bir görev yaptığını bilmiyoruz.

Dergilerimiz şiire gene bol yer vermiştir. Hattâ bazı dergilerde düz yazının yüzde on kadar yer aldığını bile söyleyebiliriz. Bütün bu şiirlerin değerli olduğunu söylemek yerinde olmaz elbette. Çoğu ilk acemiliklerin izlerini taşıyan, çok söylenmiş şeyleri çok söylenmiş biçimlerde veren bu yayınların niçin yapıldığını bir kez de biz sorabiliriz. Biraz daha titiz bir ayıklama yapılması, hem gereksiz olanları önleyecek, hem de şiirin öyle pek kolay bir sanat olmadığı kanısını uyandıracaktır.

Şunu özellikle belirtmeliyiz ki, her alanda olduğu gibi şiir alanında da eğitim noksanlığı görülmektedir. Okulda gerçek şiirin ne olduğunu öğrenemeyenler okul sonrası ya da okul dışı çalışmalarında da bunu iyi öğrenememektedirler.

OLAYLAR:

1971 yılının şiir alanındaki en büyük olayı, Yunus Emre ile ilgili olarak büyük bir seminerin yapılmasıdır. Akbank tarafından düzenlenen bu seminer uluslararası bir nitelikteydi ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen bilginler Yunus Emre'nin çok değişik yönlerini belirten değerli ve ilginç bildiriler sundular. Bu vesile ile May Yayınevi Yunus Emre ile ilgili bir küçük kitap yayımlandığı gibi Cem Yayınevi de Sabahattin Eyüboğlu'nun hazırladığı Yunus Emre adlı kitabı yayımladı. Ayrıca Milliyet Yayın-

ları arasında, Cahit Öztelli'nin **Yunus Emre** adlı geniş bir incelemeyi ve yeni bulguları kapsayan kitabı çıktı. Cahit Öztelli, Yunus Emre Semineri'nde sunduğu bildirisini de ayrıca **Yunus Emre Yeni Belgeler ve Bilgiler** adı ile yayın alanına sundu. Seminerde okunan bildirilerin de bir kitapta toplandığı öğrenilmiş ise de bu kitabı, yazı hazırlanırken, göremememiştik. Bildirilerin neler olduğunu dergi ve gazeteler geniş özetler halinde verdikleri için burada yeniden ele almıyoruz.

Yılın önemli olaylarından biri de TRT ödülleri oldu. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Suut Kemal Yetkin, Doğan Hızlan, Oktay Akbal ve Orhan Asena'dan oluşan şiir yargıcılar kurulu, şiir kitapları büyük ödülünü **Direnme** adlı kitabı için Tahsin Saraç'a, **Özgürlüğe Açılan Eller** adlı kitabı için de Mehmet Aydın'a verdi. Şiir kitapları başarı ödülünü ise Ayhan Can, Gülten Akın, Hasan Hüseyin, Afşar Timuçin ve Mehmet Karabulut aldılar. Ayhan Can'ın kitabı **Gül Devrimi**, Gülten Akın'ın kitabı **Maraşlı Ökkeş'in** Destanı, Hasan Hüseyin Korkmazgil'in kitabı Kızıl Kuğu, Afşar Timuçin'in kitabının adı **Ayrılıkta Söylenmiş Bir Yaz Türküsü** ve Mehmet Karabulut'unkinin ise **Gün Kapısı** idi. Tek şiirlerde ise Mehmet Bozkurt Esenyel, Halim Uğurlu, Mehmet Taner, Halil Uysal, Cengiz Bektaş, İlhan Berk, Tekin Sönmez, Nurten Çelebioğlu, İsmet Sezer kazandılar.

Şubat ayı içinde açıklanan sonuçlar üzerine bir hayli tartışma oldu.

Yıl içinde şiirle ilgili önemli başka bir olay olmadı diyebiliriz. Türk Dil Kurumu ödülleri açıklanmadığı için şiir ödülleri üzerinde de duramıyoruz. Yıl içinde Cahit Saffet Irgat'ın ölümü, dergilerde ve gazetelerde geniş yankılar yaptı. Yayımlamadığı şiirleri, ölümünden sonra çeşitli dergilerde yayımlanır oldu. Halit Fahri Ozansoy da yıl içinde öldü.

Türk şiirinin yabancı dillere çevrilmesi ve yabancı dillerde Türk şiir örneklerinin yayımlanması ile ilgili bazı çalışmaların olduğunu da belirtmek isteriz. Tahsin Saraç, Yunus Emre'den seçme bazı şiirleri fransızcaya çevirmiş ve bir kitap halinde yayımlanmıştır. İngiltere'de yayımlanan **Modern Poetry in Translation** adlı dergi 1971 Bahar sayısı-

mı (10. sayısı) Türk şiirine ayırmıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Attilâ İlhan, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Osman Türkay ile Cahit Sıtkı Tarancı ve Orhan Veli'den yapılmış çevirilerin yer aldığı dergide şairlerin kısa hayat hikâyeleri de verilmiştir.

Türk şiiri ile ilgili bir antoloji de Almanya'da yayımlanmıştır. Alman Horst Erdman Yayınevi'nin yayımladığı bu antoloji Moderne Türkische Lyrik (Modern Türk Şiiri) adını taşımakta ve Yüksel Pazarkaya tarafından hazırlanmış bulunmaktadır. Son elli yıllık Türk şiirini veren bu antolojide 52 şairimiz yer almıştır. Yahya Kemal'den başlayıp İsmet Özel'e kadar uzanan antoloji Türk şiirini Almanlara tanıtma bakımından çok önemlidir.

Melih Cevdet'in Kolları Bağlı Odisseus adlı şiiri ile daha başka şiirleri de fransızcaya çevrilerek bir kitap halinde yayımlanmıştır.

Şimdi Kültür Bakanı olan Talât Sait Halman da Orhan Veli'nin 75 şiirini ingilizceye çevirip ABD'nde Corinth Books Yayınevinin yayınları arasında I am Listening to Istanbul (İstanbulu Dinliyorum) adı ile bastırdı. Etraflı bir önsöz de yazan Halman, şairin yaşamı ve sanatı konusunda da bilgi vermiş ve Türk şiirindeki yenileşme hareketlerini özetlemiştir.

II — ŞİİR KİTAPLARI

1971 yılında bir çok şiir kitabı yayımlandı. Yayımlanan kitapların neler olduğu elbette bibliyografya derlemelerinde yer alacaktır. Biz burada bazı kitaplar üzerinde durabileceğiz. Neden bunların üzerinde durduk? Bu, elbette sorulacak bir sorudur.

Ele aldığımız kitapları herhangi bir düzene göre sıralamadık. Bu sıralama rastgele bir sıralamadır. Ne alfabetiktir, ne de kitaplar ya da şairleri bir değer esasına göre sıralanmıştır. Asıl olanın kitaplar üzerinde durmak olduğuna inanıyoruz. Mutlaka bir sıralama esası aranırsa, yayımlanma tarihleri esas alınmıştır diyebilirim.

GÖÇEBE DENİZİN ÜSTÜNDE

Melih Cevdet Anday'ın 1970 yılının son aylarında çıkan bu kitabı üzerinde pek fazla durulmadı nedense. Sabahattin Teoman, bu Yıllık'ın geçen yılki şiir bölümünde, bu kitaptan çıkacak diye sözetmişti. Teoman o yazısında, özellikle «Göçebe Denizin Üstünde» adlı ve kitaba adını veren şiir üzerinde durmuş; «Okuyanı düşündürerek şiirin tadına götüren bu uzun şiir, yeni şiirimizin en ışıltılı örneklerinden biridir» demiş ve bu şiirin şiir yönünü belirtmişti.

Göçebe Denizin Üstünde adlı kitabındaki şiirleriyle Anday, yeni bir aşamaya varmıştır denilebilir. Geniş bir sezgi ile, duygu ve düşüncenin en karanlık yanlarını, en anlaşılmaz gibi görünen taraflarını en güzel biçimler içinde sunan şiirlerin yer aldığı bu kitap, insanın içine ığıl ığıl işleyen, bazen de insanın en bilinmeyen duygusallığını ve düşüncesinin en işlemez yanlarını harekete geçiren şiirlerle doludur. Şiirin ne olduğunu bilen, bireyle toplum arasındaki kıl payı farkı çok güzel şiirleştiren Anday, gerçekten başarılı bir kitap yayımlamıştır.

SEN KRALDIN TAÇSIZ

Muazzez Menemencioğlu'nun ikinci şiir kitabı büyük boy basılmış bir kitap, Menemencioğlu, genellikle kadınsal konuları işleyen, kadınların duygu ve düşüncelerini şiirleştiren bir şairdir. Bu kitabında, yaşam savaşında yorgun, bitkin, ezik kadınların şiirini veriyor. Bu kadınlar, belirli bir yaşın üzerinde, güngörmüş kadınlardır. Yitmiş erkeğin ardından «sen kraldın taçsız» diye yakınan kadınlardır. Alınyazısına boyun eğmiş, yitmiş değerlerin ardından dingin ve dürtüsüz bir yaşamın içinden bakarlar. Menemencioğlu, bu kadınların şiirini verebilmiştir kitabında. «Savaştan Arta Kalan Kadınlar», belli bir yaşın üzerindeki kuşağın belleklerinde yaşayan kadınların en güzel şiiridir sözgelişi. Şu dizeler; sanırım, bu kadınların şiiridir: Gecelerini bilmezdim nasıl geçirirlerdi/Dingin dürtüsüz görünürlerdi gündüzleri/Tüm duygularını sin-

dirmiştiler/Benlm çocukluğumda kadınlar/Biz erkeksiz büyüdük.

BEETHOVEN'DE AYDINLIĞA UYANMAK

Uyurgezer (1969) den sonra ikinci kitabı olan **Beethoven'de Aydınlığa Uyanmak** adlı kitabını, 1970 yılının son aylarında yayımladı Osman Türkay. Kitap, kozmik türkülerin evreninden şiirler sunmaktadır bize. Seslerdeki büyüyü çözen Beethoven ile bugün uzayın gizlerini çözenler arasında bir benzerlik, bir yakınlık bulur Türkay. Bilinmeyenleri bulgulamak, onların büyüsünü bize sunmak, sezdirmek, bilinmeyenin şiirini yazmak hep aynıdır denilebilir. Türkay, bu bilinmezlerin bilinir duruma gelmesindeki, onların aydınlığa çıkmasındaki incelikleri söyleyen bir şair. İnsanın doğa ve uzay içindeki durumuna değinen şiirler ve dizeler, uzay çağının şiirinin bir müjdecisidir de denilebilir. İnsan-doğa ve uzay üçgeninin özünü değişik biçimler içinde sunmuştur bize şairimiz.

Türkay'ın şiirinin özü, Kepler'in şu sözleriyle açıklanabilir: «Müziğin ve göksel cisimlerin devinimlerinin gizini elinde tutan kutsal sayıların dansı, insan usu ile **anima mundi** denilen yaratışın usunu gizemli bir biçimde birleştiren bir öğedir». Türkay, gerek **Uyurgezer**'de ve gerekse son kitabında insan usu ile yaratışın usunu şiirleştirmeğe yönelmiştir diyebiliriz.

YÜZÜN BİR YALNIZLIKTIR YÜZÜMDE

Anıl Meriçelli, çok çeşitli öze dönük şiirlerini toplamıştır bu kitabında. Ama, onun asıl üzerinde durduğu öz yalnızlık olmuştur. Doğada ve toplum içinde yalnızlığını duyan bir bireyin kendi başına söylediklerldir diyebiliriz şiirlerin çoğuna. «Çünkü yeni bir şiir/Yeni bir hüzün demektir» ona göre. Yalnızlıktan doğan bir hüzündür onun hüznü ve bu hüzün çok eskidir, dünyanın yaratıldığı gün belirmiştir yalnızlık ve yalnızlıktan doğan hüzün. «Portre» adlı üç dizelik şiir şöyledir: «Yeryüzünün yaratıldığı gün/Sen yoktun/Güzelliğin tanımı yoktu».

Wyspianski : Portreler

Merlçelli, çeşitli kentlerle ilgili şiirleri yanında bazı şairlerin portrelerini de çizmiştir. Şair portreleri başarılıdır. Kentlerle ilgili şiirleri de alışılmadık bir şiire dönük olmaları bakımından ilginçtir. Onlarda betimlemenin dışında bazı öğeler görülür çünkü.

Kitaptaki şiirlerin bir bölüğü, küçük şiirlerdir. Anların, bir anlık düşünce ve duyguların şiirleridir bunlar.

KIRMIZI KARANFİL

Gülten Akın, 1965 yılından sonra yazdığı şiirlerini Kırmızı Karanfil'de topladı. Şiiri üzerine yaptığımız bir kısa incelemede de belirttiğimiz gibi, O yıllarda yazdığı «Hakkâri 1170 Km» adlı şiiriyle Anadolu gerçeğine bir dönüş yapmıştı. İkinci yeni akımına yakın bir çizgiden geçerek —buna teğet demek de doğru olur— bu çizgiye gelmişti. Anadolu gerçeğini veren ilk şiirlerinde, bu yüzden, bu yakınlığın izlerini buluruz. Şiirin kuralları içinde sert ve acılı şiirlerdi bunlar. Özellikle, bu gerçek içinde kadının alınyazısını, kadının çaresizliğini ve ezilmişliğini veriyordu. İlk şiir olan «Güz»de, henüz otuzuna varınca kendini tükenmiş bulan bir Anadolu kadınının şiirini, türküsünü buluruz. Anadolu türkülerinden bazı deyiş özelliklerini de şiirine katan Akın, gerçekten başarıya ulaşmıştır. Bunu izleyen ve bunu tamamlayan "Kış," "İlkyaz" ve "Yaz" adlı şiirlerde de aynı başarılı çizgiyi buluruz. Kesik cümleler, kırık dizeler, bazen uzunca cümleler şiirine değişik bir ses getirmiştir. "Kış" şiirinden alınan şu dörtlükleri okuyalım bir kez: "Kış geldi. Ocağı yaktık ay yarim/ceviz yaprak döktü. dere bulanık/savuşturdum kara atlı ölümü/Pancar bastık tencereye suyunan" "Dün ağladık gelininen. yorulduk/Vurdular Ahmedalimi ormanda/giyme dedim Yenilerin Kan olur/ Vurdular Ahmedalimi ormanda.." "sabah oldu. gelin gelin yok gelin/kaçırdılar. varıp gidem yalvaram/Ağam Selim. Beyim Selim geri ver/almağa gücümüz yetmez bir daha" Anadolu kadını böyle yakınır, bu yakınma da herhalde böyle şiirleştirilir.

Akın, kitabındaki öbür şiirlerinde Anadolu ağzını sü-

rekli olarak kullanmış değildir böyle. Ama, dili hep böyledir. Zaman zaman serttir, zaman zaman böyle yumuşak. Bu yumuşaklık da aslında sert bir özün ifadesidir. Acı gerçekleri ince bir duyarlık, uygun bir dille veriş bu şiirlerin genel niteliğidir. Bunlara gerçekleri iyi görüp değerlendirme de katılmalıdır. Kendi yaşantısından, kendi tecrübelerinden acı gerçekleri de unutmamalıyız. »Kadın Olanın Türküsü»nde, «Koca Karı Ağıdı»nda, «Sürgüne»de bunların izlerini, hüzünlerini, kırılışlarını, direnişlerini buluruz.

Teker teker şiirleri ele almağa kalksak hepsini anmamız gerekecek sanırım. 1971 yılındaki kitaplar arasında **Kırmızı Karanfil**, içinde çok başarılı, gerçek şiirlerin bulunduğu bir kitap olarak anılmalıdır.

Şiirin güçlü bir sanat olduğu bu kitaptaki şiirlerle bir kez daha ispatlanmıştır, denilebilir.

KIZILKUĞU

1970 yılında düzenlenen TRT Şiir Ödülü alanlar arasında bulunan **Kızılkuğu**, Hasan Hüseyin'in toplumsala dönük şiirlerini toplamaktadır. Hasan Hüseyin, daha çok yinelemelere dönük bir şiir tekniğini kullanmıştır bu kitabında. Bu yinelemeler, şiirini biraz mekanik bir düzeye indiriyor. Nazım Hikmet tekniğine çok yakın olan dize istifi ve sıralaması ona güç kazandırıyor ise de bazı yerlerde bir yozluğa da düşürüyor. Gürül gürül akan suların bazan sesini yitirip yayılıvermesi gibi bir izlenim uyanıyor okuyucularda. Sözgelişi, «Mutluluk» adlı şiir buna bir örnek olarak gösterilebilir.

MALAZGİRT ULULAMASI

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın **Malazgirt Ululaması**, Malazgirt zaferinin yıldönümü vesilesiyle yayımlanmıştır. Dağlarca, bu büyük zaferin destanını, kendine özgü destan anlayışı içinde işlemiştir. Savaş öncesi olayları, savaş sonu olayları destana konu olmuş, savaşı ise bir tek dize ile anlatmıştır: «Savaş sığmadı dile». Değişik biçimler içinde sunulan ululamasında Dağlarca, böylece yeni bir ulu-

lama katmıştır edebiyatımıza. Ululamada ata, kuş gibi uçan ata ve atlılara geniş yer verilmiştir. O savaş bir atlılar savaşıdır çünkü. «Atlılar» adlı parçada şunları söyler Dağlarca: «Atlılar gökleri aştılar bir daha/Kocaman maviye aştılar bir daha/Su yeni ot yeni dal yeni kuş yeni/Atlılar götürür ta beni ta seni/Bir yakın uzakta yaklaşır ölü dek/Masallar içinden bir yakın gelecek/Yeryüzü başlarken duymuşsun ilk hızı/ Parlamış alnında yaşamak yıldızı/Yollere karış sen yellerce es estir/Yankılan Türkçe ol ta için bir sestir/Der ki gel gidersin gidersin der ki gel/İyiye doğruya ulaşmak ne güzel/Kocaman maviye aştılar bir daha/Atlılar gökleri aştılar bir daha».

Dağlarca, bilinen ustalığı ile konuyu başarılı olarak ululaştırmıştır.

KUŞ AYAK

Dağlarca, çocuklar için yazdığı şiirleri **Kuş Ayak** adlı küçük boy bir kitapta topladı. İki bölüme ayrılan kitabın birinci bölümü «Boyalı Ses» adını taşımakta ve 6 yaşından küçükler için yazılmış şiirleri kapsamaktadır. İkinci bölüm ise «Açıl Susam Açıl» adını taşımakta olup ilk okul çağındaki çocuklar için yazılmış olanları kapsamaktadır. Son bölümün adını taşıyan bir kitabının Yugoslavya'da basıldığını gazetlerde ve dergilerde okumuştuk. Bu bölümün o kitabın aynı olup olmadığını bilemiyorum.

Birinci bölümde 116 ve ikinci bölümde 55 şiirin yer aldığı kitapta ayrıca ara bölümler de bulunmaktadır. Çocuklar tarafından yapılmış renkli resimlerin de bulunduğu kitap, çocuk şiirimiz kadar şiirimiz yönünden de başarılı örneklerle doludur. «Kuş Ayak» adlı şiiri örnek olarak alıyoruz: «Yollarda/Çocuklar/Sever ayaklarını/Daha sever ayaklarını/Çocuklar/Kuşların konduğu yollarda».

Dağlarca, çocuk psikolojisini ve çocuk düşlerini iyi bilerek yazmış bu şiirleri. Çocuk için yazılmış şiirler için bir öncü diyebiliriz.

KUŞ TUFANI

Refik Durbaş'ın şiirlerinin yer aldığı kitabın adı ise **Kuş Tufanı.** Durbaş, son şiirlerinde toplumsal öze yönelmiş bir şair olarak görünmektedir. Bir çok şey söylemek isteyen bir tavır içinde kimi şiirlerinde gerektiğinden fazla sözcüğe yer vermektedir. Bu kitaptaki şiirlerin çoğunda kendi yaşamının izlerinin bulunduğu söylenebilir. Acılar, tedirginlikler ve gençlik öfkeleri şiirlerde genişçe yer almaktadır. İkinci yeri dönemi şairlerinin çok şiir yayımladığı bir dönemde yetişmiş olması ve o akımdan hemen sonraki yıllarda şiir yayımlaması, o şairlerden çok izler görünmesinde en büyük nedendir sanırım. İmgelerin ve benzetmelerin başkalarınınkine benzemesine karşın, Durbaş, kendine özgü bir yola girmiş görünmektedir. Olayları bir öykü, bir mektup gibi anlatma eğiliminden uzaklaşmasının sanatı için daha yararlı olacağını söylemek isteriz.

KAYBOLAN DÜNYA

Munis Faik Ozansoy, kaybolup giden günlerin, sevgililerin, dostların, onların gidişiyle karşılaşılan boşluğun, tedirginliğin, acı duyguların şiirini vermektedir **Kaybolan Dünya**'da. Eşyada bir tuhaflık, çizgilerde iğrilik, renklerde solukluk görür. Çocukluğunda değerli bulduğu insanlar, içleri boşalmış, cansız kalıplar haline gelmişlerdir. Çocukluk dünyası küçülmüştür. Zaman zaman başkaldırır bu değişikliğe, zaman zaman da tevekkülle boyun eğer. Tanrının tekliğine, büyüklüğüne inanır. İnsanoğlunun aya gidiş başarısını sevinçle karşılar.

Ozansoy, yumuşak bir dille söyler bu kitaptaki şiirlerini. Başkaldırırken bile öyle sert ve kalın sesli değildir.

Hepimizin kaybolmuş dünyası vardır, hepimiz kaybolmuş dünyamızı özlemle ararız. Bu özlem ve arayış içinde bizi avutacak bir kaynak gibidir onun kitabı.

ALBATROS ADI BİR GÜN GELECEK

Geniş bir şiir alanı olan Ercüment Uçarı, son şiirlerini **Albatros Adı Bir Gün Gelecek**'de topladı. Öbür ki-

taplarındakiler gibi bu kitabındaki şiirlerde de değişik bir estetik anlayışa göre yazılmıştır. Çok değişik, çarpıcı ve şaşırtıcı imgelerle örülmüş bu şiirleriyle Uçarı, soyut dünyaların şiirini yazmaktadır denilebilir. Çünkü, her şey, somut bazı imgelere karşın, soyuttur onun şiirinde. Dili kullanışı bakımından ikinci yeni deyişini bırakamamış görünmektedir.

Öyle sanıyoruz ki, Uçarı, izlenimcilik ile gerçeküstücülüğün gemiş kırlarında koşan uçarıdır. Kitapta, bu izlenimi uyandıran şiirler var. Özellikle renklere, resme dayanması da bir bakıma izlenimciliğe yaslanırlığının belirtisi sayılabilir. Her şeyi çarpıtması, renklendirmesi bakımından Picasso'yu da anımsatmaktadır. «At» şiirinden şu dizeleri alıyoruz: «Yüzü dağların fotoğrafı/kahverengi çekilmiş/ilkel kavimlerle yürür çıplaklığı geceye// sesin resmi/çocukların duvarlara kömürle çizdiği/işte karanfildeki konca//ağzı bir öpüş güneşcil/kuş olmak ince ağrılı üzüm yazlarında».

AĞAÇLAR UYANINCA

Nahit Ulvi'nin şiiri, bağırışın çarpıcılığına bağlı değildir. Dili yalındır, konuşma dilinin yalınlığını buluruz onun şiirinde. Akgün, doğanın ve doğa içindeki insanla bitkilerin ve öbür yaratıkların şiirini verir. Bu kitabında da olduğu gibi, bazı şiirlerinde insanı toplum içinde yakalar. Toplum içinde yakaladığı kişileri, toplumsal dengesizliğin içinde karşı karşıya buluruz bazan. Ama, Akgün, yalnızca durumu saptamakla kalır.

Ağaçlar Uyanınca'da, Akgün çok değişik biçimlerden yararlanmıştır. Halk ozanlarının çokca kullandığı koşmaya da eğildiğini görüyoruz. Bu kitabındaki şiirlerinin bazılarında yinelemelerden de yararlanmıştır. Akgün'ün şiirinin yalınlığı, bazan bir çocuk dünyasının saflığına, günahsızlığına kadar uzanır. Çok uzaklarda kalmış bir dünyayı anımsamak ve yolun sonuna yaklaşıldığını düşünmek, bu acı gerçekle burun buruna gelmek hüznünün de izlerini buluruz şiirlerinde.

Apansız geçiveren anların. o anlardaki mutluluklarla

hüzünlerin, korkularla sevinçlerin, görüntülerle görünmezlerin şiirini buluyoruz. Ağaçlar Uyanınca'da. Nahit Ulvi, çevremizde olup bitiveren, apansız yitiveren olayların, görüntülerin, duyguların avcısıdır.

DENİZDEN ÇALINMIŞ ÜLKE

Zeki Ömer Defne'nin şiirleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın «Çağdaş Türk Yazarları» şiir serisinin üçüncü kitabı olarak yayımlandı. Bu serinin öbür iki kitabı Enis Behiç Koryürek'in vaktiyle de basılan Miras adlı kitabı ile (Önsözü yazan ve basıma hazırlayan Fethi Tevetoğlu) Arif Nihat Asya'nın şiirlerinden yapılmış ve Şiirler adı verilmiş seçmeler kitabıdır (Önsöz Ahmet Kabaklı).

Büyük çoğunluğu koşma biçiminde yazılan bu şiirlerin bugünkü şiirimiz içinde yeri biraz yadırganabilir. Halk şiirine dönük akımın örnekleri olarak kabul etmemiz gerekiyor bu ürünleri.

GÖKAĞRI

Halim Uğurlu, gerçek şiire bel bağlayanlardan biridir. Sözcükleri değerlendirip seçmesinde, şiirde iç ahenge önem vermesinde şiir çabası iyiden iyiye sezilir. Üçüncü kitabı Gökağrı'daki şiirlerinde de bu çabayı buluruz. Çok çeşitli konulara eğilmiş bulunan Uğurlu, insana tasavvuf açısından yaklaşmaktadır. Anadolu'nun bir kentinde doğmuş olması, insanlara yakından bağlılığı ile beslenen şiirinde Anadolu insanının sevecenliğini buluruz. Anadolu şiirinin, masalının, efsanelerinin izlerini buluruz şiirinde Anadolu insanı ile dizdizeliği, onun şiirinin toplumsal çeşnisini verir. Toplumsal şiiri, bir kavga şiiri olmaktan çok bir çare bulma, bir yön verme şiiri olarak nitelendirilebilir.

VE BAŞKA KİTAPLAR

Bir yıllık bir dönemde yayımlanan bütün kitapları anmanın olanağı yok elbette. Yukarıda bazı kitapları çok kısa çizgilerle anmağa çalıştık. Bu arada bazı kitapların da adlarını anacağız burada.

Mehmet Aydın'ın TRT Ödülü kazanmış kitabı **Özgürlüğe Açılan Eller** adlı kitabında şiire yakın bazı parçalar bulabildik. A. Duran Ayyıldız, **Evrende Yıldız Kayaları** ile dikkatimizi çeken şairler arasındadır. Kemal Yerdelen'in **Eskiler** adını taşıyan kitabında ise 1971 şiirimiz dışında kalan parçalar bulduk, kitabın sonundakiler kendi çizgisinin altında göründü bize.

Bahçet Kemal Çağlar'ın **Malazgirt Zaferinden İstanbul'un Fethine** adlı kitapta dört ululama buluyoruz. Yavuz Bülent Bakiler'in **Duvak** adlı kitabı da Anadolu'ya dönük şiirimiz bakımından önemlidir. **Kuytu** adlı kitabında başarılı şiirleri bulunan Feriha Aktan'ın, ortak söyleyişlerden kurtulması gerekiyor. Süleyman Şahin Tar'ın **Arkadaşı** ile Ümit Yaşar'ın **Önce Sen Sonra Sen** adlı kitaplarını da anmalıyız.

Bu arada eski kitapların birleştirilip bir kitapta toplandığı da olmuştur. Rıfat Ilgaz'ın **Uzak Değil** adlı kitabı ile İlhami Bekir'in **Şiirler**'i bunlardandır.

Ceyhun Can'ın **Umut Devrimci Savaşta**, Halil Kocagöz'ün **Uzay Duvarları** adlı kitaplarını okuyabilmek olanağını bulamadık.

III — DERGİLERDE VE GAZETELERDE ŞİİRİMİZ

Eskiden beri yayımlanan Çağrı, Dost, Güney, Halkın Dostları, Hisar, Ilgaz, Soyut, Türk Dili, Varlık, Yeditepe, Yeni Dergi, Yeni Edebiyat gibi dergilerde bu yıl da bol şiir yayımlanmıştır. Ayrıca bu yıl içinde yayın alanına Deneme, Gelecek, Sanat adlı dergiler katılmıştır. Buna karşılık Yeni Ufuklar yayınına son vermiştir.

Geçen yıl içinde edebiyat ve sanat eki veya sayfası yayımlayan bazı gazeteler ise bunların yayınına son vermiştir. Cumhuriyet ve Ulus bu arada anılabilir. Yeni Gazete ise tüm olarak yayın alanından çekilmiş ve sanat sayfası da böylece ortadan kalkmıştır.

Çağrı dergisinde yayımlanan şiirlerin şiirimizde pek yeri olmamak gerekir. Bunlar tam bir seçme yapılmadan dergiye giren şiir denemeleri, şiir alıştırmaları niteliğinde

görülmektedir. Bu nedenle, bu dergiden bir ad vermemiz mümkün olamamıştır.

Yıl içinde yayın alanına atılan Deneme adlı dergide ise içeriği değişik olan başarılı şiirler yayımlanmıştır. Değişik bir ses ve biçim içinde görülen bu şiirlerin fazlaca dikkat çektiği söylenemez. Ama bu, şiirlerin değersiz olduğu anlamına gelmemelidir. Derginin iyi tanıtılamamasının rolü vardır bunda. Veysel Vedat, Mehmet S. Kan, Gürcan Banger, Hamdi Cem, Necdet Erk, Serdar Gürler, Murat Kara, Cumali Ü. Hasannebioğlu, Yılmaz Taşçı gibi imzaların şiirleri üzerinde durulması gerektiğine inanıyoruz. Bunlar, gelecek için umut veren imzalardır.

Dost dergisi, eski yıllardan bu yana şiirleri bu dergide yayımlananların şiirlerini yayımladı bu yıl da. Özdemir İnce, Cahit Irgat, A. Kadir Bulut, Kemal Burkay, Güven Turan, Hasan İzzettin Dinamo, Ruşen Hakkı, Ender Sarıyatı, Ayhan Kırlar, İzzet Göldeli, Sina Akyol, Ayhan Can, Veysel Öngören, Erdoğan Alkan, Peker, Celâl Vardar, Turgay Gönenç, Tahsin Saraç, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Aydın Yalkut gibi imzaların şiirleri yer aldı bu dergide. Çoğu toplumsal içerikli olan bu şiirlerin bazılarının başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Yayın alanına yıl içinde atılan Gelecek adlı dergide yayımlanan şiirlerin de toplumsal şiir akımı içinde ele alınması gerekir. Ercümend Behzad, Süreyya Berfe, Hasan Hüseyin, Aydın Hatipoğlu, Rıfat Ilgaz, Tekin Sönmez, Ömer Faruk Toprak, A. Kadir, Cahit Saffet, Güngör Gençay imzalarının yer aldığı bu dergideki şiirlerde şiirin toplum için olduğu görüşü ağır basmaktadır. Son sayılarında simgelere dönük şiirlerin yayımlandığı görülmektedir.

Bir çok sayısını Metin Eloğlu'nun hazırladığı Güney dergisinde gençlerin şiirlerine fazlaca yer verilmektedir. «Dünlerden Bugünlere» başlıklı bir sayfada usta ozanların, «Bugünlerden Yarınlara» başlıklı sayfada ise gençlerin şiirleri yayımlanmaktadır. Bu iki sayfa dışında da şiirler görülmektedir. Dergide şiirleri yayımlananlar arasında Halim Uğurlu, Metin Eloğlu, Can Yücel, Ruşen Hakkı, Siyami Özel, Engin Aşkın, Şahinkaya Dil, Cahit Irgat,

Mehmet Salihoğlu, Ümit Yaşar gibi sanatçılar görülmektedir. Dergide yer alan öbür imzaların bazı şiirleri dikkati çekmektedir. Avram Ventura bunlardan biridir.

Halkın Dostları, biçim değiştirerek yayınına devam etti ve yılın ikinci yarısında ise Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatıldı. Kavga şiirlerine genişçe yer veren bu dergideki şiirler, bu nedenle, zaman zaman yozluğa düşen şiirlerdi. Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Zekâi Bostancı, İsmet Özel, Süreyya Berfe gibi imzaların şiirlerinin yer aldığı derginin «devrimcilik» adı altındaki aşırı tutumunun kapatılmasına sebep olduğu sanılabilir.

Hisar dergisinde yer alan şiirlerde ise Anadolu ve Türk uygarlığı genişçe yer alan bir içeriktir. Daha çok kişisel duyguları işleyen bu şiirlerin de tüm olarak başarılı olduğu söylenemez. Hisar'da Yavuz Bülent Bakiler, Nurettin Özdemir, Mustafa Necati Karaer, İlhan Geçer, Selâhattin Batu, Talât Sait Halman, Nevzat Yalçın, Mehmet Çınarlı, Yahya Akengin, H. Zekâi Yiğitler, Munis Faik Ozansoy, Gültekin Sümanoğlu, Nüzhet Erman, Ayhan Kırdar, Nevzat Özel gibi ozanların şiirlerini okuduk. Ozansoy, eski bir biçimde, güzel biçimde yazdıklarını bu dergide yayımladı.

Ilgaz'da iyi genellikle başarısız şiirler görülmüştür.

Özün adlı dergi de yıl içinde yayın alanına atılmıştır. Orhan Ülkülü, Hüseyin Atabaş gibi ozanların dikkati çeken şiirlerini okuduğumuz bu dergide, gelecekte daha iyi şiirler bulacağımızı sanıyorum.

Türk Dili, bolca şiir yayımlayan dergiler arasındadır. Bu derginin geniş bir şair kadrosu bulunmaktadır. En çok şiirleri yayımlananlar arasında Fazıl Hüsnü Dağlarca, Mehmet Salihoğlu, Celâl Ertugay, Metin Eloğlu, Cahit Irgat, Ceyhun Atuf Kansu, Tahsin Saraç, Sedat Umran, Nahit Ulvi Akgün, Cengiz Bektaş, Necati Cumalı, Ali Yüce görülmektedir.

Toplumsal şiirler yanında başka içeriği olan şiirlerin de yer aldığı Soyut'da ise Günel Altıntaş, Halil İbrahim Bahar, Refik Durbaş, Ferid Edgü, Ege Ernart, Yücel Ulu,

Ali Yüce, Güven Turan, Ender Sarıyatı, Hüseyin Peker, Yalçın Aslan, Hasan Hüseyin imzalı şiirler başarılı şiirlerdi.

Çeviri şiirlere de geniş yer veren Varlık'daki şiirlerin hepsinin başarılı olduğu söylenemez elbette. Bu dergideki şiirlerden de Fazıl Hüsnü Dağlarca, Osman Türkay, Nahit Ulvi Akgün, Halim Yağcıoğlu, Sabahattin Kudret Aksal, Ceyhun Atuf Kansu; Oktay Tuncer, Cahit Külebi, Tahsin Saraç, Necati Cumalı, Başaran, Talât Sait Halman, Hasan Şimşek ve İlhan Demiraslan imzalı olanlar üzerinde durulması gerekenlerdi. Dağlarca, çocuk şiirlerinin çoğunu bu dergide yayımladı.

Yeditepe de çeviri şiirlere fazlaca yer veren bir dergiydi. Bunun yanında şairlerimizden Metin Eloğlu, Ali Yüce, Ayhan Can, Ruşen Hakkı, Başaran, İlhan Berk, Cahit Irgat'ın şiirleri bu dergide yer aldı.

Yeni Dergi belirli şairlerin şiirlerini yayımlama geleneğini bu yıl da sürdürdü. İlhan Berk, Ece Ayhan, Rıfat Ilgaz, Egemen Berköz, Behçet Necatigil, Oktay Rıfat, Edip Cansever, Ahmet Oktay, Kemal Özer, Ülkü Tamer, Refik Durbaş bu dergide şiirleri yayımlanan başlıca sanatçılardı.

Yeni Edebiyat, çok az şiir yayımlanan bir dergi Ercüment Behzat Lav, Salâh Birsel, Güven Turan, Süreyya Berfe, Metin Eloğlu, Faik Baysal, Tekin Sönmez, Necati Cumalı, Özdemir İnce, Nevzat Üstün, Elif Sorgun, Atilla İlhan, Tahsin Saraç, İlhan Demiraslan, Oktay Tuncer, Cahit Irgat bu dergide şiir yayımlayanlar arasında bulunmaktadır.

GAZETELERE GELİNCE...

1970 yılı, gazetelerin sanat eki veya sayfası düzenlemeleri bakımından altın yıl olmuştur denilebilir. Fakat 1971 yılı bu yönden talihsiz bir yıldır.

Cumhuriyet gazetesinin sanat eki mayıs 1971 de sona erdi. Kasım 1971 ile mayıs 1971 arasında yayımlanan eklerde şiirleri yayımlananlar arasında Sabahattin Kudret Aksal, İlhan Berk, Ahmet Oktay, Atilla İlhan, Cahit Irgat,

Süreyya Berfe, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Kemal Özer, Gülten Akın, Tekin Sönmez anılabilir.

Haziran 1971 sonunda kapanan Yeni Gazete'nin sanat sayfasında ise, sanatçılarla konuşmalar yanında şiirler de yayımlanmıştı. Ercüment Uçarı, Ümit Yaşar, Özdemir Asaf, Hüseyin Peker, Afşar Timuçin burada şiir yayımlayan sanatçılarımızdı.

Ulus'un sanat sayfası da nisan sonlarında durduruldu. Bu sayfada ise bizim inceleme dönemimizde şiirleri yayımlananlar arasında Ahmet Ada, Ceyhun Atuf Kansu, Güven Turan, Metin Eloğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cahit Irgat, Oya Aker, Gülten Akın, Ali Püsküllüoğlu, Hüseyin Peker sayılabilir.

SONUÇ OLARAK

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bir çok şair, bir çok dergide şiir yayımlamıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, en çok şiir yayımlayan bir şair olarak görülmektedir. Bazıları çocuk şiiri olan bu şiirlerde Dağlarca kendi kişiliğini sürdürmüştür.

Yılın mutlu bir olayı, yılın ilk aylarındaki şiirleri ile Cahit Külebi'nin şiir yayımlamağa başlamasıydı. Bu vurucu şiirlerin sonu gelmedi nedense.

Cahit Irgat'ın ölümü, onun bir çok şiirinin dergilerde görünmesine vesile oldu.

Behçet Necatigil, yalnız Yeni Dergi'de yayımlanan şiirlerinin sayısı ve değişikliği ile dikkati çekti.

İlhan Berk, değişik bir biçim ve içerik anlayışına dönük şiirler yazdı.

Oktay Rıfat, insana huzur veren bir şiirin örneklerini sürdürdü.

Gülten Akın, Ökkeş'in ve Maraş'ın Destanı'ndan bir kaç parça yayımlamakla yetindi.

Sabahattin Kudret Aksal, son kitabında vardığı noktadan devam etti şiirine.

Necati Cumalı, şiire pek az yer ayırabildi bu yıl da. Salâh Birsel de pek az şiir yayımlayabildi.

Hepsini teker teker anamadığımız öbür şairlerimiz de, yukarıda belirtildiği gibi, adlarını unutturmayacak bir şiir yayımı içinde idiler. Cemal Süreya ve Turgut Uyar ise yıl içinde şiir yayımlamadılar ya da biz göremedik.

IV — ŞİİR ÇEVİRİLERİ

Şiir çevirilerinin Türk şiiri ile ilgisi olup olmadığı konusunda duranlar elbette çıkacaktır. Şiir çevirisi, her şeyden önce bir dil sorunudur. Şiirin de dil sorunu olduğu gibi. Çeviri şiirler, elbette asıl yazılmış oldukları dilde güzeldir ve o dilin içinde değerlendirilmek gerekir. Ne var ki, dilimize aktarılırken, aktarmayı yapanlar da bir dil çabası içindedirler. Bu çaba, elbette, Türkçe ile ilgilidir. Bu nedenle, çeviri şiirlerden de sözetmekte yarar gördük.

Şiir çevirileri bakımından ilk sırayı Varlık dergisi almaktadır. «Dünyaya Açılan Pencere» bölümünde, her sayıda bir çok çeviri şiir yer almaktadır. Sözgelişi, incelediğimiz dönemin ilk sayısı olan Kasım 1970 tarihli 758 inci sayıda, Yugoslav kadın ozanlarından Mira Aleçkoviç'ten 2 şiir (Necati Zekeriya çevirisi), gene Yugoslav ozanlarından Miodrag Pavlavic'den İskender Muzbeğ çevirisi 1 şiir, Meksikalı şair Octavia Paz'dan Osman Türkay çevirisi üç şiir ile Antonio Webern adlı şairden gene Osman Türkay çevirisi 1 şiir ile Muzaffer Uyguner'in Meksika şairlerinden (Thelma Nava, Juan Banuelos, Sergio Mondragon ve Francisco Cervantes) dört şiir yer almıştır. Bu sayıdaki çeviri şiir sayısı, böylece, 11 olmaktadır. Aralık 1970 tarihli 759 uncu sayıda Fransız André Frénaud'dan Muzaffer Uyguner çevirisi 7, Yugoslav (Slovak) şairi Janko Jesensky'den Kemal Kandaş çevirisi 2, İngiliz şairi D. C. Enright'dan Talât Sait Halman çevirisi 2. Bertolt Brecht'den Engin Aşkın çevirisi 1, gene Engin Aşkın çevirisi olarak Y. Yevtuşenko'dan, 1, Muzaffer Uyguner Mehveş Uyguner çevirisi olarak Amerikan şairi James Dickey'den 1, Rıza Ergüven'in İsveç şiirinden (Harry Martinson ve Anita Johanson) 2 ve Afrikalı şair David Diop'dan 1 ve Hilmi Yavuz'un Pablo Neruda'dan çevirdiği 1 şiir yer almıştır.

Varlık dergisinin 760 ıncı sayısında çeviri şiir azdır. Anna Ahmadova'dan 1 (Engin Aşkın çevirisi), Guiseppo Ungaratti'den 5 (Talât Sait Halman çevirisi), Yugoslav (Makedon) şairi Gane Todorovski'den 2 (Necati Zekeriya), Pablo Noruda'dan 1 (Hilmi Yavuz) ve Kanadalı şair Leonard Cohen'den 1 (Engin Aşkın) olmak üzere 10 şiir bulunmaktadır 761 inci sayıda ise Amerikalı Dalton Trumba'dan 1 (Engin Aşkın), Yugoslav (Slovak) şairi Stefan Kremery'den 1 (Kemal Kandaş) ve Arjantin şairi Homero Arldjis'den 1 (Muzaffer Uyguner) olmak üzere yalnızca 3 çeviri şiir vardır. 762 nci sayıda ise Arjantinli şair Augusto Frederico Schmidt'in 2 (Muzaffer Uyguner), Romen şairlerinden Zaharia Stancu'nun 2 (Yaşar Nabi), Gellu Naum'un 2 (Yaşar Nabi) ve Marin Sorescu'nun 1 (Yaşar Nabi), Belçikalı Jacques Brel'in 1 (Muzaffer Uyguner), Alman Günter Grass'ın 2 (Engin Aşkın) şiiri görülmektedir. 763 sayılı Varlık'ta ise Pablo Neruda'nın 1 (Engin Aşkın), Bulgar şairlerinden Elisabeth Bagrianadan 1, Hristo Radevski'den 1, Blaga Dimitrova'dan 3, Bojidar Bojilov'dan 1, Georgi Cagarov'dan 1. Slav Karaslavov'dan 1 ve Vladimir Başev'den 1 (Muzaffer Uyguner) ve Bertolt Brecht'den 1 (Yüksel Pazarkaya) şiir bulunmaktadır. 764 üncü sayıda İsveçli Gösta Friberg'den 1 (A. Rıza Ergüven), Marin Sorescu'dan 1 (Yaşar Nabi), İspanyol şairlerinden Federico Garcia Lorca'dan 2, Rafael Aliberti'den, 1, Miguel Hernandez'den 1, Jose Luis Gallego ile Jose Garcia Nieto'dan 1 ve Blas de Otero'dan 4 (Muzaffer Uyguner) şiir yer almıştır. 765 inci sayıda Güney Amerika ülkelerinden biri olan Peru'dan 4 şiir (2 si İnca şiiri, öbürleri Jose Maria Eguren ve Antonio Cisneros'dan Uyguner çevirisi), Amerikalı Langston Hugues'den 1 (Engin Aşkın) şiir bulunuyor. 766 ncı sayıda ise Kanadalı Earle Birney'den 1 (Engin Aşkın), Meksikalı Tomas Segovia, Marco Antonio Montes de Oca ve İsabel Fraire'den birer (Muzaffer Uyguner) şiir görüyoruz. 767 nci sayıda Yeni Zelanda'lı Arnold Wall, M. K. Joseph ve James K. Baxter'den birer Maori şiirlerinden 3 (Muzaffer Uyguner) şiir bulunmaktadır. 768 de Yugoslav (Bosna) Mak Dizdar'dan 1 (Necati Zekeriya) ve (Slovak) Jan Smrek'den 1 (Kemal Kandaş)

ve 769 uncu sayıda ise Jean Cocteau'dan 5 (Uyguner) şiir bulunmaktadır. Son sayılarda çeviri şiir sayısının azalması sayfa sayısının azalmasıyle orantılıdır. Bu dönemde çok çeşitli ülke şiirinden çeviriler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çeviri şiire fazlaca yer veren bir dergi de Güney'dir. Sait Halman'ın Sanskritçe'den 2, İlhami Emin'in Yugoslav şiirinden 2 ve İbrahim Rogovalı'nın Yugoslav şiirinden 2, Engin Aşkın ile N. Türetken'in İspanyol şiirinden yaptıkları 3, Engin Aşkın'ın Kanada şiirinden 2, Can Yücel - Metin Eloğlu'nun Alman şiirinden 1, Oğuz Tosuner'in Fransız şiirinden 1, Engin Aşkın ile N. Türetken'in Amerikan şiirinden birer çeviri şiiri yayımlanmıştır bu dergide.

Türk Dili dergisinde Sabahattin Kudret Aksal'ın Valéry'den 4 çevirisi yer almıştır. Ayrıca, Talât Sait Halman'ın Amerikan şiirinden 2 ve Türkân Tunga'nın Latin şiirinden 4 çevirisi yayımlanmıştır.

Hisar'da, Halit Fahri Ozansoy ile Necdet Bingöl'ün birer çevirisi çıkmıştır. Her iki çeviri de Fransız şiirinden yapılmıştır.

Yeditepe'de, Ülkü Tamer Nikaragua, Engin Aşkın Alman, Ata Karatay Fin, Engin Aşkın Endonezya, Teoman Duralı Senegal şiirinden bire ve Talât Sait Halman ise Amerikan şiirinden 6 çeviri yayımlamışlardır.

Yeni Edebiyat'da Seferis'dan 1 (Cevat Çapan), Amerikalı Stevie Smith'den 1 (R.T.), Asturias'dan 1 (Eray Canberk) ve Rus şiirinden 1 (İlhami Emin) çeviri şiir yayımlanmıştır.

Özün dergisinde Orhan Ülkülü'nün Valery'den bir çevirisi yer almıştır.

Dost'da Fransız, Alman ve Çin Hindi şiirinden çeviriler görülmüştür.

Gelecek'te ise A. Kadir ile Şerif Hulûsi'nin Macar, Rus ve Fransız şairlerinden uzun şiir çevirileri yer almıştır. Guillaume Apollinaire, Aleksandr Puşkin, Eugéne Pottier ve Sandor Petöfi'dir. Jacques Prévert'den Eray Canberk'in çevirisi de bu dergide yayımlanmıştır.

Soyut'ta Cevat Çapan'ın Seferis'den çevirileri görülmüştür.

Yeni Dergi'de de Cevat Çapan'ın Yunanlı Kavafis'den 10 ve Ritsos'dan 1 çevirisi yer almıştır. Mehmet Doğan Turgay Gönenç'in Aragon'dan çevirisi ile Egemen Berköz'ün İtalyan Quasimodo'dan 3 çevirisi de bu dergide yayımlanmıştır.

Halkın Dostları da çeviri şiire fazlaca yer vermiştir. Yunan, Küba, Şili, Rus ve İspanyol şiiri yanında Kürt ve Ermeni şiirinden de çeviriler yayımlanmıştır.

Bu şiirlerin asılları ile ilişkisi sorulabilir bazı kişilerce. Bu, çevirenin tutumuna kalmıştır. Bazıları asıl şiiri bir yana itip yeni bir söyleyişe girmekte; bazıları asla iyiden iyiye bağlı kalmakta ve bazıları ise ikisi ortası bir yol izlemektedir.

ÇEVİRİ ŞİİR KİTAPLARI

Bir yıllık dönem içinde bazı yabancı şairlerin şiirlerini bir araya getiren kitaplar yanında yabancı şiir antolojileri de yayımlanmıştır. Antolojiler Bulgar ve Yugoslav şiiri ile ilgilidir.

BULGAR ŞİİRİ ANTOLOJİSİ

Dost Yayınları arasında çıkan bu kitaptaki şiirlerin tümü Özdemir İnce tarafından, Fransa'daki Seghers Yayınevi'nin Melior Kolleksiyonu arasında çıkan La Poésie Bulgar adlı kitaptan çevrilmiştir. Antolojide 37 şairin 110 şiiri bulunmaktadır. Bir sayfalık bir önsöz bulunan kitapta şairlerin yaşam öyküleri de çok kısa olarak belirtilmiştir. Çevirilerin kısa zamanda yapılması nedeniyle bütün şiirlerin tam bir başarı ile aktarıldığı söylenemez. Kitap, Türk okuruna Bulgar şiirini tanıtması bakımından önemlidir.

ON MAKEDON OZANI

Yugoslavya sınırları içinde ayrı bir dil olarak kabul edilen Makedon dilinde yazan ozanlardan on tanesinden yapılan 50 şiir Cem Yayınları arasında çıkan bu kitapta toplanmıştır. Melih Cevdet Anday'ın kısa bir önsözü de

bulunan kitaptaki şiirleri Necati Zekeriya seçip çevirmiştir. Çeşitli dergilerde çevirileri yayımlanan Necati Zekeriya'nın bu çevirileri daha önceleri bazı dergilerde de görülmüştür. Kitapta Slavko Yanevski, Blaje Koneski, Aço Şopov, Mateya Matevski, Gane Todorovski, Ante Popovski, Vlado Uroşeviç, Radovan Pavlovski, Bogomil Guzel ve Atanas Vangelov adlı şairler yer almıştır. Fotoğrafları ve yaşam öyküleri ile tanıtılan şairler arasında bazı iyi şiir yazmış olanlar bulunmaktadır.

ŞİİRLER

Amerikalı zenci şair Langston Hughes'dan yapılan çevirilerin toplandığı bu kitap Yeditepe yayınları arasında çıkmıştır. Hughes, Türk okuru için yabancı sayılmaz. Tercüme dergisinin şiir özel sayısından bu yana çeşitli şiirleri çevrilip çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Bu kitaptaki çevirilerin çoğunu Talât Sait Halman yapmıştır. Bunun dışında, kitapta, Anday, Asaf, Aşkın, Cumalı, Üstün, Nutku, Taşer ve Yücel tarafından yapılmış çeviriler de bulunmaktadır. Şiirlerin dilimizdeki söylenişleri başarılıdır. Hugnes, Amerikan zencilerinin şiirini söyleyen, onların acılarını dile getiren güçlü bir şairdir. Şiirler'de onun en güzel şiirleri yer almıştır.

ŞİİRLER

Bu kitap da Talât Sait Halman tarafından hazırlanmıştır. Amerikalı Wallace Stevens'in 40 şiirinin yer aldığı kitaba Wallace ve şiiri üzerine bir de önsöz yazılmıştır. Stevens, güçlü bir şair olmakla birlikte ülkemizde fazlaca tanınmayan bir sanatçıdır. Halman'ın kitabı, bu şairi Türk okuruna tanıtmakta ve onun sanat gücünü ortaya koymaktadır.

İLLUMİNATIONS

Fransız şairi Arthur Rimbaud'nun aynı adı taşıyan kitabının çevirisi bu kez İlhan Berk tarafından yapılmış ve

Yeditepe yayınları arasında çıkmıştır. Kitabın başında, Rimbaud'yu tanıtan bir bölüm vardır. Rimbaud kolay anlaşılır bir sanatçı değildir. Dilimize çevirirken çok dikkatli olmak gerekir. Berk'in bütün dikkatine karşın bazı değinilmesi gereken yönler olduğunu söyleyebiliriz.

V — ŞAİRLER ÜZERİNE YAZI VE KİTAPLAR

Şiir üzerine yazılan yazıları bir yana bırakıp şairler için yazılan bazı yazıları ve kitapları kısaca belirtmeği yararlı bulduk.

İncelediğimiz dönem içinde, şairler üzerine bazı kitaplar yayımlanmıştır. Bunlar arasında Cahit Öztelli'nin **Pir Sultan Abdal'ı**, **Yunus Emre'si** anılabilir. Ayrıca Sabahattin Eyüboğlu'nun **Yunus Emre** adlı kitabı, Asım Bezirci'nin **On Şair — On Şiir'i**, Gültekin Sâmanoğlu'nun hazırladığı **Cahit Sıtkı Tarancı — Seçmeler**, Abdülbaki Gölpınarlı'nın hazırladığı **Şeyh Galip — Divanından Seçmeler** adlı kitapları da belirtmeliyiz.

Pir Sultan Abdal

Cahit Öztelli, Pir Sultan'ın yaşamı ile ilgili bütün bilgi ve belgeleri değerlendirerek bir efsane kahramanı olarak ele alınan ozanı gerçek kimliği ile ortaya koymuştur. Çeşitli tarih kitaplarındaki bilgileri efsanelerle karşılaştıran Öztelli, Pir Sultan'ın yaşadığı çevreyi ve zamanı tam olarak belirtmektedir. Bu yönleriyle kitap yepyeni bilgiler getirmekte, bildiklerimize yenilikler katmaktadır. Kitapta, Pir Sultan Abdal'ın bulunabilen bütün deyişlerine de yer verilmiştir. Çok sayıda cönkten denetlerek alınan bu deyişleriyle Pir Sultan'ın sanat gücü de iyice belirlenmiştir.

Kitap, Milliyet Yayınları arasında yayımlanmıştır.

YUNUS EMRE

Yunus Emre, yıllardır edebiyat adamlarımızı meşgul eder. Onun doğum yeri, mezarının bulunduğu yer, kişili-

ği üzerine bir çok inceleme yapılmıştır. Bu yıl da adına özel bir seminer düzenlenmiştir. Öztelli, Yunus üzerine çalışanların başındadır. Bulduğu yeni belgelerle bilgileri bir kaç yıldır tartışma alanına sürmüştür. Milliyet Yayınları arasında çıkan **Yunus Emre** adlı kitabında da bu belgeleri değerlendirmekte, görüşünü ortaya koymaktadır. Yeni bir görüş getiren bu kitabın tartışmalara vesile olacağı umulur.

Yunus Emre — Yeni Belgeler — Bilgiler

Eylül ayı başlarında İstanbul'da yapılan Yunus Emre Semineri'ne Cahit Öztelli'nin Yunus'un yaşadığı çevre ve mezarı ile ilgili yeni görüşleri belgelerle belirten bu kitap yazarın kendi yayınıdır. 9 belgenin fotokopisinin eklendiği kitap üzerinde durulması gereken bir yayındır.

Yunus Emre

Sabahattin Eyüboğlu'nun daha önce yayımladığı kitabının genişletilmiş bir baskısı olan kitap, Yunus'u bilimsel açıdan değerlendirmekten çok öznel bir yaklaşım olarak nitelendirilmelidir. Eyüboğlu, bir sanatçı duyarlığı içinde Yunus'un çeşitli yönlerini ortaya koyarak okuru Yunus'a daha çok yaklaştırmak çabasını temel almıştır. Yunus'un şiirleri de kitaba konulmuştur.

Şeyh Galip — Divanından Seçmeler

Divan edebiyatımızın son ustalarından olan Şeyh Galip, sanat gücü yönünden de üzerinde çok durulmuş bir değeridir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın hazırladığı kitapta önce Şeyh Galip hakkında bilgiler verilmiş, sonra da eserleri tanıtılmıştır. Divanından yapılan seçmelerin bugünkü dile çevirileri verildiği gibi bir çok not da eklenerek sanatı hakkında açıklayıcı bilgilere gidilmiştir. Kitap 1000 Temel Eser serisindendir.

Cahit Sıtkı Tarancı — Seçmeler

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1000 Temel Eser serisinde yayımlanan bu kitapta Gültekin Sâmanoğlu, Tarancı'nın yaşamını, şiirini ve eserlerini tanıtan bir giriş bölümünden sonra şiirlerinden seçmelere yer vermiştir. İnceleme, bir yenilik getirmemekte ve **Ziya'ya Mektuplar**'a dayanarak Tarancı'nın şiir görüşünü vermeğe çalışmaktadır. Böyle bir seride yayımlanacak kitapta daha geniş ve derin bir inceleme yapılmasının uygun olacağına inanıyoruz.

On şair — On Şiir

May Yayınları arasında çıkan bu kitapta Asım Bezirci, son çağ şiirimizin 10 simasını ele alıp değerlendirmektedir. Daha önceleri çeşitli dergilerde yayımlanan şairlerle ilgili incelemelerin yer aldığı kitapta Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Cahit Irgat, Attilâ İlhan, Sabri Altınel, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin, Gülten Akın ve Ataol Behramoğlu ele alınmıştır.

Bezirci, aşağı yukarı bütün şairleri aynı yöntemle incelemiştir: Bütün kitapları teker teker ve sıra ile ele alınmakta, kitaplardaki şiirlerin birbiriyle bağlantıları gösterilmekte, bazı kümelemeler yapılarak sonuçta görüş ortaya konulmaktadır.

Şairlerin Seçtikleri

Türkiye İş Bankası yayınları arasında çıkan **Şairlerin** Seçtikleri adlı kitap bir antolojidir. Kitabı düzenleyen Ümit Yaşar Oğuzcan, kısa önsözde amacı belirtmektedir. Önce, yaşamayan 12 şairden seçmelere yer verilmiş ve bu 12 şairin şiirleri başka başka kişilere seçtirilmiştir. Bu bölümde Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi, Nazım Hikmet, Ömer Bedrettin, Asaf Hâlet, Behçet Kemal, Mustafa Seyit, Cahit Sıtkı, Ziya Osman ve Orhan Veli bulunmaktadır. Kendi seçtikleriyle adını alan ikinci bölümde ise Âşık Veysel, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Ercüment Behzat, Ahmet Muhip, Bedri Rahmi, Oktay Rıfat, Melih Cevdet, Cahit Külebi, Behçet Necatigil ve daha başka 16 sanatçının şiirlerine yer verilmiştir. Şairler hakkın-

da çok kısa bilgiler de bulunan antolojinin asıl değeri, şairlerin kendi şiirlerinden yaptıkları seçmelerden doğmaktadır.

Dergiler ve gazetelerde

Dergilerde ve gazetelerde şairler üzerine bazı yazılar yayımlandığı gibi şairlerle yapılmış konuşmalar da yayımlanmıştır. Bunlardan bazılarını kısaca belirtmek istiyoruz.

Yeni Edebiyat'da Asım Bezirci Gülten Akın'ın şiirini incelemiş (c. II, s. 2 ve 3, sonradan bunu On Şair — On Şiir kitabına almıştır) bulunuyor. Afşar Timuçin ise Ziya Osman ve Mutluluğu adlı yazısı ile iyi bir örnek vermiştir. Bu dergide Hasan İzzettin Dinamo, Necati Cumalı ve Behçet Necatigil özeleştirilerini yapmış (c. II, s. 5, 7 ve 8); Tahsin Saraç ile yapılmış bir konuşma yer almıştır (c. II, s. 7).

Türk Dili'nde, kitap tanıtma yazıları dışında yalnız Muzaffer Buyrukçu'nun Salâh Birsel Üstüne adlı yazısı anılabilir (s. 235).

Hisar'da, Munis Faik Ozansoy'un sanatını da belirten **Kaybolan Dünya** adlı yazımız anılabilir.

Güney dergisinde Ümit Yaşar, Halim Uğurlu, Muazzez Menemencioğlu ve Mehmet Salihoğlu ile yapılan konuşmalar (sayı 43, 44 ve 48) ile bunların eşleriyle yapılan röportajlar çıkmıştır.

Gelecek'te yayımlanan yazılar arasında Asım Bezirci'nin Toplumcu Şiirimiz İçinde Nazım Hikmet (s. 1), Zühtü Bayar'ın Uzak Değil Önünde (s. 2), Asım Bezirci'nin Halk Şiiri ve Tahir Kemal (s. 2), Mehmet Selim'in Kırmızı Karanfil (s. 3), Hasan Hüseyin'in İlhami Bekir'in Tanır mısınız (s. 4-5), Mehmet Selim'in Altın Gazap (s. 4-5) adlı yazıları ile Ercüment Behzad'la adlı konuşma (s. 3) anılabilir.

Soyut dergisindeki yazılardan Fahir Onger'in Behçet Necatigil (s. 31) ile ilgili yazısı, Radi Fiş'in Nazım Hikmet'in Şairliği Hakkında adlı yazısı (s. 31), Bezirci'nin Toplumcu Şiirimiz İçinde Fazıl Hüsnü Dağlarca adlı yazısı (s. 33, 34 ve 35) ve gene Fahir Onger'in Kuş Tufanı (s. 35) üzerine yazısı anılabilir.

Yeni Dergi'deki yazılardan da Mustafa Öneş'in Cansuvar'ın İlk Şiirleri (s. 76), Jacques Gaucheron'un Nazım Hikmet (s. 77), Mustafa Öneş'in Encam Üzerine (s. 78) ve Şavkar Altınel'in ise İlhan Berk'in bir şiirini inceleyen Taymis ya da Thames (s. 85) adlı yazıları anılmalıdır.

Deneme'de, Cahit Zarifoğlu'nun İşaret Çocukları adlı kitabı ve şiiri üzerine yapılan inceleme anılmalıdır.

Halkın Dostları'nda yayımlanan yazılardan Murat Belge'nin Behçet Necatigil adlı yazısı (s. 18) anılmağa değer.

Varlık dergisinden ise Bir Ozanın Dünyasındaki Besteci (Osman Türkay'la konuşma, s. 760), Halim Yağcıoğlu'nun Dört Kanatlı Kuşu Okurken (s. 760), Talât Sait Halman'la (s. 761), Muhtar Körükçü'nün Dağlarca Üstüne (s. 762), Yaşar Nabi'nin Halit Fahri Ozansoy İçin (s. 763), Hikmet Dizdaroğlu'nun Son Şarklı (s. 763), Hikmet Dizdaroğlu'nun Yahya Kemal'in Şiir Üzerine Düşünceleri (s. 765), Sabit Kemal'in Doğaya Sığınmak (Aksal'ın şiiri ile ilgili s. 767) adlı yazıları üzerinde durulmalıdır.

Cumhuriyet'in sanat edebiyat ekinde yayımlanan Konur Ertop'un Âşık Veysel (Şubat 1971); Yeni Gazete'deki yazılardan Necmi Onur'un «Ünlü yazarlarımız nasıl çalışıyor» serisinden Özdemir Asaf (23.3.71), Faruk Nafiz Çamlıbel (4.5.71), Ümit Yaşar Oğuzcan (16.2.71), Suat Taşer (6.4.71), Oktay Rıfat (25.5.71), Behçet Necatigil (1.6.1971) ve Necati Cumalı (15.6.71); Ulus'un Edebiyat ekinden de Fazıl Hüsnü Dağlarca ile Söyleşi (18.2.71) anılabilir.

VI — HALK ŞİİRİMİZ

Son yıllarda Konya'da yapılan Âşıklar Bayramı bir çok âşığın adının yurt çapında duyulmasına vesile olmaktadır. Her yıl Ekim ayının son günlerinde yapılan bu bayramlarda verilen madalyalar halk şiirimizi teşvik etmekte ve her yıl yeni adların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Yaşayan âşıklarımız arasında Âşık Veysel'i bir yana bırakırsak Reyhanî, Selmanî, İlhamî, Mevlut İhsanî, Hüdaî,

Çobanoğlu özellikle anılabilir. Özellikle Reyhani, Mevlût İhsanî üzerinde durulması gereken, âşık şiirini ve geleneklerini iyi bilen, ortaya başarılı ürünler koyabilen âşıklardır. Reyhani, İstanbul'da yapılan bir yarışmada da en başarılı âşık seçilmiştir. Mevlût İhsanî bu yarışmaya katılmamıştır.

Halk şiirimiz üzerine Türk Folklor Araştırmaları ile Halkevleri dergilerinde yazılar yayımlanmaktadır. Halkevleri dergisinde «Tanıdığım Âşıklar» başlığı altındaki seri yazılar yıl içinde de sürmüştür. Ayrıca bu dergide bazı âşık deyişleri de yayımlanmıştır. Konya Âşıklar Bayramı ile ilgili yazılarımız da bu dergide yer almıştır.

Âşık edebiyatı ile ilgili iki önemli yazı Âşık Veysel ile ilgilidir. Bunlardan biri Cumhuriyet'in edebiyat ekinde yayımlanan Konur Ertop'un Çağımızda Bir Hak Şairi — Âşık Veysel adlı yazıdır. İkincisi ise Türk Dili dergisinin 236 ncı sayısında yayımlanan Âşık Veysel'in Tasavvufa Dönük Şiirleri adlı yazımızdır.

Konya Turizm Derneği'nin yayımladığı Halk Şiirinin Altın Kitabı adlı antolojiden başka üzerinde önemle durulması gereken kitap Âşık Veysel'in Dostlar Beni Hatırlasın adlı kitaptır. Üzerinde çok durulan ve yeni baskıları da yapılan bu kitapta Âşık Veysel'in bütün deyişleri yer almıştır.

Âşık Hüdaî'nin Yağmur Yayınları arasında yayımlanan Gönül Diyarından Deyişler adlı kitabında da çok başarılı örnekler bulunmaktadır. Âşık Hüdaî, gerçek şiirden örnekler veren bir âşıktır. Kitabında, onun en başarılı deyişlerini buluyoruz. O da tasavvufa dönük şiirleri ile dikkati çekmektedir.

Sözünü etmek istediğimiz bir kitap da Âşık Zülfikâr Divanî'nin Sev Dedi Bana adlı kitabıdır. Divanî henüz genç bir âşıktır ve bu kitabı ile yeni bir anlayışa dönük şiire yönelmiştir. Divanî'nin bu kitabındaki şiirler de tasavvuf yolunda yazılmış, fakat hepsi aynı başarı çizgisinde görünmeyen deyişlerdir. Ankara, 25.10.1971

1971'de DENEME - ELEŞTİRİ - İNCELEME

Adnan BİNYAZAR

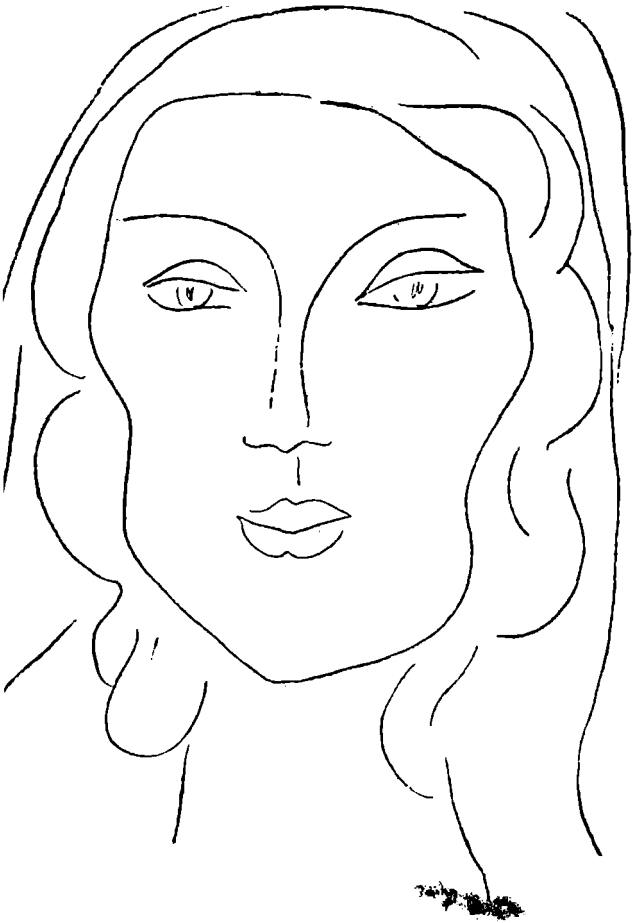
GİRİŞ

Bu yıl, deneme eleştirme - inceleme dallarında büyük bir atılımın olduğu söylenemez. Bunu, sözkonusu ettiğimiz yapıtların niteliklerinden çıkarıyoruz. Şöyle ki, bu yapıtların çoğu (Cevdet Kudret, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I**; Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret, Şiir Tahlilleri**) önceden yayımlanmış, bu yıl yeni baskıları yapılmıştır. Bazıları, dergilerde daha önce çıkmış yazılardan (Âsım Bezirci, **On Şair On Şiir**; Necati Cumalı, **Niçin Aşk**; Fethi Naci, **On Türk Romanı**; Abdülhak Şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Fıkraları**, Ispartalı Hakkı, **Köyümden Geliyorum**) oluşmuştur. Ceyhun Atuf Kansu'nun **Balım Kız Dalım Oğul**'u radyoda yayınlanmış, sonradan kitap haline getirilmiştir. **Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre** (Cahit Öztelli), **Musahipzade Celâl** (Orhan Hançerlioğlu) tanıtma amacı ağır basan çalışmalardır. **Seneca'da Ahlâk Görüşü — Zevk Anlayışı** (Fatma Paksüt) ile **Çiçero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti** (Ayşe Sarıgöllü)'nin konumuzla ilgisi uzaktandır. Geriye kalıyor **Temeşvarlı Osman Ağa**'nın özyaşamöyküsü ile **Türk Folklorunda Ölüm*** (Sedat Veyis Örnek). Birçok romancıyı batırarak Kemal Tahir'i yüceltmeyi amaçlayan Naci Çelik'in **Romanda Hesaplaşma**'sını ise eleştirel güçten yoksun buluyoruz.

Bu kitap bolluğunu, olumlu bir gelişme gibi görmek, kişiyi yanıltabilir. Dergileri gözden geçirince de, varılan

---

Bu yapıtı da tam anlamıyle, edebiyat kapsamı içine alamayız.

Matisse : Desen

sonucun, umut verici olmadığı görülecektir. Uzun soluklu yazılarla karşılaşılamıyor. İlgi çeken yazı sayısı, bir elin parmaklarını zor buluyor. Burada birkaç yazıyı analım: «Türk Edebiyatı 1971» (Ali Püsküllüoğlu, Dost / şubat), «31 Mart Olayı» (Hilmi Yavuz, Varlık / mart), «Cumhuriyet Dönemi Üzerine Bir Deneme» (Ahmet Oktay, Yeni Dergi/mart), «Keçi Çobanı Kuzu Çobanı» (Salâh Birsel, Türk Dili/nisan), «Asena'nın Oyunlarında Ezilmiş İnsanlıklar» (Tahsin Saraç, Türk Dili/mayıs), «Türk Kültürü İçin» (Yaşar Nabi Nayır, Varlık/eylül), «Güneşi Balçıkla Sıvayanlar» (Emin Özdemir, Tük Dili/ağustos), «Anadolu Halk Tarihinde Yunus Emre» (Ceyhun Atuf Kansu, Türk Dili/eylül), «Ataç'ın Yazarları» (Cemal Süreya, Varlık/ekim).

Bu çok genel giriş'ten sonra yılın başlıca olaylarına değinelim:

SANAT VE GELENEKLER

Geçen yılın Varlık Yıllığı'nda, «sanat ve gelenekler» soruşturmasını, bu yıl değerlendireceğimizi belirtmiştik. Çünkü soruşturmaya katılan yazarların yanıtları, Yıllık baskıya verildiği sırada yayımlanmamıştı. Bu soruna yeniden dönmeyi kaçınılmaz buluyoruz.

Refik Durbaş'ın, soruşturmada (Cumhuriyet, Sanat Edebiyat Eki), zaman zaman tartışma konusu olan «sanat ve gelenekler» sorunu üzerinde kesin saptamalara gidilemediği görülüyor. Ama bu tartışmaya katılan tüm yazarlar, geleneklerden yaralanmanın aykırı bir durum yaratmadığına değinmişler, onu çağdaş ölçüler içinde değerlendirmenin gereğine inanmışlardır. Refik Durbaş'ın başlattığı, sonradan derleyip topladığı (Cumhuriyet, Sanat Edebiyat Eki, ocak 1971) bu soruşturmanın büyük yararları olmuştur. Kendi sanatımıza yönelme gibi bir amacı benimsemiş bir Kültür Bakanlığının varlığıyle bu soruşturma daha da değerlenmektedir.

Soruşturmaya katılan yazarlardan birkaçının yanıtlarından parçalar aktararak sorunu somutlamaya çalışalım:

● Batı etkisinde gelişen sanatımız, yeni türler tanımış, yeni tekniklerle zenginleşmiştir. Ama bizi gösteren ayna olmaktan gitgide daha çok uzaklaşmıştır. Batıdaki örneklerin ustalıklı benzeri durumuna gelmiştir. Fakat bizim insanımızın bütün değişmeler arasında devam eden yönünü dile getirememiştir... Gelenekten alınacak öğeler sadece çarpıcı bir yenilik bulmak için devşirilmiş yönler olmalıdır (Konur Ertop).

● Bizim asıl dileğimiz, zorlu bir sanat ve kültüf formasyonundan geçmiş büyük ve ünlü ozanlarımızın, folklora dayanarak, geniş halk kitlelerine büyük bir güç ve etkinlikle seslenebilmeleri ve toplumun bünyesini yenileyebilmeleridir (Mustafa Baydar).

● Geleneklerden yararlanılır. Sanatın, düşüncenin kesintisi yoktur. Dille, insanla, tarihle sürer bu gelenek. Denebilir ki, ulusal edebiyat, bu geleneklerin yeni uyarmalarla zenginleştirilmesidir. Bu yararlanmanın sınırı nedir? Çağdaş insanın sınırıdır. Halkın çağdaş gereksinmelerinin sınırıdır. Bu yararlanma, özenmenin, öykünmenin bittiği yerde başlar (Ceyhun Atuf Kansu).

● Batılılaşma akımıyla bütünleşen laik ve hümanist bir kültür geleneğimiz var. Bence gerçek sorun, bu geleneğin sürdürülmesi sorunudur. Bir gelenekten yararlanmak, bir bakıma, o geleneğin sürdürülmesi anlamına gelir. Bence yapılması gereken iş, bu gelenekten ödün vermemek, din kültürü doğrultusundaki Osmanlıcı girişimlere karşı, bu lâik ve hümanist geleneği sürdürmektir (Hilmi Yavuz).

● Folklorumuz, bizler için epey besleneceğimiz bir kaynak yerine geçiyor. Enine boyuna incelemelerden sonra, günümüz insanını açıklamaya elverişli gördüklerimizden yararlanabiliriz kanısındayım (Mehmet Seyda).

● Yeni Türk edebiyatının birinci sorunu ulusal bir bileşim yapmak sorunudur. Bu bileşim Batılı yöntemlerle

yapılacaktır, ama, ulusal öğelerden faydalanılarak gerçekleştirilecektir. Şu halde, bu ulusal öğeleri meydana getiren her şeyi dikkatle incelemeğe, öğrenmeğe, bunlardan faydalanmağa mecburuz. Bunların arasına bütün Osmanlı kültürü ve uygarlığı girer... Doğu/İslâm kültürü ve uygarlığı içinde boyutları ve özellikleri belli bir Türk/İslâm kültürü ve uygarlığı vardır. İtrî, Sinan, Bakî aynı uygarlığın çeşitli sanat dallarına yansımış doruklarıdır. Yeni Türk sanatçısı bunları görmezlikten gelemez. Gelirse yaptığı bileşim ulusal olmaz, kendi halkınca benimsenmez. Benimsenmemiştir de (Atillâ İlhan).

● Osmanlı sınıf düzeniyle birlikte ideoloji düzeni de tarihe karışmıştır. Bundan ötürü, divan şiirine dönmek yahut onu diriltmek düşünülemez. Ancak, olsa olsa, onun bazı biçimsel imkânları —ölü içeriğinden (ideolojisinden) soyularak— kullanılabilir. Gelgelelim, yaşayan içeriğin kendine uygun yeni biçimi gerektireceği göz önünde tutulursa, bu kullanma da —genel anlamda— temelsiz kalmaktan kurtulamaz... Ayrıca, şu da sorulmağa değer: Divan şiiri milli kültürün ürünü müdür? Hayır, ümmet kültürünün ürünüdür. Üstelik, canlı değil, ölü bir üründür: Dayandığı sınıfla birlikte göçüp gitmiştir. Kaynağı da yerli değil, yabancıdır: Koşuk biçimleri, kalıpları, türleri, konuları, ölçüleri Fars edebiyatından aktarılmıştır. Bundan dolayı, edebiyatımızı divan geleneğine yaslamağı savunmak gidilesi bir yol olamaz... Peki, nerde bizim teknemiz, yerli geleneğimiz?.. Yakınımızda, hem de çok yakınımızda. Onu bulmak için ölü kültürleri hortlatmağa, tâ Acemistan'a ya da Frengistan'a gitmeğe uğraşmayalım. Gözlerimizi artık burnumuzun dibindeki öz varlığımıza çevirelim (Asım Bezirci).

● Türk sanatçısı, gelenekleri, görenekleri, kendi öz kültürü ve değerler bütünü içindeki insanını yakalamak, çağdaş düşüncenin boyutları çerçevesinde bu insanı değerlendirmek ve onu evrensel içindeki yerine oturtmak durumundadır. Bu nedenle de halk sanatına baş vurmak zorunda kalacaktır (Atilla Özkırımlı).

FALİH RIFKI ATAY ÖLDÜ

Atatürk devrimlerinin başladığı bir sırada ünlenen, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Falih Rıfkı Atay, 20 mart cumartesi günü öldü. Türk düşünce dünyasında, devrimlerin yayılıp gelişmesinde etkili olan Atay, fıkra, makale, anı, gezi ve konuşma dallarında —bugün bile ilgiyle okunan— yazılar yazmıştır. «Gezi türünde Cumhuriyet döneminin en verimli, en usta yazarı olarak beliren Falih Rıfkı, Türkçenin bütün inceliklerini, kıvraklığını taşıyan, sağlam, duru, canlı bir anlatım ve geniş bir tarih ve deneyim kültürüyle beslenmiş fıkra ve konuşmalarında gördüğümüz gerilikle savaş, Atatürk devrimlerinin korunması, Batılılaşma yolundaki çabaları da onu Türk düşünce yaşamına yön veren yazarlardan biri yapmıştı.» Ne var ki, ömrünün son yıllarında görülen düşünce sapmaları, Atay'ın gerektiği biçimde anılmasını engellemiştir. Ölümü, Türk edebiyatında önemli bir olay gibi görülmedi, onu ancak birkaç dostu andı. Yaşar Nabi Nayır, bu düzyazı ustasının edebiyatımızdaki yerini şöyle belirtiyor: «Falih Rıfkı Atay, edebiyatımızın yoksulluk döneminde, adam kıtlığında bir süre kalem oynattıkları için, ölümleri ya da yıldönümleri vesilesiyle, âdet yerini bulsun diye anılmaları uygun görülen sıradan yazarlardan biri değildir. Atay, Cumhuriyetten bu yana yetişmiş edebiyatçılarımız içinde —daha önceki gençlik yıllarını hesaba katmıyorum— kendisine ön sırada yer verilmesi gereken, kolay kolay unutulmayacak eserler bırakmış biridir. Üstelik bu eserler, alışılmış bir dil ve edebiyat anlayışı içinde görülegelmişi sürdürmekten öteye bir değer taşımayan soluk yazılar da değildir.» (Varlık/mayıs) Derginin aynı sayısında İhsan Akay'ın da bir yazısı var.

Türk edebiyatına otuza yakın yapıt vermiş, özellikle Zeytindağı gibi bir başyapıt vermiş bir yazarımızın ölümü karşısında sessiz kalınmamalıydı. Ne var ki, bunu biraz da Atay'ın kendisi hazırlamıştır, devrimleri şurasından burasından kırpmaya yönelenlere her zaman gösterdiği sert tepkiyi göstermemekle...

TRT DENEME ÖDÜLÜ

Geçen yılki yazımızda, TRT Ödülleri arasına «deneme»nin de ayrı bir dal olarak konulmasına sevinmiş, bu ödüller arasına «eleştirme» nin de alınmasını önermiştik. Hiç değilse, «TRT Deneme Ödülü»ne, «TRT Deneme Eleştirme Ödülü» adının verilmesini, bu iki dal arasındaki ilişkiyi düşünerek gerekli görmüştük. Ne var ki, çok yararlı olan TRT ödüllerinin sürdürülüp sürdürülmeyeceği belli değildir. Kuşkusuz alınacak karar, TRT Kurumu yöneticileriyle ilgilidir. Ama ortada bir gerçek vardır, o da, TRT Ödüllerinin, giderek daha da yararlı olacağı. Nitekim deneme alanında ödül kazananlar, bu umudu uyandırmaktadır. Özellikle, ödüller sürdürülürse, çok tıkız olan «deneme ve eleştirme» alanları bir canlılık kazanacaktır. Bu yılın şubat ayında açıklanan sonuçlara göre «Deneme Ödülü»nü aşağıdaki yazarlar kazanmışlardır:

Büyük ödül verilmemiştir.

Başarı ödülü:

Önder Şenyapılı (Korkmayın Hain Kurttan); **Mehmet Saltıkoğlu** (Halk Gerçeği ve Halkçı Sanat Kendinden verimek Yobazlık, Solculuk ve Atatürkçülük) (3 ödül); **Salâh Birsel** (Koçi Çobanı Kuzu Çobanı); **Cemil Yener** (Yardım ve Armağan Üstüne); **Şevket Yücel** (Kendini Yenilemek ve Eşek); **İlber Ortaylı** (Siyasal Hikâye Türü Açısından Müsahipzade Celâl Bey Üzerine Bir Deneme»)

GELECEK

Mayıs ayından bu yana, Gelecek «Aylık Edebiyat Dergisi» yayımını sürdürmektedir. Devrimci edebiyat sloganıyle çıkmaya başlayan dergide ilgi çekici yazılarla karşılaşılıyor. İlk sayısında şu adlar var: Ercümend Behzad, «Akıl İskeleti» (Şiir); Süreyya Berfe, «Bütün Gün» (şiir); Hasan Hüseyin, «Oğlak» (şiir); Aydın Hatipoğlu, «Mezar Taşı Yazıtları» (şiir); Rıfat Ilgaz, «Bir Sınavsa» (şiir); Sandor Petöfi, «Çağımızın Şairlerine» (şiir/çevirenler: A. Kadir - Ş. Hulûsi); Metin İlkin, «Arkadaştılar» (öykü); Züh-

tü Bayar, «Devrimci Edebiyat, Edebiyatçı Devrim» (eleştiri); Fahir Onger, «Devrim İçin Edebiyat» (eleştiri); Tekin Sönmez, «Geri Ülkelerde Devrim ve Şiir» (eleştiri); Bedrettin Cömert'in Galvano Della Volpe'den bir çevirisi; Asım Bezirci'nin bir şairimiz üzerine incelemesi; Tekin Sönmez ve Mehmet Selim'in kitap tanıtma yazıları. Dergi, bu tür yazılarla yayımına devam etmektedir.

ULUSLARARASI EDEBİYAT ELEŞTİRMENLERİ DERNEĞİ

Amacı, «Hümanizmanın gelenek ve fikirlerinden esinlenerek, edebiyat eleştirmenleri arasındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek, eleştirmenin görevini ilgilendiren sorunları ortaklaşa araştırmak, karşılıklı anlayış ve mesleki dayanışma ortamı yaratmak amacıyle toplantılar düzenlemek ve gerekli yayınlar yaparak, tüm ülkelerin edebiyatları arasında gerçek bir iletişim havası yaratarak, bu edebiyatların bütün ülkelerin okurlarınca tanınmalarını kolaylaştırmak» olan, merkezi Paris'te bulunan Uluslararası Edebiyat Eleştirmenleri Derneği (Association Internationale des Critiques Littéraires)'ne, aşağıdaki yazarlar, asıl üye olarak seçilmişlerdir:

Yaşar Nabi NAYIR, Suut Kemal YETKİN, Oktay AKBAL, Tahir ALANGU, Rauf MUTLUAY, Behçet NECATİGİL, Hüsamettin BOZOK, Tahsin SARAÇ, Muzaffer UYGUNER, Hilmi YAVUZ, Adnan BİNYAZAR,

ÖZEL SAYILAR

Türk Dili dergisinin 234. sayısı, «Eleştiri Özel Sayısı II» olarak yayımlandı. Derginin 142. sayısı da, «Eleştiri Özel Sayısı I»'e ayrılmıştı. Böyle bir özel sayı düzenlemenin gerekçesi şöyle açıklanıyor: «Son yıllarda Amerika'da ve Kanada'da «New Criticism» (Yeni Eleştiri) ya da «Critique Structurale» (Yapılan Eleştiri) akımlarıyle çok önem kazanan eleştirel çalışmaları elden geldiğince Türk okurlarına duyurmak, geçmiş yıllardaki eleştiri yapıtlarına katılan yeni yapıtlardan örnekler vermek amacıyle ikinci bir «Eleştiri Özel Sayısı» düzenlemeyi yararlı bulduk.»

Batı'nın ünlü eleştirmenlerinin yazılarıyle bir bütünlük kazanan özel sayının bir yeniliği de şudur: «Yeni» ya da «yapısal» eleştiriye yıllar öncesi (1915-1930) öncülük etmiş olan Rus biçimci (formaliste) eleştirmenlerinin yazılarından kimi örneklerin de, yeni eleştiri akımının örnekleriyle birlikte okunmasının yararlı olacağı düşünülerek, bu özel sayıya alınmıştır. Öte yandan, bugünkü eleştiri çalışmalarının toplumcu ve ruhbilimsel yönlerde ilerlediği de bir gerçek olmakla, bu gibi yazılardan örneklere de yer verilmiştir.»

Dost dergisinin «Halikarnas Balıkçısı», Yeni Edebiyat'ın «Yunus Emre» özel sayıları da yararlı olmuştur.

GAZETELER

Geçen yılın en önemli olayı olarak, edebiyatın gazetelerde görünmesini göstermiştik. Bunun yararlarına uzun uzun değinmiştik. Ama bu, uzun sürmedi. Yılın ilk aylarında, önce Ulus, Ali Püsküllüoğlu'nun en iyi biçimde yönettiği «Sanat Sayfası»nı kapattı. Nisan ayından sonra Cumhuriyet, «Sanat-Edebiyat Eki»ni vermekten vazgeçti. Yeni Gazete'nin çıkmamasıyle, onun «Sanat Sayfası» da kapandı. İş, gene dergilere düştü. Dergilerin, sınırlı bir okur kitlesine seslendiği düşünülürse, edebiyatın ve sanatın, yine topluma kapandığı yargısına varabiliriz.

Oysa, o sayfalar, gazetelerin en ilginç, en çok izlenen sayfalarıydı. Kültürel ve sanatsal bir ortam yaratıyor, böylece toplumun değer yargılarında olumlu değişmeler oluyordu. Kültür ve sanat kaynaklarımıza yönelmenin yolları araştırılıyordu. Kendi kendimizin farkında oluyorduk. Bunun yanında, çağdaş dünyanın kültür ve sanat sorunlarıyle de yüz yüze geliyorduk. Toplumumuz, kendisini, dünya insanlarının bir parçası olarak görebilme düşüncelerine yaklaşıyordu. Sanattan, edebiyattan, kültürden başka bunları sağlayacak ne gibi seçenekler vardır? Kuşkusuz en etkilileri, bu saydıklarımızdır. Toplumlar birbirlerine Balzaclar, Van Goghlar, Shakespeareler, Dostoyevskiler yoluyle yaklaşıyorlarsa, gerçek dostlukları kurabilirler. Uygar ulusların, kültürel iletişime önem vermelerinin nedeni, bu yönlü yaklaştırma amacıyle açıklanabilir.

Bütün bunları gazetelerin sağlayacağını savunmak, saçma bir saplantı gibi görülebilir. Ama bu konulardaki ilk uyarıcılar, yaygın yayım araçlarıdır. Bu araçlar, özellikle gazeteler, konuları hafifletmekten çok, ağırlaştırmayı düşünmelidirler. Çekirdek yeme türünden, göz açıp kapayıncaya değin ömürleri tükenen gazeteler, toplumların ömürlerini de kendileriyle birlikte tüketirler. Edebiyata açılmayı, toplumu sanat ve kültür yoluyle eğitmeyi, temel amaç saymalıdır gazeteler. Özellikle «Milliyet», «Hürriyet» gibi gazeteler, bu sorun üzerinde durmalıdırlar. Hürriyet'in «Hafta Sonu» yeterli değildir. Tarık Dursun, Milliyet'teki kitap tanıtmalarıyle bu boşluğu doldurmaya çalışıyor. Orta bir okur düzeyini tutturarak başarılı değerlendirmeler yapıyor. Ama Milliyet'in sanat ve kültür karşısındaki tutumunda söz sahibi olduğuna inandığımız sanatçı Tarık Dursun'dan, sayfayı, bir «Edebiyat-Sanat sayfası» haline getirmesi beklenir. Bu tür çabalar da, her şeyden önce genç kuşaklar açısından gereklidir. Onları kendi toplumumuza, çağdaş dünyaya yaklaştıracak daha gerçekçi etken yoktur.

YUNUS EMRE SEMİNERİ

Vedat Nedim Tör'ün çabalarıyle, 6, 7, 8 eylül günlerinde, İstanbul'da bir «Uluslararası Yunus Emre Semineri» düzenlendi. Unesco'nun kültür pogramlarına Yunus Emre gibi insancı bir ozanımızın alınması, hem Türk, hem dünya kamuoyu açısından çok yararlı olmuştur. Akbank'ın örgütlediği bu seminerde, dünyanın ve Türkiye'nin ünlü bilginleri, Yunus hakkında bildiriler sunmuşlardır. Bu bildirilerin özetleri, Varlık dergisinin ekim, 769. sayısında bulunmaktadır. Bildirilerin tümü, Akbank Kültür Yayınları arasında çıkmıştır. Birçok değerli yazarımızın, ozanımızın bu tür seminerler düzenlenerek anılması, onların evrensel değerini saptama yönünden yararlı olacaktır.

KİTAPLAR

«Giriş»te üzerinde kısaca durduğumuz bu yılın kitaplarının bir bir tanıtılmasına geçelim:

BEZİRCİ, Asım

ON ŞAİR, ON ŞİİR

Asım Bezirci, on şair seçmiş, bu on şairin de on şiirini... Bu şairleri, «toplumcu şairler» diye adlandırmış. Seçilen şairler şunlar: Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Cahit Irgat, Atillâ İlhan, Sabri Altınel, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin, Gülten Akın, Ataol Behramoğlu. Bu şairler, Nâzım'ın etkisinde tam anlamıyle kalmamakla birlikte onun geleneğini sürdüren adlardır. Bezirci, şairlerin bu yönü üzerinde özellikle duruyor. Bu arada Bezirci, «İkinci Yeni» akımı karşısında aldığı tavrı da gösteriyor. Bu düşüncelerinden, on şair hakkındaki görüşlerini de öğreniyoruz: Bu şairler, «başlangıçta Nâzım'ı taklit etmişlerdir, ama bu uzun sürmemiştir. Zamanla, hepsi olmasa bile çoğu, kendine özgü bir şiire ulaşmıştır. Öyle ki, bugün artık, H. İ. Dinamo'yu, A. Kadir'i, R. Ilgaz'ı, A. İlhan'ı, A. Arif'i, Ö. F. Toprak'ı, S. Taşer'i, A. Damar'ı, Ş. Kurdakul'u, H. Hüseyin'i Nâzım'ın uzantısı saymak yersiz olur. Onlar artık ne Nâzım'a, ne de birbirlerine benzemektedirler.» Bezirci'ye göre bu şairlerin her birinin «ayrı bir kişiliği, kendine göre bir görüşü, duyuşu, deyişi vardır.»

Bezirci, Papirüs dergisinin «resimli bölümü»nde tanıttığı şairlere yenilerini de eklemiş, böylece **On Şair, On Şiir** ortaya çıkmış. Burada bir eleştiriye girişmekten çok, tanıtmayı amaçladığını belirtiyor Bezirci. Birer tanıtma olmasına karşın, şairleri bir bir incelerken, çözümleyici bir yöntem kullanıyor, Türk şiirini de gözden geçiriyor. Ona göre, «İkinci Yeni», «Birinci Yeni»den önce yenilikler vardır, belki «İkinci Yeni»ye sekizinci yeni demek gerekir. Anlaşıldığına göre, İkinci Yeni, topluma sırt çevirmiş bir şiir akımıdır. Özellikle toplumcu şairlerin kendilerini duyurabildikleri bir dönemde de, İkinci Yeniciler, «yalnızlık ve yabancılıkla yüz yüze» gelmişlerdir.

Asım Bezirci'nin yapıtını okuduktan sonra, şu sonuçlara varmamak olanaksız. Bezirci, İkinci Yeni'ye biraz fazlaca yükleniyor gibi geldi bize. Bence dönem önemli

değil. Dönem hangi dönem olursa olsun, hangi sanat akımı olursa olsun, değerli şair, birtakım kalıpları kırarak kendini bağlardan koparabiliyor. Belki toplumsal sorunların yoğun olduğu bir dönemde İkinci Yeni akımı «fantazi» gibi görünüyor. Ne var ki İkinci Yeni, C. Süreya'yı, Turgut Uyar'ı, E. Cansever'i yetiştirmiştir. Bezirci, kimi yazılarında, saydığımız bu şairleri bu akımın dışında görme eğilimindedir, bunda haklıdır da. Ama bu dönemin doğmasında etkili de olmuşlardır bu şairler. Sözgelimi onlardan etkilenenler de olmuştur. Nitekim, «60 Kuşağı» da, Bezirci'nin deyimiyle, «İkinci Yeni'nin cılız bir uzantısı gibidir.» Ama Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Halûk Aker gibi şairler, bu akımın izlerini taşırlar. Bu adlara Gülten Akın'ı da katabiliriz. Kötü olan, bir dönemin yarattığı özgür ortamdan yararlanarak kötü şairlerin ortaya çıkmasıdır. Bu yüzden, Bezirci'yi İkinci Yeni'ye böylesine yüklemekte haklı bulmuyoruz. Her dönem, iyi şairini çıkaracaktır.

Yapıt, sürekli olarak, «Neden on şair?» sorusunu akla getiriyor. Bunu kısaca yanıtlamış Bezirci, ama nedenini bir gerekçeye bağlamamış. Şöyle diyor: «En sevdiğim şairler yalnızca bu on kişi değildir. Onların dışında da pek sevdiğim şairler var. Hatta, daha doğrusunu söyleyeyim: Onların içinde çok beğendiklerim bulunduğu gibi, az beğendiklerim de bulunuyor.» «On şair» de olsa, «toplumcu şiir» de olsa, Dağlarca'lar, Külebi'ler... bunun dışında tutulamaz. Ayrıca ben, Dinamo'nun, A. Kadir'in, Rıfat Ilgaz'ın, Cahit Irgat'ın, Sabri Altınel'in şairliklerine de inanmıyorum

Tarihçesi ve Örnekleriyle Toplumcu Şiirimiz adlı yapıtında Bezirci'nin yeni bir biçimlemeye, yeni bir seçmeye gideceğini sanıyoruz. Elimizdeki yapıt, daha geniş oylumlu olacak yapıtın ilk çalışmaları gibi geldi bize. Şiire bakış açısını örneklemesi, şairleri değerlendirmede uyguladığı yöntem yönünden Bezirci'nin **On Şair, On Şiir'i**, 1971'in önemli yapıtlarından biri sayılır.

CUMALI Necati: NİÇİN AŞK

Cumalı, **Niçin Aşk** adlı deneme ve eleştirmelerinde 1949-1971 yılları arasında şiir üzerine yazdığı yazılarını toplamış, Yapıtının vurucu adı, sorunu kesin bir biçimde ortaya koyuyor. Her şeyin «aşk»a bağlı olduğunu savunuyor. Öyle bir noktada yoğunlaşıyor ki Cumalı'nın düşünceleri, okurda, toplumsal dengemizin, beğenimizin, davranışımızın «aşk» kaynağıyle açıklanması gerektiği kanısı doğuyor. «Aşk»ın bu ana etkenliğini ve bütünselliğini önemli yapıtlardan örneklerle açıklamaya çalışıyor Cumalı. Bu, bir bakıma o yapıtların boyutsal bir eleştirisi de oluyor. Sözgelimi, Moravia'nın **Romalı Dilber**'ini sözkonusu ederek şu sonuca varıyor: «Adriana'nın serüvenlerinden hatırımızda kalan onun eşsiz güzelliği, ya da vücudunu cömertçe erkeklere sunuşu değildir. Kısaca söylemek gerekirse Mussolini İtalyasıdır.» Shakespeare'in yapıtları için de şunu söylüyor: «Shakespeare eserinde o aşka değer vermekle, o saçma aile kavgalarına karşı olduğunu açıklamış olur. Remarque'ın **Ana Baba Günleri**, bir aşkı anlatmakla birlikte kişilerin tutumlarını, kimliklerini belirterek Nazi Almanyasının cephe gerisini çizer.»

Buradan, bizim edebiyatımıza geçiyor, Cumalı. Toplum olarak aşka gereken önemin verilmediğine değinir, aşksızlığın, edebiyatımızın önde gelen niteliklerinden biri olduğunu belirtir. Cumalı'ya göre, daha çok öyle yorumlanması gerektiğine inanıyorum, aşkla şiir kavramı, birbirleriyle kaynaşması gereken iki kavramdır. Bir bakıma da insanı tamamlayan iki kavram. «Kendi payıma aşkı bilmeyen, tanımayan insandan korkarım. İnsanı insan yapan duyguların ilkidir aşk. Hangi politik kanıda olursa olsun, ne iş görürse görsün, gönlünde aşkı yaşatmamış insanın elinden çıkacak iş, eksiktir.» cümlesindeki «aşk» sözcüğünün yerini «şiir» de alabilir. Çünkü yazar, bu kaynaşmayla geliştiriyor denemelerini. Öyle sanıyorum ki, yazarın böyle bir kaynaşmayı belirtmek amacının temelinde, şiirin, aşkı yaratmak gibi bir etki gücünü taşımasından da geliyor. «Aşk gelicek cümle acılar biter.» der

gibidir bu denemelerinde Cumalı. Öylesine içtenlikli ve inandırıcı. O, aşk desin, şiir desin, belli ki temelinde bir insan sorunu yatıyor bütün dediklerinin. Denemelerin sıcaklığı da buradan geliyor. Ama bütün bunlara karşın parmak bastığı bir gerçek var: İnsanın, kendi duyarlıklarına uzak olması. Hatta, «Şiir ölüyor mu?» sorusuyle beliren tartışmayı bile gereksiz buluyor. Bunun bile, bir sevgisizliğin, bir duygusal kopukluğun sonucu olduğu kanısını uyandırıyor kişide Cumalı. Ona göre şiir, öldükçe dirilir. Ama önemli olan, insanın, şiirin bu diriliğini yaşayabilmesidir, şiire yeni bir yaşam katabilmesidir. İşte Cumalı'yı bu düşünceler, şiirle aşk arasındaki bağlantıyı belirleyen gerçek yoruma götürür. Ona bunları yazdıran, şiire ve özellikle de aşka duyduğu saygıdır.

Her zaman söylediğimiz gibi, deneme-eleştirme, edebiyatımızın yeterince gelişememiş bir alanıdır. Bu alanda zaman zaman parlamalar olur. Necati Cumalı'nın Niçin Aşk'ı böylesine bir parlamadır. Nedir, bu tür yazıları şiirle uğraşanlar bile okumuyorlar. Oysa şaire şairliğini, şair olmayana yetersizliğini duyuran uyarılardır Cumalı'nın yazdıkları. Şair olmadıkları halde, ömürlerini şiir ardında koşarak tüketenlere dostça bir uyarı, şair olanlara da içtenlikle bir sokuluştur bu denemeler. Seviyi eleştirerek de insanlığını duyurmadır. Şiire, sevi'ye, özellikle de insana şairce eğilen Cumalı'nın Niçin Aşk'ı, yılın en iyi denemesi niteliklerini taşıyor.

FETHİ NACİ: ON TÜRK ROMANI

Özellikle iki yazarın roman değerlendirmeleri ilgiyi çekmiştir. Bunlardan biri Murat Belge'dir, biri de Fethi Naci. Bu yazarlar, romanları içinde bulundukları toplumsal ortamda değerlendirmeye çalışıyorlar, nesnel bir yorumla gerçeklere ulaşmayı deniyorlar. Bu yöntemle roman, güncel bir yapıt olmaktan kurtuluyor, zaman içindeki yerine yerleştirilmiş oluyor. Belge'nin bu tür çalışmaları sürekli değil. Ama bu konuda boş durmadığını sanıyoruz. Fethi Naci ise, zaman zaman Yeni Dergi'de çı-

kan romanları değerlendirme ve çözümlemeyi amaçlayan yazılarını bir kitapta topladı. Bir karşılaşmamızda, bu tür yazılarını sürdüreceğini de belirtti. Türk romanının değerlendirilmesi yönünden sevinilecek bir karardır bu.

Fethi Naci'nin on romanı seçmesi bir rastlantı değildir. Amacını çok iyi saptadığı görülüyor. Seçtiği her romanın bir «tipik»liği olmakla birlikte, sözkonusu ettiği roman, bir toplum gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bunu, birkaç örnekle açıklamaya çalışalım.

Utanmaz Adam'ı niye seçmiştir Fethi Naci? Ona göre, «Utanmaz Adam'da Hüseyin Rahmi'nin bütün meziyetlerini ve kusurlarını, toplumsal düşüncelerini bulup göstermek mümkün»dür. Belki seçilecek bir roman değildir Utanmaz Adam. Fethi Naci bunu çok da iyi bilmektedir. Ama romanın kendine özgü bir yönü vardır ki, en azından o yönüyle değerlendirirmesi gerekmektedir. Sözgelimi, şöyle diyor Utanmaz Adam için: «(Hüseyin Rahmi), roman okurlarından çok, toplumbilimcileri ilgiendiren bir yazar durumundadır. Hüseyin Rahmi'nin romanlarından elli yıllık bir sürecin İstanbul'daki görünüşlerini izleyebiliriz; ama o kadar...» Bunu daha da açarak şu sonuca varıyor Fethi Naci: «Hüseyin Rahmi'nin Utanmaz Adam'da, roman kişisi diye bir kaygısı yok. Yukarda verdiğim örneklerde de görüldüğü gibi, kişilerin ağzından kendisi konuşur; kişilerin bu sözleri söyleyemeyecek bir afyonkeş ya da cahil bir kadın oluşunu önemsemez. Bunun için romandan kişiler kalmıyor bizde; bir çağın toplum gerçeklikleri hakkında birtakım bilgiler ediniyoruz. o kadar.»

Sözgelimi Aşk-ı Memnu için de şunları söylüyor Fethi Naci: «Aşk-ı Memnu, romana özgü hareket bakımından da kusursuz bir örnek olarak gösterilebilir. Romandaki hiç bir hareket gelişigüzel düzenlenmemiştir. Her hareket belirli bir amaca hizmet eder. Bu amaç da karakterlerin gelişmesi, iyice belirmesi ve sonunda unutulmayacak bir roman kişisi haline gelmesidir... Yaşadığı devrin ağır, durgun, cansız havası Halit Ziya'nın uslubuna sinmiş gibidir ve kimi okurlara okunması güç gelecekse dilinden çok üslubundan gelecektir. Ama romancılığımız hakkında ko-

nuşabilmek için Halit Ziya'yı okumak şarttır. Yalnız romancılığımız hakkında konuşabilmek için de değil: Usta işi roman okumak için de Halit Ziya'yı okumak şarttır.»

Fethi Naci'nin sözünü ettiği Üç İstanbul adında bir romanın varlığından çok kişinin haberi bile yoktur. Peki, Fethi Naci, neden böyle bir roman üzerinde de durmak gereksinimi duyuyor? Neden şu: Üç İstanbul, anlatılan dönemi, en «tipik» yönleriyle yansıtıyor. «Üç İstanbul, bir bakıma, Mithat Cemal'in görgü tanıklığıdır; gücü de buradan gelir, güçsüzlüğü de. Gözlemlerle beslenen bir ayrıntı zenginliği, kişilerin alabildiğine sahih oluşu romanda kendini duyuruyor, romanı çekici yapıyor.» Üç ayrı dönemin toplum gerçeğini yansıtması yönlerinden de bu romanın önemine değiniyor Fethi Naci.

Utanmaz Adam (Hüseyin Rahmi Gürpınar), Aşk-ı Memnu (Halit Ziya Uşaklıgil), Üç İstanbul (Mithat Cemal Kuntay)'da olduğu gibi, Kiralık Konak (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), Kuyucaklı Yusuf (Sabahattin Ali), Büyük Mal (Kemal Tahir), Bereketli Topraklar Üzerinde (Orhan Kemal), Aylak Adam (Yusuf Atılgan), Ortadirek (Yaşar Kemal), Kaplumbağalar (Fakir Baykurt) birtakım gerekçelere bağlanarak yorumlanıyor.

Romanların tümünün ayrıntısına girmek olanaksız. Ama çıkan sonuç, toplumsal gelişmemizin ve bazı önemli dönemlerin romanımıza yansıdığını göstermektedir. Yazarlar hangi konulara eğilmişlerdir, neden böyle bir şeye gereksinme vardır? Romanda, toplum yapısının yansıması nasıl oluyor? Fethi Naci bunları çok iyi saptamıştır. On Türk Romanı, yılın önemli yapıtlarından biridir.

HANÇERLİOĞLU, Orhan: MUSAHİPZADE CELÂL «BÜTÜN OYUNLARI»

Musahipzade Celâl, önemli değişmelerin olduğu bir dönemde oyunlar yazmış önemli bir tiyatro adamıdır. Neden önemli dönem? Çünkü Batı tiyatrosuyle Türk tiyatrosu bu dönemde yüz yüze gelmiştir, Musahipzade'nin

geleneksel biriklerimizden yararlanarak ulusal Türk tiyatrosunun ne olduğunu göstermesi de bu dönemin ürünüdür. Biraz daha önceye giderek durumu açıklamaya çalışalım. Şair Evlenmesi, Batı tekniğiyle oluşturulmaya çalışılmış bir oyundur. Ama Batı ölçülerine ve değer yargılarına uydurulmuş değildir. Şinasi'nin anlayışına göre, yerli davranışlar ve değer yargıları, Batı anlayışıyle biçimlenecektir. Gereken de budur: Teknik yararlanma. Çünkü Şinasi, sanatın halka yönelmesinden yanadır. Dilini Türkçeleştirmesinin nedeni de bununla açıklanabilir; yapılanı, söyleneni halk anlamalıdır. Bu yüzdendir ki Şair Evlenmesi'nde yerli «malzeme» çok boldur. Bir ayağı Karagöz'de, bir ayağı ortaoyunundadır Şinasi'nin. Ama bakışı Batı'ya dönüktür. Karagöz esprisinden ortaoyunu davranışına değin her türlü yerli birikimi Batı eleştirisiyle kaynaştırdığı içindir ki Şinasi, bugün bile yeniliğini yitirmemiştir. Çok sınırlı koşullar içinde yaratılan bu Türk oyununun ilginçliği buradan geliyor.

Musahipzade'nin anlatılması gereken bir yazıda, neden Şinasi'ye bir çıkma yaptım? Şundan ki, Musahipzade'nin izlediği yol, Şinasi'nin yoludur, Şinasi, Musahipzade'nin büyümüşü, etki alanını çoğaltmışıdır. Şinasi, bir oyunla yetinmiştir, oysa Musahipzade birçok oyunlar yazarak geleneksel birikimleri daha geniş olanaklar içinde değerlendirmiştir.

Bir toplum eleştirisi de vardır Musahipzade'nin oyunlarında. Lorca'nın deyimiyle, tiyatroyu, «toplumun yürek vuruşunun» yeri durumuna getirmiştir. Bunu yaparken de halkın tarihsel esprisinden yaralanmıştır. Bilgisiz halkın uydurma değer yargılarıyle alay etmiştir, çağı geçmiş düşüncelerle, duygularla alay etmiştir. Böylelikle onun tiyatrosu, halkın kendi kendini eleştirdiği bir eğitim kurumu da olmuştur.

Öyle sanıyorum ki, Orhan Hançerlioğlu'nun Musahipzade üzerinde çalışması bir rastlantı değildir, bilinçli bir seçmedir. Musahipzade'nin bu yönünü kavrayacak, değerlendirecek, eleştirecek önemli kişilerden biridir Hançerlioğlu. Musahipzade ve onun gibilerin yaşamına yakındır,

o ortamı çok iyi bilmektedir. Bu nedenledir ki, Hançerlioğlu'nun yapıtı Musahipzade'yi tanıtırken, bütün bir Türk tiyatrosunun gelişmesini de gözden geçirmiştir. Hançerlioğlu'nun izlediği gelişme, bir kalite ya da teknik değişme değil, tiyatronun varlığıyle beliren bir düşünce değişmesidir. Hançerlioğlu bunu yaparken, tiyatroyu, yazarı, oyuncusu, hatta perdecisiyle değerlendirme yolunu seçmiştir Anlatılanlar gösteriyor ki, Türk tiyatrosu, bütün aydınların benimsediği, tiyatroyu geliştirmek istediği bir altın dönem yaşamıştır. Büyük büyük kişilerin sahnelerde rol aldığı gerçeği göz önüne getirilirse bunun ne denli önemli bir aşama olduğu belirir. Tiyatromuzun, öbür sanat dallarına göre daha da gelişmiş olması, belki de bu gerçekle açıklanabilir.

Orhan Hançerlioğlu'nun 142 sayfalık «giriş»iyle bütünlenen yapıt; çocuk, genç, yazar ve sanatçı Musahipzade'yi başarıyla tanıtıyor. Geniş bir «Açıklamalar ve Sözlük» bölümü ise, yazarın yöntemindeki bilimselliğin kanıtıdır.

Musahipzade gibi bir tiyatro adamının, çok boyutlu bir kültür adamı tarafından incelenmesi, sevinilecek bir sonuç yaratmıştır. Geleneksel birikimlerden yararlanarak ulusal tiyatromuzun oluşmasında etkili olan Musahipzade, bir kültürel bakış açısından da değerlendirilmiş oluyor.

KANSU, Ceyhun Atuf: BALIM KIZ DALIM OĞUL

Bu yıl içinde radyoda yayımlanan **Balım Kız Dalım Oğul**, Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıktı. Yurdumuzun havasını, kokusunu, yaşantısını yansıtan bu yazılar, «artistik nesir» denen bir türün başarılı örnekleri gibi görülüyor. Ancak, «artistik nesir» derken bir açıklama yapmak gerek. «Artistik nesir», geniş yığınlara kapalı bir anlatım biçimidir. Daha çok, fildişi kulesine çekilmiş yazarlar baş vururlar bu anlatım biçimine. Bu anlatım çok yüceltilmiştir. Ama yığınlara seslenmeyi amaçlayan yazarlar için büyük bir değeri yoktur. Öyleyse, gerek düzyazının, gerekse şiirin ustalarından biri olan Ceyhun Atuf Kansu neden bu yola gidiyor? Bence Ceyhun Atuf'un yap-

tığı, yalnızca bir yaklaşımdır. «Artistik nesir»e ne özenme, ne de anlatım olanaklarını onunla beslemedir. Her şeyi yerli, her şeyi yurt kokan, yurdun yaprağı, gülü, suyu, insanı, koyunu, sığırı, meyvesi, tarlası, ormanı... kokan düzyazıyla söylenmiş türkülerdir Ceyhun Atuf'un anlatımı. Oysa, «artistik nesir»de, bir duygusal ve dilsel uzaklaştırma vardır. İnsanı, yapma bir duyarlıkla bağlama, gerçeklerin dışına çıkarma vardır. Ceyhun Atuf ise tüm anlamıyle bunun tersini yapıyor, yoğun bir duygululuk yaratarak, Anadolu insanını, Anadolu'nun tarihsel gerçekleriyle yüz yüze bırakıyor. Bu gerçeklerle yüz yüze getirirken, çeşmeleri, köprüleri, Dede Korkutlar'ı, yüce gönüllü Yunuslar'ı, Ankara'nın uzak dağlarna göçen çiğdemleri bir yurt ve tarih gerçeği içinde biçimliyor.

Anadolu uygarlığıyle Anadolu toprağı kaynaşıyor bu yazılarda. Bu kaynaşmayı, sevgiyle sağlıyor Ceyhun Atuf. Anlattığı her şeye sevgiyle bakıyor. Moğol'una, Bizans'ına... Karşımıza bir suçlu çıkarmıyor, tarih gerçeği çıkarıyor İnsan bu yazıları okuyunca şuna inanıyor: Yurdunun tarihsel gerçeğini bilmeyen, yurdunun hiç bir şeyini bilemez. İnsanını bilemez, sevgisini bilemez, ulu insanlarını bilemez, Yunus'unu bilemez, Dede Korkut'unu bilemez, dilini bilemez, düşüncesini bilemez. Aynı zamanda yurdunu da sevemez. İpekböceğinin kozayı örmesi gibi, bu sevgiyi örüyor yüreklerimizde Ceyhun Atuf Kansu. İnsanın bütün duyarlıklarında yurtlaşan bir beğeni gücüyle yapıyor bunu.

Radyodan dinlemek başka, okumak başka. Yazının, insan emeğine kattığı bir yücelik var. Dinlediğiniz **Balım Kız Dalım Oğul**'u bir de okuyun. Çünkü, 1971'in okunmadan geçilemeyecek denemelerinden biridir Ceyhun Atuf Kansu'nun **Balım Kız Dalım Oğul**'u.

KAPLAN, Prof. Dr. Mehmet

TEVFİK FİKRET

Edebiyatımızda yenilik hareketlerinin başladığı bir dönemde Tevfik Fikret'in, bu yeniliklerin gelişip oluşma-

sında önemli katkıları olmuştur. Sanatçılığının yanında bir düşünce savaşçısıdır da Tevfik Fikret. Bu nedenledir ki Fikret'in üzerinde çokça durulmuş, hakkındaki tartışmalar, söylentiler bugüne değin süregelmiştir. Bütün bunlara karşın, bizim edebiyatımızın en kısır yanı, yazarlar üzerine eleştirel çalışmaların yapılmamış olmasıdır. Ölüm yeri, doğum yeri, şunu yazdı bunu yazdı anlayışı ise, bir yazarın sanat kişiliğini hiç bir zaman yansıtmamaktadır.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Tevfik Fikret Devir, Şahsiyet, Eser adlı incelemesi, bu anlayışı geçersiz kılan önemli bir çalışmanın ürünüdür. Edebiyatımızda metin çözümlemeleri yönünden de önemli bir yeri vardır bu yapıtın. Şöyle ki, Kaplan, bu incelemesinde, bilinenleri sıralama anlayışına karşı çıkıyor. Fikret konusunda yeni yorumlar getirmeyi gerekli görüyor. Bu da, Kaplan'ın uyguladığı yöntemden gelmektedir. Kaplan'ın amacı, bir metin yorumu (tahlili, çözümlemesi) yaparak Fikret'in «mizacı»nı, kişiliğini belirtmektir. Şu sözleri, bu yöntemi açıklığa kavuşturuyor: «Ben, edebiyat denilince, her şeyden önce esere önem verdiğim için, araştırmalarımda umumiyetle metinlerin tahlillerinden hoşlanırım. Yazarın hayatı ve sosyal çevresi beni ikinci, üçüncü derecede ilgilendirir.» Bir sanatçıyı bu açıdan inceleme, kuşku yok ki, eleştirmeni daha olumlu sonuçlara götürecektir.

1943 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine «doçentlik tezi» olarak verilen Tevfik Fikret incelemesinin ilk baskısı 1946'da yapılmıştır. Kaplan, yirmi beş yıllık arada önemli bir çalışmanın yapılmadığını belirtiyor. Kendi yazdığı yapıtta da büyük bir değişiklik yapılmadığını, ancak «Fikret'in şâir olarak hayatının muhtelif merhalelerini ele» aldığı dördüncü bölümü —hemen hemen— yeniden yazdığını açıklıyor. Bunu yaparken de «Fikret'in mizac ve şahsiyetinin modern psikolojiye göre tahlil edilmek istendiğini» özellikle belirtmektedir Kaplan. Ayrıca, üslup üzerinde özellikle durduğunu da şu sözlerle açıklıyor: «Sanat eserinde ise mühim olan, üzerinde durulması lâzım gelen şey üsluptur. Bu kitabın bugün için de bir değeri varsa bu, Tevfik Fikret'in şahsiyet ve eserine psiko-

lojik ve stilistik metotlarının tatbik edilmiş olmasından ibarettir.»

Yirmi beş yıl sonra, gereken düzenlemelerle yeniden basılan inceleme, Fikret hakkındaki en önemli eleştirmelerdon biridir, özellikle varılan sonuçlar yönünden...

* * *

ŞİİR TAHLİLLERİ «Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar»

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ı **Şiir Tahlilleri'ni** yazmaya itən amaç nedir? Bu sorunun yanıtı, öyle sanıyorum ki yazarın amacını açıkça ortaya koyacaktır. Kaplan'a göre, «Hakiki edebiyat, edibin yazmış olduğu eserdir. Okuyucu ancak edebi metin ile doğrudan doğruya temas etmek suretiyle onun hakkında müşahhas ve doğru bir fikir edinebilir.» Bizim anladığımıza göre Kaplan, edebiyat tarihi öğretiminin «metin tahlili» biçiminde uygulanmasını istemektedir. İlk baskısı 1952'de yapılan **Şiir Tahlilleri'ni** de ortaya bir örnek koymak amacıyle yazmıştır. Belki okul kitaplarında metin «tahlilleri»ne yer verilmektedir, ama uygulama çok yanlış yöntemlerle yapılmaktadır. Kaplan'ın bu konudaki düşüncesi şudur: «Umumiyetle bundan, metinde geçen yabancı kelimelerin izahı, veznin, şeklin ve edebî sanatların belirtilmesi anlaşılmaktadır. Bu basit görüş, edebiyat tedrisatını, metin tahlili adı altında, insicamsız bir teferruat bilgisi haline getirmektedir. Edebiyat tarihinin verdiği umumi fikirler müşahhas eserden ne kadar uzak ve faydasız ise müşahhas eserden çıkarılan ve ne işe yarayacağı bilinmeyen teferruat bilgisi de o kadar boş ve hakiki sanat anlayışına yabancıdır.» Oysa, «Metin tahlili, devirleri ve şahsiyetleri en iyi ifade eden münferit eserleri incelemek suretiyle, bizi bir devrin veya şahısların mahremiyetine daha ziyade yaklaştırır... Batı'da, edebî eserleri başlı başına estetik, psikolojik veya felsefi incelemelerle mevzu yapan müellifler vardır. Bu metot tedrisata da girerek, mekteplerde, eski edebiyat tarihinin yerine kaim olmuştur.»

Kaplan'ın değindiği konudan çıkan sonuç şudur: Metin tahlili, yazınsal bir yapıtı değerlendirmede en etkili

yöntemdir. Bu yöntem, edebiyat öğretimini de etkili kılmaktadır. Açıkça belirtmemekle birlikte Kaplan, edebiyat öğretimimizi de eleştirmektedir. Yazar, üzerinde durduğu bu noktada çok haklıdır. Ne var ki, okullarımızdaki uygulama, bundan bir adım ileri değildir. Özellikle Nihat Sami Banarlı'nın edebiyat kitapları, Kaplan'ın ortaya attığı tahlil yöntemine ters düşmektedir. Ama okulların çoğunda da o kitap okutuluyor. Böylece, öğrencilerin metin üzerinde çalışma alışkanlıkları baştan engelleniyor. Gerçekten, «devrin ruhu müellifin ruhuna, oradan eserine akseder. Üslup, teferuatına varıncaya kadar ferdî veya içtimaî davranış tarzının ifadesidir.» Yazarın önermiş olduğu çözümleyerek sonuçlara varmak, gerçekçi bir eğitim ve öğretimin de amacıdır. Çünkü Mehmet Kaplan'ın önerdiği yöntem uygulanırsa, Valéry'nin «Edebî eserin değeri, her şahsa göre ayrı bir tefsire meydan vermesindedir.» yargısı gerçekleşmiş olacaktır. Böylece, belirli kalıplara sıkıştırılmış bilgiler değil, öğrencileri yaratıcılığa yönelten alışkanlıklar verilecektir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar, her şairin «tipik» şiirlerinden birini alıp o şairin bütün sanat kişiliğini vermeye çalışıyor Kaplan. «İlâveli 4. baskısına Hüseyin Siret, İsmail Safâ, Ali Ekrem, Fâik Âli, Süleyman Nazif, Celâl Sâhir, Fuad Köprülü, Tahsin Nâhid, Emin Bülend, Ali Canip, Mehmet Emin, Rıza Tevfik, Enis Behiç, Hamdullah Suphi, Hâlid Fahri gibi şairler de alınmış

Bizde şiir üzerine çok şey söylenmiş, çok şey yazılmıştır. Bunların çoğu yorumlamalara ve sezgilere dayanır. Şairler üzerine bir yapıt bütünlüğünde çalışma yok gibidir. Kaplan'ın bu incelemesi ise kapsamlı bir eleştirmedir. İki ciltlik Şiir Tahlilleri'nin büyük bir boşluğu doldurduğu bir gerçektir.

İKİ AYRI BASIM:

1) Mâi ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında I

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayımlanan «Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi» C XIX'dan ayrı basım olarak çıkan bu yazıda Kaplan, Halit Ziya'nın

roman üslubunu değişik bir açıdan yorumluyor, onu «yeni duyguları olan bir yazar» olarak tanıtıyor. Uşaklıgil'in «yeni ifade şekilleri, hayaller ve semboller yaratmasını», onun, bu yeni duyguları anlatmakta güçlük çekmesine bağlıyor. Şu yargısıyle bunu açıkça belirtiyor: «Ahmed Cemil'in özlediği şey, insanoğlunun bütün duygularını ifade eden bir dil vücuda getirmektir.» Kaplan, Halit Ziya'nın üslubundaki bu özelliği, çeşitli üslup biçimleri ve örneklerle açığa kavuşturuyor.

2) Ziya Gökalp ve «Yeniden Doğma» Temi

Tüm yaratıklar, sürekli bir değişimin etkisi altındadırlar. Bu, yaratıklar için sözkonusu olduğu gibi, düşünceler için, «mefkûreler» için de sözkonusudur. C. G. Jung'un bu konudaki görüşlerine dayanarak Ziya Gökalp'te bu yeniden doğmayı, yazarın yapıtlarından örnekler vererek açıklamaya çalışıyor. Ölmeyi bile «yeniden doğma» olarak niteleyen Jung'un görüşlerinin ışığında bir Ziya Gökalp «tahlil»ine girişiyor Kaplan. Bu yazı da, «Türkiyat Mecmuası» XVI'dan yapılan ayrı basımda çıkmıştır. Her iki yazı da, konuları yönünden ilginç, varılan sonuçlar yönünden de...

ÖRNEK, Doç. Dr. Sedat Veyis

ANADOLU FOLKLORUNDA ÖLÜM

Törenlerin çoğu, insan yaşamının şu üç döneminde yapılır: Doğum, evlenme, ölüm. Bu törenlerin biçimi, toplumdan topluma değişir. Kimi toplumlarda ölüm karşısında gülündüğü, doğum karşısında ağlandığı bile sözkonusudur. Ama bu dönemlerde tören yapma genel bir durumdur. Bu genel durumda çeşitli biçimler uygulanabilir. Bu uygulamalarla hemen her gün karşılaşabiliriz. Ama bunları derli toplu görmek, kuşkusuz değişik yorumların doğmasını sağlayacaktır. Çünkü bir toplumun törenler karşısındaki davranışı, duyarlığı ve düşüncesi, o toplumun sosyo-ekonomik, psikolojik durumunu yansıtır. Sözkonusu edilen dönemlerle ilgili bilgi ve alışkanlık birikimlerinin

yorumu, bir toplumun temel nitelikleriyle tanınmasını da sağlar.

İşte, bir bilim adamı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Doçenti Dr. Sedat Veyis Örnek böyle bir değerlendirmeye koyulmuş, ölümle ilgili tüm «malzeme»yi, bir araştırmayla, ortaya koymuştur. Örnek, doğumla ilgili olarak Prof. Dr. O. Acıpayamlı'nın **Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü** (1961)'nden; evlenmeyle ilgili olarak da Prof. Dr. N. Erdentuğ'un **Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri** (1966, 1969-1970)'nden ve Dr. H. Z. Koşay'ın **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme** (1944)'sinden söz açıyor. Bunun nedeni, hem «ölüm» konusundaki boşluğu belirtmek hem de yapılmış önemli çalışmaları duyurmaktır.

Sedat Veyis Örnek'in daha önce yayımlanan **Sıvas ve Çevresinde Hayâtın Çeşitli Safhalarıyle İlgili Batıl inançların Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki** (1966), **Etnoloji Sözlüğü** (1971), **100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane** (1971) adlı yapıtlarında da halkın kültürel birikimlerini bir araya getirmeyi amaçlıyor. Bu yapıtında da «malzeme»yi yerinde yorumlamalarla değerlendiriyor. Bu «malzeme»ye bağlı olarak bir davranış portresi çiziyor. Yapıtta ölümle ilgili her şeyi bulmak mümkün, başsağlığı dileme biçimlerinden, hayvanların hareketlerinden ölümü sezinlemeye değin... Böylece bir yaşama biçimi belirlenmiş oluyor.

Bunca bilgiyi başarılı bir araştırmayla bir araya getiren Sedat Veyis Örnek'in asıl başarısı, dili kullanmadaki yetkisinden geliyor. Türkçenin bir bilim adamının dilindeki bu güzelliği, bir kültür dili olarak yeterliğinin de kanıtıdır. Örnek'in yapıtı, bu alanda ne denli uzun bir yol alındığını belirtmeye yeter. Bilim adamı, kendi dilinin olanaklarını kullandıkça, kendisini toplumuna daha da yaklaştıracaktır.

ÖZTELLİ, Cahit

KARACAOĞLAN «Bütün Şiirleri»

Milliyet Yayınlarının bir dizisi de «Türk Klasikleri» adını taşımaktadır. Bu dizide Türk sanatçıları, genel nitelikleriyle ele alınmakta, başka bir bölümde de bu sanatçıların yapıtları verilmektedir. Bu dizinin ilk yapıtı Karacaoğlan'dır. Halk edebiyatı uzmanı Cahit Öztelli'nin hazırladığı yapıtta, Karacaoğlan'ın varlığıyle ilgili çeşitli bilgiler verilmekte, sanatçının şiir kişiliği yansıtılmaktadır. Bu, daha çok bir tanıtma ölçüsü içinde verilmektedir. Bu tanıtmayı yaparken, Öztelli, alışılmış bilgilerin dışına çıkarak eleştirel bir yöntem de uyguluyor. Özellikle Karacaoğlan hakkında bilinenlere yeni bilgiler katması, bir tartışma ortamı yaratacak niteliktedir. Böylece, Öztelli'nin ortaya koyduğu bilgiler, ileri sürdüğü savlar (iddialar), istersiniz istemez, araştırmacıları yeni yorumlara götürecektir. Karacaoğlan hakkındaki bilgiler de hem çoğalacak, hem de sağlamlaşmış olacaktır.

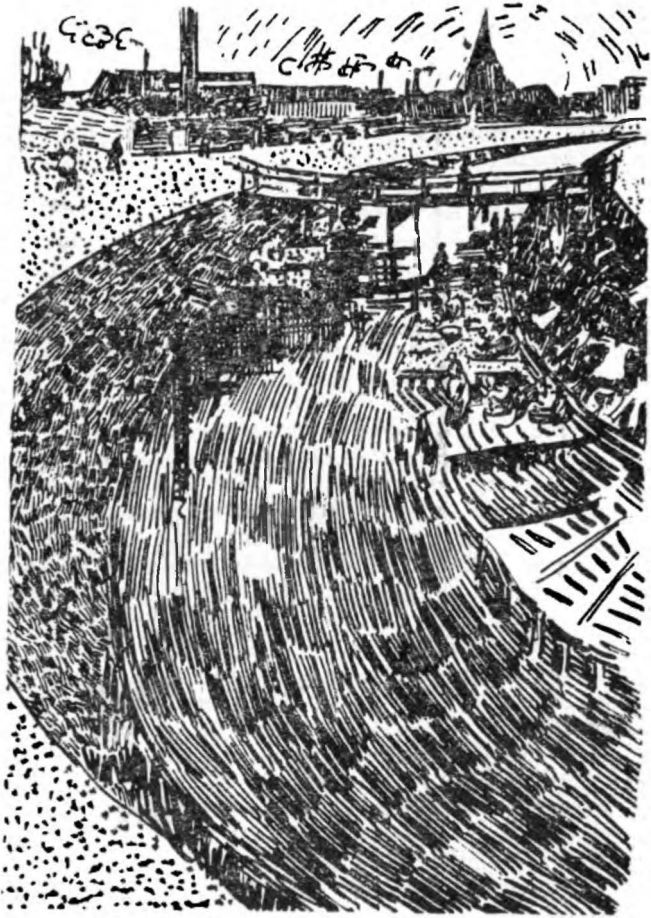
Divan şairlerine göre, halk sanatçılarının incelenmesi konusuna değinen Öztelli, ikincisini daha güç bulmakta, yorumlamalardan çok belgelerle sonuca varmayı önermektedir. Bu arada, Ahmet Kudsi Tecer, Sadettin Nüzhet gibi halk edebiyatı araştırmacılarının yaptıklarını da gözden geçirerek bu konudaki araştırmaların gelişmesini de belirtmektedir Öztelli. Bu değerlendirmeden sonra, ayrı ayrı Karacaoğlanlar'ın varlığının sözkonusu olduğunu açıklamaktadır.

Cahit Öztelli, Karacaoğlan'ın şiirlerini «koşmalar», «semailer», «türküler», «destanlar» gibi bölümlere ayırmıştır. Ayrıca Karacaoğlan tarafından yazıldığı belirtilen şiirlere yenilerini eklemektedir.

Türk sanatçılarının tanıtılması açısından, «Türk Klasikleri», önemli bir dizi, Öztelli'nin Karacaoğlan'ı da önemli bir çalışmadır.

PİR SULTAN ABDAL «Bütün Şiirleri»

Cahit Öztelli, Karacaoğlan'dan sonra Pir Sultan Abdal «Bütün Şiirleri»ni de hazırlamıştır yine aynı dizi (Türk

Vạn Gogh : Çamaşırcılar

Klasikleri)'de. Bu tanıtmasında da Fuat Köprülü, Sadettin Nüzhet ve Pertev Naili Boratav gibi yetkili incelemecilerin araştırmalarını ele almakta, yorumlamalara gitmektedir. Bu konuda, özellikle, bölgedeki şiirleri derleyerek, sözkonusu ettiğimiz yazarlara (araştırmacı, incelemeci) veren Ali İzzet'in topladığı şiirlerin uydurmacılığına da değiniyor Öztelli. Bu soruna daha önce Türk Dili'nde çıkan bir yazısında değinmişti. Bazı kişilerin derlemelerinden de yararlanarak, elimizdeki yapıta 149 yeni şiir eklenmiştir Öztelli. Böylece, Pir Sultan Abdal tarafından yazıldığı sanılan şiirlerin sayısı 180 iken 329'a yükselmiş oluyor. Kuşkusuz, Öztelli'nin bulduğu şiirler de araştırmacıların değerlendirmesinden, incelemesinden geçecektir. Yapıtta, ayrıca, Pir Sultan Abdal'ın çeşitli yönlerine de değinilmekte, efsanelerle varlığı sürdürülmek istenen bir Pir Sultan'dan çok, araştırmalarla, tarihsel bir kişilik kazanan Pir Sultan'la karşılaştırılmaya çalışılıyor.

Pir Sultan Abdal'ın yaşamıyle ilgili geniş bilgiler veren Öztelli, şiirlerini şu bölümlerde sıralıyor: Ali'ye ve On İki İmama bağlılık şiirleri, Şahlara selâm, Mürşitlere bağlılık şiirleri, Büyük propagandacı Pir Sultan, Ülkü yolunda bunalım şiirleri, Sevda şiirleri. Bundan başka yapıtta, yirmi beş şiirin notaları var. Ayrıca ilginç bir dizin de konulmuş yapıta.

YUNUS EMRE «Bütün Şiirleri»

Yunus Emre'de de Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal'daki yöntemi uyguluyor Öztelli. Bilgileri derleyip topluyor, topluca bir tanıtmaya yöneliyor. Bunun yanında önemli savlarda da bulunuyor. Bugüne değin Eskişehir yakınındaki Sarıköy'de öldüğü sanılırdı Yunus'un. Cahit Öztelli, böyle bir bilginin yanlış olduğunu, Yunus'un ölüm yerinin Karaman olması gerektiğini ileri sürüyor. Bunun için de birtakım belgelere dayanıyor. Öztelli'nin, Başbakanlık belgeliğindeki 871 sayılı Konya defterine (h. 924/1518) dayanarak verdiği bilgi şudur: «Amma, yerce nam yeri bu cemaatten Yunus Emre, Karamanoğlu İbrahim Beyden satın almış, elindeki mülk-nâmesi vardır. Yunus Emre fevt olup evlâdını intikal eylemiştir. Ve bunlardan

gayrı Kıraçlar Kuyusu ve iki sulu kuyu, bunlar İsmail bin Yunus Emre, Şehzade'den tapulayıp alıp kendine yurt eylemiştir. Elinde temesüğü vardır.» Öztelli'ye göre başka bir belgede (Konya Salnamesi, 1330/1915 tarihli) de şunlar yazılıdır:

«Karaman'da Kirişçi Baba mahallesinde vâki Kirişçi, nam-ı diğer Yunus Emre Cami-i Şerifi ve Zaviyesi olup evkaf-ı mülhakadan cami ve zaviye mevcut ve mamurdur... Cami-i şerifin içinde mübarek eşyadan Sakal-ı Şerif bulunduğu gibi, bitişiğindeki ufacık bir hücre içerisinde dahi Yunus Emre ile Taptuk Emre'nin mübarek kabirleri müslümanlar tarafından ziyaret edilmekte ve şifa elde olunmaktadır. Cami içerisindeki avlusunda bir de sarnıç ve sayfiye olup, zaviye içerisinde ayrıca mevcut olan havuz ile yeşillik görülmektedir. İnşa tarihi 750 (M. 1349-50)»

Öztelli'nin deyimiyle, bu konuda tartışmalar sürecektir. Burada yapılacak iş, üniversitelerimize ve bilim kurumlarımıza düşer. Kurulacak bir tarafsız bilim kurulu, konuyu her yönüyle inceleyip kesin sonuca varmalıdır. Bundan başka, Öztelli, Yunus için, «Siyasi olaylara karışmıştır. Bir hükümet devirme olayına katılmış ve idam edilmiştir.» demektedir. Yazarın bu savının da eleştirileceğini sanıyoruz. Abdülbaki Gölpınarlı, bu savı yerinde bulmadığını belirtti (Yeni Edebiyat, eylül 1971).

Cahit Öztelli'nin 6, 7, 8 eylül tarihlerinde Akbank'ça düzenlenen «Yunus Emre Semineri»nde okuduğu bildiri de, Milliyet Yayınları arasında çıkan yapıtının özetidir. Bu bildiri, «Yunus Emre Yeni Belgeler - Bilgiler» adıyle yayımlanmıştır. Bu yapıtta, belgelerin fotokopileri ve belgeleri daha da doğrulamayı amaçlayan fotoğraflar vardır.

* * *

Sabahattin Eyuboğlu, 1968'da Çan Yayınları arasında çıkan Yunus Emre'ye Selâm adlı yapıtını önsöz yaparak Yunus Emre'nin şiirlerini topladı. Cem Yayınları arasında Yunus Emre adıyle çıkan yapıtta, Eyuboğlu, daha çok Yunus'un insancılığı üzerinde duruyor.

Altın Kitaplar Yayınevi de değerli Yunus uzmanı Abdülbaki Gölpınarlı'nın Yunus Emre'sini yayımladı. Gölpınarlı, araştırmaları sonucunda vardığı gerçeklik, saptadığı

bilgilerdeki doğruluk ve yerinde yorumlamalarıyle çok manılır bir Yunus Emre uzmanıdır. Gölpınarlı'nın düzenlediği **Yunus Emre Divanı**, bu türdeki yapıtların en önemlisidir. Bu sıralarda da Mevlâna üzerinde çalıştığı söyleniyor. Milliyet Yayınları için hazırlandığı söylenen bu dünya klasiği konusunda yepyeni yorumlar getireceği sanılmaktadır.

Ekin Nayır

1971 DE DİLİMİZ

Emin ÖZDEMİR

GENEL BAKIŞ

İnsan dili, sürekli bir gelişme ve değişme içinde bulunur. Durağan, donmuş bir kalıp değildir dil. Zamanla değişir, gelişir. Sesler, sözcükler, sözcüklerin anlamları, cümlelerin dokusu ve örgüsü birçok yönden değişikliğe uğrar. Bu da dilin, en belirleyici özelliği, en doğal yasasıdır.

Dillerdeki gelişme ve değişmeyi hazırlayan etkenler iki yönlüdür. Dilbilim, bu etkenleri dilin içyapısına ve toplumsal yapıya bağlar. Her dil, kendi içyapısından gelen zorlamalarla değişmeye, gelişmeye uğradığı gibi, toplumsal yapıdan gelen etkilerle de değişir, gelişir. Çünkü toplumsal yapıya bağlı bir kurumdur dil. Toplum yapısındaki gelişmeler, değişmeler yankısını dilde de gösterir. Yaşama, düşünme ve duyma ortamındaki yenilenmeler, yeni sözcük dizgelerinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu, somut bir olgudur. Sözgelimi, «uydu» sözcüğü yakın bir zamana değin «peyk» karşılığında şu anlamda kullanılırdı dilimizde: «Bir gök nesnesinin çekiminde kalarak onun çevresinde dolanan ve onunla birlikte güneş çevresinde dönen daha küçük gök nesnesi.» Bugün başka anlamlar da yüklenmiştir bu sözcük: «1. Herhangi bir gezegenin çevresindeki bir yörüngeye yeryüzünden fırlatılarak yerleştirilmiş insan yapısı nesne. 2. Aktarmalı (mecaz) anlamda, başka bir ülkenin denetimi altında bulunan ülke.» Bu son anlamdan türeyen başka yeni sözcükler de oluşmuştur: «Uyducu, uyduculuk, uydulaşma, uydulaşmak, uyduluk gibi...

Kısaca değindiğimiz bu olguya göre 1971 yılı içinde dilimiz ne ölçüde gelişip değişmiştir? Böyle bir soruyu

bir yıllık zaman dilimi içinde ele almak, bütün ayrıntılarıyle yanıtlamak oldukça güçtür. Şunu rahatça söyleyebiliriz ki bir yandan yeni söz değerleri yaratarak, bir yandan da yabancı sözcükleri ayıklayarak, dilimizi özleştirmeyi, zenginleştirmeyi amaçlayan çabalar bu yılda bilinçli bir biçimde sürdürülmüştür. Yazın dilinde olsun, bilim dilinde olsun ayrı ve ışıklı bir Türkçe boy atıp gelişmiştir. Dil devriminin getirdiği yeni sözcüklerin kullanılış alanı genişlemiş, daha geniş bir çevreye yayılmıştır bu sözcükler... Bilimsel ve teknik konuların işlenişinde bile Türkçenin olanaklarını yoklama, dilimizin kendi öz değerlerini kullanma eğilimi uyanmıştır. Bir örneğe bağlayalım bu gözlemimizi. «Bilgisayar, bilgi işlem ve bilşim» sözcükleri, dilimizde son yıllarda oluşmuş kavramların karşılıklarıdır. Daha doğrusu belirli teknik konularla ilgili terimlerdir bunlar. Elektirik Mühendisleri Odasının aylık yayın organı olan **Elektrik Mühendisliği** dergisinde (ağustos eylül 1971) bu kavramlar şöyle tanıtılıyor:

«**Bilgisayarlar**, bütün öteki makinalar gibi insanın yönetim ve denetiminde, kendilerine verilen komutlara göre işlem yapan makinalardır. Temelde dört aritmetik işlem ve bilgilerin birbirleriyle karşılaştırılma olanağı yatar. Ne var ki olağanüstü bir hız ve yanılmazlıkla yapılan kolay işlemlerin milyonlarcasının pek kısa sürelerde gerçekleştirilebilmesi ve bilgilerin mıknatıslı ortamlarda biriktirilip saklanabilmesi, hedefini saptamış, kararlı ve ne yaptığını bilen kişiye olağanüstü olaylar yaratma olanağı vermiştir.

Bilgi işlem, önceden derlenip belli bir biçime göre bir araya getirilmiş verileri, genellikle bilgisayar kullanarak işlemek ve istenilen sonuçları sağlamak amacını güder.

Bir örgüt yapısı içinde yönetsel koşullarda oluşan bütün bilgilerin birlikte ve zamanında kullanılarak bilgisayar ya da bir bilgisayarlar dizgesiyle işlenmesi ve örgüte sürekli bir yönetsel destek sağlamak amacıyle işlemlerin tümünün örgütle birleştirilerek yaşayan bir sistem biçiminde sürdürülmesine **bilişim** adı verilir.»

Bilim ve teknik dilimizdeki öz Türkçeye yönelim, bu kısa alıntıda açıkça görülebilir. Birkaç sözcük bir yana

bırakılırsa alıntının söz dokusu dil devriminin getirdiği yeni sözcüklerle temellendirilmiştir: (Yönetim), (denetim), (işlem), (olanak), (olağanüstü), (süre), (ortam), (saptama), (biçim), (veri), (amaç), (örgüt), (yönetsel), (koşul), (oluşmak), (dizge), (tüm) gibi. Bundan şu sonucu da çıkarabiliriz, yeni sözcüklerin dil içindeki dolaşımı hızlanmakta, yaygınlığı artmaktadır.

Yazınsal yapıtların dili de öz Türkçenin verimleriyle yoğrulmaktadır. Roman, öykü, şiir, oyun, eleştiri, deneme, anı gibi yazınsal türlerin dili, Türkçenin soluğuyle mayalandırılmaktadır. Türkçe düşünme, Türkçe duyma ve Türkçe söylemeğe alışkanlığı güçlenmektedir günden güne. 1971 yılı içinde yayımlanan yazınsal ürünlerin diline baktığımızda belirlediğimiz bu tutumu, bütün boyutlarıyle gözlemleyebiliriz. Yargımızı açmak ve örneklemek için sınırlı da olsa bir karşılaştırma yapmak istiyoruz burada.

Ahmet Hamdi Tanpınar, «Şiir Ölüyor mu?» sorusu üzerine yazdığı bir yazıda düşüncelerini şöyle bir dil ve anlatımla biçimlendiriyor: «Şiir ölüyor mu? Sual ilk bakışta oldukça gariptir. Fakat bu garabet ilâhların da fâniler gibi doğup öldüklerini, hatta tekrar dirildiklerini bilen bugünün adamını şaşırtacak dereceye varmaz. Niçin şaşıralım ki, bizzat bu sualin hatıra gelmesi bile böyle bir endişeyi haklı gösterecek sebeptir... Bu acaip psikolojinin başında, asrımızın istisnai kıymetine kendimizin de inanmış olmamız geliyor, daha doğrusu zamanımız, mes'elelerin büyüklüğü ve ehemmiyetiyle bizi buna mecbur ediyor. Bir taraftan teknik terakkiler ve hayatî itiyatlarımızı altüst eden icatlar, diğer taraftan insanlığın istikbali şu veya bu şekilde halline bağlı görünen birtakım hayatî problemlerin mevcudiyeti, bunları etrafında hâkim zihniyetlerin birbirine karşı açtığı amansız mücadele ve nihayet hayatın en ufak bir gaflet anımızı bile affetmez gibi görünen o şedit akışı, san'atı kendi çerçevesi içinde âdeta lüzumsuz bir hâle koyar gibi olmuştur. (Cumhuriyet, 19 ikincikânun 1938)

Tanpınar'ın, küçük bir bölümünü alıntıladığımız bu yazısının üzerinden 33 yıl geçmiş. Otuz üç yıl sonra aynı soruyu, «Şiir Ölüyor mu?» sorusunu aynı başlık altında

Necati Cumalı da ele alıyor: «Nereden yayılıyor bu karamsarlık? Neden bu gürültü? Bana öyle geliyor ki, şiirin görevini, şairin yerini toplumda yanlış anlayıp yanlış değerlendirmekten doğuyor bütün bu gerçeğe aykırı telâşlanmalar. Şairden fıkra yazarının durgunluğunu, durmuş oturmuşluğunu bekliyor çok kişi. Oysa ki bütün sanatlar arasında canlılığını hiç yitirmeyen şiir gene. Öldü, ölüyor diyenlerin gözleri önünde yepyeni atılışlarla, yepyeni yorumlarla, yaratıcı biçimlerle yeşeriyor, filizleniyor durmadan... Şiirin gücü, bütün sanatlar içinde temel sanat oluşunun nedeni de buradan geliyor işte. Şairler evcilleşmiyorlar, uyuşukluğa düşmüyorlar kolay kolay. Alışılmışın dışında, yeni serüvenler, yeni tadlar arıyorlar. Çoğu zaman buluyorlar, katıyorlar o tadı şiire» (Varlık, şubat 1971).

Bu iki alıntı arasındaki dilsel ayrım, dilimizin 1971 yılında ulaştığı aşamayı kabaca belirler. Nereden geliyor bu ayrım? Ne birincide geçen (sual), (garabet), (istisnai), (mesele), (terakki), (hayati), (itiyat), (istikbal), (hâkim), (zihniyet), (şedit) gibi eskimiş sözcüklerden; ne de ikincide yer alan (karamsarlık), (görev), (toplum), (gerçek), (yazar), (yitirmek), (yorum), (biçim), (neden), (evcilleşme), (serüven) gibi yeni söz değerlerinden. Asıl ayrım, cümlelerin örgüsünden, sözcüklerin bağlaşım ve dizisinden geliyor. Birinci alıntıya oranla, ikincisinde bir yalınlık var; ayrıntılardan soyulmuş çıplak bir söyleyiş var. Bir genellemeye giderek diyebiliriz ki dilimizde oluşan değişme ve gelişme, söz dağarcığının yenileşmesinden çok, bu dağarcığın kullanımında kendini göstermektedir.

1971 yılında dilimiz özleşme, zenginleşme, yalın söyleyişe erişme doğrultusunda gelişirken kimi yazarlarımız daha önceki yıllarda Kemal Bilbaşar, Yaşar Kemal, Kemal Tahir gibi yazarlarımızca yapılmış bir deneyimi, geleneksel halk öykülerinin dilinden yararlanma deneyimini sürdürmeğe çalıştılar. Örneğin Ceyhun Atuf Kansu'nun ilkin Türkiye radyolarında yayımlanan, sonra da Türk Dil Kurumu tanıtma yayınları arasında çıkan **Balım Kız Dalım Oğul** adlı yapıtı ilginç nitelikler taşımaktadır bu

açıdan. Kitaptaki «Muş Ovası» başlıklı yazıdan kısa bir bölümü aktaralım buraya:

«Gönlümün imrencesi Balım kız, evimin övüncesi Dalım oğul, dinleyin de, nasıl yurt tuttuk Anadolu'da, sözün güzeline oradan başlayalım.

Günümüzden 899 yıl önce, Üçok Oğuzlarından ve Kınık Boyundan Selçuk Bey oğlu, yürekli, âdil, güzel huylu Alparslan, Anadolu'nun kapısına geldi dayandı, Malazgirt önlerine.

Bu Selçuk Türkleri, Anadolu'ya ilk gelen Türklerdir ki, ulu toy eyleyip, aç görende doyuran, yalıncak görende donatan, borçluyu borcundan kurtaran, şölenlerde tepe gibi et yiğip, göl gibi kımız sağdıran ve şu gelimli gidimli dünyaye bir şenlikmiş gibi bakan eli açık beyleriyle; börklü ve de atlı dövüşçüleriyle; hayvancı, süt sağıcı, yün eğirici, bal toplayıcı, otun iyisini, çiçeğin yeğnisini bilici kadın erkek halkıyle ve de, tay yelesi, kuzu gözü çocuklarıyle Orta Asya'dan oba göçürtüp, yeni bir yurt edinmeye, konup yerleşmeye, türkü söyleyip insan ağacını dikmeye, o zamanlar Diyar-ı Rum denilen Anadolu toprağının eşiğine varmışlardı.»

Bu alıntıyla örneklemek istediğimiz yaklaşımı, kimi ozanlarımız başka bir açıdan şiirde de denediler. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şu dörtlüklerinde olduğu gibi:

Güncül kuşlar göçmez ise
Doğru dalı seçmez ise
Varıp suyum içmez ise
Dağlara yanrı giderim.

Büyür ekin gözüm ilen
Yeller eser sözüm ilen
Bir ışığı özüm ilen
Duyar inanrı giderim.

Bütün bu çabaların, deneyimlerin ereği, dilimizin anlatım olanaklarını genişletme; onu, yabancı öğelerden arıtıp özleştirmedir. Yazarlarımız, ozanlarımız bu ereği gerçekleştirme yolunda elbirliğiyle çalışıyorlar Dilin her böl-

gesine uzanıyor, söz ve kavram dağarcığımıza yeni değerler katıyorlar. 1971 yılında dilimiz, genel görünümüyle böyle bir oluşum içindedir.

KARŞI ÇIKIŞLAR

Dilimizi özleştirme, öz benliğine kavuşturma akımının uzun bir geçmişi vardır. Her dönemde bu akımdan yana olanlarla, olmayanlar arasında tartışmalar sürüp gider. Bir «bitmeyen kavga»dır bu. Duracağa da benzemez. Bu kavganın nedenleri üzerine çok şeyler söylenmiştir bugüne değin. Bir kez dilimizin özleşmesi akımına karşı çıkanlar, dilbilim anlayışından yoksun kişilerdir Bu yüzden de dildeki gelişme ve değişmelerin nedenlerini, niçinlerini kavrayamıyorlar. Değişme ve gelişmelerin, dilin kendi iç yapısıyle toplumsal yapıdan geldiğini göremiyorlar. Özleştirme akımından yana olanları suçlayıp karalamakla bu akımı engelleyeceklerini sanıyorlar.

Dil devrimine ya da dilimizi özleştirme akımına karşı duranların öne sürdükleri savlar değişmez. Hep aynı şeylerdir. Bunları, **Varlık Yıllığı 1971**'de ayrıntılıca belirtmiştik. Yinelemeye gerek yok. Ancak bu yıl içinde yayımlanan kimi yazılara değinmekle yetineceğiz.

Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti, «Dil Davası Karşısında Anadil ve Kanunlarımız» adlı bir rapor hazırlattı. Raporun «ilim adamlarımız ve hukukçularımızdan teşkil edilen bir heyet tarafından hazırlandığı» belirtiliyor ama, hazırlayıcıların adları açıklanmıyor. **Bizim Anadolu** gazetesinde (1 mart 1971) tam metin olarak yayımlanan raporda, önce Anayasamızın dili ele alınıp eleştiriliyor, sonra da yasalarımızın dilini özleştirme çabalarının yergisi yapılıyor:

«Anayasamızın kabul ve meriyeti, mahiyet ve muhtevasına halk umumi vicdanın rey ve tasvibiyle mümkün olmuştur. Bundan dolayı bu kanunda asıl olan keyfiyet, şekle, çerçeveye ait unsur değildir. Kabul edilen gaye ve prensiplerdir. Dil ise şekle alt arızi sayılabilecek dış unsurdur. Kanuna hakim olan mahiyet ve muhtevadır. Gaye

ve mahiyetin hakimiyeti, giderilmesi mümkün bir şekil sayılması gereken ve bir zühul eseri olarak girmiş olması kabil olan ve yaşayan dilde karşılığı bulunan bir kısım yersiz, uydurma kelimelerin varlığı ile meydana gelen lisani unsurun ihdas ettiği tenakuz ve mubayeneti yok etmektedir.»

Açıkça görülmektedir ki raporun hazırlayıcıları, dille düşünce arasındaki sıkı bağlantıyı göremiyorlar. Öte yandan «yaşayan dil» gibi belirsiz ve kaypak bir kavrama sığınıyorlar. Ne demektir «yaşayan dil?» Sözgelimi, rapordan arktardığımız bu parçada geçen (meriyet), (mahiyet), (muhteva), (tasvip), (keyfiyet), (unsur), (arızi), (zühul), (lisani), (ihdas), (tenakuz), (mubayenet) türünden sözcükler yaşamakta mıdır bugün?

«Yaşayan dil» savı, özleştirme akımına karşı çıkanların ikide bir öne sürdükleri demirbaş düşüncelerden biridir. Nitekim **Babıalide Sabah** gazetesinin bu konuda açtığı bir tartışmaya katılan Nihat Sami Banarlı, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Faruk Kadri Timurtaş, İbrahim Kafesoğlu gibi yazarlar da aynı düşünceden yola çıkarak özleştirme akımını yeren uzun uzun yazılar yazdılar. Osmanlı İmparatorluğunun fethettiği ülkelerle birlikte on binlerce sözcük de fethettiğini, bunların Türkçenin öz malı sayılacağını ve dilden atılmasının yıkıcı bir çaba olduğunu belirttiler. Yabancı sözcüklere karşı açılan savaşla dilimizin yoksullaştırıldığını, uydurulan çirkin sözcüklerle dilin bozulduğunu özellikle vurguladılar.

Öne sürülen bu düşüncelerin iler tutar yanı yoktur. Dilbilimin verilerine de ters düşer. Şöyleki her dil gelişme ve değişme süreci içindedir. Bunu engellemeye kişilerin de, kurumların da gücü yetmez. Bu bir yana, kesin ölçüler, buyruklar, sınırlamalar da konamaz dile. Çünkü dil, bireylerin üstünde toplumsal bir kurumdur. Hele «yaşayan dil», «kullanılan dil», «herkesin bildiği, konuştuğu dil» gibi ölçü ve adlandırmaların hiç bir geçerliği yoktur. Ömer Asım Aksoy, bu gerçeğe şöyle değiniyor:

«Yaşayan dile hiç bir sınır çizilemez. Aynı günde çıkan gazeteler, dergiler, romanlar, tiyatrolar, bilimsel ve teknik eserler incelenirse görülür ki birinde kullanılan

dil, ötekinde kullanılan dilden farklıdır. Hatta bir gazetenin ayrı ayrı sütunlarında çıkan yazıların dili birbirine benzemez. Kimi yazarlar **cemiyet, heyet, aza, hususî, mevcut, lâzım, faal, menfaat, hadise, müstakil, kıymet, kuvvet, mukavemet, tesir, isim, müddet, valide, peder...** gibi sözcükleri yaşayan dilin sözcükleri diye kullanırken kimi yazarlar bunlar yerine dernek, kurul, üye, var gerek... sözcüklerini kullanmaktadırlar. Hangi yazarınkine yaşayan dil denecektir? Görülüyor ki «yaşayan dil»in ölçüsü kişiden kişiye değişmektedir.» (Gelişen ve Özleşen Dilimiz, s. 42)

Kimi yazarlar da öz Türkçe akımının getirdiği sözcüklerden seçmeler yapıp bunların uydurma olduğunu, dilimizin söz türetme kurallarıyle bağdaşmadığını yineleyip durdular. Sözgelimi Tekin Erer, «Uydurma Kelimeler» başlığıyle Son Havadis'te (23 ocak 1971) yazdığı bir yazıda **anmak, anı, sözcük, olanak, örneğin...** gibi sözcükleri bu açıdan yargılayıp eleştirdi. Büyükdoğu dergisinde (24 ve 17 şubat 1971) **doğal, koşul, amaç, kıvanç, uygar, özgür, soyut, somut, ilke, belge, esen, tören, neden, konu...** sözcüklerine uydurma damgası vuruldu. Aynı yargıyı İlhan Darendelioğlu, Bizim Anadolu gazetesine (23 mart 1971) yazdığı «Türkçe Değil Uydurma» adlı yazısında öne sürdü. Söylediklerine örnek olarak da **bellek, devinim, giysi, öğe, kutsal, varsayım, yanıt, yaşam, beğeni, öykünmek, tüze...** sözcüklerini gösterdi. Ergun Göze 10 mayıs 1971 günlü Tercüman'da koşul, olanak, sorun, neden gibi yeni sözcükleri uydurma olmakla nitelendirdi.

Andığımız bu yazılar dışında başka yazılar da yayımlandı. Ancak verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere birbirine benzer yazılardır bunlar. Aynı örnekler, aynı gerekçeler. Bunun için tek tek ele almaya değmez.

Yaratılan her yeni sözcüğe «uydurma» damgasını vurma, dil devrimine karşı olanların eski bir hastalığıdır. Dil olgularını değerlendirmede kişisel beğenilerini ölçü olarak kullanma eğiliminden doğuyor bu. Oysa bütün diller, yeni kavramları, yeni buluş ve düşünceleri karşılayabilmek için yeni sözcükler yaratır. Dille toplumsal yapı arasındaki içiçeliğin doğal bir sonucudur bu olgu. Dillerin söz

dağarcığı, durmaksızın değişen, yenileşen bir özellik taşır. Sözlük, kapanmaz bir türlü. Örneğin, bugün sözlüğümüzde yer alan **buzdolabı**, **biçerdöver**, **düdüklü** tencere, **gecekondu**, **dolmuş** gibi sözcükler daha önce var mıydı dilimizde? Bu nesnelerin ortaya çıkması, karşılıklarının yaratılmasına yol açmıştır. Sonra şu da var. Dil toplumsal bir kurumdur ama, sözcükler bireyseldir. Bireyler, duygu ve düşüncelerini biçimlendirirken daha önce yaratılmış olan söz değerleriyle yetinmezler. Yeni sözcükler yaratmaya yönelirler. Yaratılan yeni sözcükler başlangıçta kişiseldir, bireyin kendi konuşma ve yazıları içinde kalır. Ne zaman ki bunlar, genel dil dizgesinde yerini alır; işte o zaman benimsenir bu sözcükler. Yeni sözcükleri uydurma olmakla niteliyenler bu gerçeği görmüyorlar.

Dil devrimine karşı direnenlerin saplantıları, yanılgıları devrimden yana olanlarca eleştirildi, değerlendirildi zaman zaman. **Türk Dili** dergisinde Ömer Asım Aksoy, Agâh Sırı Levent, Hikmet Dizdaroğlu, Abdullah Kızılırmak, Adnan Binyazar; **Ilgaz**'da Ahmet Köklügiller, Oğuz Kâzım Atok, Ceyhun Atuf Kansu; **Milliyet**'te Ahmet Erdoğdu, **Akşam**'da Osman Turgut Pamirli, Bayram Ali Uzuner; **Barış**'ta Ali Dündar, Turgut Çelik, **Halkevleri** dergisinde Mehmet Salihoğlu, dil devriminin amacını ve verimlerini açıklayan yazılar yazdılar.

BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR

Dilimizin sorunlarını, dilbilim açısından incelemek gerekir. Ne ki ülkemizde böyle bir ortamın oluştuğu söylenemez. Dil tartışmalarının «bitmeyen kavga» niteliğini kazanması da bundandır. Şimdilerde sınırlı da olsa dilbilimin yöntemlerini, verilerini tanıtan çalışmalar bizde de görülüyor. Nitekim **Yeni Edebiyat** dergisinin nisan 1971 sayısında **Berke Vardar** ile yapılmış ilginç bir konuşma yayımlandı. Vardar bu konuşmasında çağdaş dilbilimin çeşitli yönlerini belirlemeye, aydınlatmaya çalışıyor. Özellikle «dilbilimin, dilbilgisinden ve filolojiden ayrılan yanları; etnoloji, tarih, felsefe, psikanaliz, edebiyat eleştirisi

gibi insan bilimlerinin dilbilimle olan ilişkileri; yapısalcılık, yapısal semantik, mekanik ve elektronik aygıtların dilbilimde kullanılış alanları; dilbilimin ortaya koyduğu veriler ve bildirişim açısından dil devrimimiz» gibi noktalar üzerinde duruyor. Ülkemizde dil olgularının dilbilim ilkelerine ters düşen bir tutumla ele alınmasına değinerek şöyle diyor:

«Kuralcı dilbilgisinin artık geride kalmış kısır anlayışından kurtulamayanlar, örneğin, Türkçe'de filanca köke falanca ek getirilemez deyince bilimin doruklarında yer aldıklarını sananlar, her şeyden önce akıl durdurtucu bir zihinsel tembellik örneği veriyorlar. Türk dilindeki, özellikle de kelime hazinemizdeki güçlü yenileme akımını uydurma bir «uydurmacılık»la suçladılar mı, biraz da ona buna kara çaldılar mı «bilimsel (!) eylemlerini gerçekleştirdiklerini vehmediyorlar.» Oysa yalnız dilbilimden değil tümüyle insan bilimlerinden, yalnız insan bilimlerinden değil tümüyle çağdaş kuralcı dilbilgisinden de habersiz olduklarını açığa vurmuş oluyorlar bu tutumlarıyle»

Kuralcı dilbilgisiyle dilbilim arasındaki ayrımları belirttikten sonra dil devrimimiz konusunda da şunları söylüyor Berke Vardar: «Çağdaşlaşma amacına yönelik olan kültür devrimimiz alfabe değişikliğiyle desteklenerek Türk toplumuna yeni bir dünyanın kapılarını açmıştır. Bunun sonucu, zorunlu, kaçınılmaz sonucu olarak da yeni kelimesel yapılar ortaya çıkmış, örneksemeler yoluyle dil iç yapısı çerçevesinde yeni bir düzleme ulaşmıştır. Hemen şunu belirtmeliyim ki burada söz konusu edilen değişimi, dili değiştirmekle karıştırmamak gerekir. Ne yazık ki bazıları bu yanlışlığa düşüyorlar. Olup biten, aynı dil çerçevesinde bir dönemden yeni bir döneme geçmesidir. Bir yapısal durumdan yeni bir yapısal duruma atlanmasıdır.»

Bedrettin Cömert, Halkın Dostları dergisinde yayımladığı «Semantik Örgensellik» adlı yazısında «sanatın ayırıcı/Özgül niteliği»ni açıklamak, aydınlatmak için dilbilimin kimi kavramlarını toplu bir değerlendirmeden geçirdi. Ünlü dilbilimci Ferdinand de Sassure'ün «Cours de Linguistique générale» adlı yapıtına bağlanarak dil ile söz

arasındaki ayrımı somut bir yolla gösteriyor Bedrettin Cömert. Dilde işaret kavramının belirleyici özelliği üzerinde durarak, «anlam» ve «anlamlayan» kavramlarını açıklayıp aydınlatmaya çalışıyor. Bedrettin Cömert, Barış gazetesinde (11 ekim 1971) yayımladığı «Dilbilim Terimleri» adlı kısa oylumlu yazısında ise bu alanda gözlemlediği karışıklığa değiniyor. Anlam ve anlamlayan yerine kimi dilcilerin benimsediği «işaretlenen» ve «işaretleyen» ya da «gösterilen» ve «gösteren» terimlerinin doğru olmadığını belirtiyor.

Hikmet Dizdaroğlu'nun, Türk Dili'nde (1 ocak 1971 yayımlanan «Dili Yanlış Değerlendirme» yazısında da ilginç yaklaşımlar var. Yazar, «dilbilim», «dilbilgisi», «dil ve söz» konularına eğilerek bunlar arasındaki ayrımları sergiliyor. Bu ayrımları tam olarak kavrayamayanların, genellikle dil devrimine karşı çıktıklarını gösteriyor.

BATI'DAN GELEN SÖZCÜKLER

Batı'dan gelen sözcükler, dilimizin en önemli sorunlarından biridir bugün. Hemen her alanda Batı kaynaklı sözcüklerin akınına uğramaktadır dilimiz. Bunun nedeni açıktır. Bilim, sanat, tecim ve uygulayım (teknik) alanlarında Batı ülkeleriyle olan ilişkilerimiz artmıştır. Doğal olarak sözcükler düzeyinde de etkisini göstermektedir bu ilişkiler. Batı'dan getirtilen araç ve gereçler kendileriyle birlikte bir yığın yabancı sözcüğü de dilimize sokmaktadır. Bu yönden sorun'un çözümü oldukça güçtür. Tutulacak en kestirme yol, bir zamanlar Arapça ve Farsça sözcüklere karşı başlattığımız, başarıyla sonuçlanan savaşı Batı'dan gelen sözcüklere karşı da başlatmak. Türk Dil Kurumu bu savaşı başlatmış bulunuyor. Dilimize girmiş ya da girmekte olan Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar araştırıyor. Bulduklarını kamuoyuna sunuyor. Sunulan sözcüklerin kimileri tutunacak, kimileri de tutunamayacaktır belki. Önemli olan, çabanın kendisidir. Bu çaba yaygınlaşır, aydınlarımız, yazarlarımız arasında ortak bir ülkü niteliğini kazanırsa dilimiz bu güçlüğü de yenmiş olacaktır.

Türk Dil Kurumu'nun bu yıl içinde bulduğu ve **Türk Dili** dergisinde yayımladığı «Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılıklar»dan bir bölüğünü aktaralım buraya: «Seçenek» (alternatif), «özengen» (amatör), «çalışman» (eleman), «uğraşman» (profesyonel), «tanıtmalık» (prospektüs), «yoğunluk ölçer» (areometre), «emeç» (aspiratör), «düşlem» (fantazi), «sarmaç» (bigudi), «dengelem» (bilanço), «yaşamöyküsü» (biyografi), «özyaşamöyküsü» (otobiyografi), «özyaşamöyküsel» (otobiyografik), «özöğrenimli» (otodidakt), «özeleştiri» (otokritik), «evetçe» (permi), «abece» (alfabe), «bilgisayar» (kompütür), «iletişim» (komünikasyon), «topludurum» (konjonktür), «bekletim» (blokaj), «özetlem» (brifing), «önödence» (depozit), «kadınsı» (efemine), «çevrebilim» (ekoloji), «örneklik» (eşantiyon), «saptırım» (revizyon), «saptırımcı» (revizyonist), «saptırımcılık» (revizyonizm), «engelleyim» (ambargo), «işleyim» (endüstri), «ayrışık» (hetrojen), «benzeşik» (homojen), «yörekent» (banliyö), «ödencek» (bono), «çevirim» (ciro), «ödene» (çek), «gezim» (turizm), «gezmen» (turist), «gezimsel» (turistik), «sondeyiş» (epilog), «öndeyiş» (prolog) gibi...

BİLİŞİM TERİMLERİ

Batı'dan dilimize girmekte olan sözcüklere karşı açılan savaş giderek yaygınlık kazanmaktadır. Özellikle genç bilim adamlarımız, aydınlarımız çalıştıkları alanlarla ilgili Batı'dan gelmiş ve gelmekte olan sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmak için yoğun bir çaba gösteriyorlar. Bu çabayı örneklendirmek ereğiyle bir çalışmaya kısaca değinelim burada.

Bilindiği gibi son yıllarda ülkemizde de bilgisayarlardan (computer) geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Bilgi okuma, saklama, taşıma; aritmetik işlemler yapma, değerleri karşılaştırma, sonuçları daha büyük, eşit, ya da daha küçük biçimlerde saklama işlemleri bu makinelerle gerçekleştirilmektedir. İşlemin türü ne olursa olsun, gelip dile dayanmaktadır temelde. Çünkü makinenin insanla, insanın da makineyle olan ilişkilerini dil düzenler. Hacette-

pe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi Yönetmeni Aydın Köksal, bu gerçekten yola çıkarak «Türkçe Bilişim Sözleri» geliştirmiştir. Amacını şöyle açıklıyor:

«Bilgisayar çevresinde yapılan çalışmalarda düzenli bir yapı ve tutarlılık duygusu önemlidir. Düşüncede ve çalışma yönteminde gerekli bu tutarlığın, düşünceyi taşıyan araç olan dilde yitirilmesi de apayrı bir olumsuz koşul sayılmalıdır. Türkçe, kurallarının ayrıcalıksız geçerliği, düzenli yapısı ve anlamsal saydamlığıyle öteki doğal dillerde pek görülemeyen ölçüde tutarlı bir düşünce ve iletişim aracıdır. Bu durumdan yararlanarak, Türkçe konuşmada İngilizce terimler bolluğunun yarattığı keşmekeşi ortadan kaldırmak için yapılan çalışmaları, işin niteliği gereği son derece tutarlı, kendi içinde çelişkisiz bir bilişim Türkçesiyle ortaya koymak, düşünmek ve geliştirmek gerekir. Tutarlı ve kendi içinde çelişkisiz bilişim Türkçesi ise doğal Türkçenin düzenli yapısı içinde türetilmiş bilişim sözlerinin ortaya atılması ve bunların günlük yaşantıda kullanılmasıyle gelişir.» (Elektrik Mühendisliği, sayı 176-177).

Düşüncesini gerçekleştirmek için Aydın Köksal 840 terimlik bir sözlük geliştirmiş. Sözlükte yer alan terimlerin bir bölüğü Elektrik Mühendisliği dergisinde (ağustos-eylül 1971) yabancı karşılıklarıyle birlikte veriliyor. Şu örneklerde olduğu gibi «Anlamlı sayı» (significant number), «altyordam» (subroutine), «benzetici» (simulator), «birikeç» (accumulator), «çevirici» (converter), «çizelgeleyici» (tabulator), «devinik (dynamic), «dizin sayacı» (index register), «etkileşim» (interaction), «işlem denetim» (process control)...

KİTAPLAR

1971'de dille ilgili olarak yayımlanan kitapların başlıcaları şunlardır:

Öz Türkçe Sözlük Ali Püsküllüoğlu

Öz Türkçecilik, dilimizi özleştirme ve zenginleştirme akımının, daha doğrusu dil devriminin uygulamadaki adı-

dır. Acaba dil devriminden bu yana Türkçenin söz dağarcığı ne denli değişmiş ve gelişmiştir? Devrimin, dilimize kazandırdığı yeni söz değerleri nelerdir? Kazandığımız yeni söz değerleri, biçim, anlam ve kullanım yönlerinden hangi özellikleri içermektedir? Ali Püsküllüoğlu'nun **Öz Türkçe Sözlük** adlı yapıtı bunlar ve bunlara benzer birçok sorunun karşılığını aydınlatan bir nitelik taşımaktadır. Özenli ve titiz bir çalışmanın ürünü olan sözlüğün ilk baskısı 1966'da yapılmıştı. Aradan geçen bu beş yıl içinde Püsküllüoğlu sıkı bir taramadan geçirmiş dili. Sözcük dizgemizdeki değişmeleri, sözcüklerin anlamlarındaki genişlemeleri kılı kırk yararak saptamış. Bu saptamalarla sözlüğünün yeni baskısını zenginleştirip genişletmiş. Şöyle ki ilk baskıda madde başı olan sözcüklerin sayısı 2400 iken, ikinci baskıda 4000'e ulaşmıştır bu sayı. Yazıları ve yapıtları taranan yazarlarda da aynı artışı görmekteyiz. Birinci baskıya 75 yazardan örnekler seçilmişken ikincisinde 156 yazardan örnekler verilmektedir.

Püsküllüoğlu, yapıtının birinci bölümünde dil devrimini inceliyor. Devrimi, Türkçenin tarihsel serüveni içinde ele alıp açık ve yoğun bir söyleyişle değerlendiriyor. İkinci bölümde de «dil devriminn getirdiği yeni sözcüklerin, belgelere dayanan bir dökümü»nü veriyor. Dökümlemenin, sözcükbilimin (leksikoloji) verilerine göre, ustaca yapıldığını söyleyebiliriz. Her sözcük, kullanımındaki özelliklerine göre dilbilgisinin belirli «kategorileri» içine yerleştirilmiş, tanımlar da bu yerleştirime göre yapılmış.

Tanımlama, sözlük hazırlamanın en güç sorunlarından biridir. Çünkü sözcüğün tanımı, içerdiği anlamı ayırıcı ve belirleyici biçimde özetlemedir. Başarılı olabilmesi de sözcüğün geçerli olan anlamını seçmeye bağlıdır. Püsküllüoğlu, seçtiği örnekleri bu yönden iyi değerlendirmiş. Tanımlarındaki açıklık, kolay anlaşılırlık da buradan geliyor. Bu yöntemsel sağlamlığın yanı sıra tanıtların iyi seçilmiş olmasını da eklemeliyiz. Yargımızı örneklendirmek için bir maddenin işlenişini alıntılayalım buraya:

«**doğalcılık** a. 1. güzel sanatlarda, doğayı olduğu gibi gösterme çığırı: «Sanatta doğacılık, dışçılık, akılcılık demektir.—IHB» 2 toplb. (ilkel topluluklarda) doğaya tap-

ma, 3 fels. toplumun her hallyle doğaya dönmesini isteyen ve savunan öğreti. [1793]: «Doğalcılığın doğacılıktan ayırıcı niteliği, özellikle metafiziğe karşıt oluşudur.—OH.»

Örnekten de anlaşılacağı üzere maddelerin işlenişinde birtakım kısaltma ve göndermelere baş vuruyor Püsküllüoğlu. Örneğin tanıt olarak verilen cümlelerin sonundaki kısaltmalar yazar adını, rakamlar da sözcüğün o anlamdaki yabancı karşılığını gösteriyor. Yabancı karşılıklar numaralandırılmış, «Karşılıklar Kılavuzu» adıyle sözlüğün üçüncü bölümünde toplanmıştır. Böylece yabancı sözcüklerden sıyrılmak isteyenlere yol gösterecektir bu bölüm.

Öz Türkçe Sözlük, dil devriminin verimlerini bütün boyutlarıyle yansıtmaktadır. Aynı kökten türemiş değişik sözcükler ayrı ayrı maddelerde gösterilmektedir: «Eşit, eşitçi, eşitçilik, eşitlenmek, eşitleşme, eşitleşmek, eşitleştirmek, eşitlik, eşitlikçi, eşitlikçilik, eşitsiz, eşitsizlik...» gibi. Böylece aynı anlam alanına giren sözcüklerin bir bütün olarak verilişi sözlüğün kullanılış değerini artırıyor. Ayrıca bu bütünsellik, Ömer Asım Aksoy'un da belirttiği gibi, «Türkçemizin ne denli doğurgan olduğunu ve kavram ayrıntılarını belirtmek için ne geniş sözcük yaratma olanakları bulunduğunu» göstermektedir bize.

Kestirmeden söyleyelim, Öz Türkçe Sözlük dil devriminin getirdiği yeni kavram ve sözcükleri tanımak, kendi dil dünyasına katmak isteyen herkesin güvenle baş vurabileceği bir kılavuz yapıttır.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Ömer Asım Aksoy

Atasözleri ve deyimler konusu ile otuz beş yıldan beri uğraştığını belirten Ömer Asım Aksoy'un bu yapıtı, Atasözleri ve Deyimler adıyle 1965'te basılmıştı ilk kez. 1968'de ikinci, 1970'te üçüncü baskısı yapıldı kitabın. Yeni çalışmalarla yapıtını geliştirip zenginleştiren Aksoy, bunu sunuş sayfasında şöyle açıklıyor: «1965'te çıkan kitabımı genişletmiş —yani atasözleriyle deyimlerin sayısını çoğaltmış ve açıklamalarını yapmış— olarak sunuyorum. Böylece bir sözlük niteliği kazanan kitabı, üç cilde ayırmayı uygun buldum:

Birinci ciltte atasözlerinin ve deyimlerin nitelikleri ve özellikleri üzerindeki inceleme ile şimdiye değin bu konuda yayımlanmış belli başlı yapıtların eleştirileri ve açıklamalı atasözlerimiz vardır. İkinci cilt, açıklamalı deyimlerimizi kapsamaktadır. Üçüncü cilt ise kitaba aldığım atasözleriyle deyimlerdeki bütün sözcüklerin dizini ve bibliyografya yer almaktadır.»

Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkmış bulunuyor birinci cilt. İlk bölüm «inceleme eleştirme» başlığını taşıyor. Nesnel bir yöntemle atasözlerimizdeki biçimsel ve kavramsal özellikler ortaya konuyor. Bu sözlerde görülen söz ve anlam sanatları tanıtlariyle açıklanıp aydınlatılıyor. Geniş bir yüzeye yayılan inceleme; atasözlerinin ulusal değerleri yansıtması, çıkışı ve biçimlenişi, eskiliği ve yeniliği gibi noktaları da kapsıyor. Bunlardan başka atasözlerindeki anlamsal karşıtlıklar, atasözleriyle karıştırılan başka sözler de ayrıntılı bir biçimde incelenip sergileniyor. Sonuçta «atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler» diye açık ve aydınlık bir tanıma bağlanıyor atasözleri.

Deyimler de atasözlerine uygulanan inceleme yöntemi içinde ele alınıyor. Onları oluşturan özellikler, sözsel bağlaşımlar bir bir gösteriliyor. Ayrıca «dualar», «ilençler», «sövgüler», «bilmeceler» ve «tekerlemeler»... gibi söz değerleri üzerinde de duruluyor.

Ömer Asım Aksoy, atasözleri ve deyimlerle ilgili olarak ayırıcı ve belirleyici ölçüler getiriyor. Bunları pekiştirmek, somutlaştırmak için bu alanda yayımlanmış başlıca yapıtların eleştirisini de yapıyor. Velet İzbudak'ın **Atalar Sözü**, Şinasi'nin **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**, Ebüzziya'nın **Durub-i Emsal-i Osmaniyye**, Tekezade M. Sait'in **Durub-i Emsal-i Türkiyye veya Atalar Sözü**, Şemsettin Sami'nin **Kamus-i Türkî**, Azerbaycan Edebiyat Cemiyetince hazırlanan **Atalar Sözleri**, Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit'in Konya **Vilâyeti Halkiyyat ve Harsiyyatı**, Hüseyin Kâzım Kadri'nin **Türk Lügati**, Sadi G. Kırımlı'nın **Atalar Sözü**, Mustafa Nihat Özön'ün **Türkçe Tabirler Sözlüğü**,

Mustafa Nihat Özön'ün **Türk Ata Sözleri**, Ferudun Fazıl Tülbentçi'nin **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, Milli Kütüphane Genel Müdürlüğünce hazırlanmış olan **Türk Atasözleri** adlı yapıtları inceden inceye değerlendiriliyor. Bunlardaki yöntem eksikliği, yanlış vargılar, atasözü ve deyim anlayışına ters düşen saptamalar örneklere bağlanarak açıklanıyor.

Kitabın ikinci bölümünde ise açıklamalı atasözleri yer alıyor. Ayrıntılı bir açıklama yerine sözlerin ne gibi durumlar ve olaylar karşısında söylenebileceği göz önünde bulundurulmuş. Şöyle de söylenebilir, atasözlerinin içerdiği anlamlar, insan ve toplum ilişkilerine dönüştürülerek veriliyor. Örneğin, «ağaç, meyvası olunca başını aşağı salar» sözü şöyle açıklanıyor: «Faydalı eser veren, erdem ve bilgiyle donanmış olan insan, kimseye yüksekten bakmaz, alçak gönüllü olur.»

Ömer Asım Aksoy'un bu yapıtı, Türkçenin ulusal söz değerlerini içten içe aydınlatan bir ışıldak niteliğini taşıyor.

Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları Berke Vardar

Ferdinand de Saussure, çağdaş dilbilimin kurucularındandır. En ünlü yapıtı da ölümünden sonra yayımlanan (1916) **Genel Dilbilim Dersleri** (Cours de linguistique générale) adını taşır. Yayımlanışından bu yana evrensel etkisinden hiç bir şey yitirmeyen bu kitap, dilbilimin temel yapıtları arasında yer alır. Berke Vardar, Saussure'ün öğretisini, onun bu büyük yapıtına bağlı kalarak açıklamaya çalışıyor.

Saussure'ün öğretisini oluşturan ana düşünceler nelerdir? Bunu genel çizgileriyle şöyle özetliyor Berke Vardar: «1. Dilbilim, konusu kendine özgü bağımsız bir bilimdir. 2. Dilbilimin konusu, hem kişisel **söz**'ü, hem de toplumsal nitelikli **dil**'i kapsayan **dil yetisi** değildir. Geçici bir eylem olan bireysel söz de değildir. Nesnel bir bütünlük gösteren, bir çeşit şifre olan, **dizge** özelliği taşıyan dil'dir. 3. Gerçekten de, dil bir **gösterge**'ler dizgesidir. Gösterge bir **gösteren** (ses dizisi) ve bir **gösterilen** (kavram) den

oluşur. Dil göstergeleri aynı özellikleri sunan öbür toplumsal gösterge dizgeleriyle karşılaştırılabilir. Böylece dilbilim genel bir **gösterge bilimi**'ne bağlanır. 4. Dil ancak bir arada bulunan, **eşzamanlı** olgular göz önünde bulundurularak kavranabilir. Evrim boyutu **dizge**'yi açıklayamaz. Çünkü dizge eşzamanlı öğelerden oluşan bir bütündür. Dizgeyi belirleyebilmek için dış etkenlere değil, **iç öğeler** ve bunların bağlantı, ayrılık, **karşıtlık**'larından değerlere yönelmek gerekir.»

Vardar, özetleyerek verdiği bu ilkeleri açıklıyor. Alıntılara yaslandırıyor açıklamalarını. Bunu açık, yalın ve aydınlık bir anlatımla gerçekleştiriyor. Kitabın, kolay ve rahat okunurluğu da buradan geliyor. Diyebiliriz ki Berke Vardar bu yapıtıyle, yalnızca Saussure ve öğretisini Türk okuyucularına tanıtmakla kalmıyor, ülkemizde dilbilim ortamının doğması yönünden de önemli bir adım atmış oluyor.

İkileme Vecihe Hatipoğlu

Sözcüklerin bağlaşımı ve kullanışıyle ilgili bir dil olayıdır ikileme. «Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyle, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması» demektir. Vecihe Hatipoğlu, Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan kitabında bu olayı inceliyor. İkilemeyi, Türkçenin temel niteliklerinden biri olarak gösteren yazar bu konuda şunları söylüyor: «Türkçe, ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz. Türkçede, ikileme o kadar yaygın, örnekleri o kadar çoktur ki, başka dillere bakarak, olayın ayrıca ele alınmasından, inceden inceye bütün örnekleriyle saptanmasından vaz geçilemez. Çünkü ikileme olayı, yapı bakımından, Türkçenin temellerine kadar inen bir özelliktedir. Türkçenin yapısı, başlı başına ele alınınca, ikileme olayının önemi ortaya çıkar. İkileme, Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu, kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi,

türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.»

Bu düşüncenin doğrultusunda gelişen incelemede ilkin ikilemelerin genel özellikleri üzerinde duruluyor. Sonra «sözcük yapısı bakımından ikileme türleri, aralıklı ikilemeler, sözcük türü bakımından ikilemeler, yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler, görev ve anlam bakımından ikilemeler» açısından sağlam bir yaklaşım kuruluyor konuya. Kitabın son bölümünde de dilimizin tarihsel gelişimi içinde ikilemelerin görünümü çiziliyor. Anlatıma kattığı kıvraklık, incelik ve canlılık, yazarlardan, ozanlardan yapılan seçmelerle belirtiliyor.

Vecihe Hatipoğlu'nun bu kitabı, dilimizdeki ikileme olayını bütünselliği içinde ele alıyor, söz dağarcığımızın bu dilimini açıklığa ve aydınlığa kavuşturuyor.

Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle) Doğan Aksan

Anlambilim (sémantique) üzerindeki çalışma ve araştırmalar yok denecek denli azdır bizde. Dilimizi incelemede bu bilim dalının verilerinden yeterince yararlandığımızı söyleyemeyiz. Dil olaylarına yaklaşımımız genellikle kuralcı dilbilgisinin bakış açısı içinde sıkışıp kalmıştır. Bu bakımdan Doğan Aksan'ın **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi** adlı bilimsel çalışması büyük bir değer taşımaktadır. Kitabın birinci bölümü «durgun anlambilimi»ne ayrılmış. Bu bölümde ana çizgileriyle **dil, kelime, kavram, anlam** konuları ele alınmıştır. Başta ünlü İsviçreli dilci F. de Saussure olmak üzere birçok dilbilimcinin görüşlerine de yaslanılarak nesnel bir yolla inceleniyor bu konular. Daha sonra aynı noktalar Türkçe açısından değerlendiriliyor. Özellikle «Türkçede kavramlar (somut, soyut), anlatım yolları, eşanlamlılık, eşadlılık, çokanlamlılık» gibi konular ayrı ayrı irdeleniyor. İrdelemelerinden tutarlı ve sağlam vargılara ulaşıyor Doğan Aksan.

«Gelişmeli anlambilimi» başlığını taşıyan ikinci bölümde ise **anlam** olaylarının toplu bir dökümü yapılıyor. Bu olayların temelinde **anlam** değişmesinin yattığı belirtilerek şöyle bir tanıma ulaşılıyor: «Bir kelimenin anlat-

ilgi kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak yakın ilgisi bulunan, ya da hiç ilgisi bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesi.» Bu tanımın yörüngesinde genişleyip gelişiyor inceleme. Türkçede görülen başlıca anlam değişmeleri (anlam daralması, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş, deyim aktarması, ad aktarması) örneklemelerle gösteriliyor. Sonuç bölümünde de kaynak kısaltmaları, bibliyografya ve dizinler yer alıyor.

Doğan Aksan, yapıtını oluştururken saygıya değer bir çaba göstermiş. Değindiği konularla ilgili en küçük çalışmaları bile bilimsel bir dikkatle inceden inceye değerlendirmiş. Her yönüyle sağlam, güvenilir bir yapıt koymuş ortaya.

Kavramlar Dizini Ş. Recai Cin

Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan bu kitap, «çağrışımsal sözlük» niteliğini taşıyor. Bir kavramla doğrudan ya da dolaylı bir ilgisi bulunan sözcükleri topluca, abecesel (alfabetik) bir düzen içinde gösteriyor. Yapıtın bu özelliği, önsözünde şöyle açıklanıyor: «Her yazar, zihninde beliren bir kavramın sözcüğünü unutabilir ya da bilmeyebilir. Halk deyişiyle (Dilimin ucundadır) dediği bu sözcüğü bir türlü sezinemez. Sezinip buldukları da çok kez yerinde karşılıklar değildir. Bu sözcüğü gramer de göstermez. O, sözcük şekillerinin, dizilişlerinin kurallarını öğretir, yerlerini öğretmez. Eldeki sözlükler ise aranılan sözcükleri de kapsadıkları halde, yerlerini bulup gösteremez. Bu kelimeyi çarçabuk bulup tanıtacak araç, anlamdan kavrama ilkesi üzerine hazırlanmış «Kavramlar Dizini»dir.»

Bu amaçla düzenlenen sözlükte düşünceyi en yalın bir biçimde belirleyen sözcükler madde başı olarak seçilmiştir. Bir çeşit «merkez sözcük»lerdir bunlar. Çağrıştırdıkları sözcükler ise bu sözcüklerin altına sıralanarak veriliyor. Şu örnekte olduğu gibi: «AMAÇ: arzu, erek, maksat, ülkü, yücedilek, gaye, mefkûre, hedef, emel, istek, niyet, kasıt, meram, maksut, güdek, garaz, amaç edinmek, erek edinmek, ülkü edinmek, hedef almak, istemek, arzu etmek,

Picasso : Portre

kastetmek, niyet etmek, göz dikmek, göz koymak, balta olmak...»

Örnekten de anlaşılacağı gibi aynı çağrışım öbeğine giren sözcükler birarada verilmektedir. Bu da sözlüğün kullanılış değerini artırıyor. Özellikle edebiyat ve kompozisyon öğretiminde, öğrencilerin söz dağarcığını zenginleştirme bakımından, bu yapıttan geniş ölçüde yararlanabilir öğretmenler...

Etnoloji Sözlüğü Sedat Veyis Örnek

İnsan bilimleri gittikçe önem kazanmaktadır günümüzde. Toplumların kültürel örüntüsünü inceleme; uygarlığın evrimini, bu evrim içinde insanoğlunun yerini belirleme toplumsal bilimlerin sunduğu verilere göre yapılıyor. Bu bilim dallarından biri de etnolojidir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Etnoloji Doçenti Dr. Sedat Veyis Örnek'in hazırladığı bu sözlükte etnolojinin temel kavramları ve bunları karşılayan terimler yer alıyor. Ayrıca bu alandaki araştırıcılar, değişik kuram ve görüşler de gösteriliyor. Sedat Veyas Örnek'in yapıtı, ayrıntılı ya da ansiklopedik bir sözlük niteliğini taşımıyor. Sözlük özellikle «etnoloji ve sosyal antropoloji öğrenimi yapanlar olmak üzere sosyal bilimlerin öteki dallarındaki öğrencilerle konunun yabancısı olanlara yararlı olmak» ereğini güdüyor. Kavramların ve terimlerin açıklanmasında yer yer örneklemelere baş vuruluyor. Bu da anlatıma somutluk, açıklık kazandırıyor. Çoğu terimler Almanca, Fransızca ve İngilizce karşılıklarıyle birlikte veriliyor.

Özenli bir çalışmanın ürünü olan **Etnoloji Sözlüğü** bu alanda Türkçede hazırlanan ilk sözlüktür Büyük bir boşluğu doldurduğu kanısındayız.

Sade Türkçe Kılavuzu

Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan bu sözlük, «temiz Türkçe yazmak, olabildiği ölçüde yabancı söz-

cüklerden kaçınmak isteyen kimselere yardımcı olabilmek amacıyle» hazırlanmıştır. Kılavuz'un ilk basımı 1955'te, ikinci basımı da 1960'ta yapılmıştı. Bu kez Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu üyelerinden Ceyhun Atuf Kansu, Tahsin Saraç ve Emin Özdemir'den oluşan bir yarkurulca gözden geçirilen Kılavuz yeniden basılmıştır. Yeni baskı, ilkine göre yüzde elli oranında değişmiş ve zenginleşmiştir. Kullanımdan düşmüş sözcükler atılmış, tanımlar ve açıklamalardaki pürüzler ayıklanmış, ayrıca öneri niteliğinde yeni sözcükler de eklenmiştir Kılavuz'a. Öneri sözcüklerden birkaçını sıralayalım: «Eksinlik (aciz), oturmamışlık (ademi istikrar), direşmezlik, (ademi sebat), tüzegen (adil), inancalar (akait), belirteç (alâmeti farika), üstlenme, yüküm (angajman), sevi (aşk), denizsel (bahri), söylem (diksiyon), eylemce (düsturu amel) yazınsal (edebi), özlek, umu (emel), ilbeylik (eyalet), acınak (facia) gülöykü, gülmelik (fıkra), fırlatgaç (füze), çabacıl (gayretkeş)... gibi.

Necip Türkçü İbrahim Olgun

Dil ve yazın tarihimiz bütün kesimleriyle işlenmiş değildir daha. El atılmamış nice konular; dil ve yazın dünyamıza katkıları, çalışmaları değerlendirilmemiş nice sanatçılarımız, bilim adamlarımız vardır. İbrahim Olgun, Türk Dil Kurumu tanıtma yayınları dizisinde çıkan bu kitabında şimdiye değin yeterince işlenmemiş bir konuya yöneliyor. Az bilinen bir dilcimizi, Necip Türkçü'yü tanıtmaya çalışıyor; onun, dil ve yazın tarihimizdeki yerini belgesel bir yöntemle belirliyor.

İbrahim Olgun geniş bir yüzeye yayarak geliştiriyor yapıtını. Önce yetiştiği zaman diliminin (1871 1950) toplumsal koşulları içinde Necip Türkçü'nün yaşam serüvenini kalın çizgileriyle açıklıyor. Sonra Tanzimattan Necip Türkçü'ye gelinceye değin Türkçenin gelişimine eğilip canlı bir görüntüsünü çiziyor bu gelişimin. Böylece Necip Türkçü'nün dilciliğini ve Türkçeciliğini tarihsel bir yaklaşımla değerlendiriyor; çalışmalarına yön veren düşünsel özü, yaşamına ve yazılarına bağlı kalarak saptıyor.

Necip Türkçü'nün dilciliğini ve Türkçeciliğini oluştu-

ran, temellendiren düşünsel öz nedir? İbrahim Olgun'a göre bu düşünsel özün dayanağı anadili bilinci ve Türkçe sevgisidir. Şöyle belirtiyor bunu: «Necip Bey'in dil anlayışı belli bir görüşe ve inanca dayanıyordu. Dil, ulus olmanın en önemli koşuluydu onca. İlerlemek, uygar olmak, halkın duygu ve düşüncelerinin ortak bir dille anlatılmasına bağlıydı. Dilini sevmeden, soyunu ulusunu sevmenin olanağı yoktu. Bu kanıya çocukluğundan beri görerek, yaşayarak varmıştı. İçimizdeki yabancılar dillerini arıtmak, zenginleştirmek, çağdaş gereksinimleri karşılayabilecek bir duruma getirmek için her çeşit çabayı harcıyorlardı. Oysa bizim temel ulus olarak ortak bir dilimiz yoktu. Özet olarak kurtuluşun çıkar yolunu Türk dilini sevmek, konuşma diliyle yazı dilini birleştirmek, bilimsel terimlere dilimizde karşılıklar bulmakta görüyordu.» (s. 45)

İbrahim Olgun bu saptamasını Necip Türkçü'nün yazılarından yaptığı alıntılarla kanıtlıyor; Türkçenin bağımsızlığını savunmada öne sürdüğü düşünceleri açıklayıp yorumluyor. Hemen ekleyelim ki açıklanıp yorumlanan bu düşünceler çağdaş dilbilimin verilerine de uygun düşmektedir. Sözgelimi, «dille düşünce, dille toplumsal yapı arasındaki bağlantı, dilin görevi, soyut ve somut kavramlar, sözcüklerin bağlaşım ve öbekleşmeleri» üzerine, bu dilcimizin o gün için bir sezgi olarak ortaya koyduğu düşünceler, bu gün dilbilimcilerin üzerinde birleştikleri bilimsel gerçeklerdir.

Necip Türkçü'nün dilciliğini açık ve duru bir söyleyişle inceleyen İbrahim Olgun, onun, dil ve anlatım özellikleri, yapıtları üzerinde de duruyor. Kısaca onu, bütün yönleriyle genç kuşaklara başarılı bir biçimde tanıtıyor.

Osmanlıca Türkçe Sözlük Mustafa Nihat Özön

Mustafa Nihat Özön'ün bu adla bir başka sözlüğü İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanmıştı (1952). Büyük oylumlu, «sözcük kadrosu» oldukça geniş bir sözlüktü bu. Başlangıç bölümünde Osmanlıcanın özellikleri açıklanıyor, bu konuda hazırlanmış sözlüklerin eksiklikleri gösteriliyordu. Tanım ve açıklamaları verilen sözcüklerse metin-

lerin taranmasıyle elde edilmiş, tanıtlara bağlanmıştı. Bu kez Bilgi Yayınevince bastırılmış olan **Osmanlıca Türkçe Sözlük** ilkinkinden ayrı nitelikler taşıyor. Sözgelimi, sözcük sayısı sınırlandırılmıştır. Eskisinde bulunan birçok sözcük yeni baskıya alınmamıştır.

Şu örneklerde olduğu gibi: «abayi, âbdendan, aberat, âbgüne, âbhorde, âbile, acemane, acibane, acini, ademâbab, âdemzad, ader, adufersa, afaf, afaif, aferidkâr, afs, agarr, agayane, agende, aglâk, agmad, agna, agval, agvar, agves, agyer, agzeb, ahabir, ahadd, âhât, ahbel...» Bu ayıklama; sözlüğün, yeni biçiminin kullanılırlığını artırmıştır. Tanıtlara da yer verilmemiştir bu baskıda. Yalnızca sözcüklerin tanım ve açıklamalarıyle yetinilmiştir. Ne ki tanımlar son derece yoğun, açık ve aydınlıktır. Bir maddenin işlenişini alıntılayalım buraya: «**İhya, A. İ.** [Hayat'tan] 1. Diriltme, canlandırma. 2. Taze can verir cesine şenlendirme. 3. Yeniden kuvvetlendirme. 4. Uyandırma. Canlandırma. 5. Sabaha kadar Tanrıya ibadet etme. **İhyayi mevat**, işlenmemiş toprağı işleme, tarla açma, toprağı uyandırma.

Osmanlıca Türkçe Sözlük, gerek sözlük tekniği, gerekse sayfa düzeni yönünden yetkin ve özgün bir yapıttır.

Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğü — Muzaffer Uyguner

«Yapım iyeliği» eskiden «sınai mülkiyet» diye kullanılan terim yerine bulunup önerilmiş Türkçe karşılıklardan biridir. Muzaffer Uyguner Türk Dil Kurumu yayınmları arasında çıkan bu yapıtında yapım iyeliği (sınaî mülkiyet) kapsamına giren terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmaya çalışıyor. Önsözde yapım iyeliği terimlerinin dilimize girişi, bunların ilgili olduğu alanlar üzerinde kısaca durulduktan sonra, sözlüğe alınan terimler, bu terimlere bulunan Türkçe karşılıklarla ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılıyor. Şöyle deniliyor bir yerde: «Türkçe terimler aranması sözlük çalışmamızın amacı olduğundan, gerek Osmanlıca ve gerekse yabancı sözcüklerin Türkçeleri çeşitli kaynaklardan aranmıştır. Burada bulunan Türkçe te-

rimlerin hemen hepsi de sözlüklerden çıkarılmış, ancak bir ikisi uygun köklerden türetilmiştir.»

Sözlük'te 635 terim var. Terimlere bulunan karşılıklar daha çok sözcük öbeği niteliğini taşıyor. Şu örnekler de olduğu gibi: «Bağlı bulgu belgesi», «bağlı satış koşulları», «başvurma dizgesi», «bilim iyeliği». Kimileri de tek sözcükten oluşmuş: «Açıklamalık», «açım», «ayrıcalık», «ayrıcalıklı» gibi. Örneklerden de anlaşılacağı üzere terimlerin Türkçe karşılıklarını temellendirmede genellikle ortak yazı diline girmiş yeni sözcüklerden yararlanıyor Muzaffer Uyguner. Bu da bilim dilini ortak dilin içinde eritme yönünden olumlu bir yaklaşımdır kanımızca.

Uyguner, yoğun ve açık bir söyleyişle terimlerin tanımını da veriyor. Ayrıca bunların eski dildeki karşılıklarını, Fransızca ve İngilizcelerini de gösteriyor. Kısaca değindiğimiz bu nitelikleriyle Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğünü özenli ve titiz bir çalışmanın ürünü sayabiliriz...

Temeşvarlı Osman Ağa — Gâvurların Esiri

Bizim edebiyatımız, özyaşamöyküleri (otobiyografiler) yönünden zengin değildir. Hele 17. yüzyıldan önce, bütünlük kazanmış bir özyaşamöyküsüyle karşılaşılamaz. Ama bu yüzyılda ve sonrasında, bu türün yaygınlaştığını görüyoruz. Bir gezi izlenimi olmakla birlikte Evliya Çelebi'nin anlattıkları bunun en güzel örnekleridir. Çünkü bu anlatılanlarda Evliya Çelebi, çok içtenlikli olmakla birlikte güçlü bir gözlemcidir de. Türklerin yaşama biçimi, anlatma rahatlığı, o dönemin kişileriyle ilgili nitelikler yansır Evliya Çelebi'nin yapıtında. Öyle sanırım ki, dünya edebiyatında bile örneğine rastlanması güç, başarılı izlenimler ve gözlemler taşır Seyahatname. Ayrıca, Türk anlatım geleneğindeki espri'yi de bu izlenimlerde görebiliyoruz. Seyahatname, yalnızca bir dönemin güçlü gözlemlerle saptanması değil, yalın ve etkili bir dille, bir yaşamayı bütünlük içinde biçimlemedir. Yapıtın ölümsüzlüğü de buradan geliyor. Bir yazarı ölümsüz kılan da onun dil gücüdür.

Kuşkusuz bunca başarılı bir yapıtın yaratıldığı bir dönemde başka yapıtların da var olması gerekir. Ne var ki bunlar, yeterince gün yüzüne çıkmış değildir. Orhon Yazıtlarının okunuş tarihi 1911'dir. Türk yapıtları üzerine eğilmenin de 1850'lerden önce çok durgun olduğu bilinmektedir

Bu yıl, Milliyet yayınları arasında çıkan Temeşvarlı Osman Ağa'nın özyaşamöyküsü, bir yazma'nın bugünkü harflerle (Latin harfleriyle) yazılmış biçimidir. Bu yapıtın, daha önce, Latin harfleriyle baskısı var mıdır, yok mudur, bilmiyorum. Ama bu izlenimlerin, bugüne değin üzerinde durulduğunu sanmıyorum. Ancak, İstanbul'da yazıldığı bilinmektedir. Bu yazma, Viyanalı bir doğu dilleri bilgini olan Alfred Kremer tarafından Avrupa'ya getirilmiştir. Yazma'nın başlık adı yoktur. Bugün, sözkonusu edilen yazma, Londra'da British Museum'da bulunmaktadır. Elimizdeki yapıt (Milliyet'in yayımladığı baskı), 1954 yılında Bonn Üniversitesi Doğu Dilleri Araştırmaları Kurumunun sağladığı olanaklarla meydana getirilen baskının, Almancadan çevirisidir. Önceden yapılmış çevirinin yeniden gözden geçirilmiş bir biçimidir.

Milliyet Yayınları «tarih dizisi»nde çıkan Temeşvarlı Osman Ağanın özyaşamöyküsünün, tarihsel değerinden çok, yazınsal (edebî) değeri vardır. Bir öykü kıvraklığı ve bir öykü gerçekliğinde yazılan bu özyaşamöyküsü, anısal bir deneme niteliği taşımaktadır. Yazarın başından geçenler, bir deneme havasında verilmektedir. Belki bir Evliya Çelebi'nin yazdıklarının yanında önemli gibi görünmüyor Osman Ağanın yazdıkları. Ama o dönemlerin tutsaklık yaşamını çok iyi yansıtmaktadır. Yapıt, bilgi vermekten çok, bir yaşamayı yansıtmayı amaçlamıştır.

Ayrıca, 17. ve 18. yüzyıllarda Türk-Avusturya savaşları arasında bir Türk'ün başından geçenleri yansıtması, savaş alanlarını tanıtması, tutsaklığın acılı yanlarını güçlü gözlemlerle belirtmesi yönlerinden de Osman Ağanın özyaşamöyküsü, tarihsel bir değer taşımaktadır. Tarih içinde, Türkler'in başından neler geçmiştir, kimi yerde acılı, kimi yerde gülünçlü bir biçimde anlatılmaktadır. Bu

yapıtta da Türk anlatım geleneğinin akıcı ve yalın biçimini bulabiliyoruz.

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI

BELLETEN 1970

Türk Dil Kurumunca her yıl yayımlanan Belleten'lerde çok değerli araştırmalar, incelemeler ve eleştirmeler çıkmaktadır. Agâh Sırrı Levend'in müdürlüğünü, Hasan Eren ve Sadettin Buluç'un yazı kurulu üyeliklerini yaptıkları Belleten'in tüm yazıları üzerinde bir bir durmak, yerimizin sınırlılığı nedeniyle, olanaksız. Ancak, konumuzu ilgilendiren yazıları duyurmakla yetineceğiz:

Jànos Eckmann	Bilinmeyen bir Çağatay Şairi Şahi ve Divanı
Agâh Sırrı Levend	Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi.
İbrahim Olgun	Seyyit Nesimi Üzerine Notlar
Fahir İz	Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları
Gönül Alpay	Ali Şir Nevai'nin Ferhad ü Şirin Mesnevisi Üzerindeki Etkiler
Günay Kut (Alpay)	Veysi'nin Divanında Bulunmayan Bir Kasidesi Üzerine
Cavit Kavcar	«Efruz Bey» Üzerine
Jànos Eckman	Nevai'nin İlk Divanları Üzerine
Agâh Sırrı Levend	«Figanî ve Divançesi» Üzerine

28 Ekim 1971

1971 DE TİYATROMUZ

Selmi ANDAK

1971 - 1972 tiyatro mevsimine girdiğimiz günlerde, çağdaş Türk Tiyatrosu'nu ve dolayısıyla Türk kültür ve sanat hayatını geniş çapta etkileyecek çok önemli ve olumlu bir hamleye girişilmiş bulunuluyor: Bir hayli yıl önce, Türk tiyatrosunun ünlü kişisi ve yöneticisi Muhsin Ertuğrul'un yaptığı hizmetlerin bir yenisi ve başlıcası olarak ileri sürdüğü «Sahne sanatını ve tiyatro hayatını bir iki kentimizin tekelinden çıkararak, Türk tiyatrosunu ve sahne gösterilerini Anadolu illerine tüm halkımızın yararlanması uğruna götürmek amacıyla Bölge Tiyatroları kurulması» dileği ve buna Devlet Tiyatroları'nın önayak olması teklifi, ne yazık ki sonra uzun yıllar gerçekleşmeyen bir tasarı halinde kalarak sonuca varmamıştı. Üstelik Türk Tiyatrosu'nun her zaman varlığı yerine konmaz bir otoritesi olan Muhsin Ertuğrul'un olumsuz davranışlarla darıltılıp, sessiz köşesine çekilmesi, bu konunun büsbütün süründemede kalmasına, adetâ önyargılarla unutulmasına yol açmıştı!

Yıllar geçti... Şimdi 1971 yılını kapayan aylarda, Türkiye'nin politik ve parlamenter hayatında önemli bir oluşum sayılacak bir kuruluş gerçekleşti: Türkiye'de ilk Kültür Bakanlığı kuruldu. Türk kültür ve sanat hareketlerine temelden katkıda ve etkide bulunacak olan ve Millî Eğitim Bakanlığı ile birlikte Türk kültür ve sanat eğitiminin dayanağı olan Kültür Bakanlığına kendisi de sanat hayatı içinde yoğrulmuş bir şair ve yazar olan Talât Sait Halman getirildi. İlk Kültür Bakanı'mız Talât Sait Halman'ın ilk işlerinin başlıcası olarak, Kültür Bakanlığı'nın çalışma kapsamına giren Türk Tiyatro kuruluşları ve

ilişkileri konusunda, yıllarca uykuda bekleyen «Bölge Tiyatrolarının kurulması» tasarısını gerçekleştirme yoluna koyuldu.

Ülkemizin büyük ihtiyacı olan Bölge Tiyatroları'nın kurulması ve çalışması konusunda, Kültür Bakanı'nın isteği üzerine önce İstanbul'da «Bölge Tiyatroları Danışma Kurulu» toplandı. Kısa bir sürede önemli kararlara varan bu kurul, bir «Bölge Tiyatroları Kanun Tasarısı» hazırlayarak Kültür Bakanı'na sundu. Öte yandan aynı konuda Ankara'da da bir Danışma Kurulu daha toplandı.

İstanbul Danışma Kurulu'nun Bölge Tiyatroları Kanun Tasarısı'nda yer alan esaslara göre, özetle: «Bölge Tiyatrolarının Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak, ancak Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden ayrı bir kuruluş olarak kendi Genel Müdürlüğüne dayanan bir çalışma düzeninde olması» istenmektedir. Bölge Tiyatrolarının amaçları arasında şu konulara rastlanmaktadır: «Bölge Tiyatroları, tiyatroyu yurdun, tiyatrodan yararlanmıyan bölgelerine götürecektir. Bunu yaparken, tiyatroyu bir Batı taklitçiliği olmaktan kurtaracak, bizim insanlarımızı, bizim koşullarınızı da ön plânda ele alarak, geliştirecektir. Bunu yaparken de köy oyunlarından, meddah ve karagöz'e kadar eski gösteri biçimlerinden yararlanacaktır... Bütün uygar milletlerde tiyatro repertuarlarının vazgeçilmez malı olan dünya klâsiklerini, bugünkü tiyatronun gene uluslararası, tartışmasız değerlerine, repertuarında önemli bir yer verir. Ama her ulusal tiyatronun yaptığı gibi, kendi ulusundaki yazarların sanat kalitesi yüksek eserlerine ayrı bir öncelik tanır.» denmektedir. Bölge Tiyatroları'nın kuruluş nedeni olarak da: «Sanat yoluyla toplumu eğitmek ve yükseltmek» prensibi gösterilmektedir. Her Bölge Tiyatrosunun başında Kültür Bakanlığı'nın tayin edeceği bir yönetmen bulunması, bu yönetmenin Bölge Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olması da bu tasarının getirdiği özelliklerden biridir.

Böylece 1971 - 1972 mevsiminin tiyatro hayatımızda en önemli olayı, yıllardanberi özlemi ve ihtiyacı duyulan Bölge Tiyatroları düzeninin, şimdi Kültür Bakanlığı'nın kurulması üzerine ciddiyetle ve öncelikle ele alınması ve ger-

çekleşmesi yolunda ilk olumlu adımın atılmış olmasıdır.

1971 yılını, 27 Kasım Cuma gecesi, birdenbire parlayarak birkaç dakika içinde 95 milyonluk Kültür Sarayı'nı simsiyah bir enkaz yığını haline getiren büyük yangın felâketi ile kapamıştık. Bu olay Türk tiyatro ,opera, bale ve genellikle sanat hayatını, üç milyonluk İstanbul'u olduğu kadar bütün sanatseverleri etkileyen acı bir olaydı. Ayni zamanda bu olay, dünya sanat, mimarlık ve teknoloji çevrelerinde «dünyada eşi sadece pek az bir sayıyı geçmiyen böyle modern bir sanat ve kültür yapıtının, eldeki bütün teknik imkânlara rağmen böyle bir anda yok oluşu» bakımından hayret ve ilgiyle izlendi... 1971 yılını, bu olayın gerek Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, gerekse İstanbul Devlet Operası ve Balesi Genel Müdürlüğü açılarından «sorumluluk» araştırmaları ile açtık. Savcılığın açtığı soruşturma, genel müdürlükleri ve diğer yetkili kişileri kapsayan bir sorum araştırması halinde, şu satırların yazıldığı ânda da henüz bir sonuç alınmadan devam edip gidiyor...

Kültür Sarayı'nın onarılması ve yeniden oyunlara ve gösterilere açılması işi, gitgide yavaşlayan faaliyet görünümü altında geri bırakılmışa, hatta vazgeçilmişe benzerken; öte yandan Devlet Tiyatroları Taksim meydanındaki Venüs sinemasında, İstanbul Devlet Operası ve Balesi de gene bu binaya bitişik Maksim salonunda temsillerine devam ettiler. Ancak 1971 - 1972 sezonunun başlaması ile, Kültür Bakanlığı'nın isteğine de paralel olarak Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, müzikal oyunları bundan böyle İstanbul'da değil, sadece Ankara'da oynamaya karar verdi ve «Damdaki Kemancı (Anatevka)» ve «Mançalı Adam (Don Kişot)» adlı geniş ilgi görmüş müzikaller yeni mevsimin Ankara repertuarında afişlendi.

GENEL PANORAMA

1970 - 1971 tiyatro mevsiminin genel manzarasına bir göz atarsak, geçen yıl olduğu gibi gene durumun pek iç açıcı olmadığını görürüz.

Devlet Tiyatroları bir taraftan klâsik düzenini sürdü-

rürken, öte yandan bazı Türk oyun yazarlarının piyeslerini de sahneye koydu ve aynı zamanda rağbet sağlayan müzikalleri de tekrarlamaktan geri durmadı.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları ise 1971 yılında şaşırtıcı bir atılımla, geçen mevsimin başarılı Türk oyunu «Ayrıklar»'ın yanısıra, «Zenciler», «Doktorun Derdi», «Cyrano de Bergerac» gibi seviyeli oyunlarla, repertuarında değişiklik göstererek en umut verici sahne oldu.

Özel tiyatrolara gelince: Gene enflâsyonist bir karakter göstererek, hep «gişe derdi» nin etrafında kıvranıp durdular. Bu yüzden sudan repertuarlar uygulayarak, önemsiz komediler, sözüm ona eğlendirici, amma gene de seyirci çekmiyen oyunlar ile avundular!

1970 - 1971 mevsiminin özetlediğimiz bu genel panoraması içinde, izlediğimiz tiyatroları ve en belirli oyunlarını yorumlayarak sunalım:

DEVLET TİYATROLARI

1970 - 1971 mevsiminde Devlet Tiyatroları dokuz sahnede 22 eser oynadı. Bu oyunlar arasında «Haydutlar», «Tango», «Cadı Kazanı», «Dördüncü Murat», «Bir Bardak Su», «Çark», «Kahvehane», «Delikanlı», «Kaşıkçılar», «Kırgınlar Evi», «Kanlı Düğün», «Çiçu», «Atçalı Kel Mehmet», «Yaz», «Sular Aydınlanıyordu», «Gece Bekçileri», «Kör Kadı», «Kurt Dişi» piyesleri ile «Damdaki Kemancı (Anatevka)» ve «Mançalı Adam (Don Kişot)» müzikalleri yer alıyordu. Bunlara Çocuk Oyunlarından «Altın Kalpli Kız» ile «Ali Baba ve Kırk Haramiler» ekleniyordu.

Bu oyunlar içinde en başarılı olanları: Arthur Miller'in «Cadı Kazanı» gerek Cüneyt Gökçer'in sahneye koyuşta başarısı, gerekse başta Kerim Afşar'ın «Proctor» rolünde ve Ayten Gökçer, Şahap Akalın ve Nermin Sarıova'nın üstün oyunculukları «Cadı Kazanı» nı geçen mevsimdenberi Ankara, İstanbul ve İzmir'de kapalı gişe oynanan bir piyes yaptı.

Devlet Tiyatrolarının ayni mevsimde «Cadı Kazanı» nın yanısıra en başarılı oynanan piyesi Başar Sabuncu'nun yazdığı ve Ali Cengiz Çelenk'in sahneye koyduğu, dekor

ve kostümleri Hüseyin Mumcu'nun hazırladığı «Çark» idi. Küçük Tiyatro'da dört aydan fazla oynanan bu piyes, ayrıca Doğu illerimizi kapsayan Anadoiu turnesinde de oynandı ve büyük ilgiyle izlendi. Bu oyunda rolleri: Meliha Ars, Ahmet Evintan, Aykut Sözeri, Meral Nutku, Babür Nutku, Nurşin Demir, Mustafa Yalçın ve Baykal Saran başarıyla oynadılar. (Çark piyesi öte yandan İstanbul'da Nisa Serezli Tolga Aşkıner Tiyatrosu tarafından da başarıyla oynanmıştır.)

Devlet Tiyatrolarında ortanın üstünde bir başarıya ulaşan oyunlar arasında ise Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosunda geniş ilgiyle izlenen Ahmet Oktay'ın yazdığı ve Raik Almaçık'ın sahneye uyguladığı, Erkan Kırtunç'un dekor ve kostümlerini hazırladığı «Kurt Dişi» adlı piyesi sayabiliriz. Bunun yanısıra, Orhan Asena'nın yazdığı ve Bozkurt Kuruç'un sahneye koyduğu, dekor ve kostümleri Erkan Kırtunç'un hazırladığı, müziklerini Nevit Kodallı'nın bestelediği «Atçalı Kel Mehmet» TRT Tiyatro Eserleri Yarışmasında Büyük Ödül kazanmıştır. Oyunda başrolü Bozkurt Kuruç oynamıştır.

Yeni Sahne'de oynanan Aziz Nesin'in «Çi - Çu» adlı piyesi, İstanbul'da Kent Oyuncuları'ndakinin aksine başarıyla oynanmıştır. Asuman Korad'ın sahneye koyduğu eserin dekor ve kostümlerini Cevdet Batur hazırlamıştır.

Devlet Tiyatrolarının en başarısız ve talihsiz oyunları Eugène Scribe'dan Lütfi Ay'ın dilimize çevirdiği «Bir Bardak Su» komedisi olmuştur. Bunun yanında Musahipzade Celâl'in «Kaşıkçılar»ı da fazla etki yapmamıştır. O'Neill'in «Delikanlı», Goldoni'nin «Kahvehane» oyunları da sıradan oyunlar sayılmışlardır.

Müzikaller: «Damdaki Kemancı» ve «Mançalı Adam» (Don Kişot) müzikli oyunları Devlet Tiyatrolarına polemik konusu olmasına rağmen, gişeyi kabartmışlardır.

Turneler: Devlet Tiyatroları geçen mevsimde Yugoslavya turnesinde Refik Erduran'ın «Cengiz Han'ın Bisikleti» piyesini Mahir Canova'nın mizanseniyle oynamıştır. Yunanistan turnesinde ise Pire Açıkhava Tiyatrosunda 10 temsilde «Mançalı Adam» (Don Kişot) müzikali oynanmıştır. Ayrıca Kıbrıs'a yapılan gezide Tarık Buğra'nın yazdı-

ğı «Ayakta Durmak İstiyorum» adlı piyesi Raik Alnıaçık'ın sahneye koyuşuyla oynanmıştır.

Dış turneler dışında Devlet Tiyatroları geleneksel Antalya Festivali'ne katılmış ve tarihi Aspendos'ta Musahipzade Celâl'in «Kaşıkçılar» eseri oynanmıştır.

Devlet Tiyatroları 1971 - 1972 mevsimini ise ilk tur oyunları olarak 9 eserle açmıştır. Bunlar: Shakespeare'in ünlü tragedya'sı «Romeo ile Jülyet», Turan Oflazoğlu'nun «Dördüncü Murad» piyesi, Dinçer Sümer'in «Kâtip Çıkmazı» oyunu, Cevat Fehmi Başkut'un «Küçük Şehir», Pirandello'nun «Altı Kişi Yazarını Arıyor», Lillian Hellman'ın «Küçük Tilkiler» i, J.M. Synge'in «Babayiğit» i ile gene, ancak sadece Ankara'da oynanmak üzere «Mançalı Adam» (Don Kişot) ile «Damdaki Kemancı» müzikalleridir.

ANKARA'DA ÖZEL TİYATROLAR

ANKARA SANAT ÇALIŞANLARI — 1971 yılında Ankara Sanat Çalışanları adını alan Ankara Sanat Tiyatrosu sanatçıları, geçen yılın Sanatsevenler Derneği «En başarılı reji» ve «En başarılı oyuncu» ödüllerini kazanarak eskidenberi izlenen güçlü sanat topluluğu niteliğini sürdürdü. Mehmet Keskinoğlu'nun çeşitli geleneksel oyunlardan derlediği ve müziklerini Süleyman Siret'in yazdığı «Hamdi» adlı oyun izlenmiştir. Ankara Sanat Çalışanları 1971 1972 dönemini Oktay Arayıcı'nın yazdığı ve Yalçın Tura'nın müziklediği «Nafile Dünya» ve sözü geçen «Hamdi» oyunları ile açmıştır.

ANKARA BİRLİK SAHNESİ — Üçüncü yılına basan Ankara Birlik Sahnesi «Asiye Nasıl Kurtulur», «Adam Adamdır», «Salozun Mavalı», «Yaşar Ne Yaşar Ne De Yaşamaz» adlı oyunlardan sonra 1971 1972 mevsimine Güner Sümer'in «Yarın Cumartesi» adlı oyunuyla girdi.

ANKARA MİTHAT PAŞA — Ankara Mithatpaşa Tiyatrosu geçen yıl dış ülkelere adını duyurdu. Viyana, Berlin, Klön, Frankfurt ve Münih'te «Bir Kavuk Devrildi» oyunundan sonra yurda dönerek «Fareler Ve İnsanlar» ve «Ağaçlar Ayakta Ölür» piyeslerini sahneye koydu.

ANKARA TURNE TİYATROSU — 1971 1972 mevsimiyle birlikte Ankara Turne Tiyatrosu adlı yeni bir topluluk kuruldu.

ANKARA SAHNESİ — Ankara'da Kavaklıdere'de kurulan Ankara Sahnesi, Vasıf Öngören'in «Böyle de Kurtulamadı» oyununu oynadı.

ŞEHİR TİYATROLARI

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları bundan önceki birkaç yıl içindeki yeknesaklık ve durgunluğunun aksine, 1971 yılında beklenmedik bir hamle yaptı ve repertuarına tiyatro sanatının olumlu ve seviyeli bazı oyunlarını uygulayarak hem başarı sağladı, hem de içinde bulunduğu krizi atlattığını sanatseverlere kanıtlamış oldu.

Üç milyonluk İstanbul kentinin, temelini Darülbedayi'nin şerefli geçmişinden alan bu en eski ve değerli kuruluşu, tiyatro hayatımızda en önemli ve sorumlu sahnelerin başında (Devlet Tiyatroları ile birlikte) gelir. Seyircinin gerek klâsik, gerekse modern tiyatro yapıtlarından etkilenerek gerçek sanat ve kültür yönünden eğitilmesi amacında Şehir Tiyatroları'nın rolü büyüktür. İşte, bu nedenle Muhsin Ertuğrul'un yokluğuyla birlikte Şehir Tiyatrolarının düştüğü çıkmazdan kurtulması her Türk sanatseverinin isteği ve özlemiydi. Şimdi, yeni mevsimle birlikte Şehir Tiyatrolarının az çok kendisini toparlamaya başlaması ve düzenli bir çalışma temposu içinde yararlı eserler seçerek, başarılı oyunlar çıkarmaya başlaması, Varlık Yıllığı'nın da üzerinde önemle duracağı 1971 yılının en sevindirici tiyatro olayıdır.

1970 - 1971 mevsiminde İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey'in de açıkladığı gibi: 17 eseri 1186 defa sahneye koymuş, temsilleri tüm olarak 321.460 seyirci izlemiş (yaklaşık olarak her 7 İstanbulludan biri), böylece 1968 - 69 sezonunda 175.530 seyirci, 1969 70 mevsiminde 233.520 olan seyirci adedi, bu yıl 321.466'ya çıkarken bir yıl önceye göre artış nispeti yüzde 37,5 olmuştur. 359 kişilik kadrosu ile Şehir Tiyatroları beş ayrı semtteki sahnelerinde (yeni hizmete giren tiyatrolar

ile birlikte), kuruluşundan bugüne kadar 56 yıl içindeki başarılı yıllarından birini daha yaşamıştır.

Şehir Tiyatrolarında yılın oyunları arasında en başarılı olanlarına sırasıyla kısaca göz atalım:

«Ayrıklar» — Güner Namlı'nın yazdığı bu piyes, bir önceki yılın da başarılı bir oyunu olarak, geçtiğimiz mevsimde tekrarlanmış ve geniş ilgiyle izlenmiştir. Bu yıl 66 temsilde bu oyunu 20.657 kişi izlemiştir.

«Zenciler» — Nüvit Özdoğru'nun Lonne Elder III'den dilimize kazandırdığı bu eser, Nüvit Özdoğru'nun sahneye koyuşu ve başrollerde Reşit Gürzap, Bilge Zobu, Dinçer Çekmez, Burçin Oraloğlu, Alev Gürzap, Ersan Uysal, Oya Aydonat'ın başarılı oynayışları ile Şehir Tiyatrolarında önemli bir hamle sayılmıştır. Bu oyunu 51 temsilde 10.591 seyirci izlemiştir.

«Doktorun Derdi» — Bernard Shaw'un «tragedya!» adını taktığı bu güzel komedi'yi, Türk çeviri edebiyatına ve Türk sahnelerine çevirileriyle ve yazılarıyla katkıda bulunmuş olan İbrahim Hoyi dilimize kazandırmış ve Sami Ayanoğlu sahneye koymuştur. Aydoğmuş Plâtin'in dekor ve kostümlerini hazırladığı bu oyun ilgi çekmiştir. 63 temsili 13.744 seyirci izlemiştir.

«İvanov» — Anton Çehov'dan dilimize Ataol Behramoğlu'nun çevirdiği ve Hüseyin Kemal Gürmen'in sahneye koyduğu, Turgut Atalay'ın dekor ve kostümlerini hazırladığı bu oyunla Şehir Tiyatroları klâsik ve gerçekçi tiyatronun güzel bir örneğini repertuarına kazandırmıştır. Oyunu 67 temsilde 13.396 seyirci izlemiştir.

«Kadınlar» — Geçen yıllarda sahnelenmiş olan ve yazarı Türkiye'ye gelen Claire Boothe Luce'nin yazdığı, Bedia Akkoyunlu'nun dilimize çevirdiği ve Kâni Kıpçak'ın sahneye koyduğu, Nilgün Gürkan'ın dekorları, Yıldırım Uğurgün'ün kostümlerini hazırladığı ve sadece kadın sanatçıların rol aldığı bu piyes, espirileri ve hoş sahneleriyle tekrarlanmış ve 131 temsilde 44.442 seyirci izlemiştir.

Ancak bu piyesi tiyatro sanatının önemli bir eseri sayamayız.

«Bu Ne Tesadüf» — Marc Gilbert Sauvajon'un Asude Zeybekoğlu tarafından dilimize çevrilen bu üç perdelik klâsik komediyi Vasfi Rıza Zobu sahneye koymuş, dekorları Aydoğmuş Platin hazırlamış. Gerçi geçtiğimiz mevsimin 101 temsilde 37.923 seyirci toplayacak kadar ilgi çekmiş bir oyun amma, Şehir Tiyatrolarının yukarda sözü geçen olumlu davranışı seviyesinde bir eser olmadığını da belirtelim.

«Koca Sinan» — 106 temsilde 23.921 seyirciyle Şehir-Tiyatrolarına rağbet kazandırmış olmasına rağmen Fazıl Hayati Çorbacıoğlu'nun yazdığı «Koca Sinan», Sami Ayanoğlu'nun başarılı sahneye koyuşuna rağmen üstün bir kalite sağlayamıyor.

«Kaçak» — Fritz Hachwaelder'den Hale Kuntay'ın dilimize çevirdiği bu piyes, Kemal Tözem'in sahneye koyuşu ve Ani İpekkaya, Erdoğan Gemicioğlu, Arslan Alkan'ın başarılı oyunlarıyla ilginçti amma 54 temsilde 9.604 seyirciden fazlasını toplayamadı.

«Sokrates Savunuyor», «Paralar Bankada», «Canavar» adlı oyunlar ortanın üstüne çıkamadı

«Duman» — Bekir Büyükarkın'ın yazdığı bu piyes, yazarının düşüncesi ve isteği ile sahne koyucunun biçimlendirmesi arasında çelişkiye uğradı ve beklenen ilgiyi bulamadı. 41 oyunda 7920 seyirci izledi.

«Sokrates Savunuyor» — 80 temsilde 12.272 seyirci çekmesine rağmen başarılı sayılamazdı.

«Paralar Bankada» — Curth Platow'dan Hale Kuntay'ın çevirdiği bu oyun 35 temsilde 13.025 seyirci topladı. Sadece hoş olmaktan öteye geçemedi.

«Canavar» — 35 temsilde 6.238 seyirci toplayabilen bu oyun oynanmasaydı daha iyi olurdu.

REKOR OYUN — Musahipzade Celâl'in yazdığı «Balabanağa» komedisi 198 temsilde 63.866 kişiyi çekerek rekor kırdı.

26 YIL SONRA — Edmond Rostand'ın Sabri Esat Siyavuşgil tarafından Türk dilinde ölmezleştirilen «Cyrano de Bergerac» adlı ünlü eseri, 26 yıl sonra tekrar Şehir Tiyatrosunda oynandı. Sami Ayanoğlu'nun büyük başarıyla sahneye koyduğu ve Mücap Ofluoğlu ile Dinçer Çekmez'in başrolü paylaştıkları bu oyun, aynı zamanda Rumelihisarın'daki yaz temsillerinde 13.244 kişiyle seyirci rekoru kırdı.

ÖZEL TİYATROLAR

Yenilmesi güç birçok imkânsızlıklar, ters koşullarla karşılaşmalarına rağmen, aralarında birleşeceklerine, akıl almaz davranışlarla her önüne gelen sanatçının, ününe ve değerine güvenerek tek başına veya bir iki sanatçı arkadaşıyla, hatta ortaklık şeklinde kurduğu Özel Tiyatrolar enflâsyon sonunda, kalitesiz eserler oynamak nedeniyle de seyircisiz kalmak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar! Geçtiğimiz mevsimden bu yana, içinde bulunduğumuz 1971 1972 mevsiminde de bu tehlike büsbütün büyüyerek bu kuruluşları yok olmak sonucuna doğru götürmektedir! Çaresi? İyi düşünülerek, hesaplanarak bulunabilecek mi? Herşeyden önce, kaliteli sanatçıların birkaç tiyatro çatısı altında birleşmesi gerekmiyor mu?

AYFER FERAY — 1970 1971 mevsiminde Ayfer Feray Tiyatrosuna gişe kazandıran oyun, gene geçen mevsim 500 üncü oynanışını bir gece kulübünde kutlayan, Sadık Şendil'in yazdığı «Yedi Kocalı Hürmüz» adlı yerli sözlü şarkılı danslı (!) komedi oldu. Bu oyunu Claude Magnier'den Orhan Aydınbaş'ın çevirdiği «Menekşeler Fırında» adlı oyun izlediyse de fazla birşey yapmadı. Leyla Turnier'in çevirdiği «Teyzeler Karıştı» adlı komedi ise daha fazla iş yaptı. Ayfer Feray Tiyatrosu mevsimi kapadıktan sonra İzmir turnesine «Çifte Balayı» adlı komediyle çıktı. «Çifte Balayı» az-çok tutuldu ve yeni mevsime de bu oyunla girildi.

AZAK TİYATROSU — 1971 yılında Muzaffer Hepgüler

kendi adına kurduğu tiyatro ile Azak sahnesine yerleşti ve «Boşanma Tarifesi» adlı «çalgılı, kantolu» oyunla gişe yapmaya koyuldu.

BULVAR (Kenan Büke) Tiyatrosu geçen mevsim «Mühür Gözlüm» ve «Belâlı Gelin» adlı müzikli oyunlarla yılı neşeli ve dolgun geçirdi. Yeni mevsimi ise «Kiralık Metres» adlı gene müzikli bir oyunla açtı.

DEVEKUŞU KABARE Tiyatrosu 1971 yılına geçen yılların başarılı «Bu Şehr-i Stanbul ki» oyununyla girdikten sonra gene tanınmış yazarlarımızın birleştiği karma bir oyun olan «Ha Bu Diyar» ile başarı kazandı ve her zamanki gibi geniş ilgi gördü. Her iki oyunun müziklerini Selmi Andak ve Altan İrtel bestelemişlerdi.

DORMEN TİYATROSU — «Uyy Balon Dünya», «Aşk Gibi» ve «Son Gülen» oyunlarının yanısıra, Erol Günaydın Cemal Reşit Rey ikilisinin yazdıkları «Yaygara 70» ve sonra gene aynı oyunun bazı müzik motiflerinden yararlanarak sahneye konan «İstanbul Masalı» gibi müzikli komediler, Haldun Dormen'in özellikle müzikal oyun koymaktaki bilgisine rağmen tutmadı. Bunda başta müziklerin halkımıza ve geniş seyirci kitlemize uygun, popüler ve yerli bir hava taşımaktan az-çok yoksun bulunuşları rol oynadı. Dormen prodüksiyonunun gerçekten itina ve titizlikle ve cömertçe harcadığı bütün imkânlar içerde boşa gittiyse de, «İstanbul Masalı» nın denizaşırı İngiltere'ye kadar uzanıp, önce İtalya'da Roma'nın 1971 Premico Roma Festivali'nde oynanışı, sonra İngiltere'de 1971 London World Theatre Season'da yer alışı, sanatçıların yüreğine biraz su serpti.

DOSTLAR TİYATROSU — 1970 1971 mevsimini Küçük Sahne'de «Asiye Nasıl Kurtulur», «Nekrasof», «Rosenbergler Ölmemeli» ve «Havana Duruşması» adlı oyunlarla kapatan bu topluluk, başta üstün sanatçı Genco Erkal'ın gerek yönetici gerekse aktör olarak ustalığı ve yanındaki arkadaşlarının çabaları sayesinde, yeni mevsime bu sefer Dormen Tiyatrosu sahnesinde girdi. Genco Erkal bu sah-

nede, geçen yıllarda ölmezleştirdiği başrolünü oynadığı, Yaroslav Haşek'in yazdığı «Aslan Asker Şvayk» komedisini oynuyor ve büyük başarı kazanıyor.

GÖNÜL ÜLKÜ GAZANFER ÖZCAN Tiyatrosu 1971 yılını, Azak'tan ayrılarak, Zincirlikuyu Esentepe sahnesinde ve Şişli'deki Ümit Tiyatrosu sahnesinde geçirdi. Her iki sahnede «Yanlış Hesap» ve «Kürkçü Dükkânı» ve «Kocamın Nişanlısı» komedilerini oynadı. 1971 1972 mevsimine gene Zincirlikuyu Esentepe sahnesinde «Koca Eşşek» adlı komediyle başladı. Gazanfer Özcan gerek sahne ustalığı, orijinal mimikleri ve kişiliğiyle, hangi oyunu ele alırsa alsın, ne oynarsa oynasın, büyük seyirci kitlesi tarafından çok sevilen ve tutulan bir sanatçı. Bu sempatik sanatçımızın tiyatrosu da daima dolup boşalıyor.

GÜLRİZ SÜRURİ ENGİN CEZZAR ve Ortakları Tiyatrosu, Şişli'de Ümit Tiyatrosunda 1971 yılında sansasyonel bir davranış yaptılar: Bütün dünyada günümüzün tiyatro olayını yaratan müzikal oyunu «Hair» i sahneye koymak cesaretini gösterdiler... Ve bunda da özellikle mizansen bakımından basarılı oldular. Ancak müzik yönünden eldeki imkânların sınırından dışarıya çıkamıyarak, geçerli amma eksik bir müzikal sunuş vermekle beraber, oynanış bakımından bu açığı kapattılar. Gülriz Süruri Engin Cezzar Tiyatrosu «Hair» in yanısıra, «Hint Kumaşı» nı oynadı. Bu oyunda Gülriz Süruri 9 ayrı kadının karakterini canlandırarak büyük başarı sağladı. Diğer oyun olarak «Morfin» de Engin Cezzar mükemmel bir kompozisyon yarattı.

İSTANBUL TİYATROSU — Sadık Şendil'in yazdığı «Çılgın Yenge» adlı komedi, başta Toto Karaca, Ali Süruri, Alev Süruri ve diğer popüler ve sevilen oyuncuları içine alan İstanbul Tiyatrosu'nun en çok hasılât yapan oyunu oldu. Aynı oyun yeni mevsimde de «Hızlı Mustafa» komedisinden sonra tekrarlanıyor.

KADIKÖY İL TİYATROSU — Üner İlsever'in yönetiminde olan bu topluluk 1970 - 1971 mevsimini Aziz Nesin'in yazdığı «Barbarosun Torunu» adlı komediyi, Selmi Andak'-

ın bestelediği müziklerle açtıktan sonra, polisiye bir oyun olan «Dolap» adlı komediyi oynadı. 1971 1972 mevsimini de «Randevu» adlı komediyle açtı. Başta Sezer Sezin, Üner İlsever, Turgut Savaş, Güner Ümit gibi tanınmış sanatçılar bulunan Kadıköy İl Tiyatrosu, bu yıl kadrosundan Semra Savaş ve Sevim Oral'ın ayrılmasıyla birlikte emektar sanatçı Refik Kemal Arduman'ı aldı.

KENT OYUNCULARI — Başta Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Güngör, Kâmran Yüce, Bülent Koral, Erdoğan Ersever, Candan İsen, Meral Taygun, Meral Köylü, Uğur Say, Gülsen Tuncer Tamer, Pekcan Koşar, Salih Sarıkaya, Ersin Sanver gibi güçlü ve disiplinli bir kadroya sahip olan Kent Oyuncuları 1971 yılında da olumlu ve başarılı bir repertuar uyguladılar. Anton Çehov'dan Ülkü Tamer'in çevirdiği ve Ali Taygun'un yönettiği, dekorunu Doğan Aksel'in hazırladığı «Üç Kızkardeş» piyesinin üstün başarısından sonra, Jay Presson Allen'den Nüvit Özdoğru'nun çevirdiği «Hocamın Olgunluk Çağı» nı Yıldız Kenter'in başrolde büyük ustalığıyla oynadı. Sonra ünlü yazar John Steinbeck'in «Fareler ve İnsanlar» eserini Kâmran Yüce'nin yönetiminde ve Mebrure Alevok'un çevirisinden, Doğan Aksel'in dekorlarıyla oynadı ve Müşfik Kenter'in üstün başarısıyla ilgi topladı.

Kent Oyuncuları Dışişleri Bakanlığı'nın kültürel ilişkiler programı içinde önce Kıbrıs turnesine, sonra ilk defa Sovyet Rusya turnesine çıkarak geniş ilgiyle izlendi ve övüldü.

KÜÇÜK KOMEDİ — Mehmet Özekit yönetiminde tiyatro topluluğu daha çok geleneksel tulûat tiyatrosundan da yararlanarak eğlenceli oyunlar oynuyor. Geçen mevsim «Zurnada Peşrev Olmaz» oyunundan sonra, bu mevsime gene Kocamustafa Paşa'daki sahnesinde «Damat Kaynana Maçı» adlı komediyle girdi.

MÜCAP OFLUOĞLU Tiyatrosu 1970 1971 mevsimini istirahatle geçirdi ve mücap Ofluoğlu'nun tek başına Show yapmak üzere Amerika gezisinden ve böylece bir yıl aradan sonra, bu sefer Küçük Sahne'de değil, Nişantaşı'nda-

ki LCC salonunda temsillerine başladı. 1971 1972 mevsiminin ilk oyunu olarak Françoise Dorin'in yazdığı ve Coşkun Tunçtan ile Kemal Türen'in sahnemize uyguladığı, dekoru Acar Başkut'un, kostümleri Melda Kaptana'nın hazırladıkları «Tiyatro Gibi» adlı piyesi oynamağa başladı. Mücap Ofluoğlu kadrosunda bu yıl Semra Savaş, Can Dirim ve Nezih Tuncay da yer aldılar.

MUAMMER KARACA — Tanınmış komedyen gene halka hoş vakit geçirtici oyunlar sunmakla yetiniyor. Bunlardan bir tanesi olan «Milli Fırtına» adlı oyunu «müzikal komedi» adıyla niteleyerek oynadı ve onu seven seyirciden alkış topladı.

MİNİ SEKS PANDOMİM adlı bir kuruluş 1971 yılında Nişantaşı'nda Maksi Klüp'te üç bölümlük 11 gösteri yapmaya başladıysa da uzun ömürlü olmadı.

NEJAT UYGUR — Popüler aktörün kurduğu ve yönettiği tiyatro Şehzadebaşı'nda temsil vermeğe başladığı gündenberi hızla ilgi toplamaya başladı ve 1971 yılının en fazla beğenilen topluluğu olarak âdeta yılın olayı sayıldı. Nejat Uygur'un tiyatro gösteri karışımı gözlere serdiği, hoş, eğlenceli, mimikli oyunlar seyirciyi gülmekten kırıp geçiriyor. Böylece Gazanfer Özcan'ın karşısında bir Nejat Uygur yükselmeye başladı! Bu topluluk geçen yıl «Bazıları Musakka Sever» oyununun gördüğü ilgiden sonra, bu mevsim «Hey Amigo Ver Salata» oyununu sevdiriyor.

NİSA SEREZLİ TOLGA AŞKINER Tiyatrosu Şişli'de Ümit Tiyatrosunda 1971 yılını «Şahane Dul» ve «Çark» oyunlarıyla başarıyla sürdürdü ve mevsimi «Havyar mı, Mercimek mi?» adlı hoş bir İtalyan komedisi ile kapadı. 1971 1972 mevsimine ise gene aynı sahnede «Cennetlik Kaynana» adlı bir komediyle açtı.

OCAK SAHNESİ — Tuncel Kurtiz ve arkadaşlarının Arena sahnesinde kurdukları bu topluluk geçen mevsim «Çil Horoz» ve «Devri Süleyman 71» adlı piyesleri oynadı, bu mevsim ise çalışmalarını sürdürmedi.

ORALOĞLU TİYATROSU — Lâle Oraloğlu'nun yönettiği ve başrolü yüklendiği Oraloğlu Tiyatrosu 1971 yılını «Anneme Koca Arıyorum» adlı müzikli oyunla sürdürdü. Ancak senaryosundan, rejisinden, müziğinden şarkı sözlerine kadar herşeyini Lâle Oraloğlu'nun yapmaya giriştiği bu oyun beklenen başarıyı gösteremedi ve topluluğu da güç duruma soktu.

ULVİ URAZ TİYATROSU — 1971 yılında Haldun Taner'in yazdığı «Huzur Çızmazı»nı tekrar sahneye koyarak başarı sağladı. Güner Namlı'nın yazdığı «Görücüye Çıkıyorum» adlı komediyle ilgi çekti. Yeni mevsime ise Harbiye'deki Yapı Endüstrisi Merkezi salonunu bırakarak, İstanbul Tiyatrosunun Elhamra salonunda saat Altı Oyunları'na girişerek başladı ve Rıfat Ilgaz'ın seri oyunu «Hababam Sınıfı Baskında» komedisini başarıyla oynamaya başladı.

ÜÇ MAYMUN KABARE Tiyatrosu Taksim'de mevsimi Aziz Nesin'in «Sen Adamı Deli Edersin» adlı müzikli oyunuyla devam ettirdi.

YENİ TİYATROLAR

1971 1972 mevsimine İstanbul'da yeni sahnelerle girdik. Bunlar Altan Erbulak Metin Serezli'nin Kocamustafapaşa'da kurduğu Çevre Tiyatrosu «Yüzsüz Zühtü» adlı komediyle; Beklan Algan Ayla Algan çiftinin kurduğu Grup Oyuncuları Gogol'ün «Müfettiş» adlı eseriyle; Gülsüm Kamu'nun kurduğu Kamu Tiyatrosu (Alkazar'da) «Kahvaltı» adlı komediyle; Orhan Alkan Tiyatrosu Kadıköy'de «Darısı Başımıza» adlı çalgılı kantolu oyunla; Suna Pekuysal Ergun Köknar'ın kurduğu Üsküdar Oyuncuları Sunar Tiyatrosunda Sermet Muhtar Alus'un yazdığı ve Selmi Andak'ın müziklerini bestelediği «Kıvırcık Paşa» adlı müzikli komediyle; Taşdelenler Tiyatrosu ise Harbiye'de «Fidanaki» adlı müzikli oyunla perdelerini açtılar. Bu toplulukları sırasıyla gelecek Yıllığımızda izleyeceğiz.

KAYIPLARIMIZ

Türk Tiyatrosu 1971 yılında büyük kayıplara uğradı. Türk tiyatrosunun ve gazetecilik âleminin ünlü kişisi ve otoritesi Cevat **Fehmi Başkut**'u kaybettik. Çağdaş Türk Tiyatrosunun olumlu yöneticilerinden aktör **Avni Dilligil** öldü. Güldürü sanatımızın en popüler siması ve en sevilen aktörlerimizden **Celâl Süruri** toprağa karıştı. Türk edebiyatının ve Türk tiyatrosunun tanınmış ve emektar kişilerinden şair **Halit Fahri Ozansoy**'u kaybettik. Ve nihayet duygulu insan, şair, aktör ve yazar **Cahit Irgat** sahnelerimizden ve kitaplarımızdan silindi. Bu sayfaları baskıya vereceğimiz sırada, İstanbul Şehir Tiyatrolarının temel direklerinden biri olan Sami **Ayanoğlu**, Üsküp Türk Tiyatrosunda başarılı çalışmalarından dönüşte, bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrılarak acılarımızın daha da güçlenmesine yol açtı.

Vlaminck: desen

Erkut Kavaklı: Desen

1971 YILINDA PLASTİK SANATLAR

Nurullah BERK

Türkiye'deki plastik sanatlar çalışma ve gösterileriyle öteki sanat dallarının çalışma ve gösterileri arasında bir kıyaslama yapmak gerekirse, derim ki, tiyatro, edebiyat, müzik, hatta sinema gibi dallar tanıtılma, eleştirilme, yayılma faktörlerinden faydalanırken, plastik sanatlar, yani resim, heykel, mimarlık ve grafik gibi dallar tanıtılma, eleştiri, yayılma gibi toplumsal yardımlardan yoksun. Kimi «istisna»lar —ayrılıklar— bu kurala gölge düşürmüyor. Şu ya da bu iyi niyetli yazarın bir kitabı, bir incelemesi, şu gazetede, bu dergide çıkan bir eleştiri, bir övme, bir yerine değiştirmiyor esen havayı, plastik sanatlar çevresindeki sessizliğini.

Kaç kere yazmışımdır, yine yazıyorum. Peş peşe açılan sergiler beni aldatmıyor. O sergilerin ilk gününde ellerinde kokteyl kadehleriyle öbeklenen sözde sanatsever kalabalıkları beni aldatmıyor. Aldatmıyor, biliyorum ki bu sergileri açan ressamlardır. Sıraya girip gün alıyor, davetiyeleri bastırıp postalıyorlar. Sonra gezici bekliyorlar. Sanatçıya, çevrelere, kliklere, kumpanyalara göre gezici ve alıcı geliyor. Sanatçıya, kliklere, kumpanyalara göre övülüyor, göklere çıkarılıyor sergi. Yine sanatçı, kliklerden, kumpanyalardan uzak kaldığına göre yeriliyor, ya da, buz gibi bir kayıtsızlık havası içinde, açıp kapıyor sergisini.

Neden böyle oluyor? Neden plastik sanatlar boşluk içinde? Neden sevilmezler? Gücüm yetmez bu problemi çözmeğe. Şundandır, bundandır diye köksüz, ilkel nedenleri sürenleri çok gördük. «Efendim, kültürsüzlük», «Efendim, parasızlık», «Efendim, alışmamazlık». Kültürsüzlük,

parasızlık bir yana, alışmamazlık üstünde durulacak bir neden. Yani, daha derinleştirerek, daha kurcalayarak, kökü araştırarak. Alışmamazlık nedeninde düşünülecek yönler var.

Şöyle bir düşünün: Edebiyat, geleneği yüzyılları aşıyor Türkiye'de. Tiyatro, orta oyunu, karagöz, meddah, ne olursa olsun, «oyun» kavramı içinde yine yüzlerce yıl öncesine dayanıyor. Müzikten söz etmeye değmez.

Tiyatrolar çoğaldıkça çoğalıyor. Neredeyse her mahallede bir tiyatro açılacak. Müziğin «alaturka» sı, bitmez tükenmez dalgalar halinde radyoda, plakta, bantta, konserlerde, çalgılı salonlarda, muhallebicilerden taksilere, dolmuşlara, lokantalardan dükkânlara kadar yaygın. «Alaturka» sı müziğin diyorum. Çünkü yığınlarda «alafranga» ya sanki bir nefret var. Bach'ın mibemol majör keman konçertosu başlamaya görsün. Düğmeler çevriliyor hemen radyolarda.

Eh, epeyi kitap okunuyor, şükürler olsun. Milletin yarıdan fazlası okuma bilmiyormuş ama geri kalan yarısı okumasa çıkar mıydı bu kadar kitap? Çünkü, bu dalda da gelenek zengin, eski, hayli eski. Fatih'ten onsekizinci yüzyıla yazma kitapları, bunlarla dolu kitaplıkları düşünün, yeter. Ya şiir? Şiir kadar sevilen bir sanat dalı var mı Türkiye'de? Büyük şairler yetişmiş bu memlekette, yetişmiş ve yetişiyor. Gelenek zengin. Bu gelenek yüzünden olacak, asıl şairler bir yana, şiir amatörleri yüzler, binlerce Türkiye'de. Her liseden, her kız enstitüsünden, her doktor, ya da avukattan şair çıkıyor. Bir dergi şiir yarışması açınca binlerce amatör şiiri posta kutularından taşıyor.

Dikkat ediniz, bütün bu rağbetler, bu sevgiler geleneği olan sanat dallarında. Gelenek demek, bir bakıma, kök demek. Gelenek, kök, alışkanlık demek. İşte şimdi deminki «alışmamazlık» sözüne geliyor, o sözde doğru bir yargı yattığını anlatmaya çalışıyorum. Plastik sanatlara gelince, o sanatların geleneği yok mu Türkiye'de diye sorulacak. Nedir bunca minyatür, bunca biçim, renk, çini, nakış, halı, kilim, el sanatları, ayağa geçirilen çoraba kadar belli ahenkler?

Eski Türk resmi olan minyatürleri kim görebilirdi bir zamanlar? Saraylarda saray ressamları tarafından yapılmaz mı idi o minyatürler? Ve yapıldıktan sonra gizlenmezler miydi yazma kitap sayfaları arasında? O canım resimleri seyretmek için ya padişah, ya şehzade, ya paşa olmak, yazma kitaplardan kurulu bir kitaplığa sahip olmak gerekmez miydi? Resim, Türkiye'de, Batı memleketlerinde olduğu gibi duvarlarda, tapmaklarda, müzelerde, asılzade koleksiyonlarında görülebilir miydi? Batı, resmi, din yayma aracı bilirken bunca hadis resmi yasaklamıyor mu idi İslâm dünyasında? Hele heykel, gölgesi yere düşebilen heykel fetişizmin sembolü değil miydi? Bugün bile, Türkiye'de, duvardaki resimleri çevirdikten sonra namaza duran yüzbinlerce insan yok mudur?

Osmanlı uygarlığının beşyüzyıllık geleneği plastik sanatları bir yandan din açısından itelerken, bir yandan da, —yine o din inancının etkisiyle— resim sanatının kültürel niteliğine göz yummuştur. Resim süstür, hiç bir zaman duygunun, düşüncenin, beşer dramının çizgiler, renklerle dışa vuruluşu değildir. Batı resmiyle Doğu İslam resmini üstünkörü de olsa karşılaştırırsanız anlarsınız farkı. Burada, biraz ressamca konuşmama izin verilirse, «gölge» üstüne durmam faydalı olacak. Doğu resminde gölge yoktur. Gölge yoktur demek bir yandan «dram», bir yandan da «derinlik» yoktur demek. İnsan vücudunu «mücessem»leştiren, yuvarlatan, yüzlere çeşitli ifadeler veren, vücudu mekân içindeki uzaklık ve yakınlıklarıyla yerleştiren gölgedir. Oysa, Doğu İslam resmi gölgeden kaçınır. Biçimler, yalın çizgiler, düz renklerle canlandırılır. Böyle olunca da, ister istemez, süslemeci, bezemeci bir niteliğe kavuşur Doğu resmi. İslam metafiziğinin istediği de budur. Çünkü —Louis Massignon'u okuyunuz— resim ya da heykel yoluyla insanın mücessemliğini taklit etmek Tanrı ile boy ölçüşmek demektir.

Bin dokuzyüz yetmiş iki Türkiyesinde plastik sanatlara olan kayıtsızlık kökünü geleneğin alışılmış yasaklarında, anlayışlarında aramak gerekir. Bu düşüncemden şaşmam. Bu böyle olmasa, insanımız kitaba, şiire, oyuna, müziğe düşkünken plastik sanatlara böylesi kayıtsız olabilir-

miydi? Hep şaşmışımdır. Bu memleketin sanatçılarında —örneğin edebiyatçılarında— görülen plastik sanatlara kayıtsızlık, sevgisizlik, nasıl bağdaşabiliyordu kültürleri, bilgileriyle? Yazıyı, şiiri, oyunu, müziği seven, yapan bir kişi nasıl kayıtsız kalabiliyordu çizgilerin, biçimlerin, renklerin güzelliğine? Oluyordu işte, oluyor da.

Sergiler, yıl boyunca devam eden sergiler aldatmıyorlar beni. Yaz günleri, açık pencereli evlerin, apartmanların odalarına, dıvarlarına bakınız. Ya da hısım akrabanın dıvarlarına Bakınız, kaçında resim, tablo görebiliyorsunuz? Yazılar vardır o dıvarlarda, dededen kalma, ya da sevildikleri için satın alınmış. Fotoğraflar vardır, takvimler vardır, tabaklar, çiniler vardır ama resim yoktur, ya da pek azdır. Konuşmaları dinleyiniz. Bir ressamı sevdiğinden, tablosunu aldığından, atölyesine gittiğinden söz açan kaç kişiye rastladınız? Gerçekten sanatı seven koleksiyoncu biliyor musunuz? Ben bilmiyorum da soruyorum. Şunu da belrteyim ki Osman Hamdi'nin Şeker Ahmet paşanın tablosuna binlerce lira verene koleksiyoncu demem ben. Onlar antikacı ruhlu kimselerdir. Eskiye, yeniye bakmaksızın değerleri izleyene koleksiyoncu derim. Yeni yeni istidatları sezip ileri hamleleri izleyene koleksiyoncu derim.

ESKİYE HASRET

Beş on yıldır beliren bir eğilimden söz açmanın sırası geldi. Resim sanatıyla ilgilenme konusunda bir yandan memnunlukla karşılanacak, bir yandan da tutucu. dar çerçeve içinde bir eğilim.

Bilindiği gibi, düne kadar, eski Türk resminden habersizdik. Hiç unutmam, Levni'yi «Luni» okumuştum da rahmetli Bürhan Toprak benimle alay etmişti. O kadar tanımıyordum o eski ressamımızı. Benim bilmediğim gibi öteki sanatçı arkadaşlarım, aydınlarımız da bilmiyordu. Hele halkımız, hiç. Eski minyatür sanatımız yüzlerce yıl uyuduğu yazma kitaplardan gün ışığına çıkınca Türkler ve yabancılar anladılar ki minyatür sadece İran'a, sadece Hindistan'a özgü bir şey değilmiş. Eski minyatürler gün

ışığına kavuşunca bir minyatür furyasıyla karşılaştık. Minyatür dersleri, sergileri; takvimlerde, kitaplarda, kartpostallerde minyatür, sahte minyatürler, minyatür taklitleri. Bu furya bugün de sürüyor. Önlerine Behzat'ın, Levni'nin, Nigâri'nin röprodüksiyonlarını alanlar oradaki ağaçları, servileri, bulutları, sarıklı, cüppeli figürleri kopya edip duruyorlar.

Minyatür sanatına bu ilgi mi doğurdu geçmiş devirler ressamlarımıza dönüşü? Şu gerçek ki, minyatürcülerimizi tanımadığımız gibi geçen devirler ressamlarımızı da tanımıyorduk. On, onbeş yıl önce adları duyulmuş mu idi Süleyman Seyyit'in, Zekâyi paşanın? Bankaların süslü takvimleri çıktı çıkalı Süleyman Seyyit'ten Çallı İbrahim'e, rahmete kavuşmuş bütün Türk ressamları da gün ışığına çıkartıldılar. Yanlış anlaşılmasın sözlerim. Çok güzel şeydi, eski minyatür sanatımızın meydana çıkarılması, geçmiş devirler ressamlarımızın tanıtılması. Kültür mirasından habersiz bir millet olmak ne hazin.

Eski resim sanatımızın böylece meydana çıkması başka sözcük bulamadığım için yine de «koleksiyoncu» diyeceğim kişileri aşka getirdi. Osman Hamdi'lerin, Şeker Ahmet paşaların, Hoca Ali Rıza'ların alıcıları çoğaldıkça fiyatları da yükseldi. Şimdi gidin de, bir antikacıdan, beş on liraya bir Ali Rıza alın eskiden olduğu gibi. Geçmiş devirler resim ustalarımızın piyasası çoktan kuruldu. Dünkülerin eserlerine kadar geldi bu değerlendirme. Şimdi Çallı'yı, Nazmi Ziya'yı bilmeyen yok. Bugün bir Nazmi Ziya, kendi ölçülerimizde, Fransa'da bir Monet, bir Sisley kadar pahalı. Şevket Dağ, Çallı İbrahim, Hikmet Onat da öyle.

Ama, nedense, bu ilgi, bu sevgi hocalarımızın kuşağını aşamadı bir türlü. Sanki Türkiye'de resim Çallı'dan sonra yok oluyor, sönüveriyor. Oysa, 1914'den 1940'lara kadar «hükümran» olan Çallı kuşağı, 1928-33'lerden sonra gelen modern sanatımız karşısında sanki bir gerileme, bir duraklama göstermişti. Nöbet değişyordu. Ne Çallı'nın, ne Feyhaman'ın, ne Nazmi Ziya ya da Avni Lifij'in değerini inkâr etmemekle beraber, bu ustalardan sonra

gelen dünkü gençlerin Türk plastik sanatına getirdikleri yeni çeşniyi kabul etmemek neden?

Neden bunların piyasası kurulmadı? Neden bir Cemal Tollu, bir Zeki Kocamemi, bir Ali Çelebi'nin kotası yok? Hele neden, kimi dergiler, banka takvimleri, kartpostallar, çeşitli yayın araçları modern ressamlarımızdan hiç söz etmezler? Neden, biliyorum, anlatayım. Çeşitli yayınlar, müşteri tutmak, satış yapabilmek için toplumun «vasat» —orta, ya da «normal!»— beğenilerine seslenmek zorundadırlar. Dergi, orta sayfasındaki renkli tablonun beğenilip çerçevelenmesini sağlamak için, halkın gözüne hoş görünen bir eseri seçmek zorundadır. Bu renkli tabloları kunduracı dükkânlarında, kasap ve manavlarda, bakkallarda görmüyor musunuz? Kim çerçeveletip asar duvarına «eciş-bücüş» bir modern resmi? Gözü okşamalı tablo dediğin.

Böylece, eskiye hasret, bir yandan geçmiş değerlerimizin bilincini uyandırmak gibi güzel sonuç verirken, bir yandan da yeni değerlerimize göz yummak gibi bir vefasızlığın kapusunu açmakta.

YİNE ELEŞTİRİ ÜSTÜNE

Biz Türkler, bir Akdeniz ülkesi, bir Doğulu toplum olmak bakımından soğukkanlı olamayız. Hemen hemen bütün hareketlerimizin kökü ve nedeni duygusaldır. Yargılarımızda, değerlendirmelerimizde de motör, duygu motörüdür. Sevdiklerimiz iyi, sevmediklerimiz kötüdür. Unutuyordum, bir de kıskançız, çok kıskançız. «Egoizm»imiz, Türkçesi bencilliğimiz, korkunç bencilliğimiz yargı tarafsızlığına aşılmaz engeldir. Her birimiz, hele sanatçı olursa, sanatın mihveridir. Var mı yok mu kendisi, kendi kişiliği, düşünüşü, eğilimi. Kişilerden kuşaklara, kuşaklardan da gruplara gruplaşmalara hep aynı dramın tanığı oluruz.

Dram derim bir memleket, bir toplumda değer ölçülerinin kurulamayışına. Paramparçadır değer ölçüleri. Ortancalar, daha aşağıdakiler büyüklük peşindedir. Gerçek büyükler, değerler kıskançlığın, inkârın, çekemezliğin kur-

banıdır. Sanatta ilk adımlarını atan her kuşağın ilk işi öncekileri inkâr, küçümsemedir.

Türk sanatının, özellikle plastik sanatlarının alanı olduğu bu değerlendirme anarşisini ancak eleştiri kurumu düzenletebilirdi. Yıllardır o kurumun özlemi içindeyiz. Türk basınında ressamları tanıtma çabasının ilk temsilcisi dostumuz Fikret Adil'den sonra iyi niyetli yazarlar çıkmadı değil. Fikret Adil'le, nedense, Zahir Güvemli geliyor aklıma. Ne yazık ki artık çıkmayan günlük bir gazetenin son sayfasını sanat haberleriyle doldurmak mucizesini göstermemiş miydi Güvemli?

Eleştiri yok, değerlendirme yok diyoruz. Ama böyle olması için o eleştiriye buyur edecek sayfalar gerek. Dergi sayfaları. günlük gazete sayfaları, kitap ve broşür sayfaları. Onlar yok işte. Konuk var, ev yok. Konuk olmak isteyenler sokaklarda dolaşıyor.

Önceden belirttiğimi hatırlar gibi oluyorum. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi «Akademi» adıyla lüks, süperlüks bir dergi çıkartıyordu. Çok güzeldi o dergi. Tertip, baskı, yazı kalitesi, resimler, her şeyi vardı o «Akademi»nin. Ama onu yönetenler ayaklarını yorgana göre uzatmamışlardı. Hep söylerdim: lüsk dergilerden vazgeçin, onaltı sayfalık bir bülten yapın, hem sık çıksın, hem her keseye uygun olsun. Bu, biçimle ilgiliydi. Fikir planında ise, «Akademi» dergilerinde gördüğümüz «bilimsel» yazılardan çok plastik sanatları yayan, değer ölçülerini kuran yazılar isterdi bu memleket. Öyle olmadı. O lüks dergi yedi sayı sonra kapandı. Nefesi tükenivermişti. Yeniden dirilir inşallah.

Ankarada bir kaç yıldır «Ankara Sanat» adıyla bir dergi çıkıyor. Hemen hemen tümüyle plastik sanatlara vergi sayfaları. Çıkışında, sayılar sonra bugün de bu dergiyi beğenmeyen sanatçılar olduğunu biliyorum. Genel olarak daha gösterişli imzalar istiyor gönül. Ama baskısı güzel, titiz. Bir de, ilk yılından bugüne, o fazla akademik, «asker ressamlar estetiği» kokan tutumu hayli değişti bu derginin. İyiye doğru gidiyor. «Ankara Sanat»tan söz açmanın nedeni, yöneticisi sayın Nüzhet İslimyeli'nin

yorgana göre ayağını uzatmanın örneği oluşu. Yavaştan başladı, korka korka, süperlükse kaçmadı, hele bayilere bel bağlamadan sadece abonelerine dağıttı dergisini. Ve tuttu «Ankara Sanat».

Bu satırları yazarken, başkanı değerli dostumuz Turan Erol olan Ankara Birleşmiş Ressam ve Heykeltraşlar Derneğinin çıkardığı derginin değil, dört büyük sayfalık aylık gazetenin ilk sayısı çıkmış olacak. Aylık, ve sadece dört sayfa! Türkiye'deki plastik sanatlar ortamına göre bir çapı seçmekle gazetenin ömrünü sağlamış oldular Ankaralılar. Nasıl olsa yaşar dört sayfalık aylık bir gazete!

Gazete dedim de bizim günlükler aklıma geldi. Günlük gazetelerimiz de dergilerimizin prensipine bağlı. Ağırbaşlı şeylere rağbet yok sayfalarında. Eh, plastik sanatlarda ağırbaşlı, bir bakıma sıkıcı şeyler. Spora iki büyük sayfa, sinemaya bir sayfa, dedikodulara, sosyete yaşantılarına bir sayfa ayrıldıktan sonra yer mi kalıyor plastik sanatlara? Hayde Türk sanatçılarını, Türkiye'deki sanat olaylarını bir yana atsınlar, ama ilgisizlikleri en önemli yabancı sergilere de bulaşıyor. Hiç unutmam İstanbul'da bir zamanlar açılan önemli sergileri: Fransız ve Belçika dıvar halılarını, Meksika sergisini, bunların yanında da yabancı kültür ateşeliklerinin önayak oldukları sergileri. Ekim 1971 de Resim ve Heykel müzesinde açılan Henri Moore sergisini katabilirsiniz. Böylesi sanat gösterileri yabancı basında günlük gazetelerin ilk sayfalarında yer alır. Kültürel önemlerini bir yana bu sergilerin, terbiye, nezaket yönü de var konunun. Bir memleket en değerli sanatçılarının eserlerini gönderiyor da ev sahibi memleketin basını sefa geldiniz demiyor o eserlere. İşin anlaşılmaz yönü, günlük gazete patron ve yazı işleri müdürlerinin okumuş «Avrupa görmüş» kişiler oluşu. Batı'nın günlüklerini de izliyorlar her halde, o günlüklerin sanat sorunlarına önem verdiklerini bilmiyor değiller. Ama, ne var ki, yerli okuyucunun zevklerini, ilgilerini okşamak gerek. O zevklerin de nerelerde dolaştığı belli. Plastik sanatlara, sergilere, sanatçılara yer versinler de okuyucu mu kaçırsınlar?

GÜZEL ŞEYLER

Biraz da güzel şeylerden söz açalım yayın konusunda. Bir yabancıya «Türkiye de bankaların kültürel hizmetleri büyüktür» deseniz adam şaşırır. Bankalarla kültürel hizmetler arasındaki ilişkiyi anlayamaz. Çünkü kendi memleketinde banka bankadır, tek işi para üstüne çalışmaktır. Oysa, bilmez ki o yabancı, Türkiye'nin büyük bankaları yayınları, sergileri, ödülleri, kongre ve seminerleriyle, Devletin, özel teşebbüsün yapamadığını fazlasıyla, ve sürekli, yapıyor. Kazançlarını geliştirmeleri isimlerini burada saymama bağlı olmadığına göre Yapı ve Kredi bankasından, Akbank'tan, İş Bankasından kısaca söz edebilirim. Bu üç bankanın yayımladıkları kitaplar, albumler, dergiler baskı tekniğinin en ileri olduğu memleketlerde bile beğenilecek güzellikte. Modern sanatımıza ilgisizliğini bir türlü anlayamadığım Şevket Rado'nun eski minyatür ressamlarımızı, yazı ve cilt sanatlarımızı, önceki devirler yağlıboya ressamlarımızı tanıtmak gayretleri meydanda. Dileriz ki, yakında, Şevket Rado, güçlü plastik sanatçıların Türkiye'de yaşadıklarının farkına varsın, onları da ele almaya karar versin. Akbank'ta bir Vedat Nedim Tör var. Çıkardığı «Türkiye'miz» dergisini görmedinizse kaybınız büyük. Alın, okuyun o dergiyi, resimlerine bakın. Mimarlığımızı, el sanatlarımızı, eski Türkiye'yi dünyanın en zevkli memleketlerinden biri yapan bütün özellikleri görürsünüz o dergide. Vedat Nedim Tör'ün bir an bile yorulmayan coşkunluğu var. Şimdi de müzeleri alıyor ele, İstanbul müzelerinin kılavuzlarını yazdırıyor. Ama bu kılavuzlar aynı zamanda birer sanat-tarihi, saklanacak. en titiz kitaplıklarda yer alabilecek nitelikte.

İlk kılavuz benim yazdığım «Resim ve Heykel Müzesi». Bu yıllık çıktığında çoktan basılmış, dağıtılmış olacağından üstünde durmuyorum. Bu kitabı Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Arkeoloji Müzesi izleyecek. Dizi tamamlanınca sanatseverin kitaplığında bugüne kadar boş kalan bir raf dolmuş olacak.

Koleksiyon düzenlemekte, tablo satın alıp derlemekte İş Bankası önde. Geçen mevsim İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerde bu bankanın ünlü ressamlardan satın aldığı tablolar koleksiyonu sergilendi. Meğer o tablolar büyük bir galeriyi dolduracak kadar çok, çeşitli imiş. Söylendiğine göre, banka, bu eserleri toplayıp bir müze kurmak istiyormuş. Yapacaksa, bunu Ankara'da yapsın, o Ankara ki, başkent olarak, bir güzel sanatlar müzesinden yoksun olmak ayıbını taşıyor.

Güzel şeylerden söz açılınca sanat yayınlarından, daha doğrusu plastik sanatlara ayrılmış «organ»lardan o kadar da yoksun olmadığımızı belirtmek isterim. Varlık'ı övmek bana düşmez. Yanılmıyorsam 1938-39'lardan bugüne Yaşar Nabi sayfalarını açmıştır plastik sanatlara. Ne var ki Varlık, ilkin, bir edebiyat dergisi. Geniş yer edebiatta. Oysa biz, hele eleştiri yönünden plastik sanatlara bağlanmış bir organın özlemindeydik. Bir kaç yıldır Ankara'da «Ankara Sanat» adıyla çoğu sayfalarını plastik sanatlara adamış aylık bir dergi çıkıyor. Yöneticisi emekli Albay Nüzhet İslimyeli. Ne saklamalı, ilkin «Ankara Sanat» fazlaca «asker ressamlar estetiği» diyeceğimiz hava içinde idi ve böyle olduğu için sanatçılar sevimli bulmuyorlardı o dergiyi. Ama, zamanla, Nüzhet İslimyeli gerçek sanatın yolunu buldu, çağdaş resim, heykel süsleme sanatları ve mimarlığın canlı örneklerini sunmaya başladı. İslimyeli, belki de haklı olarak, ürkek davranıyor, dergisini bayilere vermiyor, sadece abonelerine dağıtıyor. Bu yüzden nice kimseler «Ankara Sanat»dan habersiz. Bu satırlar çıktığında «Ankara Sanat», öteki yayınları arasında, benim «Ustalarla Konuşmalar»ımı da çıkarmış, dağıtmış olacak.

Bunları yazarken postacı «Sanat» adlı aylık sanat gazetesinin ilk sayısını bana getirdi. Sadece dört sayfa ama güzel kâğıt, güzel baskı, zevkli bir düzen var bu gazetede. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği'nin çıkardığı bu gazete, büyük bir eksiğimizi tamamlayacak: tarafsız, bilimsel bir plastik sanatlar eleştirisi. Yanılmıyorsam bu gazetenin çıkmasına önayak olan Turan Erol titizliği, dürüstlüğü yorulmak bilmez çalışkanlığıyla sanat çevre-

lerimizin en güvenilecek kişilerinden biridir. İki çeşit sanatçı var Türkiye'de. Birincileri kendilerini sadece sanata vermişlerdir ve bütün çabaları isimlerinin yayılmasına, tanılmasına yönelmiştir. Memleket sorunları, toplum sorunlarıyla uzaktan uzağa ilgilenirler, çünkü bencil huyları, sadece kendi eserlerinin yayılışı, satışıyla doludur. Böyle olmaları sanat değerlerini gölgelememekle beraber, toplum içindeki rollerini tabiatiyle kısıtlar. Turan Erol ikincilerden, kendilerini sanata vermekle beraber toplum sorunlarını da ön plana alarak, iki çabayı, sanat yapmakla sanat yayma çabasını paralel yürütenlerden, yürütmeden yapamayanlardan.

ANKARA

Geçenlerde bir kaç günümü Ankara'da geçirdim. Ankara başkent. Operası, çeşitli sahneleri var. Kültür bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü orada. Milli Eğitimin, Dışişlerinin dış kültürel ilişkilerini yöneten makamlar orada. Akademisi yok ama Gazi Eğitim Enstitüsü var. Yukarıda sözünü ettiğim dergi ve gazeteleri var. Kalabalık bir sanatçı topluluğu yaşıyor Ankara'da. Hele, Lozan meydanında Milli Eğitime bağlı büyük bir galerisi var. Çeşitli görevler bu Galerinin üstünde: sergiler, konferanslar, kitaplık, çalışma atölyeleri, sanatçı toplantıları. Ankara'da, plastik sanatların tek ocağı bu galeri. Ressam Osman Oral müdürü. Osman Oral daha önceleri Bolu'da resim öğretmeniydi. Sonra çağırmışlar onu, Galerinin başına geçirmişler. Oral'ın iki hademeden başka yardımcısı yok. Müdür de o, memur da o, sekreter de o, her şey o ve her işe yetişiyor. Üstelik resim de yapıyor. Oral'ın ressamlığını seviyorum. Modayı izlemiyor, Braque'm deyimiyle «yapabildiğini yapıyor». Usta bir görünü ressamı Oral. Tabiatı adım adım, biçim biçim, çizgi çizgi, renk renk izliyor ama o gerçekçi görünüler yine de soyut bir etki uyandırıyor kişide. Soyut resim ve heykel yapanların yanıldıkları nokta, bir eserin soyut olması için tabiatten uzaklaşması gerektiği kanısı. Akademizm denilen tabiat ezberciliği yanında bir de tabiat üstü ezbercilik var ki gü-

nün sözde soyutları bu çenberin dışına çıkamıyorlar bir türlü.

Ankara'nın, sergi bakımından İstanbul'dan kıskanacağı yok artık. Çeşitli galerilerde çeşitli sergiler açılıyor her hafta. Ne var ki, Eşref Üren'in yakındığı gibi, özellikle resim alanında «amatörizm» diyebileceğimiz kolaylık almış yürümüş burada da. Amatörlerin iddiaları profesyonellerinkinden baskın, çünkü amatör, işin güçlüğünden habersiz. Boya karıştırmakla resim yapmayı bir tutuyor, o kısır düşüncesiyle. Klasik temel eğitim sepete atılmış. Ya içgüdü, ya da yapmacık bir entellektüalizm Sahte entellektüalizme sahte saflık da katılıyor. Hocam André Lhote'un bir yazısı aklıma geldi şimdi. Lhote, yıllar önce, Avrupa sanat piyasasını saran amatörizm ve kolaylıktan, amatör sanatçılar çoklukla varlıklı olduklarından en güzel galerileri kiralayabildiklerinden, üstelik de «kiralık eleştiricileri» tutarak bol yazılar yazdırıp reklamlarını yaptırabildiklerinden yakınıyordu. Ve diyordu ki: «Namuslu, dürüst sanatçı yıllar yılı mesleğinin teknik zorluklarını aşmak için didişip sonuca varmışken, daha dün eline paleti, çamuru alan sanatın «dilletante»ları çabuk ün peşinde koşuyorlar. Ve bugün yaygın olan değerlendirme anarşisinden faydalanarak ön plana geçiveriyorlar.» Lhote'un bu sözlerini alın da Türk sanat dünyasının bugünkü durumuna giydirin, vücuda tam uyan konfeksiyon giysisi gibi üzerimize oturmaz mı? Canı sıkılan sosyete bey ve hanımları resim yapmaya, heykel yapmaya, hele seramikçiliğe özenip gazetelerin sayfalarında yer alıveriyorlar. Monden ressam açılış gününde bütün «eser»lerini satıveriyor. Beri taraftan tertemiz bir sanatçı açtığı gibi kapatıyor sergisini. Felaket bir durum ki sormayın gitsin.

KÖTÜ ŞEYLER

Dön dolaş yine kötü şeylere gel. Sanat ahlakımızdan söz açmanın tam sırası. Bunları yazmak hoşuma gitmiyor ama, eski deyimle, «ensali atiye» —anlamayanlara gelecek kuşaklar— için yazıyorum. Gelecek kuşakların dürüst ve vicdanlı kişileri elbet bu satırlara rastlayacak, yirminci

yüzyılın ortasında Türkiye'de yaygın sanat ahlakının acıklı durumunu ibretle okuyacaklar.

Türkiye göçebelikten kurtulmuş değildir. Çadırları, develeri, atları, akınları, oradan oraya sekerek hiç bir yerde temelli konuklamayan dedelerimiz, onbeşince yüzyılda İstanbul'un alınışından sonra da torunlarına o göçebelik huylarını devretmişler sanki. Her işimiz rastgele, üstünkörü, gelip geçici olmasaydı bu koca şehir bugün bir Batı başkenti gibi derli toplu olurdu. Oysa, İstanbul, sınırsız yayılmış bir kasabadan başka bir şey değil. Bütün dağınıklığı, derbederliği çirkinliğiyle.

Çadır yaşantısı değer ölçülerinin oturmasına engeldir. Hem maddi hem psikolojik bakımdan. Bir yerde onbeş gün oturup onaltıncı gün pılıyı pırtıyı toplayıp başka bir yere göç eden bir toplumda oturmuş, kristalleşmiş ne arayabilirsiniz? Bir çadır topluluğuyla öteki çadır topluluğu arasındaki düşmanlıklara, rakabetlerin sosyal değerlendirmeye indireceği darbeleri de düşünmek gerek.

En hodbin, en bencil kişilerin Doğu ülkelerinden çıktıklarını hiç düşündünüz mü? Doğu yığınları, belli bir fikir belli bir ülkü çevresinde toplanıp bir işi elbirliğiyle zor yürütürler. Tam yürüyecek iken kişisel hırslar, çekişmeler başgösterir, topluluk dağılıverir. Son ikiyüz yıllık sosyal tarihimize bir göz atın. Atatürk, Doğulu'nun bu kötü huyunu kırmak için «Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için» solganını sürmemiş mi idi? Ne fayda? Batılı giysileri, yaşantı görüntüsü içinde Doğulu'nun çarpık, bencil, her şeyden önce kendi hırslarını, kendi kazançlarını düşünen kafası işliyor.

Kıskançlığın, çekemezliğin en parlak örneklerini kültür dünyamızda görmüyor muyuz boyuna? Biri sivrilmesin, bir eser ortaya koymasın, kişiliğinin gücüyle üne, başarıya kavuşmasın. Hemen, kendi kuşağının gölgede kalanları, hele sonradan gelenlerin kötü sözleri yığılır başına. Ne rahat olurdu, ne kanlık verirdi burada isimler saymak. «Ensali Atiye» için ibret verici olurdu. Ama isim sayarak, yerdiğim kötü işlere bulaşmak istemiyorum. Belki, daha ilerde, elimi eteğimi bütün «aksiyon»lardan çekince yaparım bunu. Köşeciğimden, elim sadece kalem tu-

tabilirken. Ama şimdi, yaş bakımından emeklilik gelip çattığı halde, çok şükür, her zamankinden çalışkan, verimliyim. Sanat sahnesinden çekilmemiş bir adamın kirli dedikodulara karışması yakışık almaz.

İsim saymam ama «fiil»leri sayarım. Kendimi, kuşağımdan olanları suçlamakla başlayabilirim. İlk işimiz ne olmuştu 1933 lerde «D Grupu»nu kurunca? Hocalarımızı beğenmemek. Söz, yazı, daha başka araçlarla o beğenmemeyi açıklamak. Hiç unutmuyorum ilk sergimizin kataloğunu. İsimlerimizin altına Avrupa'daki hocalarımızı yazmıştık sadece. Hofmann'ın talebesi, Ernest Laurent'in talebesi, Bourdelle'in talebesi. Ya Türkiye'deki hocalarımız? Elimize füzeni, fırçayı veren Çallı'lar, Hikmet'ler, Feyhaman'lar? Onlardan bir şey öğrenmemiştik. Bir şey öğrenmemek şöyle dursun, iyi ressam da değillerdi. Ne diye anacakdık onları? Ama kendimi ve kuşak arkadaşlarımı temize çıkarmak için hemen katayım ki bu gençlik gafleti uzun sürmemişti. Ne de olsa, yaşlarımızdan, Osmanlı terbiyesinin kırıntıları ölmemişti içimizde. O Osmanlı terbiyesi ki, vezir olmuş kişiye mahalle mektebi hocasının elini öptürür.

Sonralarda farkına varmıştık ki Türk hocalarımızın mahalle mektebinde elifbe okutan hocalarıyla ilgileri yok. Aksine, o hocalar, çoğumuzun erişemediği teknik gücü gösterebilmiş saygıdeğer ressamlarmış. Avni Lifij'in, Feyhaman Duran'ın toplu sergileri, sanat hayatına atıldığımızda küçümsediğimiz bu hocaların ne denli birer usta olduklarını göstermişti. Tövbe edeli yıllar oluyor. Hele ben, Resim ve Heykel müzesine müdür olduktan sonra, sarayın nemli depolarında çürüyen Lifij'leri, Namık İsmail'leri, Nazmi Ziya'ları kutsal bir görevi yerine getiren bir mümin gibi gün ışığına kavuşturmayı dert edinmiştim yıllarca.

Oysa, 1946'lardan bugüne ne görüyoruz? Her gelen kuşakın eserleriyle hiç de doğrulamadıkları bir özentiyle ilkelere geçip öncekileri kötülemek gayretini. Ben André Lhote kopyacısıyım, ben «entrikacı»yım, ben akademik bir ressamım, ben müze müdürü, Akademi hocası olarak işe yaramaz bir kişiyim. «D Grupu» Batı kopyacılı-

ğından başka bir şey getirmemiş memlekete. Bunlar, bu «münkir»ler kendi aralarında da uyuşamazlar. Çadır uygarlığına bağlı olduklarından. Onlar parçalanıp giderken başkaları yetişir. Akademide bir öğrencim, bahçede, yüzüme karşı, «Seninle münakaşaya tenezzül etmem» dedi. Bir başkası, daha geçen yıl, atölyemden çıkıp asistanlığa yükselmişken «Nurullah Berk'te beş yılımı boşuna harcamışım» dedi. Hem de resim bölümü toplantısında, açıkça.

Basında yeni yeni sesler yükseliyor. Bir başkası bizleri çıkarcılıkla suçladı. Her yıl Devlet sergisinde tablo satıyor, başkalarına pay bırakmıyormuşuz. Bir başkası «çıkarcılar» terimine bir de «ihtiyarlar» vasfını kattı şimdilerde. Aynada kendi yüzüne dikkatlice bakmamış bu meslekdaşın «ihtiyarlar» dediği, Türk resmine yeni bir hava katmış olan yaşlı ressamlar. Bu «ihtiyar»ların isimlerini gözden geçirelim: Cemal Tollu, Eşref Üren, Refik Epikman, Arif Kaptan, Cevat Dereli, Bedri Rahmi, Eren Eyüboğlu, Zeki Faik İzer, Sabri Berkel, Turgut Zaim, Ali Çelebi, ve, kimilerinin söylediklerine göre, Nurullah Berk.

Bunları yazıyorum ya, elim kirleniyor makine başında gibi geliyor. Ama tarihci, ülkelerin başına gelenleri yazarken hep iyiyi, güzeli mi seçer, kötü işlere göz mü yumar? Toplumu parçalayan, en temiz mesleği kirleten bu davranışları yazmayacak mıydım? Terbiyesizliği ötekilere bırakarak yazdım, gerekince daha da yazacağım.

TÜRKİYE SANAT SEVERLER DERNEĞİ

Varlık sayfalarında Sanat Severler Derneğinden söz ettiğimi hatırlıyorum. İki yıl önce Mehmet Ali Gökberk'in kurduğu, epeyi emeği dokunduğu bu dernek şimdi doktor İhsan Fahri'nin başkanlığında. Mesleğinin incelemelerinden başka Amerika'da «dernekçilik» bilimine çalışmış olan bu değerli Hanım, derneğin başına geçtiğinden beri, sistemli, rasyonel çalışmalarıyle bu topluluğa yeni imkânlar hazırladı. Yirmi yıl kadar önce Fikret Adil'de böyle bir dernek kurmuş, Beyoğlunda bir lokal bularak sanatı sevenleri bir araya getirmeye çalışmıştı. Ama, bir gece barının üstünde olması nedeniyle olacak, yukarıya sızan

Duffy: Desen

rakı, şarap, meze ve caz koku ve gürültüsü kimi üyelerine derneğin asıl görevini unutturmuş, lokal, az zamanda, içki, eğience yeri olmuştu. Sonunda dağılan o yılların sanat dostları, sanat dostu değil, eğlence ve yarenlik düşkünü olduklarını ispatlamışlardı.

Doktor İhsan Fahri ağır başlı bir Hanımdır. Sanat Severler Derneğininin ne maksatla kurulduğunu, nasıl yürüyüp gelişeceğini pek iyi biliyor. Bunları yazarken aylık bülteni gözlerimin önünde. 1971 72 mevsimi faaliyet programı gözlerimin önünde: Resim ve Heykel Müzesi gezisi, Ceial Uzel sergisi, Turing ve Otomobil Kurumunda açık oturum, Şişli Terakki lisesinde klasik Türk sanatı atölyesi, Rudolp Buchbinder konseri, Nurullah Berk retrospektif sergisi.

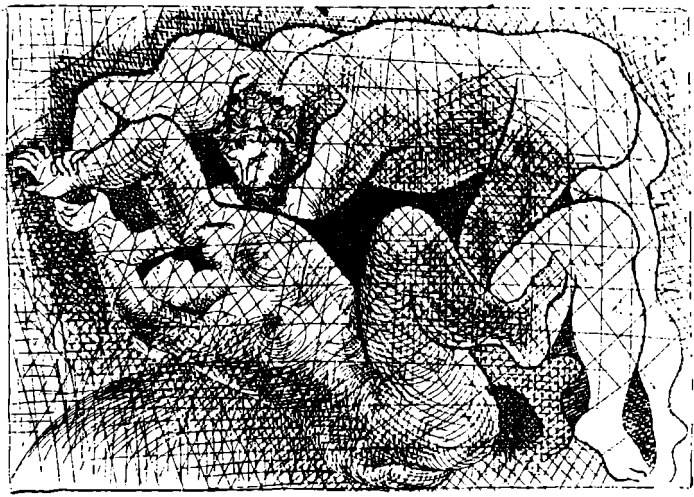
Eminim, bu gidişle, Sanat Severler Derneği bir lokale kavuşacak. Nerede toplanabileceklerini, buluşabileceklerini bilmeyen gazino, kahve, meyhane sohbetleriyle yetinen sanatçılar ve sanatseverler bir ocağa kavuşacaklar.

SONUÇ

Bu yıl «rapor»umun geçen yıllarınkinden hayli değişik olduğu onu sonuna kadar okumak zahmetine katlananın gözünden kaçmamıştır. Defalarca özür dilediğim belki hatırlardadır: sergileri, plastik sanatlarla ilgili gösterileri gereği gibi izleyemiyor, bundan dolayı da bir yıl önceki sanat olaylarının tam bir bilançosunu yapamıyorum. Oysa, bu yıllığın öteki sanat ve fikir dallarını yazanlar pek güzel yapmışlar yapamadığımı, yapmak istemediğimi. Yapmak istememin önemli payı var tutumumda. Ressam olarak, öteki meslekdaşları yargılamak bana düşmez. Sırası gelmişken, plastik sanatlarla ilgili okuyuculara Akbank yayınlarından «Resim ve Heykel Müzesi» kitabını salık vereyim. Bu kitabı ben yazdım. Resim ve Heykel Müzesinin tam bir kataloğu olmakla beraber plastik sanatlarımızın oldukça doyurucu bir tarihi de sayılabilir. İçinde yüzelliye yakın renkli resim var. O kitapta, eserleri müzede yer alan bütün sanatçılarımızı saydım, değerleri unutmamaya gayret ederek. Uzun sürdü bu çalışma, hayli

yorucu oldu. Bu yazıda görülen eksikleri orada tamamlamış olduğumu sanıyorum.

Daha çok bir dertleşme yazısı oldu bu. Toplumumuzun sanat dertlerinin üstünkörü gözden geçirilişi. Bence bu boyuna sergi, gösteri, boyuna isim saymaktan, kim ne yaptı, nasıl yaptı diye belirtmekten daha ilginç. Okuyan için olmasa da yazan için. Yazılarının suçunu yüklenecek okuyucu değil, yazarın kendisi değil mi?

Picasso: desen

1971'de MÜZİK OLAYLARI

Yalçın TURA

«Bir toplumun müziği bozuldu mu, o toplumda pek çok şey de bozulmuş demektir.» Binlerce yıl önce Konfüçyüs söylemiş bu sözü. Müziğin, toplumumuzda yıllardan beri ne durumda olduğunu belirtmek için, bir bestecimiz, bir konuşmasında (*) «Kaos» sözcüğünü kullanmış, bir başka bestecimiz de, yurdumuzdaki dinletileri, bir mektubunda (**) «deep freeze'de», (buzdolabının en soğuk yerinde) diye tanımlamıştı. Geçtiğimiz yılın müzik olaylarına göz attığımızda, bütün bu yargı ve tanımlamaların nasıl doğru, ne denli yerinde olduğunu çok daha iyi göreceğiz.

Şiir, edebiyat gibi, müziğin de iki yanlı bir gelişmesi var Osmanlı toplumunda: bir yanda, halkın içinde doğup yaşıyan sanatçılar ve sanatları, öte yanda da, saray ve başkent çevresinde toplanmış aydınlar arasında yeşeren sanat ve sanatçılar yer alıyor. Bu ikiliğin, birbirini karşılıklı etkilemekle birlikte, bir bütünleşmeye ulaşamadığını görüyoruz. 19. yüzyılda, reform girişimleriyle birlikte, Osmanlı ülkesine Batı'nın sanat anlayışı da giriyor ve ikiliğin yerini üçlük alıyor.

Cumhuriyet'le birlikte, yurdumuzda yeni bir müzik filiz veriyor: aydınlarımızın halka ilgi duymaya, halk sana-

---

(*) Muammer Sun. Türkiye'de ulusal müzik kuruluşu, sorunları ve çözüm yolları. Milli Kütüphane'de 22.1. 1969'da yapılan konuşma.

(**) İlhan Usmanbaş. P. Abacı'ya mektup. Orkestra dergisi, sayı 91.

tından yararlanmaya ve ulusal özü, Batı'nın sanat anlayışıyla işlemeye yöneldikleri bu dönem, Türkiye'de yeni bir müziğin doğmaya başladığı dönemdir.

Ama, başlangıçta, yöneticilerce benimsenip desteklenen bu akım, ne yazık ki, çok geçmeden, bu destekten yoksun kalacak, özenle dikilen, emek verilen bu yeni tohum, daha yeşerirken, susuzluğun, bakımsızlığın, çeşitli yönlerden esen sert yellerin pençesine düşecek, kavruk kalacak, verimsiz olacaktır.

Masraflı bir sanattır müzik. Birkaç tüp boya, birkaç tüp boya, birkaç fırça ve bir tual'le yetinebilir ressam; eserini sergilemesi büyük bir sorun değildir. Bir parça kâğıt ve bir kalemle işini görebilir şair, onu da bulamazsa belleği yeter ona. Şiirinin basılması, yayılması da büyük bir sorun değildir onun için. Oysa, bestecinin eseri, gerek yaratılışı sırasında, gerek yaratıldıktan sonra, dinleyiciye ulaşabilmek için, başka sanatlarla oranlanamıyacak kertede masraf gerektirmektedir. Bir senfoni orkestrasının yıllık gelirini ancak devlet karşılıyabilir. Kâr getirmez böyle kuruluşlar, para koyana. Bestecilerimizin hemen hiçbiri, yazdıkları eseri, kendi ceplerinden ödiyerek basma, yayma ve seslendirme olanağına sahip değildir. Yıllarca göznuru dökülerek, emek verilerek bestelenmiş bir eser, bir iki kez seslendirilse bile, sonunda, rafa kalkmakta, bir kez bile seslendirilme olanağına kavuşamamış eserlerin sayısıysa, seslendirilenlerinkini kat kat aşmaktadır. Bestelenişinin üstünden on beş, yirmi yıl geçtiği halde, seslendirilemeden, çekmecede, rafta kalmış eseri olmıyan bestecimiz yok gibidir.

Oysa, Cumhuriyet'den bu yana, yaratılmasına çalışılan bu yeni müzik dağarı, gerek nicelik, gerekse nitelik bakımından, bugün hiç de azımsanmıyacak bir düzeye ulaşmıştır. Sanatçılarımızın yurt dışında kazandıkları başarı, bu savın en güzel kanıtıdır. Son derece elverişsiz koşullarda bile böylesine değerli eserler ortaya koymayı başaran sanatçılarımızın, daha elverişli bir ortamda, bugünkünden çok daha verimli olacaklarında, çok daha üstün düzeyde eserler yaratacaklarında hiç kuşkumuz yoktur.

Uluslararası sanat ilişkilerimizde yüzümüzü ağartan sanatçılarımızın ürünlerini, bir gömüye, ya da, toprak üstünde kalan birkaç filizi derlenip asıl büyük damarlarından yararlanılmıyan bir madene benzetebiliriz. Çok küçük bir azınlığın dışında, milyonlarca yurttaşımız, bir bakıma kendi malları olan, olması gereken bu eserlerden yararlanamamakta, yararlanmak şöyle dursun, onların ve onların yaratıcılarının varlığından bile habersiz yaşamaktadır.

İşte. ülkemizin müzik sorununun düğüm noktası budur.

Oysa, toplumumuzun, başka şeylere olduğu gibi, müziğe de belli bir gereksinmesi vardır. Bu gereksinme nasıl karşılanmakta, nasıl doyurulmaktadır?

İktisatta, kötü paranın iyi parayı kovması gibi, sanatta da, kötü iyiyi kovmuş, onun yerini almıştır. Türk ulusunun büyük çoğunluğu, bugün, en yoz, en bayağı ürünlerle müzik ihtiyacını karşılamak zorunda bırakılmış, işin kötüsü, keyif verici zehirlere alışan bir vücut nasıl daha çok zehir ister, ararsa, o da yozluğu, bayağılığı öyle arar olmuştur.

Bu yozlaşmayı oluşturan, geliştiren kurumların başında da Radyo gelmektedir.

Çeşitli nedenlerle geri kalmış toplumlarda, ekonomik gelişmeye ve kalkınmaya destek olacak tinsel kalkınmayı sağlamadan en yararlı, en etken araçlardan biri sayılan radyo (bugün buna televizyon da eklenmiştir), bizde, yıllardır, yöneticilerin bilgisizliğinden, ilgisizliğinden ötürü, halkın zevkini bozma, onu en yoz ürünlerle besleme yolunda kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Halktan aldığını, değil olduğu gibi, belli bir kalıba sokup bozarak, kötüleştirerek (Yurttan Sesler programı bunun en belirgin örneğidir) halka geri vermeye, ciddi müzik yayınlarını günden güne azaltmaya, dinlenmiyecek saatlere atmaya, müzik yayınlarını yalnız, eğlendirme, oyalama aracı gibi görmeye dayanan bu radyoculuk anlayışı, bugünkü Türkiye'nin müzik yaşamını kaos haline getiren etkenlerin başında gelmektedir.

Müzik de bir dildir. Her dil gibi, onu da anlamak, öğ-

renmekle olur. Oysa, Radyolarımızın ciddi müzik yayınlarında, en basit açıklamalara bile hemen hiç yer verilmemekte, verilse bile, bunlar, uzmanlarca, belli bir yönteme göre hazırlanmadığından, yararsız kalmaya mahkûm edilmektedir. Programlar, yerli yoz müziklerin yanısıra, Batı'nın, en az bizimkiler kadar yoz, eğlence müzikleriyle doldurulmaktadır. Ciddi müzik yayınları yetersizdir; dar bir çerçeve içine sıkışmış, kısır bir dağarı gevelemek zorunda bırakılmıştır. Çağdaş Türk bestecilerinin yaratılarının Radyolarımızda kapladığı yer oranı % 1'i bile bulmamaktadır.

Milli Eğitim anlayışımızın tutarsızlığı da bir başka olumsuz etkendir. Müzik derslerinde izlenen yöntemler yararlılıktan çok uzaktır. Bu ders de, öteki kültür dersleri gibi, bir vakit geçirme olanağı sayılmaktadır. Topluma yararlı insan yetiştirmekten çok, kafaları yarım yamalak bilgilerle doldurulup şaşkına çevrilmiş yarı aydınlar yetiştirmeye yarışındadır okullarımız. İnsan olmanın, adam olmanın, ancak ulusal ve evrensel bir kültürü özümlemekle gerçekleşebileceğini çoktan unuttuk. Değer, dendi mi, yalnız. satılma ve satınalma geliyor usumuza.

«Cumhuriyet kurulalı yarım yüzyıl olacak neredeyse. Bütünüyle, hiç bir yönden, çağdaş uygarlık düzeyine getiremedik ulusumuzu. Yolun, barajın, gökdelenin yanında, bütün ulusça paylaşılmış, özümlenmiş, çağdaş bir kültürle gerçekleşebilirdi bu. Bizse, kültür yaratıp yaşatacak yerde, kültür yuvalarını yakıp yıkıyor, her geçen gün, aç karınlar ve boş kafalar kervanına yeni canlar katıyoruz. Bu acıklı durumun sorumunuysa hepimiz omuzlarımızda taşıyoruz. Ama, ne yapıyoruz?»

1970 71'in müzik olayları işte bu görünüm içinde yer alıyor.

ORKESTRA DİNLETİLERİ

Geçtiğimiz sanat yılı içinde, İstanbul'da, müzik olaylarının en yoğunlaştığı ay olarak 1970 Kasımını gösterebiliriz. Bu ayın 1. günü, Şan Sineması'ndaki Şehir Orkestrası dinletisini Demirhan Altuğ yönetmiş, dinletiye solo-

cu olarak katılan obuacı Gerard Innocent de Mozart'ın do majör konçertosunu seslendirmiştir. Mendelssohn'un Fingal Mağarası açımlığıyla başlıyan dinleti, Schubert'in re majör 1. Senfonisiyle son bulmuştur.

3 kasım gecesi İstanbul Radyosundaki Ayın Konserine solocu olarak Ayşe Ekşi (piano), Ruşen Güneş (viola) ve Selçuk Sun (kontrbas) katılmışlar, Demirhan Altuğ yönetimindeki Radyo Oda Orkestrası eşliğinde, ilginç bir program sunmuşlardır. Solo bölümünü Ayşe Ekşi'nin seslendirdiği J. S. Bach'ın la majör piano konçertosunu C. D. Von Dittersdorf'un viola ve kontrbas için Sinfonia concertante'si izlemiş, programın ikinci bölümündeyse, Ayşe Ekşi eşliğinde Selçuk Sun'un seslendirdiği J. S. Bach'ın Aria'sı, Glazunov'un Adagio ile gene Ayşe Ekşi eşliğinde Ruşen Güneş'in seslendirdiği M. Marais'nin Beş eski Fransız dansı ve İngiliz bestecisi G. Jacob'un Viola ve Piano için Üç Parça'sı yer almıştır.

Şehir Orkestrası'nı, 15 kasımdaki dinletisinde, konuk sanatçı Marcel Dautremer yönetmiştir. Bizet'nin L'Arlesienne süitlerinden bölümlerle başlıyan dinleti, J. S. Bach'ın keman ve obua için do minör konçertosuyla devam etmiş ve konçertonun solo bölümlerini seslendiren kemancı Gönül Gökdoğan'la obuacı Celâl Akatlar, yetkin bir yorumla, birer usta sanatçı olduklarını bir kez daha kanıtlıyarak haklı bir başarı kazanmışlardır. İkinci yarıda da, Ravel'in Pavane'ı ve Bizet'nin 1. Senfonisi sunulmuştur.

İstanbul Radyosunun 17 kasımdaki Gece Konseri'nin ilk yarısında, soprano Müfide Özgüç, Demirhan Altuğ yönetimindeki Radyo Senfoni Orkestrası eşliğiyle Mozart, Beethoven ve Puccini'den seçilmiş opera aria'ları sunmuş, orkestra ise Mozart'ın Figaro'nun Düğünü operasının açımlığıyla, Mendelssohn'un Fingel Mağarası açımlığını seslendirmiştir. İkinci yarıda pianist Gülseren Sadak, Shopin'in eserlerinden oluşan bir programla dinleyicilerin karşısına çıkmış ve üstün yorumuyla büyük ilgi görmüştür.

Şehir Orkestrası, 29 kasımdaki dinletisinde, Wolkmar Voigt yönetiminde Weber ve Brahms'ın eserlerini sunmuş, dinletiye solocu olarak katılan Michael Beltz de Weber'in

1 numaralı fa minör Klarnet konçertosunun solo bölümünü seslendirmiştir.

13 Aralıkta, Şehir Orkestrasının başında, Avusturyalı genç yönetici Gustav F. Kuhn yer almış, Mozart, Liszt ve Beethoven'in eserlerinden oluşan bir program sunmuştur. Bu programda yer alan Liszt'in 1 numaralı piano konçertosuna solocu olarak Bedii Aran katılmıştır.

Daha önceki dinletileriyle kendini İstanbullu dinleyicilere ve orkestra üyelerine sevdirmiş olan Rolf Agop, 25 aralık gecesi Radyo Senfoni Orkestrasını, 27 aralık sabahı da Şehir Orkestrasını yönetmiş, ilki Beethoven ve Chopin, ikincisi Mozart, Schumann ve Franck'ın eserlerini içeren iki programla, dinleyicilerin ve seslendiricilerin, bir kez daha sevgisini kazanmıştır. Radyodaki dinletiye solocu olarak katılıp Chopin'in mi minör piano konçertosunu seslendiren Verda Erman'la, 27 Aralıktaki dinletide Schumann'ın piano konçertosunu seslendiren Suna Erel de büyük ilgiyle karşılaşmışlardır.

Rolf Agop'un İstanbul'daki üçüncü dinletisi, yeni yılın ilk orkestra dinletisi olmuş, konuk sanatçının yönettiği Şehir Orkestrası Wagner, Saint Seans ve Brahms'ın eserlerini sunmuş, Saint Seans'ın la minör violonsel konçertosunun solo bölümünü Ankara'lı genç sanatçı Doğan Cangal seslendirmiştir.

Orkestranın 24 Ocak'daki dinletisini Demirhan Altuğ yönetmiş, Mozart'ın 20 numaralı re minör piano konçertosuna solocu olarak katılan Hülya Saydam üstün bir yorumcu olduğunu bir kez daha kanıtlıyarak büyük ve haklı bir başarı kazanmıştır.

26 ocakta İstanbul Radyosunda verilen Ayın Konseri'nin ilk yarısı Demirhan Altuğ yönetimindeki Radyo Oda Orkestrasına ve flütçü Cahit Koparal'a ayrılmış, ikinci yarıdaysa, değerli pianist Arın Karamürsel Beethoven'in re majör sonatı ve Schumann'ın Karnaval'ıyla, dinleyicilerin dikkatini yeniden üstünde toplamayı başarmıştır.

Şubat ayı, kısalığına karşın verimli geçmiş, yılın en ilginç iki dinletisi bu ayda gerçekleşmiştir. 7 Şubatta, Ferdi Statzer'in yönettiği, pianist Tomris Öziş'in de solocu olarak katıldığı Şehir Orkestrası dinletisiyle, 9 şubat ge-

cesi George Singer'in yönettiği, kemancı İsmail Aşan'ın solocu olarak katıldığı Radyo Oda Orkestrasının dinletisi, program ve yorum yönünden bir yenilik getirmemiş; buna karşılık, 16 şubatta Hikmet Şimşek yönetimindeki Radyo Senfoni Orkestrasının, bas Ayhan Baran'ın da katılmasıyla verdiği dinleti yılın en başarılı dinletilerinden biri olmuş, gerek Şimşek, gerek Baran, yurdumuzun en seçkin, en değerli sanatçılarının başında geldiklerini, bu dinletiyle bir kez daha apaçık ortaya koymuşlardır. Dinletinin en önemli yanını, Adnan Saygun'un, baş ve orkestra için On Türkü'sünden altısının seslendirilişi oluşturmaktaydı.

Ayın ikinci ilginç dinletisi, 21 şubatta Şehir Orkestrasının, Gustav F. Kuhn yönetimindeki dinletisiydi. Weber, Prokofiev ve Schubert'in eserlerine yer veren programda, özellikle, Prokofiev'in 1. piano konçertosu dikkati çekiyordu. Değerli pianistimiz Ergican Saydam, gerek bu eseri, gerek Weber'in fa minör Konzertstück'ünü büyük bir başarıyla seslendirdi.

Şehir Orkestrasının mart ayındaki ilk dinletisine solocu olarak Arın Karamürsel'le Ayhan Turan'ın katılacağı bildirilmişti. Ayhan Turan rahatsızlandığı için bu dinletiye katılamadı. Orkestranın 21 marttaki dinletisinde, solocular, Yusuf Güler Aksöz ve Semra Özkırlı, yönetici ise Demirhan Altuğ'du.

15 mart akşamı, Harbiye'deki Şehir Tiyatrosunda, Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin düzenlediği J. S. Bach programında, Dr. Hamit Alacalıoğlu'nun yönetimindeki İstanbul Oda Orkestrası görev almış, programa solocu olarak katılan Nazım Acar (flüt), Celâl Akatlar (obua), Gönül Gökdoğan (keman) ve Hülya Saydam (piano) dinleyicilerin sıcak ilgi gösterisiyle karşılaşmışlardı.

16 mart gecesiyse, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi Salonunda, Merkez'in oda orkestrası, Orhan Borar yönetiminde, ilginç bir program sundu.

26 Martta, Radyo Senfoni Orkestrasının George Singer yönetimindeki dinletisine solocu olarak Judith Uluğ

katıldı ve Mozart'ın do majör piano konçertosunu (K. 467) seslendirdi

Kültür Sarayı yandıktan sonra, Maksim salonunu kiralayıp opera gösterilerine elverişli biçime getirten ve mart ayı içinde, çalışmalarını orada sürdüren Devlet Opera ve Balesi, yangın yüzünden, bir süre ara vermek zorunda kaldığı dinleti programına da, gene mart ayının 29. günü akşamı, Maksim salonunda, Andrée Colson oda orkestrasının dinletisiyle yeniden başladı.

4 nisan günü, Şehir Orkestrasının Ferdi Statzer yönetimindeki dinletisi, salondaki bir müzikçinin orkestrayı yüksek sesle ve sert bir dille eleştirmesinden ötürü olaylı geçti. O günkü solocu, genç pianist Hülya Tarcan'dı. Programda, Wagner, Beethoven, Haydn ve M. de Falla'nın eserleri bulunuyordu.

9 nisan akşamı, Wilhelm Barth yönetimindeki Radyo Senfoni Orkestrasının dinletisine katılan değerli çelloçalar Ali Avcıoğlu, Çaykovski'nin Bir Rokoko temi üstüne Çeşitlemeler'ini üstün bir başarıyla yorumladı.

Demirhan Altuğ'un yönettiği ve kemancı İsmail Aşan'ın katıldığı 18 nisan dinletisinde, Şehir Orkestrasının programında Sibelius'un Finlandia'sı, Mozart'ın 5 numaralı la majör keman konçertosu ve Mendelssonn'un opus 56 la minör senfonisi yer alıyordu.

18 nisan akşamı, İstanbul, yıllardır görmediği olağanüstü bir müzik olayına sahne oldu. İstanbul Devlet Opera ve Balesi orkestrası, korosu ve soloculari, Gustav F. Kuhn'un yönetiminde, Carl Orff'un Carmina Burana'sını seslendirdiler ve büyük bir başarı kazandılar. Gerici basının haksız hücumlarına hedef olan bu eser, müzikseverlerin gösterdiği ilgiden ötürü, sonraki günlerde tam beş kez yeniden seslendirildi. Yönetici Gustav F. Kuhn, solocu Özcan Sevgen, Oya Tekin ve Kevork Boyacı, koro ve orkestra üyeleri eleştirmenlerce övgüye lâyık görüldü.

Ayın son orkestra dinletisi 23 nisan gecesi Radyo Oda Orkestrasının Demirhan Altuğ yönetimindeki dinletisiydi. Ahmet Ermakastar'ın solocu olarak katıldığı Weber'in fa minör Klarnet konçertosuyla başlıyan program, Leda Cenaz'ın yorumladığı Haydn'ın do majör keman konçer-

tosuyla devam etti; Özcan Sevgen'in seslendirdiği Mozart, Verdi ve Rossini'nin operalarından seçilmiş aria'lardan sonra, orkestranın sunduğu, Haydn'ın 45 numaralı fa diyez minör Veda Senfonisiyle son buldu.

2 Mayıs sabahı Şehir Orkestrasını Ferdi Statzer yönetiyor, Judith Uluğ Mozart'ın 21 numaralı do majör piano konçertosunu seslendiriyor, Ayhan Turan, hastalığı yüzünden daha önce çalamadığı Lalo'nun İspanyol Senfonisiyle bu kez dinleyicilerin karşısına çıkıyordu.

9 mayısta Radyodaki Ayın Konseri Hamit Alacalıoğlu yönetimindeki Radyo Yaylılar Topluluğuna ayrılmıştı. Programa Nazım Acar flütü, Celâl Akatlar obuasıyla katıldı.

Şehir Orkestrasının 16 marttaki dinletisinde, İstanbul'lular, Çaykovski'nin Bir Rokoko temi üstüne Çeşitlemelerini bu kez Reşit Erzin'den dinleme olanağını buldular. Değerli çelloçalar, bu eserden başka, Haydn'ın do majör violonsel konçertosunu da başarıyla seslendirdi. Gene bu dinletide, Mozart'ın flüt ve orkestra için Andante'sine solocu olarak katıldı. Orkestrayı Ferdi Statzer yönetiyordu.

23 mayıs sabahı, Harbiye Tiyatrosundaki Diploma Konseri'nde de orkestrayı Ferdi Statzer yönetti ve iki genç pianoçalara: Meral Güneyman'la Janet Mafyan'a eşlik etti.

Devlet Operası orkestrası, korosu ve soloculari mayıs ayı içinde de Carmina Burana'yı birkaç kez seslendirdiler.

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 1971 yılındaki ilk dinletisine Gotthold E. Lessing yönetiminde, ilginç bir eserle: F. Berwald'ın, do majör Sinfonie singulière'iyle başlamış, 1845 yılında bestelendiği halde, ilk kez 1905'de seslendirilmiş olan bu senfoniyi 8 ocak 1971'de yurdumuzda ilk kez yorumlamıştır. Gene aynı gün iki eserin daha yurdumuzda ilk çalınışı gerçekleşmiş, Kjell Baekkelund'un solocu olarak katılmasıyla, W. A. Mozart'ın re majör Konzertrondo'su (K. 382) ve C. Debussy'nin piano ve orkestra için Fantezi'si seslendirilmiş, R. Strauss'un Till Eulenspi-

egels'iyle son bulan bu program, ertesi gün yeniden sunulmuştur.

15 ve 16 ocaktaki dinletiler, ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla, büyük Macar bestecisi Bela Bartok'un eserlerine ayrılmış ve 20. yüzyılın bu dev bestecisinin üç eseri: Dans Süiti, Piano ve orkestra için Rapsodi, Orkestra için Konçerto G. E. Lessing yönetiminde seslendirilmiştir. Yurdumuzda ilk kez çalınan Rapsodi'ye Macar pianoçalar Lajos Hernadi solocu olarak katılmıştır.

Orkestranın 22 ve 23 ocaktaki dinletileri Hikmet Şimşek'in yönetiminde gerçekleşmiş, Bülent Tarcan'ın 3. Orkestra süiti, P. Çaykovski'nin 5. Senfonisi ve solocu olarak Josef Sivo'nun katılmasıyla, F. Mendelssohn'un mi minör keman konçertosu dinleyicilere sunulmuştur.

4 şubatta başka bir çağdaş eserin: B. Martinu'nun violonsel konçertosunun yurdumuzdaki ilk çalınışı gerçekleşmiş, çelloçalar Gerhard Mantel'in katıldığı bu dinletiyi G. E. Lessing yönetmiştir.

12 ve 13 şubattaki dinletileri de gene C. E. Lessing yönetmiş, Bach, Beethoven ve Brahms'ın eserlerinin yer aldığı bu dinletilere ünlü pianoçalar Friedrich Wührer solocu olarak katılmıştır.

Orkestranın 19 ve 20 şubattaki dinletilerini Miklos Erdelyi yönetmiş, 19 şubat günü Mithat Fenmen, B. Bartok'un 1. piano konçertosunu yurdumuzda ilk kez seslendirmiş, ertesi gün, başka bir eserin: J. K. Krumpholz'un Arp konçertosunun yurdumuzda ilk çalınışını, genç arpçalar, bayan Sevim Berk gerçekleştirmiştir.

Şubat ayının son dinletilerinde orkestrayı G. E. Lessing yönetmiş, solocu olarak ünlü çelloçalar Janos Starker'in katılmasıyla, Prokofiev'in 2. violonsel konçertosu yurdumuzda ilk kez çalınmış, C. Franck'ın re minör senfonisiyle M. Ravel'in La Valse'inin de yer aldığı program 26 ve 27 şubat günleri dinleyicilere sunulmuştur.

Mart ayının ilk dinletisi, ayın beşinci günü, Hikmet Şimşek'in yönettiği Cengiz Tanç'ın Divertimentosu'yla başlamış, ilk kez seslendirilen bu eserin ardından, Wanda Wilkomirska'nın yorumladığı, H. Wieniawsky'nin keman konçertosu sunulmuş ve dinleti Borodin'in 2. Senfonisiyle

son bulmuştur. 6 martta da gene aynı program verilmiştir.

12 martta Hülya Saydam, Chopin'in fa minör piano konçertosunu, 13 martta Orhan Nuri Göktürk, Mozart'ın si bemol majör fagot konçertosunu (K. 191) seslendirmiş, bu eserlerin yanısıra Beethoven'in 3. Leonore açımlığının ve Berlioz'un Fantastik Senfonisinin sunulduğu bu iki dinletiyi Franz Allers yönetmiştir.

19 ve 20 marttaki dinletileri G. E. Lessing yönetmiştir. M. Reger'in Türkiye'de ilk kez çalınan Bir Bale süitiyle, Bartok'un 3. piano konçertosunu ve Schumann'ın 4. Senfonisini içine alan programa pianoçalar Theo Bruins solocu olarak katılmıştır.

2 ve 3 nisandaki dinletilerde solocu İsmail Aşan, Brahms'ın keman konçertosunu Wilhelm Barth yönetiminde seslendirmiş, 9 ve 10 nisanda G. E. Lessing'in yönettiği dinletilere de başka bir kemancı: bayan Edith Peinemann katılarak Sibelius'ün keman konçertosunu sunmuştur. Orkestranın bundan sonraki dinletilerini de G. E. Lessing yönetmiş, 16 ve 17 nisanda Adnan Saygun'un 2. Senfonisi, 29 ve 30 nişanda da H. Pfitzner'in 3 Palestrina preludü'yle A. Bruckner'in re minör 9. Senfonisi Türkiye'de ilk kez seslendirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 1971'de, az da olsa, Türk bestecilerinin eserlerine programlarında yer vermesiyle ve pek çok yabancı eseri yurdumuzda ilk kez seslendirmesiyle dikkati çekmiş ve övgüye hak kazanmıştır.

Orkestra, 1971 mayısında Avrupa'nın çeşitli kentlerinde ilgiyle karşılanan dinletiler vermiştir.

RESİTALLER

Geçtiğimiz sanat yılı içinde, İstanbul'da müzik hareketlerinin en yoğunlaştığı ay olarak 1970 kasımını gösterebiliriz. Kültür Sarayında 2 kasım akşamı Suna Kan Gülay Uğurata ikilisinin sunduğu sonat programı, ayın ilk önemli resitaliydi. Sanatçılar, Schumann'ın opus 105 1. sonatını, Debussy'nin sonatını ve Brahms'ın opus 108 re minör 3. sonatını üstün bir başarıyla yorumladılar.

6 kasım cuma akşamı Kültür Sarayının dinleti salonu Suna Korat'ın dinletisiyle açıldı. Değerli sanatçıya, pianoda Andrea Giorgi eşlik ediyordu. Gluck'dan Benedikt'e uzanan yüklü programın en ilginç yanı, Cemal Reşid'in 12 Anadolu Türküsü'nden üçünün, salonda bulunan bestecinin eşliğinde sunulmasıydı. Suna Korat, özellikle o üç türküyü olağanüstü bir yorumla sundu; sanatçılar, dinleyicilere unutulmaz bir akşam yaşattılar.

13 kasım akşamı, yeni dinleti salonunda, soprano Jolanda Torriani ile gitarçalar Mauro Storti ikilisinin ilginç bir dinletisi yer alıyordu. Özellikle Mauro Storti, bu dinletide, usta bir sanatçı olduğunu ortaya koydu.

16 kasımda, Kültür Sarayının büyük salonunda, bas Ayhan Baran, Ergican Saydam'ın eşliğiyle ilginç bir program sunarak haklı bir başarı sağladı. Değerli sanatçı bu dinletide iki Türk bestecinin eserlerine de yer vermiş, kardeşi İlhan Baran'ın Uygulamalar adlı albümünden iki türküyle, Adnan Saygun'un On Halk Türküsü'nden üçünü sunmuştu.

Kültür Sarayı Dinleti Salonunda 20 kasım akşamı Ankara'lı iki sanatçı: kemançalar İlhan Özsoy ve violaçalar Ruşen Güneş yer aldı. Sanatçılara pianoçalar bayan Bilge Aydın eşlik ediyordu.

27 Kasım akşamı, dinleti salonunda, iki yabancı sanatçı: genç kemançalar Ernst Kovacic ve genç pianoçalar bayan Sunna Abram, Prokofiev, Ravel ve Franck'ın eserlerinden oluşan bir program sundular. Bu dinleti, Kültür Sarayının kısa süren yaşamının son dinletisi oldu ve o gece, büyük salonda IV Murat oyununun gösterisi sırasında çıkan yangın bu kültür ve sanat yuvasını kullanılmaz hale getirdi.

Aralık başından mart sonunadek İstanbul'da, yabancı kültür temsilciliklerinin ve Darüşşafaka Cemiyetinin düzenlediği dinletilerin dışında, önemli bir resital olmadı.

Mart içinde Maksim salonunda çalışmalarına başlıyan İstanbul Devlet Opera ve Balesi, gösterilerin yanısıra dinletilerine de mart sonunda, yeniden başladı. Maksim'de 5 nisanda Edith Peinemann'ın, Ergican Saydam'ın eşliğiyle verdiği resitali 12 nisanda Verda Erman'ın dinletisi iz-

ledi. 19 nisanda Jacques Dumont dörtlüsünü, 26 nisanda Münih operası solocularından soprano Stefanek-Moser'i, 3 mayısta çelloçalar Bernard Michelin'i, 17 mayısta da Devy Erlich'i dinledi İstanbul'lu müzikseverler.

OPERA VE BALE

İstanbul Devlet Opera ve Balesi, 1970-71 dönemine, «Beethoven Yılı» sloganına uyarak, Fidelio operasıyla girdi. Kültür Sarayında, Aydın Gün'ün sahneye koyduğu ve Robert Wagner'in yönettiği bu operada Leonore rolünü üç sanatçımız: Meral Alper, Melek Çeliktaş ve Leyla Demiriş paylaştılar. Florestan rolünde ise bir Alman tenoru dinledik.

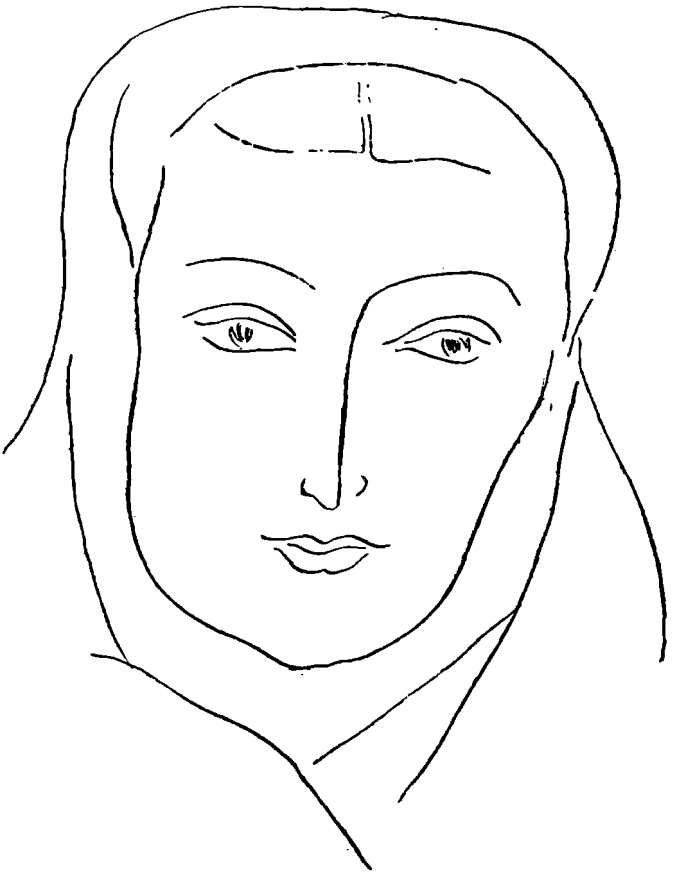
Kurum, Kasım ayında, sahnesinde, Verdi'nin Rigoletto operasına da yer verdi. Bu eserde de başka bir konuk sanatçı: İtalyan tenor Berardino Trotta görev alıyordu. Gilda rolünü yüklenen sanatçılarsa Suna Korat, Alis Manukyan ve Oya Tekin'di. Özcan Sevgen Rigoletto'yu büyük başarıyla oynadı.

Kültür Sarayında son olarak üç bale sunuldu. Bunlar: Glazunov'un Süiti, Stravinski'nin Orpheus'u ve genç Türk bestecisi Çetin Işıközlü'nün bestelediği, Alfred Rodriguez'in de koreografisini yapıp sahneye koyduğu Judith baleleriydi. İlk kez 25 Kasım'da sunulan bu program Kültür Sarayı'nın yanmasıyla son buldu.

Yangından sonra, Istanbul Devlet Opera ve Balesi Maksim salonunu kiralıyarak gerekli değişiklikleri yaptırdı ve 1971 Martında, Puccini'nin Tosca operasıyla bu salonun perdesini açtı. A. Gianni, Y. Danon ve S. Ahmet Yıldız'ın rol aldığı bu eseri R. Wagner'le G. F. Kuhn yönettiler. Gene Mart ayı içinde, aynı salonda, Verdi'nin La Traviata'sı sahneye kondu.

İstanbul Devlet Opera ve Balesi, yılın son eseri olarak bir Amerikan müzikalini: Neil Simon'un yazdığı ve Cy Coleman'ın müziklendirdiği Tatlı Charity'yi sundu. Azra Gün'ün baş rolünü oynadığı bu eser büyük ilgi gördü.

Devlet Opera ve Balesi, Maksim'de bir çocuk müzikaline de yer verdi. Kutup Ayısı (Polaria) adındaki bu eser de ilgiyle karşılandı.

Matisse : Desen

Ankara'daki Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne bağlı olarak, çalışan Istanbul Opera ve Balesi, 1971 yazı sonunda, ayrı bir Genel Müdürlük niteliğine kavuştu ve Istanbul Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü adını aldı. Kurumun başına, Istanbul Operasının kurucusu, değerli sanatçı Aydın Gün genel müdür atandı, Ankara Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne de, besteci Necil Kâzım Akses getirildi.

Istanbul Devlet Opera ve Balesi, 1971-72 çalışma dönemine, 1 Ekim 1971 gecesi, Maksim salonunda, Aydın Gün'ün sahneye koyduğu ve Pino Trost'un yönettiği, Puccini'nin, Altın Batının Kızı operasıyla başladı.

MÜZİK KULÜBÜ

Istanbul Devlet Opera ve Balesi kültür çalışmaları çerçevesinde gerçekleşen önemli bir olay da, bir Müzik Kulübü'nün kuruluşuydu. Üyelerine parasız konferanslar ve dinletilerden başka, gösterilerde de büyük indirim sağlayan bu kulüp, çalışmalarına 3 Nisan 1971 günü, Maksim salonunda, bu satırların yazarınca verilen bir konferansla başladı. Cemal Reşid Rey'in yaşamının, kişiliğinin anlatıldığı ve eserlerinden örneklerin sunulduğu bu konuşmayı 10 Nisanda Faruk Yener'in: Türklerde opera, operalarda Türkler konulu ilginç konuşması izledi. 17 Nisanda, gene bu satırların yazarı, bu kez Adnan Saygun'un yaşamından, kişiliğinden söz etti ve eserlerinden örnekler sundu. 23 Nisan günü Arın Karamürsel büyük ilgiyle karşılanan bir dinleti verdi. Viyana Halk Operası müdürü Albert Moser'in 24 Nisandaki konuşmasından sonra, 30 Nisanda, kemancı İlhan Özsoy ve çelloçalar Ali Avcıoğlu bir dinleti sundular.

Müzik Kulübünün Mayıs ayındaki ilk dinletisi, ayın yedinci günü, obuacı Celâl Akatlar'ın ve Devlet Operası sanatçılarından Perihan Pamukbezci, Tahir Tahirgil, Umay Sezen, Leonida Asteris, Jale Vardarlı, Mine Mater, Songür Ünal'ın katılmasıyla gerçekleşti. 14 mayısdaki dinletide Avusturyalı pianoçalar Nikolaus Wiplinger'i izliyen dinleyiciler, 21 mayıs akşamı da Uğurtan Aksel'in arp resitalini ve soprano Begüm Erdem'in, Anton Webern, Arnold

Schönberg, Adnan Saygun, Cemal Reşid ve Yalçın Tura'nın eserlerini içeren ilginç programını dinlediler.

Mayıs ayındaki konuşmaların ilkini, 8 mayıs akşamı Saadet İkesus Altan yaptı. İnsan sesi ve opera başlığını taşıyan bu konuşmayı, 15 mayısta Yalçın Tura'nın, Ulvi Cemal Erkin'in yaşamı, kişiliği ve eserleri konusundaki konuşması izledi. Ayın son konuşmasını, 28 mayıs günü, Gustav F. Kuhn yaptı. Sanatçının ele aldığı konunun başlığı: Gerçek Mozart'dı.

Yaz aylarında çalışmalarına ara veren Müzik Kulübü 15 ekimde, Saim Akçıl, Ergican Saydam ikilisinin dinletisiyle yeni çalışma dönemine başladı. 16 ekimde, bu satırların yazarının, Ferit Alnar'ın yaşamı, kişiliği ve eserleri konusundaki konuşmasını, 22 ekimde Uğurtan Aksel'in dinletisi izledi.

ANKARA

Ankara Devlet Opera ve Balesi bu dönemde önemli bir yenilik getirmemiş, daha çok, önceki yıllarda sahneye konmuş eserlerin tekrarlanmasıyla yetinmiştir. İstanbul'da da gösterilen üç bale, Glazunov'un Süiti, Stravinsky'nin Orpheus'u ve Çetin Işıközlü'nün Judith'i, kurumun başlıca yeniliği olarak kalmıştır.

SANATÇILARIMIZIN YURT DIŞINDAKİ BAŞARILARI

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın Avrupa Turnesi 13 mayıs 1971'de Belgrad'da, solocu İdil Biret'in katıldığı ve Gotthold E. Lessing'in yönettiği dinletiyle başladı, 2 haziran 1971'de Leverkusen'de, solocu Suna Kan'ın katıldığı ve gene G. E. Lessing'in yönettiği dinletiyle son buldu. Orkestra bu gezi sırasında, Maribor, München, Stuggart, Karlsruhe, Rüsselheim, Holzminden, Hameln, Kiel, Hamburg ve Bonn'da da birer dinleti verdi. Geziye, G. E. Lessing'den başka, değerli yönetici Hikmet Şimşek, İdil Biret ve Suna Kan'dan başka, Ayla Erduran da katıldılar.

Avrupa basınında ilgiyle karşılanan ve övgüye lâyık

görülen bu dinletilerin programında şu eserler yer alıyordu:

Adnan Saygun: Dictum Deyiş, opus 49; Ferit Tüzün: Türk Kapriççiosu; S. Rahmaninov: 3. piano konçertosu; Mendelssohn: keman konçertosu; M. Bruche: 2. Keman konçertosu; J. Brahms: 1. Senfoni; A. Dvorak: 8. Senfoni.

Sanatçılarımızın yurt dışındaki çalışmaları arasında, Leylâ Taner'in Almanya'da, Hülya Saydam'ın çeşitli Avrupa ülkelerinde ve İsrail'de verdiği dinletileri sayabiliriz.

Genç pianoçalarımız Verda Erman'ın, Amerika'nın en önemli yarışmalarından biri sayılan Leventritt yarışmasında, son elemeye kalan 4 pianoçalar arasına girmesi (seçici kurul birinci seçmemiş ve dört yarışmacıyı eşdeğerde saymıştır.) mayıs ayının sevindirici olaylarından biriydi.

Dormen Tiyatrosu, Erol Günaydın Cemal Reşid Rey ikilisinin eseri olan İstanbul Masalı'nı nisanda Roma'da, mayısta da Londra'da başarıyla oynadı.

Bu yıl 50. yaşdönümünü kutlıyan değerli bestecimiz İlhan Usmanbaş'ın yeni başarısı da, yılın, son, sevindirici olayı oldu. Bilindiği gibi, Usmanbaş, İsviçre'de iki yılda bir açılan, uluslararası bale müziği yarışmasında ikinci ödülü kazanmıştı (Birinci ödül verilmediğinden, bu başarı birincilik sayılabilir). İşte, Usmanbaş'ın ödül alan bu eseri, 1971 ekiminde, Genève de sahneye kondu ve ilk gösterilerde orkestrayı yönetmek üzere, bestecimiz ortaya çağrıldı. Kendisini, bir kez daha yürekten kutlarız.

Tanınmış İtalyan rejisörü Fellini, Satiricon filminde, elektron müziği alanındaki çalışmalarıyla ün yapmış bulunan bestecimiz İlhan Mimaroğlu'nun bir eserini kullanmıştır.

Mimaroğlu manyetik şerit ve keman için hazırladığı Music plus one adlı eseriyle, Amerika'nın önemli sanat ödüllerinden birini, Guggenheim ödülünü kazanmıştır.

YABANCI KÜLTÜR TEMSİLCİLİKLERİNİN ÇALIŞMALARI

Yurdumuzdaki yabancı kültür temsilcilikleri arasında müzik çalışmaları yönünden en başarılı olanı bu yıl da

gene Avusturya Kültür Temsilciliğiydi. Aralık ayında Vladimir Orloff'u Ergican Saydam eşliğiyle ve Yıldız Dağdelen'i Max Hallecker eşliğiyle sunan bu temsilciliğin gerçekleştirdiği en önemli olay 29 aralıkta, ölümünün 25 yıldönümü dolayısıyla düzenlenen Anton Webern gecesiydi. Bu satırların yazarının bir konuşmasıyla başlıyan gece Orhan Borar, Tahsin İncirci, Panayot Abacı ve Ali Avcıoğlu'ndan oluşan dörtlünün İstanbul'da ilk kez seslendirdiği opus 9, Altı Bagatel'le ve yurdumuzda ilk kez seslendirilen opus 28, yaylı dördülü'yle devam etti. Soprano Begüm Erdem'in pianoçalar Yıldız Künutku eşliğinde, yurdumuzda ilk kez seslendirdiği opus 4, 5 Şarkı'yla son buldu. Böylece, ölümünden 25 yıl sonra, çağımızın bu büyük bestecisinin birkaç eserini, yurdumuzda, kendi sanatçılarımızdan dinleme olanağına kavuştuk.

Avusturya Kültür Temsilciliği 1971'de de, ilginç dinletiler ve konuşmalar sundu. Bunlar arasında, Viyana Oda Müziği Topluluğu'nun, kemançalar Peter Efler'in, soprano Güher Güney'in, Viyana Flüt Üçlüsü'nün, mezzosoprano Yıldız Dağdelen'in, gitarçalar Konrad Ragossnig'n, soprano Hanny Steffek Moser'in, Nikolaus Wiplinger'in dinletileriyle, değerli bestecimiz, Prof. Dr. Bülent Tarcan'ın bir konuşmasını sayabiliriz. Özellikle, Yıldız Dağdelen'in 13 marttaki dinletisi, çağdaş besteci E. Krenek'in bir şarkı dizisini yurdumuzda ilk kez başarıyla seslendirmesi bakımından ilginçti.

Bu dinletilerin çoğu, İstanbul'dan başka, Ankara, İzmir, Eskişehir, Bursa gibi kentlerde de tekrarlandı.

Türk Alman Kültür Merkezi de, başka konulardaki çalışmalarının yanısıra ilgi çekici dinletiler düzenlemeye devam etti. Bunlar arasında, Yıldız Dağdelen'in, Batı Almanya Korno üçlüsünün, Gülden Turalı Hülya Saydam ikilisinin, Raffi Geliboluluoğlu'nun (Aziz Kortel eşliğiyle), Güzin Gürel'in (Yıldız Künutku eşliğiyle), Toni Goth altılısının dinletileri sayılabilir.

İtalyan Kültür Merkezi'nin düzenlediği birkaç dinleti arasında en önemlisi, genç pianoçalar Ova Sünder'in 9 nisan 1971 akşamı sunduğu resitaldi. Scarlatti, Beethoven, Chopin ve Ravel'in eserlerini başarıyla yorumlıyan sanatçı, özellikle, değerli bestecimiz Kemal Sünder'in opus 9

piano süitinin son parçası olan Horon'da her türlü övgünün üstüne çıktı.

MÜZİKLİ OYUNLAR

Son yıllarda tiyatrolarda boygösteren dermeçatma, sözümona «müzikli» oyun furyası 1970 - 1971'de de sürüp gitti. Gerçekten müzikli oyun olarak ancak iki eser sahneye kondu: bunların biri, yaz başında Dormen Tiyatrosunda gösterilen ve İngiltere'ye de götürülen İstanbul Masalı'ydı. Erol Günaydın yazmış, Cemal Reşid Rey müziklendirmişti. Öteki müzikli oyun da 21 Aralıkta Ankara'da A.S.T. oyuncularınca oynanmaya başlıyan, Oktay Arayıcı'nın yazdığı ve Yalçın Tura'nın müziklendirdiği Nafile Dünya idi.

Bu yerli eserlerden başka, Devlet Tiyatrosu da yeni bir müzikli oyun sahneye koyup, Ankara ve İstanbul'da temsil etti. Don Quijote'nin serüvenlerini ele alan bu oyun Mançalı Adam başlığını taşıyordu.

İstanbul Devlet Opera ve Balesince sahneye konan Tatlı Charity'den daha önce söz ettik.

YAYINLAR

Yurdumuzun en eski ciddi müzik dergisi olan Orkestra, yaşamını sürdürerek 100. sayısına ulaştı. Derginin, Anton Webern (90), Bela Bartok (92) ve İgor Stravinski (99)'ye ayırdığı özel sayılar büyük ilgi gördü.

Ankara Türk Filarmoni Derneğinin yayınladığı Filarmoni dergisi de ilginç yazılarla yaşamını sürdürdü.

Faruk Yener'in Milliyet Yayınları arasında yayınlanan Müzik Kılavuzu büyük ilgi gördü ve kısa zamanda satılıp tükendi.

Gültekin Oransay'ın yayınladığı Küğ dergisinde bu yıl bir kıpırdanma görülmedi. Oransay'ın T.R.T. Yarışmalarında ödül alan, eseri: Türk Halk Ezgilerini Çözümleme Yöntemi, Ankara'da, 1971 temmuzunda, T.R.T. Merkez Müzik Dairesince T.R.T. de hizmet içinde kullanılmak üzere 200 adet bastırıldı.

Bunların dışında, geçtiğimiz yılda, sözü edilmeğe değer, müzikle ilgili bir yayın olmadı.

YILDÖNÜMLERİ

1970 yılı, üç bestecinin değişik yıldönümlerini içeriyordu; bunlar: Beethoven'in 200. doğum yıldönümüyle, 20. yüzyılın iki dev bestecisinin, Anton Webern'le Bela Bartok'un 25. ölüm yıldönümleriydi.

Bartok'u anmak için yurdumuzda da bir anma komitesi kurulmasına karşın, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının seslendirdiği birkaç eserler, İstanbul Radyosunun, bu satırların yazarınca hazırlanan anma programının dışında pek önemli bir şey yapılmadı.

Webern ise, sadece, Istanbul Radyosunda, gene bu satırların yazarınca hazırlanan bir programla ve Avusturya Kültür Temsilciliğinde düzenlenen bir Webern Gecesiyle anıldı.

Orkestra dergisinin, her iki sanatçı için birer özel sayı çıkarması övgüyle karşılandı.

1971 de de, 20. yüzyılın bir başka sanatçısının, Manuel de Falla'nın 25. ölüm yıldönümü yer alıyordu. Bu soylu sanatçıyı anmak için, bugünedek yurdumuzda hiç bir şey yapılmadı

SON GELİŞMELER

1971 yılı içinde, İstanbul için umut verici birtakım olaylar gelişti. Bunların başında Istanbul Devlet Opera ve Balesinin ayrı bir Genel Müdürlük hâline getirilişi geliyor.

Ankara'dan sonra, Istanbul'da da bir Devlet Konservatuarı kurulması öngörüldü ve bu iş için Fuat Türkay görevlendirildi. Istanbul Devlet Konservatuarı, şimdilik Levent'te kiralanan bir binada 1971 72 öğretim yılına başladı.

Son sevindirici olay ise, kasım başında Kültür Bakanlığına bağlı bir «Şehir Orkestraları Genel Müdürlüğü» nün kurulması ve Istanbul Şehir Orkestrasının bu Genel Müdürlüğe bağlanması oldu.

T.R.T. ÖDÜLLERİ

1970 71'in en önemli kültür ve sanat olayı olarak TRT Kültür, Sanat ve Bilim Ödülleri'ni gösterebiliriz. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, yurdumuzda, yaratıcı güçleri uyandıran, eser vermeğe çağıran bu denli geniş çaplı, böylesine büyük bir dürtü olmamıştı. Değişik konularda ortaya konan pek çok ödülün yanısıra, müziğin çeşitli dalları için 130 ödül ayrılmıştı. Müzik yarışmalarına gönderilen toplam 218 eser arasından seçilerek ödüle lâyık görülenleri, yaratıcılarını ve seçici kurul üyelerini aşağıya sıralıyoruz:

Çağdaş Türk Sanat Müziği

1) Sabahattin Kalender: Başarı Ödülü (Orkestra Süiti)
2) Yalçın Tura: Büyük Ödül (Çok Seslendirilmiş Halk Türküleri)
   Cenan Akın: Büyük Ödül (Çok Seslendirilmiş Halk Türküleri)
   Yalçın Tura: Başarı Ödülü (Çok Seslendirilmiş Halk Türküleri)
   Cenan Akın: Başarı Ödülü (Çok Seslendirilmiş Halk Türküleri)
   Seçici Kurul: İlhan Baran, Gültekin Oransay, Hikmet Şimşek.

3) **Çağdaş Türk Eğitim Müziği**

   Yalçın Tura: 6 tane İki Sesli Okul Şarkısı Ödülü
   Cenan Akın: 1 tane İki Sesli Okul Şarkısı Ödülü
   Hasan Toraganlı: 1 tane İki Sesli Okul Şarkısı Ödülü
   Hazar Alapınar: 1 tane İki Sesli Okul Şarkısı Ödülü
   Seçici Kurul: Necil Kâzım Akses, Hikmet Şimşek, İlhan Usmanbaş

4) **Çağdaş Türk Hafif Müziği**

   Yalçın Tura: 2 Başarı Ödülü, 2 Mansiyon
   Fikret Kızılok: 1 Başarı Ödülü
   Cenan Akın: 1 Mansiyon

(Bu yarışmada Büyük Ödül kullanılmamıştır.)
Seçici Kurul: İlhan Baran, Erdoğan Okyay, Cengiz Tanç, İlhan Usmanbaş, Şerif Yüzbaşıoğlu

5) **Geleneksel Türk Sanat Müziği Çok Sesli Eserleri**

Yalçın Tura: 1 Mansiyon (Itri'nin Yürük Segâh Semaisi İki Sesli İşlemesi) (Bu kolda Büyük ve Başarı Ödülleri kullanılmadı.)
Seçici Kurul: Kemal İlerici, Dr. Güntekin Oransay, Çinuçen Tanrıkorur, Tarık Kip

6) **Geleneksel Türk Sanat ve Halk Müziği Çalgı Metodları ve Solfej Kitapları**

Cinuçen Tanrıkorur: Telli Çalgılar Metod Büyük Ödülü (Ud Metodu)
Emin Akan: Telli Çalgılar Metod Başarı Ödülü (Tanbur Metodu)
Şinasi Özel: Telli Çalgılar Metod Başarı Ödülü (Bağlama Metodu)
Seçici Kurul: Ferit Alnar, Ercümend Berker, Selâmi Bertuğ, Ruşen Kam, İlhan Usmanbaş

7) **Geleneksel Türk Sanat ve Halk Müziği Bilimsel Araştırmaları**

Dr. Gültekin Oransay: Başarı Ödülü (Türk Halk Müziği Ezgilerini Çözümleme Yöntemi) (Bu Kolda Büyük Ödül kullanılmadı.)
Seçici Kurul: İlhan Baran, Ercümend Berker, Mithat Fenmen, Cüneyt Orhon, Bülent Tarcan

Ne yazık ki, pek çok işimiz gibi, mutlu başlıyan bu olay da mutsuz sonuçlanmış, ödüller verildikten sonra, bir an önce kamu oyuna sunulması, asıl yargıcı olan halkın önüne çıkarılması halka maledilmesi gereken bu eserler rafa kaldırılmış, daha da kötüsü, nereden geldiği bilinmiyen ve çeşitli konularda ödül kazanan sanatçıların çoğunun solcu olduğunu ileri süren bir «jurnal» a dayanılarak, TRT'nin yeni genel müdürünce «yararlanılamaz» diye damgalanmış ve bugünkü Türk kültürünün temsilcisi sayılan birçok sanatçının alınteri, göznuru ürünü karan-

lıklara terkedilmiştir. Ulusal çalgılarımızın çalmışını, ilk kez, bilimsel yöntemlere bağlıyan bir «tambur metodu»nun, bir ud, bir bağlama «metodu»nun, çokseslendirilen ve folklor öğesi olmaktan kurtulup dünya müziğinin üyesi haline dönüşen bir halk türküsünün, eğitimcilerimizin büyük bir gereksinmeyle bekledikleri, çağdaş pedagoji anlayışına, ana dilimizin, kendi öz müziğimizin yapısına, karakterine uygun düşen yeni bir okul şarkısının, geleneksel müziğimize yeni bir yaşam olanağı vermek amacıyla çokseslendirilmiş bir «Itri» ezgisinin, halkımızın zevkini bozan, uydurma eğlence müziklerine karşı, tutulması gereken yolu gösteren, sanat değeri olan bir hafif müzik parçasının, sol'la, solculuk'la ne gibi bir ilişkisi olabileceğini, bunları «yararlanılamaz» fetvasıyla rafa kaldırmanın yurtseverlikle nasıl bağdaşacağını soran bir kişi de çıkmamıştır. (Üstelik, bu eserlerden biri, daha önce de belirttiğimiz gibi, kurum içinde yararlanılmak üzere çoğaltılmış bulunmaktadır.)

Geçtiğimiz yıl içinde yaratıcı gücü destekliyen bir başka önemli olay da Akbank'ın, kuruluşunun 25. yıldönümünü kutlamak amacıyla, bestecilerimize eserler ısmarlamasıdır. Ismarlama yapılan bestecilerden Ferit Alnar 10 Yunus Emre ilâhisini, Necil Kâzım Akses Yaylı Dördlünü ve Cemal Reşid Rey Orkestra için Türkiyemiz adlı rapsodiyi tamamlayıp ilgililere teslim etmişlerdir.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, olayların dizimiyle ortaya çıkan görünüm hiç de iç açıcı değil. Gene, seslendiricilerimiz, aynı sakızı çiğnemekten usanmamışlar. Gene, seslendirilen çağdaş Türk eseri iki elin parmaklarından az. Gene, radyolar halkın beğeni düzeyini alabildiğine indirme yarışında. Gene, milyonlarca yurttaşımız, en ilkel duyguları sömürme çabası içinde bocalıyan plak yapımcılarının verimiyle yetinmek zorunda kalmış. Gene, milyonların eğitilmesi, aydınlığa kavuşturulması için dişe dokunur bir şey yapılmamış. Gene, o güzelim nakışları işliyen, kilimleri dokuyan, şiirleri, manileri düzen, ezgileri yaratan, yeryüzü-

nün en ince beğenili, en duygulu, yaşantısını, türküyle, şiirle, nakışla sürdüren, en sanatsever uluslarından biri, kendini halk, kendi zevksizliğini halkın zevki sanan çarpık kafaların «halk böyle istiyor» yargısına terkedilmiş. Daha da kötüsü, bütün güzellikleri unutup, ancak çıplak varlığını sürdürebilme çabası içinde bırakılmış.

Bu karanlık tabloya düşen tek ışık, bir Kültür Bakanlığının kuruluşu oldu. O da, şimdilik, çalkantılı bir denizin dalgaları arasında, yeni yeni beliren bir adacık gibi.

Chagall: Kompozisyon

1971'de TÜRK SİNEMASI

Çetin A. ÖZKIRIM

Geçen yıl, 1970'te Türk sinemasından bu sayfalarda söz ederken şöyle demiştik: «... ister beğenelim, ister beğenmiyelim, ister yeterli bulalım, ister bulmıyalım, bir Türk sineması vardır. Bunun karşıtını söylemek, gerçekleri görmezden gelmek olur.» Bu gerçeği kanıtlamak için, bir «Susuz yaz»ın Uluslararası Berlin Film Festivalinde birincilik ödülü kazandığını, bir «Umut»un Cannes Film yarışmasında alkışlandığını, bir Devlet Film Arşivinin kurulduğunu, bir Türk Sinematek Derneğinin binlerce üyeye sahip bulunduğunu tekrarlamak gereksiz. Yüksek öğrenim ve lise çevrelerinde gelişen genç sinemaseverlerin düzenledikleri amatörce gösteriler, yarışmalar, konuşmalar, tartışmalar da bu gerçeğin kanıtı olarak söylenemez. Türk sinemasının varlığının tek kanıtı, Türk sinemasıdır. Bir başka deyişle, Yeşilçam sokağı... Adı anılınca yüzümüzü buruşturduğumuz, dudak büküp, küçümsediğimiz, hor gördüğümüz Yeşilçam sokağı.

1971 yılı içinde Türk sinemasında olup bitenlere geçmeden önce dilerseniz, Türk sinemasının simgelendiği Yeşilçam'a, alışkanlıklarımızdan sıyrılmaya çalışarak, tarafsızca bir göz atalım.

BOY HEDEFİ

Yıllar yılı tüm aydınlarımızın, eleştirmecilerimizin, en hoşgörülü seyircimizin boy hedefi olarak seçtikleri film yapımcıları olmuştur. Bu boy hedeflerine açılan veryansın ateşe genellikle yönetmeni, senaryocusu, oyuncusu, teknikeri de zaman zaman gizli, zaman zaman da açıktan açığa katılmışlardır.

Bir açıdan bakıldığı zaman yapımcılar Türk sinemasının içinde bulunduğu çıkmazın gerçek sorumlularıdır. Bizim de sırası geldikçe tekrarladığımız gibi, bu kişiler sinemaya öteden beriden rastgele sokuluvermişlerdir. Kimisi tecimin kırk çeşidini deneyip sonunda sinemada karar kılmış, kimisi gününü gün etme ilkesine (!) uyarak Yeşilçam'a gelmiş kişilerdir.

Bir başka açıdan bakarsak, bu kişilerin yeteneksizliği, kapkaççılığı, sorumsuzluğu bir başka anlam taşır elbette... Toplulumuzun her alandaki ortamı ile aynı paralelde olan Türk sinemasının koşulları üstesinden kolay kolay gelinemiyecek kadar ağırdır. Yapımcı için ya deveyi gütmek. ya da diyardan gitmek olanakları vardır. Üstelik diyardan çekip gitmek de kolay değildir.

Bir yapımcı yatırımda bulunduğu filmden para kazanmak ister. Tıpkı bir gazete, dergi sahibinin, bir yayıncının, bir tiyatro yöneticisinin, bir kitap yazarının, bir işletmecinin, bir sanayicinin, bir tecim adamının en doğal isteği gibi... Ve nasıl bir gazete sahibi, gazetesinin değerli, başarılı, okunan, aranan bir gazete olmasını arzu ederse, bir yapımcı da filminin aynı zamanda güzel, değerli, başarılı, aranan bir film olmasını da ister... Çoklukla bu iki istek bir araya gelmez. Yani film ya para getirir, kötüdür. Ya iyidir, kazanç sağlamaz. Ya hem para getirmez, hem de kötüdür Kazanç sağlanmayan, kötü filmlerin yapımcısı diyardan, ardında yüzbinlerce liralık bono bırakarak gitmek zorunda kalır. İyi film yapıp, para kazanamıyan yapımcı direnmeye, başka çıkar yollar aramaya başlar. Çabaladıkça olanaklarını yitirir. Yitirdikçe çıkmazına saplanır. Kötü film yapıp para kazanan yapımcı, bir rastlantı sonucu bulduğu yönetimine sıkı sıkıya sarılır. Yerini bulur, yerleşir. O artık Yeşilçam'ın kişisidir. Bir başka deyişle Türk sinemasının yapımcısı... Deneysel yolla elde ettiği kurallarından, alışkanlıklarından onu kimse geri çeviremez artık. Üstelik bu direnişinde de kendi yönünden yerden göğe kadar haklıdır. Buna karşın içinde hep gizliden gizliye hem başarılı, hem de kazanç sağlayan film yapabilmenin özlemi yatar. Kendini güçlü saydığı bir gün bu özlemini denemiye kalkar. Sonuç olumsuz çıkınca eski yöntemlerine, alışkanlıklarına vazgeçilmez sı-

kılıkla yeniden sarılıverir. Bu durumun yüzlerce nedeni vardır elbette. Ama bunları birer birer sıralamak gereksizdir. Yirmi yıldır tekrar tekrar yazıp söylediğimiz bu gerçekleri, yeni kurulan Kültür Bakanlığının genç ve iyi niyetli sorumlusuna açık mektuplarla açıklıyan (!) kişilere dönmek elbette gereksizdir.

Bu yıl üçüncü kez tekrarlanan Adana Altın Koza Film şenliğinde bir yapımcı ikincilik ödülünü kazanan filmine verilen armağanı alırken şöyle demişti: «Ben bugüne kadar hep kötü filmler yaptım. Kötü iş filmleri... Yani yalnızca para getiren filmler. Ama bundan sonra iyi filmler yapacağım...» Yapabilir mi, yapamaz mı? Bilinmez. Ama bir gerçek var ortada, Türk sinemasının boy hedefleri de iyi şey yapmak istiyorlar. Onlara iyinin, güzelin, başarının ne olduğunu göstermek gerek. İyiyi, güzeli yapanı diğerinden ayırmak gerek... Onların ayakta kalmasını sağlamak gerek.

GÖKTE YILDIZ ELLİDİR

Boy hedeflerinden sonra veryansın edilen bir başka suçlu da yıldızlardır. Bir filmden seksenbin, yüzbin, yüzellibin lira kazanan kişiler o film için ancak onbeş - yirmi günlerini verebilirler. Senaryoyu okumaya zamanları yoktur. Olağanüstü kişiliklere sahip olduklarına inanırlar. Bir günde iki ayrı filmde birden oynıyanları bulunur. Zamanları son derece değerlidir. Yirmidört saatin yirmiiki saati çalıştıkları olur. Bunun için uyku giderici ilâçlar alırlar. Bu yüzden sinirli, tedirgindirler. Her rolde hep aynı kişiliği sürdürürler. Takma isimleri gibi kendilerine yakıştırılan iğreti kişiliği...

Aslında gökte yıldız ellidir ve de ellisi de bellidir elbette. Yıldızlar gökten zenbille inmez. Yıldızları filmciler yaratır. Gazeteler, dergiler bu yaratığa seyirciyi inandırır. Sonunda yıldız kendi olağanüstü kişiliğine inanmıya başlar. Bir kez bu inanç pekişti mi, olan olmuştur artık. Aslında onlar da yıldız yerine oyuncu olmak isterler. Ama bilirlerki oyuncu oldular mı para kazanamazlar. Para kazanmak için çok para istemek gereklidir. Çok filmde oynamak, hem de renkli filmde görünmek, adını afişlerin

en başına yazdırmak bir zorunluktur. Bunları yaptıramadınız mı yıldız olamazsınız. Yıldız olamazsanız ayakta kalamazsınız. Oysa onlar da bilirler takma isimleri gibi iğreti kişilikler içinde hep aynı göründüklerini... Onlar da bilirler yirmi gün ayırabildikleri bir filmin başarılı, yeterli olamıyacağını... Hırçınlıkları, içkiye düşkünlükleri, tedirginlikleri de bu yüzdendir çoklukla. Bu yüzden de yıldızları birden parladığı gibi, birden sönüverir.

Ellisi de belli olan yıldızların içinde bir kaçı vardır ki canını dişine takar. Cümle maskaralığa inat uğraşına saygı duyup, saygı gösterir. Bir de bakarsın Fatma Girik isimli, güzel gözlü, iri göğüslü bir yıldızdan Avanos Ağa'nın kızı bir Zelha çıkmış ki, Zelha derim sana...

Diyeceğim yıldız deyip, dudak büküp, çemkirip geçmek yakışıksız. Yüreğin elverir, gücün yeterse yıldızın da elinden tutmak gerek. Yıldız dediğin Yeşilçam'ın bir parçası...

ELİ ÇANTALILAR

Konak sinemasının galasında boy göstermek, altı kırkbeşte Kent'te variyetli aile kızları ile fingirdeşmek, Sinematek gösterilerinde yabancı dil yeteneklerini ve yüksek sesle gülerek aydın şakacılığını belirtmek için yabancı filmleri izleyenler bir rastlantı sonucu bir Türk filmi görseler hemen senaryoya yüklenmeye başlarlar. Ne öyküyü bırakırlar ortada didik didik edilmedik, ne de kişileri... Senaryocuyu bilgisizlikle, yeteneksizlikle suçlayıp, kıyasıya alaya alırlar.

Ne diyeceksiniz, bu, onların alışkanlıklarıdır. Bizim senaryocularımızın da alışkanlıkları vardır. Örneğin yaşam alışkanlıkları. Sonra yaşam alışkanlıklarını sürdürebilmek için senaryo yazmak alışkanlıkları...

Bir senaryocu tanırım yıllardır. Belki yüzlerce Türk filminin senaryosunu ve yine yüzlercesinin konuşmalarını yazmıştır. Elinde bir çantası vardır, içi kitaplarla dolu... Romanlar, hikâyeler. Kendininkiler, başkalarının yazdıkları. Öğleden önceleri film şirketlerini dolaşır. Siparişleri alır. Aşk filmi, serüven filmi, polis filmi, seks filmi... Sonra gider Tepebaşı'ndaki bir kahveye oturur başlar yaz-

maya. Orada sıkılır, yorulur. Çıkar, gelir Taksim'de bir kahveye gene yazar yazar... Yorulunca haydi ordan Kurtuluş'a bir başka kahveye. Yazar da yazar... Ordan evine gider. Sabahlara kadar gene yazar ha, yazar... Bütün bilgisizliği, yeteneksizliği ile durmadan yazar. Yirmi şu kadar yıldır yazar. Konak sinemasının galasına, Kent'in altıkırkbeşine gidenler onun senaryolarını alaya alırlar ama o Yeşilçam'ın birinciye gelen senaryocusudur. Herkes onu arar. Herkes ondan memnundur. O, onların ne istediğini bilir, onlar onun ne yazacağından emindirler. Yirmi şu kadar yıldır yazan bu senaryocunun şayak bir paltosu, ütüsüz bir takım elbisesi, kalın bir çantası, Kurtuluş'ta bir çatı katı ve herkesin beğeneceği bir senaryo yazabilme umudu vardır. Kesinlikle söyleyebilirim ki, yazabilir de...

ORKETRANIN ŞEFİ

Bir sinema yapıtını bir senfoniye benzetir bazıları. Filmin yönetmenini de bir orkestranın şefine... Sanmam ki, başarısız bir senfoniyi, yeteneksiz bir orkestra ile sunmak zorunda kalan bir orkestra şefi kıyasıya yerilsin... Kimbilir belki de yerilir. Üstelik yerilmek de gereklidir

Bizim filmlerin yönetmenleri gerçekten orkestra şeflerine benzerler. Akortsuz, bozuk enstrümanları çalmak zorunda kalan, yeteneksiz müzisyenleri yönetmek zorunda kalan bir orkestranın şefine...

Gelişigüzel bir öyküden, gelişigüzel yazdırılan bir senaryo sürülür yönetmenin önüne. Bir yıldız ya da iki yıldız adanır emrine, iki haftalığına... Her kutusu ayrı markaları taşıyan renkli filmler verilir. Ucu ucuna bir yatırım olanağı ve tüm sorumluluk... Yönetmenin ne bir sendikası, ne yarın garantisi, ne yaşlılık ne de hastalık sigortası vardır. İki filmi üst üste tutmadı mı, düpedüz işsizdir yani aç!

Bütün bunlara karşın yönetmenler çıkar Türk sinemasında. Dört başı mamur filmler yapar. Tüm katı koşullara gerip göğsünü söyliyeceğini söyler. Sonra bir sinema derneğinde gösterilir yapıtı. Eli kalem tutan, ağzı laf yapan aydın kesimi seyreder filmi soluk soluğa... İçlerinden biri gerine gerine bastırır yargıyı: «Oldukça ilginç... He-

le bazı bölümler çok patetik...» Dört bir yandan esen rüzgârlara karşı çıkmaya alışık yönetmen şaşırır. Sonra içtenlikle sorar: «Sağol ağam, sağol ya, o dediğin ne ki?»

Orkestranın şefi yalnızca orkestrası ile uğraşsa, belki de herşeye rağmen başaracak işini. Başarıyor da... Gelgelelim dert bir değil ki. Cümlesi yetmezmiş gibi, bir de «patetik» çiler var...

ŞERBETLİLER

Hani eskiden şeyhler varmış, müritlerini okur, üfler bir de şerbet içirir, sonra yılanların, çıyanların arasına salıverirlermiş. Salıverirlermiş de, ne yılanlar ne çıyanlar sokabilirmiş bu kişileri...

Yeşilçam'ın böylesi şerbetli kişileri vardır. Kameramanlar, ışıkçılar, reji asistanları ve figüranlar... Açlığa, yokluğa, çekim zorluklarına karşı şerbetli kişiler...

Bir Gani Turanlı derler fotoğraf direktörü vardır, şerbetlilerin piri... «Ağıt» filmini çekerken koca dağlar yıkılır yanına, yöresine, sağına, soluna ve de tepesine. O kılını kıpırdatmadan sürdürür uğraşını. Hık diye alsa alacak Azrail canını ya, Turanlı'nın umurunda mı? Yeter ki çekim etken olsun, gerçek olsun, güzel olsun...

Evet Yeşilçam boy hedefleri, yıldızları, eli çantalıları, orkestra şefleri ve şerbetlileri ile Türk sinemasının simgesidir. İran'da, Afrika'da, Arabistan'da, Almanya'da filmler çeken, seks ve serüven konularına el atıp sansür için ayrı, sonrası için ayrı bölümler hazırlıyan, masallardan medet uman, eski yeni yabancı filmleri kopya etmekten kaçınmıyan, western'lere, seriyallere yönelen, şarkıcılardan yararlanmıya çalışan Yeşilçam bir kurtuluş yolu arıyor.

Gerçeği söylemek gerekirse şimdilik bu bilinçli, yeterli, düzenli bir arayış değil. Üstelik Türk sinemasının varlığını kabul etmeyenler, onu küçümseyenler, hor görenler işi büsbütün karıştırıyorlar. Aslında Türk sinemasını kurtarmak için Yeşilçam'ın varlığını kabul etmek gerek. Böylece Türk sinemasının varlığı ve onun sorunları ortaya çıkmış olacak. Bir kez tanı (teşhis) konuldu mu ötesi gelecektir.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, şimdi gelelim geçen yıl Türk filmciliğinde olup bitenler. Aşağıda yazılanlar, belirli bir sıralamaya göre değil, geçen yıl bıraktığımız günceden bu yana, zaman içindeki oluşumuna göre yer almıştır:

AFRİKA YOLCULARI: 1970 yılının Ekim ayı sonlarında Saner Film ekibi siyah Afrika'ya doğru yola çıkıyordu. Kenya'da dış sahneleri çekilecek olan bu film «Turist Ömer Yamyamlar Arasında» adını taşıyordu. Başrolünü Sadri Alışık'ın oynadığı bu komedi, geçen yılın kazanç sağlıyan filmlerinden biriydi. 1970 yılına kadar bu tür filmler Belgrat ormanlarında çekilir, arasına yabancı filmlerden aktarma bölümler eklenirdi. «Turist Ömer Yamyamlar Arasında» hiç değilse bu kötü geleneği yıkıyordu.

YABAN ÜLKELERDE ÇALIŞANLAR: Yine 1970'in Ekim ayında Türk sinemasının önde gelen isimlerinden Filiz Akın ile Cüneyt Arkın İran'a gittiler. Orada «Hz. Süleyman ve Saba Melikesi» isimli bir ortak yapımda başrolleri oynıyacaklardı. Cüneyt Arkın ya da gerçek ismi ile Fahrettin Cüreklibatır İran'da üç filmde daha başrolleri oynadı. Bunlar «Melikşah», «Ferhat ile Şirin» ve «Yusuf ile Züleyha» adlarını taşıyordu.

1970 yılının son günlerinde yapımcı Özdemir Birsel ekibini toplayıp Beyrut'a gitti. «Küçük Hanımın Şöförü» isimli filminin bazı dış bölümlerini orada çekti.

YILMAZ GÜNEY OLAYI: Geçen yılın yani 1971'in en ilginç özelliği olarak niteliyebileceğimiz ve sonradan haklı olarak «Yılmaz Güney olayı» diye tanımlanan olumlu çıkış «Soyguncular» isimli filmin çevrilmesi ile başladı. Senaryosunu yazıp, rejisörlüğünü yaparak başrolünde Yılmaz Güney'in oynadığı bu kordelâ önceleri kalabalık kadrosu ile ilgiyi çekti. Polisiye konulu bu kordelâda Bilâl İnci, Danyal Topatan, Erol Taş, Feridun Çölgeçen, Yılmaz Güney, Fikret Hakan, Orhan Günşiray, Muzaffer Tema ve Hayati Hamzaoğlu oynuyorlardı. Sonradan gösterilmeye başlanınca çeşitli tepkilere yolaçan kordelânın sıradan bir polisiye film olmadığı anlaşıldı. Derli toplu sinema dilinin yanı sıra, kordelâ birtakım çağrışımlarla ge-

çen yılın bazı toplumsal olaylarını hatırlatıyordu seyirciye. Film, bu nedenle olacak, sansürün hışmına uğradı ve bazı bölümleri kesilmek zorunda bırakıldı.

Yalnız «Soyguncular» ile kalsaydı belki de Güney'in çıkışı bir «Yılmaz Güney olayı» olarak nitelenmiyebilirdi. Ama bunu 3. Altın Koza Adana Film şenliği yarışmasına katılan Yılmaz Güney'in üç filmi izleyince durum değişti. Güney'in «Ağıt» isimli filmi birincilik, «Acı» isimli kordelâsı ikincilik ve «Umutsuzlar» isimli film de üçüncülük ödüllerini kazanınca Türk sinemasında bir «Yılmaz Güney olayı»nın varlığı kendini kabul ettirdi. Bu üç filmin üçü de yabancı ülkelerde rahatlıkla gösterilebilecek, uluslararası yarışmalara gönül rahatlığı ile katılabilecek ortamda, başarılı, güçlü ve ilginç yapıtlardı.

AKTARMALAR: Türk sinemasında zaman zaman yabancı filmlerden aktarmalar yapılagelmiştir. Bunun dünya sinemasında da bazı örnekleri vardır. Ama bir yabancı filmin hemen hemen olduğu gibi yerlileştirilmesi, üstelik bu işin aktarma ölçülerini zorlıyacak tarzda oluşu ve olumlu bir sonuca yönelmeyişi yönünde üstünde durulması gereken bir sorumsuzluk örneği olarak belirtilmesi gerekmektedir. Yıllarca önce yurdumuzda da gösterilmiş olan Frank Capra'nın «Elmacı Kadın» isimli filmi aynı adla bir Türk filmine aktarıldı. Yönetmenliğini Fevzi Tuna'nın yaptığı bu aktarmanın tek olumlu yönü Elmacı Kadın rolünü oynıyan Yıldız Kenter'in başarılı kompozisyonuydu.

Bunu «Aşk Hikâyesi» isimli yönetmen Nejat Saydam'ın bir başka aktarması izledi. Erich Segal'ın ünlü romanından alınan «Love Story» isimli film bütün dünyada yankılar yapmış, üstelik hasılat rekorları kırmıştı. Bunu duyan Acar Film şaşılacak bir cabuklukla aynı isimle aynı konuyu beyaz perdeye getiriverdi.

TÜRK SİNEMASINA SAYGI: 1971'in Şubat ayı içinde Türk Sinematek derneğinin yöneticileri bir «Türk sinemasına saygı gecesi» düzenlediler. Derneğin yeni açılan Taksim'deki lokalinde yapılan geceye eski yeni yapımcılar, yönetmenler, oyuncular, fotoğraf yönetmenleri, eleştirmeciler konuk olarak çağırıldılar. Konuşmacılar geceyi tanım-

layan söyleşiler yaptılar, anılar dile getirildi ve üç dakikalık bir Türk çizgi filmi olan «Amentü gemisi nasıl yürüdü» ile başrollerini Greta Garbo ile John Gilbert'in oynadıkları «Ten ve Şeytan» isimli bir sessiz Amerikan filmi piyano eşliğinde gösterildi. Böylece Türk sinemasına saygı gecesi son buldu.

CEVAT FEHMİ BAŞKUT ÖLDÜ: Türk tiyatrosuna ve basınına olduğu kadar Türk sinemasına da emeği geçen değerli yazar Cevat Fehmi Başkut 15 Mart 1971 Pazartesi gecesi Esentepe'deki evinde hayata gözlerini yumdu. Bir çok piyesleri filme alınmış olan yazar altmış altı yaşındaydı.

MASAL FİLMLERİ: Turgut Özakman'ın yazdığı Keloğlan serisi radyofonik reklam skeçlerinin bütün yurtta ilgi duyduğunu gören filmciler bu konuya el attılar. Radyoda Keloğlan'ı sesi ile canlandıran Devlet Tiyatrosu aktörlerinden Rüştü Asyalı böylece beyazperdeye geçti. Saçını ustura ile kestirip Keloğlan olup çıktı. Ama Rüştü Asyalı'nın Keloğlan'ı daha başlarken eline çabuk diğer bir filmci aynı isimde bir başka film yapıverdi. Böylece masal kahramanlarını ve konularını ele alan filmler çevrilmeye başladı. «Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler» i «Ali Baba ve Kırk Haramiler», onu da «Billûr Köşk» ler izlemeye balşadı.

AVNİ DİLLİGİL ÖLDÜ: 1971 yılının Mayıs ayı içinde bir Cuma gecesi Türk tiyatrosunun ve sinemasının değerli aktörlerinden biri olan Avni Dilligil, bir tiyatroda öldü. Türk sinemasının bir çok ürününde birbirinden başarılı kompozisyonlar sunmuş olan sanatçımızın genç denecek yaşta bir kalb krizi sonucu ölmesi sanat dünyamız için gerçekten büyük kayıptır.

ANTALYA ŞENLİĞİ: 8. Antalya Müzik, Tiyatro ve Film Festivali bu yıl 1-8 Haziran tarihleri arasında yapıldı. Sinema sanatı yönünde gittikçe önemini yitiren bu yarışma turistik bir şenlik olarak ayakta kalmaktadır. 1971'in sonuçları şöyledir: Yılın en başarılı filmi: «Ankara Ekspresi». Yılın en başarılı kadın oyuncusu: Filiz Akın. Yı-

lın en başarılı erkek oyuncusu: Fikret Hakan. Yılın en başarılı yardımcı kadın oyuncusu: Suna Selen. Yılın en başarılı yardımcı erkek oyuncusu: Sadri Alışık. 8. Antalya Festivalinin tek olumlu davranışı rahmetli Avni Dilligil'in anısına gösterdikleri saygıydı. Türk tiyatro ve sinemasının bu büyük ismine Festival jürisi «Türk sinemasına yaptığı hizmetlerinden ötürü jüri özel ödülü» verdi.

IRGAT'IN ÖLÜMÜ: 1970 yılında 35. sanat yılı jübilesi yapılan şair, hikâyeci, romancı, tiyatro ve sinema oyuncusu Cahit Irgat 1971'in Haziran ayında hayata gözlerini yumdu. 1916 yılında Lüleburgaz'da dünyaya gelen Irgat, 1939'da «Yılmaz Ali» filmiyle sinemaya başlamıştı.

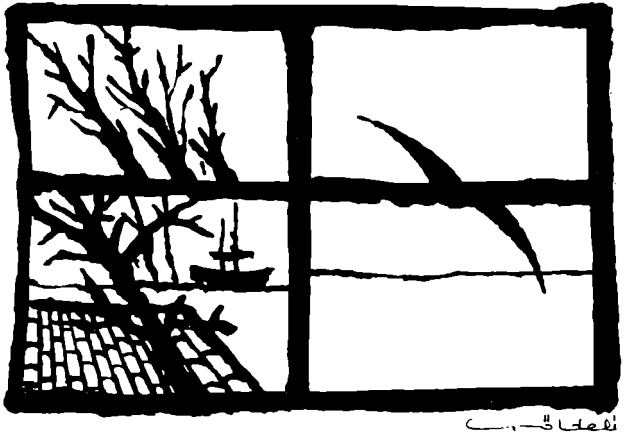
BİR ÇOCUK YILDIZ KAYDI: Türk sinemasının büyük aktörü Irgat'ın ardından hemen hemen iki ay kadar sonra Yeşilçam bir küçük oyuncusunu yitirdi. Fotoğraf yönetmeni Orhan Kapkı'nın oğlu çocuk yıldız, 11 yaşındaki Ali Kapkı ardında beş film ve üzgün bir anneyle baba bırakarak aramızdan ayrıldı.

DEVLETİN ELİ TÜRK SİNEMASINA UZANIYOR: 1971 Ağustos ayı başlarında Devletin eli nihayet, yıllar sonra Türk sinemasına uzandı. Erim hükümetinin yeni kurulan Kültür Bakanlığını yöneten sanatçı Talat Sait Halman Türk sinemasının sorunlarına da çözüm yolu bulmak için kollarını sıvadı. Önce yapımcılarla görüştü. Sonra bir danışma kurulu düzenledi. Şimdi bu kurul o günceden bu yana çalışmalarını sürdürmektedir. Dileğimiz bu kurulun önceki benzerleri gibi havanda su döğme yerine birşeyler yapabilmesidir...

UNUTULAN BİR KOMEDYEN ÖLDÜ: 11 Ağustos 1971 tarihinde Türk sahnelerinin ilk mikrofon komiği ve Türk sinemasının sevimli yardımcı roller oyuncusu Osman Zıt öldü. Uzun yıllardır adını kimsenin anmadığı rahmetli sanatçımızın ilk filmlerinden biri Ferdi Tayfur'un yönettiği «Kerim'in Çilesi» ydi.

ALTIN KOZA: 3. Adana Altın Koza Film Şenliği 1971 yılı Eylül ayı içinde yapıldı. Film stüdyosu yöneticisi Sabahat Filmer, sinema oyuncusu Aliye Rona, Adana tem-

silcisi Sacide Enar, yazar Tarık Dursun Kakınç, T.G. Sendikası temsilcisi Mücahit Beşer, TRT temsilcisi Mahmut Tali Öngören, Güzel Sanatlar Akademisi temsilcisi Doç. Altan Gürman, İstanbul Üniversitesi temsilcisi Doç. Önder Küçükerman, Sinematek temsilcisi Tanju Akerson, film eleştirmeni Çetin A. Özkırım'dan kurulu büyük jüri yarışmaya katılan filmleri inceleyerek şöyle sonuçlandırdı: En başarılı film (Ağıt), ikinci başarılı film (Acı), üçüncü başarılı film (Yarın Son Gündür). En başarılı yönetmen (Ağıt) filmindeki rejisiyle Yılmaz Güney. En başarılı senarist (Acı) filmiyle Yılmaz Güney. En başarılı fotoğraf direktörü (Ağıt) filmiyle Gani Turanlı. En başarılı erkek oyuncu (Ağıt) filmindeki rolüyle Yılmaz Güney. En başarılı kadın oyuncu (Acı) filmindeki rolüyle Fatma Girik. En başarılı yardımcı erkek oyuncu (Yarın Son Gündür) filmindeki rolüyle Süleyman Turan. En başarılı film müziği (Acı) filmiyle Metin Bükey En başarılı stüdyo (Acı) filmiyle Lâle - Ören Stüdyoları. Ayrıca büyük jüri, Türk sinemasına hizmetlerinden ötürü Aliye Rona'ya Jüri Özel Ödülü verdi.

Göldeli: Pencere

1971'de TV TEKNİĞİ VE KÜLTÜR

Mahmut Tali ÖNGÖREN

1971, televizyonumuz için teknik yönden bir aşama yılı oldu. PTT kentler arası TV yayınını sağlayan «radyo-link» sistemini Ekim 1971'de hizmete açtı. 30 Ağustos 1971 de ise 20 yılı aşan bir süreden beri deneme yayını yapan İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu bir, iki cihazın ilâvesinden sonra Ankara'dan gönderilen programlarla İstanbul Televizyonu adı altında yayınlarını daha düzenli bir biçimde sürdürmeye başladı. 1970 yılında Batı Almanya'dan satın alınmış olan «naklen yayın arabası» da 1971 de ilk kez İzmir'de hizmete sokuldu. Stüdyo dışındaki yerlerden yayın yapılmasını sağlayan bu araba «radyo-link» in de açılmasiyle Akdeniz Oyunlarının İzmir'den naklen İstanbul ve Ankara'daki TV ekranlarından izlenmesinde büyük bir rol oynadı. Bu arada yayınını 3 günden 4 güne çıkarmayı 1 Kasım 1970'de gerçekleştirmek üzere çalışan Ankara Televizyonu'nun gayretleri de ancak 31 Ocak 1971'de sonuçlandı. Aynı tarihte «deneme yayını»ndan gerçek yayına geçildiği de açıklandı.

TRT Televizyonu'nun teknik yönden gelişmesini sağlamak üzere Ankara'da daha başka çalışmalar da yapılıyor. Amerikan Sefaretinin yanındaki arsada bir şirket TRT'ye bir Genel Müdürlük binası ve 3 tane de TV stüdyosu hazırlıyor. Bu yapı bitince TRT'ye kiralanacaktır. Yine 1971'de TRT Bahçelievler semtindeki Arı Tiyatrosu kiralandı. Binada gerekli değişiklik yapıldıktan sonra Akdeniz Oyunlarında kullanılan naklen yayın arabası burada stüdyo cihazı olarak geçici bir süre çalıştırılacak ve TRT Televizyonu'nun daha fazla sayıda program çıkarması sağlana-

cak TRT ayrıca televizyon yönetimlerinin film kameralarını arttırmak üzere de gerekli ölçemleri almış bulunuyor. Bu arada sık sık bozularak TV yayınlarının alt üst olmasına yol açan «resim kayıt cihazı»nın 1971 yılında hizmetini hiç aksatmadığını da belirtmekte yarar vardır. TV yayınlarının ince bir şerit üzerine kayıt edilerek, film gibi banyoya ihtiyaç gösterilmeden, rahatlıkla ekrandan izlenmesini sağlayan bu cihazın yokluğu veya bozulması Ankara Televizyonu'nun ilk yıllarda karşılaştığı en büyük güçlükler arasındaydı.

TRT Televizyonu'nun teknik bakımdan gelişmesi yolunda 1971 yılında atılan adımlardan bir tanesi de TRT ile hükümetler arasında sürüp giden sürtüşmelerin birdenbire ortadan kalkmasıdır. 1971'deki Anayasa değişikliği ile özerklikten yoksun kalan TRT yeni Genel Müdürünün de çabaları sayesinde gümrük ve döviz muamelelerinde eskisine kıyasla çok daha hoşgörülü bir davranışla karşılaştı. Mevzuat engellerinin gevşemesinden sonra İzmir Televizyonu'nu gerçekleştirmek üzere yapılan çalışmalar da Ekim 1971'den sonra hızlandı. Fakat TV alanında Türkiye'de 1971'de elde edilen en büyük aşama, TV yayınlarının «radyo - link» sistemiyle bir kentten diğerine naklidir. Böylece Türkiye'de ilk kez bir olayın çeşitli kentlerde aynı anda izlenmesi mümkün oluyor. Bu aşamanın önemli ve yaratacağı «birleştirici rol»ün anlamı, önümüzdeki yıllarda «radyo - link» bağlantısı kültürel olaylar için de kullanıldığı takdirde daha belirli bir yöntemde ortaya çıkacaktır.

1971 yılında televizyon alanında elde edildiğini belirttiğimiz bu teknik gelişmeleri küçümsemek doğru olmaz. Fakat yıllardan beri belli ve ayrıntılı bir TV plânına sahip olmadığımız için 1971'de yapılanlar, büyük bir karışıklığın içinde ancak durumu biraz yoluna koymak üzere güçlükle varılan ve gerçekte daha sonra geliştirilecek olan hedeflerden ibarettir. Zaten 1971'de yapılan bu çalışmalar, 1972'de ayrıntılı bir TV plânının hazırlanması gerektiğini de ortaya çıkarmış bulunuyor. Çünkü televizyonumuz halen büyük ücretler karşılığında kiralanan tesislerde genişliyor, yayın günlerinin ve istasyon sayılarının arttırılmasına ve deneme yayınlarından gerçek yayınlara geçil-

diğinin açıklanmasına rağmen programlar akıyor, kesintiler veya duraklamalar birbirini izliyor ve en önemlisi programların belli bir kültürel düzeye erişemediği gerçeği gizlenemiyor.

TV konusunda 1971'in en hareketsiz geçen alanı TV alıcısı endüstrisidir. Halk için ucuz TV alıcısı yapmak üzere her hangi bir adım atılmış değildir. Kültür eğitiminde fırsat eşitliği ilkesinin sağlanmasına hizmet edecek yayın organlarının başında yine TV var.

Görülüyor ki kitleleri kültürel alanda etkileyebilmek için televizyonda tekniğin ve sanatın ortak bir çaba göstermesi gerekiyor. Teknikle sanat arasındaki bu sıkı işbirliğine Yirminci Yüzyılda bir başka yayın organında veya sanat dalında rastlayamazsınız. Bu nedenle teknik yönü gelişmemiş bir televizyonun kitlelerin kültürel yaşantısına bir katkıda bulunmasını beklemek haksızlık olur. Oysa 1971'deki gelişmelere rağmen TV programlarında genellikle eğlenceye ağırlık verildiğini ve televizyonun Türkiye'nin kültürel kalkınmasında hiçbir rol oynayamayacak durumda kaldığını gördük. Hükümet Başkanımızın 1972'nin başında Fransa'ya yapacağı ziyaret gerçekleştiği takdirde, önümüzdeki yılda televizyonumuzun teknik yönden hızla gelişeceği düşünülebilir. Fransa Türkiye'de bir TV şebekesi kurmak üzere ayrıntılı öneriler ileri sürmüştür. Acaba bu TV şebekesi kültür yaşantımızı gerçekten geliştirilebilecek bir rol oynayabilir mi? Yoksa TV günlük yaşantımızı çeşitli eğlendirici veya oyalayıcı programlarla mı dolduracaktır? 1971 yılında TRT'nin özerkliğinin kaldırılmış olduğu da düşünülürse, TV'nin geleceğinde kültürü yayma görevinin ne gibi bir biçim alacağı merakla beklenebilir. Eğer TV 1971'de görüldüğü gibi gelecekte de kültüre önem vermezse, günlük yayınlar başladığı zaman Türkiye'de «içine kapanık» bir toplum yaratır ve kitap yayınlarını, tiyatromuzu ve zaten yetersiz olan sinemamızı geniş çapta baltalar. 1971 tarihe ayrıca Türkiye'de Kültür Bakanlığının kurulduğu yıl olarak da geçecektir. Dolayısiyle 1972'de kültürümüzden televizyonla nasıl yararlanacağımızı düşünmemiz için en uygun yıl olacaktır.

SAYILARLA TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK ve KÜLTÜREL DURUMU

Prof. Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL

Sayılarla sosyo ekonomik ve kültürel durumunu ortaya koymağa çalışacağımız «TÜRKİYE'nin toplam yüzölçümü 780.576 km.² dir. Bunun içinde göller 9.243 km.², adalar ise 627.22 km.² yer tutmaktadır». Altı sınır komşusu ile 2.753 kilometrelik kara sınırı olan Türkiye'nin, kıyı uzunluğu —ada kıyıları ile birlikte— 8.272 kilometreye varır. Asya ve Avrupa kıt'aları üzerinde bulunan Anadolu ve Trakya'nın meydana getirdiği bir dikdörtgeni andıran bu kara parçası üzerinde, 1970 genel nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre, 35.666.549 insan yaşamaktadır.* Aşağıda sayılarla belirteceğimiz «durum»lar, işaret ettiğimiz «yurt» üzerndeki toplumsal yaşantının, mevcut verilere göre düzenlediğimiz, sayısal görünüşleridir.

NÜFUS YERLEŞME ŞEHİRLEŞME

Türkiye nüfusu, yönetim basamaklarına göre, 67 il, 572 ilçe, 35.997 bucak ve köyde oturmaktadır. Bunlara çiftlik, mahalle, mezra, kom, oba, divan... gibi «yerleşme»ler de katılırsa, ülkemizdeki yerleşme birimi sayısı 65.277'ye varır.

1965 sayımında nüfusumuzun % 51'i erkek, % 49'u da kadındır. Başka bir deyişle, 100 kadına 104 erkek düşmek-

---

25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımının ayrıntılı sonuçları henüz yayınlanmadığı için birçok hallerde daha önceki sayımın ayrıntılı verilerine başvurmak gerekmiştir.

tedir. Aynı sayımda, 15 ve daha yukarı yaşlardaki 18.242.797 kişiden 13.052.171'i evli olup, evlilerin bu kitle içindeki oranı % 71.4'tür. 1940 yılından bu yana «evli nüfus»un durumu 1 sayılı çizelgede izlenebilir.

Çizelge 1

Evli Nüfusun Sayım Yıllarına Göre Dağılımı

(000)

Yıllar	Sayı	Oran %
1940	6 850	66.4
1945	7 481	65.8
1950	8 709	67.4
1955	10 212	70.4
1960	11 941	73.1
1965	13 052	71.4

Türkiye nüfusu, II. Dünya Savaşı yıllarının dolaylı etkileri bir yana bırakılacak olursa, hızlı bir artış göstermektedir. Yaklaşık olarak % 3'e varan bu nüfus artışıyle Türkiye, nüfusu hızla çoğalan ülkeler arasında yer almaktadır:

Çizelge 2

Sayımlar Arası Yıllık Nüfus Artışları

Sayım dönemleri	Yıllık Artık Ortalaması (Binde)
1940-45	10.59
1945-50	21.73
1950-55	27.75
1955-60	28.53
1960-65	24,62
1965-70	25.50

Nüfusumuzun üç anayaş grubuna dağılışı, bir yandan hızlı nüfus artışının, bir yandan da ortalama ömürün nisbi kısalığının (Erkeklerde 56, kadınlarda 59 yıl) etkilerini yansıtır. Gelişmiş ülkelere kıyasla «genç» nüfus dilimi kalın, «yaşlı» nüfus dilimi ise oldukça incedir:

Çizelge 3

Nüfusun Üç Anayaş Grubuna Göre Dağılışı

1965

Yaş Grupları	Yüzde Oranı
0 — 14	41.74
15 — 64	54.16
65 +	4.10

«Faal nüfus»un taşıdığı genç ve yaşlı sayısının «tüketici» niteliği nedeniyle «Bağımlılık oranı» (ekonomiye katkıda bulunan üretken yaş grubunun taşıdığı yük) devamlı bir artış göstermektedir. 1955 yılında 75 olan bağımlılık yüzdesi, 1960 yılında % 81, 1965 yılında da % 85 olmuştur.

Şehir ve kır ayırımında kullanılan en güvenilir ölçü saydığımız 10 bin ölçüsüne göre de, Türkiye'de dikkate değer bir «şehirleşme» olayı vardır. Bunun bir sonucu olarak genel nüfus içindeki «köylü» oranı devamlı bir azalma gösterirken «şehirli» oranı da artma eğilimindedir:

Çizelge 4

Şehir ve Kır Nüfusu Oranları (%)

Yıllar	Şehirli Nüfus	Köylü Nüfus
1950	18.5	81.5
1955	22.1	77.9
1960	26.3	73.7
1965	29.9	70.1
1970	33.4	66.6

Bize kalırsa, Türkiye'deki «şehirleşme süreci» içinde dikkatle izlenmesi gereken olay, nüfusu 100 bini aşan «büyük şehir»lerin hem sayıca, hem de şehirli nüfus içindeki payı bakımından yansıttığı görünüştür:

Çizelge 5

Büyük Şehir Sayısı ve Şehirleşme Oranı

Yıllar	Büyük Şehir	Şehirleşme Oranı (%)
1927	2	37.8
1935	3	38.5
1940	3	35.4
1945	4	40.3
1950	5	44.4
1955	6	45.8
1960	9	48.9
1965	14	53.2
1970	20	56.4

Nüfusu 100 bini aşan şehirlerimiz şunlardır: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Eskişehir, Konya, Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Sıvas, Malatya, Kocaeli, İçel, Elazığ, Maraş, Sakarya ve Urfa. (Bu sıralamanın sonunda yer alan altı şehir ilk defa 1970 sayımında «büyük şehir» olma özelliğini kazanmıştır).

«Şehirleşme» olayının ortaya çıkardığı görünüşlerden biri konut alanında kendini göstermektedir. «Gecekondu» sayısı bir yandan artışlar gösterirken (1968 yılında 465 bin) bir yandan da konut sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki çizelgede «hanehalkı»nın oda sayısı bakımından durumu görülebilir:

Çizelge 6

Hanehalkının, Oturdukları Oda Sayısına Göre Dağılımı

(1965)

1 odada oturanlar	% 24
2 » »	% 39
3 » »	% 21
4	% 11
5	% 5

Olumsuz görünüşlerine rağmen, «Olayımızı uzun vadede ele aldığımızda, şehirleşmeden doğan sakıncaların

gene şehirleşme sebebiyle ortadan kaldırılacağına şüphe yoktur.. Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması dengeli bir (şehirleşme)nin ve görevlerini yerine getiren (büyük şehir)lerin eseri olacaktır». (Bk. Tütengil, Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Gelişmesi, İstanbul 1971, sı. 22, Ayrı Basım).

OKUR YAZARLIK VE ÖĞRENİM

1965 Türkiye'sinde 6 ve daha yukarı yaşlarda nüfusun okur-yazarlık ve cinsiyete göre dağılımı şöyle özetlenebilir: Bu yaş grubunda yer alan 25 664 797 kişiden okur yazar olanlar 12 505 021 kişi olup % 48.72 ile ifade edilebilir. Bu oranın da belirttiği gibi, okuma yazma bilmeyenler daha çoktur. Okur yazarlığın cinsiyete göre dağılımında erkeklerin % 64.04'ünün okur - yazar olmalarına karşılık bu oran kadınlarımız için % 32.82'ye düşer. İşe, şehir ve köy yerleşmelerini de katarsak aşağıdaki çizelge ortaya çıkar:

Çizelge 7

Altı ve Daha Yukarı Yaşlarda Okur Yazarlık (1965

	Genel Durum	Köylerde	Şehirlerde
Erkek	% 64.04	% 54.61	% 79.41
Kadın	32.82	22.92	52.29
Toplam	48.72	38.53	66.92

Konuyu bir de nüfusun 14 24 yaş dilimi için okuma yazma bilmeyenler açısından ele alacak olursak daha belirgin bir görüntü elde ederiz:

Çizelge 8

14 24 Yaş Grubunda Okuma Yazma Bilmeyenler (1965)

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
14-19	% 32.8	% 30.9	% 69.1
20-24	38.7	25.5	74.8
Toplam	35.1	28.5	71.5

Türkiye'de öğrenimin genel durumu 9. çizelgede gösterilmiştir:

Çizelge 9

11 ve Daha Yukarı Yaşlarda Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı
(1965)

	Toplam	Erkek	Kadın
	10 478 234	7 181 839	3 296 395
Bitirmeyenler	2 963 390	2 095 914	867 476
İlkokul	6 097 107	4 063 920	2 033 187
Ortaokul	695 435	493 078	202 357
Lise	275 097	197 837	77 260
Meslek Okulları	269 682	184 117	85 565
Y. Okul Fakülteler	170 741	142 151	28 590
Bilinmeyen	6 782	4 822	1 960

Elimizde mevcut en yeni bilgilere göre 1968-69 öğretim yılında öğretim kuruluşlarına devam eden öğrenci sayıları (000) şöyledir: İlkokul 4 790, ortaokul 657, lise 193, mesleki ve teknik okullar 215, yüksek okul ve fakülteler 143.

«Tarım ülkesi» olarak nitelenen Türkiye'den seçtiğimiz «üç okul»la ilgili sayılar eğitim politikamızın ana çizgisi hakkında bir fikir verebilir:

Çizelge 10

Üç Okul Çeşidinde Okul ve Öğrenci Sayıları

(1968-69)

Okul sayısı	Tarım O.	İlköğretmen O.	İmam-Hatip O.
Öğrenci	53	84	95
sayısı	4 709	60 576	37 862

1968 yılında yabancı ülkelerde öğrenim yapan öğrenci sayısı 4 756'dır.

«Okur Yazarlık ve Öğrenim»le ilgili bu bölümü

«seçime katılma» davranışını gösteren bir çizelge ile tamamlamak istiyoruz. 1969 yılında kayıtlı seçmen sayısı 14 288 552 olan Türkiye'de aynı yılda yapılan milletvekili seçimlerinde 9 516 035 seçmen oy kullanmıştı. 1950 yılından bu yana yapılmış olan seçimlerde katılma oranları (%) şöyle olmuştur:

Çizelge 11

Seçime Katılma Oranları

Yıllar	Milletvekili Seçimi	Senato Üyesi Seçimi
1950	89.3	
1954	88.6	
1957	76.6	
1961	81.0	81.4
1964		60.2
1965	71.3	
1966		56.2
1968		66.3
1969	64.3	

ÇALIŞMA HAYATI

İktisadi hayatın üç ana kesiminde çalışan nüfusun % olarak oranları aşağıda gösterilmiştir:

Çizelge 12

Üç Ana Kesimde Çalışan Nüfus (1965)

Kesimler	Çalışanlar Oranı
Tarım	75
Sanayi	12
Hizmetler	13

Çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun tarım kesiminde yer aldığı ülkemizde faal nüfusun mesleklere dağılışı ise şöyledir:

Wyspianski : Çocuk başı

Çizelge 13

Faal Nüfusun Mesleklere Dağılışı (1965)

	Toplam	Erkek	Kadın
1. Ücretli	3 057 344	2 746 755	310 589
2. İşveren veya kendi hesabına çalışan	3 971 376	3 813 864	157 512
3. Aile içinde çalışan	6 413 447	1 697 296	4 716 251
4. Açıkça belirlenemiyen	149 555	146 645	2 910
Genel toplam	13 591 822	8 404 560	5 187 262

Tarım dışı kesimlerde çalışanlar bakımından mevcut arz talep dengesizliğinin yarattığı işsizlik sorunu, gelecek yıllarda da, sürecek görünüyor:

Çizelge 14

Tarım Dışı Kesimlerde İşgücü Talebi, Arzı ve İşsizlik (Bin)

	1967	1972
Arz	4 198	5 729
Talep	3 799	5 259
İşsizlik	399	470
İşsizlik yüzdesi	9.5	8.2

Öte yandan, İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyle 1968 yılında «iş isteyenler» sayısının 524 318 olmasına karşılık «işe yerleştirilenler» sayısı 334 976'dır. Bu arada, dünyanın çeşitli ülkelerine (Avrupa, Asya, Afrika, Avustralya ve ABD) giden işçilerin şubat 1970 sonu itibariyle sayısı 372 426'ya ulaşmıştır (*).

(*) Yeni bir istatistikten öğrendiğimize göre, «1961 yılından 1971 yılının haziran ayı sonuna kadar İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalı ile Batı Almanya'ya gönderilen işçi sayısı 444 740'a ulaşmıştır. Bu rakam söz konusu dö-

Çalışma hayatının ilginç göstergelerinden biri olan «sendikalaşma» olayı ise şu oranlarda ifadesini bulmaktadır:

Çizelge 15

Sendikalaşma Oranları

Yıllar	%'ler
1955	11.6
1960	11.6
1962	11.1
1963	10.1
1964	10.9

TOPRAKLA İLİŞKİLER

Tarım hayatı hakkında genel bir tablo çizmek için işlenen arazi, çift hayvanı, traktör ve karasaban sayıları ile işlenen arazinin hayvanla ve traktörle sürülen miktarını belirtmeliyiz. 1968 sayılarına göre, Türkiye'de işlenen topraklar 24 092 000 hektardır. Çift hayvanın çift olarak sayısı 2 581 715, traktör sayısı ise 85 475'tir. İstatistiklerde karasaban sayısı 1 983 800 olarak yer alıyor. İşlenen arazinin henüz 6.411 000 hektarı traktörle, geri kalan 17.681 000 hektarı ise hayvanla sürülmektedir.

Resmi istatistiklerde yer alan en son verilere göre tarım işletmelerinin sayı ve genişlik olarak oranları şöyle özetlenebilir:

Çizelge 16

Tarım Topraklarının İşletmelere Göre Dağılımı

(1963)

İşletme Büyüklüğü	Sayısı	Toprak Genişliği
1 — 50 dekar	% 68.78	% 24.8
51 — 200 »	27.51	41.7
201 — 1000	3.57	23.4
1000 +	0.14	10.1

---

nem içinde dış ülkelere gönderilen işçiler toplamının % 89.2'sini kapsamaktadır». (Bk. Milliyet, 29 ekim 1971, s. 7).

Tarım kesiminde, işgücü arz-talep ilişkisi «gizli işsizlik» olayını yaratmaktadır:

Çizelge 17

Tarımda Azami Mevsimlik İşgücü Talebi, Arzı ve Gizli İşsizlik (Bin)

	1967	1972
İşgücü Arzı	10 083	10.138
İşgücü Talebi	9 173	10 025
Gizli İşsizlik	910	113
Gizli İşsizlik Yüzdesi	9.9	1.1

Toprakla ilişkiler konusu içinde «orman» çeşitli açılardan önemli bir yer alır. Orman içinde bulunan 5 020 köyün nüfusunun 2 400 000, orman kenarındaki 8 250 köyün nüfusunun da 4 500 000 olduğunu hatırlatmak bu önemi belirtmeye yeter sanırım.

Devlet-orman ve insan-orman ilişkisine burada iki açıdan bakmakla yetinilmiştir. Bu açılardan ilki, «orman» konusunun olumlu bir yanı olan, orman köylülerine iş alanı da yaratan «ağaçlama» çalışmalarıdır. 1968 yılında 20 062 hektarlık bir alana 76 622 000 fidan dikildiğini görüyoruz. Konunun insana ıstırap veren olumsuz yanı ise orman yangınlarıdır. 1968 yılında meydana gelen 387 orman yangınında 7 540 hektarlık orman alanı yanmış, 26 895 529 TL. milli servetten eksilmiştir.

MİLLÎ GELİR VE DIŞ TİCARET

Çeşitli üretim kollarının son 10 yıllık dönemdeki milli gelir içindeki oranı, iktisadî yapımızı olduğu kadar gelişme eğilimlerini de ortaya koymaktadır:

Çizelge 18

Üretim Faaliyet Kollarının Milli Gelir İçindeki Oranı (*)

	1960	1965	1970 (**)
Tarım	% 43.4	% 37.1	% 30.8
Sanayi	15.5	17.1	18.4
İnşaat	6.5	6.5	7.5
Ticaret	7.8	8.3	8.6
Ulaştırma	6.8	7.5	7.8
Mali Müesseseler	3.2	3.1	4.0
Serbest Meslekler	4.8	5.4	5.5
Mesken Gelirleri	4.6	4.8	5.1
Devlet Hizmetleri	8.1	9.9	10.5
Dış Alem gelirleri	— 0.7	+ 0.3	+ 1.8

Adam başına düşen milli gelirin TL. olarak, çeşitli yıllarda ve değişik fiyatlarla miktarı şöyledir:

Çizelge 19

Adam Başına Türkiye Milli Geliri

Yıllar	Cari Fiyatlarla	1961 Fiyatlarıyla
1970 (**)	3 488	2 273
1968	2 862	2 141
1965	2 185	1 852
1960	1 598	601 (Sabit fiyatlarla)

Türkiye'de adam başına düşen milli gelir hakkında daha belirgin bir fikir verebilmek için, dolar olarak, bazı komşularımızda ve ülkelerde adam başına düşen milli geliri, Türkiye ile kıyaslıyarak belirtmekte yarar vardır:

(*) Cari üretim âmilleri fiyatlarıyla.
(**) Ön tahminler.

Çizelge 20

Çeşitli Ülkelerde Adam Başına Millî Gelir

(1967, dolar olarak)

Ülkeler	Millî Gelir
Türkiye	294
Suriye	204
İran	243
İtalya	1 020
Fransa	1 738
İsviçre	2 171
ABD	3 303

Dolaylı olarak milli geliri de etkileyen dış ticaret ve ithalât-ihracat farkı çizelge 21'de gösterilmiştir:

Çizelge 21

İthalat ve İhracat (1968, Bin TL.)	
İthalat	6 934 025
İhracat	4 467 771
Dış Ticaret Dengesi	— 2 466 254

TURİZM SAĞLIK VE SPOR

1968 yılında dış ülkelere toplam olarak 186 449 yurttaşımız gitmiştir. Bu yurttaşlarımızın gidiş amaçları şöyledir:

Çizelge 22

Dış Ülkelere Giden Yurttaşların Gidiş Amacı (1968)

Turizm	61 919
Öğrenim	3 432
Hac	29 890
Devlet Hizmeti	5 972
Çalışma	72 460
Göç	509
Diğer	1 652
Bilinmeyen	10 615
Toplam	186 449

Dış yolculuklarla ilgili dengenin Türkiye'nin aleyhinde seyrettiği, yani turizm gelirlerinden daha çoğunun dış yolculuklarda harcandığı anlaşılmaktadır:

Çizelge 23

Dış Yolculuk Gelir ve Giderleri (1968, Bin dolar)

Giderler	33 411
Gelirler	24 083
Dış Yolculuk Dengesi	— 9 328

1965 yılında bir hekime 2 681 nüfusun düştüğü Türkiye'de, 1967 yılının durumu şöyle özetlenebilir: 10 bin kişiye düşen uzman hekim 2.2, pratisyen hekim 1.4, diş hekimi 0.7, hemşire 1.7, sağlık memuru 1.8 ve ebe sayısı 1.7'dir. Sağlık personelinin yurt ölçüsünde dağılımında da dengesizlikler mevcuttur.

Nüfusun «gençlik» diye adlandırılan 14-24 yaş dilimi, cinsiyet ve yerleşme bakımlarından şöyle bir durum göstermektedir:

Çizelge 24

Gençlik Denilen 14-24 Yaş Grubunun Şehirde ve Köyde Genel Nüfusa Oranı (1965)

Cinsiyet	Şehir	Köy
Erkek	% 42.1	% 57.9
Kadın	30.4	69.6
Toplam	36.5	63.5

«Gençlik» dediğimiz kitlenin yanında (toplum nüfusu 5 954 563), 1968 yılının tescil edilmiş 1 602 spor kulübü ve daha da önemlisi 41015 «faal sporcu»su çok güdük kalmaktadır.

ULAŞTIRMA HABERLEŞME VE TRAFİK KAZALARI

1968 Türkiye'sinde 8 009 kilometrelik demiryoluna karşılık 34 502 kilometresi Devlet yolu, 24 290 kilometresi de

li yolu olmak üzere 58 792 kilometre karayolu bulunuyordu. Demiryollarının bu yıl işletmeye açılan hatlarla arttığına şüphe yoktur.

1968 yılında, 1 963 743'ü «şehir»de, 921 377'si de «köy»de olmak üzere 2 885 120 ruhsatlı radyo bulunmaktadır. Aynı yılda, 29 587'si «şehirlerarası», 490 468 «şehiriçi» telefon konuşması yapılmıştır. Bir «OCDE» istatistiğine göre, 1969 yılında Türkiye'de henüz 1 000 kişiye 12 telefon düşmektedir. (Aynı yılda, bazı ülkelerde 1 000 kişiye düşen telefon sayıları şöyledir: Yunanistan 76, İspanya 105, İtalya 135, İngiltere 218, İsveç 478 ve ABD 523).

Trafik kazaları, çeşitli yönleriyle, üzerinde durulmağa değer bir olay niteliğindedir. 1960 yılı 100 kabul edildiği takdirde 1969 yılında kaza sayısı 246.2, ölü sayısı 242.2 ve yaralı sayısı da 218.2 ile ifade edilebilir. 1969 yılında karayollarımızda 19 663 kaza olmuş, bu kazalarda 3 760 ölü ve 17 233 yaralı kaydedilmiştir. Kazaların çoğunun şehir içinde olmasına karşılık (13 822) ölümlerin çoğunluğu (2 346) şehirdışı kazalarda meydana gelmektedir. Kazalar en çok ağustos (% 10.6), temmuz ve ekim (% 9.9'ar) aylarında; cumartesi (% 15.2), pazartesi ve çarşamba (% 14.5'er) günlerinde vuku bulmaktadır.

Türkiye'de günde ortalama olarak 53.9 trafik kazasında 10.3 insan ölmektedir. 1969 yılı için trafik kazaları nedeniyle kaybedilen değer toplamı 850 408 317 TL. dır. Trafik kazalarındaki kusur oranları aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

Çizelge 25

Trafik Kazalarında Kusurlu Olanlar

Araç kullanan	% 76.4
Yaya	18.7
Yolcu	0.7
Araç	4.1
Yol	0.1

Araç sayısının gittikçe arttığı Türkiye'de, 1968 yılında 10.000 araca düşen ölü sayısının İsveç'te 4.8, ABD'de

5.5, İsviçre'de 8.2, Almanya'da 12.6 ve Yugoslavya'da 37.3 olmasına karşılık Türkiye'de 91.6 oluşu, olayın «vahamet»i kadar, etkili tedbirler alınamaması halinde geleceği hakkında da bir fikir verebilir.

KİTAPLAR VE SÜRELİ YAYINLAR

1970 yılında Türkiye'de 5 854 eser derlenmiştir. Derleme işlerinin % 100 gerçekleştirilemediği gözönünde tutularak, Türkiye'de aynı yılda basılan eser sayısının bu miktarın üstünde olduğu rahatlıkla söylenebilir. 1 126'sı broşür, 4 728'i de kitap niteliğinde olan bu eserlerin 859'u çeviri, 4 995'i de teliftir. 3 317'si İstanbul'da, 2 104'ü Ankara'da, geriye kalan 433'ü de öteki illerimizde basılmıştır. 5 649'unun Türkçe olmasına karşılık 205'i yabancı ve azınlık dilleriyledir. (İngilizce 131).

Derlenen 5 854 eserin konu sınıflandırması şöyledir:

Sosyal Bilimler	1 896
Uygulamalı Bilimler	1 044
Edebiyat	935
Genel Konular	448
Nazari Bilimler	374
Tarih-Coğrafya-Biyografya	338
G. Sanatlar-Spor-Turizm	309
Din ve İlâhiyat	268
Dil	125
Felsefe ve Ahlâk	117

1970 yılında, «İlk defa olarak, Rumca ve İbranice hiçbir eserin yayınlanmamış olması dikkati çekmektedir».

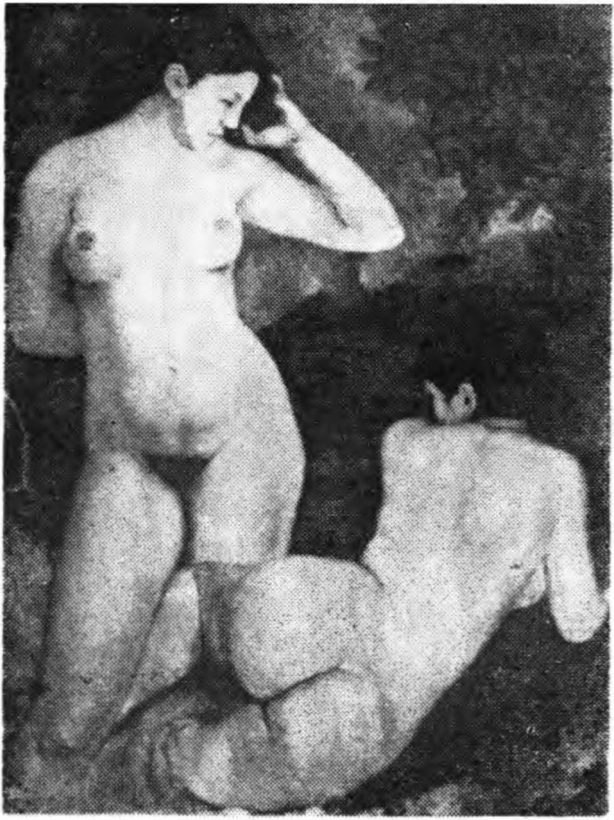
Aynı yılda 2 470 gazete ve derginin yayınlandığı görülüyor. (Gazete 1 200, dergi 1 270). Türkiye'de 437 günlük gazete (31'i ajans bülteni) yayınlanmakta olup bunlardan 57'si (16'sı ajans bülteni) İstanbul'dadır. Süreli yayınların 924'ü İstanbul'da, 1 546'sı da öteki illerde çıkmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

25 ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı. Telgrafla Alınan Geçici Sonuçlar, Ankara 1970.
Türkiye İstatistik Yıllığı 1968. Ankara 1969.
İstatistik Cep Yıllığı 1969, Ankara 1970.
Kalkınma Planı. İkinci Beş Yıl. 1968-1972, Ankara 1967.
Türkiye Milli Geliri, Toplam Harcamaları ve Yatırımları 1938,1948-1970, Ankara 1971.
L'Observateur de l'OCDE, S. 50, (şubat 1971)
1969 Trafik Kazaları, Ankara 1971.
Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü İstatistikleri.
Tütengil, C. O., Az Gelişmenin Sosyolojisi, İstanbul 1971, İkinci Baskı.

Fernand Léger: desen

Maillal: Çıplaklar

TOPLU
SORUŞTURMAMIZ

SORUMUZ

1) Bugünkü öğrenim ve kültür şartlarımız içinde bizi Atatürk'ün çizdiği «Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» hedefine en kısa yoldan ulaştıracak bir «Millî Eğitim Reformu»nun temel ilkeleri sizce neler olmalıdır?
2) Bu reformun kapsamı içinde orta öğrenimin türkçe ve edebiyat dersleri programlarında ne gibi değişiklikler yapılmasını gerekli görürsünüz?

AKAY, İhsan

1. «Milli Eğitim Reformu» deyiminden, bekleneni ve isteneni veremiyen son yıllardaki eğitim düzensizliğini ortadan kaldırarak Atatürkçü bir eğitim düzenine ulaşma dileğini anlıyorum ben. Sorun böyle anlaşılınca «Milli Eğitim Reformu»nun temel ilkeleri kendiliğinden çıkar ortaya. Milli Eğitim Reformu milliyetçi ve laik ilkelere dayanmak zorundadır. Milliyetçi ve laik ilkelere dayanmayan bir eğitim düzeni Atatürkçü görüşün dışında demektir.

Milli Eğitim Reformunun bir başka temel ilkesi «tek» eğitim sistemi»dir. Devrimleri tehlikeden kurtulamayan her ülke gibi memleketimiz de karşı devrimi ancak «tek eğitim» düzeni ile önliyebilir.

2. Milli Eğitim Reformu kapsamı içinde, orta öğrenim Türkçe ve edebiyat dersleri programında yapılması gerekli değişiklikler de aynı açıdan ele alınmalıdır. Orta öğrenimin Türkçe ve edebiyat derslerinde milliyetçi ve laik anlayıştaki metinler üzerinde durulmalıdır. Sosyal sorunlarımıza el atan metinleri milliyetçi anlayış dışı saymadığımı belirtmek isterim burada. Esasen «halkçılık» kavramını yumuşatılmış bir sosyalizm olarak anlıyorum ben.

Öte yandan, orta öğrenim Türkçe ve edebiyat derslerinde okutulacak metinlerin çeviri metinler değil, Türkçe yazılmış metinler olması zorunludur. Bu metinler çağdaş yazarlarımızın yapıtlarından seçilebilir. Ama, eski olsun, çağdaş olsun, bu yazarların klâsik niteliğe ermiş, yani örnek olmaya hak kazanmış metinleri okutulmalıdır çocuklarımıza. Çünkü, benim anlayışıma göre, Türkçe ve edebiyat derslerinin ereği bir şey belletmek değil, Türk dilini sevdirmek, düzgün kullanılmasını öğretmek ve güzel yazıdan hoşlanma zevkini aşılamak olabilir ancak.

APAYDIN, Talip

1 — Atatürkçü çizgide Milli Eğitim reformunu gerçekleştirmek için önce politik ortam ve kadro önemli. Çok partili döneme geçtiğimiz yıllardan bu yana politik ortam ne yazık ki tutucu ve gerici güçlerin etkisi altına girmiş, cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün başlattığı devrimci çizgi yitirilmiştir. Bugün halk yararına atılmak istenen her adım çabukça bozulmakta, yozlaştırılmaktadır. Gerici güçleri kıracak, etkisiz hale getirecek, kararlı ve tutarlı bir atılım durumu belki değiştirebilir. Ama bunun gittikçe zorlaştığı görülmektedir.

Öbür yandan Milli Eğitimin yönetici kadrosu reformlar yapacak kişilikte değildir. Çoğu tutumları ile davranışları ile en gerici iktidarların uygulayıcıları olmuşlar, o iktidarlar değişmiş, başkaları gelmiş, bu kez onların yapacaklarını yapmağa kalmışlardır. Her devre uyabilen, her gelene baş sallıyan kişiliksiz, renksiz yöneticilerle ciddi hiç bir iş yapılamaz. Reform, bu işe hazırlıklı, inançlı, içtenli kişilerle yapılabilir.

Reform amaçlarına gelince, önce Anayasanın öngördüğü bütün yurt çocuklarına eşit eğitim hakkını vermek, eğitimi yaygınlaştırmak, beş yıllık ilkokul öğrenimini hiç bir özürün arkasına sığınmadan, bir an önce gerçekleştirmek. Bu işe bütün okumuşları koşmak. Askerlik gibi en önemli yurt görevi saymak. Sekiz-on yıl içinde okuma yazma bilmeyen tek yurttaş bırakmamak üzere işi ciddi tutmak.

Bütün eğitim hizmetlerini laik esasa oturtmak, tek elden yönetmek. Ülkemiz bugünkü hale getirildikten sonra bunun altından kalkmanın çok güç olacağını biliyorum. Ama politikacının burnu sokulmazsa başarmak mümkündür diyorum. Bizde her güzel işi politikacı yozlaştırmaktadır. Eğitim çalışmalarına politikacı karıştırılmamalıdır.

Halkımızın ihtiyaçlarına cevap verebilecek, işe yatkın, yurt gerçeklerine dayanıklı, halka çevrik okumuşlar yetiştiren bir eğitim anlayışına dönülmelidir.

Sanat ve tarım eğitimine önem verilmelidir. Tüketici değil, üretici aydın yetiştirmek amaç olmalıdır. Onun için okul programları yeniden ele alınıp düzenlenmelidir.

2 — Orta öğrenimin Türkçe ve edebiyat derslerinde okutulan konular gerici ve tutucu bir anlayışla hazırlanmıştır. Bu programlarla çağdaş insan yetiştirilemez. Bugünün insanını, bugünün sorunlarını işleyen bugünün edebiyatını okutmak, buna ağırlık vermek gerekir. Zaten en güçlü Türk edebiyatı bugün yaşıyan edebiyattır. Ama kafası ve zevki geride kalmış bizim gerici, bunu bir türlü anlıyamamaktadır.

ASNA, Alâeddin

1) Millî Eğitim Reformundan söz ederken önce ülkede herkesin okuma yazma bilmesi zorunluğu üzerinde birleşmeliyiz. Çünkü yavaş yavaş bu zorunluğu unutmağa başladık. Oysa çağımızda insanı insan yapan gülmek konuşmak değil, düşündüğünü yazmak ve yazılanı okuyup anlamak yeteneğidir.

Yasalara uymanın uygarlık koşulu olduğu bir devirde ilk eğitim zorunluğu getiren yasaya uymayan milyonlarca insanın davranışı nasıl hoşgörülebilir? Seçme yeterliği için okuma-yazma koşulu önerenlere saldıran politikacılar cahilliğe prim verirlerken bu yasa nasıl uygulanabilir? Önce bu iki soruyu cevaplamalıyız!

Tabii işin bir de öteki yüzü var! Adama okuma yazma olanağını, yani okulu, öğretmeni götürmüş müyüz ki ondan okur yazarlık bekleyelim?

Bu iki konunun üzerine de mertce gidilmelidir. İlk eğitim için olanak sağlanmalı ve okuma-yazma öğrenmemek hırsızlık, kaçakçılık gibi bir suç sayılmalıdır.

İşi yokuşa sürmeğe alışık olanlar fakirliğimizden, okul yaptıracak paramız olmadığından dem vurabilirler. Oysa ilk öğretim, salt yapı sorunu değildir. Asıl önemlisi, öğretmen sorunudur! İstedikten sonra her köyde okul diye kullanılabilecek bir yapı bulunabilir. Yeter ki öğretmen sorunu çözülsün. Her yıl binlerce lise diplomalı genç er olu-

yor. Temel er eğitiminden sonra bunlar ne iş yapıyorlar? Her lise mezununa iki yıl köy öğretmenliği (sekizerden on altı ay eder), dört aylık okul tatilinde de temel er eğitimi yaptıramaz mıyız? Bu öğretmenler ilkokul çağındaki çocuklar yanında, okur yazar olmıyan yaşlılara da pekâlâ ilköğretim verebilirler.

Kaldı ki, fakirlik iniltisini bir yana bırakıp, milyonlarca, milyarlarca liraya Akdeniz Oyunları, boğaz köprüleri yapan bir ulus olarak, tanesi 20.000 liradan her yıl 2000 okul da yapabiliriz yani.. On yılda da bu koca sorunu kökünden çözmüş oluruz!

Milli Eğitim konusunda yapılması gerekli ikinci iş, teknik eğitime yönelmektir. En az on yıl ülkenin sosyal dallarda yetişmiş diplomalılara ihtiyacı olacağını sanmıyorum. Kalkınma çabasındaki bir ülkede gerekli eleman, teknisyendir. Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarda tarım ve endüstri teknisyenleri yetiştirilmesi gereği açıktır.

Artık Avustralya coğrafyası, Fransız ceza yasaları, ya da Avrupa'da yüz yıl savaşlarını ezberliyerek sınav veren gençler değil, daha orta okulda teknisyen olarak eğitilmeğe başlanan teknik adamlar yetiştirmeliyiz. Bunun için de okul sistemleri baştanbaşa değiştirilmeli, sosyal dallarda eğitim veren kurumlara alınacak öğrenci sayısı çok kısılarak, ilkokulda genel eğitim görenler teknik ve tarım okullarına kaydırılmalıdır.

Bu değişikliğin yanı sıra teknik öğretmen yetiştirilmesine önem verilmelidir.

2) Derim ki, orta dereceli okullarda Türkçe dersleri çoğaltılmalı, edebiyat dersleri azaltılmalıdır. Çünkü Türkiyede Türkçe bilenlerin sayısı gittikçe azalmakta, yarım Türkçe ile yazı yazmağa merak saranların sayısı ise artmaktadır. Gazetelerde ve bir takım dergilerde yayınlanan şiir ve hikâyelere, hatta radyo programları ve gazete haberlerine dikkat edilince bu gerçek kendini göstermektedir.

Dil bilgisi ve kompozisyona büyük önem verilmeli, konuşmasını ve düşündüğünü anlatmasını bilen insanların yetiştirilmesine dikkat edilmelidir. Birinci soruda sözü

Boecklin : Yağlı boya

edilen teknik okullarda da Türkçe dersleri önem taşımalıdır.

Edebiyat dersleri programlanırken, orta dereceli okulların uzmanlık düzeyinde eğitim veren kurumlar olmadığı unutulmamalıdır. Örneğin aruz yapısı üzerinde fazla durmanın, ya da yazarların biyografilerini ve bir takım kahramanlık şiirlerini öğrenciye ezberletmenin yararlı olacağı sanılmamalıdır. Edebiyat türlerinin ögeleri, güzel örneklerle öğretilir, ünlü yazarlar ve yapıtları tanıtılırsa orta dereceli okulda edebiyat dersinin amacına ulaşılmış olur.

Edebiyata özel yatkınlığı olan öğrenci ile ders dışında uğraşılması ise öğretmenin sorumluluğu içindedir. Gerçek öğretmen edebiyat programı yüklü olsa da olmasa da bunu yapacaktır. Öğretmen görevine düşkün değilse ders programından yarar beklemek zaten iyimserlik olur.

AYGÜN, Şevket Süreyya

1 — Atatürk hedefleri arasında «Çağdaş Uygarlık Düzeyine Erişmek» bahsi, benim, yakın tarihimizde Atatürk'ün yerini ve getirdiği değerleri incelerken, açıklanmasında en çok sıkıntı çektiğim, hata bu açıklamadan, mümkün olduğu kadar çekindiğim bir konudur. Şunun için ki, tarihin hiçbir devrinde çağ akımları, içinde yaşadığımız çağ kadar içiçe ve birbirine bağıntılı olmamıştır.

Birtarafta, enaz 4.000 yıldanberi gelişen, ve hele 1789 Fransız İhtilâli öncesinden başlayarak, insanlığın ideal hedefleri, yahut o güne göre yarının müşterek değerleri gibi görünen ilkelerin ve prensiplerin, çağımızın kültür ve hukuk nizamına hakim olan, hatta dokunulmaz gibi görünen kıymet ve müesseselerini düşünelim. Diğer taraftan, bilimsel köklerini ancak XIX. yüzyıl ortalarından başlayarak yapan, ama henüz 100 yıllık gelişmeleri içinde, bu kıymet ve müesseselerin çoğunu inkâr edin, hatta onları başarabildikleri kadar yıkan, gene bir takım değer ölçüleri ile müesseseleri düşünelim. Hem de, kendimizi birtarafa çekerek, tamamen tarafsız bir değerlendirici gözü ile...

Bulunduğumuz noktadan ilk hüküm safhasında derhal şu kanıya varırız ki, içinde yaşadığımız çağda «Çağdaş uygarlık düzeyi» dediğimiz veya diyebileceğimiz hakim değer ve müesseseler, aslında, tek, mütecanis ve umumi kabule mazhar olup, üzerinde mutabık kalınmış şeyler değillerdir. Yani çağımızda da, **Çağ akımı** değil, **çağın akımları** vardır. Ve bunlar, her çağdan daha güçlüdür. O halde, çağdaş uygarlık düzeyi dediğimiz zaman, neyi kastedyoruz?

Eğer bu «çağdaş uygarlıktan» kastedilen, çağın **teknik teknolojik** düzeyi ise, o zaman iş kolaylaşır. Çünkü tekniğin milliyeti yoktur. Teknolojide, elbette çağdaş düzeye erişmeli ve onun ilerleyişine ayak uydurmalıyız. Çünkü çağımızda da, teknolojinin milliyeti yok, fakat teknolojik güçlere hakim olmanın, ayrı ayrı nizam ve rejimleri vardır. Biz çağdaş uygarlık düzeye erişmeyi, sadece, çağın teknik-teknolojik seviyesine varmak şeklinde alırsak iş kolaylaşır. Ve Atatürk'ün kasti de eğer buysa, onu anlamış ve hedefi de kavramış oluruz. Nitekim bugün yalnız biz değil, hatta vaktiyle devlet hayatı yaşamamış, fakat şimdi yarı veya tam bağımsızlığına kavuşmuş bütün ülkeler, bu çaba içindedirler.

Ama öyle değil de, Atatürk'ün bu görüş, fikir, ilke veya sloganından, sadece teknikte değil de, çağın en ileri akımlarında da, çağdaş değerlere ve müesseselere erişmek. ülkemizi de eriştirmek mânası kastediliyorsa, o zaman Çağ akımlarını ve onu getirdiği en yeni değer ve müesseseleri araştırarak, değerlendirerek onlara ulaşmak, ayak uydurmak çabası akla gelir ki, bu konuda bu bahsın aydınlanması ,hakikaten üstün ve gerçek aydın çabalara ihtiyac gösterir.

2 — Orta öğrenimde Türkçe ve edebiyat programları bahsini ise, eski bir Maarifçi. lise hocası ve uzun yıllar bir lisenin müdürü olarak çalışmış olmakla beraber, yukarıdaki konu sırasında ayrıca elealmamak için müsaadenizi rica ederim.

BATU, Selâhattin

1. Memlekette köklü bir Milli Eğitim Reformunun gerekli olduğu şüphe götürmez. Bu konuda başlıca ilkeler bence şöyle sıralanabilir:

Milli Eğitim, yetişecek aydınlara geniş bir kültür temeli sağlamalı, bunun yanında belli basamaklarda uzmanlaşmayı olanaklı kılmalı. Gerçi çağımız uzmanlık çağıdır, ama aşırı uzmanlaşmanın hasta kıldığı bir insanlık da yeryüzünü gittikçe kaplamaktadır. Milli Eğitim, onun için, asıl kültür temeline oturtulmalı ve bu dayanağı elden geldiğince geniş tutmaya çalışmalı.

Öğretilmesi gereken çok şey var bugün ve her şeyi öğrenmek olanaklı değil.. Onun için bilgi konuları iyi seçilmeli ve iyi seçilen bilgiler iyi öğretilmeli. Kendini bir ömür durmadan geliştirebilecek kuşaklar yetiştirmek amaç olmalı.

Bildiğini iyi bilen, derinliğine bilen, daha çok düşünme yeteneğini kullanarak bilgi edinebilen yurttaşlar yetiştirmek bizim de ülkümüz olmalı.

Üniversiteler iyi hazırlanmış gençlerle dolarsa yetişkinler yetiştirebilir. Yalnız uzman, meslek adamı olmak ve bunun dışında hiçbir konu ile ilgilenmemek, tam insan olmamak demektir. Yarım insan da yurt düşmanıdır, bir ulusu uçuruma itebilir. Türkiye bugün bunalımdan bunalıma sürükleniyorsa, yanlışlardan bir türlü kurtulamıyorsa bunun baş nedeni yarım kişiler elinde olmasıdır. Ufuksuz, bilgi ve düşünme yeteneği yetersiz kişiler ahlâkça da düşük olurlar çokluk. Ve çürük ahlâklı kişiler yarım bilgili kişilerdir çokluk.

Türk Eğitim Reformu çürüklüğü ve yarımlığı Türk insanının yapısından sökmeyi amaçlamalı. Bilgice, ahlâkça sağlam çağdaşlar yetiştirebilmeli.

Düşünürlerimiz bu amacı gerçekleştirecek yolları, yöntemleri bilimsel araştırmalarla belirlemeliler. İlkokuldan son okula kadar bu yöntemlerle çalışılmalı. Ve Türkiye yüzyıllardır süren bocalamalardan artık kesinlikle kurtulmalı.

Atatürkçülüğe gelince: Yurt ve millet bütünlüğü demektir Atatürkçülük. İç savaşlardan, kısır çatışmalardan kurtulmak demektir. Sosyal güvenlik demektir, ulusal mutluluk demektir. İlerilik, uygarlık, insanlık ve haklılık demektir Atatürkçülük.. Ciddilik, çalışkanlık, doğruluk demektir ayrıca.. Atatürkçü eğitim bu ilkeleri temellendirmeli, ve Türk düşüncesini çağ dışı kalıntılardan artık arıtmalı.

2. Bugünkü edebiyat programlarında dünya edebiyatına gereği kadar yer verilmiyor. Homer soyundan gelen büyük yaratıcılar, insanlığı bugün de geliştiren dehalar kısacık sayfalara sıkıştırılıyor, hiçbiri üstünde yeterince durulmuyor.

Çok önemli bir yanlıştır bu ve mutlaka giderilmesi gerekir.

Edebiyat programları bilgili, yetkili kişiler tarafından hazırlanmalı. Adlar, örnekler iyi seçilmeli. İnsanlığı yüzyıllardır biçimleyen sanat yapıları, özleri iyi belirtilerek, sunulmalı kuşaklara.. Sevdirilmeli, tanıtılmalı, iyi anlatılmalı.. Ve bu anlatmalar, tanıtmalar gençlerimizin yaşama boyunca gelişmelerinde yol gösterici nitelikte olmalı.

Türk edebiyatının büyükleri de ayni anlayışla ele alınacaktır. Bunlardan insanlık değerlerimize katkıda bulunabilecek nitelikte olanlar seçilmelidir. Su götüren ikinci sınıf yazarlar da programlardan dikkatle ayıklanmalıdır

Edebiyat eğitiminin insanlık eğitimi demek olduğu unutulmamalıdır.

Yarımyamalak bir dünya edebiyatı, çoğu değersiz örneklerle tanıtılan milli edebiyat, gençleri düşünceden de, edebiyattan da tiksindirebilir. Okuma isteğini söndürür, —Türkiye'nin gerçeği budur bugün— kuşakların ömür boyunca kafa gelişmelerini durdurabilir.

Ve bir ulusa bundan büyük kötülük yapılamaz.. Türk Milli Eğitimi böylesine bir yanlıştan kendini artık kurtarmalıdır.

BİNYAZAR, Adnan

1. Atatürk, Türk ulusunun kalkınmasındaki temel ölçüyü kesinlikle koymuştur: Çağdaş uygarlık düzeyine

erişmek! Bize, uzak, göğün üst katı gibi görünen bu çağdaş uygarlığın belirtileri nelerdir? Çevremizi saran teknik ilerlemeler, kültürel gelişmeler, sanat alanındaki başarılar... çağdaş uygarlığın en somut belirtileridir. Ama bu belirtilerin varlığı, bir ulusun çağdaşlığı demek olur mu? Olmaz.

Her ulusun sanatsal, kültürel, hatta teknik bir geleneği vardır. Bu gelenek, o ulusun geçirdiği bütün tarihsel dönemlerin, savaşların, öteki uluslarla ilişkilerinin, bir ulusu uluslaştıran, ulusallaştıran varlıkların izlerini taşır. «Ulusal eğitim» dediğimiz temel birikim, bu gelenekle oluşur. İşte, bir ülkenin ulusal eğitiminin amaçlarını saptayan «müfredat programı», bu tarihsel yapı gözönünde bulundurularak hazırlanmalıdır. O zaman, gerçekçi bir program doğmuş olur. Bu gerçeklik, dünya uluslarının eriştiği çağdaşlık düzeyini daha iyi kavramamızı sağlayacaktır. Bu nedenle «müfredat» yeniden gözden geçirilmeli, konuların dökümü yapılmalıdır. Bunu yaparken, «müfredat»ın uygulanmasındaki yöntem de gözden uzak tutulmamalıdır. Öğrenciye neyin ne ölçüde verileceği, gerçekçi bir tutumla saptanmalıdır. «Müfredat», çağı geçmiş, uygulanmaz, yığıntı bilgilerle doldurulmamalıdır. Oraya konacak her bilginin çocuğun kişiliğinin oluşmasındaki etkileri düşünülmelidir. Reformda gözden uzak tutulmaması gereken bir yön de, uygulayıcıların nitelikleridir. Gerek yöneticilerin, gerekse öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da, öğretmenliği, geçerli mesleklerin düzeyine ulaştırmakla gerçekleşebilir. Ancak bu koşullarla Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık düzeyine erişilebilir.

2. En başta, öğrenci «metin»le karşı karşıya getirilmeli, «metin»lerin işlenmesinde, çözülmeyici yöntem (tahlil metodu) uygulanmalıdır. Çağdaş düşünce düzeyiyle, yazısı okutulan yazar arasındaki bağlam, ancak bu yöntemle kurulabilir. Öğrenciye kimin, niçin okutulduğu iyi kavratılmalıdır. Yani yazının amacı saptanmalıdır. Bir de şu var: Genellikle, eski «metin»leri okutuyor, çağdaş yazarları bir yana itiyoruz. Kuşaklar arasındaki değer yargıları ve görüş ayrılıkları nedeniyle yazarla öğrenci arasında bir iletişim kurmak zorlaşıyor. Bu yüzden, yazının «estetik» değeri kalmıyor; yazı, düşündürmekten çok, «me-

kanik» bir çabayı gerektiriyor. Temel amaçtan da sapılmış oluyor. Bugün, birtakım yapıtlarımızda bile, yaşamöyküsü bilgisiyle yetiniliyor, yorumsal bir eleştiriye yönelinmiyor. Oysa öğrenci, yorumcu bir yöntemle duymaya, düşünmeye alıştırılmalıdır.

CUMALI, Necati

1. Milli Eğitim Reformunun temel ilkeleri: a) Layiklik; b) Her düşüncenin her inancın özgürce savunulmasını sağlayacak hoşgörürlük, c) Akılcılık, d) İnsana yönelme olmalıdır.

2. Okulların edebiyat kitaplarına elbetteki bu ilkeleri destekleyen örnekler seçilmelidir. Bunun için de, din Allah açısından, seçilen yazılarda karşıt görüşler arasında denge sağlanmalı; her türlü görüş, değişik düşünceler için yalnız iyi yazılmış, iyi savunulmuş olmaları dışında ölçü aranmamalı, insanın bir yönünü, bir gerçeğini yansıtmış olması yeterli bir ölçü sayılmalı; anlama öncelikle yer verilmeli, boş, parlak göz kamaştırıcı söz kalabalığına dayanan şiirler düz yazılar yerine, her bakımdan anlamca tok, yoğun, insan gerçeğine yönelmiş yazılara şiirlere yer verilmeli.

ERALP, Prof. Vehbi

1. Atatürk'ün Türk toplumuna hedef olarak gösterdiği «çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» için her alanda büyük hamleler yapmak zorundayız. Kalkınmanın başta gelen faktörü insandır. Böylece bu kalkınmada en büyük rol, insanı yetiştiren eğitime düşmektedir.

Bir bakımdan eğitim, genç kuşakları yetiştirmek için bir toplumun yaptığı bir yatırımdır. Hele bizim gibi fakir ülkeler, bu yatırımın en verimli biçimde kullanılmasını sağlamaya son derece dikkat etmelidirler. Bunun için her öğrencinin yeteneklerini sonuna kadar geliştirecek şartları bulması, böylece hem kendine hem de neticede toplu-

ma en faydalı bir insan haline getirilmesi gerektir. **İşini en iyi şekilde yapan bir temizlik işçisi, görevini hakkıyle yapmayan bir genel müdürden çok daha iyi ve daha çok saygı değer bir vatandaştır.**

Bugünkü eğitim sistemimize bakarsak, bunun çoğu zaman boşuna dönen bir çark manzarası gösterdiği, neticede bir israf kaynağı olduğu görülür. Bunun hatırıma gelen sebeplerini şöylece sıralayacağım:

a) Eğitimimiz temelinde ezberciliğe dayanıyor, skolastiktir, eski bir deyişle, «kitabi»dir. Böylece bilgili ve kültürlü öğrenciler değil, adetâ bir çeşit bilgi hamalı yetiştiriliyor. **Bu bilgi hamalı, kendinin olmayan bir malı, imtihan odası denilen bir yere kadar taşıyor ve oraya boşaltıp gidiyor.** Sonunda elde hemen hemen hiç bir şey kalmıyor. Düşünme, araştırma, yaratma gibi yetenekler ya hiç işlenmiyor, ya pek az işleniyor. Öğrenmenin sonu yoktur. Hele zamanımızda bilgiler büyük bir hızla artıyor ve ayni hızla eskiyerek geçersiz bir hale geliyor. Çocuklarımızı yalnız bu güne değil, yarınlara da hazırlamalıyız; onlara basma kalıp bir takım bilgilerden çok, **öğrenmeyi öğretmeliyiz,** kafalarını tıka basa doldurmaktan çok, gerekli güçlerle donatmalıyız; **neticeler yerine daha çok metotları öğretmeliyiz.** Programların, sınıfların, laboratuvarların ve en önemlisi, öğretmenlerin buna göre hazırlanması kaçınılmaz bir şarttır.

b) Mecburi olan ilk öğretim dışında, her çeşit okulların memleketimizin ihtiyaçlarına göre planlanması şarttır; gelişi güzel okul açıp kapamaktan vaz geçmelidir. Bu okullara ancak yetenekleri elverişli olanlar alınmalıdır. Bunda kişinin özgürlüğüne ve demokrasiye bir aykırılık görmek tamamiyle yanlıştır. Nerede ise yeni doğan çocuğun beslenmesinin bile devletten beklenildiği bir devirde, devletin eskiden karışmadığı birçok alanlara karışmasını tabii karşılamalıdır. **Her şeyi devletten beklemek ve devletin hiçbir şeye karışmamasını istemek, çelişmenin ta kendisidir.**

c) Çocuklarımızın eğitimi, kendi yeteneklerinden çok, ellerinde olmayan bir takım tesadüflere bağlı kalıyor. Doğuştan dâhi olsa bile, issız bir köyün çocuğu, bazan tam bir ilk öğretim imkânına bile kavuşamıyor. Bunu elden

geldiği kadar önlemek, başta gelen hedeflerden biri olmalıdır; bu, ayni zamanda, gerçek demokrasinin de bir gereğidir.

d) Bizde eğitimden anlaşılan daha çok öğretimdir. Halbuki hedef yalnız bilgili ve kültürlü vatandaşlar değil, ahlâklı vatandaşlar da yetiştirmektir. Okullarımızda ahlâk ve toplum eğitimine de yer vermelidir. Çocuklarımızı dürüst, başkalarının haklarına saygılı, müsamahalı olmaya, dayanışmaya alıştırmalıyız. Hele lâik bir demokraside bu, gençliğin yetiştirilmesinin vaz geçilmez bir şartıdır.

e) Kesin ihtiyaç olmadıkça, eğitim süresini uzatmaktan kaçınmalıdır. Bu yola gidiş dünyanın her yerinde kuvvetli bir eğilim olarak kendini göstermektedir. Hele bizim, özel durumumuz dolayısiyle, buna karşı koymaya çalışmamız gerek. Bunu yapmamak verimi azaltır, israfa yol açar. Her şeyin okulda öğrenilemeyeceğini unutmamalıyız.

Ayrıntılarına girmediğim ve kısa söylemeye çalıştığım halde, ilk soruya cevabım, sınır olarak konulan bir kitap sayfası uzunluğunu belki de aşmış bulunuyor; sözü daha fazla uzatmamak için ikinci soruya cevap vermiyorum.

ERTOP, Konur

1. Milli eğitimde yeniden şekillendirmeye girişilirken çağdaş yaşayışımızın içinde bulunduğu bütün toplumsal ve ekonomik sorunların dikkatlice gözönünde tutulması gerekir. Böyle bir çerçeve içinde milli eğitimimizin halkçı, «tam bağımsızlık»çı, devrimci temellere dayandırılması zorunludur. Eğitimde «fırsat eşitliği», ana ilkelerdendir. Yöntem olarak gerçeğe, deneye ve usa bağlanılmalıdır. Eğitim; bilgiyi yaşanan hayata, aydını halka bağlayacak nitelikte olmalıdır. Bunun için, eğitime ekonomik ve işlevsel nitelikler kazandırılmalıdır. Eğitim hedefleri, kalkınma planıyla birarada ele alınmalıdır. Tarihi gerçeklerimiz ve ulusal yapımızla bağdaşan, akılcı düşünme yeteneğinin ya-

nı sıra ekonomik alanda yapıcılık kazandırmayı da amaçlayan, bilgiyle birlikte toplumsal bilinç de veren bir uygulama gerçeklidir. Bunları gerçekleştirecek reform hareketinde ilk önce, öğretmen okulları ele alınmalıdır. Ders programları kuramsal alandan eylem alanına yöneltilmelidir. Meslek öğretimine önem verilmelidir. Kalkınma hedefleriyle tutarlı meslek öğretimine küçük yaştan başlanılmalıdır. Tasarlanmakta olan 8 yıllık ilköğretim modelinin uygulanması şimdilik pek de kolay olmayacaktır. Bunun yerine, ortaokul düzeyinden başlayan meslek okulları kurulmalıdır. Klasik orta öğretim, üniversiteye en elverişli nitelikte öğrenci yetiştirecek biçimde düzenlenmelidir. Meslek okulları elbette yetenekli öğrencilerin yüksek öğrenime geçmesine elverişli koşullar da taşımalıdır Ama asıl işlevleri meslek kazandırmak, mesleği benimsetmek olmalıdır.

2. Bugün ortaokul ve lise öğretiminde Türkçe ve edebiyat dersleri gerek program, gerek uygulama bakımından içler acısı durumdadır. Yüksek öğretimde de devam eden birçok aksaklığın ve yetişkinlerde görülen kültür yoksunluğunun nedenleri arasında bu bozukluğun önemli yeri vardır. Bizde Türkçe öğretimi «Türkçe'nin öğretilmesine yeterli olamıyor. Bundan dolayı dilimiz bir iletişim aracı olarak yeterli biçimde kullanılamıyor. Dilbilgisi, yasak savar gibi okutuluyor. Bu yüzden, Türkçeyi gerektiği gibi öğretmek de yabancı bir dil öğretmek de imkânsızlaşıyor. Dilbilgisi öğretimine, yaşayan Türkçeden alınma örneklere dayanılarak ağırlık verilmelidir. Sözdizimi üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu konu mantıksal düşünmenin öğretilmesi, düşüncenin eksiksiz antılabilmesiyle de ilgilidir.

Öğrenciye verilmek istenen edebiyat bilgileri günümüzdeki uygulamalara uzak, işlevsiz, ölü bir dünyanın malıdır. Kasidenin nesip veya teşbip bölümünün, mecaz-ı mürsel'in, sekt-i melih'in v.b. öğretilmesinin öğrenciye hiç bir yararı olmamaktadır. Eski edebiyatımıza ait örnekler de öğrenciye edebiyat beğenisi verme, insan gerçeğini tanıtma, dünya görüşü kazandırma bakımlarından yarar sağlamıyor. Edebiyat tarihimizi yansıtacak bilgiler titizlikle Türkçeleştirilecek metinlere dayanılarak verilmelidir Homeros'un. Stendhal'in, Dostoyevski'nin eserleri gibi ken-

di yazarlarımızın eserlerini de çevirilerden okutmamız acıdır ama gereklidir. Eski edebiyatımızın gerçek niteliğini ancak bugünkü Türkçeye uygulanmış metinlerle öğretebiliriz.

Edebiyat öğretimi, günümüze ait metinlere öncelik ve ağırlık vermelidir.

Ebüziya Tevfik; Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye'de Şinasi'den sonraki edebiyata % 57, yalnız Namık Kemal'e % 40 oranında yer verirken kendi çağında yetişmekte olan kuşaklara gününün geçerli edebiyat anlayışını kazandırmak amacını güdüyordu. Süleyman Şevket'in Cumhuriyet'ten hemen sonraki yıllara ait Güzel Yazılar'ında Yusuf Ziya Ortaç'lar, Orhan Seyfi Orhon'lar ön plândadır. Bugün hâlâ o yazarlara ait metinlerle edebiyat öğretimi yapılması hatalıdır. Program, ağırlığını örneklere dayandırmalı ve metinler günümüz yazarlarından seçilmelidir. «Gerçekçi» ve «halkçı» milli eğitimde edebiyat öğretiminin bu niteliklerle oluşan çağdaş Türk edebiyatına sırt çevirmesi bağışlanmayacak bir yanlış sayılır.

KANDAŞ, Kemal

1. «Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» amacı, toplum çoğunluğu, Atatürk devrimlerinin bilincine varabildiği ölçüde gerçekleşir. Bu bilincin oluşmasında başlıca etken eğitimdir. Milli Eğitim çalışmaları, bu bilinci oluşturucu doğrultuda gelişmelidir.

Atatürkçü öğreti, «Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Milliyetçilik, Laiklik ve Devrimcilik» temel ilkelerine dayalı bir toplum düzeni önermiş, evrensel kültüre saygılı, insancı (hümanist) bir dünya görüşü benimsemiştir. «Çağdaş uygarlık düzeyi» ne ulaşmaya yönelik Atatürkçü bir Milli Eğitim reformu, bu temel ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilebilir.

«Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak» demek, çağdaş özgür düşünceye ve onun sürekli gelişimine ayak uydurabilmek demektir. Bu da, öncelikle, düşünceyi sınırlayıp

donduran her çeşit dinci ve doğmacı etkinin ötesinde kalabilmeyi gerektirir.

Bu bakımdan, Atatürk ilkelerine yönelik bir Milli Eğitim reformunun ilk amacı, günümüzde de, her çeşit doğmacı baskıdan arınmış, özgür düşünceye ve evrensel kültüre saygılı, lâik bir eğitim düzeni gerçekleştirmek olmalıdır.

2. Türkçe ve edebiyat dersleri, yaratıcı gücü ve zevki geliştiren coşkulu bir ortama yöneltilmelidir. Çağdaş kültür ve sanata gereken önem verilmeli, edebiyat, edebiyat tarihine ezdirilmemelidir.

KANSU, Ceyhun Atuf

1. Kemalist devrimin çağdaş uygarlık kavramı, herşeyden önce bir çağ değişimini deyimler. Türkiye halkının ortaçağlı tüm ilişkilerini kırmak, çağdaş bir ulus, çağdaş bir toplum, çağdaş insanlar yaratmak, ulusal eğitim devriminin ilkeleridir. Bu eğitim yoluyla ulus çağdaş, bağımsız, kişilikli, yaratıcı bir ulus olacaktır. Yurttaş örneği de özgür, üretici, yaratıcı insandır. Toplum değişmelidir. Ulusal eğitim toplumu değiştirecek güçlü insanlar yetiştirmelidir. Doğa değişmeli, yenilmelidir: Ulusal eğitim doğayı değiştirecek insanlar yetiştirmelidir. Ortaçağ üretim biçiminden, yaşama biçimine değişmelidir. Ulusal eğitim çağdaş vatandaşlar yetiştirmelidir. Ne var ki, uluslar soyut bölümlenmeler değildir, yeryüzü insanlığının ayırtlanmış tarihsel bölümleridir. Uluslardan insanlığa, insanlıktan uluslara sular gelir, sular gider. Uluslar insanlığın gelişmesine kapılarını kapıyamazlar, kendi tarihsel kişiliklerine de yabancılaşamazlar. Ulusal eğitim, ulusal'dan evrensele, evrensel'den ulusala bir dünya eğitimidir. Ulusal eğitimin temel gereci halktır. Bir ulus, evrensel uygarlığa uyanmış, uyandırılmış bir halkla katılabilir. Halk deyince, ulusal eğitimin birinci amacı, okuma yazmasız tek yurttaş bırakmamasıdır. Lâik halk okulu, alfabesizlik savaşında, ulusal eğitimin orta direğidir. Orta öğretim ulusal yaşantıdan evrensel pencereye, özgür, yaratıcı, üretici, yapıcı bir

genç kuşağın mayalandığı halk öğretimini kapsar. Üniversite bu mayanın üzerinde ve halkın yanı başında, yurt ve halk gerçeklerini çözecek araştırıcı, değiştirici, yaratıcı uygarlık savaşçısı kuşakların bilimsel öncülüğünü üzerine alır. Tüm bu kurumları, laik halk okulu, halkçı orta öğretim, yaratıcı üniversiteyi, geniş bir halk eğitimi bütünler. Ülkemiz için ulusal eğitim devrimi, alfabe öğrencisinden en aydın bilim adamına değin, çağdaş uygarlık savaşında, ulusun bir öğretim eğitim imecesinde birleşeceği bir tümleşmeyi deyimler.

Ulusal eğitimin kökleri kendi insanlarımız, kendi sorunlarımızdır; eğitim aracı kendi kaynaklarımız, kendi gücümüz, kendi olanaklarımızdır; eğitimin ereği de çağdaş insanlığın ortasında kendi ulusumuzun yaşaması, kişiliğini bulması ve yüzyılların geriliğini yenip aşarak, çağdaş yaratıcılığa katkıda bulunmasıdır.

2. Türkçe öğretisi bir ana dil öğretisidir. Ana dil saygısıdır, ana dil sevgisidir. Okuyan, konuşan, yazan, tartışan, eleştiren kuşaklar Türkçe'nin ana yapıtlarından, Türkçe'nin bahçesinden geçerek yetişirler. Çağdaş uygarlık diyorsak, bol bol Batı yapıtlarını ve Türk insancılığını yoğuran temel yapıtları okutacağız. Okumaya, okutmaya, konuşmaya, düşünmeye çitler, yasaklar koymayacağız. Bakın, Türkçe için dilbilgisi demedim. Anadil öğretisi, dedim. Şiirler, denemeler, romanlar, öyküler okunarak varılır Türkçe'ye. Bol bol okumayı öğrenmeli çocuklarımız. Birden şu geliyor usuma: Alalım bir lise sınıfını, tarihleri, tanımları bırakalım da bir yana, bir yıl Eski Ege uygarlığının temel yapıtlarını okutalım, örneğin. Eflâtun'u okutalım bir yıl boyunca: Evrenseli, Türkçeyle ulusa bağlıyarak. Bir yıl da örneğin Yunus Emre'yi okusunlar: Ulusal'ın, anadilin kendisini evrensel insancılığa bağlamak için. Türkçe öğretisi, romanın tanımını yapmak değildir sözün gelişi, roman okumaktır, roman okumayı sevdirmektir. Türkçe öğretimi herşeyden öne, yaşamak ve düşünmek için Türkçeyi kullanmayı, Türkçeden yararlanmayı öğretmek demektir.

KUDRET, Cevdet

1. Toplulumuzun büyük çoğunluğu İlkçağ hayatı yaşarken, tek başına bir eğitim reformunun gerçekleşme olanağı yoktur. Konuya girmeden önce birtakım rakamlar üzerinde duralım:

Türkiye'de 42 bin köy vardır, buralarda 24 milyon insan yaşar (genel nüfusun dörtte üçü). Köylerde nüfus başına düşen ortalama gelir 1489 lira (ayda 124 lira) dır; Sento'nun yaptığı bir araştırmaya göre, yurdumuzda bir eşeğin aylık gideri, günde 4 lira hesabiyle, ayda 120 lira tutmaktadır. Bu hesapça, köylümüz çocuğunu okutmak şöyle dursun, evindeki hayvanını bile beslemek gücünden yoksundur. Nasıl yoksun olmasın ki, Türkiye'nin toplam tarım gelirinin % 52 sini köylü nüfusumuzun % 10 u almakta; geri kalan % 48 ini ise bu nüfusun % 90 ı paylaşmaktadır. Anayasamızın 50. maddesinde «Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen ödevleridendir» denmekte ise de, 42 bin köyümüzün 14 bininde okul yoktur. Devletin yıllık eğitim harcamaları, 1960 istatistiklerine göre, Adıyaman ve Urfa'da nüfus başına 22, Siirt ve Mardin'de 24, Ordu'da 25 liradır. (Buna karşılık, Ankara'da 106, Fen Lisesi'ndeki bir öğrenci için ise 6.500 liradır). 1967 - 68 ders yılında okul çağındaki 5 milyon köylü çocuğunun ancak yarısı ilkokula gidebilmiş, geri kalan yarısı alfabe yüzü görmemiştir. Yine aynı dönemde bu 2,5 milyon çocuğun ancak 7 de 1 i ilkokulu bitirebilmiş, bunun da % 1 i orta öğrenime gidebilmiştir. Halkımızın % 60 ı okuma - yazma bilmemektedir.

Bütün bu rakamlar, bize, eğitim reformunun nereden başlamak gerektiğini gösterir. Altyapı reformu yapılmadan girişilecek bir millî eğitim reformu, soyut bir kavram olmaktan ileriye geçemez; ve —şimdiye kadar yapıldığı gibi— yalnız 8 milyon şehirli ve kasabalıya, onların da yalnız küçük bir kısmına, seslenen birtakım müfredat programı değişişliklerinin —temele inmeyen biçimsel değişikliklerin— kısır döngüsü içinde kalır.

Bir ara Fransız, bir ara Alman, şimdi de Amerikan

programlarını örnek alan bu programlarsa, yalnız belleğe dayanan; üreticilik ve yaratıcılık dışında sürüp giden; topluma herhangi bir katkıda bulunmayan, böylece, devlet gelirini boş yere harcayan; bireyci ve bencil bir yaşama alışkanlığı doğuran; öğrenimi bir araç değil bir amaç haline getiren birer diploma makinesi olmaktan öte bir değer taşımamaktadır. Bu bireyci eğitimin doğal sonucu da, müsbet bilim alanında yetişenlerin (hekim, mühendis, v.b.) daha tatlı kazançlar için yurt dışına göç etmeleridir. Amerika, İngiltere v.b. gibi ileri ülkelere yapılan bu beyin göçü, devletin köylüden esirgeyip şehirliye harcadığı milyonlarca liranın boşu boşuna israf edilmesi demektir. Devlet parasını çalıp kaçan veznedarı yakalayıp hapse atarız da, yetişmesi için 394.608 lira harcandığı hesaplanan bir hekimin yabancı ülkelere çekip gitmesine ses çıkarmayız. Beyin göçünün bir başka nedeni de, kendi ülkemizde kullanma olanağı bulunmayan bilim dallarında uzmanlar yetiştirmektir; bu, kendimiz için değil, o dalda ilerlemiş yabancı ülkeler için yatırım yapmaktır. Köylerinde yakıt diye tezek yakılan, taşıt diye kağnı kullanılan bir memlekette, füze yakıtı üzerinde başarılı buluşlar yapan, ya da atom enerjisi üzerinde çalışan birkaç bilim adamı yetiştirmek, «çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» demek değildir. «Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» demek, köylümüzün aylık ortalama gelirinin hiç değilse bir eşeğe harcanması gereken paranın birkaç katına ulaşması demektir. Bu bakımdan, milli eğitim reformunun ana ilkesini, köyün ilkçağ düzeninden kurtulmasını sağlayacak toplumsal ve iktisadi engelleri yıkma temeli üzerine oturtmak gerekir. Öğrenim olanaklarını 8 milyon şehirli ve kasabalının dar çemberinden kurtarıp 35 milyonluk Türkiye halkına sağladığımız zaman, —bilim ve sanat da içinde olmak üzere— her alanda üstün yetenekli kişiler yetiştirme olanak ve nisbeti elbette çok daha yüksek olacaktır. Çok kısa süren Köy Enstitüleri denemesinin edebiyatımıza kazandırdığı değerler bunun en acık kanıtıdır.

2. Yurdumuzda edebiyat öğretimi de, bugüne değin uygulanan genel eğitim sistemine uygun olarak, belleğe dayalı bir öğretim yoluyle sürdürülmüştür. Abdülhak Hâmit'in doğumunu, İsmail Habip Beyin ağzıyle, «Kışın en

koyu bir zamanında, 1851 şubatının beşinci günü, Bebek önünden akan Boğaz suları keskin bir nevzad sesi işitti: Seksen senelik Hamit'in ilk sesi.» sözleriyle anlatmak; şiirde sözcük ahenginin önemini belirtmek için, Nihat Sami Beyin söyleyişiyle, «... Boğaziçi kıyılarından sandalla geçtiğiniz ve duygularla dolup taştığınız bir akşam, bir yalı penceresinden gelip, ruhunuzda yankılanan bir keman sesi...» benzetmesiyle söze başlamak, çocuğa ne kazandırır? «Hâmit kimdir?» diye sorsanız, size «1851 şubatının beşinci günü, Bebek önünden akan Boğaz suları» ndan söz eder; «Şiir nedir?» deseniz, «Boğaziçi kıyılarından sandalla geçtiğiniz bir akşam yalı penceresinden gelen keman sesidir» der. Bütün bu gevezeliklerden kurtulmak için, çocuğu doğrudan doğruya metinle karşı karşıya getirmek tek çıkar yoldur. Ama hangi metinle?... Ölü bir dille yazıldıkları için bugün kullanma olanağı bulunmayan, sadece tarihsel değeri olan Divan, Tanzimat, v.b. metinlerinden birkaç örnek verdikten sonra, doğrudan doğruya çağdaş edebiyatı ele almak yeterlidir sanıyorum. Çocuğa üç yıl boyunca Divan, Tanzimat, Servetifünun, v.b. edebiyatlarını örnek diye göstermek; sonra da iki satır yazı yazmasını istediğimiz zaman, «Sakın ha! Onlar gibi yazma.» demek mantığa aykırıdır.

KÜLEBİ, Cahit

Önce belirteyim ki, her iki sorunuzu cevaplandırırken ya çok konuşmam ya da susmam —önemi bakımından hiç bir iddiam olmamakla birlikte— benim durumumda en iyi yol olacaktı. Ne var ki, nedenlerini şimdi açıklamakta yarar görmediğim bu davranışımı ard ve kötü düşünceli kişilerin yıllar boyunca nasıl yorumladıklarını beni az-çok tanıyan insaflı herkes gibi ben de bilmekteyim. Bu yüzden de, istediğiniz kısalıkta olmasına çalışarak, önemli gördüğüm bazı noktaları belirteyim.

I. Şimdiyedek, çoğu kez, ya anlaşılmadan ağızda sakız edilen, ya da öyle gösterilmesi bir çeşit çıkar yolu sayılan havada kalmış bir «pedagoji» edebiyatiyle ve zaman

zaman değiştirilen yöntemlerle, zamanımızı ve ödeneklerimizi iyi kullanamadık. Toplumsal ve ekonomik koşullara bilimsellikle dayandırılmayan, uygulaması gerektiği gibi yapılamayan bir reformun başarı sağlayabileceğine inanamıyorum.

Toplumumuzun gelişmesinin baş çaresinin eğitimde yapılacak reform olduğunu sanmak çok yanlış bir düşüncedir. Eğitim reformu, öbür toplumsal ve ekonomik koşulların, daha açık deyimle, reformların bir bölümü olarak ele alındığında ancak akılcı ve gerçekçi bir yola girişilmiş olur.

Öbür yandan, reformda eğitimi, daha doğrusu öğrenciyi yalnızca bir üretim aracı saymak, Türk hars ve kültürünü ihmal etmek de yine amacın gerçekleşmesini engelleyecek yanlış ve zararlı bir tutumdur.

a) Nüfus çoğalması asgari dereceye indirilmelidir.

b) Kentlere hücum ve gecekondulaşma, temelden tedbirlerle, zorlamasız olarak durdurulmalıdır.

c) Milli gelirin artması zorunludur.

d) Endüstrileşme ve tarım, Batı koşullarına uydurulmalıdır.

e) Diplomaya, üst dereceli diplomaya yönelmiş pahalı eğitim yöntemi bırakılmalı; ne lâf olsun diye meslek okulu, ne de memur yetiştirmek için her bucağa bir lise açılmalıdır. Ekonomik yatırımlarla eğitim kuruluşları paralel yürütülmelidir. Tersi uygulanırsa, bu yoksul ülkede, Batı ülkeleri için milyarlara mal olan teknisyen, mühendis ve hekim yetiştirilir. Onlar bize değil, biz onlara ekonomik yardım yapmış oluruz.

f) Teknik öğretimde, okulları işyeri durumuna getirmekle öğünülmemeli, iş ve üretim yerlerine eğitim gerçekçi bir anlayışla götürülebilmelidir.

g) Devlet Planlama Teşkilâtında, bugünkü memurlarıyla işlerin yürütülüp yürütülemeyeceği; eğitim uzmanlığının da birtakım niteliklere bağlı bulunduğu dikkate alınmalı, Planlama Kuruluşu mutlaka bilimsel ve rasyonel bir çalışma anlayışı içine sokulmalıdır.

h) Yönetimde her basamakta görev alanlar, iş yapmadan «durumu idare» etme anlayışını bırakmalı, aydınlarımız da çalışmaları bu açıdan değerlendirmelidir.

i) Milli Eğitimde politika birinci etken olmamalıdır.

II. Türk dili ve edebiyatı öğretimi programlarında temelden yöntem değiştirmek kolay değildir. «Olsun» demekle olmuyor. Bu konu yukarıda belirttiğim koşulların yanısıra, çok yönlü bir sorundur. Toplumsal gelişimimizle paralel olarak gerçekleşecektir. Tek bir örnek vereyim: Türkçe kompozisyon dersleri, başka bir deyimle çocuklarımızın okuma yeteneklerinin gelişme derecesi, genel halk oyunda yeterli görülmez. Çocuklarımız daha iyi yazsınlar, az yanlış yapsınlar diye istenir. Öte yandan, bu ders herşeyden önce bir düşünme dersidir. Yüzyıllar boyunca düşünmeyi unutacaksınız, sonra da doğru yazalım, yanlıssız konuşalım diyeceksiniz. Bu, kolay kolay gerçekleşebilir mi? Programlarda ne yaparsanız yapın, bir anda herşey düzelemez. Ama yapılan çalışmalar bir dereceye kadar elbette yararlı olur. Yeter ki, aklımızı başımıza toplayalım, doğrulukla çalışalım.

MERİÇELLİ, Anıl

1. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmek için, ulusal eğitim reformunu bir an önce gerçekleştirmek zorundayız. Bu reformun temel ilkelerini en iyi biçimde saptayabilmek için, Eğitim Bakanlığı ile yeni kurulan Kültür Bakanlığı birlikte çalışmalıdır.

Ben çağdaş uygarlık sorununa değişik bir açıdan bakmak istiyorum. Atatürk'ün işaret ettiği bu düzeye ulaşabilmek için eğitim reformundan önce sanayi reformu gereklidir Yani Türkiye'nin büyük bir hızla sanayileşmesi gereklidir. Her köye bir okul açmaktansa her köye bir fabrika açmak daha yararlıdır kanısındayım. Fabrikası olan köylü, karnı doyduktan sonra, yeter derecede para kazandıktan sonra okulunu kendisi yaptıracaktır. Bundan hiç kuşkunuz olmasın. Nitekim sanayi kuruluşları çok olan bölgelerin eğitim problemi yoktur. Ve bu bölgeler çağdaş uygarlık düzeyine daha yakındır. Bu düşüncenin ışığında, ulusal eğitim reformu yapılırken. mesleki ve teknik öğretime önem verilmesini gerekli görüyorum.

2. Orta öğretimde edebiyat dersleri öğrencilere edebiyatı sevdirebilecek nitelikte olmalıdır. Bugüne değin uygulanan edebiyat derslerinde öğrenciler edebiyattan soğutuluyordu. Örneğin divan edebiyatı okutulurken öğrencilerin dili anlamayışı, şiir kalıplarını ezberlemenin güç ve yararsız oluşu, yazarların doğum ve ölüm tarihleri gibi biyografik bilgilerin öğrencileri ilgilendirmeyişi... üzerinde düşünülmesi gereken konulardır.

Bence ders kitaplarında yaşayan Türk edebiyatına ve günümüz yazarlarına daha çok yer verilmelidir.

NECATİGİL, Behçet

1. «Bugünkü öğrenim ve kültür şartlarımız içinde» istenilen düzeye, hele en kısa yoldan erişmek çok zor görünüyor bana. Şartları değiştirmek, önce temeli tutturmak gerekir, ki bu da bütün bir sistemin değiştirilmesi anlamına gelir. Temel ilkeler, yıllar yılı «Milli Eğitimin Amaçları» broşürlerinde açık net belirtilmiştir; şu var ki uygulamalar aksaktır, yetersizdir. Eleman, araç - gereç, okul - sınıf kitaplıklarının dolu ve doyurucu olması... önce bunlar sağlansın hele.

2. Orta öğrenim Türkçe ve edebiyat dersleri, teknoloji ile kültürün paralelliği çerçevesinde bir değişikliğe uğramalıdır. Batı'da Teknik üniversitesi ve Yüksek Teknik okullarında da dil ve edebiyat dersleri var. Ne oranda? Şu anda kesin bir şey söyleyemem; ama var. Dil ve edebiyat programlarında reform, işin en zor tarafı. Çağdaş uygarlık düzeyine erişeceğiz diye, dildeki gelişmeler, değişmiş dünya görüşleri eskiyle olan bağlarımızı koparmış diye, Batılılaşma döneminden önceki edebiyatımızı geçemeyiz bir kalem. O dönemi de tanıtmak, sevdirmek gerekir. Atalarımızı boşlamak, kendimizi yadsımak olur. Goethe'nin güzel bir sözü: «Babandan kalan mirasa konabilmek için çalış!» Bu baba, yüzyıllar boyu har vurup harman mı savurdu? Bize büyük bir miras da bıraktı. Bu mirası da görüp değerlendirmek, zenginleşmelerimizi eski kaynaklardan da güçlendirmek, boyutlandırmak gerekir.

Eski milletlerin dili - edebiyatı, bir yüzyıl, bir dönem, tek bir anlayış, alt - üst yapı seçimi, sınırlandırılması görüşüyle kısıtlanamaz. Bir bütündür dil ve edebiyat; baştan bugüne. İkisinin de haklarını eşit olarak gözetmeli; programları ona göre ayarlamalıyız. Öğrencilerden önce öğretmenlerin, diplomalardan sonra kendilerini bırakmamaları, asıl ondan sonra çalışmaya başlamaları beklenir. Programlar istenildiği kadar değiştirilsin, yenileştirilsin, öğretmen her yeni durumda öğrenciye yararlı olma tezcanlığından, bu sorumluluk duygusundan yoksunsa her şey boşuna.

ÖZERDİM, Sami, N.

1. Her şeyden önce, daha 1950'lerde bozulmaya başlayan, bugün büsbütün çarpılmış bulunan eğitimde birlik ilkesini yeniden kurmak, lâyık eğitimi egemen kılmak gerekiyor. Türk Devrim Tarihi derslerini, önemsiz —ve öğrencilerin sadece sınavlarda beş numara alabilmek için tanıdıkları— bir ders halinden çıkarmakla birlikte, bütün eğitim ve öğretimde Atatürk ilkelerine sağlam bir yer vermek zorunludur.

Eğitimde fırsat eşitliği denen ilke uygulanmalıdır. Fırsat eşitliği derken; köylü çocuğunu imam hatip okuluna kapamanın yanında, kentli çocuğu kolejlere gönderme buluşu da akla gelmelidir. (Bilindiği gibi, köylüyü imam - hatip okuluna göndermek, Köy Enstitülerine karşı öngörülmüş bir tedbirdir de.)

Köhne bilgilerin yerini çağdaş bilgiler almalıdır. Ezbercilik, eğitim değil, medreseciliktir. Öğrenciyi kişilikten yoksun eden bu tutum onu, aynı zamanda öğretmenin kölesi durumuna getirmektedir. Öğretmen baskısının yerine, aydınlık bilgileri çağdaş yöntemlerle verebilen öğretmene duyulacak saygı alacaktır. Öğrenciyi kişilikten yoksun eden bir yöntem de, sınavlardır. Sınavın yerini daha «insani», daha gerçek ölçüler almalıdır.

Eğitimin yüksek katında —özel okullar kapatıldıktan sonra— paralı öğretime gidileceği söylentileri bir çelişkidir. Öğretim elden geldiğince parasız olmalıdır.

2. Türk ve edebiyat derslerinde çağdaş dil ve çağdaş edebiyat önde tutulmalıdır. Okul kitaplarına «musallat» olmuş Islâmcı Osmanlıcılar bütün okulları tekellerinde tutmakta: ulusallığa aykırı, çağ ötesi bir edebiyatı genç beyinlere sokmağa çalışmaktadırlar. Edebiyatımızın geçmişi, İslâmlık öncesi edebiyattan çıkıp halk edebiyatı yolu ile Tanzimat'a, doğru bugünlere getirilmelidir. Hatta, edebiyat bugünden başlayarak geriye doğru okutulursa daha kolay ve elverişli olur. Divan edebiyatı üzerinde öğrencilere genel bir fikir verilmeli, örnekler bu anlayış içinde gösterilmeli; öğrenci eski sözcükleri, eski kavramları, eski şiirleri ezberlemeye zorlanmamalıdır.

Bütün bu düşüncelerimin —belki daha sistemli bir biçimde-- sorulara yanıt verenlerce yansıtılacağını biliyorum. Ancak, bütün bunlar, VARLIK'ın ve bizim «hüsnü kuruntularımız» olarak kalacak gibi geliyor bana...

ÖZDEMİR, Emin

1. Ülkemizi az gelişmişlikten kurtarıp çağdaş uygarlık düzeyine eriştirecek eğitim programının temel ilkelerini daha 1921'lerde saptamıştır Atatürk: «Bu program ulusumuzun bugünkü durumuyle, toplumsal, yaşamsal gereksinimiyle, çevrenin koşullarıyle ve yüzyılın gerekleri ile tamamen uygun olmalıdır... Memleket evlâdını ekonomik ve toplumsal yaşayışta etkili, yararlı kılmak için gerekli olan ön bilgileri uygulamalı bir yolda vermelidir.» Bugün de geçerliğini korumaktadır, bu ilkeler. Çağdaş eğitimin ereği, soyut bilgilerle donanmış bireyler yetiştirmek değildir. Tersine, onları, içinde bulundukları ortamın gerçeklerini kavrayan; yaşama, duyma ve düşünme biçimlerini çağın gelişen ve değişen koşullarına göre yenileyen bir davranış düzenine kavuşturmaktır. Bu da eğitimin ekonomik ve işlevsel olmasına; toplumsal yapıya, yaşanılan gerçeklere yabancılaşmamasına bağlıdır. Yaşamla bağlarını koparmış, bilgi ile uygulama arasında sağlam bir denge kuramamış bir eğitim düzeni çağdaşlaşma sürecini gerçekleştiremez.

Eğitim ve öğretimi bütünleştirme; ana okulundan üniversiteye değin tüm eğitim kurumlarımızı ekonomik ve toplumsal gerçeklerimizin toprağı üzerinde temellendirme, Milli Eğitim alanında yapılacak reformun ana felsefesi olmalıdır. Bunun yanı sıra eğitimi yaygınlaştırma, bireylerin eğitim olanaklarından eşitçe yararlanmalarını sağlama da göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak söz konusu olan eğitim, kısaca belirlediğimiz gibi bilgiyi gereksiz bir süs olmaktan çıkaran, insanımıza yeni bir dünya kurma yolunda temel beceri ve alışkanlıkları kazandıran bir nitelik taşımalıdır.

2. Ortaokullarla liselerimizde okutulan Türkçe ve edebiyat derslerinin programlarını ele alıp yeni bir düzeltimden geçirmek zorunlu bir gereksinimdir bugün için. Derslere çizilen amaçla uygulama arasında büyük bir çelişki vardır. Yalınlaştırarak söylersek, «Öğrencilere okuma zevki kazandırma, güzel sevgisini aşılama, onların düşünce ve duygu dünyalarını biçimlendirme, anadillerini etkili bir yolda kullanma yetilerini geliştirme» bu derslerin temel amaçları arasında yer alır. Oysa seçilen ve okutulan metinler bu amaçları gerçekleştirmekten uzaktır. Yaşarlığını yitirmiş, çağdaş bir özden yoksun, hiç bir yazınsal değer taşımayan metinleri okumaya zorlanmaktadır öğrenciler. Bu zorlayım onları okumadan soğutmaktadır. Öte yandan lise sınıflarında kronolojik bir yöntemle divan edebiyatına ağırlık verme, uygulanımsal açıdan belirli bir yarar sağlamayan «söz ve anlam sanatları» üzerinde direnme öğrencilerin gözünde bu dersi sevimsiz kılmaktadır.

Bu olumsuz görünüm nasıl düzeltilebilir? İlk elde amaçla uygulama arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmak gerekir. Metin seçiminde öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri ön planda tutulmalıdır. Ayrıca «pratik» bir değer taşımayan, kuru ve özsüz bilgiler ayıklanmalıdır. Özellikle toplum ve insan gerçeğimizi yansıtan çağdaş edebiyatımızın verimleri ders kitaplarına yansımalıdır. Bu, gerçekleştirilirse öğrenciler yaşamla edebiyat dersleri arasında bir bağlantı kuracak, bir yandan anlayış ve beğenilerini geliştirirken bir yandan da ülke ve tplum sorunlarını tanımaya karşı büyük bir ilgi duyacaklardır...

SEYDA, Mehmet

1. Bizde orta ve yüksek öğrenim görmüş kimseler, ilk ağızda, herhangi bir iş için hangi kata başvurması, nasıl başvurulması —dilekçe yazması— gerektiğini bilemezler. Bunu sonradan dışarda öğrenirler. Derslerin hemen hemen tümü ezberlenmiş, kafalar birtakım ölü bilgilerle doldurulmuştur. İlk iş olarak da dışarda bunları unuturlar.

Köyde, yalapşap ilkokul bitirmiş çocuk, sığırtmaçlığa, çobanlığa girişince, belletilenler kafasından silinir gider.

Demek, yaşamla bağlantısı olmayan bir öğretim ve eğitimden geçirilmiş, şunca yıl akıntıya kürek çekilmiştir.

İmdi, akla bir soru gelir: İş esasına göre ve imece ile kurulmuş —sonradan da kapatılmış— «Köy Enstitüleri»nin suçu nedir?

Boşlukları dolduracak ikinci soru şudur: Ya kentlerde öğrenimin yaşamla bağlantısı nasıl kurulur?

Bunu, köy kent diye ayırmaksızın ilkokul dönemi için günümüz Milli Eğitim Bakanı şöyle özetliyor: «Her kademeden çıkan çocuğun bir işe sahip olmasını istiyoruz. 8 yıllık bir ilkokul modeli düşündük. İlk üç yılda genel bilgiler, okuma yazma v.s., ikinci etapta (2 yıllık dönemde) çevreyi tanımak, çevreye bakma, alışkanlıklar edinme, son 3 yılda da bir meslek üzerinde genel bilgiler vermek.»

Bütçeye, 10 yıllık bir ilkokul eğitim seferberliği için, her yıl 1 milyar 200 milyon lira konulması gerekiyor. Devlette bu para yok. Nasıl olacak peki? Tıpkı Hava ve Deniz güçlerinin «kendi uçağımızı, kendi gemimizi kendimiz yapalım!» kampanyasına benzer bir kampanya açılabilir, bugün sadece Okul Aile Birlikleri adına anne ve babadan istenen, biraz da kuşkuyla karşılanan yardım, «İlkokul Eğitim Seferberliği»ne yardım kampanyasına çevrilebilir, sanıyorum. Bir mühendis, bir doktor, bir yüksek memur çocuğu da Kızılay aşocaklarında karın doyuran yoksul çocukları gibi, ilkokulu parasız okumaktadır. Bunlardan ayda en az 10 lira istenilmesi demokratik ilkelere

pek mi aykırı düşer? Her köyün değil, ama birkaç köyün bölgesel gereksinimini karşılar nitelikte 8 yıllık köy enstitüleri, kentlerde az buçuk varlıklı, geliri orta kimselerce desteklenecek 8 yıllık ilkokullar ve sonra, bürokrat yetiştirici ortaokullar, liseler yerine bol sayıda meslek okulları, teknik okullar... bana, eğitimde reformun ilk cayılmaz koşulları gibi geliyor.

«Asri Cezaevleri»nde hükümlüler çalışır, kendi eğilimlerine göre mal üretir, dışarda bunu pazarlarlar. Kimi meslek ve teknik okulları da kendi ürünlerini pazarlama, satma olanağına sahip olurlarsa, Devlete yükleri de hafiflemez mi?

2. Orta öğrenimin Türkçe ve edebiyat dersleri programları, genellikle, Türkçeyi, edebiyatı sevdirme havasından yoksun birer edebiyat tarihi niteliğinde, bir «müze» görünümündedir. Bütün müzelikler buradadır. Edebiyat-ı Cedide'ye, Divan Edebiyatına, Fecr-i Âti'ye sayfalar dolusu yer ayrılır. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı kötü bir özetle geçiştirilir. Hele, 1940'tan sonraki yeni Türk edebiyatı —aradan 30 yıl geçmişken— baştan sona es geçilir. Genç kafa genç, diri sesleri tanımaz, bilmez. Yeni öz ve biçimlerden habersizdir.

TÖR, Vedat Nedim

EĞİTİM POLİTİKAMIZDA YARATICI GÜÇ İHTİYACI

Atatürk'ün Türk Milletinin önüne koyduğu «çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» idealinin gerçek anlamı az gelişmişlikten en kısa yoldan kurtulmak demektir. Oysa ki, Cumhuriyetin 50. kuruluş yıldönümüne yaklaştığımız halde, bu idealden hâlâ bir hayli uzağız. Bu utanç verici acıklı durum en büyük milli yaramızdır.

Her kalkınma savaşı «insan»la düşer ve «insan»la kalkar. Biz insanımızı yetiştiremediğimiz içindir ki, kalkınma savaşında da gereken aşamalara erişemedik. Çünkü Kemalist Türkiye'nin muhtaç olduğu «insan»ı yetiştirme tekniğini hâlâ bulmuş değiliz. Bu nedenledir ki, «Eğitim Re-

formu» günün en çetin sorunu olarak karşımızda taptaze dikili duruyor. Bunun başlıca nedeni, eğitim sistemimizi hep yabancı memleketlerden «ithal etmek» çabasıdır. Oysa ki, bir yandan Kemalist devrimlere sahne olmuş, bir yandan da, Batının teknolojik düzeyinin çok gerisinde kalmış bir memlekette eğitim problemi ancak «Yaratıcı gücü» harekete geçirmekle çözümlenebilir. Çünkü bu tip bir memleketin tarihte taklit edebileceğimiz bir başka örneği yokta ondan.

«Her köye bir okul» parolası ithal malı bir politikanın ürünüdür. İflâs etmiştir. Verimsiz bir israftır:

Çokluk tek öğretmenli 5 sınıftan çıkan çocuklara verebildiğimiz bilgi ve yetenek, sadece, ağır aksak bir okuma, kargacık burgacık bir yazı ve unutulmuş bir kerrat cetveli...

Bir Türk buluşu sayılan ve hiç şüphesiz ileri bir adım olan bir zamanki Köy Enstitüleri de yine «her köye bir okul» ideali yolunda öğretmen yetiştirmek için kurulmuşlardı...

Oysa ki, biz köy çocuklarını ve hattâ okul çağındaki gençleri her ilin ihtiyacına göre kurulacak «bölge çiftlik okulları»nda yatılı olarak «devşirmek» ve onları çağımızın ileri ziraat ve san'at teknolojileriyle yetiştirmek yolunu tutsaydık, bugün, hiç değilse, şu 20 yıllık İsrail kadar ileri ve güçlü bir milli ekonomiye sahip olurduk.

Köy okullarını bir misal olarak öne sürdüm. Yoksa, bütün öğretim ve eğitim sistemimizde böyle yepyeni yaratıcı reformlara gitmezsek yerimizde sayar ve azgelişmişlikten daha yıllarca kurtulamayız. İleri Türk çiftçisini yetiştirmezsek, yapılacak en iyi toprak reformunun da verimi ve ihracatı arttırmak bakımından pek büyük anlamı olmıyacaktır.

Atatürk'ün rüyasını gördüğü «çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» için yalnız eğitim politikamızda değil, bütün politik ve ideolojik anlayışımızda yaratıcı gücümüzü harekete geçirmek zorunluğundayız.

TÜTENGİL, Cavit Orhan

1. «Milli Eğitim Reformu» nun temel ilkeleri konusunda düşündüklerimi belirtmeden önce, «çıkış noktası» niteliğindeki bir görüşümü hatırlatmak istiyorum: «Öteki yurt sorunlarından bağımsız olarak kendi başına bir eğitim ve öğretim sorunu yoktur. Eğitim ve öğretim sorunu sosyal yapıya bağlı olarak biçim kazanmakta, bu görünüşü ile bir determinizmin neticesi olmaktadır. Bir veri olarak ele alınan eğitim ve öğretim sorununun karşısına, sosyal yapıyı belli yönlerden değiştirmek amacını güden eylemci görüşler konulabilir. Ülkelere ve çağlara göre değişen bu iki uç anlayışın yanı sıra, «gerçek» lerle «ülkü» leri belli oranlarda bağdaştıran görüşler ortaya çıkmaktadır». (Bk. Sosyal Yapımıza Bağlı Eğitim ve Öğretim Sorunları, Istanbul 1971, Refii Şükrü Suvla'ya Armağan kitabı içinde, s. 185).

Sorunuzda yer alan «Atatürk'ün çizdiği (Çağdaş uygarlık düzeyine erişme) hedefi», yukarıda işaret edilen seçeneklerden «gerçek» lerle «ülkü» lerin bağdaştırılmasına öncelik verildiğini gösteriyor. Soruya bağlı kalarak, «temel ilkeleri» şöyle özetleyebilirim:

a) **Kapsamı bakımından:** Bir ayrım gözetilmeksizin herkes için parasız ve zorunlu olan, köyde kentte % 100 gerçekleştirilen ilköğretimden sonra, eğitim ve öğretim, insangücü planlamasının gerektirdiği nitelik ve nicelik ölçüsünde, yalnız istidat ve kabiliyeti objektif ölçülerle saptananlara sağlanmalıdır.

b) **Yönetimi bakımından:** Milli Eğitimin, sadece Devletin gözetimi ve denetimi altında bulundurulması yetmez. «Eğitim ticareti» nin, her kademede, önlenmesi ve öğretim Birliği Yasası'nın özüne ve sözüne bağlı kalınarak sadece Devlet eliyle yürütülmesi zorunludur.

c) **Yöntemi bakımından:** Yakın çevreden, «bugün» den ve toplumun yetenekli bir üyesi yapma amacından yola çıkarak, gerekli olanı, geçerli olanı, çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi öngören ve uygulamaya dayanan yöntem lerle aklın yaşantımıza katılması yüksek oranda gerçekleştirilmelidir.

ç) **Evrene dönüklüğü bakımından:** Sanılanın aksine, ulusallık ve evrensellik karşıt kavramlar değil, biribirini tamamlayan ve güçlendiren kavramlardır. Bunun içindir ki, evrene dönüklüğün başarı şansı ulusallığın sağlanması ölçüsünde artar. Tarihin toplulumuza mal ettiği «gerçek» ler ve «ülkü» ler, başta «dil bilinci» olmak üzere, Milli Eğitim reformunun yapı taşları olarak işlenmelidir.

d) **Reform stratejisi bakımından:** Milli Eğitim reformu, bir yandan «veri» olarak bugünkü eğitim kargaşasını değerlendirirken, bir yandan da eşitsizlik ve dengesizliklere yolaçan sosyal yapı sorunlarına yönelmelidir. Toplumun gelişme eğilimlerini ve dinamik oluşumunu hesaba katmayan «reformcu» bir tutumun, kum üzerine yazı yazmaktan farkı yoktur; bugüne değin «reform» adına yapılanlar da, bu nedenle, sözde kalmıştır.

2. Kısaca şunları söyliyeyim:

— Dil bilincini ve sevgisini güçlendirici bir tutum,
— Örneklere dayalı dilbilgisi,
— «Çağdaş» sorunlara yönelen metinler,
— Gerçekçi yazarlar yaşayan yazarlar önceliğinde bir edebiyat anlayışı,
— Toplumumuzun ilerlemesinde edebiyatın öncülüğünün belirtilmesi.

UYGUNER, Muzaffer

«Milli Eğitim Reformu» nun temel ilkeleri neler olmalı sorusuna bir eğitimci gibi köklü bir cevap veremeyeceğim. Böyle bir konuda söz söyleyebilmek için konunun içinde olmak gerektiğine inanıyorum. Bizim gibi, eğitimle ilgili olmayanların söyleyecekleri, körlerle fil hikâyesini anımsatır. Benim söyleyeceklerim, eğitim reformu ile doğrudan doğruya ilgili olmayacak. Ama, «Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» için zorunlu bulunan eğitimin ilk sorunu üzerine olacak.

Bunlardan biri, «çift» ve hatta bazan «üçlü» eğitim ya da öğretimden bir an önce kurtulmaktır. Sabah veya öğleden sonra okula gidip bunun dışındaki saatlerini sokak-

larda geçirmek zorunda kalan bir çocuktan bir disiplin, bir düzen beklenemez. Hele annesi de çalışan, ya da çocukla ilgisiz bulunan aileler için bu, gerçekten büyük bir sorun olarak görünüyor bana.

İkincisi, her yıl bir sistem uygulanmasıdır. Liseye geldiğim günlerden bu yana her yıl bir sınav sisteminin uygulandığını görür ve üzülürüm. Ben lise birinci sınıfta okurken, yıl içinde iki kez Bakanlıktan gelen sorularla yazılı sınava girerdik. Yıl sonunda bir sözlü sınav olurdu bazı derslerden. Bunda başarı gösteremeyenler bütünlemeye kalırdı. Lise ikinci sınıfta bu yöntem kaldırıldı ve öğretmenin notu esas alındı ve yıl sonundaki engel sınavı da son buldu. Daha sonraki yıllarda son sınıftaki olgunluk sınavı kalktı. Bir ara ortaokullara bir değişik bitirme sınavı konuldu. Liseler bir zaman on iki yıla çıkarıldı. Şu sıra fen ve edebiyat şubeleri lise ikinci sınıfta ayrılır. Yılda üç kez verilen notlar sonradan ikiye indirildi. Bunlar saymakla tükenmez ve zaten tam olarak kimse de sayamaz. «Millî Eğitim» bu mudur?

Orta öğrenim Türkçe ve edebiyat dersleri programının Atatürkçülüğü benimsetecek bir biçimde değiştirilmesi elbette iyi olur. Ama, öbür dersleri ne yapalım? Herşeyden önce, gereksiz dersleri, çocuğun kafasını mantarlaştıran dersleri kaldırmalı, ya da bir çok gereksiz konuları ders kitaplarından çıkarmalıdır. Amazon nehrinin bir saniyede denize ne kadar su boşalttığını söylediğim bir Amerikalı buna şaşmıştı. Çünkü kendisine böyle gereksiz bir şey öğretilmemişti. Ama, ben bunu söyleyerek coğrafyadan iyi not almıştım.

Öğrenimin uygulamaya dönük olması zorunludur. Bu yüzden, 8 sınıflı ilk öğretimin daha elverişli olacağına, ülkemiz için daha iyi sonuçlar vereceğine inanıyorum.

YILIN DÜŞÜNCELERİ

1971 de Gazetelerde Çıkan
Düşünü Yazılarından Seçmeler

Mehmet Alan: De

Yaşar Nabi NAYIR

TEDİRGİN BİR ORTAMDA

1970 yılı toplum hayatımızdaki olumsuz gidişi daha da hızlandıran sıkıntılı bir hava içinde geçti. Böyle bir ortamda kültür ve sanat hareketlerinin bu bunaltıcı gidişinin etkisinden kendini sıyırarak, ülkemiz baştan başa güllük gülistanlıkmış gibi bir yürek ferahlığı içinde büyük başarılarla sonuçlanmasını beklemek fazla iyimserlik olurdu. Kültür hayatımızın temeli olmak gereken üniversitelerle yüksek öğrenim kurumlarımızın biten yıl içinde nasıl dar boğazlara itilerek hemen hemen kötürümleştiğini üzülerek izledi Türk aydınları.

Vakitlerini okumaya, öğrenmeye ve kültür hizmetlerine vermesi gereken gençlik sokaklara döküldü. Okumayı bırakıp döğüşmeye baktı. Elbette ki sanat hayatımız üzerinde geliştirici etkileri olamazdı bu durumun.

Hep biliriz, sanat sabır işidır, huzur işidir. Gönül rahatlığı ister kişiden, bu tür çalışmalarla etkilemek ya da etkilenmek için. Ancak barış ve güvenlik havası içinde gelişir sağlam bir sanat. Bakmayın tersini ileri sürenlere. Devrimci ortamların yarattığı heyecanlardan ateşli, geniş soluklu eserler doğduğunu söyleyenlere. İlk bakışta öyle gibi görünür. Oysa tarih boyunca sanatın en yüce doruklara eriştiği dönemleri ele alarak eğilin üstüne biraz sorunun; görürsünüz ki toplum düzeni bakımından en kararlı, en huzurlu dönemlerde ortaya çıkmıştır büyük yaratıcılar ve onların büyük eserleri. Hitlerin ağır baskılı Nazi diktası Alman sanatını çöle çevirdi. İspanya iç savaşı ile ondan sonraki dönemden sanat bakımından ne kaldı elimizde? Sovyet ihtilâlinin o bir zamanlar göklere çıkarılan sanatçıları içinde bir Tolstoy'la bir Dostoyevski ile, bir

Çaykovski ile boy ölçüşebilecek kim var? Bir dönemde bir dâvanın bayraktarlığını yapmış sanatçılar bir işe yarama görevini yapmakla kalıyor, geleceğe kendilerinden fazla bir şey katamıyorlar.

Toplumun içinde yüzdüğü kararsızlık ister istemez sanatçının da ruhuna sızıyor. Her kafadan çıkan ve kendidisine yol gösteren çelişkili öğütler arasında yolunu şaşırıyor yazanı da çizeni de. Bir büyük huzursuzluk döneminin sanat yolunda çırpınan kişileri, bütün çabalarına karşın, nereye, nasıl gideceklerini şaşırıyorlar, birbirini kovalayan denemeler, değişmeler, yenilenmeler içinde harcıyorlar kendilerini. Vermeye yetenekli oldukları eserleri veremiyorlar bir türlü.

Bir düşünün. Edebiyatta, resimde, hattâ müzikte günümüzün geçer akça ünleri hâlâ 1930-40 yıllarının bize getirdikleridir. Yığınla sanatçı yetişti son yirmi yıl içinde. Ama hâlâ da aşılamadı şiirde Dranaslar, Dağlarcalar, Tarancılar, Kanıklar, Andaylar ve onların yaşıtı daha beş on şair. Hikâye deyince hâlâ Sait Faik geliyor önce akla. Roman deyince üç Kemallar ve nüfus kâğıtları epey eskimiş daha üç beş yazar. Müzikte öyle, resimde öyle.. Yeni bir yığın sanatçı adı. Zaman zaman parlayan şimşekler, ama yeterli değil, tutarlı değil. Çakıp geçiyorlar, ardından yağmur boşanmadan. Halk beğenisinde ön plana geçemiyorlar. O yüzden de yanlış yola saptıklarını sanıp durmadan yeni çığırlar açmaya kalkışarak sünger geçiyorlar daha önce yaptıklarının üstünden. Ne kendilerinden hoşnutlar, ne de okurlardan. Aslında yeni istidat yetişmiyor diye bir şey olamaz. Yetişenleri besleyecek ortamın olup olmamasında bütün sorun.

EDEBİYAT DÜNYASINDA

Işte 1970'in edebiyat ortamı da bu gerçeğin ışığında değerlendirilmek gerekir. Biz yeni kuşaklardan gelecek yeni hamleler, şaşırtıcı çıkışlar bekleye duralım, şiirde daha çok eski kuşak sanatçılarının kendilerini olumlu yönden yenileyen çıkışlarına tanık olduk. Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Kudret Aksal, şiirin söz sanatı olduğu gerçeğini hatırlayarak, klâsik düzenin rahatlığı ve

oturmuşluğu içinde bize bir çeşit bilge deyişi ile seslendiler kendilerini yenileyerek ve geçmiş yıllarda katıldıkları aşırılıklardan sıyrılarak. Buna karşılık Dağlarca, bir yandan toplumcu, öteyandan bireyci kişiliğini ayrı ayrı yollardan sürdüren şiirleriyle sanat gücünü yitirmekten uzak olduğunun kanıtlarını serdi önümüze, gündelik politika konularına ayırdığı dizelerin aktüelliği ile birlikte önemlerini yitireceklerini bile bile, bir görevi yerine getirmenin titizliği ile. Eskilerden bir Behçet Necatigil yeni araştırmalarını şimdiye kadar varmış olduğu çizgiden daha da ilerilere götüren bir tutum içinde öncülerin en cesuru görünüyor hâlâ. Necati Cumalı, şiir, oyun, hikâye türlerinin hepsinde birden eser üstüne eser vererek en verimli döneminde göründü biten yılda. Fransız öncü şiirinin, ulusal benliğimize ters düşen bir şımarıklığını izleyerek işe koyulan talihsiz İkinci Yeni akımının, gerçek şiir cevherinden nasibini almış Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever gibi temsilcileri biten yıl içinde daha durulmuş ve derlenip toplanmış bir tutum içinde yeniden güç kazandırdılar sanatlarına.

Roman alanında, yirmi yılda, karınca sabriyle eser üstüne eser yığmış olan Orhan Kemal en verimli çağında, birçok yeni tasarılarını birlikte götürerek ayrıldı aramızdan. Bu türde pek güçlüklerle pek az yaratıcı çıkarabilen ulusumuz için gerçekten büyük bir kayıp oldu bu vakitsiz gidiş

Nedendir bu kısırlık romanda. Oysa bugünün romancısı otuz, hatta on yıl öncesine göre çok daha rahatlıkla kabul ettirebiliyor eserlerini okura da yayıncıya da, gazetelere de. Hatta birinci plana geçebilenleri piyasa, geçimlerini yalnız bu voldan sağlayacak kadar cömertlikle desteklemektedir de denilebilir. Ancak ayni piyasanın Türk romancısını, mali başarısını sürdürebilmek için sanattan fire vermeye zorlamak gibi bir sakınca taşıdığını da kaydetmek şartiyle. Orhan Kemal'de, Kemal Tahir'de, daha başka romancılarımızın son yazdıklarında göze çarpan bir kendini kapıp koyverme eğiliminin yalnız sanatçıların yorgunluğundan ileri geldiği söylenemez. 1970'in romanımıza yeni bir şey katmış olduğu söylenemez ne

yazık ki. Buna karşılık edebiyatımızın iki kolunda gerçek bir ilerlemeye tanık olduk geçen yıllar gibi 1970'te de. Deneme — eleştiri ve tiyatro alanlarında.

Edebiyat dergilerinin çoğalması ve eleştiri yazılarına daha çok yer vermesi eleştiri türünün artan kitap sayısına ayak uyduracak bir ilerleme sağlamasına yardımcı oldu.

Tiyatro yazarlığımızdaki ilerlemeyi ise doğrudan doğruya tiyatromuzdaki şaşırtıcı gelişmeye bağlamamız yanlış olmaz sanırım. 1930'lar ortamının tek sahneli Türk tiyatrosu yılda bir ikiden fazla telif eser oynamak imkânından yoksundu. Tiyatro alanına kayarak okurlarını seyircilerle değiştirip onlarla yüzyüze bir temas imkânını sağlamak hevesine kapılan yazarlarımız denemelerine karşı yükselen imkânsızlık duvarlarını görünce çabucak yılıp bırakıyorlardı bu alanda çalışmayı. Bugün tersine dönmüştür durum. Yalnız İstanbul'da otuzun üstünde sahne açıyor perdelerini her Allahın gecesi. Yarısı her gün matineler de yapıyor ayrıca. Eser lâzım onlara. Fransız ve Amerikan Bulvar güldürülerinden usanan halkımız, kendi hayatından söz açan kendi sorunlarını karşısına getiren, öfkelerini bileyen, kendi görüş ve duyuşuna yatkın eserler istiyor. Tiyatrolar, seyircilerin bu beğeni baskısı altında yerli oyunları kapışıyor, usta sahne yazarlarının peşini bırakmıyorlar. İyisini bulamayınca en sudanlarına bile fit oluyorlar.

Tiyatro, günü gününe gelirini hesaplayıp masrafları düştükten sonra elinde ne kalacağını hesaplamak zorundadır. Bir irat ya da aylığı olup da sadece keyfi için yazan sanatçıya benzemez hiç. Bina kirası, aktörlerin, teknisyenlerin ücretleri kabarık yekûn tutar. Bunları ödeyecek olan gişedir. Gişenin geliri masrafları ödeyemeyecek durumlara düşünce tiyatro yöneticisi tutumunda değişiklik yapmak zorunluğunu duyar. Giseleri rahatça işleyen tiyatrolara bakarak onların davranışlarını izlemeye kalkışır, bu da tutmazsa başka çâreler düşünür. Bu durmayan değişmeler seyirciyi şaşırtır, tedirgin eder ve kaçırır.

Geçen yıl da aynı oyunların tekrarlanışını gördük bir kere daha. Ama özel teşebbüs sahnelerindeki bu olumsuz gidişe ayak uydurmayan, durmuş oturmuş, ne yaptığını

iyi bilen sahnelerimiz de eksik değil çok şükür. Bunların en başında bu yıl kuruluşlarının onuncu yıldönümünü kutlayan Kent Oyuncularını kaydedelim. Bu onuncu yıldönümü fırsatını değerlendirmek vesilesiyle zengin bir programla, sıkı çalışmalarını daha da yoğunlaştıran bir yapıcı çaba içinde girdiler yeni yıla.

MUHSİN ERTUĞRUL

Bu yıl içinde ikinci bir önemli kutlama olayı da Muhsin Ertuğrul jübilesi oldu. Devlet Tiyatroları, Şehir Tiyatroları ve özel tiyatrolar elele vererek tiyatro sanatının Türkiye'de kurulmasına ve gelişmesine bütün ömrünü vermiş olan bu yaşlı ve başarılı ustayı can ve gönülden bir sevgi ile kutladılar.

Karışanı görüşeni olmayan kendi haline bırakılmış Şehir Tiyatrolarımız bu yıl da kendi halinde, büyük bir çıkış yapamayan, böyle bir niyeti de olmayan çalışmalar içinde geçirdi biten yılı. Gene de yıllar yılı tutturmuş olduğu düzenden daha aşağılara düşmemesini başarı olarak nitelendirelim. Devlet Tiyatrolarımızsa, kim ne derse desin, düzenli, disiplinli, sanata inanmış bir çalışma temposu içinde Türk tiyatrosunun yüzünü ak etmeye devam ediyorlar. Ankara Devlet Tiyatrosundan geçen yıl içinde seyrettiğimiz eserler doyurucu bir nitelik taşıdığı için rahmetli Kültür Sarayına İstanbul seyircisinin ayağını bir hayli alıştırmış, o koca salonu onu dolduran seyircilerin alkışlariyle inlemişti. Özel sahnelerimiz, Devlet Tiyatrosunun bu ağır rekabetinden çok çabuk yakayı sıyırdılar. Paramızın bugünkü değeriyle üç yüz milyona da zor çıkacak o heybetli sanat anıtı, göğüslerimizi iftiharla kabartan o güzelim Kültür Sarayımız bir gece içinde kül oluverdi. Yirmi küsur yıl onun açılacağı günü iple çekmiş olan tiyatroseverler böyle birkaç saat içinde yokoluveren umutlarına ağlamaktan kendilerini alamadılar.

YA SİNEMAMIZ

Sinemamız mı? O hep bıraktığımız yerde otlamakta devam edip duruyor. Teknik imkânlarının artmasına, eski

oyuncularında kamera tecrübesinin çoğalmasına rağmen büyük, çarpıcı eser çıkmıyor derme çatma stüdyolarımızdan. Yabancı yarışmalara katılan filimlerimiz yüzümüzü ağartacak seviyede değil. Bir araştırma stüdyomuz yok. Öncü çalışmalar, destekleyeni olmadığı için yapılamıyor. Neden Devlet Tiyatroları kadrosuna bir sinema araştırma stüdyosu katılmaz bilemem. Sürüm ve randıman kaygısından kurtarılacak bir çalışma için devletin bir şeyler yapması şart gibi geliyor bana. Yoksa, filim sayısı bakımından en başta yer alsa bile Avrupa filimciliğinin dümenciliğinde şaşmadan devam eder bu gidişle daha çok yıl sinemamız.

PLÂSTİK SANATLAR

Resmimizde, şiirimize paralel olarak bir somuta anlama, biçime dönüş göze çarpıyor bu yılın çalışmalarında, hâlâ soyutta ayak direyenler büsbütün ortadan kalkmış olmamasına rağmen. Bu gidişe, halkımızın sanat seviyesini gözönünde tutarak, bir bakıma sevinmemiz gerekiyor sanırım. Ama toplumsal ortamdaki huzursuzluk burada da gelişmeyi köstekleyen bir olumsuz etken oluyor herhalde.

Sergiler, sergiler, sergiler... Otuz yıl öncesine kadar Galatasarayın birkaç odasında yılda bir sergi açılırdı, birkaç odayı dolduran. Ankarada da öyle. Bugün yalnız İstanbul'da ondan fazla galeriye onbeşer gün arayla sere serpe doluşuyorlar genci yaşlısı ressamların, heykeltraşların, seramikçilerin. Sayıca büyük bir gelişme var. Halkın ilgisinde de aynı genişlikte bir hareket. Ama özlemini duyduğumuz büyük sanatçılar nerede? Parislerde, Romalarda, New Yorklarda yüzümüzü ak edecek büyük sanatçılarımız hani? Avrupa ve Amerikanın sanat dergilerinde resim eleştirileri arasında bir Türk sanatçısının adına raslayamazsınız kolay kolay. Oysa komşularımız Bulgarlar, Romenler, Yunan ve Yugoslavlardan sık sık sözaçar ünlü eleştirmenler. Belki de bunun nedenini resmi, heykeli yasaklamış olan dini geleneklerimizde aramak gerekir. Aramaya ne lüzum var? Bugün bile nice politikacılarımız oy avcılığı uğrunda o gelenekleri yeniden diriltme çabasında değiller mi?

Bir de şu var. Kolay değil bu sergi furyasında kendini tanıtmak, ön plana atlamak. Onun için midir ne, hâlâ Bedri Rahmiler, Cemal Tollular, Nurullah Berkler, Sabri Berkeller, Nuri İyemler kadar terazinin kefesine ağır basacak imzalar görünmüyor pek ortada. Belki var ama kendilerini yeterince kabul ettirememişler. Bu düşünceyle, az zamanda aldığımız mesafe büyük de olsa gene küçük görünüyor gözüme.

MÜZİĞE GELİNCE

Resim ve heykelde olduğu gibi müzikte de sanat çalışmaları tekliyorsa bu da karşı koyan gelenekler yüzünden olmalı herhalde. Sanat müziğini artık alaturkanın peşrev ve samailerden de sıyrılmış, piyasa işi çalışmalarında aramaya kalkmayın. Ne varsa Batı sanat müziği alanında çaba gösterenlerin hayli dar ölçüdeki çalışmalarından ibaret kalıyor.

Batı sanat müziğindeki yavaş ilerlemeye karşılık hafif Batı müziğinde, pop müziğinde dört nala bir gidişimiz var.

Galiba filarmoni orkestramızın bunca yıldır yapamadığını bu radyolarımızı sarmış olan hafif müzik dalgası, çok daha kısa bir zamanda gerçekleştirecek ve yurdumuzda her iki zevkin kaynayarak yeni bir ulusal müziğin doğmasına öncülük edecek. Bakın şimdiden alaturka dediğimiz müzik de nasıl ayak uydurmaya başladı bu gidişe, daha hareketli, daha canlı bir biçime bürünerek. Bu gidiş önümüzdeki yıllarda bize yeni imkânlar sağlayabilir. Bütün sorun bu hafif sanat müziğinden Batı sanat müziğine atlayabileceklerin çoğalmasında.

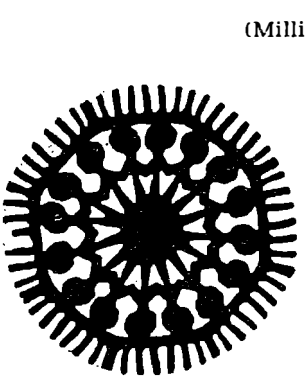
ÖNEMLİ BİR OLAY

Geçtiğimiz yıl içinde sanat hayatımızı canlandırmak bakımından etkileri büyük olabilecek bir teşebbüse girişti T.R.T. Kurumu. Kültür bilim ve sanatın hemen bütün dallarını kapsayan birçok ödüller kurdu. Edebiyatın her kolu ile tiyatro, resim, müzik, sinema ve bilim eserlerine çok sayıda ve bizde şimdiye kadar görülmemiş ölçüde yüksek

tutulan ödüller koydu ve hemen harekete geçti. Bu girişimin uyandırdığı ilgi bütün tahminleri aştı. Ödüller yayınlanmamış yeni eserlere verileceği için bir çalışmaya teşvik niteliği de taşımakta. Netekim şimdi toplam sayfa sayısı belki elli bini bulan aday eserler jüri kurullarının elinde değerlendirilmektedir. Geçen yıl içinde başlayan bu çalışmalar ancak bu yıl martında sonuçlarını verecek. İçlerinde hiç şüphesiz çok değerlileri de bulunan aday eserler, değerlendirilmenin sonuçlanmasından sonra yayın hayatımıza bir gelişme getirecektir umudundayım. Değerlendirmenin, yazan, çizen ya da seslendirenlerin kimlikleri bilinmeden yapılması da ödüllerin yalnız tanınmış kişilere gitmesini önleyecek yerinde bir tedbir olmuştur. Bu cömert ve çok yararlı teşebbüsünden dolayı T.R.T yönetimini candan kutlarım.

Bu yazılara ayrılan yerin darlığı yüzünden yılın sanat hareketlerini saymaya, isimler sıralamaya imkân, yoktu. Yalnız ana çizgilere işaret etmekle yetindiğim halde gene de ayrılmış olan sınırı aştım sanırım. Bir yılın bütün sanat hareketlerini tek yazının çerçevesi içine sığdırmanın güçlüğünü belirterek sanat yolunda geçmiş yılda çaba göstermiş olanlardan özür dilerim..

(Milliyet 6.1.1971)

Necati CUMALI

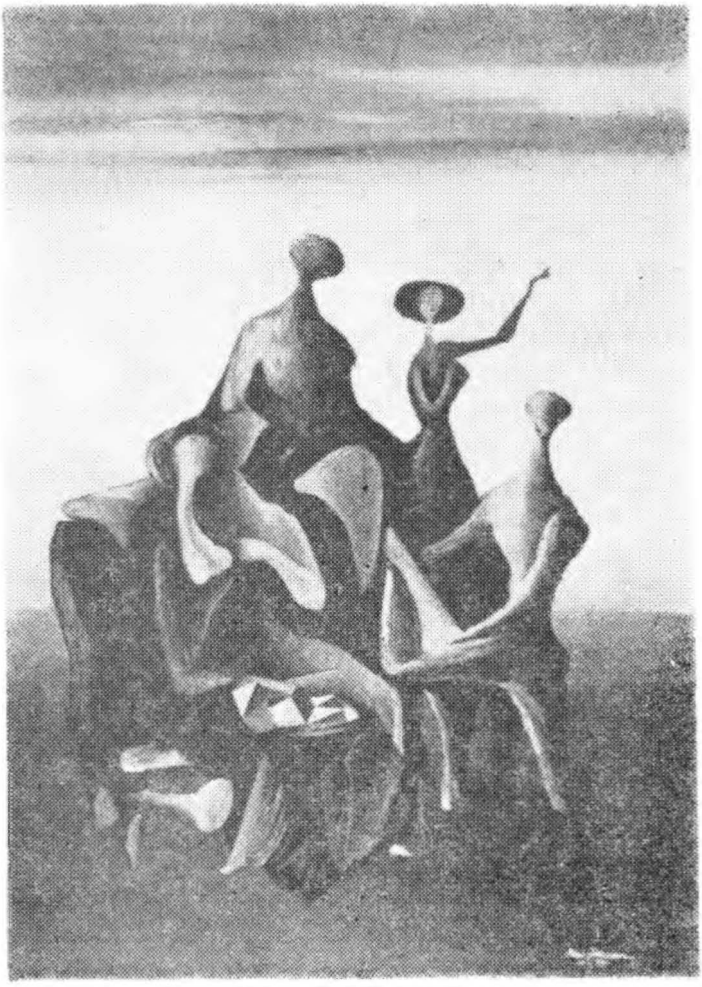
SOLUN ALAFRANGASI

Batıya toptan düşman olduk şimdi de. Yüz elli yılı aşkın bir süredir Batıya hayrandık, Batılı olmaya özendik, oluyoruz, hattâ olduk dedik; derken şu son üç beş yıl içinde çok keskin bazı düşünürlerimiz çıktı, sağ olsunlar uyardılar bizi, Batıyı bir kalemde sildik attık! Sömürgecilikle suçladık Batı uygarlığını. Batılılaşalım diye diye kendimize yabancılaştığımızı, sömürgecilerin tuzağına düştüğümüzü anladık. Sonuç? Dön dolaş aynı yerdeyiz. Çoktandır çözümlenmiş, karara bağlanmış sandığımız bir sorunu sil baştan tartışıyoruz.

Gerçi son yüz elli yılda Batının bizde uğradığı ilk saldırı değildir bu. Abdülhamidin Meclisi Mebusanı dağıtmasından 31 Mart olayına, İzmir suikasdinden Kubilâyın öldürülmesine, Tan gazetesinin yıkılmasından, Demokrat Partinin basın üniversite düşmanlığına, Kanlı Pazara kadar sayısız örnekleri var bu saldırıların. Nedir ki bu kez Batı uygarlığına bıçak çeken, Brütüs örneği «Sen de mi?» dedirtecek bir el: **Solun alafrangası.**

Bu akımın öncüleri Osmanlı geleneklerini savunuyorlar. İçlerinde İttihatçıların Cumhuriyeti de batıramadıklarına yanıp yakılanlar, alaturka musikisiz, kasidesiz, gazelsiz bu iş yürümez diyenler var. Üstelik böyle diyenlerin hepsi solcu.

Herkes duygusal bir yakınlık duyabilir kendi tarihine. Ama bir solcu tarihi, kendi tarihi de olsa, duygusallıkla değerlendirmeye kalktı mı akıllar durur. Marksizm, adıyla sanıyla, tarihsel olayları özdeksel (maddi) açıdan değerlendirmek demektir. «Solcuyum, Marksistim» diyen biri, toplumsal olayları, tarihte siz biz diye ayırır, işin

Kandinsky : Kompozisyon

içine duygu karıştırırsa daha söze başlarken şaşılaşır, teorisinden ayrılır. Ama Batı uygarlığına, uzatsa uzatsa ancak Marksist'in, solcunun bu türlüsü dil uzatabilir.

Burada sorun şu biçime dönüşüyor kendiliğinden: Marks'la, Engels'le, Lenin'le bu derece içli dışlı görünen bu kimseler, nasıl oluyor da bu derece sakat bir görüşü savunabiliyorlar?

Nedeni açık bunun: Şu yüz elli yılda bizim Batılılaşma adına giriştiğimiz hangi işe baksak bir türlü Batı uygarlığının temellerine inemediğimizi, sık sık yanıldığımızı bocaladığımızı görürüz. Bu tür solculardan bir takımının yanılmaları, bu tüm yanılmaların, bocalamaların paralelinde yer alır. Bir takımı ise kötü niyetlidir, hiç bir inanca bağlı olmadan ortalığı bulandırmaktır gerçekte yaptığı.

Bir alafranga sözü dolaşır ağızlarda. Avrupalı anlamına gelir. Yüz elli yıllık deneylerimizle Batı uygarlığına yönelmekle alafrangalaşmanın ayrılıkları iyice belirmiştir toplumumuzda. Yüz elli yılda gerçekte yapabildiğimiz Batılılaşmak değil alafrangalaşmaktır bizim. Alafrangalaşmak biçimdir çünkü. Yaşayışı, giyinişi, mutfağı ile aktarılabilir. Batılılaşmak ise o uygarlığın temel yapısındaki düşünceyi benimsemektir.

Bir örnek verelim: Medeni kanunu Batıdan aldık. Aldık ama kısa bir uygulama döneminde hiyle-i şer'iye anlayışı ile bağdaştırıverdik. Çelişmenin kökeni buradadır işte. Medeni kanunun Batıdan alınması birdenbire alafrangalık sınırlarını aşıverir. Şapka, giyim modası, çatal bıçak değildir medeni kanun. Batı uygarlığının töre anlayışı, insan anlayışı ile kurulmuş, bu anlayışlardan kopmaz bir hukuk düzenidir. Batının kadın ile erkeği eşit gören insan anlayışını, iyi niyete dayanan töre anlayışını benimsemeden, kanununu alır, hiyle-i şer'iye ile uygularsanız alaturkalıktan kurtulamazsınız. Bu durumda suç ne Batıdadır, ne de kanununda, sadece sizin gerçekten uygar Batılı olamayışınızda!.

Faşist bir ülkenin ceza kanununu alıp, zaman zaman daha da ağırlaştırmakla Batılılaşamaz elbet bir toplum. Çünkü Avrupada da Batı düşüncesine karşıdır o kanun

Şunu hiç bir zaman unutmamak gerekir ki haritada yeri batı görünen her akım, her kuruluş Batı uygarlığının ürünü değildir.

Batılılaşmaya çalışırken aşırma kitaplara imza atan bilim adamları yetiştirdik. Batılı bir düşünürün aklından bile geçirmiyeceği bir ayıp, töre dışı bir iştir bu. Ama biz ayıplamıyoruz bu türlü bilim adamlarımızı. Bizi yönetenlerin bizi insan yerine koymamalarını ayıplamıyoruz. Yalancılıklarını, iki yüzlülüklerini ayıplamıyoruz. Liseden arkadaşım bir Demokrat Parti milletvekilinin bir sözü aklıma geliyor: 27 Mayıs öncesi, 28 Nisan olaylarından söz ederken «Ne yani, bu gürültü patırtı? Topu topu ölen üç kişi» demişti, donmuş kalmıştım. Koestler, İspanyada Ölüm Güncesi'nin başına Malraux'nun şu sözlerini almış: «Bir hayat hiç bir şey değildir. Ama hiç bir şey de bir hayat değildir» Batı düşüncesi, hiç bir şeyle ölçülemiyecek değerde görür insan hayatını. Politikacının alafrangacı gözünde ise denize atılan bir çift palamut değerindedir insan.

Edebiyatımız, Tanzimat döneminde kendi geleneğinden koparak Batılı edebiyat anlayışına yönelirken sezinlenen doğruydu. İnsancıl bir edebiyat yaratmak isteniyordu. İnsan yoktu eski edebiyatımızda. Tanzimat edebiyatçıları elbette ki ilk aşamada üstesinden gelemezlerdi bu güç işin. Ama Fikret, Yahya Kemal, Nazım derken, öykünme dönemini aştı, insancıl bir edebiyatın özgün örnekleri çoğalmaya başladı bizde. Çoğalmaya başladı da tümüyle batılılaşabildi mi edebiyatımız? Lâf ebeliğinden, söz oyunlarından kurtulabildi mi? Hayır. Özellikle atılış hamlelerinin durgunlaştığı dönemlerde, kökü geçmişte olan şairlerin, yazarların eskiye özenmeleri yaygınlaştı durdu gene. Son yıllarda her yönden Batıya çullananların sayısı arttıkça, edebiyatı bu türlü anlayanlar daha açıkça savunuyorlar görüşlerini.

Yazımda söz konusu olan solcularımız da bu türlü bizim: Hiyle-i şer'iye alışkanlığından ayrılamıyan bazı hukukçularımız, kendilerinin benzeri şairler, yazarlarımız «astığı astık kestiği kestik» yöneticilerimiz gibi, tek kelime ile: Alafranga, Marks'ı, Engels'i, Lenin'i okusalar da on-

ları Marks, Engels, Lenin eden uygarlığın, düşüncenin dışında kalıyorlar. Onları yetiştiren uygarlığın temellerine inmeden, onları kavrıyabildiklerini sanıyorlar.

Boşlukta, temelsiz bir teori değildir Marksizm. Batı uygarlığının bütününden ayrı olarak, o uygarlık içinde bir yamaymış gibi ele alınamaz. Aksine, Batılı düşüncenin güçlü bir gelişme koludur.

Batı uygarlığının özü insandır. İnsanın doğa içinde Tanrı karşısında değerlendirilmesi, insanın mutluluğunu aramakta bütün yetenekleriyle özgür kılınması ilkesine dayanır o uygarlık. Rönesansla yerleşen bu ileri görüşü, Marksizm kendi yöntemi ile tarihe, ekonomiye, toplumbilime uygular. Amacı endüstri çağının insanına mutluluk koşullarını sağlamak, bu yoldan insanı mutlu kılmaktır. Batı uygarlığına karşı çıkanların, bilerek ya da bilmiyerek karşı çıktıkları bu düşüncedir işte.

Nedir ki Batı düşmanlığının bazı yan nedenleri de var bizde: Yüz elli yıldır gerçekten kendimizden koptuk biz. Yabancı dil bilenler bütün bütün boşladılar toplumumuzu. Ne tarihi, ne de edebiyatı ile ilgilendiler. Yabancı dil bilmiyenler de çeviriler yoluyla onların tutumuna uydu. Şimdi yavaş yavaş tarihimizi, edebiyatımızı öğreniyoruz. Öğrendikçe de «Aman aman, bizde neler varmış!» gibilerden gülünç durumlara düşüyoruz. Oysa ki bir dönemin «Hadi efendim, biz de adam mıyız?» diyen alafrangasının, günümüzdeki temsilcisidir gerçekte böyle ölçüsüz davranan.

Bir de şu var: Yüz elli yıl ileri geri bocalayıp da Batılı çizgisine ulaşamıyan bir toplumun düşünürleri, yazarları arasından, yenemedikleri bir küçüklük duygusuyla öfkeye kapılanlar çıkacaktı elbet. Batıya saldıranların bir kısmı salt bu öfkeye kapılmış görünüyorlar. Fakat içlerinde en affedilmiyecekleri kamuoyunun duygusallığını bile bile sömürmeye kalkanlar, iyi niyet yoksunları.

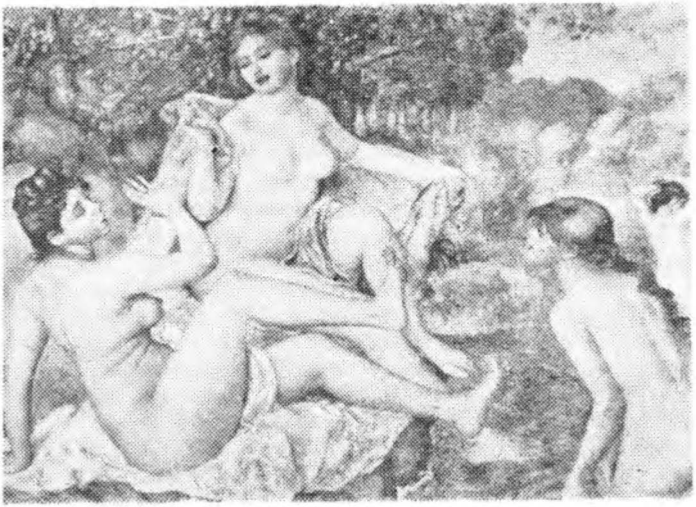
Şu yüz elli yılın en bilinçli batılısı olduğunu bile bile boy hedefi tutuyorlar Atatürkü. Gelgelelim sömürgecilik, yabancılaşma düşmanı görünen sözde Marksistlerin bizde sömürgeciliğin yabancılaşmanın ilk bilinçli düşmanı Atatürke saldırmaları niye?

İstediğiniz kadar kafa yorun, hiç bir düşünce düzeni içinde açıklayamazsınız bunun nedenini. Sonunda bu ne-

den döner dolaşır incir çekirdeğini doldurmıyan bir gerçeğe dayanır. Ya ruhça dengesizdirler, ille de herkesin ak dediğine kara çalacak, olumlu bilinen her değeri kırıp dökerek, hiç bir şeye saygı duymadıklarını açığa vuran o yılışık gülüşleriyle sırıtacaklardır. Ya da söz gelişi babaları eski bir İttihatçıdır. Atatürk düşmanlığı kendilerine Enver Paşa hayranı Bey Pederlerinden miras kalmıştır.

Doğrusu tuhaf bir yaratıktır alafranga solcu. Ne babasının duygularından kopar, ne de sosyalizmi gerçek solculara bırakır.

(Cumhuriyet, 5.2.1971)

Renoir: Yıkananlar

Ord. Prof. Dr. H. V. VELİDEDEOĞLU

HUKUK DEVLETİNİN BÖYLESİ

Son haftalarda devletimizin yüksek makamlarına oturanların ağzından «Hukuk devleti esasları dairesinde», «Anayasanın özüne dokunmadan», «Anayasa'nın hâkim olduğu bir hukuk devletinde» gibi sözler eksik olmuyor. Milli Güvenlik Kurulunun son bildirisinde bile, gerekli tedbirlerin «Anayasa'ya uygun olarak» alınmasına dair işaretler var.

Dışarıdan bakılınca, Anayasa'ya ve hukuk devletine olan bu aşırı bağlılıktan ötürü insanın gerçekten kıvanç duyacağı geliyor. Öyle ya; iktidarı, muhalefeti, Anayasa'nın uygulanmasını isteyen öğretmenleri ve öğrencileri ile bütün Türkiye'de bir «Anayasa'ya bağlılık» «Hukuk devletine bağlılık» havası esiyor.

Öte yandan Barolarımız, Barolar Birliği, Türk Hukuk Kurumu, Üniversite Öğretim Üyeleri Sendikası, Öğretmenler Sendikası, kimi işçi sendikaları gibi kurumlar da zaman zaman yayımladıkları bildirilerde, Anayasa'nın uygulanması gerekliliğinden ve böylece «hukuk devleti» ilkesine bağlılıktan söz ediyorlar.

Kısacası yasama, yürütme, yargı organları içinde bulunan kişiler ve kurumlar, ve ayrıca özel hukuk tüzel kişilerinden birçoğu, hep bir ağızdan «Anayasa ve hukuk devleti» ilkesine bağlı olduklarını açıklıyor.

Bu hava, aslında her vatanseveri ferahlatması gereken bir havadır

Gelin görün ki memlekette estiğini söylediğimiz bu hava akımının bir yanı insana Ankara kışının linyitle zehirlenen havasına veya mide fesadına uğramış bir kimsenin nefes kokusuna benzemektedir. Çünkü «Anayasa ve

hukuk devleti» nakaratını üfleyenlerden bir kısmında içtenlik yoktur; çünkü söylediğine kendisi de inanmamaktadır. Zaten ülkenin bu günkü karmaşık durumuna bakıp ta: Bu memlekette «Anayasa ve hukuk devleti» ilkelerinin egemen olduğunu iddia edecek, akıl sahibi bir kişi düşünülemez. Kabul etmeli ki bizi idare edenler, ne de olsa, akıl sahibidirler.

Fakat gerçekleri, oldukları gibi, görmek ve yansıtmak için sâdece «akıl» yeterli olmuyor. Ayrıca «içtenlik» dediğimiz samimiyet; her türlü maddi ihtiraslardan uzak bir ülkücülük; bu vatana ve bu millete karşı beslenen büyük bir inanış, saygı ve sevgi duygularının bulunması: Anayasa ve hukuk devleti ilkelerinin yukarıki duyguların ışığında uygulanması; bu ışığı gölgelemek ve karartmak isteyenlere karşı da —mevkii ve hatta hayatı pahasına da olsa— kale gibi durmak yürekliliğinin gösterilmesi gerekir.

Aslında hepimizi ferahlatması gereken «Anayasa ve hukuk devleti» havasının bu açıdan değerlendirilmesi yapılınca insan çok acı gerçeklerle karşı karşıya kalıyor: Bu gerçekler, bir yandan iktidardakilerin Anayasa'ya ve hukuk devletine «kendi çıkarlarını koruduğu ölçüde» inanmalarında ve öte yandan onların gadrine uğrayarak oradan oraya sürülen genç Türk aydınlarının, ya da —savaş sırasında düşman halka uygulandığı zaman bile— «barbarlık» sayılacak davranışlarla karşılaşan tertemiz Türk öğrencilerinin feryatlarında yansımaktadır. Durum böyle olunca, çeşitli yönlerden estirilen ve hepsi de «Anayasa ve hukuk devleti» motoriyle pompalanmak istenen hava, yüreklerimizi ve ciğerlerimizi kıvanç ve sağlıkla değil, üzüntü ve büyük acılarla doldurmaktadır.

Son yazılarımdan birinde: «Bir siyasal örgüt çıkıp da: Anayasa'nın nesi var? Sen herşeyden önce onun istediklerini gereği gibi ve dürüst olarak uygula. Anayasa'nın 41. maddesindeki kuralın emrettiklerini yerine getir; yani (herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamak) amacını güt ve ancak ondan sonra bir şey olursa, o zaman yakınmağa hakkın olsun, demez.» diye yazmıştım. Şimdi itiraf edeyim ki o yazıda «siyasal örgüt» derken, Anayasa'ya göre siyasal bir istişare örgütü

olan Milli Güvenlik Kurulu'nu düşünmüştüm; fakat pek umutlu olmadığım için, o satırların arkasından hemen şöyle yazmıştım «...Bütün siyasal örgütler, hastalığın temel nedenini araştırıp onu giderme çarelerine başvurmaktansa, hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını ehven bulurlar. Bir (Sil yeni baştan) dönemine girilir. Bunun nedeni, siyasal örgütleri yönetenlerden hepsinin, ayni düzenin adamı olmasındadır» (Cumhuriyet 18.1.1971).

Neden böyle karamsar bir yargıya varıyoruz? Anlatayım:

1. Yasama organımızdaki, yani Türk Parlamentosundaki bir çoğunluk 27 Mayıs Anayasasını hiçe saymakta ve onun kurallarını kendi siyasal ve çıkarsal davranışlarına bir engel olarak görmektedir. Bunun en açık kanıtı, şimdiye değin bu Parlamento'nun kabul etmiş olduğu birçok yasa ve kararların Anayasa'ya aykırılık nedeniyle Yüksek Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş olmasıdır Hem de bu karar veya yasalar kabul edilmezden önce kimi hukukçuların veya parlamenterlerin «Anayasa'ya aykırılık» ihtimalini göz önüne koymalarına rağmen! Hele son iki hafta içinde Yüksek Mahkeme'nin, özel yüksek öğretim kurumlarına, TBMM üyelerinin maaş ve ödeneklerine, siyasal partilere devlet kesesinden —yani halkın cebinden— ödenen milyonlarca para yardımına ilişkin yasa kurallarının iptaline dair arka arkaya vermiş olduğu kararlar, yukarıda söylediklerimizin en son kanıtlarıdır. Bu kararların her üçü de —bir kısmı parlamenterlerin olmak üzere— Anayasaya aykırı özel çıkarları engellemektedir. Eh, böyle bir Anayasa'ya düşman olunmaz da, ne olunur?

2. İrtica almış yürümüştür. O kadar almış yürümüştür ki, Patrona Halil, Kabakçı Mustafa, Derviş Vahdeti, Şeyh Sait, Seyyit Rıza, Menemendeki Derviş Mehmet olaylarında ve isyanlarında olduğu gibi, yalnız tek tek merkezlerde değil, yurdun her yanında —ki bizce bu, gelecek bakımından daha tehlikelidir— irtica cepheleri ve yuvaları kurulmuş ve devlet mümessillerini linç etme teşebbüsüne kadar varan davranışlar biçiminde açığa çıkmıştır. Eskipazar ve Bolvadin'de ve en son Gördes'te Kaymakamlara karşı yapılan saldırılar, doğrudan doğruya layik

devlete, yani bağımsız Türkiye'nin temeline yapılan saldırılardır. Bu, objektif açıdan korkunç sübjektif, daha doğrusu özel açıdan ise çok acıklıdır. Saldırıya uğrayan ve ailece tehdit edilen Çankırı'nın Eskipazar ilçesi kaymakamının, hiç değilse eşini ve yavrusunu kurtarmak için onları ilçeden uzaklaştırması, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilçedeki temsilcisinin, kendisini devlet teminatından yoksun hissetmesinin bir kanıtı değil midir? Masum yüzlerini gazetedeki resimlerinde gördüğümüz bu yavrucağın ve anasının yüz çizgileri, onların, aile babalarının hayatı hakkında duydukları endişeleri —vicdanlı gözlere— açık seçik yansıtmıyor mu? Bolvadin'de kaymakama saldıranlar arasında «İmam hatipliler»in de bulunması —körleşmemiş vicdanlara— bir şeyler söylemiyor mu? Çiçekli köyünde yaralanıp, hastahanede tedavi altına alınan Gördes kaymakamının durumu, devlet otoritesinden söz edenlere büyük bir tehlike işareti göstermiyor mu?

3. «Devlet otoritesinin yasal yetkilerini —görevleri gereği olarak— taşıyan ve ilçede devletin temsilcisi durumunda bulunan kaymakamların hali bu olursa, görevi bakımından hiçbir devlet yetkisine ve otoritesine sahip olmayan Atatürkçü aydın öğretmenlerin, vatanımızın uzak köşelerindeki «hâli pür melâli» ne olur?» diye düşünen var mı? İlçede kendi temsilcisini korumaktan âciz duruma düşmüş olan devlet, dağ başındaki köyde saldırıya uğrayan öğretmeni nasıl koruyacak? İdare edenler, onları koruma azminde olsaydı, son 3-4 yılda tanık olduğumuz öğretmen kıyımları zaten olmazdı ve Türk Osmanlı tarihinin hiçbir döneminde raslanmamış bir olayın utancına uğramazdık. Anladınız, tabii: Başına yular ve hayvan yemi torbası takılarak dolaştırılan okul müdüründen söz ediyorum.

4. Haberleşme özgürlüğü, yani Anayasa'nın Türk halkına tanıdığı önemli bir hak, telefonların dinlenmesi, mektupların açılması suretiyle çiğnenmektedir. Bunun belgelerinin fotokopileri gazetelerde yayımlandı.

5. Memlekette milliyetçilik duygusu yok edilmek isteniyor. Oysa ümmetçilik, Türk milliyetçiliği değil, Arap milliyetçiliğidir. Lâyiklik ilkesi çiğnendikçe Türk devletinin temeli sarsılır. Bu sarsıntıyı, Atatürk'ün kurduğu

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bahçesine dikilecek cami ile kurtarmak mümkün olmaz. Milliyetçi olmayan bir halka istenilen damga vurulabilir ve böyle bir halkın ülkesi, eskiden Cezayirde, Tunusta, Pakistan, Hindistan ve Endonezya'da görüldüğü gibi, sömürge olmaya mahkûmdur. «Sağ milliyetçilik» «Sol milliyetçilik» diye bir ayırım yoktur. «Milliyetçilik» ve «Milletlerarasıcılık» vardır. İşte ümmetçilik ve beynelmilel komünizm bu ikinci soydandır. Çağımızda komünizm bile millileşmektedir. Böyle bir çağda yukarıki ayırımı yaparak, halkı ve gençliği birbirine düşürmek vatan ihanetinden başka bir şey değildir.

6. Türk Yüksek Öğrenim Gençliğine karşı sürdürülen cinayetler serisine son Siyasal Bilgiler Yurdu baskınında utanç verici bir yenisi eklenmiştir. Ayrıntılarına girmiyorum, hep biliyorsunuz. Kıbrıs'taki Rum saldırısından kaçıp Türkiye'de okuyan bir kız öğrencimizin: «Kıbrıstaki Rus polisi bile kızlara Türk toplum polisinin reva gördüğü vahşiyane davranışta bulunmadı» feryadı acaba evlât sahibi sayın yöneticilerin kulaklarını tırmalamadı mı? Ve onlarda utanç duygusu uyandırmadı mı? Samsun'da banka soygunu bahanesiyle öğrenci avına çıkan polis ekipinden genç komiser muavini Şeref Ağaca'nın 26 Ocakda kendini öldürmesi ve bıraktığı mektupta: **Namussuzların namuslulardan çok olduğu bir ülkede yaşamak imkânsız. Yaşamak için öldürmem lâzım, ben de bunu yapamıyorum»** demesi, namuslu ve vicdanlı insanların tüylerini diken diken ayağa kaldırması gereken bir olay değil midir? Ya Voltaire'in Enkizisyon hizmetine girmiş alçak ruhlu (Medroso) su ne diyordu? **«Ben onların kurbanı olmaktansa hizmetinde bulunmayı ve kendim yanmaktansa, kendi cinsimden olanları yakmak felâketini yeğ buldum»** (Cumhuriyet, 19.1.1971). Büyük Türk Milletinin polislerinin de böyle mi düşünmesi isteniyor?

İşte sizlere, ağızlardan düşmeyen «Anayasa ve hukuk devleti»nin kısa panoraması. Muhalifi ve muvafıkı, askerî ve sivili, okumusu ve okumamışı ile namusluların çoğunlukta bulunduğuna inandığımız Türk insanı artık uyanmalıdır.

(Cumhuriyet, 12.2.1971)

Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ

ATATÜRK DÜŞMANLIĞI

«**Varlık Yıllığı, 1971**» in düzenlediği toplu bir soruşturmada «Son zamanlarda Atatürk'e ve Atatürk Devrimlerine sağdan ve soldan saldırıların çok artmış ve sertleşmiş olmasından ve hattâ Atatürkçülüğü temelden yıkmağa çalışanların da görülmesinden bahsedilerek,» bu yıkıcı akım ve nedenleri hakkında ne düşündükleri bazı kimselerden sorulmakta ve verdikleri cevaplar yıllıkta yayınlanmış bulunmaktadır.

Bu satırların yazarı, yukarıda sözü geçen ankete verdiği cevapta «Aşırı Sol'un Kemalizm'e başlıca düşmanlık nedeninin bu akımın, Aşırı Sol sözcülerine göre; mevcut düzenin temelden reddine gidebilecek bir oluşumun gelişmesini devamlı olarak engellemek, yani kısaca Türkiye'nin Marksist Leninist bir düzene sürüklenmesini önlemek niteliğinden doğduğunu» belirtmiştir.

Gerçekten Türkiye'deki Aşırı Sol temsilcilerinin son zamanlarda açıkça yalan ve saygısızca yazdıklarına göre Kurtuluş Savaşı'nı yöneten ve katılan kadronun niteliği gözönünde bulundurulacak olursa, Bolşevik Hareketi ile Kemalist Hareket arasında ideolojik bir paralellik kurulmasının imkânsızlığı da ortaya çıkar. Çoğunluğu bürokrasinin asker kanadına dayanan, eşraf ve toprak ağalarında temelini bulan bir eylemin sosyalizme yönelmesi düşünülemezdi. Halkın, çoğunlukla direnerek katıldığı ve güven beslemeden ortak eyleme giriştiği bu bürokrat kadro, ideolojik iş birliği konusunda bir gelişimi engellemek için elinden geleni göstermiştir. Mustafa Suphi'nin öldürülmesi, Aydınlık Grubun tutuklanarak yargılanmaları, Yeşil Ordu ile ilgili olarak Nazım Bey ve Arkadaşlarının mahkûmiyeti 12 mart 1925 tarihinde solcuların tutuklan-

maları Bürokratların gerçek bir sol gelişime karşı olduklarını göstermektedir. Atatürk'ün telkini ile kurulan düzmece komünist fırkasının bir sol gelişimi kanalize edip güttüğü anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal'in Ali Fuat Cebesoy'a yazdığı 31 ekim 1920 tarihli mektupta «**Komünizm akımı nihayet ordunun en yüksek kumandanlarında kalmalıdır**» denilmesi, aşırı sola göre, sosyalist ideolojilerin (Bolşeviklik ve Komünizm) halka temas sağlanmasının engellenmek ve bürokrat asker kadro içinde bir göstermelik hareket olarak sınırlanmak istendiğini ortaya koymaktadır.

Aşırı sola göre «Kemalist Devrimin ekonomik bir temeli, amaçların gerçekleştirilmesi yönünden yapı değişimlerine yönelme isteği ve sınıfsal bir görünüş yoktur. Bu eksiklikler, Kemalist Devrimi çıkış noktalarına ve erişmek istediği sonuçlara tam ters, Batı'ya bağımlı bir düzene getirmiştir.»

Yine aşırı sol Mustafa Kemal'e ait bazı sözlerin Burjuvazi yaratmak amacını açıkça ortaya koyduğu inancındadır. Bunlara göre «Küçük Burjuva iktidarı işbirliği yaptığı eşraf ve toprak ağalarının desteğini kaybetmemek zorunluluğu içinde, köylünün yaşantısını değiştirecek reformlara girişememiştir. Türkiye halklarının büyük kesimini meydana getiren köylülük, savaş sonrası yıllarında yaşantısının değişmediğini görmüştür. Yüzyıllardır yönetici kadrolar tarafından aldatıldığını gören köylü son küçük Burjuva Bürokrat Hareketinin de (yani Kemalist hareketin) değişik bir nitelikte bulunmadığı gerçeğine varmıştır... Kolay ve çabuk zengin olmak eğilimindeki köksüz ve güçsüz Burjuvazi, Kurtuluş Savaşının yöneticisi Bürokrat kadrosu ile de işbirliği kurarak, değişik spekülasyonlara, nüfuz ticaretine, suistimallere girişerek, zengin olma yolunu tutmuştur. Bu tutum Yönetici Bürokratlarla da desteklenmiştir.»

Yine aynı kanada göre «daha Mustafa Kemal'in ve diğer yöneticilerin Sovyetlerin anti Emperyalist mücadelelerini övdükleri dönemlerde dahi, İşçi Sınıfı ideolojisinin (yani Komünizmin) yığınları etkilememesi konusunda büyük bir titizlik göstermiştir.. Sol harekete karşı girişilen en geniş takibat ise 1925 yılında ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkası, bir yandan Doğu'daki Kürt halkını ezerken, bir yandan da Takriri Sükun Kanununu çıkartarak sol muhalefeti silmek için de alet olarak kullanmıştır.»

Aynı aşırı sola göre «Bu çabayı da eşraf ve ağa takımına dayanarak Ulusal Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren ve gittikçe kendisi de Burjuvalaşan bir siyasi iktidar grubu için doğal görmek gerekir.»

Kısaca aşırı solcularımıza göre, «Mustafa Kemal Hareketi klâsik bir küçük Burjuva Hareketidir. Daha 1923 İzmir İktisat Kongresinde Kapitalist Metropol ile bağımlılığı sürdürecek tezler benimsenmiş, sosyalist ideolojiye hemen savaş sonrasında kesin bir karşı çıkış gerçekleştirilmiş, işçi sınıfı düşmanlığı yeni düzenin ilk günlerinden kendini göstermiştir. Bu nitelikleri içinde Anadolu İhtilâli, küçük burjuva devrimciliğinin sınırlı, kadrocu ve «Devrimci Halk İktidarına» karşı hareketinden başka bir anlama gelmemiştir. Nitekim bu tutum içinde dünyadaki diğer örneklerine benzer bir biçimde, Türkiye yine Emperyalizmin kucağına düşmüştür.»

Aynı sözcülere göre «şimdi, yine sivil-asker kadrolara dayanarak, Atatürk Devrimlerini devam ettirmek ve onun amaçlarına varmak şeklindeki Neo-Kemalist tezler de bir kısır döngüyü gerçekleştirmekten başka bir anlam taşımayacak ve «Devrimci» olmak onuruna erişemiyecektir. Mustafa Kemal Hareketi, Marksist-Leninist doğrulara dayanan bir devrim amaçlamasına dayanmamıştır ki, o devrimi tamamlamak, özellikle çağımızın koşulları içinde devrimci bir nitelik taşısın.»

Aşırı sola göre «Atatürkçü tezleri tekrarlamak ve bunları hareket noktası seçmek bizi gerçekten devrimci, gerçekten sorunlara çözüm bulucu bir noktaya getirmeyecektir. Aksine bu türden bir kadrocu hareketin halkın «kesintisiz devrim sürecinde bir güç olarak yer almasını engelleyici «devrimci halk iktidarlarının» kurulmasını önleyici, sosyalist devrime kesinkes karşı çıkıcı bir nitelik taşıyacağını bilmemiz zorunludur.»

Görülüyor ki aşırı sol; Türkiye'yi parçalamak ve Marksist-Leninist bir mihraka oturtabilmek için Mustafa Kemal'i ve Kemalist devrimi, bu hareketin devrim olduğunu

da inkâra kalkışarak, Türk siyasi hayatından sürmek arzusundadır.

Bu gibi şaşkın kimselere şimdilik kısaca hatırlatılması gereken gerçek Atatürk'ün üstünde oturduğumuz, mensubu olmakla bir anlam ve değer kazandığımız vatanı kurtaran ve vatandaşı olduğumuz Türkiye Cumhuriyetini kuran ve bugün olduğu gibi yarın da Devletimizin en esaslı güdücü kuvveti olacak olan emsalsiz ve rakipsiz «Tek Adam» oluşudur.

Cevapları teker teker daha evvel verilmiş olan bu iddiaların temelinde yatan nefretin nedeni «Mustafa Kemal'in, dün hayatta iken olduğu gibi bugün de Anıt Kabir'den Marksist'Leninstlerin menfur emellerine set çekmesidir.

Yukarıda aşırı sol kanattan aynen aktardığımız pasajlar «**Varlık Yıllığı 1971**»in Atatürk'e saldırıların nedenlerini araştıran sorusuna bizzat aşırı solun verdiği cevap niteliğindedir.

(Yeni Gazete, 24.2.1971)

Fernand Léger

Şevket Süreyya AYDEMİR

PARLAMENTODA ÇOĞUNLUK HERŞEY DEMEK DEĞİLDİR

Türkiye'de iktidar, yıpranmıştır. Ve bunu yıpratan, iktidarın kendisidir. Ama iktidar adına her konuşan, çoğunluk adına konuşur. Milli irade adına konuşur:

— Biz sandıktan çıktık, millî irade ile geldik, çoğunluk bizdedir, millet bizimledir!..

Acaba bu sözlerin mânası nedir? Acaba bu sözler, mutlak olarak doğru mudur?

Elbette ki hayır!

Çünkü evvelâ şu sandık hikâyesini, tabiî sözün gelişi olarak alıyoruz. Çünkü seçim sandıkları küçüktür. Ve bu konuşanların hiç birinin, bu sandıklara girmelerine ve bu sandıklardan çıkmalarına imkân yoktur. O halde sandıktan çıkmak işi:

— Biz millî iradeyi temsil ediyoruz.. anlamına geliyorsa, o zaman bu sözlerin üzerinde biraz durmalıyız. Yani:

— Ben çoğunluğun iradesi ile geldim, ben milli iradenin hem temsilcisi, hem sözcüsüyüm, parlamento kürsüsüne 226 milletvekilinin oylarını getirin düşelim, denilmek isteniyorsa, bu sözlerin, daha doğrusu iktidarın bu anlayışının hakikaten üstünde durulmaya değer. Bu konuya girerken de, tabii aydınlanması gereken gerçek, evvelâ şu milli irade anlamıdır.

Evet demokrasilerde, parlamentoya seçimlerle gelinir. Ve zaman zaman istisnalar olmakla beraber, kaide olarak kabul edilen şekil, en çok oy alan partinin, iktidara gelmesidir. Bizim Anayasamız da buna göre işler.

Ama millî iradeye geçmeden, evvelâ bir ülke tasavvur edelim. Bu ülke farzedelim muhayyel bir Hindistan

olsun. Bu Hindistan'da halk cahildir. Ama demokrasiye geçilmiştir. Partileri vardır. Ülkedeki gidişatın nelere gebe olduğunu ve yarınının ne olacağını bir tarafa bırakalım. Fakat gerçek olan şudur ki, Hindistan'da halk kara cahildir. Okuma yazma nispeti, çağımızda yüz kızartacak kadar düşüktür. Ama ortada demokrasi vardır. Çok partili rejim vardır. Halk ise partilerin, adlarını adaylarını tanımaz. Ortada konuşanlar ise, hiçbir kayıtla bağlı değildirler. Yalnız biraz para harcamak zorundadırlar. Hem adaylığını koydurmak için, hem seçmenlerini ağırlamak için. Oy sandıkları ise ortadadır.

İşte bu hale Hint demokrasisi bazı kolay çareler bulmuştur: Filân partinin işareti kaplan, filân partininki yılandır. Filân partininki de öküzdür. Hatta içlerinde kurt, tilki, koyun veya benzeri işaretler de olabilir. İşte halk, bu yaratıklardan hangisi hoşuna gidiyorsa, o seçim kâğıdını alacak, ama bizde olduğu gibi, içine dokunmadan, şöyle sandığa atacaktır. Mebuslar seçilecektir. Bunlar Meclise geleceklerdir. Ve orada «millete namusu ile hizmet edip, milli iradeyi temsil edeceklerine» söz vereceklerdir.

Şimdi burada, acaba çağımızın en nazik mekanizması olan demokrasi işlemiş ve kutsal değer sayılan milli irade, ifadesini bulmuş mudur? Elbette ki hayır! O halde biraz derine inelim:

MİLLÎ İRADE NE DEMEKTİR?

Millî irade, evvelâ irade demektir. İrade ise, bir şuur (bilinç) işidir. Ya kendi kendini terbiye ile, yahut da eğitimle geliştirilir. Nitekim «iradenin terbiyesi» bir ilimdir. Bunun için kitaplar yazılmıştır. Okuma bilenler okurlar. Okuma bilmeyenler, kendi özbenliklerini işleyerek, denetleyerek, iradelerini törpülerler, şekilleştirirler. Ama bir de milli irade vardır. O, düpedüz sosyal bir idrâk, yahut toplum ölçüsünde ve toplum işlerinde müşterek bir kavrayıştır ki, bu vasıf, Allah vergisi değildir. Dağda ot biter gibi yetişmez. Bu bir toplum şuurudur. Ve bir yetişmedir. Bir erişmedir. Yani millet meselelerinde, memleket meselele-

rinde, bir söz, bir görüş sahibi olmak işidir. Bir eğitim meselesidir..

Bu meseleleri, her eğitilmiş veya kendi kendini yetiştirmiş insanın, adına millet dediğimiz ve bir defa dağılır veya kendini kaybederse, bir daha kendini toplamasının tarihte pek de misali olmayan kutsal toplum yararına, şu veya bu açıdan değerlendirmesi mümkündür. Zaten ciddi yani sokak kalabalıklarına oyunbazlık etmeyen partiler, bunun için kurulurlar.

Eğer demokrasi gerçekse, eğer demokrasi oligarşiye dönüp, dar menfaat grupları ile sokak hatiplerinin, demagogların eline düşmemişse, oy almak bir oy ticareti haline gelmemişse, o tür partilerin de aradığı veya temsilcisi olduğu kutsal değer, millî iradedir. Millî iradeyi belirtmekte çelişmeler olabilir. Çünkü çağımızda hiç bir milletin yapısı, aynı sosyal hamurdan yapılmamıştır. Millet içinde elbette ki, sosyal akımlar olacaktır. Zaten demokratik parlamento ve çok parti rejimi, bunun için kurulur. Ama bu gruplar ve akımlar arasında milli irade, birçok noktalarda, birleştirici unsurdur. Yani bu sosyal gruplar ve onların partileri, bazı kutsal değerlerde elbette ki söz ve çaba birliği içinde olacaklardır. Meselâ millî bağımsızlıkta, millî orduda, millî eğitimde, milli ekonomide, milli menfaatte, milli hürriyette, millî haysiyet ve gururda, milletin müşterek emek hasılası olan milli geliri korumakta, millet hazinesine el uzatmamakta, beytülmalı korumakta ve benzeri vazgeçilmez prensiplerde, elbette ki beraber olacaklardır. Çünkü bunlar öyle prensipler, öyle değerlerdir ki, kimse bunlar üzerine kendi başına veya kendi partisi adına tekelini kuramaz. Bu kutsal değerlerin dışına da çıkamaz. Bunlar, parlamentodaki çoğunluğun değil, milletin müşterek değerleridir Bunlara ne demagogların, ne diktatörlerin, ne de:

— Milli irade ben'im..

sanan şuursuz kalabalıkların sahip çıkmalarına, başta gerçek aydın olmak üzere, milli iradeyi temsil eden bütün şuurlu vatandaşlar ve zinde kuvvetler karşı çıkacaklardır. Çünkü bu değerler kimsenin değildir. Adına millet dediğimiz, fakat temsilcisi ancak millî iradeyi temsil gücünde olanların malıdır..

BİZE GELİNCE

Bizde de demokrasi vardır. Bu demokrasi şimdi, maalesef bir zümre veya dar zümreler hâkimiyetine kaymıştır. Bu neticede, demokrasiyi getirenlerden, demokrasiyi sürdürenlere kadar bütün şahıs ve güçlerin, hem stratejik, hem taktik hataları ve suçları vardır. Demokrasi, elbette bir hedefti. Ama binbir demokrasi şekli ve bu demokrasiye intikal, yani geçiş için de, binbir stratejik ve taktik prensip vardı. Şimdi çok partili rejimin bizde 25 yıldanberi yaşaması, tutunabilmesi, elbette ki dikkati çekici bir gerçektir. Ama eğer bünye hastaysa, bu bünye her gün yeni hastalıklar ortaya atıyorsa, gelişigüzel uygulamalarla bu bünye tehlikelerle donanmışsa, parlamento bütün milleti gereği gibi temsil etmiyorsa, o zaman bir demokrasi buhranı içindeyiz demektir. Çünkü bugün meselâ parlamentoda, ne % 70 köylünün, ne de her gün biraz daha güçlenen, örgütlenen, şuurlaşan işçinin temsilcisi yoktur. Şehir esnafı temsil dışı kalmıştır. Bütün seçimlerde genç ve gerçek aydınlar seçim dışı kalıp, siyasete arkalarını çevirmektedirler. O halde bu sistemde, bünyenin içinden gelen aksaklıklar var demektir. Eğer üniversite asi ise, hâkimler, öğretmenler, memurlar, işçiler, köylüler, emeksizler ve emekliler şikâyet ve yürüyüş içindeyseler, Başvekilin «İstikrar içindeyiz» demesi havada kalmaz mı?

BİR TEKLİF

Sonra davalar bu kadar mı? Elbette ki değil. Simdi bir de küçük teklifte bulunalım: Daha bundan 60 sene önce, meselâ Ziya Gökalp şöyle yazmıştı:

V A T A N

«Bir ülke ki, camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar mânasını, namazdaki duânın,
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'ân okunur,
Küçük büyük, herkes bilir buyruğunu Hüdânın,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın...

Bir ülke ki toprağında, başka ilin gözü yok,
Her ferdinde ülkü birdir, lisan, âdet, din birdir,
Mebusânı temiz, orda hainlerin sözü yok,
Sınırlarda evlâtları seve seve can verir,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın...

Bir ülke ki, çarşısında dönen bütün sermaye,
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türkündür,
Sanatkârı birbirini dâim eder himâye,
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türkündür,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın...»

Haydi 60 sene evvele dönmesek de, hiç olmazsa 33 yıl önce hayata gözlerini yumup, ama bize, hepsi de milli olan ülkeler bırakan ve Cumhuriyeti, şimdi Millet Meclisi ile Senatoda söz sahibi olan o günkü gençliğe emanet eden insanın, hiç olmazsa bir tek vasiyetini dinlesek olmaz mı? Meselâ Büyük Millet Meclisinin bahçesinde de bir mescit kurduruyoruz değil mi? Pek âlâ hiç olmazsa orada, Ezanı onun istediği gibi Türkçe okutamaz mıyız? Çünkü onun ruhu, bu Meclisin havasında dolaşsa gerek.. Ama denecek ki, çoğunluk, bunu istemiyecektir. Millî iradeyi temsil edenler ise onlardır. Millet onları seçmiştir. Gerçi önseçim sistemi ile seçmiştir. Gerçi bu önseçimden, onu getirenler dahi şikâyetçidirler. Ama çoğunluk, hiç olmazsa burada rol oynamasın. Yahut bu çoğunluk arasında bir de «Ebedi Şefimiz»e bir söz hakkı verelim. Acaba bununla rejim devrilir mi? Hayır! Hem bu Meclis çatısı altında hâlâ, vaktiyle bu Türkçe Ezana oy vermiş olanlar da vardır. Hulâsa çoğunluk, her şey demek değildir. Bu çoğunluğun perdesi arkasında, bazan gerçek söz sahipleri bulunabilir. Meselâ şu çoğunluk denilen nesle vaktiyle, şu Türkçe Ezanı emanet eden Mustafa Kemal gibi...

(Cumhuriyet, 1.3.1971)

Sadi KOÇAŞ

İKTİDAR FELSEFESİ

Demokrasilerde ülkeleri partiler idare eder. Daha doğrusu, partilerin felsefesine ve dünya görüşüne inanmış partililer idare eder. Bu felsefe ve dünya görüşü bazan parti programı şeklinde açıkça bilinir. Bazan da herkes tarafından bilinir ama, açıkça söylenmez ve yazılmaz. Bu gerçek, eylemlerle ortaya çıkar. Millet de bu felsefeyi onayladığı nispette eyleme katılır.

Bu görüşün yeni ve tipik bir örneği ile karşı karşıyayız son günlerde.. T.B.M.M.'nde üçüncü ve dördüncü kez Anayasa değişikliği üzerinde parlementonun büyük bir çoğunluğu parti ve siyasi görüş farkı gözetmeksizin birleşmek üzereler.

Bundan evvel siyasi af kanunu ve orman suçlarının affedilemiyeceği hakkındaki Anayasa değişikliğinde olduğu gibi, bu defa da birkaç aleyhte oya karşı büyük bir çoğunluk bu değişikliği yapacak gibi görünüyor.

Tabii bu husus sayın parlamento üyelerinin kendi inançlarına uygun olarak verecekleri oylara bağlı. Bu yüzden, bir inanç konusu olan bu hareket tarzı üzerinde söyleyeceğimiz fazla bir şey yok. Daha doğrusu biz de görüşümüzü görüşmeler sırasında parlamentoda söyleyeceğimiz için, konuyu bu yazı içinde dile getirmek istemiyoruz. Bizim bugün üzerinde duracağımız husus konunun bir diğer yanıdır.

Milletvekili ödenek ve yollukları ile partilere yapılacak Hazine yardımı konusu ortaya atıldığından beri birçok kimseler, bu konu üzerinde pek çok söz söylediler. Ben bu söylenenler ve özellikle söyleyenler üzerinde biraz durmak istiyorum.

Evvelâ parlamentoyu ele alalım:

Her parti, kanun teklifi için imza toplamaya başladı. Toplayabildikleri imzaların parlamentodaki yekûnu 300 veya daha çok olursa kanunun çıkışı garanti altına alınmış olacağından bu yola başvurulduğu anlaşılıyor.

İki gün içinde sanırım lâzım olandan çok imza toplandı. Bu pek önemli değil tabii. Bence önemli olan husus tek itirazın büyük partiler içinde sadece C.H.P.'den gelişidir. Her partide imza atmayan var elbette. Fakat itiraz edip kanunun karşısına çıkacaklarını açıkça belirtenler sadece C.H.P.'li senatör ve milletvekilleridir. Bu bir...

Basın da bu kanun tasarısına karşı çıktı. Şöylece bir inceledik. Ulaştığımız sonuç çidden ibret vericidir. Bu tasarıya karşı çıkan basın, sadece tarafsız basın ile ödenekler konusunda C.H.P.'li basındır. Özellikle iktidarı tutan basın sanki bu kanun tasarışını hiç duymamış. Ve sanki tercüman olmakla yükümlü oldukları Türk kamuoyu bu konu ile hiç ilgili değil. Bu da iki...

Bu arada Türk kamuoyu kaynadı. Parti örgütleri birbirine girdi. Mahalli basın yolu ile, telgraf ve mektuplarla kendi partilerini âdeta topa tuttular. Bu yetmiyormuş gibi Ankara'ya heyetler gönderdiler. Milletvekili ve senatörlere başvurdular. Parti genel merkezlerini sıkıştırdılar.

Bu konu üzerinde de biraz durdum. İnceledim. Kaynayan parti örgütü sadece C.H.P. örgütüdür. Sadece onlar Ankara'ya heyetler göndermiş, mektup ve telgraflarla bu işe karşı olduklarını açıkça belirtmişlerdir. Öteki partilerin özellikle iktidar partisi örgütünün hiç sesi çıkmıyor. Sanki ölü toprağı serpilmiş üzerlerine. Bu da üç...

Eğer bu kadar olsa pek üzerinde durmayacaktım. Ama dahası da var işin. Ankara'ya gelen bir C.H.P. il örgütümüz temsilcisi, Meclis koridorlarında bana başvurdu ve dert yandı. Söylediği aynen şu: «Teşkilâta cevap veremez hale geldik. Herkes bizi sıkıştırıyor. Devlet dairelerine gidiyoruz, memurlar açıkça (Size ne oldu yahu, siz de mi Brütüs?» diyorlar. Bütün bunlara bile belki katlanacağız. Ama A.P.'lilerin sözlerine dayanamıyoruz. Bu işe bir çare bulun..»

Arkadaşımızın son sözlerinden bir şey anlamamıştım. «İyi ama A.P.'liler ne söylüyor ki?» diye sordum. Aldığım cevap beni âdeta ürpertti. Diyormuş ki bazı sağduyu sahibi A.P.'liler bizim arkadaşlarımıza: «Bu konu cidden acıdır. Bir parlamento iki yılda dört defa Anayasa değiştirir ve bu dört konu da kişisel veya politik çıkar için olursa, parlamentoya güvenimiz kalmaz. Üstelik parlamentonun beş yıl içinde büyük çoğunlukla, parti farkı gözetmeksizin üzerinde birleşebildiği yedi konunun da hepsi aynı mahiyette, yani çıkar sağlamak için olursa, bu güvensizlik büsbütün artar. Ne olur siz bari genel merkezinize, milletvekili ve senatörlerinize başvurun da bu işi önleyin..»

Evet, böyle diyormuş A.P.'li vatandaş bizim illerdeki yetkili arkadaşlarımıza. İşte bunu duyunca dayanamadım. Kaleme kâğıda sarıldım, ve hemen başlığı attım: İKTİDAR FELSEFESİ diye...

Doğrudur. Bu gerçekten bir iktidar felsefesidir. Memlekette yüzyıllardır bir soygun düzeni vardır. Hiç kimse bunun karşısına çıkamamış. Çıkanlar ya canından olmuş, ya istikbalinden. Millet okutulmamış. Hakkını aramasını öğrenememiş. Soyguncular da bunu fırsat bilmişler. Soy soyabildiğin kadar.

Ama eski çamlar bardak oldu Türkiye'de. Bir kuşak yetişti ki bu ülkede; bilinçli, Atatürkçü. Dünyada dönen dolapların içyüzünü iyi anlamış. Ve en önemlisi imanlı... mücadele güçleri var ve mücadele etmeye kararlılar...

Bu şartlar altında artık sömürü düzeni bir ölçüde duracak. Durmaya mecbur olacak. İşte bugün millet, bu kanun tasarılarının karşısına çıkarken, C.H.P 'li vatandaşlar Ankara'ya koşarken bu bilinçli ve imanlı kuşağın ilk eylemlerine öncülük ediyorlar. İşe parlamentodan başlıyorlar. Ben onların protestolarını «Belki haklısınız. Bu milletin milletvekillerine verilen bu para az olabilir. Daha çoğuna da layık olabilirsiniz. Ama örnek olun. Anayasaya saygılı olmak konusunda millete örnek olun. Ve seçime kadar eski ödenek ve yolluklarınızla —kıt kanaat da olsa— geçinmeye çalışın» şeklinde anlıyor ve hak veriyorum.

Evet, Türkiye'de eski çamlar bardak oldu ve yüzyılların sömürü düzeni karşısına çıkabilecek bir kuşak yetişti

ama, alışkın olanlar var. Özellikle sömürüye alışkanlık kolay kolay vazgeçilemiyecek tatlı bir alışkanlıktır. Hele bir memleketin iktidarı ve o iktidarı tutanlar bu düzenden yana olurlarsa, bu huydan vazgeçmek büsbütün zordur. Olaylar ve yukarıda verdiğimiz örnekler gösteriyor ki, bugün bizi idare edenlerin iktidar felsefesi budur. Soy soyabildiğin kadar...

Bunu köyde yaşayan vatandaş bile anlamış. Seçimler sırasında bir gün, bir köylünün söylediğini hiç unutmam. Yaşlı bir köylü «Boşuna zahmet ediyorsunuz bey» demişti. «Biz sizi iktidara getirmeyiz!» Bu açık, bu dobra söz karşısında evvelâ şaşırmış, sonra sormuştum: Neden?..

Cevap çok acıdır. Sonra onu bir kitabımda da yayınladım (1). İhtiyar köylü. «Biliyoruz, eğer iktidara gelirseniz devlet otoritesi yine kurulacak. Yine itibarımız artacak. Ama ne çalacaksınız, ne de çaldıracak!» demişti.

Bu cevabı hiç unutmam. Demek ki, bir kısım vatandaşlar «Devlet ne olursa olsun, isteyen çalsın, isteyen semirsin, ama bizim de çalmamıza kimse engel olmasın» diyormuş. Bu kanaatin yaygın olduğunu sanmam Türk ulusu içinde.. Ama bir gerçektir ki, millet bölüne bölüne böyle düşünenler de yaratılmış. Böyle düşünenler daha güçlü, daha pişkin, daha becerikli oldukları için iktidarı da kolay alıyor ve bu iktidar felsefesini rahatça uyguluyor. Ve tabii böyle olunca, bu milletin iki yakası da bir türlü bir araya gelmiyor.

Türk milletinin kurtuluşu için, bu türlü iktidarlardan ve sakim felsefelerinden tez çağda kurtulmaya çalışalım...

(Cumhuriyet, 13.3.1971)

---

(1) «Bir Seçim Böyle Geçti», Truva Yayınları, 1970

Hikmet BİL

EĞİTİLMEMİŞ BİR ÜLKEDE DEMOKRASİ OLMAZ...

Demirel, ordunun muhtırasını «hukuk ve Anayasa anlayışına aykırı gördüğü için» istifa ettiğini bildirmiştir.

Peki! Danıştay'ın kararlarını uygulamadığı zaman Demirel'in «hukuk anlayışı» acaba nerelerdeydi?

Anayasa emretmiş: «Toprak reformunu yapacaksın» demiş. «Kimin toprağını kime vereceğim?» diyerek tam on yıl boyunca Anayasa'nın emrini yerine getirmezken Demirel'in aklına «Anayasa» neden hiç gelmemiştir?

Anayasa'nın «tevhidi tedrisat» ilkesini yok sayıp Anadolu köylerini hafız kurslarıyle, Atatürk düşmanı gizli nurcu medreseleriyle doldurur ve öğretmen kıyımı yaparken gene Demirel'in acaba Anayasa neden hiç aklına gelmezdi?

«Muhtıra» önüne dikiliverince Demirel'in hemen aklına hiç uygulamadığı ve umursamadığı «hukuk ile Anayasa» birdenbire gelivermiştir!

Şimdi de bir ağızdan gevelemeğe başladıkları söz:

«— Millî irade» dir.

Hangi millî irade?

Parlamento'da hakkında ille de bir soruşturma açılmasın diye milletvekili satın almayı âdet haline getirmiş bir insanın bir gün «millî irade»den söz etmesi kadar aptalca bir şey düşünülemez ki. Milli iradeyi para karşılığı alınıp satılan bir meta haline sokmuş olanlar, milli iradeyle alay etmiş, onu hiç saymış olanlardır.

Asıl Demirel, Türkiye Cumhuriyet tarihinde milli iradeye asla saygı göstermemiş tek insandır.

Sen kalk Parlamento'yu mebus alım satımı yapılan

bir «borsa» haline sok, sonra da «milli irade»den söz et... Parlâmento'yu böylece yozlaştıranlar, milli irade sözünü ağızlarına bile almağa hak sahibi değillerdir.

Kısacası şu ki; demokrasi ve parlâmenter rejim bir ülkede böylesine yozlaştırılırsa artık orada gerçek bir demokrasiden söz edilemez. O ülke, anti demokratik bir düzene dönüşmüştür...

Ordunun muhtırası da belki anti demokratiktir.. Amma «milli irade»yi bir borsacılık düzeni haline düşürmüş olan Demirel'in düzeni de o kadar anti demokratikti...

Şimdi olan olmuştur. Ordunun davranışı ister demokratik, ister anti demokratik olsun biz bundan sonrasına bakalım. Gerçek bir demokrasiyle en kestirme bir yoldan nasıl dönebileceğimizi düşünelim.

«Milli irade» artık kuru bir lâf olmaktan kurtarılmalıdır. Okuma yazması olmayan vatandaşa oy hakkı tanımak, onları bir gün gene bir takım din istismarcısı açıkgözlerin kandırmalarını peşinen kabullenmek anlamına gelecektir. O vatandaşlarımızı okutamamış olmak biz aydınların suçudur. Onları ilelebet cahil bırakmamak ve bir gün söz sahibi edebilmek için bir süre fedakârlık edip onları süratle yetiştirecek, okutacak yeni bir düzeni kurmağa mecburuz... İşte sonuç meydanda: Onların oy hakları vardı amma Demirel bu ders yılı okul çağındaki ikibuçuk milyon çocuğumuzu gene okulsuz bırakmıştı! Biz süratle onları gerçekten bilinçli oy sahibi kişiler haline getirinceye kadar, onların aldatılmalarına göz yummamalıyız.. Oy pusulalarının üzerine at, eşek, kartal resimleri koyarak oy toplanan bir ülkede gerçek demokrasiden de elbetteki söz edilemez... Gerçek bir «milli irade» ancak böyle doğabilir Türkiye'de... Aksi halde milli irade Demirel gibilerin elinde her zaman istismar edilecek, maskara hale sokulacaktır.

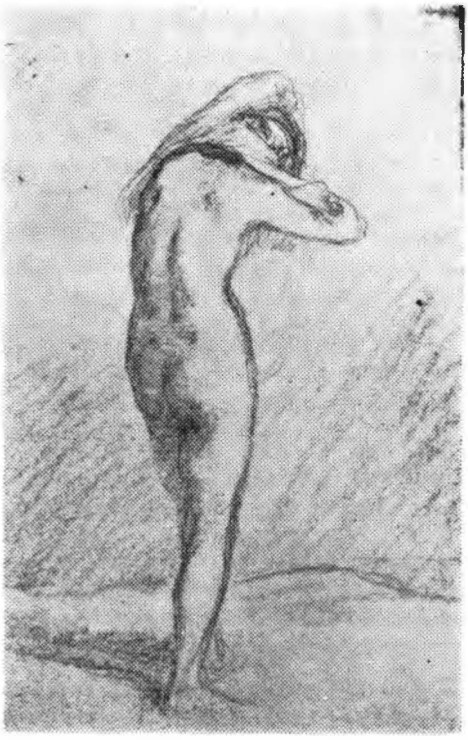
Oy kullanma için Anayasa'dan haberdar olmak kadar, artık 18 yaşındaki gençlere de söz hakkı tanımak gereği vardır. 18 yaşında liseyi bitirip baba ve devlet memuru olabilen, dünyadan haberli hattâ icap ederse vatan müdafaasına bile katılabilecek gençleri oy dışı bırakmak kadar çağımız akışına aykırı bir davranış düşünülemez...

Türkiye demokrasiden önce artık gerçek bir demokra-

sinin hazırlıklarını yapmağa mecburdur. Bugüne kadarki denemelerin bize verdiği ders bu olmuştur. Eğitilmemiş bir ülkede gerçek demokrasiden de söz edilemiyeceğini Menderes ve Demirel bize ispat etmişlerdir.

Eğitilmemiş, çağ dışı bir ülke demokrasi de yapamaz, kalkınamaz da...

(Yeni Gazete 16.3.1971)

Millet: etüd

Prof. Dr. Hüseyin Nail KUBALI

SOSYAL DEMOKRASİ

Klasik liberal demokrasi, benimsediği demokrasi telâkkisi yönünden özellikle XIX. Asrın ortalarında başlayan ve XX. Asrın başından bugüne kadar hızlanan bir gelişme göstermiş, siyasi ve şekilci demokrasiden sosyal ve gerçekçi demokrasiye doğru giden bir yol izlemiştir. Devam etmekte olan bu gelişme, klâsik siyasi örgütlerin sosyal (ve ekonomik) demokrasinin gereklerine göre işlemesini sağlamak için Anayasa seviyesinde bazı ayarlamaların yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Fakat klâsik siyasi demokrasi örgütlerinin kuruluşu ve işleyişi ile ilgili esaslarda ve şekillerde köklü bir değişiklik olmamıştır.

Hattâ denebilir ki, siyasî örgütlenme bakımından, liberal siyasi demokrasi rejimleri ile sosyal demokrasiyi radikal ve devrimci bir anlayışla başka bir dünya görüşünün zaruri kıldığı farklı boyutlara ve hedeflere göre gerçekleştirme iddiasında olan anti-liberal marksist rejimler arasında, hiç değilse şekil yönünden, büyük benzerlikler vardır. Bu, herhalde siyasî iktidar gerçeğinin benimsenen demokrasi anlayışı ne olursa olsun, aşağı yukarı aynı pratik ve teknik determinizme bağlı bulunmasındandır. Liberal siyasi demokrasi rejimleri ile marksist rejimler arasında siyasi örgütlenme ve fonksiyon kuralları yönünden görülen temel fark, —bu temel fark fasist rejimler için de geçerlidir— egemen siyasi iktidar örgütünün kuruluş ve işleyiş yönlerinden her çeşit sosyal, ekonomik ve siyasi düşünceye ve eyleme açık olup olmamaktır. Bilindiği gibi liberal siyasi rejimler, açık iktidar, marksist rejimler ise kapalı iktidar rejimleridir.

Liberal siyasi demokrasi rejimlerinde siyasi ve şekilci demokrasiden sosyal ve gerçekçi demokrasiye doğru görü-

leri gelişme bu rejimlerin Anayasa örgütlerini esaslı bir değişikliğe urğratmamış ise de Anayasalara konan sosyal demokrasi (=sosyal Devlet) ilkesi ile ve bu ilkeye uygun kurallar ile Anayasalara yeni bir ruh kazandırılmış ve siyasi iktidarı elinde tutanların bu yeni ruha uygun bir zihniyete ve metoda göre çalışmalarını, sosyal demokrasinin bir gerçek olabilmesi için lüzumlu sosyal ve iktisadi reform kanun ve tedbirlerini inançla hazırlayıp dürüstlükle uygulamalarını gerektirmiştir.

Bu gelişme, yazılı bir Anayasası olmayan İngiltere'de ve ihtiyar yazılı Anayasasına saygı ve sadakatla bağlı kalmak isteyen A.B.D. nde daha ziyade ampirik uygulamalarla ve reform kanunları ile gerçekleştirilmiştir. İngiltere'nin durumu bu bakımdan son derece ilginçtir. Bu memlekette bu asrın başlarında politika sahnesine çıkan ve nihayet iktidara gelen İşçi Partisinin müdahaleleri ve Muhafazakâr Partinin, demokrasinin oyun kurallarına uygun olarak izlediği anlayışlı ve realist politika sayesinde sosyal demokrasi âdeta İngilizlerin deyimi ile, «sessiz ihtilâl = silent revolution» sayılacak bir tarzda ve çapta yerleşmiştir.

Liberal demokrasilerde bilinen birtakım hukuki, siyasi ve fiili etkenlerle saf temsili sistem'den yarı temsili sistem'e geçiş, siyasi iktidarı halk kitlelerini daha fazla etkisi altına alan, fakat daha ziyade siyasi ve fiili olan ve bu sebeple siyasi ve şekilci klâsik demokrasinin kadrosu içinde kalan bir gelişme idi. Böyle olmakla beraber sosyal demokrasi yolunu siyasi ve fiili yönden ve siyasi mekanizma aracılığı ile açma işini hazırladığı için liberal siyasi demokrasinin gelişme tarihinde oldukça ileri bir merhale teşkil etmiştir. Bu demokrasinin sosyal ve gerçekçi demokrasiye geçişi ise, daha ziyade farklı bir dünya görüşünün yeni sosyal ve ekonomik şartların birbirine eklenen tesirleri ile ortaya çıkan, fikir kaynağını insancı ve halkçı bir felsefeden ve sosyo ekonomik somut gerçeklerden alan, doğrudan doğruya bu gerçeklere dayanık ve dönük olan bir gelişmedir. Bu karakteri ile siyasi ve şekilci klâsik demokrasinin yarı temsili çemberini de kıran başka ve ileri bir gelişmedir.

Sosyal demokrasi telâkkisinin yakın kökleri XVIII Asır sonlarında ve XIX. Asrın ilk yarısındaki, geniş anlamı ile

sol düşünce'de, yani fert yanında toplum gerçeğine de yer veren düşüncede ve onu doğuran ortamdadır.

1789 Fransız Büyük Devrimi 26 ağustos 1789 Bildirisi ile hukuk alanında siyasi ve şekilci demokrasinin soyut insan ve şekilci hürriyet ve eşitlik prensiplerini iktisadi alanda «fizyokratlar» ca savunulan, özel iktisadi teşebbüslere devlet müdahalesini lüzumsuz ve hattâ zararlı kıldığına inanılan tabii düzen fikrini getirmişti. Böylece soyut insan yararına kullanılan tabii hukuk ve buna bağlı olmak üzere, iktisadi hürriyet yararına kullanılan tabii düzen silâhları ile monarşik ve feodal düzen yıkılmış, yerine burjuva eğemenliğini fiilen mümkün ve meşru kılan şekilci siyasi demokrasi kurulmuştu. Eski düzene son veren bu değişiklik, hukuki, iktisadi ve siyasi alanlarda sağladığı hürriyetle elbette büyük bir başarı idi, bir ilerleme idi. Karl Marks'ın da kabul ve itiraf ettiği gibi, burjuvazinin insanlığa yapacağı bir çok hizmetlere gebe olan bir dönem açılmış oluyordu.

Burjuva sınıfının siyasi iktidara el koymasını sağlayan bu dönem de onu aşarak tamamlayacak başka bir döneme gebe idi. 1789 Devriminde feodalizme son verilmesi ve 1792 de I. Cumhuriyetin ilânı ile başlayan, 1792'den 1799'a kadar süren, daha radikal anlamda ihtilâlci olan ikinci safhasında ilk defa beliren sol düşünce (jacobinizm) (1), 1789'un başardığını yeter görmemiş, çünkü hürriyetten daha çok eşitlik üzerinde durmuş, 1789 Bildirisindeki kanun önünde eşitlik ilkesinin adalet önünde eşitlik ile yani fiili ve iktisadi eşitlikle tamamlanmasını isteyen sosyal bir karakter almış, Babeuf'de komünizme kadar varmış ise de, 1793 Anayasasında ve onun başındaki İnsan Hakları Bildirisinde sosyal demokrasi sınırında durarak Anayasal bir hüviyet kazanmıştır.

XIX. Asrın ilk yarısı içinde, sanayi devriminin gelişmesine paralel olarak, iktisadi liberalizmin ve dolayısiyle kapitalizmin ortaya işçi sınıfının kaderi ile ilgili yeni ve ciddi problemler çıkarması ile güçlenen sosyalist düşünce'nin

---

(1) 1789 Fransız Devrimi sırasında kurulan ve içinde Mirabeau, özellikle Robespierre gibi sol eğilimleri toplayan Jacobin adlı siyasi derneğin görüşü.

ve 1848'de patlayan ihtilâllerin İtalya, Almanya ve özellikle Fransa'daki hedefi, demokrasiye sosyal ve iktisadî bir muhteva kazandırmak olmuş ve sosyal demokrasi anlayışı 1848 II. Fransız Cumhuriyeti Anayasasında tekrar yer almıştır.

Bu anlayış, bütün XIX. Asır boyunca güçlenmeye devam eden sosyalist düşüncenin ve işçi hareketlerinin baskısı ile XX. Asrın ilk yarısında 1919 Alman Weimar ve 1920 Çekoslovak Anayasalarına daha açık bir tarzda yeniden girmiştir. II. Dünya Savaşından sonraki Alman ve İtalyan Anayasalarında da klâsik demokrasiyi tamamlayan ve zenginleştiren temel bir ilke olarak yer almıştır. 1961 Anayasamız da bu ilkeye «Türkiye Cumhuriyetinin nitelikleri» arasında baş yeri vermiş ve onu gerçekleştirecek bir çok hükümler getirmiştir.

Sosyal adalet ve sosyal güvenliği savunan sosyal demokrasi anlayışına göre, kişilerin, fert olarak, siyasî hürriyetlerin yardımı ile siyasi iktidarın kurulmasına katılmaları ve onun işleyişini çeşitli yollardan kontrol etmeleri yeterli olmadığı gibi Anayasanın garantisi altında birtakım hak ve hürriyetlere sahip bulunmaları da yeterli değildir. Çünkü devletin seyirci olduğu serbet hukuki ve iktisadî münasebetler ortamında kendi kaderleri ile başbaşa bırakılan kişiler ve topluluklar kanunların eşit, fakat şekli olmaktan ileri gitmeyen himayesi altında bulunurken, sosyal ve iktisadi bakımdan fiilen daha kuvvetli ve imtiyazlı olan kişi, zümre ve sınıfların sömürücü baskısı altına girmekte ve ezilmektedir. Onlara lâzım olan yalnız kanun karşısında eşit haklara değil, hayat savaşında eşit başarı vasıtalarına ve şanslarına da sahip olmaktır. Kendi kaderlerine olduğu kadar toplumun ortak kaderine de doğrudan doğruya hâkim olmak, onun yönetimine doğrudan doğruya katılmaktır. Demokrasinin gerçekten «halkın halk tarafından ve halk yararına idaresi» olabilmesi için sosyal adalet ve sosyal güvenlik temellerine dayanması şarttır.

(Milliyet, 20.3.1971)

Ord. Prof. Dr. H.V. VELİDEDEOĞLU

MUHTIRA VE MİLLİ İRADE

12 Mart muhtırası dolayısiyle Türkiye'de hemen her gün «milli irade» ve «hukuk devleti» kavramları üzerinde duruluyor. Biz geçen yıl bu konuyu işlemiş «milli irade» nin son elli yıl içindeki grafiğini çizerek bunun maddi ve mânevi anlamlarını açık seçik gözönüne koymuştuk (Cumhuriyet, 23 Nisan 1970). Şimdi aynı konuyu yeniden ele alarak, muhtıranın (milli irade) ile olan ilişkisini belirtmeye çalışacağız.

Psikolojide ve felsefede, hukukta ve din bilgisinde yeri olan ve yalnız «istek, dilek» kavramlarını değil, «direnme, dayanma, azim», hattâ «akıl ve düşünce» kavramlarını da birlikte yansıtan ve bütün bunların karışımından oluşan bu «irade» sözcüğü «milli» sıfatiyle birleşince hemen bir çağrışımla Atatürk, Millî Mücadele hatıra gelir. «Milli irade» yi sadece bir sayı çoğunluğu sanarak onu «mâna» lıktan çıkarıp, «madde» leştirenlere şaşmak gerekir. Günümüzde, hiç bir demokraside milli iradenin yalnız sayıya dayanmadığını «Halksız demokrasi» başlıklı bir yazımızda belirtmiştik (Cumhuriyet, 22.11.1970). Şu halde hiç kimse veya hiç bir zümre «Ben mademki oyların çoğunluğunu aldım, milli iradeyi temsil ediyorum» diyemez. Hele Türkiye'de «milli iradenin» klâsik teorilerin dar çerçevesine sığmıyan bir yönü vardır. Bunlara bir daha göz atalım:

Millî İrade: 1919

19 Mayıs 1919'da vatanı tutsaklıktan kurtarmak azmiyle Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in iradesi o zaman bir «milli ırade» idi. Çünkü O, Türk ulusunun, bağımsız-

lığını koruma konusundaki —bilinçli ya da bilinçsiz— arzu ve eğilimini temsil ediyordu. Atatürk bu temsilciliği, fâni ömrünü tüketene değin, en iyi bir biçimde yaptı. Eğer milli irade yalnızca bir «sayı meselesi» olsaydı, Mustafa Kemal, ne Milli Mücadeleyi kazanabilir, ne Saltanat ve Hilâfeti kaldırabilir, ne Medeni Kanunu getirebilir, ne de büyüklü küçüklü öteki devrim ve reformları yapabilirdi. Eğer O, Türk halkını topyekün kalkındıracak sosyal ve iktisadi altyapı reformlarını gerçekleştiremediyse, bu, onun Türk devrimi içinde «yalnız adam» ve etrafındakilerin detutucu kimseler oluşundan, sağlığının erken bozulmasından ve içine, dünya tarihini etkileyici çok şey sığdırdığı kısacık ömrünün yetmeyişindendir. Onun 1919 daki sesi «milli irade» nin sesinden başka bir ses değildi. Bu seste, milli iradenin «maddesi», yani «oy sayısı» değil, «mânası» yani «özü ve ruhu» hâkimdi.

Milli İrade: 1920

Atatürk'ün 1920 de Ankara'da topladığı Türkiye Büyük Millet Meclisine çeşitli illerimizden gönderilen milletvekillerinin seçim tutanaklarını, o Meclisin küçük bir memuru olarak, o tarihte gözlerimle gördüm. Onlardan pek çoğu, bir kaç imza ile «seçildi» sayılmış ve Ankara'ya gelmişti. Buna rağmen, 23 Nisan 1920 de toplanan Meclis «milli irade» yi temsil ediyordu. Çünkü Türk ulusunun emperyalist salgınından kurtulma ve yabancı boyunduruğu altına girmeme azminin kişileşmiş bir varlığıydı o: Meclis, oy sayısına değil, öze, ruh ve mânaya dayanıyordu. Ulusal bağımsızlık aşkını temsil eden o Meclis, millî iradeyi kişileştiren bir halk meclisi, bir ihtilâl meclisi idi. 23 Nisan 1920 nin «milli irade» si, sayı çoğunluğuna dayanmıyan o Meclisin güttüğü ve yürüttüğü «mânevi yapıda» bir milli irade idi.

Milli İrade: 1950

14 Mayıs 1950 nin ülkü kervanı, başlangıçta, ulusun yükselme «muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkma» isteğinin bir kükreyişi, durgunluktan dinamizme, bürokratlaşmadan, «halklaşma» ya geçiş olarak yola çıktı. Onda

milli irade hem «mâna», hem «madde» olarak var görünüyordu. Bu nedenle bir çok Atatürkçü aydın, sevinç ve coşku ile bu kervana katıldı. Türkiye'de milli irade, yukarıda belirtildiği gibi, bir hamle, bir atılım, bir kurtuluş mücadelesi olarak başlamıştı; şimdi yükselme mücadelesi olarak devam edecekti. Bu nedenledir ki, 14 Mayıs 1950, başlangıçta Atatürkçü bir «halklaşma» atılımı olarak göründü gözlere. Zaten Atatürk, 20. yüzyıl uygarlığındaki parolanın «Durma, düşersin!» olduğunu bildiği için, kafa yapısı bakımından, «milli irade» kavramını fosilleştirecek, taşlaştıracak adam değildi. Onun ideali ilerlemekti. 1950 de artık milli irade, hem «mâna» (yani çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı) hem de «madde» (yani namuslu sayı çoğunluğu) temellerine oturacak ve böylece Atatürk'ün ideali gerçekleşecekti.

Ne yazık ki, kendilerini bir ticaret ortaklığının veya bir bankanın kurucuları sanan kurucu kadro, bu atılıma inanan, katılan ve şimdi hepsi de rahmetli olan Avni Başman, Dr. Nihat Reşat Belger, Refik Şevket İnce, Dr. Üstündağ gibi ülkücü aydın kişileri çok geçmeden tasfiye ederek, 19 Mayıs 1919 da «mâna» olarak başlayıp, 23 Nisan 1920 de yine «mâna» olarak mücadelesini sürdüren, Atatürk'ten sonra ise amacını şaşırıp yozlaşmaya başlıyan «milli irade»yi sadece «sayı»ya, yani oy çokluğuna çevirerek, kelimenin her anlamiyle «madde» durumuna getirdi. Bu madde saltanatının sürdürülmesi için de, bugün bir kanser metaztası gibi bütün yurdu kaplayan irtica yuvalarını, mezhep ve tarikat örümceklerini çeşitli fodlolarla besleyip büyüttüler. Kendilerinden önceki idarenin, İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden yurda ayak bastırdığı emperyalizmin emici hortumlarını yurdumuzun doğal varlıklarına, ve en kötüsü, insanlarımızın kafasına gittikçe daha derin ve uyuşturucu bir biçimde batırılmasına seyirci kaldılar ve hattâ âlet oldular.

Artık milli irade, halk yığınlarının aydınlanıp yükselmesine yönelen yüce bir «mâna» olmaktan büsbütün çıkarılarak soysuzlaştırılmış ve başında çeşitli menfaat, ya da tehdit oyunlarının sürdürüldüğü bir «sandık» durumuna getirilmişti. Böylece halkın heyecanı geri kalmışlıktan kurtulma yolundan saptırılmış, tarihsel bir fırsat büyüklü kü-

çüklü pis çıkarlar uğruna feda edilmişti. Halk gittikçe ortaçağ karanlığına itiliyordu. Köy enstitüleri, Halkevleri kapatılmış, o güzelim kitaplıklarındaki kitaplardan bir çoğu helvacı dükkânlarına düşmüştü. Halkı bu duruma getirenlerin ağzından da «Atatürk», «millî irade» sözleri hiç düşmüyordu. Oysa gerçekte Atatürk ilkeleri yok edilmiş, millî irade yolzaştırılmış, Meclis kürsüsünden «sandık mebuslarına» rahatça: «Siz isterseniz Hilâfeti de geri getirebilirsiniz» denilebilmişti. Bunun yerine «siz isterseniz Rusya'nın peyki veya Amerika'nın sömürgesi olabilirsiniz» de denilebilirdi. Milli irade bu muydu? Artık milli irade grafiğinde gösterge, sadece şartlandırılmış kafaların menfaat ve sayı çoğunluğu üzerine gelmiş dayanmıştı.

Milli İrade: 1960

27 Mayıs 1960 ihtilâli, sosyal bilimlerden habersiz, bilgi yoksunu kişilerin zannettiği gibi, bir avuç subayın ustaca yürüttüğü bir hükümet darbesi değil, Atatürk'ten «mâna» olarak miras kalan milli iradenin yeniden şahlanmasıydı. Ne var ki, 27 Mayıs, Atatürk'ün 1920 lerdeki birleştirici ve asıl amaca yöneltici dehasına sahip bir liderden yoksun olduğu için, pek çabuk oyuna geldi; kale içten fethedildi; çeşitli ihtiraslar kabardı; arkadaş arkadaşa düşürüldü. «Böl ki, hükmedesin» prensipi pek güzel ve ustalıkla uygulandı. Bununla birlikte 27 Mayıs 1961 Anayasasını Türk halkının büyük çoğunluğu onayladığı için, 27 Mayıs sadece «mâna» olarak kalmadı, «madde» yani, (sayı çokluğu) temeline de sahip oldu. Türkiye'nin sosyal ve iktisadî yapısı ve toplum anatomisi, 27 Mayıs sayesinde, gözler önünde belirgin hale geldi.

Milli İrade: 1970

1960 dan sonra kısa bir süre «mâna» laşarak Atatürk doğrultusuna gelir gibi olan milli irade, yeniden, hem de daha berbat bir şekilde «sayı ve madde» grafiğini çizmeye başladı; kimi hesap uzmanlarının vergi denkleştirmelerinde yaptıkları rivayet edilen çeşitli ince hesaplarla, büs-

bütün «sayı» laştırıldı. Ne hazindir ki, herkesin gözü önünde pervasızca oynanan bu denkleştirme oyunlarına kalemle karşı çıkanlar, yavuz hırsız tarafından bastırılan ev sahibi gibi, «millî irade ve demokrasi düşmanı», hattâ daha da ileri gidilerek «müesses nizam düşmanı», olarak nitelendirildi. Oysa Türkiyemizde 1970 grafiğinde millî irade, hem «mâna», hem «namuslu sayı» olarak, 27 Mayıs Anayasasında vardı. İstenen şey bu Anayasanın dürüst olarak uygulanmasından başka bir şey değildi. Millî iradenin «mâna» dan yoksun olarak, yalnız «sayı» ya dayandırılmasının, onu soysuzlaştırdığı, yozlaştırdığı, halkı yer yer yozlaştırıp ahlâksızlaştırdığı görülmedi; görülmek şöyle dursun, düşünülmek bile istenmedi.

İşte Sonuç

Biz bir yıl önce 23 Nisan 1970 de bu sütunlarda çıkan yazımızın sonunda: «Bu, böyle devam ederse, ulusal bir depremde millî irade göstergesi yeniden «mâna» çizgisine kayar. Geçmişe bakınız, bunun çeşitli örneklerini görürsünüz. Yazık değil mi kaybolan zamanlara!» demiştik. İşte muhtıra, göstergenin Atatürkçü «mâna» çizgisine döndüğünü saptayan tarihsel bir belgedir ve gerçek millî iradenin sesini bize ulaştırmaktadır. Bu muhtıraya göre:

1. «Parlâmento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş» tur;

2. Böylece «Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş» tir;

3. «Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş» tir;

4. «Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüş» tür;

5. «Mevcut anarşik durum giderilmeli ve Anayasanın öngördüğü reformlar, Atatürkçü bir görüşle ele alınmalıdır;

6. İnkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümet, demokratik kurallar içinde teşkil edilmelidir;

7. Bunlar süratle gerçekleştirilmezse Türk Silâhlı Kuvvetleri, Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak hususunda kanunların kendisine yüklediği görevi kendisi yerine getirecektir.

Muhtıradaki bu ses, uygulanmıyan Anayasanın; göreve çağıran iç hizmet kanunun, dış ve iç sömürüden kurtularak aydınlığa, refah ve huzura kavuşmak isteyen halkın sesinden, yani «milli irade» nin, Atatürk devrimi doğrultusunda, yeniden şahlanışından başka bir şey değildir. Ben inanıyorum ki, yıllardan beri Türk halkını uyutup sömürenler, onun «sayıya dayanan» milli iradesiyle yakın gelecekte silinip gideceklerdir Uyanma başlamıştır ve dalga dalga genişlemektedir.

Son gelişmeler karşısında memleket için bütün dileğimiz, reformlar bakımından «Dağın doğura doğura bir fare doğurmaması» dır

(Cumhuriyet, 23.3.1971)

Picasso: Siyah beyaz

Prof. Dr. Faruk EREM

YAPICI UYARMA

Adalet reformu, Savcıların teminatı, adli idari zabıta ayrımı gibi konularda farklı bir inanç taşımayan Başbakan Nihat Erim'in ve hepsi değerli ve tertemiz mesai arkadaşlarının desteklenmesi gereklidir.

Demokratik düzenin yitirilmemesi yolunda sarfedilen bütün çabaları olumlu saymaktayız. Türk toplumunun bu düzenden gayrısına zorlanması büyük sakıncalar doğuracaktır. Aşağıdaki koşullara bağlı kalınırsa Türk toplumunun geleceğini demokrasiden ayırmağa lüzum ve hatta imkân kalmaz. Bugün ortaya çıkan sonucun sebepleri üzerinde durulması gereklidir.

Şimdiye dek Anayasanın emirleri yerine getirilmemiştir. Anayasayı, ona aykırı davranışlarla ihlâl etmek ile gereklerini yapmamak suretiyle ihlâl etmek arasında fark yoktur. Kurulacak hükümetin geçmişteki ihmali örnek tutmayacağını ümit etmekteyiz.

Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin laiyiklik niteliğini koruma amacını güden ve böyle oldukları Anayasada açıklanmış bulunan devrim kanunlarının ihlâline, vahim sayılması gerekli olaylara raslandığı halde, bu kanunlar yokmuşcasına gösterilen ilgisizlik belli bir anlam kazanmıştır.

Türk Devletinin Anayasada gösterilen laiyiklik ilkesinden gün geçtikçe daha fazla uzaklaşmak eğilimine sürüklendiğini gösteren olaylar meydana gelmiştir. Bunların etkili şekilde önlendiğini söylemek mümkün olamamaktadır.

Kanunları idare eden kanunların varlığını, onlara bağlılık zorunluğunu kabul etmedikçe hukukun üstünlüğünden söz edilemez. Kanun yoluyla hukuka aykırı işlemleri

meşrulaştırmak mümkün değildir. Alınacak tedbirlerin bu açıdan değerlendirilmesini temenni ederiz.

Yasama organının, Türk toplumunun en üstün güvenini sağlayacak biçimde, yeniden kurulması ve seçim uygulamalarında bazı davranışları kesinlikle önleyecek tedbirlerin alınması zorunludur. Seçimlerde maddi menfaat tertipleri devlete karşı işlenmiş en ağır suçlardan sayılmalıdır. Bu konuda partilerin sorumluluğu esastır. Anayasa, partileri, demokrasinin vazgeçilmez unsurları sayarken onlara imtiyaz tanımağı düşünmemiştir, onlara pek büyük sorum yüklemiştir. Bunu anlamaları lâzımdır.

Kişisel çıkarlarla, toplum faydası en kesin sınırlarla birbirinden ayrılmalıdır. Türk toplumu bu konudaki hassasiyetini ve tepkisini örnekleriyle kaydetmiştir.

Türk Anayasasının biçimsel bir Anayasa olmadığı bellidir. Sosyal adalet ve sosyal güvenlik kurulmadıkça alınacak tedbirlerin geçici olacağından endişe ediyoruz. Demokrasilerde izahını bulamayan ekonomik farklılık ve ayrıcalıkları insan haysiyetine uygun bir ölçüye bağlayamayan rejimlerin yaşaması mümkün değildir. Siyasal alandaki huzursuzluğun asıl sebebi üzerinde durulmadan düzeye özgü çareler aramakta fayda yoktur.

Anayasanın ilkelerine uygun ekonomik kamu düzeninin kurulması lâzımdır. Türk ekonomisinde kilit özel kuruluşların çalışmalarındaki gizlilik ve ekonomik kamu düzeninin devletçe kurulabilmesini sağlayacak unsurların bilinmezliği devleti denetimde güçsüz kılmaktadır. Türk ekonomisi Türk Devletinin tüm gözetimi ve bilgisi altında değildir. Böylesine bir ekonomik düzenle uygarlık seviyesine ulaşmak mümkün olamıyacaktır. Türk toplumu bu seviyeye yaklaşmakta değil, altına düşmekte hız kazanmıştır. Bu, büyük tehlikedir.

Türk Devleti, Anayasa ile sosyal adaleti sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri ortadan kaldırmakla görevli kılınmıştır. Yapıldığından bu yana yeteri kadar süre geçtiği halde Anayasamızın bu ilkesinin yerine getirilmesi çabalarında yeterlilik ve içtenlik kaydedilememiştir.

Sosyal adalet Türk toplumunun seçtiği devlet şeklinin başta gelen mümeyyiz vasıflarındandır. Anayasamızın bu

ısteğinin ivedilikle başarılması gerekli idi. Bu konuda esaslara ilişkin ve tesirli tedbirlerin alınmasında gecikmeler olmuştur.

«İktisadi ve sosyal hayatın adalete, tam çalışma esasına, herkes için insanlık haysiyetine yaraşan bir yaşayış seviyesini sağlamak amacı» na göre düzenlenmesi Anayasa gereği iken, bu düzen kurulamamıştır. Türk toplumunun bu açıdan şikâyetçi olduğunu gösteren unsurlar, bazı olayların asıl sebebi haline gelmişlerdir.

Diğer açıdan sosyal güvenliğin bütün Türk toplumuna uygulanması gereklidir Bu konuda gösterilen çabalar yetersiz kalmış, toplulumumuzu demokrasiye bağlı diğer devletlere kıyasla geride bırakmıştır.

Yeni hükümet çok şeyi önleyici bir umut ışığı olmanın büyük sorumu altındadır Asla yalnız bırakılmamalıdır

(Cumhuriyet, 1.4.1971)

F. Léger: desen

Sezai ORKUNT

ORDU İKTİDAR İLİŞKİSİ

Demirel rejimi ülke için gerçekten talihsiz bir rejim olmuştur. Burada Demirel'in kişiliğinden ziyade temsil ettiği zihniyetin, siyasal anlayışın önemi söz konusudur. Bu zihniyeti ve siyasal ahlâkı, Demirel'in istifasını takip eden devrede yine kendisinin söz ve davranışlarında açıkça görmek mümkündür. Sayın Demirel'in 23 Mart 1971 günü TRT muhabirine verdiği ve sonra daha da ileri gittiği demeçleri bu bakımdan dikkâte değer mahiyettedir. Demirel'in dediklerinden aldığımız pasajlar şunlardır:

«... Türk devletinin zincirinin halkalarında kopukluk meydana gelmiştir. Bütün gayretler bu kopukluğu ortadan kaldırıp yeni baştan zinciri meydana getirmeye hasredilmelidir. Türk Silâhlı Kuvvetleri Türk vatandaşının haklarını elinden alma niyeti içinde olamaz, değildir de. Ama bu fiili durum nedir? Silâhlı Kuvvetler Anayasadaki yerinden yani emrinde bulunduğu parlâmentonun ve hükûmetin emrinden çıkmıştır. Bu gerçektir.»

İktidarların nasıl gelip nasıl gideceğini halledememiş bir memleket hiç bir meselesini halledemez... Medeni âlemin ilk hallettiği mesele memleketi kimin yöneteceğini karara bağlamış olmasıdır ki, bu da memleketi milletin yönetmesi demektir. Türk vatandaşından Türkiye'yi yönetme, Türkiye'nin yönetimine iştirak etme hakkının alınacağı kanaatında değilim. O zaman memleket çok büyük hâdiselerin içine itilir. Bir hürriyet mücadelesinin içine itilir. Türk Silâhlı Kuvvetleri vatanperver, milliyetçi ve insan haklarına kendi vatandaşının haklarına, medeni memleketlerde o memleketin vatandaşlarına tanınmış olan haklara hürmetkârdır.»

Türk ordusu milliyetçi ve hüriyetçidir Ne çare ki kol yerinden çıkmıştır. Şimdi bütün mesele kolu yerine oturtmak ve aynı zamanda demokratik rejimi ordu müdahalesinden masun hale getirecek supaplarla teçhiz etmektir.»

Bir milletvekili olarak yukarda kaydedilen pasajlardaki zihniyeti eleştirme rahatlığı içinde değilim. Bu yazıyı içinde bulunduğumuz yeni politik düzenin üstüne yeniden tehlikeli kumar oynamaya başlıyan ve bu arada şartların müsaadesi nisbetinde Silâhlı Kuvvetlere bir Anayasa ihlâli suçu yüklemeye çalışan gayretler muvacehesinde yazıyorum...

Demirel'in mantık doğrultusunda çoğu zaman doğru gibi görülen büyük yanlışlar, hatâlar vardır. Yukarıdaki beyanları da böyledir.

İki Kritik Olay

Demirel'in ifade ettiği gibi Türk devletinin zincirinin halkalarında kopukluk meydana geldiği doğrudur. Ama bunu meydana getiren kimdir? Bu sorumlu ordu mu, yoksa politikacı mıdır?

Cumhuriyet düzeninin halkalarında bu kopukluk iki defa meydana gelmiştir. Her ikisinde de çürüyen halkayı söküp atmak zorunluğunu Türk Silâhlı Kuvvetleri duymuştur. ve bile bile parlâmentonun ve hükûmetin emrinden çıkmıştır.

Her ikisinde de Ordu, biri tam biri yarım müdahale ile demokratik rejimi perişan eden, bariz bir zümre menfaatını yansıtan bir uygulamayla cumhuriyetin temel ilkelerini tahrip eden bir politik topluluğa işten el çektirmiştir.

Birincisinde suçlulara oldukça haşin ama haddi asgaride bir ceza verilmiş, rejimin devamlılığı ve teminatı yeni Anayasa düzeninde aranmıştır

İkincisinde, 1961 1965 arasındaki siyasal olaylara ve gelişmelere bakarak, seçim sisteminin getirdiği politika tiplerinin kişiliklerinde aranılan istikrar ümidi görülememiş ve ümitsizlikten 1962 ve 1963 darbe hareketleri doğmuş, zamanın devlet adamı kişiliğiyle bunları önliyebilmiş ve

Ordu 27 Mayıs hareketinin sonucu aldığı yaraları sarmadan yeni yaralar almıştır. 1965 seçimlerine bu deneylerden geçerek gelen Silâhlı Kuvvetler komuta heyeti, Demirel hükümetinin kurulmasının birinci ayında, 26 Kasım 1965 de kabineyi bir birifinge dâvet etmiş ve Demirel'in yukardaki ifadesiyle «Anayasadaki yerinden yani emrinde bulunduğu parlâmentonun ve hükümetin emrinden» bir kere daha çıkmamak için gerekli ikazları yapmıştır (1).

Ordu'nun Hedefi

Sonraları, ordu; iktidarın içte ve dıştaki görüntüsüyle işlediği siyasal günahlar ve hatâların meydana getirdiği birikimlerden ve olaylardan ülkeyi en az zararla çıkarmanın yolunu aramış ve ikazlarını sıklaştırmıştır.

Demirel ise yalnız ordunun üst kademelerinden değil kendi gruplarından gelen uyarılara da aldırmamış, şahsı ile ilgili parlâmento oyunlarına girişmiş ve aynı parlâmento içinde salt çoğunluk rakamı olan 226 oyun sihirli gücüne dayanarak demokratik rejimin bütün emniyet supaplarını kasdi hareketlerle körletmiştir. Sayın Cumhurbaşkanının istifa telkininin taşıdığı anlamı da düşünmek istememiştir.

Demirel, ordunun devletin olduğunu, devleti koruyan ve kollayan kanuni bir görevle yükümlü bulunduğunu; kayıtsız şartsız iktidarlara bağlı bir organ olmadığını idrâk edememiştir. Nihayet, Silâhlı Kuvvetler kendi tabiatı icabı yapılabilecek bir müdahale hareketinin radikal sınırında bulunanları ikna edemeyince bu değerli uzuvlarını tasfiye etmeyi göze alarak bugünkü rejimi doğuran yumuşak operasyona gitmiştir. Ordu, kendisini bu harekete zorlıyan politikacıyı istifaya mecbur etmekle yetinmiş, parlâmentoyu şekli bir hale sokma zaruretinde kalmış ve «Beni mecbur ederek getirttiğiniz bu hukuki düzen içinde çalışınız, bir türlü tam uygulamaktan kaçındığınız Anayasa şartları içine giriniz» demek istemiş ve dediğini de yaptırmıştır.

Ama ne yazık ki, 12 Mart muhtırasından bugüne kadar politikacı yine durmamış ve bu sefer usulüne uygun

(1) Sezai Orkunt, «İktidar Ordu ilişkisi» Milliyet.

ve kapalı sözlerle silâhlı Kuvvetleri, halka şikâyete başlamıştır. Parlâmentoda hükûmet programına karşı eleştirilerin altında bu sakat ve tehlikeli siyasal yatırımların izleri bulunmaktadır.

Hakkı Bilmeyenler...

Demirel, «... İktidarların nasıl gelip nasıl gideceğini halledememiş bir memleket hiç bir meselesini halledemez.» derken, sorumsuzluğun ve siyasi bilgisizliğin veya aksine oportünizmin tam bir örneğini de vermiştir. Bir partinin iktidara gelip gitme meselesini halledemeyen, Silâhlar Kuvvetler değil, politikacının bizzat kendisidir. Dünyada kendi silâhlı kuvvetlerini bu derece kınayan siyasi güçler herhalde pek enderdir. Asker, 27 Mayıs Anayasasıyla politikacının asgarî hata işleyeceği bir düzen kurarak partilerin iktidara nasıl gelip, nasıl gideceğini yeniden saptamıştır. Ama, iktidara gelip yürütmesini bilmeyenler için hiç bir düzende özel bir kural mevcut değildir Bunun kuralı, bugün de olduğu gibi askerî müdahaledir.

Demirel, «... Medenî âlemin ilk hallettiği mesele memleketi kimin yöneteceğini karara bağlamış olmasıdır.» demektedir. Bu da sözün anlamı içinde doğrudur. Ancak, milletten bu emaneti alan yöneticinin her bakımdan yönetme yeteneğinin olması da şarttır. Memleketi, milletin yönetmesi veya egemenliğin kayıtsız sartsız millete ait olması kuralı, istismar edilmedikçe doğrudur. Herhalde millet kendi adına ülkeyi yönetmek için temsilcilerini parlâmentoya gönderirken onlara keyiflerince bir düzen kurma yetkisi vermiş değildir. Demirel'in ima ettiği gibi Silâhlı Kuvvetler bu hakkı vatandasın elinden alma nivetinde hiç bir zaman olmamıştır. Onun yaptığı bu hakkı kullanmasını bilmeyenlere dersini vermekten ibarettir

Demirel, «... Türk vatandaşından Türkiye'yi yönetme, Türkiye'nin yönetimine iştirâk etme hakkının alınacağı kanaatında değilim. O zaman memleket çok büyük hâdiselerin içine itilir. Bir hürriyet mücadelesinin içine itilir.» demekle de büyük bir ihtiyatsızlık etmektedir. Yâni, Demirel, «istediğim gibi bu devleti yönetmeme müsaade etmezseniz kitleleri hürriyet mücadelesine sevk ederim.» de-

meye getirmektedir. Bu sözler masûm bir mantığın sonucu değildir. On yıldan beri yapılan tehditlerin kapalı ve başka bir ifade şeklidir. Derinliğine düşünülürse dehşet verir, ağır bir suçun ip uçlarını önümüze serer.

Demirel'in son cümlesindeki, «... Demokratik rejimi ordu müdahalesinden masûn hale getirecek supaplarla teçhiz etmek...» sözü de çok düşündürücü ve bugüne kadar beyan edilenlerin en dikkat çekici olanıdır. Bir parti başkanlığına gelmiş, beş yıl Başbakanlık tecrübesi geçirmiş bir siyasinin, Türk Silâhlı Kuvvetlerini demokratik rejime musallat bir organ olarak mütalâaya devam etmesi ve onu, tasallut olarak gördüğü müdahaleden yoksun bırakacak uygun supaplarla teçhiz etmeyi düşünmesi akıl alacak bir keyfiyet değildir.

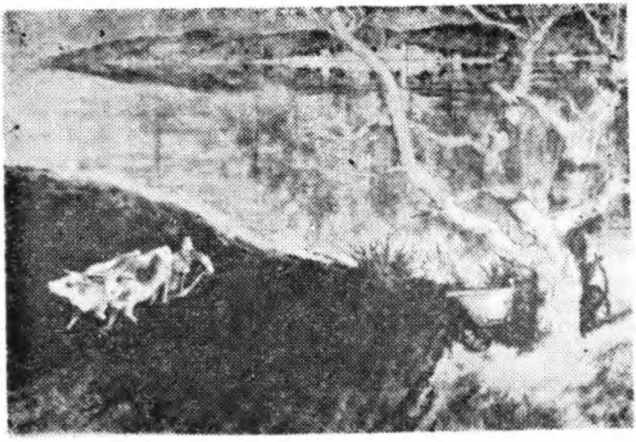
Cumhuriyet, öz yapısını kemiren ve toplumu karanlığa iten sapık düşünceleri reddeden; kalkınma umudunu yabancı ideolojilerde aramadan kendine özel sistemini gerçekleştirerek toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine çıkaracak siyasal bir felsefe üzerine kurulmuştur. Ordu, bu ilerici felsefenin mantığı ile daima toplumun önünde olmuştur. Politikacı ise 20 yıldır Orduyu bu çizgisinin gerisine, kendi gerici felsefesinin arkasından gelecek bir fikrî yapıya sahip kılmaya çalışmış ve çalışmaktadır. Demirel'in aradığı supap budur. Ordunun milli ilericiliğinde böyle bir boşluğun yaratılması halinde, kendini uluslararası devrimciliğin önderi ilân eden ve Türkiye'de kol gezen aşırı sol felsefenin tahripkârlığını kim ve nasıl önleyecektir? Bu kötü siyasi oyunun Türkiye'yi nereye götüreceğini Demirel tahmin edebiliyor mu?

Bu ülkede, komünizme yol açacak türde bir sosyalist akım kendi ahlâkının doğruluğunu kitlelere yayabiliyorsa, Demirel zihniyeti bu suça ortak değil midir?

Bir kere daha belirtelim ki, Ordu İç Hizmet Kanununun 35. maddesi, Silâhlı Kuvvetleri yurdu korumak ve kollamakla mükellef kılar. Ordu rejime tasallut etmez. Dışardan ve içerden tasallut edenlere karşı korur ve kollar. Müdahale ettiği zaman, mutlaka rejime bir zarar ika edilmiş demektir. Ordu, Kemalist felsefeye bağlı kaldıkça da bu, böyle olacaktır

Bir daha biline ki: Politikacı güven verici ahlâki niteliklere sahip olursa, Makyavelizm siyasetin baş tacı edilmezse, din, iktidara gelmek için siyasetin hayınca istismar ettiği bir araç olmaktan çıkarılırsa, 27 Mayıs devrim hareketinin anlamı ve onun arkasındaki Ordunun mânevi bütünlüğü on yıldanberi yapıldığı gibi en ağır şekilde tecavüze uğramaz, getirdiği Anayasa düzeniyle zıtlaşmaktan vazgeçilirse, Ordunun bir kısmıyla beraber, diğer bir kısmına karşı imiş gibi çok tehlikeli ve Ordu içi huzursuzluğu arttırıcı görüntülerden, davranışlardan sakınılırsa, gençlik, aydın ve meslek grupları bölünmekten kurtarılırsa, partizan bir anlayış içinde devleti her türlü itibardan eden bir korüpsiyon düzeni uygulanmazsa, asayiş, sükûn ve huzuru sağlayacak âdil bir otorite ile ciddi ve kişesel çıkar hırsından uzak devlet adamı imajı icraya ve parlâmentoya hâkim bulunursa, Türkiye'de asker kışlasından çıkmaz.

(Milliyet, 21.4.1971)

Istvan Szöngi: Çift sürenler

Oktay AKBAL

ATATÜRKÇÜ OLMAK

Bugünlerde herkes Atatürkçü, herkes Kemalist!... Ne iyi diyeceksiniz, sen de bunu istemiyor muydun? Evet, ama «ben Atatürkçüyüm» diyenlerin geçmişlerine bir baksanız, çok uzak değil bir kaç ay önceki yazılarına bir göz atsanız, kitaplarını karışırsanız, eski söylevlerini okusanız, yaptıkları işleri hatırlasanız gerçeği görürsünüz hemen! Bunlar, zoraki Atatürkçülerdir. Sıkışınca Atatürk'e can-kurtaran simidi gibi yapışanlardır. Yıllar yılı gerçek Atatürkçülüğü yıkmak, yok etmek için olanca güçleriyle çalışmışlar, Ata'nın bütün yapıtlarını yıkmak baş amaçları olmuş, bütün devrimleri baltalamışlar, Atatürk'ü yermek, kötülemek için demedikleri kalmamış, şimdi kalkıp «biz Atatürkçüyüz» diyorlar sıkılmadan! İnsanoğlunun belleği unutkandır böylelerine göre. Bellekler unutsa da belgeler ortada. Eylemler ortada. Yazılar, sözler de kâğıtlarda, kitaplarda...

Şimdi Atatürk'ü dinleyelim:

«Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve biçimleriyle uygar bir toplum haline getirmektir. Devrimlerimizin başlıca ilkesi budur. Bu gerçeği kabul edemiyen zihniyetleri târumar etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Her halde zihniyetlerde mevcut hurafeler bütünüyle tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa gerçek nurları sokabilmek imkânsızdır.»

Atatürkçü olabilmek için önce şu satırları yürekten onaylamak, benimsemek ve gerçekleştirmek için çaba harcamak gerekir. Türk halkını çağdaş uygarlığa yakışır bir toplum haline getirmek istemiyenler, ulusun dimağını hu-

rafelerle paslandırmak hevesinde olanlar kimlerdi? Daha düne kadar Atatürk devrimlerinin karşısına geçip Donkişotlar gibi söylev çekenler, yazılar yazanlar değil mi?

«Gözlerimizi kapayıp soyut yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. Tam tersine ilerlemiş, uygarlaşmış bir ulus olarak uygarlık alanının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak bilim ve fen ile olur. Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun her ferdinin kafasına koyacağız. Bilim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiç bir mantıkî delile dayanmıyan birtakım geleneklerin, inan bağlarının muhafazasında ısrar eden ulusların ilerlemesi çok güç olur, belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıtları ve şartları aşamıyan uluslar hayatı mantıklı ve pratik bir gözle göremez. Hayat felsefesi engin gören ulusların egemenliği altına ve tutsaklığa girmeye mahkûmdur.»

Sahte Atatürkçüler «biz de bunları istiyoruz» derler, yazarlar da belki, ama Atatürk'ün dedikleri uygulama alanına girmesin diye de yapmadıklarını koymazlar! Ulusun önüne en çürük gelenekleri, kayıtları, şartları dikerler durmadan. Çağımızın bilim ve fen denen değerlerini benimseyelim diyenleri türlü suçlamalarla lekelerler. İlle de birtakım geleneklerle, iman bağlariyle toplumu kıskıvrak bağlamak isterler. Geniş bir hayat felsefesinin ulusça benimsenmesinden korkarlar. Atatürk onlar için bu toplumu ileri bir aşamaya götürmek isteyen sürekli devrimlerin yaratıcısı, özleyicisi, uygulayıcısı bir büyük adam değildir Atatürk yalnızca dillerinden düşürmedikleri bir addır, bir kalıptır, yanlış yorumlarla yozlaştırdıklarını sandıkları bir insandır

Bir de şunları okuyalım: «Henüz kurtulmuş değiliz, atılan adımlar bundan sonra atılması gereken adımların başlangıcıdır. İnsan daha başlangıçta iken sonuca vardığını iddia ederse dünyanm en derin gafleti içinde dalıp gitmiş sayılır. Biz daha çok adımlar atmak zorundayız. Bu adımlar hem çok hızlı, hem de çok uzun olmalıdır. Bu yüzden de bu adımları doğru ve belirli bir yöne doğru atabilmek için kendi mukadderatımıza kendimiz sahîp olmak zorundayız.»

Atatürk hızlı, sürekli, uzun adımlarla ileriye, uygarlığa, çağdaş kültüre, bilime, anlayışa ulaşmak istiyordu. Bütün konuşmaları, bütün sözleri, bütün söylevleri ulusuna bu ülküyü benimsetmek isteğiyle doludur. «Memleket behemehal çağdaş, uygar ve müreffeh olacaktır. Bizim için bu, hayat dâvasıdır.», «Biz daima doğudan batıya yürüdük», «Bugüne kadar elde ettiğimiz başarılar, bize ancak ilerilik ve uygarlığa doğru bir yol açmıştır. Yoksa ilerilik ve uygarlığa henüz ulaşmış değiliz. Bize ve torunlarımıza düşen, bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir.», «Memleketler çeşitlidir, fakat uygarlık birdir. Bir milletin ilerlemesi için bu biricik uygarlığa katılması gereklidir.», «Biz her bakımdan insan olmalıyız. Acılar gördük, bunun sebebi dünyanın durumunu anlamadığımız içindir. Fikrimiz, zihniyetimiz uygar olacaktır. Şunun bunun sözüne önem vermiyeceğiz. Uygar olacağız. Artık duramayız. Muhakkak ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Ulus açıkça bilmelidir. Uygarlık böyle kuvvetli bir ateştir ki ona kayıtsız kalanları yakar ve mahveder.»

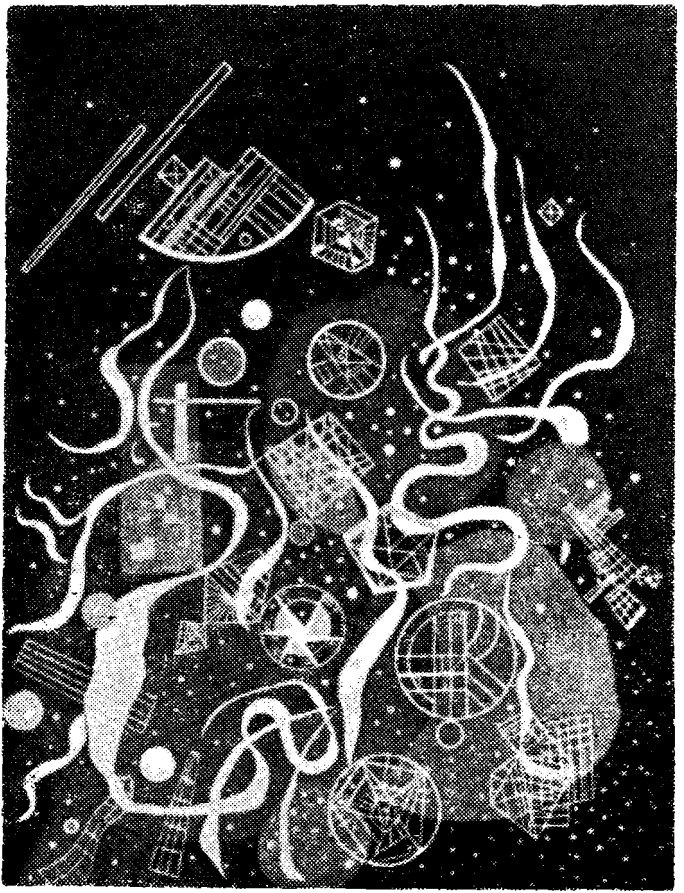
İşte çağdaş uygarlıktan yana Atatürk. İşte sürekli devrimlerden yana Atatürk. İşte ulusuna gideceği yönü gösteren Atatürk. İşte gerçek Atatürkçülerin benimsedikleri ilkeler. Zoraki Atatürkçülerin, dün aleyhinde demediklerini bırakmadıkları büyük Ata'ya bugün sıkışınca sarılmak zorunda kalanların, Atatürk'ün buyruğunu gerçekleştirmek için her türlü savaşı verenlere hakaretler savuranların, şu ya da bu suçlandırmalarla lekelemek isteyenlerin korktukları Atatürk budur işte... Atatürk'ün sözleri, buyrukları bir balyoz gibi inecektir sahte Atatürkçülerin başına.

Gelin bu 19 Mayıs günü Ata'nın Kasım 1937 de söylediği şu sözlerdeki derin anlamı duymaya çalışalım:

«İşaret ettiğim ilkeleri Türk gençliğinin dimağında ve Türk ulusunun bilincinde daima canlı bir halde tutmak üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca görevdir.»

Bu görev hepinizin, hepimizin...

(Cumhuriyet, 19.5.1971)

Mac Zimmermann : Aile

Şinasi ÖZDENOĞLU

HÜRRİYET VE EKMEK

«Ekmeği olmayanlar siyasi hürriyeti ne yapsın?» diyordu, Fransız İhtilâli'nin ünlü hatibi Marat. 27 Mayıs öncesi, Marat'nın sözünü, Ankara'da halk yığınları arasında tekrarlayan vatandaşlar vardı. Özgürlük kavgası verdiğimiz o en hızlı günlerimizde; her çeşit hürriyetler ve «Üniversite muhtariyeti» üstüne ateşli söylevlerin halkı coşturduğu toplantılardan birini merakla izleyen bir vatandaş; «Biz sizden «Üniversite Mahallesi Muhtarlığı»nı değil, ekmek istiyoruz, ekmek!...» diye haykırmıştı.

Altındağ'da, gecekonduda oturan bir başka yurttaş; «Senin hürriyet dediğin şey, bir odada 7 kişinin bir arada yatması mıdır?» diye bağırmıştı yüzüme karşı...

Vatandaş, dün haklıydı. Bugün de haklıdır. Boğaz tokluğuna iş istiyor, bulamıyordu. Ekmeği için yaban ülkelerine gitmek istiyordu. En azından 8 yıl beklemeliydi. Bu ise bir ömürdü.

Hiç kuşkusuz, Türkiye insanının büyük çoğunluğu için, bugün de tek geçerli formül: (Özgürlük = Ekmek) tir. Vatandaş; aç yaşadığı sürece, kendisine ekmek kazandıran imkânlar dışında hiçbir hürriyet tanımıyordu. Ve ekmek kavgası dışında hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu.

Haklıydı bu vatanın insanı... Çünkü en çetini, en amansızıydı kavgaların ekmek kavgası...

T.C. Anayasa'sı bu işi, doğrudan doğruya Devlet'e yüklemişti.

İlkin 14. madde; özgürlüklerin en kutsalını «Türk vatandaşının yaşama hürriyetini» sağlamakla görevlendiri-

yordu Devlet'i. 11. madde ise; «Vatandaşın maddi ve manevi varlığını geliştirmek için» yine Devlet'i görevli kılmaktaydı.

Devlet önce, 1961 Anayasası'nın 41. maddesinin emrettiği bir ekonomik ve sosyal muhteva yaratamamıştı.. 61 Anayasası'nın en önemli maddelerinden biri işte bu 41. maddeydi: «Devlet; iktisadi ve sosyal yaşantıyı; adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi amacına göre düzenlemeye mecburdu». Ama 10 yıldır Türk Devleti, 41. maddenin emrettiği nitelikte bir düzeni gerçekleştirmek şöyle dursun, Devlet olarak kendi temel fonksiyonlarını, etkisini yitirmeye başlamıştı.

«Tâviz» ve «Oy avcılığı» na dayalı basiretsiz ve beceriksiz siyasal iktidarların, kötüye kullanılan hürriyetler kadar, Devlet otoritesini iflâsa götürdüklerinden şüphe edilemez.

Plâton'un M.Ö. 2400 yılında söylediği bir gerçeği; olayları insafla değerlendiren hiçbir Türk vatandaşı reddedemez:

«— Demokrasiyi yıkan —diyordu Plâton— onun en büyük değeri verdiği hürriyetlerdir. Devlet, içkiyi kaldıramayan misafirine durmadan şarap ikram eden ev sahibi durumuna düşmemelidir.»

Ancak biz; M.S. 1971 yılında (bu sözün söylendiği tarihten 4370 yıl sonra) bir başka gerçeği de, Türkiye'mizin bugünkü koşulları önünde, bir an gözümüzden uzak tutmamaya mecburuz:

Demokrasiyi yıkan şey, yalnızca aşırı özgürlükler değil; vatandaşların ve toplumun, verilmeyen, ya da verilmesi geciktirilmiş haklarıdır.

Türkiye'deki özgürlüklerin, son zamanlarda «Cinayet işleme», «Saldırı», «Küfür ve zorbalık» hürriyetine dönüştüğünde şüphe yoktur.

Hürriyetler uğruna kavga vermiş insanlar olarak; onu sadece kendi tekelimizde tutmanın nasıl affedilmez bir suç olduğunu artık bilmeliyiz. Ve artık anlamalıyız ki, sadece kendimizi yaşatma hürriyeti; başkalarının diş bilediği bir «imtiyaz» dan başka birşey değildir. Hürriyetlerin getirdi-

ği nimetleri ve mutlulukları, mutsuz insanlarla paylaşmakta gecikmemeliyiz artık...

Elbette, özgürlükler rejimi, namuslu vatandaşı özgürlükten nefret eden hâle getirmemelidir. Ama, bu özgürlüklerden bütün yurtdaşlarımızı eşit şekilde yararlandırmak için aklımızı kullanmakta acele etmeli değil miyiz?

Öğrencinin derse ve sınava girme haklarına silâh zoruyla engel olunan, farklı inançta olanların evleri dinamitlenerek canlarına kastolunduğu ve nihayet insanların dağa kaldırıldığı bir ülkede, hiç kuşkusuz, özgürlükler rejimi ciddi hastalık geçirmektedir. Hızla, cesaretle, akıl yoluyla tedavi şarttır. Devlet'in itibarını sağlamak, paramparça bölünmüş bir toplumu «tek vücut» haline getirmek; vicdanı ve haysiyeti olan her Türk vatandaşının ilk arzusudur.

Öyleyse Devlet'i «disipline etmek» şarttır.

«Devlet'i disipline etmek», halkımızın benimsediği deyimle «Devlet'i rayına oturtmak», köklü reformların başlangıcındaki fikirdir. Aslında hedef: Türk Devleti'nin (A) dan (Z) ye kadar reorganizasyonudur.

Devlet çarkı lâçkadır. Devletin birçok kuruluşları çürümüş ve fonksiyonunu yitirmiştir. Bu katı gerçekleri şu ya da bu hesaplarla gizlemek, konuşmaktan ürkmek, namuslu insanların yapacağı iş değildir. Öyleyse, meselenin üzerine cesaretle yürümek şarttır. Anayasa'nın 41. maddesinin hedef aldığı haysiyetli düzeni kurmak, yâni köklü reformları gerçekleştirmek!

Bugün, sokaktaki vatandaş bile; toprak, vergi, sağlık ve millî eğitim gibi köklü değişmelerin ancak ciddi bir hazırlıkla, mali olanaklar ve reformcu kadrolarla gerçekleşebileceğini gayet iyi bilmektedir. Bu da, az ya da çok bir zaman meselesidir. Kimse, Türkiye için mucizelerden bahsedemez. Türkiye'nin ise uzun süre beklemeye tahammülü kalmamıştır. Çünkü Türkiye'de sosyal ve ekonomik şartlar, «sabırsız güçler» olayları hızlandırmaktadır.

Öyleyse ne yapmalıdır?

Devlet'in bütün olumlu çabalarına elbirliğiyle destek olmak, aklın yolundan ayrılmamak, taviz politikasının her türlüsüne sırt çevirerek, reform hazırlıklarını gün geçirmeden tamamlamak ilk hedef olmalıdır.

Solda ve sağda, reformlarını gerçekleştirmiş ülkelere bakınız:

Önce Devlet'in itibarını ve otoritesini sağlamışlardır. De Gaulle'den, Castro'ya, Tito'dan Adenauer'e, Mao'ya, Nâsır'a kadar; reformlarını ve evrimlerini anarşik ortam içinde gerçekleştirmiş bir tek lider, bir tek ülke gösteremezsiniz. Bunlar, önce toplumlarını «disipline etmiş», sonra reform projelerini uygulamışlardır.

Açık konuşalım: İnsanlarının basit trafik kaidelerine uymak gibi küçük fedakârlıklara bile katlanamadığı bir Türkiye'de, Türk toplumunu böylesine bir başıboşluktan kurtarmanın adı «Devlet'i rayına oturtmak» sa eğer; inanıyoruz ki deyim halk tarafından tutulacak; kanunların hâkim kılınması yönünde atılacak her adım, toplumca benimsenecek ve desteklenecektir.

Hiç şüphesiz insanlarımızı biribirine sevdirecek ve kaynaştıracak bir disiplini; vatandaşları biribirine düşman edecek hürriyetlere tercih edeceğimiz günlerdeyiz. Ama, yazımızın başında dokunduğumuz gerçeği, bitirirken de hatırlatmak zorundayız:

İnsanların sadece kanun metinleri önünde değil, onların uygulanmasında eşit oldukları bir toplumdadır ki, kişileri başkalarının haklarına saygılı hâle getirmek mümkündür. Yalnız kendimize imkânlar sağlayan hürriyetler uğrunda başkalarının fedakârlık yapmasını bekleyemeyiz. Anayasal hakları verilmeyen insanlardan Anayasa'lara bağlılığı, Devlet'e yürekten yardımcı olmayı beklemek, hayâlden başka birşey değildir.

Halkın sevip benimseyeceği âdil bir düzen kurmak istiyorsak eğer, emeğiyle geçinen büyük vatandaş kütlelerinin «Önce ekmek!» deyimiyle özetleyebileceğimiz hakları üzerinde titremeye mecbur olduğumuzu biran unutmamalıyız.

Ve unutmamalıyız ki; ekmek belki herşey değildir ama bugün bile, birçok ülkede, hâlâ özgürlükten çok daha kutsal ve değerlidir.

(Milliyet, 26 Mayıs 1971)

Zeki KURUCA

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİ

Maliye Bakanlığının esas ve klâsik görevi, devlet gelirlerini tahsil etmek, devlet harcamalarını hesaplamak, ödemek ve nihayet devlet gelirleriyle giderleri arasında denge sağlamaktır. Bu görev alanı içinde, devlet gelirlerinin ve bunlardan doğan çeşitli sorunların, devlet hayatı içinde ve özellikle ekonomik ve sosyal kalkınma konusunda çok önemli bir yeri vardır. Öyle ki, devlet gelirleri, bizim gibi kalkınma çabası içinde olan bir ülkenin plânlanmış yatırım harcamalarını tam karşılamalı, transfer ve cari giderlerini de karşılayacak miktarda olmalıdır. Devlet gelirlerinin vatandaşlar üzerine mali mükellefiyet olarak, vergiler öyle tahakkuk ve tahsil edilmelidir ki, aynı durumda olanlardan aynı miktarda vergi alınmış olsun ve bu vergiler onların mali güçlerine de uygun bulunsun; ve nihayet vergi mükelleflerinin ödemeleri gereken vergiler noksansız olarak tahsil edilsin. Bu çok önemli görevin başarıya ulaşması vergi kanunlarının bunu sağlıyacak durumda olmasına, vatandaşların vergi bilincinin yüksek bulunmasına ve nihayet vergi idaresinin kuvvetli ve etkili olmasına bağlıdır.

Vergi yükünün dağılımı

Bu koşulların sağlanması ve özellikle vergi idaresinin etkili bir seviyede olması görevi de Maliye Bakanlığına düşmektedir. Herşeyden önce vergi yükünün vatandaşlar arasında âdil dağılımında ve vergi mükelleflerinden, ödemeleri gereken vergileri noksansız tahsil etme fonksiyonunun yerine getirilmesinde vergi denetiminin rolü büyüktür. Türkiye'de vergi denetimi başlıca üç seviyede yapılmaktadır:

1. Her ilde Defterdarlık çevresi içinde kontrol memurları tarafından,
2. Türkiye ölçüsünde Gelirler Genel Müdürlüğü kontrolörleri tarafından,
3. Türkiye ölçüsünde Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları ve Müfettişleri tarafından.

Memleketimizde, devletin vergi gelirlerinin denetimiyle görevli kuruluşların başında Hesap Uzmanları Kurulu gelir. Diğer kuruluşlar servis kontrolu da yaptıklarından vergi denetimiyle ilgili çalışmaları, gerek miktar ve gerekse etki bakımından ikinci derecede bir önem taşımakta ve elde bunların vergi denetimiyle ilgili çalışmalarına ait ayrıntılı rakamlar bulunmamaktadır. Bu günlerde 26 ncı kuruluş yılını idrak eden Hesap Uzmanları Kurulu ise çalışmalarının % 89,3'ünü münhasıran vergi denetimine ayırabilmekte ve çalışmalarını ayrıntılı sonuçlar olarak ortaya koyabilmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de vergi denetiminin genel görünüşünü, Hesap Uzmanları Kurulunun çalışmalarıyla yansıtmak mümkün olacaktır.

Denetim alanı

1950 yılında yürülüğe giren modern Türk vergi sisteminin denetimini yapmak üzere 1945'de kurulan Hesap Uzmanları Kurulu, her yıl, başta Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi Gider Vergileri ile Veraset ve İntikal Vergisi, Dış Seyahat Harcama Vergisi, Damga Vergisi olmak üzere, devletin diğer vergilerinin, Yabancı Sermaye Kâr Transferlerinin, Madenlerden Devlet Haklarının, Petrol Kanunu uygulamasının denetimini yapmaktadır

Bu vergilerden herhangi birine tâbi işletme tiplerinden yerli, yabancı bütün mali, ticari, sınai ve mesleki işletmeler. serbest meslek sahipleri, irad sahipleri, şirketler ve ferdî teşebbüsler bu denetimlerin alanına giren vergi mükellefleridir Bu mükelleflerden. gerçek kişi olarak Gelir Vergisine tâbi bütün vatandaşların % 2'si. Kurumlar Vergisi mükellefi olan muhtelif mali, ticarî ve sınaî faaliyet yapan şirketlerin ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin % 10'u, Gider Vergisi Mükelleflerinin de % 8'i her yıl Hesap Uzmanları tarafından vergi denetimine tâbi tutulmaktadır.

Başta Ankara, İstanbul ve İzmir'de devamlı olmak üzere her yıl yurdun 50 kadar il ve ilçesinde geçici olarak Hesap Uzmanları tarafından yapılan vergi denetimi sonuçlarına göre, 1970'de:

● 8650 mükellefin hesapları teftiş görmüş, bunlardan ancak 910'u uygun bulunmuş 7740'ının ise çeşitli vergi suçları işledikleri anlaşılmıştır.

Demek oluyor ki, mükelleflerin ancak % 10,6'sı doğru beyanda; % 89,4'ü ise noksan beyanda bulunmuştur.

● Bu oranlar genelleştirildiği takdirde, 500 bin civarındaki beyannameli vergi mükelleflerinin ancak 50 bini doğru bildirim yapmakta, 450 bini ise vergi kaçırmaktadır.

● Hesapları incelenmiş olup da muhtelif vergi suçu işledikleri anlaşılan söz konusu 7740 adet mükellefin Maliyeden gizledikleri matrahların toplamı 1,6 milyardır. Ayrıca 5 milyon da vergi kaçırdıkları meydana çıkarılmıştır.

● Bu miktarları başlıca vergilere göre orantı halinde ifade edersek en yüksek kaçakçılık nisbetinin Gelir Vergisinde % 84 olduğu görülür. Daha açık bir deyimle 100 TL. matrah beyan edilmesi karşısında 84.— TL. matrah gizleniyor demektir.

● Bu nisbet, Kurumlar Vergisinde % 25,9, Gider Vergilerinde % 25 ve Veraset Vergisinde ise % 50'dir.

1970 yılında Hesap Uzmanlarınca yapılan vergi denetimi genel sonuçları olarak yukarda verdiğim rakam ve orantıların Ankara, İstanbul, İzmir ve diğer iller itibariyle ayrıntıları daha ilginç durumlar ortaya koymaktadır. Bu ayrıntılara inmeden vergi denetimlerinde bir mükellefin kaçırdığı vergi miktarlarını tam olarak meydana çıkarmak olanağı bulunmadığına göre, yukardaki miktarlara asgari rakamlar gözüyle bakmak gerekecektir. Bu asgari rakamların ortaya koyduğu tablo hiç de iç açıcı değildir. Daha önce yayımlanmış bir yazımızda (1) belirttiğimiz üzere memleketimizde her yıl kaçırılan vergi miktarı 10 milyardan fazladır.

Vergi kaybının önlenmesi

Bugün önemli mali sorunlarımızın başında bu vergi kaybını önlemek konusu gelmektedir. Konunun ciddiyetinin anlaşıldığını ve çarelerinin arandığını yetkililerin gazetelerdeki demeçlerinden öğreniyoruz. Vergi kaçakçılığını önlemek için vergi kontrollarının artırılacağı hususunun başlıca çare olarak bu demeçlerde yer almakta olduğunu görüyoruz. Vergi denetimlerinin arttırılmasının inkâr edilemez faydaları bulunduğu muhakkak ise de, ekonomik kalkınma ve nüfus artışı nedenleriyle hızla artması olağan olan mükellef adedi oranında vergi denetimlerinin artırılması zaten mümkün değildir. Böyle olunca, esas olan tedbirler, vergi mükelleflerinin beyanlarının doğruluğunu sağlamak hususunda ve denetimden önceki safhada alınmak gerekir. Bu safhadaki tedbirlerin topluluğuna Maliye literatüründe «kendiliğinden uyum» denmektedir. Bizim vergi mevzuatımızda ve vergi uygulamasında. sözü edilen «Kendiliğinden uyum» sağlayacak tedbirler hemen hemen mevcut değildir. Vergi sistemimizde ve vergi uygulamasında, mükellefleri doğru beyana mecbur ve ikna eden tedbirlerden çok, doğru beyan etmemeye iten boşluklar vardır. İdare, zayıftır ve ihmal edilmiştir; en ilkel koşullar altında çalışmaktadır, canla başla çırpınmaktadır.

Sonuç

Vergi kanunlarındaki boşlukların giderilmesi, idareye bir çeki-düzen verilmesi, vergi idaresiyle mükellef ilişkilerinin memleketimizin gerçeklerine göre modern bir görüşle düzenlenmesi, vergi kaybını büyük ölçüde azaltacaktır. Alınacak bu bir seri «kendiliğinden uyum» tedbirlerine rağmen, vergi kanunlarını çiğneyecek mükellefler de, vergi denetimi ile uygulanacak para cezası, işten men ve hapis cezaları gibi «zorla uyum» sağlama tedbirleriyle yola getirilebileceklerdir.

(Cumhuriyet, 29.5.1971)

---

(1) (Cumhuriyet 23.4.1971)

İsmail CEM

YASAKLANAN KİTAPLAR

Basın ve yayın hürriyeti, sadece bir «yazma» hürriyeti değildir. Büyük halk çoğunluğunun açısından, **«okuma»** hürriyetidir. Basın ve yayın üzerinde bütün yasaların titiz davranması, belki daha çok bu nedenledir: Bir kitabı yahut makaleyi tek insan yazar. Fakat onu yirmibin, yüzbin hattâ beşyüzbin kişi okur. Kitabın yahut yazının yasaklanması, aslında, tek kişinin yazma hürriyetinden çok, binlerce insanın okuma hürriyetine konmuş bir sınırdır.

1961 Anayasası, basın ve yayının önemini teslim etmiş bir yasadır. Onun düşüncelerdeki, dolayısiyle insanların günlük yaşantısındaki, dolaylı fakat büyük etkisini kabul etmiştir. Zamanında ve yerinde, bir satır yazının binlerce kişinin ekmek mücadelesine en büyük katkıda bulunabileceğini görmüştür. Nitekim, kitap yazma ve basma hürriyetini, günlük basının serbestliğini 1961 Anayasası korumuş; bu hürriyetin sınırlanmasını belirli ve kesin şartlara, titizlikle çizilmiş bir uygulama yöntemine bağlamıştır:

Anayasanın 22. ve 24. maddeleri gereğince, gazete, dergi yahut kitapların toplattırılması, **«...Bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyle olabilir.»**

Bu noktada, ortaya ilginç bir sorun çıkmaktadır: Yayınlanmış ve satışa sunulmuş bir kitap düşünelim. Kitap hakkında şu ya da bu nedenle soruşturma açılmış; mahkeme, toplattırılmasına karar vermiştir. Bu karar uygulanacak ve henüz yayınevinin dağıtmamış olduğu bir bölüm kitapla, kitap satıcılarının elinde henüz satılmamış

olan kitaplar toplanacaktır. Peki, mahkeme karar almazdan önce bu kitaplardan satın almış olan binlerce insanın ve onların elindeki kitapların durumu ne olacaktır?

Bu insanlar, ellerindeki kitabı satın aldıkları anda, bir suç işlemiş değillerdir. Zira, alım sırasında kitap hakkında herhangi bir yasak kararı yoktur. Oysa, şimdi ellerinde bulunan kitabın artık satışı yasaklanmış, toplattırılmasına karar verilmiştir. Bu karar, kitabı zaten almış olanları da kapsayacak; elinde «yasaklanmış» kitap bulunan kişiler, bunu iade edecekler midir? Ya da o kitabı evlerinde bulundurmaları bir suç mudur?

Konu, yargı organlarınca ele alınmış, incelenmiştir. Ceza Hukuku Profesörü sayın Sulhi Dönmezer'in belirttiğine göre mevcut uygulamada, sonradan yasaklanmış ve toplanması gerekmiş bir kitabı bir insanın kendi evinde bulundurması suç değildir. Hiçbir cezai kovuşturmaya yahut işleme sebep olamaz. Suç, toplattırılmasına karar verilmiş kitabı ancak bir ticari kitabevinin yahut yayınevinin bulundurması durumunda, kitabevi yahut yayınevi sorumlusu için söz konusudur. Ya da, «yaymak» amaciyle evinde yasak eser bulundurmak; örneğin yasak bir eserden 15 nüsha elde tutmak suçtur.

Sözünü ettiğimiz bu hukuk kuralları, «Olağan» zamanlar için konmuştur. Bazı illerde yaşamakta olduğumuz «Sıkıyönetim», bu kurallara ayrıcalık getirebilir. Nitekim Diyarbakır, Siirt, Adana, Hatay ve Eskişehir illerinde, «toplattırılmasına karar verilmiş» yani yasaklanmış kitapları evlerde bulundurmak suçtur.

İstanbul, Kocaeli, Sakarya. Zonguldak illerinde ise Sıkıyönetim Komutanlığı normal zamanda geçerlikte olan kurallara bir değişiklik getirmemiştir. Yani eskiden olduğu gibi yasaklanmış kitapların «satışı» ve «kitapçı dükkânlarında» bulundurulması kanun dışıdır. Geçmişte bu kitapları almış olan kişilerin bunları evlerinde bulundurmaları, Sıkıyönetimde de. yasak değildir. Bu konudaki «Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının 5 numaralı bildirisi», en küçük tereddüde yer bırakmayacak kadar açıktır:

«Muhtelif adlî makamlarca yasaklanmış ve toplattırılmasına karar verilmiş kitap, broşür ve benzeri yayınla-

rın bazı kitapçılarda gizlice satılmakta olduğu veya vitrinlerde teşhir edildiği haber alınmıştır.

Adli bir karara rağmen, yasaklanmış kitap, broşür ve benzeri yayınları gizli ve açık olarak satmaya devam eden, ilgili makamlara teslim etmeyen basımevleri, dağıtıcı ve satıcılar güvenlik makamlarınca devamlı kontrol edilecek ve görüldüğünde zoralımı cihetine gidilecektir.

Bildiriye rağmen emre uymayanlar hakkında 3832 sayılı kanunun üçüncü maddesi gereğince kanunî işlem yapılacağının bilinmesini rica ederim.

Faik Türün, Orgeneral

Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı.

Görüldüğü gibi, yasaklanmış kitapları henüz yasaklanmamışken satın almış olanların, bu kitapları evlerinde bulundurmaları, olağan zamandaki gibi Sıkıyönetimde de suç değildir. Sıkıyönetim bildirisi, sadece mevcut kanunları tekrarlamakta, yasaklanmış yayınların «satışı ve teşhiri» üzerinde durmaktadır. Aradaki tek fark, satış yahut teşhir suçunu işleyenlerin, şimdi, Sıkıyönetim Kanunu uyarınca da cezalandırılmalarıdır.

Ankara ve İzmir Sıkıyönetim Komutanlıkları da konuyla doğrudan ilgili bildiri yapmadıklarından, normal zamanda yürürlükte olan kanunlara değişiklik gelmediği söylenebilir.

Meraklıları için, kitap, en değerli bir varlıktır. Dolayısiyle, bütün adli ve mülki makamların bu konuda aşırı bir titizlik göstermesi gerekir. Oysa, Türkiye'de durum tam bir keşmekeştir. Yayın yasağının artık dünyada tarihe karışmak yolunda olması bir yana, bizdeki uygulama, kitaba saygısızlığın büyük bir örneğidir.

Bu konuda polisin zaman zaman açıkladığı «yasak yayınlar» listeleri ibretle incelenecek yanlışlarla doludur. Örneğin bu listelerde «Uyanış» diye bir isim gözükür. Fransız yazarı Sartre'ın romanını yayınlamış yayınevi, aynı romanı satan kitabevleri ve bu kitabı satın almış olanlar telâşa düşer. Oysa, yasak listedeki «Uyanış» birkaç sayı çıkmış bir derginin adıdır; ünlü «Uyanış» romanı ile ilgisi yoktur...

Bir başka örnek verelim: Gene yasak listesinde «Nâzım Hikmet: Bütün Şiirleri» ibaresini görenler, şairin bütün şiir kitaplarının, sözgelimi **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nın, **Şu 1941 Yılında**'nın, **Sesini Kaybeden Şehir**'in vb. yasaklandığını sanırlar. Oysa, gerçekte yasaklanan bu ve benzeri şiir kitapları değildir. Sadece bir yayınevinin çıkarmış olduğu «**Bütün Şiirleri** — I —» adını taşıyan tek kitaptır...

Gene aynı yasak listelerinde, önce yasaklanıp sonra beraat etmiş kitapları ve başka yanlışları **bulmak** mümkündür. Adalet Bakanı İsmail Arar'ın bu konuda yapılacağını belirttiği açıklama, yanlışların önlenmesine kuşkusuz yardımcı olacaktır

(Milliyet, 1.6.1971)

Ekin Nayır: Siyah beyaz

Şevket Süreyya AYDEMİR

ANARŞİZM, YÜZ YIL GERİDE KALMIŞTIR

Bu yazımızın konusu anarşizm'dir. Ama önce şunları belirtelim: Son haftalarda; anarşi, anarşist, anarşizm sözcükleri basında, devlet ve idare adamlarının demeçlerinde her vesile ile yeralmaktadır. Bunun nedenlerini biliyoruz. Ama gene de, arkada kalan günlere kısaca gözatalım..

Son Adalet Partisi iktidarında, bilhassa üniversitelerde gelişen sert parçalanmalar, silâhlı çatışmalar, kaatilleri hâlâ bulunamayan veya kesinlikle açıklanamayan 15'ten fazla gencin öldürülüşü hatırlardadır. Hem bunlara, hem de meselâ Taksim, Kayseri, Konya olayları gibi, alt tabakada biriktirilen ve geleceğin büyük yangınlarından haber veren alâmetlere rağmen, bunlara karşı iktidarın vurdumduymazlığı nihayet devleti bir 12 Mart Muhtırasına ve ordunun müdahalesine götürdü. Bu vurdumduymazlık ve partinin bütün Meclis organlarına da sinen gamsızlık, yarının yazarları tarafından, Adalet Partisi devrinin en şaşılacak, ama en karakteristik ruh hali olarak işlenecektir. Ama ne çare ki, bu ruhi tutukluk ve kısırlık, bu iktidarın hakikaten deva bulmaz hastalığıydı. Öyle görünüyor ki parti, bu sari uyuşukluğu damarlarından atamazsa, yarın gene iktidara gelse bile, olaylar gene aynı şekilde gelişecektir. Hattâ bu sefer sosyal çelişmeler, sahalarını belki daha da genişletecektir.

Evet, şimdi her şey, daha doğrusu ancak herkesçe bilinenler bile şunu meydana vuruyor ki, eğer bir gün ordu bu iktidara «Artık yeter!» demeseydi, hattâ sıkıyönetim safhasında bile birden hızını alamayan şiddet hareketleri, belki de daha kanlı sahnelere yol açacaktı. Bu arada hele, şimdi sinmiş görünen cehalet ve irtica cephesinin halk arasındaki ilerlemiş tahrikleri, bu cephenin hazırladığı, beklediği, hattâ:

— Hâlâ niye başlamadı? diye sinirlendiği kanlı karanlığa, ülkemizi itecekti..

Biz bu sütunlarda, hem cehaletin şahlanışının, hem

üniversitelerde silâhlı çatışmaların daima karşısına çıktık:

— Cehalet muzaffer olmaz, ama şahlanışının bedelini millete, nice kanlarla ödetir, dedik.

— Üniversitelerde fikir tartışmaları, silâhlı mücadeleden daha güçlüdür, diye yazdık.

Cehaletin bu şahlanma çabaları nedir? Bu çabalar, yürüyen hayat ve ilerleyen toplum karşısında geri kalmaktan, hayatın temposuna ayak uyduramamaktan ve bunların neticesi olarak da, itiraf edilemeyen, ama cahilin ve gericinin, bilinçaltında yaşayan aşağılık duygusundan gelen ters tepkilerdir. Ölü maziyi gelenek saymaktan ve dini bilmemekten, gelişigüzel anlamaktan gelen bocalamalardır. Onların bu geri, hayatdışı kalışında, aydınların ve eğitim sistemimizdeki laçkalıkların elbette ki sorumluluğu vardır.

Üniversitelere gelince.. Biz Türkiye'de üniversiteyi «doğum ağrıları içinde bir müessese» olarak yazdık. Çünkü Garba yönelmek istediğimiz XIX. yüzyılda üniversite kuramamıştık. 1902'de şöyle böyle kurulmak istenen ve 1908'den sonra biraz hareketlendirilen Darülfünun hastaydı. Atatürk daha ilk fırsatta bunu kapatmış, dağıtmıştı. Onun yerine kurmaya çalıştığı üniversite işi ise, bizzat Atatürk'ün de belirttiği gibi başarısızlıkla düğümlenmişti. Hitlerizmin Almanya'da güçlenmesiyle Almanya'dan Türkiye'ye kaçan ve üniversitemizde vazife alan bir kısım dünya şöhretlerini ise, bizim Türkiye'den kaçırmamız, bu başarısızlığı tamamladı. Bugün Türkiye'de, bize göre bir üniversite ve bir yarı aydınlar enflasyonu vardır ama, gerçek anlamda üniversite, henüz teşekkül halindedir.

İşte son zamanlarda ve bu yarım üniversiteler içinde gelişen, hepsi de verimsizlikten, üniversite işsizliğinden, kitapsızlık, araştırmasızlık ve laboratuvarsızlıkla, bir kısım hocaların itibarsızlığından, yetersizliğinden gelen öğrenci parçalanmaları ve nihayet silâhlı çatışmaları, biz bu sütunlarda açıkça «gayesizlik» olarak vasıflandırdık.

Evet, bu parçalanmalar sadece, işsizlik, gayesizlik ve yetişme ülküsüzlüğüydü. Yani bu çocuklar aslında, bir kaos için ve bir kaos, yani bir boşluk içinde çarpışıyorlardı..

Anarşizme gelince?

Evet, anarşizme gelince.. Anarşizm bir akımdır. Bir fikir ve eylem akımıdır. Ama ne var ki, en az 100 yıl geride kalmıştır. İnsanlık tarihinde anarşist fikir ve eylem dalgaları, yüz yıl geride kalmış ve artık tarihin arşivlerine gömülmüştür. Bu fikir akımı ile, ona dayanan eylemleri ve anarşist ülkü ve çabaları ise bu açılmaz arşivlere gömen, ne kanunlar, ne de polis kuvvetidir. Tarihte anarşizmin ve tarihi anlamda anarşistin mezarını kazan ve onları tarih sahasından atan, bilhassa XIX. yüzyıldan başlayarak gelişen teknik güçtür. Bunun işleyebilmesi için, sınır tanımayan sosyal organizasyon ihtiyacıdır. Yani anarşizmin filizlendiği şartlar tarihte, kanun ve polis gücünden önce, bu akımı ve eylemleri kendiliğinden hayat dışı kılan teknik ve sosyal ilerlemelerdir. Çünkü eğer polis gücü ve kanun, anarşizmi hayat sahnesinden silmeye yetseydi, bu hareketler ilk önce eski Çar Rusyasında beliremezdi. Halbuki anarşizmin vatanı, daha ziyade eski Rusya'dır. Ve anarşizme en önemli kurbanlar, başta hatta Çar Aleksandr II. olmak üzere Rusya'da verilmiştir. Bakunin Kropotkin gibi, XIX. yüzyılın en güçlü anarşizm nazariyecileri, eski Rusya'da doğmuşlardır.

Şimdi sorabiliriz:

— Biz son zamanlarda, Türkiye'de anarşik olaylar karşısında mıydık?

— Evet!

— Bu olayları yaratanlar, terminolojinin tam anlamı ile anarşistler miydi?

O halde terimleri biraz dikkatle kullanmalıyız. Hele terimlere katiyen esir olmamalıyız. Çünkü biz terimler için değiliz, terimler bizim içindir. Son Kasım ayında Sosyal Demokrasi Derneği'nin İstanbul'da tertiplediği forumda da, çok kalabalık bir genç dinleyici kitlesine bunu tavsiye etmiştim:

— Terimlere esir olmayın!

Şimdi anarşizm kavram ve eylemini de biraz açıklayalım: Anarhiya, eski Yunancada iki sözcükten teşekkül eder. Bunların bir arada anlamı, yokluk, hiçlik, daha doğrusu kudret ve otorite boşluğudur. Rusya'da nihilizm de nihi, yani hiç kelimesinden gelmektedir. Nihilizm; her tür-

lü kudret ve otoriteye karşı çıkıştır. Anarşizmi ve nihilizmi tarif ederken bazı yazarlar, bu akımı, eski felsefe ve mistisizmin «Hiç bir şey yoktur, her şey yalandır. Hayat, rüya içinde bir rüyadır» anlayışına veya ekolüne bağlarlar. Ama çağdaş anarşizmin, bu eski felsefi mekteple bir ilgisi yoktur.

Anarşizm, gerçi Fransa İnkılâbı ile Birinci Dünya Harbi öncesindeki devrin, gittikçe sönen bir akımıdır. Fakat, onun en güçlü, en azgın devresi, XIX. yüzyılın ikinci yarısına raslar. Nitekim adına «Birden dikkati çekecek olaylarla propaganda yapmak, korku yaratmak» denebilecek olan anarşist suikastlerinin en büyükleri, bu devreye raslar. Rusya'da İmparator Aleksandr II.'nin, Çar ailesinde Grandük Serj'in, Avrupa'da Avusturya İmparatoriçesi Elizabet'in ve daha nice ünlü kişilerin anarşistler eliyle öldürülüşleri bu devrededir. Çar Aleksandr III.'ün trenine de aynı devrede bomba atıldı. Ama suikast dalgaları, Birinci Dünya Harbine kadar sürdü. Meselâ İspanya Kralı Alfons XIII. hemen hepsi anarşistler eliyle olmak üzere 13 defa suikaste uğradı.

Kısacası suikastler, yahut kitlede birden ve şiddetle dikkati çekecek olay yaratmakta propaganda, belki kitlevi heyecan uyandırır. Ama, toplum bakımından hiçbir tanzim ve inşa gücü vaadetmez. Fakat gene de anarşizm, XIX. yüzyılda güçlü nazariyeciler, teorisyenler buldu. Fransa'dan Prudhon, Rusya'dan Bakunin, onun talebesi Kropotkin, sonra BatıdaŞtiner ve diğerleri, toplumculuk alanında güçlü nazariyeler ortaya attılar. Ve tabii bu akım da nice kollara ayrıldı. Ama hepsinde müşterek olan, bireycilikti. Fertte irade hürriyetiydi. Bireycilikle ferdî irade hürriyetinin, hattâ kendi toplum nizamını kendisinin seçmesi gibi biraz da platonik nazariyelerdi. Ama, anarşistin suikastler yolu ile mevcut nizamı yıkabileceği inanışı, tamamen köksüzdü. Hiçbir netice vermedi. Onun içindir ki, bu suikast aleyhtarlığı, sosyalizm cephesinde ve demokratik mücadele safhasında, hem reformcu, hem ihtilâlci sosyalistler tarafından benimsendi.

Hülâsa anarşizmin, birazda vulger ifadesi haline getirilen: «Anarşizmde kanun yoktur. İlk ve son kanun şu-

dur: Bütün kanunlar kaldırılmıştır» formülü, elbette ki mübalâğa olsa da, bu sözler gene de bir şey açıklarlar.

Sonuç

İşte XIX. yüzyılda hem teorisyenleri, hem eylemcileri olan anarşizm, gene bu asrın gelişmeleri içinde, hem teorik, hem eylemci gücünü kaybetti. Çünkü ölen kralın yerine yeni kral geliyordu. Ölen görevlinin yerine yeni görevli geliyordu. Ama toplumun yapısı değişmiyor ve bambaşka bir şekilde gelişiyordu: Teknik ilerlemekteydi. Buharlı sanayiin terakkisi, elektriğin uygulanması, dünya pazarlarının teşekkülü ve ulaştırmanın devlet sınırları dışında dünyayı birleştirmesi, toplum nizamını dünya ölçüsünde değiştiriyordu. Artık fert değil, en hür ülkelerde bile teknik hâkimdi. Bu yeni tekniğin davası ise, dağılma ve bireylerin mutlak hürriyet ve iradesi değil, toplumsal bir düzenlemeydi. Yeni nizam, artık öldürülünce kurtulabileceğimiz krallar devri değildi. Yeni nizam; hem devlet içinde, hem devletler arasında, kavgalı da olsa, bir tanzim ve organizasyon devri idi. Bu böyle olunca da anarşist, çölde yolunu kaybeden ve yıldızlarla başbaşa kalan cezbeli derviş gibi, yeni âlemin fırtınası içinde, susuzluktan ve açlıktan öldü, gitti.

Bugün anarşik olaylar, gerek başka ülkelerde, gerek bizde görülmektedir. Ama bunlar, sadece kanun dışı, yersiz, faydasız ve zararlı olaylardır. Hiçbir devlet geleneği olmayan ve henüz milletleşmeyen Güney Amerika ülkelerinde oligarşilere karşı mücadelelerin bu şekli alışı, şöyle böyle izah edilebilir. Ama biz ki, nice devletler kurmuş bir milletiz. Kendi içimizde toplumsal düzen davalarımız, görüşlerimiz olabilir. Ama bunların alanı; basın, üniversiteler, fikir tartışmaları ve fikir etrafında bilimsel örgütlenmelerdir. Biz böyle bir çalışmayı, standart fikir kalıplarına esir olmadan, hattâ Atatürk devrinde bile sürdük. Bu hareket Kadro Hareketi idi. İçeride ve dışarıda hâlâ incelenir, durur. Ama, yazı ve kitaplarımıza onun eserini alıp, ismini propaganda malzemesi yapmadığımız halde, bu hareketimize, bizzat Atatürk de başarı diledi. Ben, çocuklarımıza bu yolu tavsiye ederim.

(Cumhuriyet, 7.6.1971)

Nadir NADİ

ATATÜRK İLKELERİ

Atatürk ilkelerini saptamak, yetişmekte olan genç kuşaklara öğretmek ve yurt ölçüsünde yaymak için gerekli yöntemi araştıracak olan komisyon, Milli Eğitim Bakanı Sayın Şinasi Orel'in başkanlığında ilk toplantısını önceki gün Anıtkabir şeref salonunda yaptı.

Çok partili yaşantıya geçişimizden bu yana içine düştüğümüz yozlaşık ortamın baş nedenini Atatürk'ten uzaklaşma çabalarında görenlerden biri olarak, komisyon çalışmalarını dikkatle izleyeceğimizi burada belirtmeliyiz. 1960'ta yayımlanan «Atatürk İlkeleri Işığında Uyarmalar» adlı kitabımızda 1950 1960 dönemi boyunca bu sütunlarda okuduğunuz yazılarla demokrasinin adım adım nasıl iflâsa sürüklendiğini kronolojik bir tablo halinde gözler önüne sermiştik. Atatürkçülüğün özellikleri üzerine ciltler dolusu kitap yazmak mümkündür. Yazılmıştır da. Ne yazık ki, bu konuda ortaya konan eserlerin en önemlileri ve çoğu, Atatürk Türkiyesinde Atatürk'ten esinlenmesi gereken aydın kuşaklar tarafından değil de yabancı ülkelerde Atatürk'e ilgi gösteren, hayranlık duyan yabancılar tarafından yazılmıştır. Sayısı herhalde binleri aşan bu incelemelerin bugüne değin pek azı dilimize çevrilmiştr. Atatürk'ün kurduğu Tarih Kurumu, bunlardan ne kadarını toplayıp nasıl değerlendirdi, bilmiyoruz. Atatürk İlkeleri Komisyonu'nun Tarih Kurumu ile işbirliği yaparak gerek yurdumuzda, gerek dünyada Atatürk edebiyatıyle ilgili çalışmaları bilimsel açıdan ele almasını, Atatürk edebiyatına yeni bir hız kazandırmasını dileriz.

Atatürk'ün başardığı iş çok büyüktür, eski deyimiyle muazzamdır. Ortaçağın karanlığını yırtıp bize çağdaş uygarlığın kapılarını açan O'dur. Demokrasi yapıyoruz diye çeyrek yüzyıldır O'nun temel ilkelerine sırt çevirip utanç verici bir taviz yarışına girişmeseydik, biz bugün böylesine az gelişmiş, böylesine yolunu şaşırmış bir toplum haline elbette düşmez, uygarlık ve ulusal refah yolunda

O'nun bizi bıraktığı noktadan çok daha ilerilere doğru koşar adım bir hayli mesafe almış bulunurduk.

Atatürkçülüğü, günümüzde moda olan çeşitli öğretilerden ayırdeden başlıca nitelik, onun hiç bir doktrine bağlı olmayışı, her türlü dogmalara karşı bulunuşudur.

Batı dünyasında dogmacılık 18. yüzyılda yıkılmıştır. Onun yerini bilimsellik iddiası taşıyan türlü doktrinler almıştır. Sınıf çıkarlarına iliştiği zaman doktrinler arasında çatışmalar başgöstermektedir. Klâsik demokrasinin doğal niteliğidir bu. Akılcı bir adam olan Atatürk, bu tür tartışmaların toplum yapısında ilerletici ve yaratıcı bir güç olduğunu biliyordu.

«Hayatta en hakiki mürşit ilimdir» demişti. Bilim ise ancak özgür düşüncenin ışığı altında gelişip serpilir, topluma ve insanlığa yarar sağlayabilirdi.

Böyle ileri bir ortama ulaşabilmek ise ancak dogmalardan kurtulmak ve toplumsal gelişimin belli bir döneminde toplumu ileri götürücü, sosyal adaleti sağlayıcı hangi düşünce doğru ise onu uygulamanın yolunu aramakla gerçekleşebilirdi.

Atatürk, yaşamında bu yolu denemiş, ama dogmacılığın özgür düşünceye yer vermiyeceğini, hattâ özgür düşünceyi boğup ezeceğini sezdiği için vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Yurdun bölünmezliği ve ulusal egemenlik ilkelerine Atatürk, tartışma kabul etmez, kıskanç bir inançla bağlıydı. Milli Misak sınırları içinde yurt bütünlüğünü gerçekleştirdikten sonra ulusal egemenliği yaşatmak ve yüceltmek uğruna olanca gücü ile çalıştı. Yürürlüğe koyduğu bütün reformlar, her türlü fert, zümre ve sınıf ayrıcalıklarına son verip tüm ulusun egemenliğini sağlamak amacını güdüyordu. 1938 yılında bizi bıraktığı noktadan gerilere kaymamız hazin olmuştur. Atatürkçülük, değişen toplum koşullarının gerektirdiği reformları akıl yoluyla bulup uygulamayı emreder. Bu da ancak gericiliğe yol açan bütün kapıları kapayıp bilimin ışığında ileriye doğru yürümekle mümkündür.

Atatürk İlkeleri Komisyonuna çalışmalarında başarılar dileriz.

(Cumhuriyet, 27.6.1971)

Doç. Dr. Altan ÖKE

ORTAK PAZAR'A YETİŞMEK Mİ?

Ortak Pazar ülkeleri gelir seviyesine ulaşmamız için 2359 yıl gerektiği düşüncesi, ilk olarak Başbakan Ekonomik İşler Yardımcısı Sayın Atillâ Karaosmanoğlu tarafından kamuoyuna açıklanmıştı. Bâzı politik yankıların dışında, önemli bir eleştirmeyle karşılaşmadı. Hele ikinci bir açıklamada bu bilginin Devlet Plânlama Teşkilâtının hazırladığı bilimsel bir rapora dayandığı da bildirilince, konu üzerinde tartışma oldukça zorlaştı.

Günümüzde, bilimsel çalışmaların sonucu ortaya konan ve çoğu zaman sayılarla ifade edilen hükümlerin, adeta dondurucu bir etkisi vardır. Bu sonuçlar ne kadar üzücü ne kadar ümit kırıcı olursa olsun, bilime karşı çıkmak şeklinde yorumlanacağından, reddedilmeleri hemen hemen imkânsızdır. Nitekim, İkinci Cihan Savaşından sonra dünyada, gelir artışı bakımından, memleketimizin oldukça önde gelen bir yeri bulunmasına ve durumun bu derecede kötü olmasının —eski bir deyimle— «aklı selime» sığmamasına rağmen, bahsi geçen hesaba kimse açıkça karşı çıkmamıştır.

29 Haziran günlü Milliyet gazetesinde, DPT'nin raporunun çok kısa bir özeti ile birlikte bir tablo yayınlandı. Böylece, konunun daha isabetli bir şekilde tartışılması imkânı ortaya çıkmış oldu. Üzülerek ifade etmek lâzımdır ki, bilimsel bir çalışma olarak nitelenen bu tablonun güvenilme derecesi, memleketimizin geleceği ile ilgili ciddi ve önemli kararlara temel olamayacak kadar düşüktür. Hatanın sebebi, çok kısa olarak özetlemek gerekirse, matematiğe dayanan bir modelin kullanılabilme sınırlarının çok dışına çıkılması ve zamana göre değiştirilmeleri bilimsel bir gereklilik olan katsayıların, yüzyıllara değil, bin yıllara kadar yükselen sürelerde sabit olarak kabul edilmesidir.

«Matematik model»

Günümüzün bilim ve teknik dilinde, çeşitli alanlarda karşılaşılan problemlerin anlatılmaları ve çözülmeleri için kullanılan matematik ifadelerine «Matematik Model» adı verilmektedir. Astronomi, fizik, kimya gibi tabiat bilimlerinde ve bu bilimlerin geniş çapta uygulandığı teknik dallarında elde edilen başarıların sonucu, matematik metotlarını insan ve toplumla ilgili bilimlerde ve bunların yardımı ile çözülmek istenen problemlerde kullanma eğilimi gittikçe yaygınlaşmaktadır.

İnsan ve toplumla ilgili konularda matematik metotlarını kullananların —pek az da olsa— bir kısmı, böylelikle bu bilimlere de, meselâ astrofizik alanındaki yörüngeler hesabında görülen derecede bir kesinliğin getirilebileceğine inanmaktadırlar. Ancak, bugün matematik metotlar, tabiat bilimlerinin bile pek çoğunda, böyle bir kesinlik derecesini temin edememektedir. Aksine, matematiğin son yüz yıllık gelişmesi, genellikle, kesinlikten uzak problemlerin ele alınmalarını sağlayabilecek yönlere doğru olmuştur. İhtimaller hesabı, oyunlar teorisi, mantıksal cebir, cümleler teorisi, hep bu anlamdaki gelişmelerdir. İnsan ve toplumla ilgili problemlere çözüm aramak için matematik modeller kurulması işi, kuvvetli bir modern matematik bilgi ve tecrübesine dayanmak zorundadır.

Güvenilme derecesi

Bir matematik modelin faydalı olabilmesi için en başta gelen şart, çözümü aranacak problemin ortaya çıktığı olaylara uygunluktur. Bu uygunluk, modelleri kuranların uzmanca bilgileriyle birlikte, genel mantık, kültür ve sağduyularına da bağlıdır. Olaylardan modellere geçerken tehlikeli iki adım vardır: Soyutlama ve benzetme. Aşırı soyutlamalar ve hatalı benzetmeler, modeli güvenilebilir olmaktan çıkarır. Problemleri çözmek bir yana, isabetsiz kararlarla götürerek, karşılanması imkânsız zararlara, dönüşü olmayan çıkmazlara sürükler.

Gerçek olayları temsil eden matematik modellerin önemli bir problemi de, matematik ifadelerin özellikleri yüzünden, gerçekte karşılığı olmayan sonuçları da çözüm olarak verebilmeleridir. Bu bakımdan, sonuçların ayıklan-

ması ve gerçeklik sınırlarını aşanların. —gene eski bir deyimle— «nazarı itibara alınmama»sı lâzımdır. Meselâ ikinci ve daha yukarı derecelerden denklemler, pozitif ve negatif kökler verebilir. Gerçek nesnelerin sayısı ile ilgili problemlerde negatif sonuçların atılması gerekir. Isı ile ilgili problemlerde (—273) dereceden aşağı, hareketle ilgili problemlerde negatif veya ışık hızından büyük sonuçların anlamları yoktur. Demek ki, her matematik modelle birlikte, kabul edilebilecek çözüm sınırlarının tesbiti gerekir.

DPT'nin tablosu

Gazetede yayınlanan özetten anlaşıldığına göre, DPT'nin bahis konusu raporunda «nüfus artış hızının azaltılamayacağı» kabul edilmiş, gayri sâfi milli hasıla ve nüfus artış oranlarından hareketle ve basit bir geometrik artış formülü yardımı ile. AET ülkeleri gelir seviyelerine kaç yılda varılacağı hesaplanmak istenmiştir. Yazıda yer alan, kişi başına Türkiye için —10 ağustos devalüasyonundan sonraki— 269 dolar ve AET ülkeleri ortalaması olarak 1656 dolar gelirin, hayat standardı farklarını yeterli bir derecede temsil edip etmediği problemini bir yana bırakalım. Türkiye için en kötümser tahmin olarak tabloya konan yılda % 2,6 nüfus ve % 6,5 GSMH artış hızları ile hesaplanırsa, memleketimizde kişi başına ortalama gelirin AET ülkelerinin bugünkü ortalama seviyelerine yükselmesi için 48 yıl gereklidir. En iyimser tahmindeki %1,6 ve % 8,2 oranları ile bu süre 29 yıl olarak bulunur. Daha uzun süreli tahminler. AET ülkelerinin nüfus ve GSMH artış hızları hakkında bazı kabullerden sonra, bir «Yakalama Hesabı» olarak, yani bu ülkelerin gelecekteki gelir ve seviyelerine ne kadar zamanda ulaşabileceğimizi göstermek amacıyla yapılmıştır. Ancak böyle bir hesapta, ne Türkiye nüfus artışını ve ne de AET ülkelerinin gelir artışlarını çok uzun sürelerde aynı oranlarda kabule imkân olamaz. Bu sınır şartlarının konmaması yüzünden. DPT raporundaki oldukça iyimser sayılabilecek tahminlerde bile mantığın ne kadar dışına çıkıldığını göstermek üzere su örneği verelim: % 2 nüfus ve % 7 GSMH artış oranları ile AET ülkelerinin gelir seviyesini 160 yıl sonra yakala-

yacağımız ifade edilmektedir. Böyle bir tahminin gerçekleşmesi demek, o yıl Türkiye nüfusunun 850 milyon ve kişi başına ortalama gelirin —doların 1970 yılı satın alma gücü ile— 660 bin dolar olması demektir!

Tablonun daha yukarı satırlarında ve sola yaklaşan kolonlarında ise, artık dünya sınırları aşılarak astronomik ölçülere ve ancak mizah konusu olabilecek sonuçlara ulaşılmaktadır. Meselâ: % 2,4 artış hızı ile 665 yıl sonra Türkiye nüfusunun 250.000.000.000.000 mertebesine erişmesi gereklidir. Karaları, denizleri okyanusları ile takriben 50 milyon kilometrekareyi bulan bütün dünya yüzüne, metrekareye 20 tane hesabı ile bu sayıda şişeyi yerleştirmeğe ancak imkân vardır!

Tablonun dramatik tepe noktasındaki yılda % 2,6 nüfus ve %6,5 GSMH artışı ile 2359 yı sonra ise, Türkiye nüfusunun 7×10^{32} kişiye, fert başına gelirin ise 4×10^{41} dolara ulaşması «öngörülmüş» olmaktadır. Bu mertebeden rakamlar ancak astronomi ile uğraşanlar için bir anlam ifade edebilir. Bir fikir vermek üzere şunları söyleyebiliriz: Bu kadar insanı uzayda bir kare teşkil etmek üzere ve metrekareye on kişi olarak sıkıştırsak bu karenin bir kenarı bir ışık yılına yakın olurdu. Bir kişiye milli gelir payı olarak düşecek dolar sayısı kadar toplu iğne başını, bir santimetrekübe bin tane hesabı ile yerleştirmek için, dünya küresi hacminin takriben 400.000.000.000. katı bir hacim gerekirdi.

Bunlar, ele alman problem bakımından mantık dışı rakamlardır, fakat ne yapalım ki geometrik artış formülü belirli zaman sınırları dışına taşarak kullanılması çok tehlikeli bir modeldir.

Yanıltınaca

Bir tehlike daha karşımıza çıkmaktadır. Skolastik devirde, bilim dili olarak doğuda arapça, batıda grekçe ve latince kullanıldığından, bu dillerden alınan kelimeleri ard arda sıralayarak, en anlamsız bir konuşmaya bilimsel bir hava vermek ve bir çok insanı yanıltmak mümkündü. Uzman olmayan kişileri böyle bir hava içinde inandırmanın, inanmasalar bile konuşmaktan çekinmenin o devirlerde kullanılan bir usul olduğu bilinir. Günümüzde de mate-

matik metotlar, buna benzer bir yol ortaya çıkarmış gibi görünmektedir. Birçok normal bilgili insan, uzmanlar tarafından bilimsel çalışmalar sonucu diye ortaya konmuş matematik ifadeleri, sayıları, tabloları, kontrol imkânına sahip olmadıklarından veya böyle bir şeye ihtiyaç duymadıklarından, aynen kabul etmektedirler. Günümüzde «Bilimsel Çalışma» etiketi o kadar güven vericidir ki, akıllara sığmaz sonuçları ufak birkaç tahkik hesabı ile ortaya çıkartabilecek «2359 yıl» klişesini, değerli bir bakan ve bir çok yazar, hiç bir kontrole ihtiyaç duymadan kullanıvermişlerdir.

Memleketimizin geleceği ile ilgili kararlara temel olacak çalışmaların en büyük sorumluluğunu yüklenmiş bulunan Devlet Planlama Teşkilâtımızın, «Üçüncü Beş Yıllık Plânın Bazı Stratejik Yönleri» gibi önemli bir konu üzerindeki raporunda böyle mantık sınırları dışına çıkan rakamlara yer vermesi doğru değildir. Bu gibi hataların, iyi bir süzgeçten geçirilmeksizin, bilimsel çalışma etiketi altında kamuoyuna sunulması, ciddî bilim adamları için çok üzücü olmaktadır. Memleketimizin içine girmiş bulunduğu dönemde bir çok problemin çözümü, yetkili kuruluşların bilimsel ve teknik araştırmalarına dayanacaktır. Bu çalışmaların daha ciddî yapılması lâzımdır. Bahis konusu raporun ortaya koyabileceği tek gerçek ise, memleketimizde nüfus planlamasının önemine bir kere daha dikkat çekmek olabilirdi.

(Milliyet, 22.7.1971)

Kenan ESENGİN

YENİ BİR SİYASİ KADRO İHTİYACI

Gerçek şudur ki, Türkiye'nin yeni bir siyasi kadroya mutlak ihtiyacı vardır. Çünkü 1945 den bu yana kişisel kıskançlıklar, politik ihtiraslar, gizli ve muvazaalı oyunlar ve çıkar sağlamak düşüncelerine dayanan bölünmelerle ya da mirasçılıkla birbirinden doğma, inançsız siyasi kadrolar ve partiler kötü gelenekleri ve anormal mücadeleleri ile bunun yanında halkın cehalet ve sefaletini ve duygusal yönlerini istismar ederek oyalama çabaları içinde ülkeyi gittikçe maddi ve manevi bakımdan büyük tehlikelere, yoksulluklara, çöküşlere sürüklemişler ve her alanda gelişmesine engel olmuşlardır. Oysa bu zaman içinde savaşlardan çıkmış tüm harap olmuş ülkeler bile kalkınmışlar bir refaha bir huzura ve bir üstün yaşama düzeyine ulaşmışlardır. Dünyanın yeni görüş ve anlayışları içinde kendilerine bir yön vermişler ve toplumca gelişmeye koyulmuşlardır.

Bu aşamada bizim siyasi kadrolar ise modası geçmiş geleneksel demokrasinin demagojisini yapmışlar ve millî amaçlarımız bir avuç partizan ve çıkarcılar elinde yozlaştırılmıştır. Bunların tutum ve davranışları ile memleket bir kaç kez uçurumun kenarına ve iç savaşın eşiğine getirilmiştir. 27 Mayıs ihtilâli ile 12 Mart müdahalesi, toplumu uçurumdan kurtarmışlardır. 22 Şubat ve 21 Mayıs da yine Silâhlı Kuvvetler tarafından bastırılmıştır.

Siyasiler değişmedi

1960 ihtilâli birçok insanın ve ailenin hayat ve geleceklerinin söndürülmesi bahasına, ancak ülkeyi yeni bir noktaya getirmiş ve ileri bir anayasa ile gerçek demokrasinin yaşatılması, halkın sosyal, ekonomik ve kültür bakımından gelişmesi, yurdun tüm kalkınması yolunu açmıştı. Herkes yeni bir umuda kapılmıştı. Karakıştan tatlı bir

bahara kavuşmanın sevinci doğuyordu. Cemreler düşünce havanın esintisi, suyun akışı ve sesi, toprağın ılık uyanışı ve kokusu insana nasıl yeni bir coşku verirse, Türk toplumunun idaresine de öyle bir ferahlık havası gelmişti. Fakat ne gezer. Hangi siyasi kadrolar, hangi zihniyetler, hangi yetenekli kişiler onu yaşatacaktı. Olaylardan, onların oluşundan ve sonuçlarından kimler namuslu dersler çıkaracaktı, kimler Türkiye'yi dünyanın gidişine, demokrasinin faziletlerine göre idare edecekti? Tersine yeniden maceracı, yeteneksiz, çıkarcı ve devlet anlayışından yoksun ağızları ihtiras salyaları ile köpüren kişiler siyasi kadroları doldurdular. Ahlâk dışı çirkin oyun ve davranışlar devam etti. Politikanın bir entrika olduğunu benimseyen küçük adamlar memleketin kaderinde rol alacak duruma geldiler. Yeniden kısır bir döngü içinde ucuz kahramanlıklar siyasi yatırım aracı oldular. Değil Anayasanın öngördüğü reformları yapmak tersine tutucu bölücü, zıtlaşmaları ve sosyal dengesizliği körüklemeler başladı. Ülkenin bütünlüğünü bile zedeleyecek tehlikeli bir yola girildi. Çağ dışı hareketleri devletin temelini çürüten olayları destekleyici bir tutum içinde vurgunlar, yolsuzluklar küllenmek istenildi. Parti ve parlamento grupları da bu idarecilerin koruyucusu oldular. Bu durum Türkiyeyi büyük bir bunalımın ve tehlikeli bir iç çatışmanın eşiğine getirmişti. İşte böyle bir kritik ortamda 12 Mart muhtırasının verilmesi zorunluğu doğmuştur. Şekli ne olursa olsun 10 yıl sonra tekrar bu siyasi kadrolar ülkeyi bir müdahale zorunluğuna götürmüş ve yeni bir bâdirenin içine atmışlardır. Ondan sonra ortaya çıkan olaylar ise bütün kokmuşlukları halkın önüne sermiştir. Bu siyasi kadrolar memleketi bu duruma getirmekten sorumlu olan kişileri hesap vermeye bile zorlayamıyorlar.

Görülüyor ki, Türkiye'nin acıları siyasi kadrolardan ve onların idaresinden gelmektedir. Türkiye liderler ve kişiliğe sahip politikacılar bunalımı geçiriyor. Böyle bir aşama yaşıyoruz. Bütün bunalımların kaynağı buradan geliyor. Bir ülkede iç politikaya ve devlet idaresine yalnız kurnazlarla utanmaz ve madrabazlar hâkim olurlarsa ve bunların birleşmesinden doğan ortaklıklar sürdürülürse orada herşey bitmiş olur.

Bu siyasi kadrolara hangi anayasa, hangi kanun verilirse verilsin mutlaka yozlaştırılır, kendi çıkarlarına göre tek yanlı uygulanır ve memleket yeniden bir çöküşe gider.

1969 seçimlerinden sonra sayın İnönü de dahil parti sorumluları ve herkes ön seçimlerde ahlâk dışı oyunlarla listelerin düzenlendiğini haysiyetsiz ve gayrimeşru davranışlar olduğunu söylediler. Bu konuda makaleler ve kitaplar yazıldı. Bu çok düşündürücü bir mesele olmuştur.

Tasfiye olmuşlardır

12 Mart muhtırasından sonra sanki hiçbirşey olmamış gibi davranmak ve Anayasa değişikliği tartışmalarından yararlanarak partilerine hazineden para almak için Anayasayı bir çırpıda değiştirmek konusunda kolayca birleşen bu idarecilerin tutumları yeter bir fikir verebilir.

Durmadan ülkede tehlikeli bunalımlar ortamı hazırlayan bu siyasi kadrolar 12 Mart muhtırasından sonra iktidar ile, liderleri ve idare kadrolarıyla, manevi bakımdan tüm tasfiye olmuşlardır. Bu gerçek hiç bir söz ve hareketle örtülemez. Böylece devam edegelen olaylar zinciriyle bu siyasi kadrolar kamuoyunda tüm yıpranmışlar, itibarlarını yitirmişlerdir. Sözlerine ve hareketlerine artık önem verilmez olmuştur. Halkın güveni ve gelecek umutları bunlar için kalmamıştır.

Diğer yandan ülkenin karanlık bir aşamasında partiler üstü bir düşünce ile kurulmuş olan ve güvenliği sağlamak, reformları gerçekleştirmek amacını güden yeni hükümetin, gerçek anlamda ve samimi bir siyasi partiler dayanağı yoktur. Mevcut partiler zaman kazanmak, bugünkü durumlarını sürdürmek, suçluluklarını örtmek ve unutturmak, ilerisi için gizli ve açık yatırımlar yapmak taktiğini benimsemişlerdir. Susarken de konuşurken de yalnız bunu düşünüyorlar. Böyle bir siyasi bunalım ve keşmekeş içinde bulunan bir ülkede yıpranmış her alanda güvenini yitirmiş parti taassubuna ve çıkar düşüncesine bağlı kişiler dışında, kimsece yaşamalarından fayda beklemeyen bu siyasi kadrolar artık ulusun kaderinde söz sahibi olmaktan uzaklaşmalı ve uzaklaştırılmalıdırlar. Kendilerini tasfiye etmeleri düşünülemez. Fakat bunları sile-

cek yeni bir siyasi kadronun ortaya çıkması memleketi bir düzlüğe ulaştırabilir. Bu kadro aynı zamanda yeni hükümetin olumlu yönde destekleyicisi ve doğru yolu göstermede objektif ikazcısı olabilir. Böyle bir yeni kadro Türkiye'nin geleceği için teminat olur. Çünkü mevcut siyasi kadroları islâh etmenin mümkün olmadığı yıllardan beri devam eden olaylarla anlaşılmıştır. Bu kadrolar hangi kılığa girerlerse girsinler, hangi slogana sarılırlarsa sarılsınlar, zihniyetlerini, görüşlerini ve mahiyetlerini değiştirmek düşünülemez. Bugünkü davranışları bunun en tipik ve ibret verici örneğidir. On yıldan beri bütün zehirli pislik musluklarını açmaya ve Türk toplumunu, devlet organlarını maddi ve manevi bakımdan tahrip etmeye çalışanlar, devlet hazinesine pervasızca el uzatanlar, bunalımları körükleyen ve görmemezlikten gelenler, demokrasinin namuslu yönlerine gözlerini yumanlar yeniden o demokrasiye, halkın iradesine sarılmışlar, seçimlerden millî iradeden bahsetmeye başlamışlardır. Halbuki bunlar önce hesap vermek zorundadır. Bunu her kuruluş artık biliyor.

Yeni bir kadro

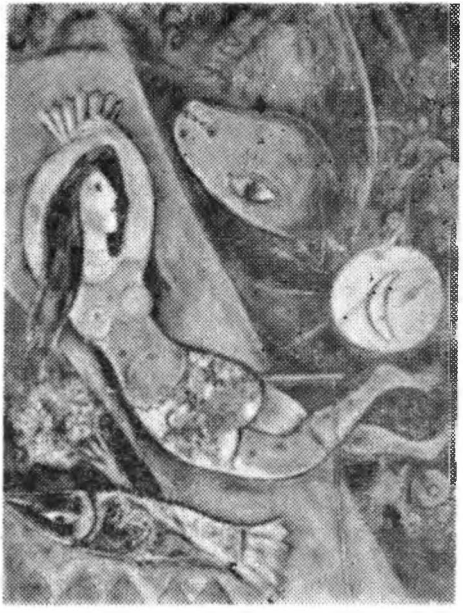
Tekrar başladığımız noktaya gelmek istiyoruz: Türkiye'nin yeni bir siyasi kadroya mutlak ihtiyacı vardır. Bu kadro bir an önce ortaya çıkmalıdır. Başka türlü özlenilen ulusal amaçlara ulaşmanın olanağı kalmamıştır. Mevcut siyasi kadrolar her yönüyle artık tüm yıpranmış, güven verici olmaktan çıkmışlardır. Bu kadroların gerçek bir inanış farkları da yoktur. Bütün çabalarının ve kavgalarının mihrakını çıkarları, iktidar hırsları, kişisel düşünceleri teşkil etmektedir. Bunun için memleketi bir uçurumun kenarına getiren suçlular çok rahat oturuyor ve büyük lâflar ediyorlar. Bunun içindir ki tutum ve davranışları ve yeteneksizlikleri ile ülkenin bir iç savaşın eşiğine gelmesine sebep olan kişiler yeniden ahkâm kesmeye başlamışlardır. Kimsenin kimseden hesap soracak cesareti olmadığı fikrini yayıyorlar. Bunlar dış görünüşlü mücadelelerle halkı kandırmaktan başka köklü bir iş görme düşüncesine sahip değillerdir. Böyle bir görüşleri de yok-

tur. Bunların sahneden çekilmeleri için 12 Mart muhtırası yeni bir olanak yaratmıştır.

Sonuç

Memleketin geleceğini ve milletin kaderini bu siyasî kadrolara, hele 12 Mart öncesinin zihniyetine sahip bir kadroya bırakmak affedilemez bir hatâ olur. Yeni bir talihsizlik ile karşı karşıya gelinebilir ve yeni bir yıkılışa başlangıç hazırlanır. Yepyeni bir kadro, siyasî partileri küçük oyunlardan kurtarıp, Batılı bir demokrasinin kökleşmesini sağlayabilir ancak.

(Cumhuriyet, 22.7.971)

Chagall: Kompozisyon

Abdi İPEKÇİ

DEMOKRASİ VE SOSYALİST PARTİLER

Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılması ile ilgili kararı hukuki yönden tartışmak artık gereksizdir. Şimdi önemli olan, bundan sonra Türkiye'de bir sosyalist partinin kurulup kurulamayacağıdır.

En az kötü sistemin demokrasi olduğuna gerçekten inanıyorsak, Türkiyemiz için bu sistemi içtenlikle benimsiyorsak, demokratik ve lâik Cumhuriyeti yıkma amacı gütmeyen, bir dikta peşinde koşmayan, her hareketi ve örgütü meşrû saymamız gerekir. Bunlar arasında bir ayırım yapmak ve programlarını beğendiklerimize müsaade edip, beğenmediklerimize hoşgörü ile davranmamak, demokratik bir anlayışla ilgili olamaz. Nitekim bugün sadece sosyalist partilere hayat hakkı tanınan Doğu blokunun ülkeleri gibi, her türlü görüşün serbestçe ifadesine, siyasal yelpazenin açılmasına izin vermeyen dünyanın öteki ülkeleri de totaliter düzenin temsilcileri sayılırlar. Türkiye'nin kendine örnek almak istediği Batılı demokrasilerde durum böyle değildir. Orada ifade özgürlüğü kısıtlanmamış, her türlü görüşü temsil eden örgütlerin ve partilerin kurulması serbest bırakılmıştır. Bunun içindir ki demokrasinin köklü bir gelenek haline geldiği Anglo — Sakson ve Skandinav ülkeleri gibi meselâ bu rejime ancak İkinci Dünya Savaşından sonra geçebilen İtalya'da da faşizmden komünizme kadar her türlü görüş serbestçe örgütlenebilmekte ve parlamenter düzen içinde yerini alabilmektedir. Bunun yanı sıra demokrasiyi gerçek anlamında uygulayabilen az gelişmiş ülkelerde de siyasal yelpaze hiçbir kısıtlamaya, sınırlamaya uğramadan serbestçe açılmıştır. Hindistan örneğinde görüldüğü gibi...

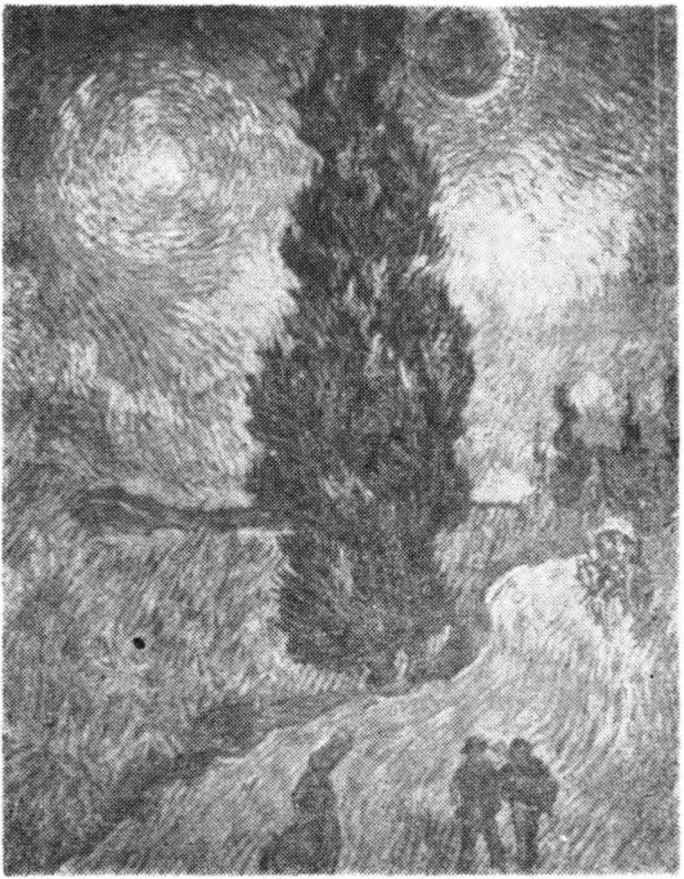
Ortak Pazar'a katılma konusunda yeni bir adım atan

ülkemizin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile kaynaşmasında, kendisine Batı demokrasileri doğrultusunda bir rejim seçmesinde zorunluk vardır. Gerçi Türkiye'nin jeopolitik durumu gibi, kendine özgü bazı koşulların birtakım sınırlamalar gerektirdği düşünülebilir. Ama bu sınırlar demokratik düzenin özünü ortadan kaldıran bir nitelik aldığında rejimi demokratik saymak imkânı kalmaz. Meseleye bu açıdan bakınca, kökü dışarda olmayan, demokratik ve laik rejim yıkmak amacı gütmeyen ve dikta rejimi peşinde koşmayan her parti gibi, parlâmenter rejimi içtenlikle benimseyen bir sosyalist partyi sistemin vaz geçilmez parçası saymak, en azından böyle bir partiyi hoşgörü ile karşılamak gerekir.

Mesele sadece salt demokrasi açısından ele alınmamalıdır. Sosyalist görüşler, bugün dünyanın her yerinde özellikle aydınlar tarafından benimsenmiş bir gerçektir. Bu görüşlere serbestçe ifade olanağını tanımamak, o görüşleri benimseyenleri yeraltı savaşına zorla itmek, onları zorla gayrimeşrû yollara başvurmaya mecbur etmektir.

Kısacası Türkiye'de rejimin demokratik kalması isteniyorsa sosyalist görüşlerin, böyle bir düzenin vazgeçilmez parçası olduğu kabul edilmelidir. Bu bakımdan şimdi Anayasaya konmak istenen «Temel hak ve hürriyetlerden hiçbirisi insan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmak ve bunlara dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti yıkma veya zedeleme anlamında yorumlanamaz.» hükmüne uygun olarak kurulacak ve çalışacak sosyalist partilere karşı çıkmamak ve bu hükümle çatışmayan sosyalist eylem ve düşünceleri sindirmeye, baskı altında tutmaya kalkışmamak gerekir.

(Milliyet, 22.7.1971)

Van Gogh : Peyzaj

Oktay AKBAL

KENDİLERİNİ SAVUNUYORLAR...

Fransa'nın ünlü Galimard kitabevini «komünist» sayan, Paris komünistlerinin bu kitabevinin yanındaki Galimard «kıraathanesi»nde toplandığını söyleyen bir AP milletvekili gazeteci çıkmış Meclis kürsüsüne 1000 Temel Eser konusunda veryansın etmiş. Övgü veryansını bu elbet! Neymiş o dizide çıkan yapıtlar, kimmiş o yapıtları hazırlayanlar, yazanlar! Sanki gözümüz yeni görmeye başlamış gibi bir bir tanıtıyor, bu sarıdır, bu mavidir diyerek! Atatürk devrimlerine yüzde yüz karşı oldukları sayısız sözleriyle, yazılarıyla «saptanmış» bulunanları «Atatürk için en güzel yazıları yazan kişi»ler olarak mı tanıtmıyor? Şu anda kendilerini savunamayacak yazarlara en ağır saldırılarda mı bulunmuyor? Hükümete yön mü göstermiyor? Kendini unutarak bizlere Atatürkçülük öğütleri mi vermiyor? Hani bir sözü vardı Ata'nın, «Dünü unutma bugünü daha iyi anlarsın» diye... Dünü unutmuyoruz biz. Dün ne dediler, ne yazdılar, ne istediler hatırımızda henüz. Bu bayın da yıllardır en kutsal konuları nasıl kendi yararına kullandığını, bu yolda ilerleye ilerleye Meclise kadar ulaştığını da biliyoruz.

1000 Temel Eseri savunmak olanak dışıdır. Dostları, ahbapları korumak, çıkar sağlamak için kurulmuş bir dizidir bu. Yahya Kemal, Ahmet Haşim gibi birkaç vazgeçilmez yazarın, şairin değerli yapıtları dışında bu dizide yayınlanmış kitaplar ya gizli bir hesabın, ya şuna buna çıkar sağlamak, ya Atatürkçü dünya görüşüne aykırı düşüncelerini sokuşturmak niyetlerinin ürünleridir. 66 kitap çıkmış

şimdiye dek. Bunların hepsinin Türk veya dünya kültürünün temel yapıtları olduğunu sanırım kurul üyeleri de savunamazlar. Orhan Seyfi'nin manzumeleri mi edebiyatımızın temel kitabı, yoksa Öztuna'nın Türk tarihinden seçilmiş yaprakları mı? Arık'ın kitaplarını edebi ya da bilimsel bir değeri olduğunu söylemek mümkün müdür? Hele o çeviriler, hele o seçenlere para kazandırmaktan başka bir yararı olmayan o derlemeler, hele o uzun önsözler, bilmem neler!...

Bir de ödenen paralara bakalım. Bay Orhon'un manzumelerini toplayan kitaba 28.275 lira, Bay Çamlıbel'inkine 30.000 lira verilmiş. Belki, çok para mı? diyeceksiniz. Bu şairler ömürleri boyunca yazdıkları şiirler için almışlar bu parayı. Gerçekte az bile. Bay Orhon'un şairliği çok su götürür, ama Bay Çamlıbel pek öyle değil. Türk şiirinin gelişme çizgisinde yeri olan bir şairdir Faruk Nafiz. Otuz bin lira almış, alsın. Bay Orhon'a da çok görmeyelim bu parayı. Bunca yıl şiir yazıyorum, yazacağım, yazdım diye didinmiş, haydi o da alsın otuz bini. Ben çok görmem ikisine de. Ama niye yalnız Çamlıbel ile Orhon? Niye Temel Eserler dizisinde yalnız bu ikisi? Hem Tanrı uzun ömür versin ikisi de hayatta. Öyleyse bu ayrım niye? Kitabına otuz bin verilecek değerde başka şairlerimiz yok mu? Devlet eliyle kırk bin sayı bastırılan bu Temel Eser dizisinde çağımızın değerli şairleri niye yer almasın? Niye ille de belirli çevrelere yakın kişiler seçilsin?

Hem yalnız 1000 Temel Eser Dizisi mi var? Ya Büyük Türk Yazarları dizisi, ya Çağdaş Türk Yazarları dizisi? Kim bilir bu dizide çıkan romanlara, şiirlere, hikâyelere de neler ödendi? Bu dizilere «büyük Türk yazarı» ya da «çağdaş Türk yazarı» sayılarak kimler alındı? İşte çağdaş şairler ve yazarlardan birkaçı: Buğra, Sepetçioğlu, Defne, Asya. Çağdaş şair ve yazarlarımız bu kadarcık mı diyeceksiniz? Öyle, bu kadarcık! 1000 Temel Kurulunca «çağdaş Türk yazarı» sayılanlar bu kadarcık, haydi bir iki dost daha eklerler, biter gider. Ya Büyük Türk Yazarları dizisinde Sepetçioğlu'nun da yer aldığını söylersem ne dersiniz? Büyük Türk Yazarı Sepetçioğlu! Duydunuz değil mi? 1000 Temel Kurulu yalnız çıkar dağıtmıyor, büyük-

lük, çağdaşlık rütbelerini de sunuyor!.. Kime mi? Yakınlarına, dostlarına, ülküdaşlarına...

1000 Temel dizisi durduruldu ya hemen kaleme sarıldılar. Şöyle değerli eserler yayınlandı, böyle üstün yazarlardı onları yazanlar diye övgüler çiziktirdiler hemen. Ama nedense AP iktidarına yakın olanlar yazıyorlar bu övgüleri! 1000 Temel'de, Büyük Türk Yazarları, Çağdaş Türk Yazarları dizilerinde kitapları basılanlar, on bin, yirmi bin, otuz bin lirayı kolaycacık cebe atanlar!... 1000 Temel'in en coşkulu övücüleri bunlar! Hemen hepsinin kitapları çıkmış bu dizilerde. Hemen hepsi bu kurulda görev almış. Kendilerini savunuyorlar, savunmaya çalışırken de büsbütün ele veriyorlar kendilerini!

Eğitim Bakanlığı artık eğitim işleriyle uğraşacak. Kültür Bakanlığı da kültür işleriyle... İyi oldu bu bölünme. Kültür Bakanlığı yayın konularını da bir düzene koyacak elbet. Doğruyu, çirkini, iyiyi kötüyü ayırmasını bilen bir Bakan geldi iş başına. Sanatta değerli olan nedir, tanıyan, ayıran... Kimsenin basmadığı, basmayacağı manzumelerini, hikâyelerini, tutarsız incelemelerini, devrim düşmanı karalamalarını on bine, otuz bine sokuşturacakları bir çıkar kapısı yok artık! Bunu bilip sussalar ya... Hayır konuşacaklar, ağızlarını her açışta daha da güç duruma düşecekler, daha da karanlık çıkmazlara batacaklar...

(Cumhuriyet, 28.7.1971)

Talât Sait HALMAN

ÖLÇÜYÜ KAÇIRMAK

Aklın ve ahlâkın temeli «ölçülü olmak» tır, denebilir. Tarih boyunca kişilerin ve toplumların uğradığı yıkıntı ve felâketlerde «ölçüyü kaçırmak» gibi bir hatânın payı büyük olmuştur. Bugün de «ölçülü davranmak» selâmet ve başarının temeli, «ölçüyü kaçırmak» ise hayırsızlık ve hüsran sebebi...

24 yüzyıl önce Aristo, ahlâkın en sağlam temeli olarak «Altın Orta» ilkesini ortaya koymuştu. Bu ilkeye göre, aşırı uçlar kötü ve zararlıdır, ikisinin ortası iyiyi ve doğruyu temsil eder. Aristo, kötü aşırılıklar ortasındaki meziyetlerden bir çok örnekler vermiştir: Mertlik, ödeklikle serdengeçtilik arasında bir fazilettir, cömertlik ise israfla nekeslik arasında... Vekar, böbürlenmekle sünepelik arasında bir meziyettir. Tevazu ise utangaçlıkla utanmazlık arasında... İşte «Altın Orta» böyle bir «ölçülü yaşama» ilkesidir.

Memleketimizin yakın geçmizi, «ölçüyü kaçırma» gerçeği yüzünden, bir buhran ve bozukluk dönemi olmuştu.

Ölçü, erdemin temelidir... Akıl, sınırlarını çizemiyorsa tehlikeli çılgınlıklara ulaşır... Ahlâk, kendini tutmasını bilmektir. Toplum düzenlerinde de demokrasi, alabildiğine hürriyet macerasına kapılırsa kısa zamanda anarşiye döner... Sosyalizmin disiplini biraz şiddetlenirse ortaya totaliter rejim çıkar

Ölçülü davranmanın önemini gündelik yaşantılarımızda sık sık görürüz... Mizah ölçüsünü kaçıran komedi sanatçısı, galiz olur, kaba olur, tatsız olur... Buna karşılık, mübalâğalı matem, gülünç kalır. Nice deyimlerimiz de orta yolu sâlık vermiştir: «Herşeyi tadında bırakmalı», «faz-

la naz âşık usandırır», «cılız olup ezilme, yavuz olup asılma» gibi...

Yakın yıllarda Türkiye çeşitli zümrelerdeki «ölçüsüz» hareketlerin acısını çekmiştir. İfrat bir ifrittir. Ünlü İngiliz siyasal düşünürü Edmund Burke'ün «Bir raddede hoşgörürlük meziyet olmaktan çıkar» sözündeki gerçeği göremeyerek bölücü faaliyetlere göz yumuldu, şehir haydutları başıboş bırakıldı ve anarşistlerin şerri «Demokrasi de olur böyle şeyler» diye geçiştirilmeğe çalışıldı. Hürriyetlerin ölçüsü kaçırılırken çeşitli doktrinlere kendini kaptırmış birçok gençler de gösteri, direnme, sosyal mücadele gibi faaliyetlerini çizmeden yukarı çıkardı. Partiler, aşırı kavgalara girişti, parlâmento atalet derecesinde tembel kaldı. Basın, olayların üstüne üstüne giderek tenkitte insaf ölçüsünü yitirdi.

Türk ulusu, itidali, ılımlılığı, Aristo'nun terimiyle «Altın Orta»yı seven bir ulustur. Denge, istikrar, sentez ister. Meydanı boş bulunca azan, fevri saldırgan kimselerden hoşlanmaz. Ulusumuzun en belirli şahsiyet özelliklerinden biri, Lâtince deyimle «gravitas»tır. «Gravitas», ciddiyet, vekar, ağırbaşlılık demektir. 1960'larda, ulusça bu değerimizden uzaklaşır gibi olduk. Sanki bütün bir toplum ölçüsüzlük illetine kapıldı. 1970'lere girdiğimizde işler bütün bütün çığırından çıkmıştı. Ölçüsüzlük, densizlik, dengesizlik kol geziyordu.

Artık, ulusumuzun istediği «Altın Orta»yı bulmak ve devam ettirmek zamanı gelmiştir. Bizim tarih ve toplum gelişmemiz açısından «Altın Orta» Atatürkçü devrimciliktir. Yeni dönem, etkili ve yaygın devrimleri gerçekleştirmek için, aşırı uçlardan uzak kalıp ortadaki değerleri bir araya getirmek, dünümüzün ve bugünümüzün kaynaklarından bir sentez yaparak geleceğe yönelmek zorunda... Bu millet, bir daha aslâ ölçüyü kaçırmamalı...

VEDA

Hafta başında yazmış olduğum bu yazıyla «Doğrusu» başlıklı sütunum sona eriyor. İki buçuk yıldır —önce her gün, sonra haftada bir— siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel sorunlarımız konusunda düşüncelerimi yazdım. Yazı-

larının bazıları, çeşitli politikacılara ve partilere, aşırı uçlardaki ideolojilere karşı eleştirilerdi. Bugün Türkiye'de çoğunluğu tarafsız ve teknokrat olan bir ulusal koalisyon var. Kurulduğundanberi bu koalisyonun iyi niyetli bütün vatandaşlar tarafından desteklenmesi gerektiği inancı içindeyim. Nitekim, bu düşünceyi dile getiren yazılar yayınladım.

Sayın Başbakan Erim, bana Kültür Bakanlığını kurmak ve yürütmek görevini vermek isteyince bunu şerefli bir vatan ödevi olarak kabul ettim. Kültür Bakanlığına, yazılarımda devam ettirmeğe çalıştığım siyasal ve ideolojik tarafsızlığı getirmek azmindeyim.

Milliyet'teki iki buçuk yılımda değerli okurlar benden ilgilerini, desteklerini ve uyarınalarını esirgemedikleri için kazancım büyük oldu. Bu yardımlara candan teşekkür ederken, Türkiye'nin kalkınmasında en önemli ve en zorunlu yollardan biri olan »Kültür Devrimi« uğrundaki çalışmalarıma da destek olmanızı, gerekince beni uyarmanızı ve eleştirmenizi rica ederim.

Bütün okurlarıma ve Milliyet'in sayın mensuplarına yürekten teşekkürlerle ..

(Milliyet, 18.8.1971)

Picasso: desen

Vedat Nedim TÖR

YUNUS'A BAKIŞ...

Yunus Emre'nin 650. ölüm yıldönümü münasebetiyle düzenlenen «**Uluslararası Yunus Emre Semineri**» 6 7 8 eylül günlerinde, İstanbul'da Harbiye'deki Şehir Tiyatrosu binasında yerli, yabancı bilim ve sanat adamlarının iştiraki ile çalışmalarına başlıyor. Ayrıca, Unesco'nun Genel Merkezi, Türk Komisyonunun teklifi üzerine Yunus'un adını 1971 yılında anılacak «**Dünya büyükleri listesi**»ne koydu. Böylelikle Yunus'umuzun ölümsüz ruhu dünya üniversitelerindeki Türkologlar ve Yunus âşıkları tarafından verilecek konferanslarla anılacak ve aynı zamanda Yunus hakkında çeşitli dillerde yayınlar yapılacaktır.

Meselâ, ben de Alman Türk Dostluk Cemiyetinin ve Süd-ost Europa derneğinin çağrısı üzerine aralık ayında üç büyük üniversite şehrinde «Bir Türk Hümanisti Yunus Emre» konulu konferanslar vereceğim.

Ne diyorlar?

Bir bankanın, Akbank'ın kültür ve sanat hizmeti olarak giriştiği bir teşebbüsün böyle dünya ölçüsünde geniş bir ilgi toplamasının nedenleri üzerinde düşünmek gerek: Yeryüzünün sevgiye, barışa, huzura susamış aydın kişilerinin özlemini, Yunus Emre'nin üniversal hümanizmi bir katalizatör gibi topluyor.

Bakın, Türkiye'deki seminere katılan Kaliforniya Üniversitesi Türkoloji Profesörü Dr. Andreas Tietze ne diyor:

«Hava kirlenmesiyle şöhret bulmuş olan büyük bir sanayi şehrinde oturuyorum. Hergün bu kirli havayı teneffüs eden insanın az bir zaman içinde zehirlenerek ölmesi beklenir. Fakat hava kirlenmesinden daha [illegible] bir

zehirlenme var: Her sabah gözümü açar açmaz ilk iş olarak gazeteyi gözden geçirir, sahifelerini dolduran kini, kendini beğenmişliği, cehaleti, yalancılığı nefes nefes içime çekerim. Zehirlenip gitmeden önce, Kin'e düşmanlık ilân eden Yunus Emre'nin hatırasına tahsis edilmiş bir toplantıya davet edildiğime memnun oldum. Böyle bir toplantıyı akıl edenlere ve onu tertip edenlere candan teşekkür ederim.»

Prof. Lewis'e göre

Oxford Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Geofrey Lewis de bakın nasıl Yunus'a sığınıyor:

«Yunus Emre Semineri hakkındaki duygularımı ifade etmeden evvel, bu yıl Princeton Üniversitesi'nde «Osmanlı İmparatorluğunun ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Sorunları» adı altında çok değişik konulu bir seminere katılmış olduğumu belirtmek isterim. Yunus Emre Semineri için yapılmış olan çağrı bize ulaştığı gün, İkinci Meşrutiyeti tartışmakta idik. Entrika dönemleri, alçakçasına adam öldürmeler, en iyi niyetlerin boşa çıkması ve gerçekleşemeyen umutlar... Buradan Yunus'un düşüncesine dönecek olursak, büyük ve iyi insan odur ki, kimseyi incitmez, tüm çabaları insan mutluluğuna bir katkıda bulunmak isteğini taşır. Oysa şu acaip insanoğlu neler neler yapabiliyor? İspanya'da Engizisyon Mahkemeleri, Vatikan'da Papa'nın mabedi, Napalm bombası, Salk aşısı, Otuzbir Mart Vak'ası ve bütün bunların yanında Yunus Emre'nin şiirleri...

Ben kendi hesabıma bu seminerden çok şeyler bekliyorum. Ve aşkın, şefkatin dile getirileceği, öteki âşıklardan kurulu bu dergâhta bulunmayı arzuluyorum.»

Görülüyor ki, ileri, gelişmiş Batı dünyasının iki bilgin ve aydın kişisi iç-bunalımlarını bir isyan haykırışı halinde açığa vuruyorlar ve Seminerimizi âdetâ bir sığınak gibi karşılıyorlar.

Korkusuz dünya nerede?

İnsanlık, iki dünya savaşından sonra, karanlık bir umutsuzluğa ve bezginliğe saplandı. Ne Birinci Dünya Savaşı sonunda insanlığa vaad edilen Vilson'un 14 noktası,

ne de İkinci Dünya Savaşından sonra Truman'ın ortaya attığı «Korkusuz dünya» sloganı gerçekleşmiş; tam tersine, insanlık, tarihi boyunca, varlığının hiç bir anında, bugünkü kadar «korkulu» bir dünyada yaşamamıştır. İşte böyle, karanlıklar, korkular, çaresizlikler içinde bunalan ve bu yüzden toplumla bütün ilişkilerini kesip gününü gün etmek için her anını kaygısız yaşamak ve bir «boşvermişizm» hiçliği içinde kendini unutup avunmak isteyen idealsiz, avâre bir hippi gençliği âdetâ «Moda salgını» halinde bütün ülkelere yayılıyor. Böylesine karamsar ve kötümser bir hava içinde insanlar arasındaki «Kin» e, saldırganlığa savaş açan ve «Sevgi» yi bütün kişisel ve toplumsal davranışların ve ilişkilerin ekseni yapmak isteyen biçare Yunus'umuzun ruhu bir kutup yıldızı gibi parlıyor:

- Aşk gelicek cümle eksikler biter.
- Düşmanımız kindir bizim — Kamu âlem birdir bize.
- Ben gelmedim dâvâ için — Benim işim sevi için.
- Sevelim, sevilelim — Dünya kimseye kalmaz.
- 72 millete kurban ol âşık isen.
- 72 millete hak dedim suçum budur.
- Kimde bir zerre aşk varsa — Çalap varlığı andadır.

Çok mezarlı Yunus

Kayıtsız, şartsız bir sevgiye dayanan evrensel bir hümanizmin müjdecisi olan Yunus'un 13. yüzyıl Anadolu'sunda zuhuru çok anlamlı bir toplum fenomenidir. O Anadolu ki Atatürk çağına kadar bütün tarihi boyunca bir türlü sonu gelmeyen kargaşaların, iç ve dış savaşların, tedirginliklerin yatağı olmuştur. İşte biçâre Yunus, böyle bir sosyopsikolojik bunalım ortamı içinde bir toplum özleminin sözcüsü olarak dile gelmiş ve bu yüzdendir ki, bugün bile Anadolu'nun 9 kentinde bulunduğu iddia olunan mezarlarının toprağı halk için hâlâ bir şifa ve uğur sembolü olarak paylaşılamamaktadır. Yunus, o kadar Anadolu'nun öz evlâdıdır.

İşte, Yunus'un bu barış ve huzur idealini, Türkiye ölçüsünde gerçekleştiren, ilk insan da Atatürk olmuştur. «Yurtta barış, cihanda barış» sloganını yalnız Türkiye için değil, bütün insanlık için armağan eden Atatürk, eğer Bi-

rinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra insanlığın talihine yön vermek durumunda olsaydı, bugün bambaşka bir insanlık dünyası içinde yaşamak mutluluğuna erişmiş olurduk. Harpleri kazanan, fakat sulhleri kaybeden acemi liderlerin yarattıkları bugünkü berbat ve huzursuz dünyamızda Yunus'un ve Ata'nın hasretini çekerek avunmamız bizim ve insanlığın en büyük bahtsızlığıdır.

(Milliyet, eylül, 1971)

Attilâ Özer: desen

Reşat OĞUZ

KUR'AN KURSLARI

Millî Eğitim Bakanlığının, İmam Hatip Okullarının birinci devresinin Ortaokula çevrilmesi ve ikinci devrenin Ortaokula dayalı olarak öğrenimine devam etmesi hakkında verdiği kararın nedenini anlamak istemeyen bazı çevrelerin —soğukkanlı olmak çabalarına rağmen— asabiyetle karşıladıkları görülmektedir.

Bu konunun gerçeklerini yakından bilenlerin verilen kararın —alkışlanacak nitelikte— isabetli olduğu üzerinde elbette bir diyecekleri bulunmak gerek.

Yurdumuzdaki Kur'an kurslarının sayılarının, ilgili mercilerce bilinenin dışında, en az üç, hatta dört - beş misli olduğunun yakın zamanlarda yetkili şahsiyetler tarafından dile getirildiği hatırlardadır.

Vatandaşın, çocuklarını Kur'an kurslarına vermeleri, hatta (Hıfza) çalıştırılmalarını istemeleri — Anayasa muvacehesinde— şüphesiz en tabii haklarıdır.

Ancak, ilkokulu bitirmiş çocukların yönetmeliğine göre açılmış bu kurslara alınabilecekleri hususu daima arka plâna itilmiş, hatta usulsüzlük, mürakabenin gevşetilmesi, göz yumulması nedeniyle teşvik de görmüştür.

On onbeş yıl önce Konya'da bir ilçede açılacak ortaokulu görmek üzere Millî Eğitim Müdürü ile yolculuk etmiştik. İlçeye girerken Kur'an kursu binası dikkatimi çekmişti. Dönüşte kursa uğradık. Gördüğüm manzara acıklıydı. İlkokul çağına henüz gelmemiş çocukların, beyazına kan oturmuş çapaklı gözlerle Arap alfabesinin üzerine eğilerek, «Elifkisin enni bekise binni» nakaratıyla sallanarak ders yapıyorlardı.

Halen Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişi olan Milli Eği-

tim Müdürü arkadaşıma olayın fecaatini, fazla duygulanmış olarak anlatırken, o, bu işleri çok görmenin alışkanlığı içinde, rahatlıkla, «Müfettiş Bey, biz bu manzaralara çok alışkınız, maalesef böyleleri oldukça fazladır» demişti.

Kur'an kurslarını idare edenlerin aydın din adamları olmaları bir yana —istisnaları bir tarafa koyarak söylüyorum— doğru dürüst usulünce Kur'an-ı Kerim bile okuyamamaktadırlar.

Kaçak kurslar ve maaş

Kur'an kurslarının, alabildiğine kaçak olarak yürütülmesinin, çoğaltılmasının İmam Hatip Okullarına aday öğrenci yetiştirmek amacını taşıdığını bilmeyen aydınımız yoktur, sanırım.

Gizliliği bir zamanlar dokunulmazlık haline gelmiş bazı Kur'an kursları — meçhul gelir kaynaklarına sahip olduklarından öğrencilerine maaş da vermişlerdir.

İki buçuk yıl önce, Antalya'da —İşçi Sigortaları Hastahanesinde— ablamın sağlık durumu ile meşgul olurken, servisin şefi, beni bir koğuşa götürmüş, Alanya'nın köylerinden birinde Kur'an kursunda okuyan 16 17 yaşlarında hasta bir öğrenci ile tanıştırmıştı.

Çocuk, oturduğu yere uzak bir köyün Kur'an kursunda okuyordu. Her gün gidip gelemiyeceğine göre, geçimini nasıl sağladığını sordum. Yatağının içinde dizleri üzerine oturarak konuştu, maaşım var, ayda (30) lira veriyorlar, dedi.

Resmî makamların murakabesinin dışına taşarı ve kaçak faaliyet gösteren Kur'an kurslarının —maksatlı bir teşkilâtın eliyle yürütüldüğüne— hâlâ şüphe edenimiz var mıdır, bilmem?

Atatürk düşmanlığı

Şeriat ve çeşitli adlarla ortaya çıkan tarikat fikirlerinin tohumlarının kaçak Kur'an kurslarından ortamını bulmakta olduğu unutulmamalıdır.

Atatürk düşmanlığı saf ruhlara, körpe dimağlara buralarda işlenmektedir. Üç buçuk yıl önce, batı illerimizin birinde İlköğretim Müfettişleriyle yaptığımız mesleki bir toplantıda, bir İlköğretim Müfettişi arkadaşımız, teftiş böl-

gesi olan ilçenin köyünde, kaçak bir Kur'an kursu bulduğunu, bu kursta çocuklara Atatürk düşmanlığı telkin edildiğini, kursa devam eden adı Mustafa Kemal olan bir çocuğa, başta kursun hocası olduğu halde, bütün sınıfın Atatürk'ü anmaya vesile olmasın diye çocuğu adı ile çağırmadıklarını, kendisine «Hişt, hişt» diye seslendiklerini tesbit ettiğini, durumu Milli Eğitim Müdürlüğüne bildirdiğini söylemiş. bir çeşit şikâyette bulunmuştu.

Konu üzerinde durulmuş, dairesi sorumlusunun da ifâdesi alınarak Bakanlığa sunulmuştu.

Aradan üç beş ay geçtikten sonra, İlköğretim Müfettişinden —Zonguldak'tan— bir mektup aldım. Müfettiş, Zonguldak'a tayin edildiğine değinmeden, İlköğretim Müfettişleri toplantısında, kaçak Kur'an kursunda tesbit ettiği Atatürk düşmanlığı hakkında yaptığı şikâyetin sonucunun kendisine bildirilmesini rica ediyordu. Cevap veremedim.

Yazımızın başlarında, Kur'an kurslarının İmam Hatip okullarına aday öğrenci yetiştirdiğine değinmiştik.

Erbabı bilir ki, mevcut İmam Hatip okullarımızın öğrencilerinin büyük bir oranını köy çocukları teşkil eder. Hele bu okulları himaye eden, savunmalarını yapan büyük, küçük derneklerin sayın üyelerinin çocukları bu okullarda okumamaktadırlar. Okuyanı varsa bile devede kulak kabilindendir.

Köy çocuklarının İmam - Hatip okullarına yönelmeleri değil, yöneltilmeleri, maddi imkânsızlıklar yüzündendir.

İmam Hatip okullarını açma, yaşatma dernekleri, bu okullara kaydolacak öğrencilere, yedirip içirme ve yatırma va'dinde bulunurlar, belirli bir ölçüye göre, hali vakti varmış gibi görünenlerden de cüz'i bir ücret alırlar.

Köy çocukları, ilköğrenimden sonra ilçe ve ildeki orta dereceli okullardan birine girebilmenin özlemini çekerler. Her yıl parasız yatılı okullara olan talebin kabarıklığı bu özlemin, çekilen zaruretin konuşan belgesidir.

İmam Hatip okullarımızın koruyucu derneklerinin vaatleri, **köy ilkokulundan mezun** çocuklara, bilhassa veliye, bedava olduktan ve hele dini duyguları da tavâ getirildikten sonra, cazip gelir ve akım o tarafa kayar.

İmam Hatip okullarının Koruma Derneklerinin sür-

dürdükleri yatılı teşkilâtı hiç bir zaman yürek ferahlatıcı olmamış, bu kurumlar iyi sağlık şartlarının içinde insan gibi yaşamanın huzurunu öğrencilerimize verememişlerdir.

Bu konudaki müşahedelerimizin, hüzün veren acılığı Bakanlığımız arşivlerindeki raporlarımızda yazılıdır.

Son zamanlarda İmam - Hatip okullarının yatılılığa intikali teşebbüsleri acı gerçeğin görülmesinden ileri gelmiş olmak lâzım.

İmam Hatip okullarına kaydolan öğrencilerimizin, okulun amacının aydın kafalı din adamı yetiştirmek olduğundan haberleri yoktur, maddi imkânsızlıkların zoru ile buraya girdiklerinin farkındadırlar ve sonra, din adamı yetişmek üzere bu okulda olduklarının bilincine sokulurlar.

Son günlerde, Milli Eğitim Bakanlığının, İmam Hatip okullarının birinci devresinin, ortaokul haline getirilmesindeki karar, kanımızca bir çok yönlerden, lüzumlu nedenlere dayanmaktadır. Maddeler halinde ifadeye çalışalım:

1. Ortaokulu bitiren öğrenci belirli bir kültür seviyesine sahip olacaktır. Bu seviye, layisizmin ışığında Atatürk Devrimciliğinin hamle gücü ve heyecanıyla yoğrularak meydana gelecektir. Öğrenci ortaokulu bitirdiği zaman meslek seçme bilincine, dolayısiyle kendi kabiliyetleri doğrultusunda karar verme özgürlüğüne kavuşmuş olacaktır.

2. Ortaokulu bitirdikten sonra İmam Hatip okuluna girecek öğrenci kendisine meslek seçme özgürlüğü ile hareket etmiş, aydın kafalı din adamı yetişmenin faziletli mesaisine kendini vakfetmiş olacaktır.

3. Bu kararın uygulanması sonucunda, İmam Hatip okullarımızın üzerinde dolaşan ve şüphe yaratan dedikodular da soluksuz kalacaktır.

Geçmişte birara Müfettiş olarak Din Eğitimi Müdürlüğü görevini tedvir etmiştim.

Bir müfettiş arkadaşımla bazı İmam Hatip okullarımızda incelemeler yapmıştık.

Bir okulumuzda, Said-i Nursi'nin kardeşini Arapça öğretmeni olarak vazife görür bulmuştuk. Okulun derneği ücretini ödemekte idi. Ve bu işten de Bakanlığın haberi yoktu.

Aynı okulda, tabiiye okutan bir doktor, sınıftaki Atatürk'ün resmini göstererek Atatürk'ten «kör» diye bahsetmek dalâlet ve küstahlığını göstermişti.

Güney illerimize yakın bir yayla memleketinde imam - Hatip okulundan bir öğrenci Atatürk'ü, tehzile, tezyife cür'et eden bir şiir yazmış, bu da elimize geçmişti. Buna ait konuşmalar Büyük Millet Meclisinin zabıtlarında vardır.

Hatta 1970 1971 öğretim yılında güney vilâyetlerimizin birinin İmam Hatip okulunda, bir öğrencinin Sosyal Bilgiler öğretmeninin Said-i Nursi'nin fena tutumu hakkında yaptığı konuşmaya verdiği, «Atatürk de namaz kılsaydı onun da ardından giderdik» şeklindeki cevabı, İmam Hatip okullarının birinci devresinin ortaokul haline getirilmesi zaruretinin milli bir ödev haline geldiğinin ciddî alârmıdır.

Adı geçen okulların birinci devrelerinin ortaokul haline getirilmelerine itiraz edilmekte olduğunu gazetelerde okumaktayız.

Bu itirazlar, gücünü samimiyetten almamaktadırlar. Bu iddiamızın ispatının yerinin burası olmadığı için bu hususa değinmeyeceğim. İsrar vaki olursa, hazırım.

Yapılan itirazlardan biri, Arap dilinin daha küçük yaşlarda öğrenilebileceği, birinci devrenin, Arap dilini öğrenmeye en elverişli seviye olduğu üzerindedir.

Çocukluğuma ait küçük bir anımdan söz etmek isterim:

Antalya Sultanisine bağlı ilkokulun dördüncü sınıfından, medrese müdürünün akrabamız olması yüzünden öğrenimi babası tarafından medreseye aktarılan biriyim.

Dört yıl okudum Antalya Medresesinde, sınıfın en küçüklerindendim. Arkadaşlarımın çoğu 18 20 yaşlarında mollalardı. Kurtuluş Savaşının heyecanlarını, işgalin acılarını yaşıyorduk. O zaman medreselerde okuyanlara askerlik yoktu. Koca koca arkadaşlarımın hançereleri, aynı çatlatmaya, aynı telâffuza, galgaleyi yapmaya pekâlâ yetiyordu. Dil öğrenmeye yaş ölçüsü ileri sürülemez. Bilimin böyle bir iddiası yoktur. Vardır, diyenlere, İlâhiyat Fakültesine giren lise mezunu gençlerin, Fakülteden mezun

olurken Arapçaya tam tasarrufları, dili esaslı öğrenmeleri vakıası ikna edici bir cevap teşkil eder sanırım.

Yapılan diğer bir itirazın da, İmam Hatip Okulu programlarını bitirmeye ikinci devre yıllarının kâfi gelmeyeceği yolundadır. Gerekirse sınıf ilâve edilebilir, nitekim bu konunun misalleri vardır. Öğretmen okullarında sınıf arttırışı olmuştur. Eğitim Enstitülerinde de böyle olmuştur. Bu değişikliğe kararlı olan Bakanlığın bunu da düşüneceğini hesaba katmalıdır.

Kur'an kurslarının yönetmeliğine göre yürütülmesi, Kur'anın Türkçe tercümesiyle okutulması kararını, sevinçle alkışlamak isteriz. Millî Eğitim Bakanlığı ile Devlet Bakanlığının bu hususdaki ortak çalışması çok umut vericidir.

İlgili Bakanlıkça yetiştirilerek Kur'an kursu öğretmenliği yaptırılacak şahıslara görevlerinin önemi kavratıldığı sürece, vatandaşın özlediği iyi niyete dayanan Kur'an kursları beklenen görevi yapacak, kaçak Kur'an kurslarında ortamını bulan Atatürk düşmanlığının önüne de geçilmiş olacaktır. Bu işin başında olanların gönüllerinin Atatürk ülküsü ile dolu olduğunu bilmek, sağlanacak başarının teminatıdır.

Sonuç

Yazımıza son vermeden önce, beş yıllık plânda, İmam - Hatip okullarının meslek okulu olarak bırakılması mütalâası, bünyede yapılacak değişikliğin zaruretini ortadan kaldıramaz, eski bir deyimle, nez' edemez. Beş yıllık plân dokunulmazlığın zırhı içinde değildir. Atatürkçülüğün, rejimin selâmeti adına, dokunulmazlığa dur denemez mi?

12 Mart Muhtırası, Atatürk çizgisinden sapıtanlara, hizaya gelme bilincine davetin vatanperver sesidir.

Atatürk yolunda yürüyenlere, dolambaçlı yollardan set çekmek isteyenlere, «Hizaya gel» demek isteriz.

Bu konuda gerekirse, daha söyliyeceklerimiz vardır.

(Cumhuriyet, 5.9.1971)

Abdi İPEKÇİ

KOMUTANLARIN MÜDAHALESİ

Kuvvet Komutanlarının birbiri ardından «Reformların mutlaka gerçekleştirilmesi gereği» nden söz eden demeçler vermeleri anlamlıdır. Komuta Heyetinin son günlerin siyasal gelişmeleri karşısında böyle bir uyarmaya ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bu uyarma bir yandan 12 mart müdahalesiyle yaratılan koşulları hatırlatmakta, bir yandan da Komutanların ülkenin yönetimi hususunda ortaya koydukları ağırlığın devam ettiğini göstermektedir.

Durumu, demokratik ilkelerle bağdaştırmak güçtür. Ama olayların yorumlanmasında sadece soyut ilkeleri dikkate almak gerçekçi değildir. Bu hatâyı yapanların, teşhislerinde daima yanıldıkları son günlerde görülen taze örneklerle doğrulanmıştır.

Her ülkenin tarihi, kültürel, sosyal ve iktisadi koşullardan oluşan bir özelliği vardır. Bunun içindir ki bir ülkede başarılı sonuç vermiş sistemin kurallarını aynen uygulamaya kalkışan bir başka ülke, farklı durumlarla karşılaşmaktadır. Meselâ Anglo Sakson ve Skandinav ülkelerinde ordu komutanlarının, siyasal yönetimde şu ya da bu biçimde söz sahibi olmaları düşünülemez. Çünkü buna ihtiyaç yaratılmamıştır. Buna karşılık aynı modeli uygulamaya kalkışan başka ülkelerde asker, kışlasında kalmamış, yönetime ya doğrudan doğruya, ya da dolaylı yoldan karışmıştır. Çünkü ortam, bunu gerekli veya mümkün kılmıştır.

Bu durumla, özellikle büyük hamleler yapmak zorunda bulunan gelişmemiş ülkelerde, bağımsızlıklarına yeni

kavuşan devletlerde karşılaşılmaktadır. Bırakınız dünyanın dört bucağındaki örnekleri, fakat bugün Akdeniz'de dahi komutanların yönetime karışmadıkları ülke sayısı sadece ikidir. Ve bunlardan Fransa, sıkıştığı zaman yönetimi tam yetkiyle işbaşına getirdiği bir generale bırakmıştır. İtalya ise siyasal istikrara bir türlü kavuşmamış, perde arkasında birtakım generallerin belirdiğinden söz edilmeye başlanmıştır.

İdeal olan, ordunun siyaset alanının dışında kalmasıdır. Bu, ülkenin varlığında hayati bir sorumluluk yüklenmiş olan bir kurumun yıpranmasını önler ve temel görevini gerektiği biçimde yürütmesini sağlar. Ayrıca ordunun siyasete karışmaması, gerçek bir demokrasi için vazgeçilmez bir koşuldur. Ama bu sözleri söylemekle o ideale kavuşulamaz. Mesele ordunun kışlasının dışına çıkmasını gerekli ve mümkün kılan nedenleri ortadan kaldırmaktadır.

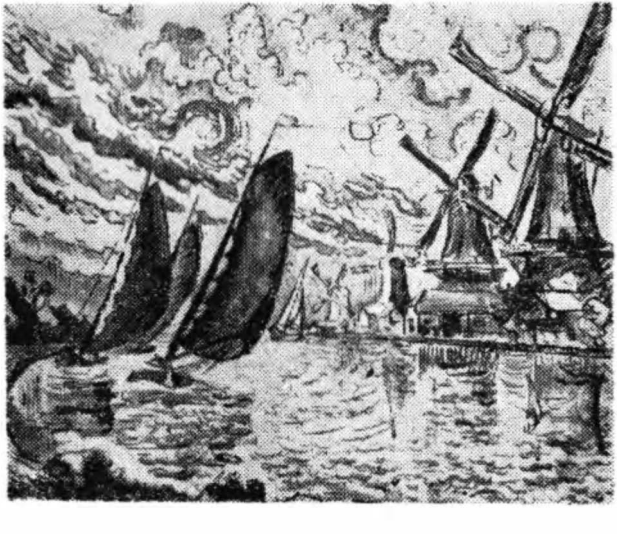
Türkiye bir bakıma talihlidir. Cumhuriyet rejiminde ordumuz dikta heveslilerinin daima karşısına dikilmiş ve müdahalelerini gerçek bir demokrasinin kurulması yönünde yapmıştır. 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs gibi 12 Mart da bunu doğrulamaktadır.

Şimdi sonuncusu üzerinde duralım:

12 Mart Muhtırası niçin verilmiştir? Parlâmenter rejime paydos edip askeri bir dikta kurmak için mi, yoksa demokratik rejimi karşılaştığı tehlikelerden kurtarıp sağlamlaştırmak için mi? Herşey ikinci hedefin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Komuta Heyeti verdiği muhtırada rejimi yıkmak isteyen anarşik eylemlerin önlenmesini istemiş ve bu amaçla hükümete yardımcı olmak üzere ordusunu seferber etmiştir. Ama Komuta Heyeti rejimi tehdit eden karışıklıkların temelinde sosyal ve ekonomik huzursuzlukların bulunduğunu —her sağduyu sahibi gibi— görebildiği için, aynı zamanda bu huzursuzlukları giderecek tedbirlerin alınmasını, reformların yapılmasını istemiştir. Bunlar keyfi bir yönetim kurmak niyeti ile değil, demokratik rejimi sarsıntılardan kurtarmak ve onu güçlendirmek amacı ile ileri sürülmüş isteklerdir. Ve Komuta Heyetini parlâmentoya müdahale niteliği taşıyan bu istekleri öne sürmek zorunda bırakan, içine düştüğümüz koşullar

olmuştur. O koşullar olmasaydı bu müdahale herhalde yapılmayacaktı. Şu halde müdahaleyi kaldırmanın ve demokratik rejimin bütün gerekleriyle işleyebileceği bir ortama kavuşmanın tek gerçekçi yolu, koşulları değiştirmektir. Bu koşullar demokratik ilkelerden söz etmekle değişmez. Hele cesaret gösterileri ile hiç değişmez. Bu gösteriler demokratik düzenin bütün gerekleriyle işlemesini sağlamayacak, ters sonuçlar verecektir. Dolayısiyle demokrasiye gerçekten bağlı olanların akılcı yolu seçmeleri, her şeyden önce ordunun yönetime müdahalesini gerekli kılan nedenlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaları gerekir.

(Milliyet, 29.9.1971)

Amiral Sezai ORKUNT

EYLÜL DARBESİ

Bir milletvekili arkadaşımız, komutanların «Tartışma perdesi arkasında reformların dejenere edilemeyeceği ve mutlaka ve derhal yapılacağı» tarzındaki beyanları üzerine Başbakana sual tevcih ederek birer devlet memuru olan komutanların bu beyanlarını «Ağır darbe» olarak niteliyor. Bu arkadaşımız çok geç kaldı. Bu soruları sayın Başbakana soracaklarına bu «ağır darbenin» sebeplerini biraz da parti olarak kendilerinde arasalar ve çevrelerine «Ben askerlere de karşı çıktım» gibi siyasi kahraman rolünü oynamaktan da vazgeçseler zannederim buhranları daha sükûnetle atlatmak imkânını bulacağız.

Komutanlar, bütün ordunun hissiyatına tercüman olarak bir muhtıra vermişler. Bunun ne anlam taşıdığını, ne kadar ağır bir yükün altına gireceklerini çok düşünerek, tartışarak ve sonunda şekli de olsa demokrasiyi ayakta tutabilmek için kelimelerini seçerek gidişe dur demişlerdir. Haklı şikâyetleri var. Parlâmento ve hükümetten şikâyet ediyorlar ve (Parlâmento ve hükümet süregelen tutumu, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ümidini yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür) diyorlar. Şu şikâyet haksız mı?

Değil miydi?

Yurt anarşi içinde değil miydi? Sokakta anarşi başını almış giderken, devleti tehdit ederken biz Mecliste otur-

muş herşeyden sorumlu bir kişi hakkında 16.5 saat süren bir celseyle tahkikat açıp açmama tartışmasını yapmadık mı? Bütün bir milletin gözü önünde Parlâmentoya sürülen lekeyi onun üstüne daha da çıkmaz şekilde sıvamadık mı? Milli irade bize onu bu şekilde istismar edelim diye mi teslim edildi? Dönem başında edilen yeminler bizim ağızlarımızdan çıkmadı mı? Kardeş kavgası olmadı mı? Yurt sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokulmadı mı? (Borç yiğitin kamçısıdır) gibi lâubali beyanlarla devlet, altından kalkamayacağı ağır yükler altına sokulmadı mı? (Oy çoğunluğum var, istediğimi yaparım) psikozu içinde keyifli keyifli etrafa yüksekten bakarken oy azınlığının kanaatları, düşünceleri, inançlarına saygı duyuldu mu? Türkiye'de tabu olması lâzımgelen irtica, vicdan hürriyeti savunmacasıyla ve yine oy kazanma kurnazlığıyla el altından tahrik edilip ve hatta muhterem bir yargıtay başkanının cenazesinde dahi ne dinle, ne ahlâkla bağdaşmıyacak ve Cumhuriyet idaresine utanç verecek bir sahne yaratılmadı mı? Bu olaya orada bulunan iktidar bakanları seyirci kalırken, Topkapı olaylarının minyatür bir denemesine benzeyen bir şekilde şerefli bir tarihi, geçmişi olan yaşlı bir parti liderine karşı teşebbüs edilen sapık tecavüze üniformalı bir generalin tabancasını çekerek müdahale etmesi, ilgililere bir şey ifade etmedi mi?

Orduya karşı 200 binleri silâhlandırmadan bahseden ağızlar yok muydu? Cüppeleriyle yürüyüş yapan hâkimlerin bu hareketinde derin anlam, devlet adamını düşünmeye sevketmesi lâzımgelen bir hüviyet yok muydu? Gösteri yürüyüşü yapmayan teşekkül kaldı mı? Yüzbini aşan bir öğretmenler kitlesinin tümünü birden komünist diye suçlamak akıl kârı mıydı? Devlet, dost bir devletin filosunun İstanbul'u ziyaretinde camide cihat namazı kılınmasına ve yaratılan fanatik bir ma'şeri ruhla Taksim'de cinayet işlenmesine göz yumucak kadar gaflet içinde olabilir, böyle çirkin ve yüz kızartıcı tedbirlere müsamahakâr bulunabilir miydi? Devletin mitingleri kontrol altında tutacak güvenlik kuvvetleri yok muydu? Güvenlik kuvvetinin irtica ile beraber olduğu görüntüsünün verilmesi ne demektir, bunu acaba zamanın idarecileri tasavvur ve id-

rak edebildi mi? Yabancı devletlerle ve hele büyük devletlerle aşırı derecede sarmaş dolaş olmanın görüntüsünü yaymanın bir marifet olmadığı, bunun en ufak bir kıvılcımla milli benliği feveran ettireceği, çok müsait menfi bir propaganda zemini yaratılacağı akıl edilmedi mi?

Reformlar yapıldı mı?

Anayasanın öngördüğü reformlar yapıldı mı? Anayasanın emri, «Benim parti programımda bu hedefler yoktur» diye bir kenara atılabilir mi? Atılırsa, ve süratle artan nüfusun toprağa bağlı isteklerine ciddi çareler aranmazsa bu Anayasanın dolaylı bir şekilde ihlâli değil midir? Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ümidimiz, bütün ileri hamleleri, önüne komünistlik, sosyalistlik sıfatları konularak dejenere edilmedi mi? İnkılâp kanunları acaba uygulandı mı? Nurculuk, Süleymancılık gibi sapıklıklara oy kaygısıyla göz yumulmadı mı? Anarşiye karşı, tahripkâr ve tehlikeli akımlara karşı devlet otoritesini temsil eden güçleri hâkim kılmak yerine birtakım örgütler kurarak, komandolar teşkil ederek bu otoriteyi de perişan etmedik mi? T.B.M.M.'ni basmak gibi akla, hayale gelmez hafiflikler yapılmadı mı? Caddelerde mehter takımı refakatinde tekbir sesleriyle şahlanış mitingleri tertip ederek halk tahrik edilmedi mi? Üniversiteler bir anarşi yuvasına dönerken devlet otoritesinin oralara giremiyeceği hakkında kanuni bir hüküm mü vardı? İdari özerkliğin devletin tahribi demek olmadığını üniversite idaresi de, hükümet de bilmiyor muydu?

Akla gelen bu örnekler ve daha bir sürü hata ile Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmedi mi?...

Muhtıra bütün bunlardan duyulan üzüntü ve şikâyet ile verildi. Muhtıra, bu ifadesiyle o zaman ağır değildi de şimdi onun teyidi mahiyetinde olan şifahi beyanlar mı ağır darbe oldu?

Muhtıra ile ordu bir şey istedi ve ikinci madde ile, (Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silâhlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çareleri partilerüstü bir anlayışla meclislerinizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu gide-

recek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.) şeklinde bir yön gösterdi. Bunun da anlamı şuydu: Silâhlı Kuvvetler, ortamı vahim ve hatta ümitsiz görüyor ve meclislere dönerek muvakkat da olsa parti program ve çekişmelerini dondurarak partilerüstü bir anlayışla tek vücut haline gelinmesini, tek bir parti gibi düşünmesini istiyordu. Bunun çok zor olacağını ordu da biliyordu. Fakat demokrasi şekli de olsa onu yaşatmak inancı, meclislerin içinde bulunanların çoğundan daha kuvvetli idi. Geçmiş hükümet kuvvetli ve inandırıcı olmamıştı.

Bu durumda Meclis olarak bize düşen iki şey vardı. Çoğunluk partisi, kuvvetli ve inandırıcı hükümet kuramamakla ve Cumhuriyeti tehlikeye düşürmekle itham edildiğine göre, (Demokrasi, partilerle olur. Çok partili bir Mecliste partilerüstü politika olmaz, biz inandırıcı ve kuvvetli hükümetler kurduğumuza kaniiz) der, ya çoğunluk partimiz, ya da hepimiz Meclisi kapatır, siyasi düşüncelerimizden, samimiyetle, fedakârlık etmezdik. O zaman askerler, düşüncelerine uygun bir tertip alır, devleti yönetmenin olanağını arar bulurdu. Veyahut da, askerin dediği kabul edilir, çalışılırdı. Biz Meclis olarak muhtıranın isteklerini kabul ettik. Yani (Partilerüstü anlayışı), (Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle yapmayı), (İnkılâp kanunlarını uygulamayı) benimsedik ve dolaylı olarak geçmiş hükümetin inandırıcı ve kuvvetli olmadığı ithamını da böylece çoğunluk partisi tekabbül etti ve çalışmaya başladık. Tarafsız bir hükümet kuruldu. O da muhtırada öngörülen reformları bir program halinde önümüze getirdi. (Partilerüstü anlayışı) burada gösterdik ve 300'den çok fazla oyla bu programı tasvip ettik ve hükümete güven oyu ve yetki vermiş olduk. O zaman çoğunluk partisi sözcüleri, (Biz bu programı destekliyemeyiz. Bizim siyasi felsefemize aykırıdır. Kabul eden partiler buyursun, bu şartlarda meclislerden çekiliyoruz) demediler. Zapta geçen ve meclislerde ender görülen bir çoğunlukla (Evet) denildi. Hükümet, programındaki reformları hazırladı ve bu arada bunları süratle uygulamak için

kendisine verdiğimiz güven oyuna dayanarak kanun gücünde kararname yetkisinin verilmesini istedi. Anayasa değişikliği sırasında buna da partiler (Evet) dedi ve hüküm yürürlüğe girdi. İş uygulamaya gelip de hükümet, (Bana tanıdığınız bu yetkiyi veriniz) deyince çoğunluk partisi hemen sırtını çevirdi. Çünkü burada bir kurnazlık yapmıştı. Seçimlerde iktidarı tekrar elde edeceğinden emin olarak bu yetkiyi ilerde kendisi için kullanacaktı. (Reform kanun tasarıları hazırdır) denilince gene iş nazariyattan uygulamaya geçtiği için direnme başladı ve (Programımıza uymazsa kabul edemeyiz) denilmeye başlandı.

Bu beyler, (Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele almanın) ne demek olduğunu, olacağını o zaman bilmiyorlar mıydı? Askerler, bu muhtırayı Süleyman beyin önündeki engelleri temizlemek için mi vermişti? Bu engelleri kaldırıcı Anayasa değişiklikleri, davranışlara gelince yüzler gülüyor da, reform denilince neden asılıyor ve milli iradenin zedelendiğinden neden bahsediliyor? Reformun o veya bu partinin elinde alacağı muhtelif şekli yoktur. Derdini, cehaletinin derin karanlığında anlatamıyan halkın yararına yapılacak büyük operasyona reform denir. O da tek şekilde yapılır ve menfaat zümrelerini değil, ihmal edileni kalkındırmayı öngörür. Reformlara karşı çıkmak gerçek milli iradeyi hiçe saymak demektir, milyonlara ihanettir. Köylü beni toprağa kavuşturma mı diyor? Kooperatifler kurarak kendi emeğimi kendi örgütümle pazarlıyarak, değerlendirerek elime daha fazla para geçmesini istemiyorum, bu imkândan benim yerime aracılar kazansın mı diyor?

Sonuç

Komutanlar haklıdır. Hiç kimse kötü mırıldanmasın. Ekilen, biçilmiştir. Yıllardır halk adına çirkin siyasî oyunlar oynandı ve sonunda maalesef böyle geldi. Ordu son sözünü söylemiştir. Ya o geriye gidecek, ya da siyasî. Ordunun geri gitmesi ve içinde bölünüp parçalanması, siyasinin geri gitmesinden çok daha pahalıdır. Bir avuç siyasi kendi egemenliği ve menfaatı için ordudan bunu isteyemez ve ordu da geri gidemez. Ordu, toplumun menfa-

atını tam bir samimiyetle koruyor, buna çalışıyor Siyasi de oturmuş bu arabanın tekerine çomak sokuyor.

(Komutanlar devlet memurudur, bu gibi beyanlar ağır darbedir) lafları da artık boştur.

Evet, kuşkusuz ağır darbedir. 12 Mart muhtırası, Mart darbesi ise, komutanların son beyanları da onun şifahiye çevrilmiş Eylül darbesidir.

(Cumhuriyet, 2.10.1971)

Sevgi Erdemir: gravür

M. Sunullah ARISOY

TEHLİKELİ DÖNEMEÇ

«Reform» sözünü söylemek kolaydır. Önemli olan o sözün gereklerini yerine getirebilmektir. «Biz de reformlardan yanayız» demek, «kimmiş reformlara karşı çıkan?» diye kafa tutarcasına caka satmak bir politik kandırmaca yöntemi olarak kullanılmak istense de, bu tutumun uzun süre geçerli olacağı beklenemez.

Erim Hükümeti reformları Anayasada yapılan değişiklikten sonra «kanun gücünde kararnamelerle» gerçekleştirmek isteyince, o reformdan yana olduklarını söyliyenler hemen karşı çıktılar. Oysa «kanun gücünde kararname» yetkisi isteyenler de onlardı. Reformlar Meclislerden geçmeli, gerekçesi kabul edildi. Hükümet ilk kararında direnmedi. Reform tasarıları da Meclise sunulmaya başladı. Ama bu dönem içinde yapılan konuşmalar, havayı iyice gerginleştirdi.

AP'nin Sayın Genel Başkanı, «önce siyasi reform» diyor. «Memleketi kim idare edecek? İdare eden nasıl gelip nasıl gidecek?» diye soruyor. Bir Sayın AP sözcüsü «12 Martı eleştirecek günler de gelecektir» diyor Bir sayın AP milletvekili «devlet memuru sıfatında komutanlar» diyor. Bunların temelinde yatan neden, reformları ne yapıp yapıp uyutmanın yolunu bulmaktır.

Aradan geçen aylar 12 Martı unutmaya yetmiş olmalı ki, şimdi birçok siyaset adamımız gerine gerine konuşabiliyorlar. Bu tutum ülkemizi yeni bir siyasal bunalımın içine sokmuştur. Bundan nasıl çıkılacağı da daha belli değildir. Ülkemizi 12 Mart öncesine getirenler, 12 Mart Muhtırası'nın gerekçesini hazırlayanlar, aradan üç beş gün geçtikten sonra, olanlardan gerçekten ders almadık-

larını bir kez daha belirlemek için, bugünkü kaygılı ortamın da hazırlayıcısı, yaratıcısı olmuşlardır.

Şu gerçeği bilmekte yarar vardır: 12 Mart Muhtırası bugün de geçerlidir. Böyle olunca, atılacak adımların hesabında bu geçerlilik gözönünde tutulmalıdır.

Üç kuvvet komutanının ayrı ayrı geçen hafta içinde verdikleri demeçler de, 12 Mart Muhtırası'nın geçerliliğini yenilemek amacı gütmektedir.

Komutanlar açıkça belirtiyorlar ki, 12 Mart Muhtırası yalnız dört yüksek komutanın görüşü değildir. Komuta zinciri içinde en küçük rütbeden en büyüğüne kadar bütün Türk Silâhlı Kuvvetlerinin görüşlerini kapsamaktadır. 12 Mart Muhtırası'nın gerekleri yerine getirilmedikçe, bu muhtıranın geçerliği de yürürlükten kalkmıyacaktır. Önce bunu anlamakta yarar vardır.

Komutanlar görüşlerini açıklarlarken kesin konuşmaktadırlar. Reformlar dejenere edilmeyecektir. Edilmesine izin verilmiyecektir: Reformlar geciktirilmeyecektir. Hemen yapılacaktır. Çıkar çevrelerinin baskısı etkisiz kalacaktır. Muhtıranın ikinci maddesinin gerekleri yerine getirilecektir.

Komutanlar, reformların yanısıra ülkemizde bilimsel sosyalizme de kesinlikle izin verilmiyeceğini söylemektedirler. Bunun karşısında teokratik düzene, şeriat düzenine de kesinlikle izin verilmeyecektir. Ülkemiz Atatürkçü bir yörüngeden çıkmayacaktır.

Ne var ki, Türkiye yeni ve tehlikeli bir dönemecin başındadır. Bunu bilmekte yarar vardır. Başbakan Sayın Erim haklı olarak Meclisteki son konuşmasında AP'lileri uyardı: Yeni kabuk tutmuş yarayı kaşımayın. Kaşırsanız bunun tarih önünde de, ulus önünde de sorumluluğu sizin olur, dedi. Gerçekten kabuk bağlamak üzere olan yarayı kaşımanın kimseye kazandıracağı birşey yoktur.

Lâf cambazlıkları, kahramanlık gösteriyle içinde bulunduğumuz koşullar altında ülkenin bir sorununa çözüm bulamıyacağımız gerçeği artık bilinmelidir. Ülkemizin yeniden, bütün gerekleriyle demokratik bir ortama ulaşabilmesi, rejimin sarsıntıdan kurtularak düz yola çıkabilmesi için, özellikle sorumluluk taşıyanların dikkatli olmaları

gerekir. Atılacak her yanlış adım, hem kendilerinin, hem de ülkenin zararına olacaktır.

AP'nin Erim Hükümetinin işlerini güçleştirici, engelleyici bir tutum içine girmesi ile ne kazanılacaktır? Bunun nasıl bir hesabı vardır, bilinmez. AP, hükümete verdiği bakanlarını çekebilir, güven oyu vermeyebilir. Sonra ne olur? «Ne olacaksa olsun» demekle işin içinden sıyrılınacağı sanılıyorsa, bu yanılgıların elbette en büyüğü olacaktır.

Ülkede huzurun sağlanması yalnız bir güvenlik sorunu değildir. Güvenlik türlü tedbirlerle sağlanmış olsa dahi, bu ülkenin huzur içinde olmasını gerektirmiyecektir. Siyasal huzurun da gerçekleştirilmesi gereklidir. Üstelik içinde bulunduğumuz ortada önem taşımaktadır. Siyasal huzurun sağlanması demek, ekonomik ve toplumsal huzurun da gelmesi demektir.

Yatırımlarda azalma mı var? Piyasa tedirgin mi? Ekonomik koşullar iç açıcı değil mi? Bu sorulara «evet» diyorsanız, bunların nedeni yalnız hükümetin aldığı karar ve tedbirlerin yerinde olmayışı değildir. Siyasal huzurun gerçekleştirilememiş olmasıdır.

Her iktidar bir süre sonra yıpranabilir. Her iktidarın her aldığı karar ya da girişim yüzde yüz doğru olmayabilir. Yanılma olabilir. İktidarı yanılmadan, yanlış girişimlerden sakındırmanın da yolları vardır. Özellikle Erim Hükümeti, özel koşullar içinde iş başına gelmiştir. Belli başlı işleri gerçekleştirmekle görevlidir. Bu bakımdan yıkıcı değil ama inandırıcı, uyarıcı bir eleştiri yöntemi uygulamak, özlediğimiz siyasal huzurun gelmesini de çabuklaştıracaktır. Özlendiği söylenilen ortamın sağlanabilmesi için fedakârlık yapmak da gereklidir.

Ülkemizin içinde bulunduğu bunalımdan sürekli olarak çıkabilmesi, reformların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bunun iyice anlaşılması gerekir. Güvenliğin sürekliliği, demokratik düzenin yaşaması, Atatürkçü yörüngede yarınlara güvenle bakabilmek, Türk insanının mutluluğunun gerçekleştirilmesi, artık savsaklanması olanağı bulunamıyacak olan reformların uygulanmasıyla erişilebilecek bir ortamdır.

Ülkemizi yeni bir tehlikeli dönemecin başına getirmek kimseye görev olarak verilmemiştir. Hatırlatmak isteriz ki, 12 Mart Muhtırası üç maddedir. Muhtırayı verenler, son demeçleriyle ikinci maddenin gereklerinin yerine getirilmesini hatırlatıyorlar. Yani ne demek istiyorlar? Yüksek Komutanların son demeçlerine gerekçe hazırlayanların bu sorunun cevabı üzerinde de düşünmelerini isterdik.

(Panorama, 5.10.1971)

Erkut Kavaklı: desen

Refik ERDURAN

DELİKLİ YAZI

Dünya barışının timsali bir ak güvercindir. Resimlerde, afişlerde, karikatüristlerin çizgilerinde bu cici kuşun âfiyette göründüğü zamanlar ulusların birbiriyle iyi geçinmekte olduklarını anlarsınız. Savaş sırasında yahut arifesinde ise boynu bükülür, tüyleri dökülür; cin çarpmışa döner fıkara.

Bugünlerde biz dünya barışından çok onun «İç Barış» dediğimiz yerli akrabasıyla uğraşmaktayız.

O ne biçim kuştur dersiniz? İç barış için bir sembol bulmak gerekse, onu neye benzetebiliriz?

Son bir iki haftada neye benzettiğimize bakılırsa, bence iç barışımız için en uygun sembol kanadı kırık, gagası çarpık, kuyruğu kopuk bir şaşkın ördek resmidir.

Başından çok şeyler geçti bu çilekeş kuşun. Zaten bizimki gibi denge kuramamış, yolunu bulamamış, sosyal adaletin çok uzağında kalmış toplumlar o cins ördeğin sağlıkla yetişip yaşamasına uygun ortamlar değildir. Bir de —son yıllarda yurdumuzda yapıldığı gibi— cılız hayvancığa dört yandan saçma yağdırılırsa hali yürekler acısı olur elbette.

Ne var ki, geçen ilkbahardan bu yana ötesi berisi sarıp sarmalanmıştı da, ördekçik iyi kötü nekahat devresine girmişe benziyordu.

Derken geçen hafta bir gümbürtüdür koptu. Yaylım ateşin dumanı dağılınca bir de baktık ki zavallı vak vak yerde debelenmekte. Kuyruğu titredi titreyecek..

İşin tuhafı, yaylım ateşin faili belli değil. Kimse iç barışı bu hale getirenin kendisi olabileceğini kabule yanaşmıyor. Herkesin parmağı bir başkasına uzanmış, dilinde aynı terâne:

— O ne dedi, duymadınız mı? O ne yaptı, görmediniz mi? Ben alınmayayım da kim alınsın!

Nasıl çıkacağız bu işin içinden? Nasıl bulacağız bizim ördeği alaşağı eden hain avcının kimliğini?

Durum hafiye romanlarındakine benzediğine göre, biz de detektif tekniğinden yararlanalım. Biliyorsunuz, faili kestirilemeyen bir suçla karşılaşıldığı zaman zehir hafiyeler herşeyden önce şunu düşünürler:

— Bu suçun işlenmesi kime yarayabilir?

Evet, düşünelim hep birlikte: Mart ayındanberi iyi kötü ayakta tutulabilen iç barışı şu ara yere sermek kimin işine gelmiş olabilir? Başka bir deyişle, son haftalarda ortaya hangi yeni durum çıktı ki hain avcının biri yaylım ateş açmayı kendi bakımından gerekli gördü?

Son haftaların başlıca özelliği ve önemli gelişmesi reform tasarılarının (özellikle toprak reformunun) kapıya dayanmış olması.

Şimdi bakının bakalım, bu özellik kimi telâşlandırmış görünüyor?

Uzun boylu aramağa hacet yok. İşte bir ses avaz avaz yükselmekte:

— Felsefemize aykırı şeyleri desteklememizi bizden isteyemezsiniz! Mülkiyet hakkı zedelenmemeli! Tapu delinmemeli!

Ses AP Genel Başkanınındır.

Açıkça ifade buyuruyorlar: Toprak reformu tasarısı felsefelerine aykırıdır, uygulanırsa mülkiyet hakkını zedelenmiş sayacaklardır.

Ne biçim bir düşünce sistemidir bu «felsefe?» Neye, kime dayanır? Eflâtun'a mı, Sokrat'a mı, Kant'a mı, Bergson'a mı? Temeli metafizik midir, matematik mi?

AP Genel Başkanı bunların cevabını da bulmamıza yarayacak ipucunu rahatça veriyor kendi ağzıyla:

Felsefelerin temeli tapudur.

Üstelik saman kâğıdına yazılmış gibi pek nazik, pek nârin, pek nazlı bir tapudur bu. Eğer hiç çalışamayan yahut verimsiz çalışan milyonlarca topraksız Türk köylüsüne geçim ve üretim imkânı yaratacak tarzda mülkiyet sınırlamasına gidilirse deliniverecektir mübarek!

Hazretlerin iktidar yıllarında bütçeler delinebilir, Türk parası delinebilir, hattâ insanların postları delinebilir. Fazla önemi yoktur. Elverir ki tapu delinmesin!

Bizim İç Barış adındaki şaşkın ördeği geçen hafta kimin ve niçin deldiği de belli galiba, değil mi?

(Milliyet, 12.10.1971)

Demir Anadol: İstanbul

Picasso: Desen

Cihad BABAN

SÖMÜRÜ HAKKINDA

Bir dostunuzun cenazesiyle mezara kadar gittiğinizde etrafınızda dolaşıp para isteyen çocuklar, gazetelerde ölüm ilânlarını, mevlidleri takip ederek, mezarlıklara veya camilere koşan hafız kılıklı bir-iki duanın ezbercisi vatandaşlar, oralara insanların üzüntüsünü sömürmek için gelmezler mi? Maruf bir şahsın cenazesini dolduran çiçeklerle, çiçekçi; o ölüm dolayısiyle isimlerini çelenklerde göstermek isteyenlerin hatırnazlığını sömürmüş olmaz mı?

Sol yumruğunuzu havaya kaldırıp: «Sömürü düzenine son vereceğiz!» diye gırtlağınızı paralayıp bağırırken, siz de sömürülen vatandaşın ruhundaki isyanı sömürerek onun sırtına binmenin çaresini aramıyor musunuz? Hem siz sol yumruğu havadaki insan; sizi de sömürmüyorlar mı? Sosyalist dediğiniz devletler, silâh fabrikalarını kimin alın teriyle, kimin için yapıyorlar?.. Uzay rekabeti yolunda sarfettikleri parayı bütçelerinin hangi faslından alıyorlar, eğer toplum namına kendi imal edip satışa çıkardıkları tüketim eşyaları üzerine (artık değer) leri eklemeseler o uçaklar, o toplar, o tanklar yapılabilir, o uzaylarda egemenlik kurmak için sarfedilen paralar toplanabilir mi? Ama o (artık değer)leri Marksizmin hırsızlıktır dediği şeyleri onlar da alırken,

— Evet diyorlar, bizler sizleri sömürüyoruz ama, bu paralar bizim değil toplumun oluyor.

— Toplumun oluyorsa bana ne? Ben yine sömürülmüş olmuyor muyum?

— Ama bundan, senden sonra gelen kuşak istifade edecek.

— Edecek mi? Etmeyecek mi? Bilmiyorum ama; bu

sistemle gelecek kuşak da yine sömürülecek. Ondan sonraki de... ondan sonraki de.. değişen sömürü düzeni değil, sömüren yer..

— Biz insanın insanı sömürmesine düşmanız!.

— Hep öyleyiz, ama bu sömürünün dünyadan kalkmasına yol açmıyor ki. Eğer sen komünist insan, Afrikalı zenciden daha verimli bir toprak üzerinde yaşıyor, o toprağı yani tabiatı kendi toplumun için sömürüyorsan, aynı zamanda bu dünyanın bir insanı olan zencinin de hakkını yemiş, yani onun dünyadaki haklarını kendi lehine kullanmış, onu sömürmüş olmaz mısın? Münbit Balkan topraklarında yerleşmiş veya Çernezyum denilen bereketli arazinin üzerinde yaşamış olman sana doğayı ona hiç bir şey vermeden böylesine sömürme hakkı verir mi? O toprakları kapitalist bir düzenin fatihliği yoluyla ele geçirmedin mi? Şimdi o hakları, o fetih nedeniyle kullanmıyor musun?

Sömürmek!.. Şu çiftliklerde endüstri haline getirilmiş tavukların halini düşünüyorum. Latin Amerika'daki Fezandalarda domuzların nasıl bıçağa gönderildikleri gözümün önüne geliyor, onlara bir sorsanız, kafeslerde müzikle şişmanlatılmağa razı mıdırlar?

Efendim, kimin gücü kime yetiyorsa, o onu sömürüyor. Afrikada katoliklerin hâkim olduğu yerlerde bir erkek, altı kadın birden alıyor.. Evet katolikliğin hâkim olduğu, yani bir tek kadından fazlasının alınmasının dince yasak olduğu yerlerde, Hazreti İsaya rağmen bu iş var. Çünkü ortada kalan kadın, aciz ve zayıf mahlûk, erkek nezdinde tutunacak dal arıyor, tıpkı cahiliyet devrinde Arabistan yarım adasında olduğu gibi..

*

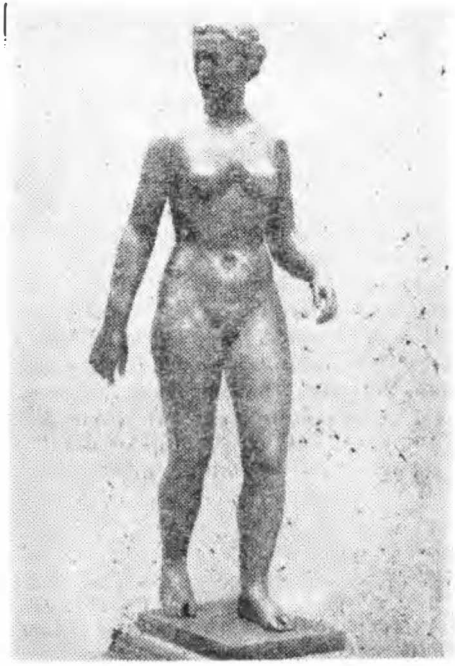
Sömürü düzenini hiç değilse insanlar arasında önlemenin tek çaresi sömürülen insanı, kültür, meslek, kafa yoluyla kendisini sömürtmeyecek hale getirmektir. O insanın kendi hayatı üzerinde, ekonomik yoldan kendisinin tasarruf olanağına sahip olmasıdır.

Bu olmadıkça, şoför muavinini, ev sahibi kiracıyı, lo-

kantacı tavuğu, kuzuyu, büyük devlet küçük devleti, idare edenler onlara nimet dağıttıkları için idare edilenleri.. Komünist rejim gelecek nesil için bugünkü kuşağı, Rusya Brejnef doktirini ile Çekoslovakyayı.. Yani gücü gücü yeteni sümürür.

Sömürüye karşı çıkan politikacılara gelince, onlar da vatandaşın acısını sömürerek; makama, maaşa, hükmetme olanağına kavuşmak isterler.. Herkes bir şeyi sömürmek için bir dümendir tutturmuş gidiyor vesselâm..

(Cumhuriyet, 16.10.1971)

Paul Kornet: Yürüyen kız

Refik **ERDURAN**

YÜZSÜZ ZÜHTÜ KOKTEYLİ

Majeste İngiliz Kraliçesine hoşgeldiniz diyen basın koromuza katılır, onu ve onun gibi önemli yabancı konukları ülkemizden eksik etmemesini Cenabı Haktan niyaz eyleriz.

Eğer bugün ülkemizde huzur meltemleri esiyor, barış gülleri açıyorsa bu pembeliği önemli ziyaretlere borçluyuz. O sayede toplumumuz sosyo-teknik bir büyük marifet gösterdi:

Başka ülkelerde yiyeceklerin dondurulması, eğlence için göllerin dondurulması, hattâ ileride diriltilip iyileştirilmek üzere hastaların dondurulması gibi teknolojik başarılar bizimkinin yanında sönük kalır. Biz koskoca bir buhranı dondurduk!

Buhranı eriyince ortalığa ne türlü sıvılar yayılacağını araştırmak bizim bugünkü yetkimizi, bu yazının çerçevesini ve de midemizin dayanıklılık sınırını aştığından o konuyu erteliyoruz şimdilik.

Aslında biz bu yazıyı Majeste Kraliçe ile de hiç ilgisi bulunmayan bir konuya, Altan Erbulak ile Metin Serezli'nin Kocamustafapaşa'da yeni açtıkları Çevre Tiyatrosunun «Yüzsüz Zühtü» adlı oyununa ayıracaktık.

Kocamustafapaşa deyince İstanbullular sakın sapa ve uzak bir yerde sanmasınlar tiyatroyu. Bir kere, Altan'ın dediği gibi, Kocamustafapaşa'ya çok yakın, Şişli'de oturanlar için de hiç sapa değil. Uçakla Avrupaya giderken saptıkları yol daha surlardan çıkmadan Kan Merkezi'nin önünden geçer ya? Oradan sola sapsınlar, yeter.

Oyun, bildiğimiz piyeslere benzemiyor. Kimi orta, kimi çok başarılı skeçlerden kurulu bir kokteyl. Görürseniz

bol bol güler, eğlenir, bugünlerde pek işlenmeyen bazı gerçekleri de duyar, bütünüyle beğenirsiniz.

Bu gerçek bölge tiyatrosunu kimseden yardım görmeden yaratan Zengin kardeşler de çoğu zenginimize benzemiyor. «Acaba malımız torunlarımıza kalacak mı?» diye sinir krizleri geçirmiyor, oyunun sözlerini röntgenle elemiyor, çevrelerindeki aydınlara ve sanatçılara filit sıkmağa kalkmıyorlar. Acaip kişiler yani. Çevre Tiyatrosu olayı da ilgi çekici bir olay.

Yazıyı buna ayıracaktık ama, şu sıra Türkiye'de o kadar çok ve hızlı şey oluyor ki, bir günün sütununa sığmıyor hepsi. İncelenmesi gereken olaylar, tutumlar ve sözler birbirini kovalamakta.

Gün deyince hatırladık. Sayın Demirel yine irşad buyurmuş hepimizi

— Her gün rejim münakaşası yapılmaz, demiş.

Doğrudur. Rejim münakaşaları her gün yapılmamalı, bizce yalnız salı günleri yapılmalıdır. Bir de can sıkacak reform meform lâflarının Meclis Komisyonlarında fazlaca konuşulduğu günler...

Öyle zamanlarda rejim münakaşası öfke fırtınaları haline getirilmeli, mülkiyetin temeli tehlikede gösterilmeli, hırs alevleri körüklenmeli, konu içinden çıkılmaz duruma sokulmalı, gelecek için sıra sıra korkulu ihtimaller sıralanmalıdır ki tapular incinmesin.

Bereket versin bu isteğin paralelinde bulandırma, acındırma, korkutma hünerleri gösteren politika ustalarının bini bir paradır.

İşte Türkiye'de bugüne kadar toprak düzenlenmesini önleme çabalarının bir numaralı kahramanlarından Cavit Oral'ın görüşü:

— Benim toprağım 1300 dönümden ibarettir... Sosyalist zihniyette olanlar işleye işleye o hale getirdiler ki, insan oturduğumuz sandalyeyi ne zaman alacaklar endişesine kapılıyor.. Bu tasarı bu haliyle çıkacak olursa bu memlekette kısa zamanda bugün olduğundan daha çok kavgalar, nizalar ve katil hâdiseleriyle karşı karşıya kalırız!

Eh, deli değiliz ya; kim ister bugünkünden çok kavga, niza ve katil hâdiseleri? Vazgeçelim şu meret tasarıdan gitsin! Hele (yakınlara usturuplu devirler yapılma-

mışsa) toprağı bin şu kadar dönümden «ibaret» arazi sahipleri gibi kişilerin altlarından bir de oturak reformuyla sandalye alınması ihtimali kimin gözünü yaşartmaz?

Koskoca Profesör Yalçın da sosyalistlerin psikolojik baskısından acı acı yakınarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu dertten kurtarılmasını istiyor. Ne ezilmez, ufalanmaz, kazınmaz belâymış bu sosyalistler yahu!

Demokratik Partili Kadri Eroğan'ın çıkışında ise tıo laylı bir korkutmacanın kükreyişi var:

— Bu tasarı maazallah geldiği gibi çıkarsa, hukuk sistemini altüst eder... Ben Karaosmanoğlu'nda, sıkıyönetim mahkemelerindeki sanıkların küstahlığını gördüm..

İlle ve lâkin Amerika Cumhurbaşkanı Yardımcısı Agnew de reform tasarılarımızı desteklediğini, yani bu konuda Karaosmanoğlu'nun yanında bulunduğunu söylüyor Gelin de çıkın işin içinden!

Gerçek durum nedir?

Gerçek duruma her zamanki gibi en göz açıcı ışığı Paşamızın birkaç cümlesi tutuyor. Herhalde donup dondurma modasından ilham alarak gitmiş olduğu bir buz revüsünün galasında bakin ne demiş Karaosmanoğlu'na:

— Orada yalnız kalmış görünüyorsun. Uğraştığın dâvâ hepimizin, milletin dâvâsı. Bu toprak reformu çıkarılacak!

Günümüzün karışıklıkları, çelişkileri, çıkmazları şu üç cümlenin içinde apaçık görülüyor.

Eğer dâvâ hepimizin ve milletin dâvâsı ise, Karaosmanoğlu orada niçin yapayalnızdır?

Ve yapayalnız ise, reform nasıl çıkarılacaktır?

Nasıl mı çıkarılacak? Söyleyelim:

Yüzsüz Zühtü'lerin elinden kurtarılması için verilecek tâvizlerden sonra ne biçime girerse, o biçimde!

Toprağı kullanacak kişilerin kendi sesleriyle istemeleri sağlanamadıkça başka türlüsü olamaz zaten.

(Milliyet, 19.10.1971)

Abdi İPEKÇİ

VATAN KURTARAN ARSLANLAR!

Dünkü gazetelerde yayınlanan bir haber, yurdumuzda ötedenberi varolup 12 marttan sonra gittikçe etkili bir hale gelen adam lekeleme ve harcama metodlarının sonuçlarını yansıtmıştır.

Necat Erder, Milli Eğitim Bakanlığında kurulan reform komisyonlarından birinde danışman olarak görev almıştı. Bu, Türkiye'deki Mac Carthy'cileri harekete geçiren bir olay oldu. Açılan yoğun bir kampanyada Erder'in aşırı bir solcu olduğu, Milli Eğitim sistemimizin onun aracılığı ile komünistleştirileceği ileri sürüldü. Bu iddiayı ortaya atanlar ne hazırlanan raporun muhtevasını incelemek lüzumunu duymuşlardı, ne de bu raporun istişari niteliğini dikkate almışlardı. İnsanları önyargılarla lekeleyip harcamak alışkanlığında olanlar için bunların önemi yoktu. Ve sonunda Erder de harcandı, tasını tarağını toplayıp yurt dışına çıkmak zorunda bırakıldı.

Mac Carthy'ciler bir zafer daha kazandılar. Ama aslında bunun ne utanç verici bir sonuç olduğu Erder'in yeni görevi ile ortadadır: Bizim aşırı solcu sayıp Eğitim plânlamamızda danışman olarak dahi görev almasına tahammül edemediğimiz Erder, şimdi Dünya Bankasının Eğitim plânlamasını hazırlayacaktır. Hem de Türkiye'de aldığı maaşın 10 katını alarak. Şu hususu da bilmekte fayda var: Erder bu teklifi daha önce almış, fakat kendi yurdunda kendi ulusu için çalışmayı tercih etmişti...

Erder aslında sembolik bir örnektir. Adam lekeleyip harcamaya bayılan Mac Carthy'cilerimiz sayesinde nice beyinlerimiz sessiz sedasız göçe mahkûm ediliyor Ve ne gariptir ki bütün bunlardan sonra da o Mac Carthy'ciler hiç sıkılmadan «Vatan kurtaran aslan» pozuna bürünüveriyorlar.

Milliyet, 5.11.1971)

Altan ÖYMEN

YÖNETİCİLERE DÜŞEN...

Türkiye'deki yönetime reformculuk hâkim olursa, o yönetimi, bütün ileriye dönük insanların desteklemesi gerekir.

İki günden beri bunu anlatmaya çalışıyoruz.

Ama buna ekleyecek bir şey var:

Yöneticilerin de, bu desteklemeyi kolaylaştırıcı adımlar atması gerekir.

Hiçbir «Hata kimde?» tartışması yapmadan ve duygulara kapılmadan, şu gerçeği tesbit etmek lâzım.

Türkiye, 12 Mart'tan sonraki şartlara girerken, büyük sarsıntılar geçirmiştir. Bu sarsıntılı zemin üzerinde alınan tedbirlerden bir kısmı, yanlış hedeflere isabet etmiştir. Bir kısmı da hedefinde gereğinden çok daha büyük tahribat yapmış, zaman zaman, göz yaşartıcı bomba patlaması gereken yerde kobalt bombaları patlamıştır.

Muharebenin bir deprem zemininde ve devresinde cereyan ettiği düşünülürse, bu çeşit hedef ve tedbir şaşmalarını anlayışla karşılamak mümkündür.

Ama deprem geçip de normal bir zemine kavuşulunca, soğukkanlılıkla geriye bırakıp, bu hedef ve tedbir şaşmalarını görmek de mümkündür. Ve onların yaptığı tahribatı tamir yolunda belirli adımlar atmak..

Bunu yapmak, kimseye bir şey kaybettirmez. Demirel devri düzeninin vebâlini, mümkün olduğu kadar fazla omuza yükleyip. Demirel devrini ibra etmeye uğraşan bir menfaat kalabalığından başka...

Aksine çok kimseye çok şey kazandırır.

Bir kere vicdan rahatlığı kazandırır. Vicdan rahatlığı da pek önemsiz bir şey değildir. Düşünün: Ahmed'in hakettiği balyozu, yanlışlıkla Mehmed'in kafasına indirmiş-

siniz. Ya da kulağının çekilmesi gereken Mustafa'nın, acele ile kulağını kopartmışsınız... Bunun farkına vardıktan sonra, bunu tamir etmeye çalışmadan vicdanınızın rahat etmesine, geceleri rahat uyku uyuyabilmenize imkân var mıdır?

Sizin rahat uyumanız bir yana... Kafasına haksız yere balyoz inen o Mehmed, ya da kulağı çekilecekken kulağı koparılan o Mustafa ve o Mehmed'in, o Mustafa'nın anneleri, babaları, kardeşleri, eşleri, çocukları, yakınları, arkadaşları, size en azından sempatisiz gözlerle bakacaktır. Böyle bir tamir gayreti, o sempatisiz bakışları ortadan kaldırır. Ve hattâ onların yerine, karşınızda dostça gülümsemeler görebilirsiniz Çünkü o Mehmed'lerin, Mustafa'ların ve onların yakınlarının yapısı, toprak ve maden reformlarını baltalamak isteyenlerin değil, bu reformları getirenlerin dostu olmaya müsaittir. İnsanın bu potansiyeli karşısında tutmakta devam etmesi —Demirel'in son çıkışı için kullandığımız deyimi burada da kullanalım— insanın, tutunacağı dalı, tutunmasına en elverişli bir dalı, kendi baltasıyla kesmesine benzer.

Sadece onlar da değil... Mehmed'leri Mustafa'ları hiç tanımayanlar, ama onların başına gelenlerin yanlışlığına inananlar ve bu yüzden size şüphe ile bakanlar da vardır. Bu tamir adımlarıyla onların şüphesinden de uzak olursunuz. Ve dostluklarını kazanabilirsiniz. Çünkü onların dostlukları da, aslında, toprak ve maden reformlarını kösteklemeye uğraşanlara değil, size yönelmeye müsaittir.

Bu dostluklar, «Eksik olsunlar» diye kenara itilecek dostluklar değildir. Ve görünen köy kılavuz istemez sizin, çok yakın bir gelecekte böyle dostluklara ihtiyacınız olacaktır.

Bunları, olaylara, sizin açınızdan bakmaya çalışarak, samimi düşüncelerle söylüyoruz.

Ve başkalarına göre kısa sayılacak bir süre için de olsa gözaltında kalmanın tecrübesini geçirmiş bir insan olarak söylüyoruz:

Bu yolu açmakla isabet edersiniz...

(Akşam, 2.11.1971)

Amiral Sezai ORKUNT

DEMOKRASİ VE AHLÂK

«İnsanlar kendi istekleriyle, değil zorlanarak doğru olurlar. Haksızlık etmek fırsatını bulan herkes haksızlık eder. Doğruluksa, doğruya hiç bir kâr sağlamaz. Eğriliğin doğruluktan çok daha kârlı olduğuna inanmayan yoktur. Eğri adam, tam eğri adam olmak istiyorsa ustaca haksızlık eder, kendini ele vermez. Eğriliğin son kertesi, doğru olmadan doğru görünmektir.

Eğrinin ustasına tam eğrilik gerekir. O, büyük haksızlıklar yaparken, en büyük doğruluğun verdiği üne bürünebilmeli; bir yanlış yaparsa gücü düzeltmeğe yetmeli; işlediği haksızlıklardan biri dışarı sızarsa duyanları kandıracak kadar güzel söz söylemesini bilmeli; zor kullanmak gerekirse yüreğine, gücüne, edindiği dostlara ve paraya güvenerek zoru kullanabilmelidir.»

Eflâtunun (Devlet) adlı kitabından iktibas ettiğimiz yukarıdaki satırlar eğri adamın anatomisini yapmakta, bugün için de doğru olan bir gerçeği yansıtmaktadır.

Artık kurtulmalı

Zannediyorum, siyasî hayatımıza musallat olan eğri adam tiplerinden toplumun artık kurtulması gereklidir.

Devlet işlerini yürüten, siyaseti yapan insandır. Siyaset, ona tâlip olan kişilerin vekar ve haysiyetleri, olgunlukları, tecrübeleri, görgü ve bilgileri, millî menfaat bakımından akılcı ve gerçekçi davranışları. yönetimde âdil ve itimat telkin etmeleriyle orantılıdır. Bunların muhassalası zenginse siyaset milletin yüzünü güldürür, değilse ve kişisel ihtiraslara dizgin vurulamıyorsa milleti endiseden endişeye sürükler. Bizim sıkıntımızda burada, gerçek

siyaset adamlarını bulacak mekanizmayı henüz meydana getirmememizdedir. Bu itibarla, siyasi hayatımızı iyi bilen, olayları yakından takip eden, ciddi düşünen kimselerin yarınlarımız hakkında vardıkları müşterek kanaat, bu yarınların nasıl olacağına rahat ve emin bir cevap bulamamakta toplanmaktadır. Elbette ki bu endişeyi duyabilmek için kuvvetli belirtilerin olması lâzımdır. Bir makalenin içinde sıralanabilecek nedenler şunlardır:

1. Sayın Başbakan Nihat Erim'in, Adalet Partisi Genel Başkanı hakkındaki beyanları çok ağır bir ithamdır. Bir parti liderinin şahsi meselesini örtbas etmek amacıyla ulusal bir buhran yaratması çağdaş siyasi tarihte ve özellikle çok partili bir rejimde pek az rastlanan ve üzerinde acı acı düşünülecek bir olaydır.

Yıllardır Parlamento da aynı meseleleri çözümlemek imkânını bulamamış, üstüne sürülen lekeyi silememiştir. Adalet Partisi lideri, kendisini temize çıkaracak tahkikatı kendisi istemeli ve onu kolaylaştırmak üzere de istifa ederek bu yüz kızartıcı iddiadan hem şahsını, hem de siyasi hayatımızı kurtarmalıdır. Bu yapılamazsa Türkiyede çok partili rejimin devamını ve faziletini savunmak kolay olmayacaktır.

Ancak

2. Siyasi coğrafyaya dikkat edilecek olursa, Balkanlardan itibaren Orta ve Uzak Doğu bölgelerinde bizim de bulunduğumuz kuşak üzerindeki ve gerilerindeki hemen hemen bütün ülkelerde askeri yönetimler veya benzeri rejimler işbaşındadır. Bunlar tesadüfi değildir veyahut askerlerin iktidar hırslarından ileri gelmemiştir. Hepsinin iç şartlarından doğan ayrı nedenleri vardır.

Ordu, devlet adamının kişiliğinde ve yönetiminde saygıya değer yüksek ve üstün vasıfla, dirayet ve kabiliyet görmek ister. Ordu, bütün mensuplarıyla kışlalarında dünyadan habersiz yaşayan robotlardan mürekkep bir kalabalık değildir. Ordunun fiilen siyasete katılmaması lâzımdır. Onun da istediği budur. Ancak, bu siyaseti bilmemek, onu izlememek, tehlikeli zamanlarda müdahale etmemek anlamına gelmez. Askere oy hakkı verildi mi partiler yelpazesinde istediği tercihi yapabilecek, yani si-

yaseti öğrenecek demektir. Bu kişisel haktır. Bir de toplu hak vardır. Ordunun sevk ve idare kademesi, devleti korumak ve kollamak görevlerini en iyi bir şekilde değerlendirmek ve yapabilmek için ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla birlikte iç ve dış siyaseti, siyasi etkenleri, özellikle siyaseti yapan kişileri ve kişiliklerini yakından bilmek ve takip etmek zorundadır. Zira, iç politika zaafının, yurt savunmasında da zafiyeti artıracağını, coğrafi çevrede saygı kaybına müncer olacağını ve dış fırsatçılara siyasî manevra imkânını vereceğini iyi bilir.

Ordu, istemediği bir harekete, müdahaleye tevessül etmeden evvel büyük hatalar karşısında siyaset adamlarını uyarır. Milletin oyu ile iktidar olmak devlet yönetiminde zararlı ve hatalı eylemleri mübah göstermez ve ordular hiç bir ülkede kötü devlet adamlarının arkasında saf bağlamaz.

Kötü devlet adamı, askeri de rahatsız eder.

«Bir cemiyette en muzir adam, lâyik olmadığı halde selâhiyeti ele geçirendir.» sözüyle sayın İnönü bir gerçeği veciz şekilde dile getirmiştir.

Asker, lâyik olmadıkları halde idare selâhiyetini ele geçirenlere ilânihaye tahammül edemez. Parlâmento veya seçim yoluyla da bu değişiklik olmazsa müdahale mecburiyetinde kalır. 27.Mayıs.1960 devrimi de, 12 Mart muhtırası da böyledir.

3. Türk toplumu, coğrafi mevkii itibarıyla birbirine zıt ideolojide siyasî ve iktisadi rejimleri haiz çok güçlü iki baskı arasındadır ve bunların kesif propaganda alanı içindedir. Türkiyenin bu durumda yapması lâzımgelen şey, siyasi istikrarı ve iktisadi bağımsızlığı sağlayarak her iki yönden gelen bu baskıları geri itecek ve yerlerinde tutabilecek millî güç basıncını yaratmaktır. Türkiyeyi yöneten ve yönetecek olan devlet adamlarının her şeyden evvel dikkat etmeleri gereken bir husus da budur ve bu denge çok çabuk bozulur. Dış güçler, iç zaafları hiç bir zaman affetmez ve derhal istismar eder. Onun için de herkesin yaparım gibi gördüğü bu idare sanatını gerçekte pek az devlet adamı başarabilir.

Son beş yıl içinde bu dengenin nasıl bozulduğuna da herkes şahit olmuştur. Yaratılan bir ortamda iktidarlar

anarşiye mâni olamazsa ve onu zamanında durduracak tedbirleri alamazsa Ordu, tabiatıyla devletin tahribine müsaade etmez ve müdahale mecburiyetini duyar. Bu itibarla dış güçler dengesi, ciddi ve basiretli devlet adamına ihtiyaç gösterir.

4. Çok partili demokrasılerde partilerin ayrı programları olması, siyasi ve iktisadi meselelere ayrı açılardan bakmaları ve bunları halka benimsetmek için propaganda yapmaları sistemden gelen doğal bir haktır. Ancak, partiler bu haklarını çok hassas bir bölgede bulunan Türkiyede iyi kullanamamışlar, yasak olması lâzımgelen birtakım faktörleri de alabildiğine kötüye kullanmışlardır. Siyasi ise, bundan kendini sorumlu tutmamış, her zaman, kendisini savunacak yalan kelimeleri bulabilmiştir.

12 Mart muhtırasından 8 ay sonra bile hatalardan dönüldüğüne ve dönüleceğine dair ümit verici bir ışık ortada yoktur.

Sonuç

Siyasi hayatımıza eğri adamlar hâkimiyet kurar ve bu yönde tekrar tekrar yeni tecrübelere girişilirse; çevredeki siyasi coğrafyada olanlardan yeteri kadar ders alınamazsa; dış güçlerin baskıları, olmaları lâzım gelen yerlerinde tutulamazsa; sosyal bünyemiz için tabu olması gereken faktörler küçük politikayla ve devamlı iktidara gelebilme aracı olarak kötüye kullanılmaya devam edilirse, Türkiyenin gelecekteki yönetim tarzının ne olacağını şimdiden kestirmek güçtür.

(Cumhuriyet, 4.11.1971)

YILIN OLAYLARI

Hazırlayan: SAMİ N. ÖZERDİM

Gromaire: Çift

TÜRKİYE'DE YILIN OLAYLARI

A. KASIM ARALIK 1970

KASIM:

1. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu açıldı. Başkan seçimleri için turlara başlandı.
3. İzmir'de Aliağa Rafinerisinde bir süredir patlak veren anlaşmazlık çözümlendi.
6. Bir Amerikan uçağı ile ve Amerikalı subaylarla birlikte Rus sınırını geçen ve bir süre Leninakan'da alıkonan Albay Cevat Denli'nin serbest bırakılacağı açıklandı.
9. 21 ekim 1970'den beri Leninakan'da alıkonan Albay Cevat Denli ve Amerikalı subaylar Türkiye'ye teslim edildi.
12. Kolera dolayısıyla kapatılmış olan Bulgar sınırı açıldı. (Tam açılma bir süre sonra gerçekleşecektir. Yunan sınırı da bir süre sonra açılmıştır. Sınırların kapatılışı Türkiye'ye büyük zararlar vermiştir.)

10-11. Şoförler bütün yurtta boykota giriştiler. Boykot, Atatürk'ü anma gününe rasladı.

12. Yeni iş kanunu Anayasa Mahkemesinde usul yönünden iptal edildi.
    * Adana'da Bossa fabrikasını işgal eden işçilerle polis arasında çatışmalar oldu. Yaralananlar var

13. Bir süre önce iki Rus öğrencisinin Sinop'a kaçırdığı uçak geri verildi. Öğrenciler Türkiye'ye sığındılar.
    * Meclis Başkanlığından istifa etmiş olan Ferruh Bozbeyli, Adalet Partisi'nden de ayrıldı. (Bir süre sonra 26'lara katıldığını açıkladı.)

14 Ankara'da suya yüzde 77-177 arasında zam yapıldı.

15. Aylarca önce, devletin güvenliğini bozdukları iddia edilerek tutuklanan —biri emekli— iki albay serbest bırakıldılar.
    * Türkiye'deki bütün eğitim enstitüleri dört günlük boykota girdiler.
17. İstanbul üniversitesinde sağcı-solcu öğrenciler çatıştılar. İki kişi yaralandı. Üniversite kapatıldı.
    Ankara'da sinema fiyatlarına zam yapıldı.
19. Altmışı aşan turlardan sonra, çeşitli adayların katıldığı, fakat sonuç alamadığı C. Senatosu başkanlığına Emekli General Tekin Arıburun seçildi.
    * Ankara'da üniversiteye giremeyen öğrenciler Rektörlüğü bir süre işgal etti.
    Cam fiyatlarına zam yapıldığı açıklandı.
21. Türkiye'ye uçak kaçırmış olan Litvanyalı baba-oğul mahkemece siyasal suçlu sayıldı.
    * Aylarca önce Türk vatandaşlığından çıkarılmış olan —Almanya'da okuyan öğrenci— Hakkı Keskin yeniden vatandaşlığa alındı.
22. Bir süredir olaylara sahne olan Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'nun duvarı altında bulunan öğrenci Dursun Önkuzu öldü.
23. Ortak Pazar'a geçişimizle ilgili belgeler Brüksel'de imzalandı. (Memleketimizde tepkiler görüldü.)
24. Gümrük vergilerine yapılan zam Resmi Gazetede yayınlandı.
    * Polisin baskın yaptığı Türkocağı binası hazineye devredildi.
25. Dursun Önkuzu'nun cenaze töreninde olaylar çıktı.
    * Kimya Fakültesi Dekanı'nın 10 Kasım günü, öğrencilerin astığı Atatürk resmini —Atatürk'ü proleterce gösterdiği gerekçesiyle— indirmesine karşı öğrenciler boykota girdi. Öğretim üyeleri sendikası da tepkiler gösterdi. (Olaylar sürmüş, gericiler, sonra öğrenciler Fakülte'yi basmışlardır.)
    * Olaylar dolayısıyla Robert Kolej kapatıldı.
26. Otuzu aşkın turlardan sonra, çeşitli adayların girip çekildiği Millet Meclisi Başkanlığına Sabit Osman Avcı seçildi.

27. Ankara üniversiteleri dört günlük boykota girdi.
Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu önündeki çatışmada bir öğrenci bıçaklandı.
İstanbul Kültür Sarayı yandı.

ARALIK:

3. Yeni Gediz'deki konutlar halka törenle dağıtıldı.
5. Bütün yurtta kar yağışları ve sel baskınları oldu.
* Çapa Yüksek Öğretmen Okulundaki öğrenci çatışmasında iki yaralı var. Ankara'da İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde çatışmalar.
7. Ankara'da memurların çalışma saatleri yarım saat artırıldı.
* Millet Partisi, GP. ve YTP ile birleşmekten vazgeçti.
* Ankara'da İTİA ve Yüksek Öğretmen Okulu'nda silâhlı çatışmalar oldu.
Ankara'da yabancı şirketlere ait mağazalara patlayıcı maddeler atıldı.
8. Hacettepe Üniversitesi'nde olaylar çıktı, öğrencilerle sivil polisler yaralandı.
* İstanbul'da öğrenciler yabancı şirketlere patlayıcı madde attılar.
10. Çapa'daki çatışmada yaralanan İstanbul Fen Fakültesi öğrencilerinde Hüseyin Aslantaş öldü.
* İstanbul Üniversitesi'nin bir kısım fakülteleri tatil edildi.
11. Persen'in başvurması üzerine, Danıştay memur maaşlarının yüzde yetmişinin verilmesi kararını durdurdu.
12. Ülkü Ocakları Ankara'da yürüyüş yaptı.
13. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un Cumhurbaşkanına verdiği muhtıra sorunu gazetelerde.
14. Mecliste Ortak Pazar aleyhinde gensoru açılması önerisi reddedildi.
15. İşletme Vergisi uygulanmaya başladı.
* Anayasa Mahkemesi Başkanlığına verilen kararların çoğuna muhalif kalmasıyla bilinen Hakkı Ketenoğlu seçildi.

CHP'nin, Dil ve Tarih Kurumlarının parasını paylaşma istemesi üzerine açılan dâva CHP aleyhine sonuçlanmıştı. Yargıtay bu kararı onayladı.

16-17. Başbakan hakkında —kardeşleri dolayısıyla— gensoru açılması hakkındaki öneri 276 oya karşı 309 oyla reddedildi.

17. Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi açıldı.

18. 26'lar ve Bozbeyli tarafından Demokratik Parti kuruldu.
* Meclis Komisyonunda Bütçe görüşmeleri başladı.

19. Hac Millî Komitesi bu yıl haccı yasakladı. (Turist olarak gidenler oldu. Otobüs şirketleri baskı yapıyor.)

20. Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu silâhsızlanma kampanyası açtı. (Dev-Genç kabul etmiyor).

21. Birinci Memur Kurultayı başladı.

22. Hazır ilâçlara yüzde 40'ı aşan bir zam yapıldı.

23. Ferruh Bozbeyli Demokratik Parti'ye başkan seçildi.
* Fen Fakültesi'ne yapılan saldırılara biri daha eklendi.
İstanbul Edebiyat Fakültesi kapatıldı.

24. Ankara'da Fen Fakültesi önünde saldırıya uğrayan öğrencilerden Nail Karaçam öldü. (Ankara Eğitim Fakültesi'nden). Üç öğrenci yakalandı.

26. Ankara Üniversitesi Senatosu, can güvenliği sağlanmazsa Üniversitenin süresiz kapatılacağını bildirdi.
* İTİA kapatıldı.

27. Gazetelerde: Danıştay, Türkiye'ye uçak kaçıran babaoğul iki Rusun siyasî suçlu olduğunu onayladı. (Sonradan Başsavcı itiraz etti).

28. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri süresiz boykota girdiler.
* Cemal Gürsel alanında olaylar çıktı.
İstanbul'da öğrencilerin çıkardığı olaylar dolayısıyla altı fakülte kapatıldı.
Fen Fakültesi önünde yaralanan gençlerden Hukuk Fakültesi öğrencisi İlker Mansuroğlu öldü.

29. Ankara'da Türk-İş'te ve başka yerlerde patlamalar oldu.

Ankara'da Amerikan Elçiliği önünde nöbet tutan iki polis, bir arabadan açılan ateşle yaralandı.

30. Trabzon Üniversitesi'ndeki çatışmalarda bir ortaokul öğrencisi (Ümit Çavdar) jandarma kurşunu ile —kaza ile— öldü.

31. Türk-İş, patlama dolayısıyla bugün 9-11.00 arasında bütün işyerlerinde boykot uyguladı.

* İnönü yeni yıl mesajında gençlik olaylarına değindi.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, sağ ve sol tahriklerini kınadığını bildiren bir mesaj yayınladı.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, gece televizyonda, ertesi gün radyoda verilen yeni yıl mesajında öğrenci olayları dolayısıyla parti başkanları ve üniversite mensuplarıyla görüşmeyi kabul ettiğini bildirdi. (Böyle bir öneri yapılmıştı.)

B. OCAK EKİM 1971

OCAK:

2. İstanbul'daki Zeytinburnu gümrük anbarı yandı.
4. Hacca sadece uçakla gidileceği kararı çıktı. (Kaçak olarak yirmi beş bin kişinin gittiği sonradan gazetelerce açıklanmıştır.)
   * Teknik personelin işbaşında oturma direnişi.
   Gazetelerde: Deniz yollarında zam yapıldı.
5. Sunay'ın parti liderleriyle görüşmeleri başladı. İlk görüşme İsmet İnönü ile yapıldı.
   * Demirel, Adana'da Çukurova Üniversitesi'nin temelini attı.
6. Cevdet Sunay, Ferruh Bozbeyli ile görüştü.
   * Ankara ve İstanbul'da doktor ve sağlık personeli, intibaklar dolayısıyla boykota başladı. (İki gün sürdü.)
7. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Turhan Feyzioğlu ile görüştü.
8. Cumhurbaşkanı, son görüşmesini Süleyman Demirel ile yaptı. (Öteki partilerden muhtıra istendi.)

9. Ankara Üniversitesi'nde giriş ve sınav harçları kaldırıldı.
   * Birinci Üreticiler Kongresi İzmir'de toplandı.
10. Ankara'da İş Bankası'nın Emek Şubesi gündüzün soyuldu. (Bu soygunu Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yaptığı ileri sürülmüş, günlerce aramalar yapılmış; Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının bir evde tesadüfle karşılaşılmış, evi başka bir amaçla basan polis ve avukat bağlanmış, bağlayanlar kaçmış; aramalar sürmüş, olay günlerce yankılar yaratmıştır. Bu arada, orta Doğu Teknik Üniversitesi de aranmıştır.)
11. Radyo: Anayasa Mahkemesi, özel öğretim kurumları kanunundan birkaç maddeyi iptal ederek, bu kuruluşları kaldırmış oldu. (Uygulama: 9 Temmuz'da).
14. Radyo: Isparta'da Kuleönü köyünde gizli bir nurculuk okulu basıldı. (Halk, gizlilik deyimini yadırgamıştır).
   * Türk-İş'in Kızılcahamam'da yapılan yönetim kurulu toplantısında dört sendikacı, sosyal demokrat bir politika izlenerek bugünkü tutumdan ayrılma önerisinde bulundular. (Bu öneri kabul edilmemiştir).
16. Erdal İnönü'nün evi önünde geceyarısı bir patlama oldu.
   * Istanbul'da iki öğrenci yurduna, Konya'da Tös binasına patlayıcı madde konuldu.
18. Fethiye'de nurcular yakalandı.
19. Türk-İş, eski politikaya devam kararı aldı.
19. Gördes'in bir köyünde meydana çıkarılan Süleymancı okul kapatıldı.
   * Valiler toplantısına katıldıkları için Kırşehir valisi ile İçişleri Bakanlığı müsteşarı işlerinden alındı.
20. ODTÜ süresiz kapatıldı.
   * Prof. Muammer Aksoy'un evi önünde geceyarısı dinamit patladı.
21. Milli Eğitim Bakanı, rektörlerle üniversite tasarısını görüştü.
   * İstanbul Teknik Üniversitesi'nde patlayan saatli bombadan bir öğrenci yaralandı.
   Bakanlar Kurulu Hacca, karadan gidilmesini yasak-

ladı. (Kaçak gidenlerin sayısı yirmibeş bin kadar oranlanıyor).

22. Milli Güvenlik Kurulu Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplandı. (Yayınlanan bildiride, öğrenci olayları dolayısıyla hükümetin tedbir tasarıları onaylanmaktadır).
    * Prof. Mümtaz Soysal'ın kapısı önünde patlama.
23. Radyo: Çimento fiyatlarına zam yapıldı.
    * Milli Nizam Partisi'nin, gericilik gösterileriyle geçen Birinci Kongresi. Necmettin Erbakan Parti Genel Başkanı seçildi.

    Polis, izinsiz, Siyasal Bilgiler Öğrenci Yurdunu bastı. Öğrencilerle çatıştı. 307 öğrenci yakalanıp götürüldü. (Bunların önce 51'i alıkonulmuş, sonra sadece 10 tanesi tutuklanmıştır. Yurtta polis eliyle büyük tahribat yapılmış, öğrencilerin eşyaları parçalanmış, kirletilmiştir. Öğrenciler —kızlar dahil— büyük ölçüde dövülmüş, kızlara çirkin sözler söylenmiş, çirkin hareketler yapılmıştır).
24. Türk Yükseltme Cemiyeti ile Maltepe polis karakoluna patlayıcı madde atıldı.
    * Portatif televizyon, radyo ve pikaplardan gümrük vergisi alınacak! (Resmi Gazete'de yayınlandı).

    Siyasal Bilgiler Fakültesi genel kurulu, yurdun basılması olayı üzerine bir bildiri yayınladı.

    Prof. Tahsin Banguoğlu YTP. Genel başkanlığından istifa etti. (GP.ye katılmıştır).
27. Sümerbank mamullerine zam yapıldı.
28. Anayasa Mahkemesi, parlâmanterlerin maaşlarına — memurlar kanununa göre— zam yapılması işlemini iptal etti.

    Ankara'da Tıp Fakültesi'nde Dev-Genç'lilerle SDDF.na bağlı öğrenciler arasında çatışma oldu.

    Ankara'da Tıp Profesörü Uluhan Berk'in evine patlayıcı madde konuldu. (Birkaç gün önce toplum polisi merkezine de patlayıcı madde konulmuştu.)
29. PTT.de büyük ölçüde, yüzde yüze kadar zam. (Hükümet zammı durdurdu. Genel Müdür, zammın Bakanlar Kurulu kararıyla yapıldığını açıkladı).

Öğrenciler Tuslog binasına patlayıcı madde attılar.
Amasya TİP İl Başkanı öldürüldü.
Sıvas'ta felsefe öğretmeni Tuğru Sargın'ın evine dinamit atıldı.

30. İstanbul'da Hilton Oteli'nde, Ankara'da Prof. Rauf Nasuhoğlu (Fen Fakültesi'nden) evine patlayıcı maddeler kondu.
GP., öteki partilerden katılmalar üzerine adını Milli Güven Partisi olarak değiştirdi.

31. Ankara televizyonu bugünden başlayarak pazar günleri de yayın yapacak.
* Sakarya öğretmenler mitingine sopalılar saldırdı. Öğretmenleri yaraladılar, (Konya, Aydın, Acıpayam ve Denizli'de nur okulları bulundu. * Ayın son günlerinde Ankara'da üç öğrenci, kaçırdıkları otomobilde patlayıcı madde ve silâhlarla yakalandılar. Türk Hukuk Kurumu'nun yılın hukukçulaları başında Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ile Prof. Dr. Bahri Savcı var. Kara listenin başında ise İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu bulunuyor. (Cumhuriyet 30.1.1971)

ŞUBAT:

1. Gördes'in Çiçekli köyünde dün kaymakam ile jandarma komutanını dövenler tutuklandı. (Bu köyde Nur okulu basılmıştı).
2. Anayasa Mahkemesi, Partilerin devlet yardımı almalarını öngören kanunu iptal etti. (Bu karara İsmet İnönü de karşı çıkmıştır).
Ankara Fen Fakültesi'nde Doç. Dr. Burhan Cahit Ünal'ın odasına patlayıcı madde atıldı.
4. İnönü'nün Kurban Bayramı mesajı radyoda okundu.
5. Hükümet, yabancı petrol şirketlerinde işçilerin başlattığı grevi otuz gün erteledi.
* Radyoda Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın ve parti başkanlarının bayram mesajları okundu.
* Bütçe Kanunu, C. Senatosunda kabul edildi.
* Gazetelerde: Et-Balık Kurumu zam yaptı.

12. Ankara'da Ziraat Bankası'nın Küçükesat Şubesi soyul-

du. (Deniz Gezmiş ile arkadaşlarından kuşkulanılmaktadır).

* Son günlerde Ankara'da çeşitli yerlere atılan ve sık sık Amerikalıların ev ve arabalarını hedef tutan patlayıcı maddeler dolayısıyla A.B.D. Büyükelçisi Amerikalılar için mal ve can güvenliğinin sağlanmasını istedi.

Cumhurbaşkanı Sunay, Bursa'da TOFAŞ otomobil fabrikasını açtı.

14. İhraç edilmesi istenilen Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi'nden istifa etti.

* Kadınhan'da bir Nur okulu basıldı.

15. Balgat'taki Amerikalılara ait depoya giren bilinmez kişiler çavuş Finley'i kaçırdılar; 17 saat sonra serbest bıraktılar. (Bu olaydan sonra Amerika'dan özel polisler getirtilmiştir).

* İstanbul Edebiyat Fakültesi, çıkan öğrenci çatışmaları sonunda kapatıldı .(Ertesi gün, sağcıların baskınına uğrayan Fen Fakültesi de kapatılmıştır).

17. Ankara'da Cumhuriyet Lisesi duvarı dibine bırakılan bir bombanın patlaması üzerine iki öğrenci ağır yaralandı, birinin eli koptu.

18. İstanbul'da Üniversitenin bütün fakülteleri kapatıldı.

* Bir gün önce, personelin işgaline uğramış olan Hacettepe Üniversitesinde bugün öğrenciler işgale gitmişlerdir.

Erbaa'daki öğrenci hareketleri üzerine bugün çatışmalar oldu.

Meclis'te Diyanet İşleri bütçesi görüşülürken, A.P. adına konuşan İsmail Hakkı Şengüler'in Atatürk dönemini ve tevhid-i tedrisat ilkesini yeren konuşması üzerine, C.H.P.'li başkanvekili Mustafa Kemal Palaoğlu, Atatürk konusunda tarafsız kalamıyacağını belirterek başkanvekilliğinden istifa etti.

19. Hacettepe'de yöneticilerin isteği üzerine, yurtları boşaltmaya gelen polis ile direnen öğrenciler arasında çatışmalar oldu, dinamitler, silâhlar patladı; birtakım sivillerin kışkırttığı halk, öğrencilere saldırdı. Yüzlerce öğrenci yakalandı.

* Olayları protesto için Hacettepe'deki doktor asis-

tanlar yürüyüş yaptılar, Genelkurmay Başkanından asker gönderilmesini istediler, boykota başladılar.

Cebeci İş Bankası şubesine gece dinamit atıldı, bekçi yaralandı. Ertesi gün Odalar Birliği'ne de patlayıcı madde atılmış, Emniyet Sarayı'nın bodrumunda bomba bulunmuştur.

20. ODTÜ. öğrencileri, Hacettepe olaylarını protesto için Ankara Eskişehir yolunu iki saat süre ile kapattılar.

21. Radyo: Türkiye'ye hurma ithali yasaklandı. (Hacıların getirdiği hurmalar ise yakılmıştır).

Partiler, aralarında anlaşarak Anayasa'nın maaşları ile ilgili maddesini değiştirmeyi kabul ettiler. (Bir yandan da, partilere hazineden yardım yapılması konusunda değişiklik söz konusudur).

4 Şubat'ta greve başlayan ve grevi ertesi gün ertelenen, yabancı petrol şirketleri işçilerinin bağlı olduğu Petrol-İş ile şirketler arasında anlaşmaya varıldı.

22. PTT. teknisyenleri işi yavaşlatma direnişine başladılar.

* Ankara'da Niğde öğrenci yurdunda gece patlama oldu. (Patlamalar bundan sonra azalmış, yer yer dinamitler bulunmuş, İstanbul'da ve Ankara'da polislere arabalardan ateş edilmiştir.)

27. Danıştay, Almanya'daki öğrenci lideri Hakkı Keskin'in vatandaşlıktan çıkarılması konusundaki Bakanlar Kurulu kararını —bir süre önce ertelemişti— iptaletti.

* Hıdır Altınay adlı bir genç sendikacı, arkadaşından dinamit alırken yakalandı; götürüldüğü Emniyet Sarayı'nın onuncu katından kendini aşağıya attığı bildirildi).

29. Bütçe Millet Meclisi'nde 98'e karşı 230 oyla kabul edildi. (TRT. fikir ve sanat ödüllerini kazananlar bu ay içinde belli oldu. Kazananların listesi ilk olarak Devrim gazetesinin 3 mart 1971 günlü sayısında yayınlanmıştır).

* Bütçe Komisyonu'nda reddedilmiş olan, Meclis'e

cami yaptırma ödeneği Meclis'te bu ay içinde kabul edildi).

MART:

1. Karayollarında ağırlık kontrolları başladı. (Bazı benzin istasyonları bu uygulaına üzerine iki gün sürecek, fakat ilk günü akşamı sona eren (2 mart) bir satış boykotuna giriştiler).
2. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğrenci çatışmaları oldu; Fakülte üç gün kapatıldı.
3. Erzurum Üniversitesi yönetim kurulu, Üniversiteye meslek okullarını (bu arada İmam-Hatiplileri) bitirenlerin de alınmasına karar verdi.
   * Genelkurmay Başkanı Orgeneral Tağmaç, üçyüz kadar subayla toplantı yaptı.
   3/4 gecesi, Ankara'da, dört Amerikalı assubay kaçırıldı.
4. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu adı ile yayınlanan bir bildiride, Amerikalı subayların ve bundan önce kaçırılan çavuşun kendileri tarafından kaçırıldığı; Ankara ve İstanbul'da polislere ateş edenlerin kendileri olduğu; Amerikan kuruluşlarına saldırıları kendilerinin yaptığı bildirildi.
5. Bu sabaha karşı, assubayları kaçıranların —bunlardan yakalanan birinin ifadesiyle— ODTÜ'de saklandığı ileri sürülerek jandarma ve polis Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde arama yapmak istedi. Bunun üzerine öğrenci jandarma çatışması başladı. Erdal Şener öldü. Bir subay, iki er, öğrenciler yaralandı.
   * İstanbul'da Selâmiçeşme Akbank Şubesi soyuldu.
   * Kırıkhan'da, Ülkücü Gençler, geçen hafta camiye bomba atıldığını neden göstererek halkla birlikte olay çıkardı. Üç kişi öldü, yirmiüç kişi yaralandı. İslahiye'ye, Dev-Genç'lileri savunmak üzere gelen üç avukata halk saldırdı. Avukatlar yaralandı.
   Birkaç gün önce atılan dinamitle bir yangın başlangıcı geçiren Ankara'daki Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'nda bugünkü öğrenci çatışmalarında iki öğrenci yaralandı. Okul 26 kasımda kapanmış, 1 martta açılmıştı.

Ankara'da üç polis noktasına ateş edildi, dinamit atıldı.

5. CHP'den, Meclis Başkanvekilliğine Sivas milletvekili Ahmet Durakoğlu seçildi.
6. ODTÜ olaylarında yaralanan er Mevlût Meriç öldü.
8. Kaçırılan dört Amerikalı, kendilerini kaçıranların, saklandıkları Ayrancı'daki evi birden bırakıp gitmeleri üzerine serbest kaldılar.
   * ODTÜ olaylarında yaralanan kafeterya yamağı Aziz Yaltay öldü.
9. ODTÜ Mütevelli Heyeti, Akademik Konseyi feshetti. Rektör Prof. Erdal İnönü istifa etti.
10. ODTÜ öğretim üyeleri, Mütevelli Heyeti'nin kararlarını tanımadıklarını belirtti.
    * Radyo: Yargıtay Başsavcılığı, Milli Nizam Partisi'ni, kapatılmak üzere Anayasa Mahkemesi'ne verdi. Yüksek Komuta Konseyi toplandı.
11. Mütevelli Heyeti, Üniversite Konseyi'ni kurdu.
    * Prof. Dr. Muammer Aksoy, Amerikalıları kaçıranlar adına bir gencin kendisine müracaat ederek arabulucu olmasını önerdiğini açıkladı.
    Amerika Büyükelçisi, Amerikalı assubayları kaçıranlara seslenerek cinayet işlememeleri dolayısıyla, teşekkür etti. (İnönü de yanıt vermiştir).
    * Komutanlar yeniden toplandılar.
12. ODTÜ üyeleri Üniversiteye sokulmadı. (Valilik böyle bir emir vermediğini, Mütevelli Heyeti ise böyle bir dilekte bulunmadıklarını bildirmişlerdir).
    Başsavcılık, TİP'ten 23 kişi hakkında dâva açılmasını istedi.
    Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları imzasıyla, güçlü bir hükümet kurulmazsa Silâhlı Kuvvetlerin yönetimi kendi üzerine alacaklarını bildiren bir muhtıra Cumhurbaşkanı ile Senato ve Meclis Başkanlarına verildi. Muhtıra 13.30'da radyoda, ayrıca Mecliste okundu.
    Süleyman Demirel kabinesi 17.10'da istifa etti.
    Trabzon'da Cem Karaca'nın konserinde atılan patlayıcı madde 12 kişiyi yaraladı.
    İnegöl'de «Solcular camileri bombalayacaklar!»

söylentisi üzerine olaylar çıktı. Bir kısım yerler tahrip edildi.

* Yurtta bir süre şiddetli kışlar hüküm sürdü. (Konya'da donarak ölenler kırka yaklaştı.)

Istiklâl Marşı'nın T.B.M.M.'de kabulünün ellinci yılı dolayısıyla törenler yapıldı.

13. Cumhurbaşkanı Sunay kuvvet komutanlarıyla görüştü.
14. Cumhurbaşkanı Sunay, parti temsilcileriyle görüştü.

* İstanbul'da Dünya ve Akşam gazeteleri ve başka yerlerde patlamalar oldu.

15. Cumhurbaşkanı Sunay, son durum dolayısıyla yurttaşlara bir bildiri yayınladı.

* Erenköy Türk Ticaret Bankası şubesi soyuldu.

15-16. İnönü'nün son durum karşısında konuşmaları.

16. Deniz Gezmiş ile, çatışmada yaralanan Yusuf Aslan Gemerek'te yakalandılar. (Ankara'ya getirildiler).
17. Mütevelli Heyeti, ODTÜ. öğretim üyelerinden üçünün sözleşmelerini feshetti.

* Partiler, yeni hükümet konusundaki görüşlerini yazılı olarak Cumhurbaşkanına verdiler.

17 - 18. Siyasi partilerin son durum üzerine mektupları açıklandı.

17. Cumhurbaşkanı Sunay, hükümet için değinmelere başladı, (Ertesi gün değinmeler tamamlanmıştır).
18. Akşam gazetesi, bugünden başlayarak Türk-İş'in malı olarak yayınlanıyor.
19. Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakanlığa Prof. Dr. Nihat Erim'i —CHP'den istifa koşulu ile— atadı. Erim kabul ve partisinden istifa etti.
20. Erim değinmelere başladı. (Partiler tereddütte. Dernekler, kuruluşlar, Türk-İş Erim'i destekliyor).
21. C.H.P.'nin —İnönü'nün isteğiyle— Erim'i destekleme eğilimi üzerine Bülent Ecevit genel sekreterlikten istifa etti. Merkez Yönetim Kurulu üyeleri de istifalarını verdiler.
22. Bülent Ecevit'in bir gün önceki konuşması Cumhurbaşkanı ile Silâhlı Kuvvetlere hakaret sayılarak, aleyhinde kovuşturma açıldı. (Sonradan, Adalet Bakanı bunu durdurdu).

Partilerin hükümete katılıp katılmamaları konusu bir sonuca bağlandı. Meclis'te grupları bulunan partilerden yalnız Demokratik Parti, hükümete girmiyor.

23. Deniz Gezmiş'in arkadaşlarından Hüseyin İnan Kayseri'de Pınarbaşı'nda yakalandı.
    * C.H.P. Genel Sekreterliğine Şeref Bakşık seçildi.
24. Otomobil ve kamyon lâstiklerine zamlar yapan imalâtçıların zammı Sanayi Bakanlığınca durduruldu.
25. İstanbul Üniversitesi yakınında silâhla çatışan öğrencilerin kurşunu ile bir simitçi öldü. Güzel Sanatlar Akademisi'nde devam eden çatışmada ise yaralananlar oldu.
    * Tercüman ve Milliyet'ten sonra Cumhuriyet gazetesi de fiyatını (60) kuruşa çıkardı.
26. Nihat Erim kabinesi üyeleri açıklandı. Bugün görevlerine başladılar. Kabinede AP.'den (5), CHP'den (3), MGP.'den (1) bakan var. Milli Birlik Gurupu'ndan da (1) bakan alındı. Geri kalan bakanlar Meclisler dışından seçildi.
    * Deniz Gezmiş'in arkadaşlarından Kor Koçalak teslim oldu.
27. Mahkeme, Hacettepe Yurdu olaylarında tutuklanan (19) öğrenciyi salıverdi. (10 Mart'ta, S.B.F.'li dokuz öğrenci de salıverilmiştir).
    * Milli Güvenlik Kurulu, yeni bakanların da katılmasıyla toplandı.
29. Ankara'daki öğrenci çatışmasında üç öğrenci yaralandı.
30. Ankara'daki öğrenci çatışmasında bir öğrenci yaralandı. Atatürk Lisesi önünde patlama oldu. Dinamit atanlar yakalandı.
31. Olaylar çıkmasını önlemek için Rektör, İstanbul Teknik Üniversitesi'ni bir hafta kapattı.

NİSAN :

1. Ülkü Ocaklarına bağlı öğrenciler, Güzel Sanatlar Akademisini basarak kitap ve afişleri yırttılar. 31 Mart tarihli takvim yaprağını bıraktılar.

Robert Kolej Müdür Yardımcısının evine patlayıcı madde atıldı.

Silâhlı kişiler bir Amerikalı danışmanı kaçırmak istediler; kaçıramayınca yaraladılar.

2. Ankara'da Veteriner ve İlâhiyat Fakültesi'ndeki öğrenci çatışmasında dört öğrenci yaralandı.
   * Trabzon Teknik Üniversitesi'nde, Ege Üniversitesi'nde, İstanbul'da ve Diyarbakır'da da olaylar çıktı.

   Başbakan Nihat Erim, Meclislerde hükümetin programını okudu.

   Beyrut elçiliğimize gönderilen bomba zarar vermeyecek biçimde patladı.
3. Danıştay, Mütevelli Heyeti'nin görevlerine son verdiği ODTÜ'lü dört öğretim üyesi hakkındaki kararı durdurdu.
4. İstanbul'da bilinmeyen kimselerce kaçırılan Has ailesinin iki bireyi (400.000) lira karşılığında serbest bırakıldı.
5. Program, Meclis'te görüşüldü.
   * Ankara, Bursa, Adana, Konya'da fakülte ve yüksek okullarda çıkan olaylar üzerine bunlardan bir bölüğü kapatıldı.

   Hükümet programı Senato'da okundu.

   Ankara'da patlamalar oldu.
7. Hükümet, Meclis'te (46) aleyhte, (3) çekimser oya karşı (321) oyla güven oyu aldı. (CHP., MGP., AP. güven oyu vermeyi (D.P. ise vermemeyi daha önce kararlaştırmış, açıklamışlardı. CHP.'de, Ecevit ve arkadaşları da hükümete karşı çıkmış, bu nedenle İnönü ile Ecevit arasında ayrılık kesin olarak açığa çıkmıştı).
   * Ankara Hukuk Fakültesi'nde çıkan olaylardan sonra, Fakülte 3 Mayıs'a değin kapatıldı. (Ege Üniversitesi de kapatılmıştır).
8. Laykiliğe aykırı konuşma ve davranışlarından dolayı Milli Nizam Partisi mensupları, partinin kapatılması isteğiyle Anayasa Mahkemesi'ne verilmişti. Yargılama bugün başladı.
   * Ankara ve İstanbul'da olaylar ve patlamalar oldu.
   * Adana'da bir zenginin on yaşındaki çocuğu kaçırıl-

dı. (Çocuk üç gün sonra Çermik'te bulundu; kaçıran elden kaçırıldı).

10. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde öğretim üyeleri odasında patlama oldu; üç polis, bir odacı yaralandı.
    * Son günlerde çıkan olaylar üzerine Kadıköy'deki Eğitim Enstitüsü kapatıldı.
    İstanbul'da Balıkesir Öğrenci Yurduna baskın yapıldı, bir öğrenci ağır yaralandı.
11. Genelkurmay Plân ve Prensipler Dairesi Başkanı Korgeneral Atıf Erçıkan'ın Emek Mahallesi'ndeki evinde patlama oldu. İki kişi yakalandı. Genelkurmay Başkanlığı, bu olayı kınayan bir bildiri yayınladı.
11. İstanbul'da Edirnekapı Öğrenci Yurdu'na baskın yapıldı; yaralananlar oldu.
12. Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, çıkabilecek olayların önlenmesi için kapatıldı.
    Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, hafta sonuna değin kalmak üzere İstanbul'a gittiler.
14. Başbakan İktisadi İşler Yardımcısı Atillâ Karaosmanoğlu bir basın toplantısı yaparak memleketin içinde bulunduğu iktisadi durumu açıkladı.
    * Sinop Kız Öğretmen Okulu'nda öğrenciler, öğretmenlerinin başka yere atanması yüzünden ayaklandılar, birkaç öğretmen yaralandı.
15. İstifalar dolayısıyla Senato Kontenjan Grupu dağıldı.
17. Ankara'da, Rauf Denktaş'ın da katılmasıyla birkaç gündür süren Kıbrıs konulu toplantı sona erdi, bir bildiri yayınlandı.
    * Köy Enstitülerinin 31. kuruluş yılı yurtta kutlandı.
    * Cumhuriyet'te: Mütevelli Heyeti'nin işlerine son verdiği ODTÜ'lü dört öğretim üyesi Danıştay'ca görevlerine geri verildi.
    * Adalet Partisi, A. Karaosmanoğlu'ya yanıt verdi.
    * Ereğli'de Ayşe fırını patladı.
18. İstanbul'da Bakırköy'ünde Dr. Rahmi Duman'ın, 15 Nisan'da 250 bin lira karşılığında kaçırılan oğlu Hakan bugün, fidye ödendiğinden evine döndü.
19. İstanbul'da İş Bankası'nın Gaziosmanpaşa Şubesi soyuldu.

Kasım Kocak

Balıkesir Öğrenci Yurdu'nda yaralanan öğrenci Nivazi Tekin öldü.

20. Radyodan: Anayasa Mahkemesi, Savcılar Kanununun atama ve nakil ile ilgili maddelerini iptal etti.
21. Ankara'da Osmanlı Bankası'nın Kavaklıdere şubesi soyuldu.
22. Et ve Balık Kurumu mamullerine yapılan ve 19 Nisan'da yürürlüğe giren zam, Başbakan tarafından durduruldu.
    * Başbakan Erim, 23 Nisan bayramı dolayısıyla yaptığı sert konuşmada asayiş konusuna değindi.
23. İstanbul'da silâhlı kişiler, Amerikan Lisan ve Ticaret Dershanesi bekçisini soydular.
24. Dev-Genç, Sosyal Demokrasi Dernekleri, Sosyalist Gençlik örgütü, son konuşması dolayısıyla Başbakana karşı çıktılar. (Bu çıkışa sonradan İlk-Sen, TÖS ve Ünas da katıldı).
26. Olaylar dolayısıyla iki haftadır kapalı bulunan Ankara'daki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, bu sabah silâhlı çatışma oldu; öğrenciler ve yoldan geçen otobüsteki yurttaşlar yaralandı. Fakülte bugün açılmışken yeniden kapatıldı. (Birkaç gün önce Kurtuluş Lisesi'ne ateş edilmiş, yine otobüste öğrenciler yaralanmış, ayrıca patlamalar olmuştu).
    * Bakanlar Kurulu onbir ilde (İstanbul Kocaeli Sakarya Zonguldak, Eskişehir, Ankara, Adana Hatay, İzmir, Diyarbakır Siirt'te) sıkı yönetim ilân etti.

27-30. Sıkıyönetim bölgelerinde sağcı ve solcu dernekler, hemen bütün öğrenci dernekleri kapatıldı. Öğrenciler tutuklandı.

28. Sıkıyönetim, Meclis'te kabul edildi.
    Cumhuriyet ve Akşam on gün için kapatıldı.
    Emniyet Genel Müdürlüğüne emekli general, eski vali Sedat Kirtetepe atandı.
    Ankara'da gece dört patlama oldu.

30. Bugün ve Sabah gazeteleri kapatıldı. (Ankara'da ve İstanbul'da solcu dergiler de kapatılıyor). (Bugün bir daha çıkmadı).

Yönetim Kurulu, yurdu kapatılan SBF.'yi tatil etti.
CENTO Bakanlar Kurulu Ankara'da toplandı. (1 Mayıs'ta çalışmalarını bitirdi).
Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları Erzincan'dan başlayarak güneye uzanan bir gezi yaptılar

MAYIS:

1. Ankara'da bütün öğrenci dernekleri, sağcı kuruluşlar kapatıldı.
3. İstanbul'da, Ziraat Bankası Unkapanı şubesi soyulmak istendi. Bir soyguncu yakalandı (öğrenci Ömer Ayna), ağır yaraladıkları odacı Tahsin Yaman sonradan öldü.
   * Ankara'da grev ve lokavt yasaklandı.
4. PTT maddelerine yüzde yüze varan zamlar yapıldı. (Geceyarısından uygulanacak).
7. Sait Faik Hikâye Armağanını Bilge Karasu ile Bekir Yıldız paylaştılar.
8. Gazetelerde: Paris'te Türk Kızıl Çin görüşmeleri için değinmelere başlanması konusunda bir anlaşmaya varıldı (Elçiler arasında).

8-10. Milli Hareket Partisi 10. Kongresi. Alpaslan Türkeş yeniden genelbaşkanlığa seçildi.

10. Sıkıyönetim Kanunu'nu değiştiren yeni kanun Millet Meclisi'nde kabul edildi.
    İnönü göz ameliyatı geçirdi.
12. Burdur ve çevresinde şiddetli deprem oldu. (57) ölü, yüzlerce yaralı var.
    * Ankara'da sulh ceza mahkemesi Dev-Genç başta olmak üzere birçok öğrenci derneğini kapattı.
    C. Senatosu, Sıkıyönetim Kanununu değiştiren yeni kanunu kabul etti.
14. Babıâlide Sabah gazetesinin yayınına yeniden izin verildi. (Cumhuriyet ve Akşam on günlük sürelerini doldurarak 9 Mayıs'ta yeniden çıktılar).
17. İstanbul'da, silâhlı kişiler İsrail Başkonsolosu Efrayim Elrom'u kaçırdılar. (İstekleri, tutuklanan arkadaşlarının serbest bırakılması idi).

18. Hükümet, kaçırma olayı üzerine şiddetli bir bildiri yayınladı.
    * Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, hemen her ilde öğrenciler, sendikacılar, profesörler ve başkaları gözaltına alınmaya başladı.
20. Radyodan: Memduh Aytür, Devlet Planlama Müsteşarlığına getirildi.
21. Anayasa Mahkemesi, Milli Nizama Partisi'ni kapattı.
22. Bingöl'de, yüzlerce yurttaşın hayatına mal olan şiddetli bir deprem oldu.
    * Bu geceyarısından yarın (Pazar) saat 15.00'e değin, İstanbul'da sokağa çıkma yasağı konuldu.
23. İsrail Başkonsolosu, Nişantaşı'nda bir evde öldürülmüş olarak bulundu.
    * İstanbul'da dün gece yarısında başlayarak bugün 15.00'e değin sokağa çıkma yasağı uygulandı; kentte aramalar yapıldı.
25. T.B.M.M.'de sıkıyönetimin iki ay daha uzatılması kabul edildi.
29. Gazetelerde: Noter ücretlerine yüzde yüzelliye değin zam yapıldı.
    * Ankara'da dolmuş ücretlerinin bir kısmı zam gördü. (Eskiden yapılmış, ancak şoförlerce uygulanmamış olan zamlar iki gündür yürürlüktedir).
    Radyo: Ankara'da gözaltında olanlardan (88)'i tutuklandı. İçlerinde Behice Boran ile Fakir Baykurt da var.
30. Kimlikleri henüz bilinmeyen iki şehir gerillâcısı, bir bekçi ile iki kadını yaraladıktan sonra, Maltepe - Kartal (İstanbul)'da bir binbaşının evine girdiler; binbaşının 14 yaşındaki kızını rehine olarak tuttular. Güvenlik kuvvetleri evi sardı.
31. Sinan Cemgil ve iki arkadaşı Adıyaman'da jandarmalarla çarpışmada öldü; iki arkadaşı tutuklandı, biri kaçtı.
    * Radyo: Yaşar Tunagür, Çorum merkez vaizliğine atandı. (Sonradan tutuklandı).
    Hububat fiyatlarına yüzde onsekiz zam yapıldı.
    (Bu ay içinde, aşırı solcu militanların yakalanmasına devam edilirken bir yandan da yer yer nur-

culer basılmış, tutuklanmıştır. * Bu ay içinde, kapalı olan fakülteler açıldı, kimisinde sınavlar başladı. Bu ay içinde patlamalar oldu, yurtlar kapatıldı. * Efraim Elrom'u kaçıran ve öldürenlerden kimileri basılıp yakalandılar: Necmi ve İlkay Demir, İrfan Uçar, Cihat Alptekin v.b.).

HAZİRAN:

1. Güvenlik kuvvetlerince kuşatılan iki şehir gerillâsı, âni bir baskınla ele geçirildi; Sibel Erkan kurtarıldı. Gerillâlardan Hüseyin Cevahir öldü. Mahir Çayan hastaneye kaldırıldı.
   * Hava Kuvvetlerinin 60. kuruluş yıldönümü kutlandı.
2. Adnan Öztrak, TRT Genel Müdürlüğünden istifa etti.
3. Gazeteler, ekmeğe zam yapıldığı haberini verdiler.
5. Emekli Korgeneral Şefik Erensü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'ne getirildi.
   * Türk Hukuk Kurumu, Sıkıyönetim'ce süresiz olarak çalışmadan alıkonuldu.

5-6. İzmir'de ve Kiğı'da fidye isteyen kişiler yakalandı.

6. «İttihad» gazetesi kapatıldı.

7. Finlandiya Cumhurbaşkanı Kekkonen Türkiye'de. (Ayın 12'sine değin Türkiye'de kalmıştır).

8-9-12. Başbakan Erim, Anayasa değişikliği konusunda radyoda konuştu.

18. Tekel maddelerine zam yapıldı.

20. Isparta'ya giden bir otobüs bir kamyonla çarpıştı. (37) kişi öldü.

25. Millî Eğitim Bakanlığı'nca seçilen Atatürk İlkeleri Komisyonu ilk toplantısını yaptı. (Komisyon 19 kişidir). İlk Türk muhribi Berk denize indirildi.
   (Bu ay içinde, Anayasa'da yapılacak değişiklik konusu uzun tartışmalara yol açtı. * C. Senatosu komisyonlarında Ekrem Acuner ile Ahmet Yıldız'ın dokunulmazlıkları kaldırıldı. Sıkıyönetim mahkemeleri, şehir gerillâcılarını birer ikişer mahkûm ediyor. * Bu ay içinde de gözaltına alınan, tutuklanan, ya da serbest bırakılanlar oldu. * Ayın son iki gününde Sadi Koçaş'ın Demirel'e (A.P. Temsil-

ciler Meclisi'nde yaptığı konuşma dolayısiyle), Demirel'in de Sadi Koçaş'a cevapları yankılar yaptı.
Ayın 28'inde Kara Kuvvetlerinin 608. yıldönümü kutlandı).

TEMMUZ:

1. Haşhaş ekimi hükümetçe yasaklandı. (Amerika Birleşik Devletleri'nin uzun süredir Türkiye'yi bu konuda uyardığı hatırlanmalıdır).
2. Ekrem Acuner'in dokunulmazlığı C. Senatosunda kaldırıldı.
5. İlhan Selçuk ile Cumhuriyet gazetesi sorumlu müdürü Oktay Kurtböke birer yıl hapse ve sürgüne mahkûm edildiler.
7. Radyodan: Bazı maddelerin (pamuk, kuruyemişler v.b.) taban fiyatlarına zam yapıldı.
   * Ankara'da Orman Çiftliği mamüllerine zam yapıldı.
   Dünya, Bizim Anadolu, Yeni Asya gazeteleri bir hafta süre ile kapatıldı.
   Cumhuriyet'te: 1000 Temel Eser Kurulu kaldırıldı. (Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı, kitap halinde bastırdığı bir rapor büyük tartışmalara yol açmıştır).
8. Çetin Altan. Cumhurbaşkanına hakaretten bir yıl hapse mahkûm edildi.
   Milli Güvenlik Kurulu İstanbul'da toplandı. (Ay sonunda normal top'antısını yeniden yapmıştır).
10-11. Ankara'da gece sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.
11. Yeni emeklilik kanunu yürürlüğe girdi.
14. Muhittin Taylan, Anayasa Mahkemesi Başkanlığına seçildi (Eski başkan Hakkı Ketenoğlu, ilk kadın Yargıtay üyesi Melâhat Ruacan bir gün önce emekli olmuşlardı).
15. Elektriğe (1 Temmuzdan), kömür (büyük ölçüde) zam yapıldı.
   * Anayasa Mahkemesi, Ekrem Acuner'in dokunulmazlığının kaldırılması kararını iptal etti.
   Kültür Bakanlığı kuruldu. Bakan: Talât S. Halman.

16. Demir ve Çimento fiyatlarına zam yapıldı.
17-18. Halkevleri Beşinci Kurultayı. (Kadri Kaplan yeniden Genel Başkanlığa seçildi. Atatürk Enstitüsü üyeleri istifa ettiler).
20. Anayasa Mahkemesi Türkiye İşçi Partisi'ni kapattı.
21. Akaryakıta zam yapıldı.
22. Partilerarası Anayasa Komisyonu, yeni değişiklikleri görüşmek için toplantılara başladı.
23. Sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı.
25. General Musa Öğün, TRT Genel Müdürlüğü'ne seçildi.
26. ODTÜ. açıldı.
    * İzmir'den Denizli'ye götürülen, Ziraat Bankası'na ait dört milyon lira, yolda çalındı. (Ankara'daki banka memurlarından biri de soyguna katıldı.)
28. ULUS bugün yayınına son verdi. (Ertesi gün yerine Barış çıktı).
30. Radyo'dan: Türk takımı Brüksel'de daktilografi şampiyonu oldu.
    * Radyo: Çukurova Tıp Fakültesi, Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak kuruldu.
31. Yeni Gazete yayınına son verdi. (Kâğıt fiyatlarına yeniden zam, buhrana yol açmış, ilk olarak Son Havadis fiyatını (75) kuruşa çıkarmıştır. Daha önce Yeni Gazete ile Günaydın (75)'e çıkmışlardı. Öteki gazeteler de zamma uydular).
    (Bu ay içinde grevler olmuştur. Özellikle Devlet Demiryolları işçilerinin istediği yüzde altmış oranında zam hükümetçe kabul edilmemiş, yüzde otuz bir zammı da işçiler kabul etmemiştir. Hükümet, grevi ertelemişti. Şimdi, işçiler greve gidecekler. DDY idaresi de lokavta gitme kararındadır. * Bu ay içinde yeni tutuklamalar ve serbest bırakmalar olmuştur. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat, Prof. Dr. Muammer Aksoy, tutuklananlar arasındadır. (Sonradan tahliye edildi). * Cumhuriyet gazetesinde yönetim el değiştirmiş, Nadir Nadi grupu azınlıkta kalmıştır. Nadir Nadi sonradan istifa etti).

AĞUSTOS

2. İş adamları yeni bir kuruluş meydana getirerek bir bildiri yayınladılar.
3. Osman Köksal ile Cemal Madanoğlu'nun dokunulmazlıkları C. Senatosu'nda kaldırıldı.
5. Radyo'dan: Dün Paris'te, Türkiye ile Kıta Çin'i arasında anlaşma imzalanarak Türkiye, Çin'i tanıdı. Bugün saat 13'te Milliyetçi Çin ile Türkiye arasındaki ilişkiler son buldu.
7. Gümüşhane'de selden can ve mal kaybı oldu.
10. Attilâ Karaosmanoğlu ile Halil Tunç arasında yapılmakta olan görüşmeler tamamlandı. Bütün grevler kaldırıldı.
15. Erzincan civarında sellerden (17) kişi öldü.
    * Necil Kâzım Akses, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü oldu. Aydın Gün İstanbul Opera Müdürlüğü'nü seçti.
19. Yalova'da Atatürk anıtı açıldı.
    * Anayasa Mahkemesi, Osman Köksal'ın dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki C. Senatosu kararını bozdu. (Madanoğlu Anayasa Mahkemesi'ne başvurmamıştır).
    * Hazırlanan Anayasa taslağı partilerce imza edildi.
20. Askeri Yargıtay, İlhan Selçuk ile Oktay Kurtböke'nin mahkûmiyet kararlarını bozdu.
21. Başbakan, iş adamlarıyla bir toplantı yaptı.
22. Başbakan, sendikacılarla bir toplantı yaptı.
25. Malâzgirt'te, Malazgirt Savaşı'nın 900. yıldönümünü kutlama törenleri başladı.
    * Özel okulların akademilere bağlanması konusundaki kanun kabul edildi.
27-30. Anayasa tasarısının T.B.M.M.'nde birinci görüşmesi yapıldı.
    * Denizli'ye gönderilirken yolda soyulan Ziraat Bankası'na ait paraların bir kısmı ile birlikte Kadir Kaymaz ve arkadaşları İzmir'de yakalandı. (Ertesi gün Ankara'da birkaç soyguncu ile bir miktar para daha ele geçirildi).
30. Bor'da Atatürk anıtı açıldı.

TRT İstanbul Televizyonu yayınlarına başladı.
Kayseri'nin İncesu ilçesinde sel baskını sonunda iki kişi öldü. (Sungurlu'daki sel baskınında da büyük zararlar oldu).
(Bu ay içinde su baskınları yanında pek çok trafik kazası oldu, birçok yurttaşımız öldü. * 83 sanıklı, devlete karşı işlenmiş suç dâvasında, başta Irfan Solmazer olduğu halde pek çok sanık tahliye edildi. * Kıbrıs'taki cemaatler arası görüşmeler yeniden çıkmaza girdi. Zafer Bayramı gecesi Rumlar 40 Türk'ü gözaltına aldılar; aynı şekilde Türkler 40 Rum'u yakaladılar. Sonra, her iki taraf elindekileri serbest bıraktı.)

EYLÜL

1. Yeni İş Kanunu yayınlanarak yürürlüğe girdi.
5-6. Anayasa'nın Millet Meclisi'nde ikinci görüşülmesi de tamamlandı.
6. Yunus Emre için düzenlenen uluslararası seminer İstanbul'da başladı. (Üç gün sürmüştür).
10. Genelkurmay'da Kıbrıs konusunda toplantı yapıldı. Grivas'ın gizlice Kıbrıs'a geçişi, Türkiye'de ve çevrede yankılar yaptı).
* Robert Kolej, Boğaziçi Üniversitesi'ne bağlandı. (Bu ay içinde derslere başlandı).
Kültür Bakanı Talât S. Halman, Paris'te, Türk Sanatı Dördüncü Uluslararası Kongresi'ni açtı.
12-14. Anayasa, Senato'da birinci kez konuşuldu.
13. İlhan Selçuk ile Oktay Kurtböke'nin dosyaları sivil mahkemeye devredildi.
18. Genelkurmay'da hükümet üyeleriyle, bir hafta önce yapılan toplantının devamı.
20. Anayasa'nın ikinci kez görüşülmesi C. Senatosu'nda. Görüşmeler tamamlanarak Anayasa tasarısı kesinleşmiştir.
21. Boğaziçi Üniversitesi açıldı.
Ezan'ın yeni okunma koşulları valiliklere bildirildi.
22. Cumhuriyet'te: İstanbul, Devlet Konservatuvarı'na kavuştu.

23. Sıkıyönetim T.B.M.M.'nde iki ay daha uzatıldı.
25. Ortaöğretimde dersler başladı.
27. İran Avrupa demiryolunun açılışı dolayısiyle İran Şahı ile Cumhurbaşkanı Sunay Van'da buluştular.
28. Ulaştırma Bakanı Halûk Arık ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu istifa ettiler.
Türk Ceza Kanunu'ndaki değişiklikler, C. Senatosu'nda kesinleşti.
(Bu ay sonlarında, kuvvet komutanları, reformların bir an önce yapılması konusunda konuştular. Bir A.P.'li milletvekilinin, komutanların —memur olarak— verdikleri demeçler dolayısiyle Başbakana sorduğu soru, Erim tarafından sert bir biçimde parlâmentoda cevaplandırıldı. * Dil Bayramı kutlandı ise de, dil ödülleri ilân edilmedi ve verilmedi)

EKİM :

2. Cihad Baban başkanlığında ilk Türk ticaret kurulu Kızıl Çin'e gitti (Ekim sonlarında döndüler).
5. Adalet Partisi, beş bakanını hükümetten çekme kararı aldı. (Bu karardan doğan buhran günlerce sürmüş; Cumhurbaşkanı katında yapılan bir toplantıdan sonra bunalım dondurulmuştur).
6-17. Altıncı Akdeniz oyunları (İzmir'de).
10. Ankara'da Sıkıyönetim 1 numaralı mahkemesi, Deniz Gezmiş ile onyedi arkadaşını idama yargıladı.
Bakırköy'de veznedarı öldürerek büyük bir para çalan soyguncular yakalandı; soygunun siyasal nitelikte olmadığı anlaşıldı.
11-13. Amerika Birleşik Devletleri Başkan Yardımcısı Spiro Agnew Türkiye'de.
12. Doğan Kitaplı'dan boşalan Devlet Bakanlığı kaldırıldı. Babüroğlu Ulaştırma, Attilâ Sav Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı oldu.
14-17. Cumhurbaşkanı Sunay, 2500. yıl şenliklerine katılmak üzere İran'da. (Bir kısım devlet başkanları ve devlet adamları, aynı şenliklere katılmak üzere Türkiye'den geçtiler).

14. Adalet Partisi, istifa etmeyen bakanlardan Sezai Ergun ile Cahit Karakaş'ı Partiden ayrılmış saydı. (Erim, istifa eden Özalp ile Akçal'ın istifalarını da ertelemiştir).
    * Yeni kontenjan senatörlüklerine Nihat Erim, Selâhattin Babüroğlu, Sait N. Ergin, Özer Derbil ve İlâhiyat Fakültesi'nin ilerici doçenti Dr. Bahriye Üçok seçildiler.

18-25. İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth Türkiye'de. (Yanında eşi, kızı ve devlet adamları var).

21. İzmir'de, devlet adamlarını kaçırmaya hazırlanan onbeş kişilik bir gizli örgüt meydana çıkarıldı, öğrenci olan mensupları yakalandı.

22. Başbakan ve Kültür Bakanı, Muhsin Ertuğrul'a devlet sanat ödülünü verdiler.

25-27. (1169) bilim adamının (587) bildiri ile katıldıkları III. Bilim Kongresi Ankara'da toplandı.

25. Cumhurbaşkanlığında yapılan toplantıda, koşulları Adalet Partisi'nce kabul edilmeyen Başbakan Nihat Erim istifasını verdi.

26. Nihat Erim'in yazılı olarak bugün sunduğu istifası Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kabul edilmedi. Başbakan, göreve devam edeceğini açıkladı.
    * Millî Güvenlik Kurulu toplandı. (Not: Milli Güvenlik Kurulu'nun aylık normal toplantıları kronolojide sürekli olarak verilmemiş, önemli toplantılar işaret edilmiştir).
    * Orman suçlarını affeden kanun kabul edildi.

27. Babüroğlu ve Sav, eski bakanlıklarına yeniden atandılar.

28. İstanbul Üniversitesi rektörlüğüne yeniden Nazım Terzioğlu, İstanbul Teknik Üniversitesi rektörlüğüne yeniden Galip Sağıroğlu, Ege Üniversitesi rektörlüğüne ise Yusuf Vardar seçildi.
    * Kırklareli'nde Atatürk anıtı açıldı. (Heykelci: Rahmi Artemiz).
      Adalet Partisi, Prof. Nihat Erim'in bir gün önceki, Demirel'i suçlayan konuşmaya yanıt vererek, 5 Ekim kararlarında direndi.
    * Genelkurmay Başkanı Tağmaç, 29 Ekim mesajın-

da, siyasal duruma değindi ve hükümeti desteklediklerini söyledi.

29. Cumhurbaşkanı Sunay, 29 Ekim mesajında, Adalet Partisi'ni uyardı.
   * Savcılık, Demirel'in Erim'e yanıtını inceleyerek soruşturma açtı. (Demirel'in konuşmasında hakaret görülmüştür).

31. Adalet Partisi, yarın bir karara varmak üzere toplanacak. (Sunay, uyarısında, 5 Ekim kararının düzeltilmesini de istemişti).
   * Bu ay içinde, toprak reformu için hazırlanan ön tedbirler kanun tasarısı Meclis komisyonunda konuşulmaya başlanmış; oldukça aykırı görüşler, meydan okuyuşlar, karşı gelişler görülmüştür.

C. TÜRKİYE'DE GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİMSELER

KASIM ARALIK 1970:

4 Kasım. Gazeteci Mekki Sait Esen öldü. (1904 1970).

5 Kasım. Emekli Orgeneral İzzet Aksalur öldü. (1894 - 1970).

6 Kasım. Emekli Amiral, eski bakanlardan Fahri Engin öldü. (1888 - 1970).

7 Kasım. Sanatçı Vecihe Daryal öldü. (1915 - 1970).
   * Eski milletvekillerinden, Robert Kolej öğretmenlerinden Hüseyin Pektaş öldü. (1883 - 1970).

8 Aralık. Eski bakanlardan Dr. Fazıl Şerafettin Bürge öldü. (1900 - 1970).

26 Aralık. Eğitimci, yazar Hüviyet Bekir Bek öldü. (- 1970).

1971

15 Ocak. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşından beri fotoğrafçısı olan Foto Etem Tem öldü.

10 Şubat. Orgeneral Kâmi Güzey öldü. (1913 - 1971).
   * İzmit Belediye Başkanı Leylâ Atakan öldü. (- 1971.

Atakan ve üç arkadaşı bir trafik kazasında ölmüşlerdir).

12 Şubat. Yazar Ragıp Şevki Yeşim öldü. (1911 - 1971).
21 Şubat. Ressam Ercüment Kalmuk öldü. (1908 - 1971).
23 Şubat. Halit Fahri Ozansoy. (1891 - 1971).
20 Mart. Falih Rıfkı Atay öldü. (1894 - 1971).
22 Mart. Ozan Salih Zeki Aktay öldü. (1896 - 1971).
25 Mart. Yazar Müfide Ferit Tek öldü. (18 - 1971).
4 Nisan. Yazar Halim Baki Kunter öldü. (1899 - 1971).
5 Nisan. Şerif Hulûsi (Sayman) Kurbaoğlu öldü. (1971).
10 Nisan. Emekli General Aziz Zorlutuna öldü. (1890 - 1971).
26 Nisan. Aktör Celâl Sururi Eruluç öldü. (1901 - 1971).
5 Mayıs. Eski elçilerden Nedim Veysel İlkin öldü. (1971).
20 Mayıs. Aktör Avni Dilligil öldü. (1908 - 1971).
28 Mayıs. Yazar Mehmet Sadık Aran öldü. (1895 - 1971).
31 Mayıs. Prof. Avni Refik Bekman öldü. (1892 - 1971).

* Mayıs. Eski ticaret bakanların Ahmet Dallı bu ayın son haftasında Londra'da öldü.

5 Haziran. Cahit Irgat öldü. (1916 - 1971).
8 Haziran. İnkılâp ve Aka Kitabevleri sahibi Garbis Fikri öldü. (1906 - 1971).
21 Haziran. Ressam Hasan Vecih Bereketoğlu öldü. (1895 - 1971).

* İzmir'in ünlü fotoğrafçısı Hamza Rüstem öldü. (- 1895).

* Yazar Ahmet Hidayet Reel öldü. (1895 - 1971).

25 Haziran. Türkiye Yayınevi sahibi ve eski milletvekili Tahsin Demiray öldü. (1903 - 1971).

* Yazar ve eski milletvekili Ahmet Hamdi Başar öldü. (1893 - 1971).

28 Haziran. Gazeteci Mustafa Nermi öldü. (1890 - 1971).
6 Temmuz. Fahir Onger öldü. (1920 - 1971).
12 Temmuz. Siyasal Bilgiler Fakültesi Devletler Hukuk Doçenti Dr. Cem Sar öldü. (1933 - 1971).
14 Temmuz. Ali Kılıç (Kılıç Ali) öldü. (1888 - 1971).
6 Ağustos. Yazar Lûtfi (Mehmet Lûtfullah) Erişçi öldü. (- 1971).

9 Ağustos. Gazeteci Ahmet İhsan öldü. (1898 - 1971).
30 Ağustos. Güzel Sanatlar Akademisi Profesörlerinden heykelci Ali Hadi Bara öldü. (1906 - 1971).
2 Eylül. Eski milletvekillerinden Mustafa Nuri Okçuoğlu öldü. (1891 - 1971).
8 Eylül. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat öldü. (1905 - 1971).
9 Eylül. Aktör Salih Canar öldü. (1910 - 1971).
18 Eylül. Öğretmen ve dilci yazar Haydar Ediskun öldü. 1909 - 1971). (Eski adı: Haydar Namı).
21 Eylül. Yazar hekim Dr. Kemal Saraçoğlu öldü. (1971).
26 Eylül. Ozan İsmail Safa Esgin öldü. (1906 - 1971).
11 Ekim. Dr. Hikmet Kıvılcımlı yurt dışında öldü. (1895 - 1971).
12 Ekim. Eski Diyanet İşleri Başkanlarından Ömer Nasuhi Bilmen öldü. (1884 - 1971).
14 Ekim. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Lâtince Profesörü Dr. Samim Sinanoğlu öldü. (1915 - 1971).
Ekim. Anadolu Ajansı'nın eski genel müdürlerinden Salim Nuri Uray Amerika'da öldü.

DÜNYADA YILIN OLAYLARI

A. KASIM ARALIK 1970

KASIM:

1. Pakistan'a bir ziyarette bulunan Polonya Cumhurbaşkanı bir şoför tarafından öldürülmek istendi. Dışişleri Bakan yardımcısı ile üç Pakistanlı öldü. Cumhurbaşkanı hemen yurduna döndü.
2. SALT görüşmelerinin yeni evresi Finlandiya'da başladı.
3. Amerika'da seçimlerde Demokrat Parti durumunu korudu.

   Ürdün'de hükümet kuvvetleri ile gerillalar arasındaki çatışmalarda onbeş kişi öldü. (Bu çatışmalar sürmüştür.)

4. Birleşmiş Milletler'de; Genel Kurul, İsrail'in çekilmesini ve ateşkes'in üç ay daha uzatılmasını kararlaştırdı.
6. İtalya Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdı.
14. Suriye'de General Hafız El-Es'ad bir darbe ile iktidarı ele geçirdi.
17. Ruslar, ayda yürüyüş yapacak bir aracı Luna-17 ile Ay'a indirdiler.
20. Birleşmiş Milletler'de, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kabulü için —Amerika Birleşik Devletleri'nin önerdiği ve kabul ettirdiği—üçte iki oy sağlanamadı.
    * Ücretli askerler Gine'ye asker çıkardılar. (Bu olay defalarca yinelendi. Portekiz suçlanıyor.)

ARALIK :

7. Polonya'da Federal Almanya-Polonya anlaşması imzalandı.
15. Polonya'da yiyecek maddelerine zam yapılması dolayısıyla günlerce süren ayaklanmalar başladı. (Sonuçta, başta Gomulka olmak üzere birçok lider değiştirildi).
20. Gomulka görevinden alındı.
    (Bu ay içinde, İspanya'daki Bask milliyetçilerinin eylemleri dolayısıyla İspanya güç bir duruma girdi. Bask milliyetçilerinin idama mahkûm edilmesi dünyada tepkilere neden oldu. Franko, cezaları hapse çevirdi.
    * Rusya'da uçak kaçıran iki musevinin idama mahkûm edilmeleri de tepki yarattı. Bunların cezaları da hapse çevrildi.)
31. Apollo-14, saat 23.03'te uzaya fırlatıldı.

B. OCAK EKİM 1971

OCAK :

11. Ürdün'de gerillâlarla çarpışmalar bu ay da sürmüş, bugün bir anlaşma yapıldığı bildirilmiştir. Ancak, çatışmalar ve anlaşmalar sürmüştür.
    * Bolivya'da sağcı bir darbe önlendi.

15. Mısır'da Assuan Barajı hizmete girdi. (Nasır'ın doğum gününde).
    * Brezilya'da bir süre önce gerillalarca kaçırılmış olan İsviçre büyükelçisi serbest bırakıldı. (Bu günlerde Uruguay'daki Tupamaros gerilla örgütü de Ingiliz elçisini kaçırmıştır).
23. Sihanuk'a bağlı kuvvetler Kamboçya başkentindeki hava alanında bulunan hava kuvvetlerini tahrip etti. (Ayın ilk haftasında Avrupa'yı alt üst eden bir kış görülmüştür.
    * İngiltere'de postacıların grevi hizmetleri tamamiyle aksatmış, güvercin kullanılması bile düşünülmüştür.

    Aralık ayında Venüs'e inmiş olan, Rusların Venüs-14'ü dünyaya haber göndermeye başlamıştır. Uganda'da darbe.

ŞUBAT:

5. Apollo-14'ün iki astronotu (Shpeard ve Mitchell) Ay'a ayak bastı.

   Kuzey İrlanda'da yeniden ölümlerle sonuçlanan sokak çarpışmaları başladı.
6. Ay'a inen astronotlar Ay'dan ayrıldılar.
   * Yugoslavya'da ölümlerle sonuçlanan şiddetli depremler oldu.
7. İsviçre'de, yalnız erkeklerin katıldığı oylama sonucunda kadınlara seçme ve seçilme hakları tanındı. (Tamamiyle olumsuz oy veren kantonlar da vardır).
8. Güney Vietnam kuvvetleri, Amerikalıların desteği ile Laos'a girdi. (Laos harekâtına sonradan paralı askerler de katılmıştır. Kıta Çini bu hareketi kendi sınırlarını tehlikeye sokacak biçimde yorumlamıştır).
9. Bu akşam saat 23.05'te üç astronot (Shpeard, Mitchell ve Rosa) Pasifiğe indiler.
   * Los Angeles'te şiddetli deprem oldu.
14. 15 ocaktan beri süren, petrol üreten ülkeler ile uluslararası şirketler arasındaki Tahran görüşmeleri bugün anlaşma ile sonuçlandı. (Fiyatlar arttırılacaktır).

15. İngiltere'de ondalık sistemine geçiş uygulanmaya başladı.
20. Ürdün'de gerillâlar ile ordu birlikleri arasında yeni çarpışmalar oldu.
(Bu ay içinde, İtalya'da, Reggio di Calabria'da, bölgenin merkezi olma konusunda çıkan olaylardan sonra, bölgede bağımsızlık ilân edildi.
* İsrail ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında, Gunnar Jarring'in aracılığı ile yapılan barış girişimleri bir sonuca erişemedi).

MART:

1. Hindistan'da bugün başlayan seçimlerde yüze yakın kişi öldü. İndra Gandhi'nin partisi kazandı.
3. Pakistan'da bugün yapılması gerekli seçimler yapılmadı. Yahya Han seçimleri ertelediği için olaylar çıktı, ölenler oldu.
12. Suriye'de yapılan referandumda General Hafız Esat yüzde doksan dokuz çoğunlukla devlet başkanı seçildi.
15. Karışıklık içinde bulunan Doğu Pakistan'da, Avami Partisi başkanı Mucibürrahman, idareye el koyacağını söyledi. (Yahya Han, kendisiyle görüşmeler yapmıştır).
* Şili Cumhurbaşkanı Allende, bir suikastten kurtuldu.
22. Arjantin'de komutanlar, Cumhurbaşkanını düşürdü.
24. Bir süredir, girdikleri yerlerden geri çekilmekte olan Laos'taki Güney Viyetnam birliklerinin sonuncusu da bu akşam Laost'tan ayrıldı.
* Doğu Pakistan'da, askeri birliklerin açtığı ateşle halktan (70) kişi öldü.
25. Ürdün'de gerillâlarla çarpışmalar oldu.
26. Mucibürrahman, Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını ilân etti.
Doğu Pakistan'da iç savaş başladı. Yahya Han, Avami Partisi'ni kanun dışı ilân etti; siyasal çabaları yasakladı.

(Bu ay içinde, İsrail-Arap ateşkesi yenilenmedi. Çarpışma da olmadı.

* Pakistan'daki iç savaşa, Hindistan'dan sızan silâhlı kişilerin de katıldığı açıklandı. Mucibürrahman'ın tutuklandığı bildirildi. Ancak, iki tarafın verdiği haberler de kesinlik kazanmadı.

Bu ay içinde Makarios, enosisten söz açtığı için Kıbrıs'ta ve Türkiye'de tepkilerle karşılaştı).

NİSAN :

6. Seylân'da hükümeti devirme girişimi.
7. Çin, Hindistan'ı, Doğu Pakistan olayları dolayısıyla, Pakistan'ın içişlerine karışmakla suçladı.
9. Rusya'da Komünist Partisi'nin 24. kongresi tamamlandı; Podgorni, Kosigin ve Brejnev, görevlerine beş yıl daha devam etmek üzere, seçildiler.
11. Radyo: Kızıl Çin, Pakistan'ı Hindistan'a karşı koruyacağını bildirdi.
14. Radyo: İki gün önce Doğu Pakistan'da devrimci Bengaldeş hükümeti kuruldu.
17. Birleşik Arap Cumhuriyeti, Suriye ve Libya'nın bir konfederasyonda birleşmeleri konusunda anlaşmaya varıldı.
    * Cumhuriyet'te: Oscar kazananların listesi.
19. Rusya, bir uzay istasyonu parçası olan Salyut'u fırlattı.
20. Siera Lione'de cumhuriyet ilân edildi.
23. Rusya, üç adamlı Solyuz-10 aracını uzaya attı.
24. Soyuz-10 ile Salyut kenetlenip ayrıldılar.
    * Milliyet gazetesinde: Kıbrıs Türk yönetimi geçicilikten sürekliliğe geçti.
25. Soyuz-10, Kazakistan'da yumuşak iniş yaptı.
    * İtalya, Kenya kıyılarından, San-Marco III adlı üçüncü uydusunu fırlattı.

MAYIS :

5. Milliyet'te: Doğu Almanya'da Ulbricht çekilerek yerine Hoenecker geçti.
9. Radyo: Avrupa'da Amerikan dolarının düşürülmesi

yolunda birkaç gündür ortaya çıkan bunalım sonunda AET. Bakanlar Topluluğu, Alman markının serbest bırakılmasını kabul etti. (Bu olaydan sonra Avrupa'da bir kısım ülkeler paralarını yükselttiler).

13. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde istifalar ve tasfiyelerle sonuçlanan bir siyasal değişim oldu. Sonradan, Ali Sabri önderliğinde bir darbenin Enver Sedat'ça önlendiği anlaşıldı. (Rus askerlerinin ülkeden çıkarılacağı haberleri yayıldı.)
29. Bir A.B.D. uçağı Küba'ya kaçırıldı.
(Bu ay içinde Rusya ve Amerika, Merih'e uzay aracı fırlattılar).
* Vietnam birlikleri yeniden Kamboçya'ya girdi.

HAZİRAN:

6. Ruslar, Salyuz'la birleşmek üzere, üç astronotu taşıyan Soyuz-11'i uzaya fırlattılar.
12. Avustralya'da bir kadın dokuz çocuk doğurdu. (Çocukların hepsi birer ikişer öldüler).
30. Soyuz-11'in üç astronotu, dünyaya dönerlerken «basınç şok»undan öldüler.
(Bu ay içinde İngiltere'nin Ortak Pazar'a alınması kabul edildi.
* Doğu Pakistan ayaklanmasının bastırılmasından sonra, Hindistan'a sığınan milyonu aşkın insanın durumu bir sorun oldu. Bu sığıntılar arasında kolera başgösterdi).

TEMMUZ:

10. Fas'ta kırala karşı cumhuriyetçi kanlı bir darbe girişimi önlendi; pek çok kişi idam edildi.
18. Basra körfezinde altı şeyhliğin bir federasyon kurduğu açıklandı.
19. Sudan'da Nimeyri'yi deviren bir komünist darbesi yapıldı.
22. Sudan'da Nimeyri, karşı bir darbeyle yeniden iktidarı aldı. Pek çok kişi idam edildi.
26. Amerikalılar, üç kişilik Apollo-15'i uzaya fırlattılar.

30-31. Apollo-15'ten Scott ile Irwin, geceyarısından sonra Ay'a indiler. (Ertesi gün 15.29'da Ay toprağına ayak bastılar. Bir Ay cipi de indirildi. Bu ciple Ay'ı dolaşacaklar).
(Bu ay içinde Arap-İsrail savaş ihtimali belirmiş; B.A.C. bunu açıkça ilân etmiştir.
* Ürdün'de gerillalarla yeni savaşlar yapılmış; bunun üzerine Arap zirvesi toplanmıştır.
Kıbrıs'ta, cemaatler arasında anlaşmaya varılmamış olması yeni yaralama olaylarına yol açmıştı; durum gerginleşti.
Bu ay içinde Japonya'da 150'den fazla kişinin öldüğü bir uçak kazası oldu.

AĞUSTOS:

2. Apollo-15'in iki astronotu bu akşam Ay'dan ayrıldılar. 2/3 ağustos gecesi kenetlenme gerçekleşti. 4 ağustosta geceyarısı Dünya'ya doğru yola çıktılar.
9. Rusya-Hindistan arasında bir anlaşma imzalandı.
14. Bahreyn, bağımsızlığını ilân etti.
16. ABD, doları dolaylı olarak devalüe etti.
19. Bolivya'da bir sağcı hükümet darbesi yapıldı; birkaç gün içinde başarıya ulaştı.
23. Dört büyük devletin Berlin konusunda bir anlaşmaya vardıkları açıklandı.
(Bu ay içinde Suriye-Ürdün arasında çarpışmalar oldu).
* Rusya-Malta yakınlaşması dikkatleri çekti.
Hindistan'da muson yağmurları binden fazla kişinin ölümüne neden oldu.

EYLÜL:

1. Arap Cumhuriyetleri Federasyonu anayasası üç ülkede halkoyuna sunuldu. (Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin adı: Mısır Arap Cumhuriyeti oldu).
* Katar, bağımsızlığını ilân etti.
Rusya, rubleyi, kimi paralar karşısında devalüe etti.

2. Berlin anlaşması ilgili devletler arasında imzalandı.
11. Mısır Arap Cumhuriyeti'nin yeni anayasası halkoyuna sunuldu.
17-18. Mısır ile İsrail arasındaki ateşkes, çeşitli olaylarla bozuldu.
23. İngiltere'de gazeteler, boykot yüzünden bugüne değin dört gün yayınlanmadı.
27. Japon İmparatoru, Alaska'da Nixon ile buluştuktan sonra Avrupa gezisine çıkacak. (Bir imparator, tarihte ilk kez Japonya dışına çıkıyor).

EKİM:

10. Pakistan'da 26 marttan beri süregelen siyasal faaliyet yasağı kaldırıldı.
14. İran'da, kuruluşunun 2500. yıldönümü törenleri başladı.
21. Pablo Neruda, Nobel edebiyat ödülünü kazandı. (Barış Ödülü Willy Brandt'a verildi).
25. Birleşmiş Milletler'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin alınması, Milliyetçi Çin'in örgütten çıkarılması kararı alındı.
27. İngiltere, ilk kez kendi yaptığı uyduyu Avustralya'dan fırlattı.
29. Amerika Birleşik Devletleri Senatosu, dış yardım programını reddetti.
(Bu ay içinde Kuzey İrlanda'da yeniden ölümle sonuçlanan çatışmalar görüldü).
* Hindistan-Doğu Pakistan sınırında çarpışmalar oldu, iki taraf da kayıplar verdiler).

C. DÜNYADA GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİŞİLER

KASIM ARALIK 1970:

24 Aralık. Rusya'nın eski başbakanlarından Nikolai Şvernik öldü. (1888-1970))

1971

Fransız aktörü Fernandel öldü. (1903-1971)
6 Nisan. Besteci İgor Stravinski öldü. (1882-1971)

22 Nisan, Haiti diktatörü Papa Doc Duvalier öldü. (1909-1971)
28 Mayıs. Amerikalı aktör Ody Murphy öldü. (1924-1971)
25 Haziran. Rus uzay bilgini Aleksi İsayev öldü. (1900-1971)
6 Temmuz. Caz ustası Louis Armstrong öldü. (1900-1971)
11 Eylül. Nikita Kruşçef öldü. (1884-1971)
20 Eylül. Yunan ozanı Yorgo Seferis öldü. (1900-1971)
12 Ekim. Amerika Birleşik Devletleri'nin eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson öldü. (1893-1971)

Klara Varozezi: nü

1971'İN KİTAPLARI

Chagall: Kompozisyon

1971'İN KİTAPLARI

(Derleyen: Öksel GÖÇMEN)

I. EDEBİYAT —GÜZEL SANATLAR

YERLİ

Nahit Ulvi Akgün: **Ağaçlar Uyanınca.** İst. Yeditepe Y. 62 S. 5 TL.

Gülten Akın: **Kırmızı Karanfil.** Şiirler. İst. May Y. 96 S. 6 TL.

İbrahim Ethem Aladağ: **Buruk Buruk.** İst. Hüseyin Hilmi K. 186 S. 7.50 TL.

İbrahim Ethem Aladağ: **Yarınsız İnsanlar.** Piyes. İst. Sinan Y S. 7.50 TL.

Necmettin Alkan: **Asker Bahçesi.** Asker Ocağından Gelenlerin Kalemlerinden Örnekler. 3. cilt. Ankara (Kendi Yayını) 444 S. 13.50 TL.

Çetin Altan: **Kopuk Kopuk.** Ankara Bilgi Y. 396 S. 15 TL.

Melih Cevdet Anday: **Göçebe Denizin Üstünde.** İst. Cem Y 73 S. 5 TL.

Feridun Ankara: **Kuma.** Oyun. 3 perde. Ankara. (Kendi Yayını) 61 S. 6 TL.

Sevgi Balın (Arısan): **Yalnızlar Rıhtımı.** İst. (Kendi Yayını) 80 S 5 TL.

Ahmet Arif: **Hasretinden Prangalar Eskittim.** İst. Cem Y. 94 S. 7.50 TL.

Özdemir Asaf: **Nasılsın?** İst. Yuvarlak Masa Y. 96 S. 5 TL.

Atatürk İçin Şiirler. Hazırlayan: Mehmet Bahçesi. Ankara,

Türk Dil Kurumu Y. 162 S. 7 TL.

Mehmet Atay: **Mustafa Kemal'in Destanı.** Ankara (Kendi Yayını). 80 S. resimli. 7 TL.

Aydın Aydemir: **Nâzım. Kızkardeşi Nâzım Hikmet'i anlatıyor.** Ankara. Hitit K. 391 S. 20 TL.

Mehmet Aydın: **Özgürlüğe Açılan Eller.** Ankara. (Kendi Yayını) 35 S. 5 TL.

Fakir Baykurt: **Onbinlerce Kağnı.** İst. Remzi K. 207 S. 15 TL.

Fakir Baykurt: **Tırpan.** İst. Remzi K. 375 S. 15 TL.

Kemal Bekir: **Fatma Hanımın Erik Ağacı.** İst. Yücel Y 91 S. 6 TL.

İlhan Berk: **Dünya Aşk Şiirleri.** İst. May Y 181 S. 10 TL.

Mesut Berk: **Ruhlar Sıkışınca.** (Kendi Y.)... S. 7.50 TL.

Nurullah Berk: **Ustalarla Konuşmalar.** Ankara. Ankara Sanat Y. 148 S. resimli. 25 TL.

Asım Bezirci: **On Şair, On Şiir.** İst. May Y. 200 S. 10 TL.

Kemal Bilbaşar: **Irgatların Öfkesi.** İst. Tekin Y 508 S. 20 TL.

İ. Zeki Burdurlu: **Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin.** İzmir Eğitim Enstitüsü Y. S. 10 TL.

Tarık Buğra: **İbiş'in Rüyası.** Ankara. Hisar Y 267 S. 12.50 TL.

Muzaffer Buyrukçu: **Bir Olayın Başlangıcı.** İst. (E) Y. 354 S. 12.50 TL.

Demirtaş Ceyhun: **Asya.** İst. Ok Y 254 S. 10 TL.

Necati Cumalı: **Zeliş (Tütün Zamanı).** İst. Cem Y 293 S. 12.50 TL.

Naci Çelik: **Romanda Hesaplaşma.** Ankara Bilgi Y 132 S. 10 TL.

Halit Çelikoğlu: **Hüzünlü Çiçeğim.** İst. Eflâtun Y. 60 S. 4 TL.

Nebi Dadaloğlu: **Ellerimiz.** Ankara. Gardaş Y 80 S. resimli. 5 TL.

Cengiz Dağcı: **Badem Dalına Asılı Bebekler.** İst. Varlık Y. 332 S. 10 TL.

Gülten Dayıoğlu: **Fadiş.** İst. Milliyet Y. 336 S. 10 TL.

Kemal Demiray: **Edebiyat Türleri.** İst. İnkılâp ve Aka K. 175 S. 7.50 TL

Kemâl Demirel: **Büyük Yargıç.** İst. Yankı Y 101 S. 5 TL.

Denemeler. Montaigne'den Suut Kemal Yetkin'e Onsekiz Deneıneci. Derleyen: İ. Kemal Karadayı. İst. Deniz Y. 144 S. 7.50 TL.

Deyişler. Ankara. İşçi-Köylü Y. 109 S. 2.50 TL.

Refik Durbaş: **Kuş Tufanı.** İst. Soyut Y. 94 S. 5 TL.

İsmail Sefa Esgin: **Damlalar. II. Dünya Senfonisi'nden Seçmeler.** Ankara (Kendi Yayını) 144 S. 1 planş. 12 TL.

Sabahattin Eyüboğlu: **Yunus Emre** İst. Cem Y. 360 S. 12.50 TL.

Füruzan: **Parasız Yatılı.** Ankara. Bilgi Y. 186 S. 10 TL.

Abdülbaki Gölpınarlı: **Yunus Emre.** İst. Altın Kitaplar Y. 564 S. 20 TL.

Abdülbaki Gölpınarlı: **Yunus Emre. Poèmes.** Şairin Fransızcaya çevrilmiş şiirleri. İst. Akbank Kültür Y. 63 S. TL.

Itır Gürdemirel: **Köprü.** İst. (Kendi Y.) 46 S. 5 TL.

Yılmaz Güney: **Boynu Bükük Öldüler.** Ankara. Dost Y. 373 S. 20 TL.

Halikarnas Balıkçısı: **Anadolu'nun sesi.** İst. Yeditepe Y 180 S. 10 TL.

Abdülhak Şinasi Hisar: **Geçmiş Zaman Fıkraları.** İst. Varlık Y. 266 S. 6 TL.

Rıfat Ilgaz: **Uzak Değil.** Şiirler. İst. May Y. S. TL.

Ispartalı Hakkı: **Köyümden Geliyorum.** Hazırlayan: Şevket Aziz Kansu. Ankara Türk Dil Kurumu. 58 S. 3 TL. «Türk Dil Kurumu Yayınları 323» «TDK. Tanıtma Yayınları Çeşitli Konular Dizisi: 12».

Selim İleri: **Pastırma Yazı.** Ankara. Bilgi Y. 201 S. 10 TL.

Atillâ İlhan: **Hangi Sol? Anılar, Acılar.** İst. Varlık Y. 185 S. 8 TL.

Metin İlkin: **Zor Zaman.** Uzun hikâye. İst. Yücel Y. 70 S. 6 TL.

Yıldız İncesu: **Orta Dalga Çukurova.** İst. Ararat Y S. 5 TL

Yıldız İncesu: **Sevgilarımı Sunarım.** (Hikâyeler) İst. Ararat Y. 112 S. 5 TL.

Muzaffer İzgü: **İlyas Efendi.** İst. Remzi K. 323 S. 10 TL.

Tarık Dursun (Kakınç: 36 Kısım Tekmili Birden. Hikâyeler İst. Ok Y. 156 S. 7.50 TL.

Orhan Veli Kanık: **I am listening to İstanbul.** Selected poems of Orhan Veli Kanık. Translated and with introduction by Talat Sait Halman. New York 1971 Corint Books. 94 S. 3 Dolar.

Ceyhun Atuf Kansu: **Balım Kız, Dalım Oğul.** Ankara. Türk Dil Kurumu. 164 S. 8 TL.
«Türk Dil Kurumu Yayınları: 329»
«TDK. Tanıtma Yayınları Çeşitli Konular Dizisi: 13»

Timur Karabulut: **Çepel Dünya.** İst. Ararat Y. 264 S. 10 TL.

Kemal Tahir: **Körduman.** Ankara. Bilgi Y. 530 S. 20 TL.

Kemal Tahir: **Sağır Dere.** Ankara. Bilgi Y. 339 S. 15 TL.

Kemal Tahir: **Yol Ayrımı.** İst. Sander Y. 464 S. 25 TL.

Serhat Kestel: **Maya.** İst. Fer Y. 210 S. 10 TL.

Halil Kocagöz: **Uzay Duvarları.** İst. Yücel Y. 74 S. resimli. 6 TL.

Kerim Korcan: **İdamlıklar.** İst. (E) Y. 269 S. 10 TL.

Hasan Hüseyin Korkmazgil: **Bıyıklar Konuşuyor.** Ankara. Doğan Y. 280 S. 12.50 TL.

Hasan Hüseyin Korkmazgil: **Made in Turkey.** Mizah Öyküleri. Ankara. Tek Y. 230 S. 12.50 TL.

Cevdet Kudret: **Türk Edebiyatında Hikâye, Roman. 1859-1959. I. cilt: Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar. 1859-1910.** Ankara. Bilgi Y 384 S. resimli. 15 TL. (3. basım)

Cevdet Kudret: **Türk Edebiyatında hikâye ve roman. 1859-1959.** 2. cilt. 2. basım. Ankara. Bilgi Y. 411 S. Resimli. 15 TL,

Mehmet Kunter: **Cennetin Açları** İst. Remzi K. 312 S. 10 TL.

Ercümend Behzad (Lâv): **Altın Gazap.** İst. Yücel Y. 167 S. 10 TL.

Mânilerimiz. Hazırlayan: M. Hasan Göksu. İst. Milliyet Y. 335 S. 15 TL.

Mehmet Fuat: **Türk Edebiyatı 1971.** İst. De Y. 317 S. 15 TL.

Mehmet Selâhattin: **Küçük Dünya.** İst. İnkılâp ve Aka K. 334 S. 15 TL.

Anıl Meriçelli: **Yüzün Bir Yalnızlıktır Yüzümde.** İst. Yeditepe Y. 58 S. 4 TL.

Muazzez Menemencioğlu: **Sen Kaldın Taçsız.** İstanbul (Kendi Yayını) 36 y. 10 TL.

Fethi Naci: On Türk Romanı. İst. Ok Y. 95 S. 6 TL.
Aziz Nesin· Aziznâme. 2. bs. İst. Tekin Y. 184 S. 10 TL.
Bir Sürgünün Anıları. Ankara. Bilgi Y. 174 S. 10 TL.
Biz Adam Olmayız. İst. Cem Y. 240 S. 12.50 TL.
Merhaba. Ankara Bilgi Y. 235 S. 10 TL.
Uyusana Tosunum. İst. Ant Y. 204. S. 10 TL.
Üçü Birden: Hangi Parti Kazanacak Bay Düdük Gözüne Gözlük. İst. Tekin Y. 408 S. 20 TL.
Ümit Yaşar Oğuzcan: Önce Sen, Sonra Sen. 76 S. 5 TL.
İskender Ohri: Aşktan da Yüce (Kendi Y.) 250 S. 10 TL.
İbrahim Olgun: Necip Türkçü. Ankara. Türk Dil Kurumu. 132 S. resimli. 6 TL.
Orhan Kemal: İstanbul'dan Çizgiler. Çizen: Ferit Öngören. İst. Sinan Y. 350 S. 25 TL.
Küçükler ve Büyükler. İst. Ant Y. 203 S. 10 TL.
Yalancı Dünya. İst. Tekin Y. 453 S. 15 TL.
Orkestra. Béla Bartek (Özel Sayı) 92. Kasım 1970. İst. 62 S. 2.50 TL.
Orkestra. İgor Stravinski (Özel sayı). 99. İst. Haziran 1971 43 S. 2.50 TL.
Halit Fahri Ozansoy: İki Yanda. İst. (Kendi Y.) 80 S. 5 TL.
Munis Faik Ozansoy: Kaybolan Dünya. Ankara. Hisar Y. 64 S. 7.50 TL.
Ömer Seyfettin: Bütün Eserleri: 5, Yüksek Ökçeler. Ankara. Bilgi Y. 212 S. 10 TL.
6 — Kurumuş Ağaçlar. Ankara. Bilgi Y. 199 S. 10 TL.
7 — Yalnız Efe. Ankara. Bilgi Y. 218 S. 10 TL.
8 — Falaka. Ankara. Bilgi Y. 143 S. 10 TL.
Mehmet Önder: Nasreddin Hoca. Ankara. İş Bankası Kültür Y. 132 S. 10 TL.
Ahmet Özbek: Benim Dünyam. Ufuk Y. 90 S. 5 TL.
Hüseyin Özkan: Umut. İst. Kendi Y. 56 S. 5 TL.
Cahit Öztelli: Yunus Emre. İst. Milliyet Y. 400 S. 20 TL.
Nahit Övünç: Kader Galerisi. Kendi Y. 525 S. 15 TL.
Adnan Özyalçıner: Yağma. Bir Şehrin Öyküsü. İst. Yücel Y 106 S. 7.50 TL.
Pir Sultan Abdal-Bütün Şiirleri. Hazırlayan: Cahit Öztelli. İst. Milliyet Y. 460 S. 20 TL.
Sevgi Sabuncu: Yürümek. Ankara. Doğan Y. 176 S. 10 TL.

Necdet Sakaoğlu: **Dünün Dünyası.** İst. Milliyet Y. 487 S. 20 TL.

Mehmet Seyda: **Edebiyat Dostları.** Biyografiler-Denemeler. İst. Kitaş Y. 432 S. 15 TL.

Yanartaş. II, cilt. İst. Ararat Y. 696 S. (İki cilt birarada) 12.50 TL.

Niyazi Sulçoğlu: **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi.** Ankara (Kendi Yayını) 184 S. 6 TL.

Dinçer Sümer: **Kâtip Çıkmazı.** Ankara Batı Y. 84 S. 10 TL.

Osman Şahin: **Kırmızı Yel. Hikâyeler.** (Kendi Y.) 93 S. 6 TL.

Şairlerin Seçtikleri Antoloji: Derleyen: Ümit Yaşar Oğuzcan. İş Bankası Kültür Y. 413 S. 20 TL.

Ülkü Tamer: **Çağdaş Rus Hikâyeleri Antolojisi.** İst. Varlık Y. 160 S. 6 TL.

Haldun Taner: **Keşanlı Ali Destanı Sersem Kocanın Kurnaz Karısı.** Ankara. Bilgi Y. 277 S. 10 TL.

Süleyman Şahin Tar: **Arkadaş** (Şiirler). (Kendi Y.) 48 S. 3 TL.

Prof. Bedrettin Tuncel: **Fransızcada Yunus Emre.** Ankara. (Kendi Y. 62 S. ..... TL.

Cengiz Tuncer **Kerkenez.** İst. (E) Y. 432 S. 20 TL.

Osman Türkay: **Beethoven'de Aydınlığa Uyanmak.** İst. Yeditepe Y. 76 S. 5 TL.

Unutulmaz Sözler. Hikmet ve Edebiyat Okyanusunda Avlanmış İnciler. Derleyen: Ertuğrul Saraçbaşı. (Kendi Y.) XII-407 S. 20 TL.

Tomris Uyar: **İpek ve Bakır:** Ankara. Bilgi Y. 152 S. 10 TL.

Nevzat Üstün: **Çıplak.** İst. Var Y. 402 S. 20 TL.

Varlık Yıllığı 1971. İst. Varlık Y. 640 S. 15 TL.

Oktay Verel: **Maksat Vatan Kurtulsun.** İst. Ararat Y. 260 S. 10 TL.

Şimdi Tasa Anayasa. (Seçmeler) İst. Ararat Y. 247 S. 10 TL.

Yaşar Kemal: **Binboğalar Efsanesi.** İst. Cem Y. 347 S. 15 TL.

Yaşar Kemal: **Bu Diyar Baştan Başa.** İst. Cem Y. 640 S. 20 TL.

Kemal Yerdelen: **Eskiler** Şiirler. Ankara Bilgi Y 88 S 10 TL.

Afif Yesari: **Boşluk.** İst. (Kendi Y.) 18 S. 3 TL.
Bekir Yıldız: **Reşo Ağa.** 2. bs. İst. Habora K. 93 S. 6 TL.
Sahipsizler. İst. May Y. 103 S. 7.50 TL.
İzzet Yıldız. **Bizim Eller.** İst. (Kendi Y.) 64 S. 3 TL.
Mahmut Yurter: **Atasözleri.** İst. Oda Y. 79 S. resimli 5 TL.
Kâmran S. Yüce: **Güneş Yorgunu Atlar.** Şiirler. İst. Kent Y. 120 S. 10 TL.
Necati Zekeriya: **On Makedon Ozanı.** Melih Cevdet Anday'ın Önsözü ile. İst. Cem Y. 103 S. 6 TL.
Hüsnü Züber: **Türk Süsleme Sanatı.** Ankara. İş Bankası Kültür Y. 141 S. 20 TL.

B. ÇEVİRİ

R. M. Ballantyne: **Mercan Adası.** Çeviren: Nurullah Ataç. İst. Milliyet Y. 480 S. resimli 15 TL.
H. de Balzac: **Otuz Yaşındaki Kadın.** Çeviren: Samih Tiryakioğlu. İst. Varlık Y. 251 S. 6 TL.
René Barjavel: **Katmandu Yollarında.** Çeviren: Neclâ Erbakır. İst. May Y. 304 S. 15 TL.
Hervé Bazin: **Evlât.** Çeviren: Ayda Düz. İst. Altın Kitaplar Y. 300 S. 15 TL.
Simone de Beauvoir: **Bir Genç Kızın Anıları.** Çeviren Seçkin Selvi. İst. Payel Y. 472 S. 20 TL.
Konuk Kız. Çeviren: Bertan Onaran. İst. Payel Y 496 S. 20 TL.
Sevenler de Ölür. Çeviren: Güzin Sayar. İst. Altın Kitaplar Y. 479 S. 20 TL.
Aleksandr Bek: **Moskova Önlerinde (Volokolamsk Şosesi).** 2 cilt. Çeviren: Naime Yılmaer. İst. May Y. I. cilt: 304 S. 15 TL. II. cilt: 397 S. 20 TL.
Heinrich Böll: **Babasız Evler.** Çeviren: Sezai Yalçınkaya. İst. Cem Y. 365 S. 12.50 TL.
Ray Bradbury: **Fahrenheit 451.** Çeviren: Reha Pınar. İst. Okat Y. 151 S. 7,50 TL.
Pearl S. Buck: **Aşk Düğümü.** Çeviren: Vahdet Gültekin. İst. Hayat Romanları. 92 S. 5 TL.
Dino Buzzati: **Büyücü.** Çeviren: İhsan Akay. İst, Varlık Y 179 S 6 TL.

Fernand Léger: Adem ve Havva

Italo Calvino: **Ağaca Tüneyen Baron.** Çeviren: Aydın Emeç. İst. (E) Y. 256 S. 10 TL.

Guy des Cars: **Çöpçatan.** Çeviren: Ayda Düz. İst. Altın Kitaplar Y. 433 S. 20 TL.

Carlo Cassola: **Çorak Yürek.** Çeviren: Oya Kırcı. İst. (E) Y. 264 S. 10 TL.

Genç Kız. Çeviren: Alıç Oskulu. İst. (E) Y. 275 S. 10 TL.

Theresa Charles: **Rüyadaki Sevgili.** Çeviren: Okşan Tanca. İst. Altın Kitaplar Y. 627 S. 25 TL.

Wilkie Collins: **Beyazlı Kadın.** Çeviren: Canset Işık. İst. İnkilâp ve Aka K. 510 S. 15 TL.

Anton Çehov: **Hikâyeler.** Çeviren: M. Yılmaz Dikbaş. İst. Hareket Y. 136 S. 7.50 TL.

Küçük Köpekli Kadın. Çeviren: Hasan Ali Ediz. İst. Altın Kitaplar Y. 474 S. 20 TL.

Üç Kızkardeş. Çeviren: Ülkü Tamer. İst. Kent Y 86 S. 7.50 TL.

James Dickey: **Nehir.** Çeviren: Ferhan Taylan. Ankara. Babil K. 304 S. 15 TL.

Dimitir Dimov: **Tütün (Sarı Dünya).** 2 cilt. Çeviren Burhan Arpad. İst. May Y. 440+360 S. 20 20 TL.

Dostoyevski: **İnsancıklar.** Çeviren: Engin Altay. İst. Altın Kitaplar Y. 363 S. 15 TL.

Dört Roman. İst. Habora K. 540 S. 20 TL. (Hernadi: Otuziki Saat Özgürlük, Polevoy: Ve O Döndü, Kalinin: Savaşın Yankıları, Gorki: Hafiye).

Nodar Dumbadze: **Güneşi Görüyorum.** Çeviren: Mehcure Karaören. İst. (E) Y. 240 S. 10 TL.

Dünya **Hikâyeleri.** Çeviren: Münip Koruyan. İst. Yankı Y 186 S. 10 TL.

Dünya Mizahından Seçmeler. Çeviren: Emin Türk Eliçin. İst. Ararat Y. 336 S. 15 TL.

Friedrich Dürrenmatt: **Yargıç ve Celladı.** Çeviren: Zehra İbşiroğlu. İst. Cem Y. 102 S. 5 TL.

Thomas Fall: **Aclanlar Şirketi.** Çeviren: S. Salih Gör. İst. Habora K. 470 S. 20 TL.

Hans Fallada: **Ayyas.** Çeviren: Hüseyin Tüzün. İst. Milliyet Y. 344 S. 15 TL.

Küçük Adam Büyük Adam. Çeviren: Hüseyin Tüzün. İst. Milliyet Y. 498 S. 25 TL.

Adèle Fernandez: **Süleyman'ın Ağaçları.** Çeviren: Aykut Derman. İst. Habora K. 236 S. 12.50 TL.

Octave Feuillet: **Fakir Bir Gencin Romanı.** İst. Oluş Y. 224 S. 7.50 TL.

Henry Fielding: **Tom Jones.** Çeviren: Nihal Yeğinobalı Özay Sunar. İst. Altın Kitaplar Y. 319 S. 12.50 TL.

Fromentin: **Dominik.** Çeviren: Muammer Tuncer İst. Oluş Y. 304 S. 10 TL.

Rupert Furneaux: **Tuna Nehri Akmam Diyor.** Çeviren: Ş. ve D. Türkömer. İst. Milliyet Y. 320 S. 15 TL.

Nikolay Gogol: **Ölü Canlar.** Çeviren: Ahmet Ekeş. İst. Varlık Y. 419 S. 10 TL.

Maksim Gorki: **Foma.** Çeviren: Attilâ Tokatlı. Ankara Bilgi Y. 462 S. 20 TL.

Yaşanmış Hikâyeler. Çeviren: Ataol Behramoğlu. İst. Sinan Y. 329 S. 15 TL.

Graham Greene: **Komedyenler.** Çeviren: Nihal Yeğinobalı. İst. Altın Kitaplar Y. 445 S. 15 TL.

Giovanni Guareschi **Don Camillo ve Hayırsız Evlât.** Çeviren: Özcan Yalım. Ankara. Bilgi Y. 210 S. 10 TL.

Fritz Habeck **Parçalanmış Üçgen.** Çeviren: Burhan Arpad. Ist. Milliyet Y. 368 S. 20 lira.

Arthur Hailey **Otel.** Çeviren: Leylâ Ragıp. İst. (E) Y 578 S. 20 lira.

Knut Hamsun **Düğüm.** Çeviren: Hüseyin Tüzün. İst. Milliyet Y. 410 S. 20 lira.

Yaroslav Haşek **Aslan Asker Şvayk.** Çeviren: Samih Tiryakioğlu. İst. Varlık Y. 311 S. 10 lira.

Ernest Hemingway : **Güneş Gene Doğar.** Çeviren: Vahdet Gültekin. İst. Altın Kalem Y. 262 S. 15 lira.

Ernest Hemingway **Kadınsız Erkekler. (Hikâyeler).** Çeviren: Ülkü Tamer. İst. Varlık Y. 189 S. 8 lira.

Victor Hugo : **Deniz İşçileri.** Çeviren: Nesrin Altınova. İst. Altın Kitaplar Y. 408 S. 20 lira.

Langston Hughes **Şiirler. Langston Hughes'un Şiirleri.** Çeviren: Talât Sait Halman. İst. Yeditepe Y 126 S. 10 lira.

İkbal'den Şiirler Şarktan Haber ve Zebûr'u Acem. Çe-

viren. Ali Nihad Tarlan. Ankara. İş Bankası Kültür Y. 283 S. 15 lira.

Jaroslaw İwanskiewicz **Sevdalılar.** Çeviren: Aydil Balta. İst. (E) Y. 181 S. 10 lira.

A. Roube Janski **Siyah Gül** (Natacha). Çeviren: Beyhan Solmaz. İst. Habora K. 146 S. 8 lira.

Raymond Jean **Cezaevinden Mektuplar** (Fransa'yı Karıştıran Gabrielle Russier Olayı). Çeviren: Neyyire Koçer. İst. Kitaş Y. 128 S. 7.50 lira.

Mervyn Jones **İki Sevgili** (John ile Mary). Çeviren: Özay Süsoy. İst. (E) Y. 222 S. 10 lira.

G. Karaslavof **Sevda Gelin.** Çeviren: A. Erdeniz. İst. Habora K. 286 S. 15 lira.

Yasunari Kawabata **Karlar Ülkesi.** Çeviren: Nihal Yeğinobalı. İst. Altın Kitaplar Y. 284 S. 15 lira.

Yasunari Kawabata **Uykuda Sevilen Kızlar.** Çeviren: Samih Tiryakioğlu. İst. Varlık Y. 160 S. 8 lira.

Nikos Kazancakis **Yeniden Çarmıha Geriliş.** Çeviren: Sumru Ateşdağlı. İst. Habora K. 576 S. 25 lira.

Walter Kiaulehn **Demir Melekler.** Çeviren: Hayrullah Örs. İst. Remzi K. 238 S. 15 lira.

Kleist: **Âdemin Kavuğu.** «Kırık Testi» adlı oyundan Türkçeye uyarlayan: Haldun Marlalı. Ankara. Betik Y. 76 S. 5 lira.

F. Knebel, C. W. Bailey II. **Mayıs'ta Yedi Gün.** Çeviren: Orhan Azizoğlu. İst. Milliyet Y 450 S. 20 lira.

Arthur Koestler : **İspanya'da Ölüm Güncesi.** Çeviren: Çetin Altan. Ankara. Bilgi Y 307 S. 15 lira.

Oswalt Kolle **Aşk Sanatı.** Çeviren: Ahmet Burak. İst. May Y. 272 S. 15 lira.

Alphonse de Lamartine **İstanbul Yazıları.** Çeviren: Nurullah Berk. İst. İstanbul Kitaplığı. 180 S. 20 lira.

D. H. Lawrence **Âşık Kadınlar.** Çeviren: Nihal Yeğinobalı. İst. Altın Ktaplar Y. 459 S. 20 lira.

Haldor K. Laxness **Atom Durağı.** Çeviren: Zehra Kurttekin. Toplum Y. 224 S. 10 lira.

İra Levin **Bebek.** Çeviren: Gülten Suveren. İst. Altın Kitaplar Y. 365 S. 15 lira.

Oscar Lewis **İşte Hayat.** Çeviren: Vahit Çelikbaş. İst. (E) Y LXIV+680 S. 25 lira.

Oscar Lewis : **Sançez'in Çocukları.** Meksikalı Bir Ailenin Otobiyografisi. Çeviren: Leylâ Ragıp. İst. (E) Y. XXIX+520 S. 20 lira.

Richard Llewellyn **Vadim O Kadar Yeşildi ki...** Çeviren: Gani Yener. İst. Altın Kitaplar Y. 560 S. ciltli. 20 lira.

Jack London : **Âdemden Önce.** Çeviren: H. Pınar Kür. Ankara. Bilgi Y. 172 S. 10 lira.

Jack London **Beyaz Diş.** Çeviren: Sönmez Ozanoğlu. İst. Cem Y. 183 S. 7.50 lira.

Jack London **İntihar.** Çeviren: Mehmet Harmancı. İst. Milliyet Y. 261 S. 15 lira.

Horace MacCoy **Atları da Vururlar.** Çeviren: Hasan Aslan. İst. (E) Y. 155 S. 7.50 lira.

Norman Mailer **Çıplak ve Ölü.** 2. cilt. Çeviren: Rasih Güran. İst. (E) Y 1030 S. (İki cilt birarada) 20 lira.

Bernard Malamud **Kiev'deki Adam.** Çeviren: Nihal Yeğinobalı, Azize Bergen. İst. Altın Kitaplar Y. 399 S. 15 lira.

Victor Margueritte **Erkek Kız.** Çeviren: Aykut Tanyeri. İst. May Y. 276 S. 15 lira.

Somerset Maugham **Renkli Peçe.** Çeviren: Canset Işık. İst. Altın Kitaplar Y. 438 S. 20 lira.

Guy de Maupassant **Nehirde İntihar.** Çeviren: Mazhar Önad. İst. Oluş Y. 188 S. 7.50 lira.

Guy de Maupassant **Piyer ve Jan.** Çeviren: Mazhar Önad. İst. Oluş Y. 167 S. 7.50 lira.

Guy de Maupassant **Seçilmiş Hikâyeler.** Cilt: I. Çeviren: Ferid Namık Hansoy. İst. İnkılâp ve Aka K. 350 S. 15 lira.

Mayakovski **Lili Brik'e Mektuplar.** Çeviren: Bertan Onaran. İst. De Y. 229 S. 10 lira.

Henry Miller **Neksus.** Çeviren: Erhan Erman. Ankara. Babil K. 355 S. 20 lira.

Henry Miller **Pleksus.** Çeviren: Erhan Erman. Ankara. Babil K. 536 S. 25 lira.

Henry Miller: **Sexus.** Çeviren: Zehra Enger. Ankara. Babil K. 383 S. 20 lira.

Henry Miller **Yengeç Dönencesi.** Çeviren: Zehra Enger Ankara. Taç Y. 286 S. 15 lira.

Ladislav Mnacko **Ölümün Adı**. Çeviren: Leylâ Ragıp. İst. (E) Y. 399 S. 15 lira.

Alberto Moravia **Nefret**. Çeviren: Ali Şevket Erkin. İst. Seçkin Y 157 S. 10 lira.

Desmond Morris **Çıplak Maymun**. Çeviren: Engin Darıca. İst. Sander Y. 270 S. 15 lira.

Eduard Mörike: **Stuttgart Cücesi**. Çeviren: Mediha Önay Şerif Önay. İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y. S. 7 lira.

İris Murdoch **İtalyan Kızı**. Çeviren: Celâl Üster. İst. (E) Y 221 S. 10 lira.

Vera Mutafçiyeva **Cem Sultan Olayı**. Çeviren: Naime Yılmaer. İst. May Y. 491 S. 20 lira.

Pablo Neruda **Şiirler**. Çeviren: Hilmi Yavuz. İst. Cem Y. 110 S. 4 plânş. 7.50 lira.

O'Henry Son **Yaprak**. Hikâyeler. Çeviren: Mete Ergin. İst. Altın Kitaplar Y. 254 S. 15 lira.

Alan Paton **Artık Çok Geç**. Çeviren: Mehmet Harmancı. İst. Köprü Y. 153 S. 8 lira.

Mario Puzo **Anne** (Mamma Lucia). Çeviren: Özay Süsoy. İst. Altın Kitaplar Y. 409 S. 15 lira.

Mario Puzo **Oğlumuz**. Çeviren: O. Halûk. İst. Milliyet Y. 378 S. 20 lira.

Pauline Réage **O'nun Hikâyesi**. Çeviren: Ali Erman. Ankara. Babil K. 275 S. 15 lira.

Erich Maria Remarque **İnsanları Seveceksin**. Çeviren: Burhan Arpad. İst. May Y 454 S. 20 lira.

Arthur Rimbaud'nun Düzyazı Şiirleri. Çeviren: İlhan Berk. İst. Yeditepe Y. 60 S. 5 lira.

Harold Robbins **Aşk Günleri**. Çeviren: Canset Işık. İst. Altın Kitaplar Y 733 S. 20 lira.

Harold Robbins **Aşkın Kanunu**. Çeviren: Canset Işık. İst. Altın Kitaplar Y. 749 S. 25 lira.

Robert Sabatier **İsyec Kibritleri**. Çeviren: Orhan Suda. İst. Milliyet Y. 305 S. 15 lira.

George Sand **Havatım** Ceviren: Talât Güreli. İst. Milliyet Y. 368 S. 15 lira.

Yorgo Seferis **Üç Kırmızı Güvercin**. Şiir, Deneme, Anılar. Çeviren: Cevat Çapan. İst. Altın Kitaplar Y. 210 S. 12.50 lira.

Anna Seghers **Ölüler Genç Kalır**. (2 cilt birarada) Çevi-

ren: Burhan Arpad. İst. Altın Kitaplar Y. 639 S. 20 lira.

Bernard Shaw **Kara Kız.** Çeviren: Mete Ergin. İst. Cem Y. 329 S. 12.50 lira.

Georges Simenon **Gerçek Aşk.** Çeviren: Okşan Tunca. İst. Nil Y. 205 S. 12.50 lira.

Johannes Mario Simmel **Gizli Ekmek.** Çeviren: Ahmet Örs. İst. May Y 308 S. 15 lira.

Johannes Mario Simmel **Gökkuşağı.** Çevirenler: Murat Tanoğlu Ahmet Cemal. İst. Altın Kitaplar Y. 970 S. 40 lira.

Johannes Mario Simmel **Papaz Her Zaman Pilâv Yemez.** Çeviren: Vahit Çelikbaş. İst. (E) Y. 413 S. 15 lira.

Johannes Mario Simmel : **Tanrı Sevenleri Korur.** Çeviren: Zeyyat Selimoğlu. İst. (E) Y 271 S. 10 lira.

J. Mario Simmel **Yalnız Havyarla Yaşanmaz.** Çeviren: Ahmet Cemal. İst. Altın Kitaplar Y. 640 S. 20 lira.

Konstantin Simonov **Silâh Arkadaşları.** Çeviren: Zeyyat Selimoğlu. İst. (E) Y. 510 S. 20 lira.

Konstantin Simonov **Yaşayanlar ve Ölüler.** 2 cilt. Çevirenler: Cengiz Tuncer Aydın Emeç. İst. Sosyal Y. 327, 249 S. 12.50 lira.

Zaharia Stancu **Çingenem.** Çeviren: Attilâ Tokatlı. Ankara. Bilgi Y. 607 S. 20 lira.

Stendhal: **Armance.** Çeviren: Samih Tiryakioğlu. İst. Altın Kalem Y. 254 S. 15 lira.

Teraska Torres **Kadınlar Barakası.** Çeviren: Sabiha Serim. İst. Habora K. 196 S. 10 lira.

Tolstoy **Anna Karenina.** Çeviren: Rasin Tınaz. (2 cilt birarada) İst. Hayat Altın Kitaplar. 635 S. 20 lira.

A. Tolstoy **Azap Yolları.** 3 cilt. İki Kızkardeş — Yıl 18 — Kederli Sabah. Çeviren: A. Rıza Yalt. İst. Ararat Y. 1400 S. 35 lira.

Leo Tolstoy **Mutlu Günler.** Çeviren: Mehmet Özgül. İst. Nil Y. 280 S. 12.50 lira.

Leo Tolstoy **Savaş ve Barış.** Oyunlaştıranlar: Alfred Neumann Erwin Piscator Guntram Prüfer. Çeviren: Cevat Çapan. İst. Yankı Y. 185 S. 10 lira.

Henry Treece **Vikingler Geliyor.** Çeviren: Ülkü Tamer. İst. Milliyet Y. 304 S. resimli. 15 lira.

John Updike **Çiftler.** Çeviren: Nili Tlabar. Ankara. Taç Y. 448 S. 20 lira.
Roger Vailland **Kanun.** Çeviren: Attilâ Tokatlı. Ankara. Bilgi Y. 351 S. 15 lira.
Roger Vailland **Yalnız Adam.** Çeviren: Attilâ Tokatlı. Ankara. Bilgi Y. 250 S. 12,50 lira.
Vassili Vassilikos **Fotoğraf.** Çeviren: Aydın Emeç. İst. (E) Y 215 S. 10 lira.
Elio Vittorini **Fil.** Çeviren: Gönül Çapan. İst. (E) Y. 82 S. 5 lira.
Vuk Vuço **Ateş Hırsızları.** Çeviren: Aydın Emeç. İst. (E) Y. 264 S. 10 lira.
H. G. Weils **Zaman Makinası.** Çeviren: Bilgin Turnalı. İst. Habora K. 181 S. 10 lira.
Nathaniel West **Bulunmaz Fırsatlar.** Çeviren: Faruk Sipahi. İst. Deniz Y 156 S. 8 lira.
Michel Zevaco **Pardayanlar.** Çeviren: Fatih Oray İst. Oluş Y. 560 S. 20 lira.
Emile Zola **Emek.** 2 cilt. Çeviren: Nesrin Altınova. İst. Ararat Y. 744 S. 25 lira.
Stefan Zweig **Dünün Dünyası.** Çeviren: Burhan Arpad. İst. Milliyet Y. 487 S. 20 lira.
Stefan Zweig **Yürek Çöküntüsü.** Çeviren: Burhan Arpad. İst. Cem Y. 184 S. 7.50 lira.

II. BİLİM — KÜLTÜR

A. YERLİ:

Halide Edib - Adıvar : **Türk'ün Ateşle İmtihanı.** Kurtuluş Savaşı Anıları. İst. Atlas K. 273 S. 10 lira.
Prof. Dr. Afet İnan **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım.** İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y. 157 S. resimli. 5 lira.
A. Necati Akgür **Aya Yolculuk.** İst. Remzi Kitabevi. 10 lira.
Dr. Tunay Akoğlu **Dünyada ve Bizde Turizm. Dünü ve Bugünü.** İst. Varlık Y. 192 S. 10 lira.
Ömer Asım Aksoy **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. I. Ata-**

sözleri Sözlüğü. Ankara Türk Dil Kurumu Y. 392 S. 25 lira.

Ragıp Akyavaş **Hazreti Muhammed'in Hayatı, Kur'an Tarihi ve Dinî, Ahlâki Musahabeler.** Ankara, 1970 (Ailesinin Yayını) 444 S. 1 portre. 40 lira.

Necati Oktay Alagil **Devrimlerin Felsefesi ve Türkiye'deki Devrimci Hareketler.** Ankara. Doğan Y. 169 S. 15 lıra.

Prof. Dr. Yılmaz Altuğ **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta-Doğu Sorunları.** İstanbul Üniversitesi Y. XI+351 S. 35.45 lira.

Cemal Anadol **Herşeyin Üstünde Türkiye.** İst. Tekin Y. 222 S. 10 lira.

Metin And **100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi.** Ankara. Gerçek Y. 351 S. 15 lira.

Reşit Rahmeti Arat **Baburnâme (Babur'un Hayatı)** 1, 2, 3. İst. Milli Eğitim Y. S. 5 lira.
«1000 Temel Eser»

Salâhattin Arıkan **TÖS Dosyasından.** Çıkaryol Y. 80 S. 3 lira.

Şanlı Aslangül **Biçimsel Adalet.** Ankara. Toplum Y. 78 S. 5 lira.

Atatürk Ansiklopedisi. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi. Cilt: 1-4. Hazırlayanlar: Kemal Zeki Gençosman Niyazi Banoğlu. İst. May Y. Her cilt 25 lira.

Atatürk'ten Vecizeler... Bakış Kütüphanesi Y. S. 12.50 lira.

Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları. Hazırlayan: Muzaffer Utkan. Ankara. Edebiyat Yayınevi. 20 S. resimli. 5 lira.

Atatürk'ün Sohbetleri. Hazırlayan: Muzaffer Utkan. Ankara. Edebiyat Yayınevi. 55 S. resimli. 6 lira.

Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları. Hazırlayan: Muzaffer Utkan. Ankara. Edebiyat Yayınevi. 48 S. 5 lira.

Doğan Avcıoğlu **Devrim Üzerine.** Ankara. Bilgi Y 212 S. 10 lira.

Rona Aybay **Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen, Yaşamı Eylemi - Öğretisi.** İst. Remzi K. 261 S. 10 lira.

Şevket Süreyya Aydemir **Makedonya'dan Orta Asya'ya.**

Enver Paşa. Cilt: I. 1880 1908. İst. Remzi K. 596 S. 20 lira.

Şevket Süreyya Aydemir **Makedonya'dan Orta Asya'ya. Enver Paşa. Cilt: II. 1908 1 1914.** İst. Remzi K. 565 S. 45 resim. 20 lira.

Menduh Aytür **Kalkınma Yarışı ve Türkiye.** Ankara. Bilgi Y. 288 S. 25 lira.

Leman Şenalp Bakla **İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası. Eserler ve Makaleler. Yıl: 1969.** İstanbul. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü. XIV+156 S. 6 lira.

Behire Balkan **Türkiye Özetli Nüfus Bibliyoğrafyası.** I. cilt. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Y. II+272 S. 20 lira.

Mehmet Barlas **Türkiye Üzerine Pazarlıklar.** İst. Giray Y. 116 S. 10 lira.

Cezmi Tahir Berktin **Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklarımız.** Ankara. İş Bankası Kültür Y. 168 S. 10 lira.

Bildiriler. Yunus Emre Semineri. Akbank Kültür Y. 308 S. 20 lira.

1965 1971. Türkiye'de Devrimci Mücadele ve Dev-Genç. Kurtuluş. İst. Kurtuluş Y. 87 S. 4 lira.

Orhan Buldaç **Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge.** 107 S. 15 lira.

Doç. Dr. Tuncer Bulutay Dr. Serim Timur Dr. Hasan Ersel **Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968.** Ankara. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XV+218 S. 27.50 lira.

İsmail Cem **Türkiye Üzerine** (Araştırmalar). İst Cem Y. 263. S. 12.50 lira.

Dr. Halûk Cillov **Türkiye Ekonomisi.** İstanbul Üniversitesi Y. XV+475 S. 58.40 lira.

Ş. Recai Cin **Kavramlar Dizini.** 1. cilt. Ankara. Türk Dil Kurumu. 532 S. 20 lira (A-K).

Münir Süleyman Çapanoğlu **Basın Tarihinde Mizah Dergileri.** İst. (Kendi Yayını) 141 S. 10 lira.

Tevfik Çavdar **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla «Vaziyet ve Manzara-ı Umumiye».** İst. Milliyet Y. 343 S. 15 lira.

Anıl Çeçen **Sendikalizm.** Ankara. Kendi Y. 237 S. 12.50 lira.

Ali Çiçekli **Divan-ı Lûgat-ı Türk.** İst. May Y. 264 S. 15 lira.

Fazıl Hüsnü Dağlarca **Malazgirt Ululaması.** Ankara. Türk Dil Kurumu Y. 94 S. 5 lira.
«Türk Dil Kurumu Yayınları: 330».
«TDK. Tanıtma Yayınları Çeşitli Konular Dizisi: 14».

İbrahim Dâkûkî **Irak Türkmenleri. Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları.** Ankara. Güven Y. 189 S. 10 lira.

İsmail Hami Danişmend **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.** I. cilt. Türkiye Y. 550 S. 45 lira.

Şefik Hüsnü Deymer **Seçme Yazılar.** Ankara. Aydınlık Y. 295 S. 15 lira.

Doç. Dr. Sait Dilik **Türkiye'de Sosyal Sigortalar. İktisadî Açıdan Bir Tahlil Denemesi.** Ankara. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. VII+395 S. Metin dışında çizelgeler. 35 lira.

Hasan İzzettin Dinamo **6 7 Eylül Kasırgası.** İst. May Y. 96 S. 5 lira.

Muzaffer Erdost **Türkiye Üzerine Notlar.** Ankara. Sol Y. 203 S. 10 lira.

Dr. Erdal Erkan **Seks ve Özgürlük.** 2 cilt. İst. (Kendi Yayını) 400 S. 20 lira.

Hasan Refik Ertuğ **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi.** I. cilt. İstanbul Üniversitesi Y. VIII+240 S. 18 lira.

Prof. Dr. Semavi Eyice **Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes.** Ankara. Türk Tarih Kurumu. X+167 S. 5 lira.

Şevket Gedikoğlu **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri.** Ankara. (Kendi Yayını) 384 S. 20 lira.

Mahmut Goloğlu **Cumhuriyete Doğru. 1921 1922.** Ankara. Taç Y. XIII+420 S. 20 lira.

Mithat Gürata **Masonluk Nedir, Ne Değildir?** Ankara. (Kendi Yayını). 95 S. 5 lira.

Turhan Gürkan **Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri.** İst. Fer Y. 256 S. 10 lira.

Tarık Güryay **Bir İktidar Yargılanıyor.** İst. Cem. Y 400 S. 20 lira.

Orhan Hançerlioğlu **Düşünce Tarihi.** İst. Remzi K. 365 S. 20 lira.

Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu **İkileme.** Ankara. Türk Dil Kurumu. 119 S. 8 lira.
«Türk Dil Kurumu Yayınları: 328».
«TDK. Tanıtma Yayınları Dil Konuları Dizisi: 18».

Prof. Dr. Mükerrem Hiç **Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye.** İstanbul Üniversitesi Y XVI+ 187 S. 21.95 lira.

Kemal İlerici : **Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi.** İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y. S. 100 lira.

M. Rauf İnan **Orta Avrupa'da Gelişmenin ve Demokrasinin Temeli Eğitim.** İst. Türkiye İş Bankası Kültür Y 433 S. 25 lira.

Abdi İpekçi **Dünyanın Dört Bucağından.** İst. Milliyet Y 612 S. resimli. 25 lira.

Kapitalizm Öncesi Üretim Biçimleri. Ankara. Aydınlık Eğitim Y. 95 S. 5 lira.

Mehmet Kaplan **Politika ve Çilesi.** İst. Uludal Y. 320 S. 15 lira.

Seyit Kemal Karaalioğlu **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü.** İst. İnkılâp ve Aka Kitabevleri. 864 S. 25 lira.

Ali Naci Karacan **Lozan.** 2. bs. İst. Milliyet Y. 672 S. 8 plânş. 35 lira.

Raif Karadağ **Şark Meselesi.** İst. Nida Y. 152 S. 7.50 lira.

Hikmet Kıvılcımlı **Oportünizm Nedir?** İst. Tarihsel Maddecilik Y. 123 S. 7.50 lira.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı **Toplum Bilimlerinin Gelişimi (Tarih Tezi).** İst. Ekim Y. 256 S. 12.50 lira.

Enver Aydın Kolukısa **Dinde Türkçülüğe Dönüş.** İst. (Kendi Y.) 144 S. 7.50 lira.

Enver Koray **Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası II. 1955 - 1968.** İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y. 512 S. 30 lira.

Prof. Nurettin Sazi Kösemihal **Sosyoloji Tarihi.** İst. Remzi K. 367 S. 12.50 lira.

Dr. Niyazi Köymen **Dinsel Bunalımdan Gercek Hakyoluna.** Kendi Y 236 S. 10 lira.

Yalçın Küçük **100 Soruda Planlama, Kalkınma ve Türkiye.** İstanbul. Gerçek Y. 319 S. 15 lira.

Mazhar Leventoğlu **Malazgirt Savaşı. 26 Ağustos 1071 26 Ağustos 1971.** Ankara. Ajans-Türk 48 S. 2 lira.

Mehmet Kemal **Politika ve Ötesi.** İst. Uludal Y. 320 S. 15 lira.

Ali Kemal Meram **Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi.** İst. Kitaş Y. 304 S. 10 lira.

Ali Kemal Meram **Siyah Kaplı Defter.** 214 S. 7.50 lira.

Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü **Selçuklu Tarihi, Alparslan ve Malazgirt Bibliyografyası. «Malazgirt Zaferi 900. Yıldönümü Münasebetiyle Hazırlanmış Tarihi Bir Bibliyografya Denemesi».** Ankara. Kültür Bakanlığı. XIX+178 S. 20 lira.

Milli Kütüphane **Türkiye'de Basılmış Farsça Eserler, Çeviriler ve İran'la İlgili Yayınlar Bibliyografyası.** Ankara. Kültür Bakanlığı Y. 108 S. lira.

Milliyet 1970. İst. Milliyet Y. 368 S. resimli. 35 lira.

Behçet Necatigil **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü.** İst. Varlık Y. 368 S. 15 lira.

Behçet Necatigil **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.** İst. Varlık Y. 410 S. 15 lira (Eklerle 6. bs.).

Doç. Dr. Özdemir Nutku **Dünya Tiyatrosu Tarihi.** I. cilt. Ankara. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Y. 298 S. resimli. 30 lira.

Ortak Pazar ve Türkiye. Ankara. Makina Mühendisleri Odası Y. 260 S. 10 lira.

Ünsal Oskay **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon. Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar.** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. VII+118 S. 10 lira.

Orhan Öcal **Kitabın Evrimi.** Ankara. İş Bankası Kültür Y. 528 S. 20 lira.

Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek **Anadolu Folklorunda Ölüm.** Ankara. Ankara Üniversitesi Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi Y. 149 S. 17.50 lira.

Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek **Etnoloji Sözlüğü.** Ankara. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Y. 268 S. 15 lira.

Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek **100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane.** Ankara. Gerçek Y 231 S. 12.50 lira.

Çetin Özek **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi.** İst. Ant Y. 528 S. 20 lira.

Dr. Sedat Özkol **Emperyalizm, Tekelci Kapitalizm ve Türkiye.** İst. Ant. Y. 118 S. 7.50 lira.

Ord. Prof. Dr. Hamit Nafiz Pamir Doç. Dr. Önder Öztunalı **Yerbilim Terimleri Sözlüğü.** Ankara. Türk Dil Kurumu Y. 192 S. 6 lira.

Hasan Pulur **Olaylar ve İnsanlar.** İst. Milliyet Y. 352 S. 15 lira.

Ali Püsküllüoğlu **Öz Türkçe Sözlük.** Genişletilmiş 2. bs. Ankara. Bilgi Y. 381 S. 15 lira.

Sabahattin Selek **Millî Mücadele. Ulusal Kurtuluş Savaşı.** 2 cilt. İst. Ağaoğlu Y. 400, 345 S. 35 lira.

Selâhattin Selışık : **Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya.** İst. Kitaş Y. 400 S. 12.50 lira.

Cemil Sena **Hazreti Muhammed'in Felsefesi.** İst. Remzi K. 612 S. 40 lira.

Muzaffer Sencer **Türkiye'de Köylülüğün Maddî Temelleri.** İst. Ant. Y. 217 S. 10 lira.

Prof. Dr. Ali Sevim **Malazgirt Meydan Savaşı.** Ankara. Türk Tarih Kurumu Y. XI+103 S. 5 lira.

Son Değişiklikleriyle Gerekçeli Anayasa. Karşılaştırmalı Gerekçeler ve İlgili Mevzuat. Hazırlayan Av. Kâzım Öztürk. Ankara, Bilgi Y. 337 S. 15 lira.

Metin Sözen **Anadolu Kentleri.** İst. Doku. Y. 272 S. 20 lira.

Muammer Sun **Türkiye'nin Kültür Müzik Tiyatro Sorunları.** Ankara. Ajans Türk. Y. 4+274 S. 15 lira.

Prof. Dr. Faruk Sümer Prof. Dr. Ali Sevim **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı.** (Metinler ve Çeviriler). Ankara. Türk Tarih Kurumu. XXI+69+79 S. 30 lira.

Enver Behnan Şapolyo **Türkiye Turizm Rehberi ve Anıtlar Tarihi.** İst. Kültür K. 256 S. 15 lira.

Alâeddin Şenel **Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne.** Ankara. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XVI+605 S. 35 lira.

Doç. Dr. Sevda Şener **Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları.** Ankara. Ankara Üniversitesi Y. 218 S. 20 lira.

Şeyh Bedreddin **Vâridat.** İnceleme ve Çeviri: Cemil Yener. Elif Y. 126 S. 7.50 lira.

Nurdoğan Taçalan **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken.** İst. Milliyet Y. 287 S. 15 lira.

Cemal Hüsnü Taray **Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye'de Demokrasi ve Sol (Sorunlarımız ve İsraflarımız).** İst. (Kendi yayını) 169 S. 10 lira.

Tarih Boyunca Türk Fin İlişkileri. Hazırlayan: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Menteş Kitabevi. 47 S. 10 lira.

İ. Sadi Tınaztepe **Finansman Kanunu. Şerh ve İzahları.** İst. (Kendi yayını). 410 S. 50 lira.

Taner Timur **Türk Devrimi ve Sonrası.** 1919 1946. Ankara. Doğan Y. VIII+291 S. 15 lira.

Erdoğan Toker **Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk Haftası.** Adana. Kendi Y. 63 S. 2 lira.

Nurettin Topçu **Ahlâk Nizamı.** İst. Hareket Y. 228 S. 10 lira.

Nurettin Topçu **Kültür ve Medeniyet.** İst. Hareket Y. 100 S. 6 lira.

Nurettin Topçu **Türkiye'nin Maarif Dâvası.** İst. Hareket Y. 142 S. 7.50 lira.

Hıfzı Topuz **Kara Afrika.** İst. Milliyet Y. 362 S. 20 lira.

Pars Tuğlacı : **Okyanus. 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük.** İst. Pars Y. (Fasiküller halinde çıkmaktadır).

Türk Dil Kurumu **Milli Eğitim Bakanlığı'nın «1000 Temel Eser» Dizisi Üzerine Rapor.** Ankara. 39 S. 2.50 lira.

Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokratik Düzen. İlkeler Amaçlar Yöntem. Ankara Ayyıldız Matbaası. VIII+380 S. 25 lira.

Türk Tarih Kurumu **Atatürk Konferansları. II. 1964 1968.** Ankara. Türk Tarih Kurumu. XII+161 S. 81 S. resim. 15 lira.

Türk Tarih Kurumu **Atatürk Konferansları. III.** 1969. Ankara. Türk Tarih Kurumu. 7+128 S. 15 lira.

Dr. Orhan Türkdoğan **Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları.** Erzurum. Atatürk Üniversitesi Y. VI+311 S. 22 lira.

Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırmaları

Veri Toplama Teknikleri. Ankara. Hacettepe Üniversitesi. 79 S. 15 lira.
«Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-9».

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Az Gelişmenin Sosyolojisi. 2. basım. Ankara. Toplum Y. XIV+196 S. 15 lira.

Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil Sosyal Yapımıza Bağlı Eğitim ve Öğretim Sorunları. 13. S. (Ayrı Basım).

Naşit Hakkı Uluğ Emperyalizme Karşı Türkiye. 1922 1924. Belge Y. S. 15 lira.

Muzaffer Uyguner Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğü. Ankara. Türk Dil Kurumu. 118 S. 8 lira.
«Türk Dil Kurumu Yayınları: 324».

Şefik Uysal Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Y. XVI+193 S. 19.20 lira.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı Osmanlı Devleti Teşkilâtında Medhal. 2. basım. Ankara. Türk Tarih Kurumu Y. XIV+520 S. 80 lira.

Prof. Dr. Yüksel Ülken Yirminci Yüzyılda Dünya Ekonomisi. Günümüzün İktisadî Meseleleri ve Başlıca Tahlil Aletleri. 2. basım. İstanbul Üniversitesi Y. 469 S. 54 35 lira.

Dr. Cavit Ünal: Psikolojik Tutuculuk. Kendi Y. 62 S. 5 lira

Ord. Prof. A. Süheyl Ünver: Ressam Şehit Hasan Rıza. Hayatı ve Resimleri. İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y S. 10 lira

Doç. Dr Berke Vardar: Dilbilim Kavramları. İst. İnsan Y. S 5 lira

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Bir Lise Öğrencisinin Millî Mücadele Anıları. İst. Varlık Y. 327 S. 10 TL.

A. Rıza Yalt: Grand Dictionnaire Français Turc. İst. Ararat Y. 1246 S. 150 lira.

Mustafa Yazıcı: Türkiye'de Kitap ve Kütüphane Meseleleri. Ankara (Kendi Yayını). 161 S. resimli. 15 lira.

Faruk Yener: Müzik Kılavuzu. İst. Milliyet Y. 352 S. 25 TL.

Dr. Çetin Yetkin: Siyasal İktidar Sanata Karşı. Ankara, Bilgi Y 300 S. 30 lira.

Erdener Yurtcan: Türk Hukuk Bibliyografyası 1966-67-68. İstanbul Üniversitesi Y. XII+283 S. 10 TL.

Dr. Ahmet N. Yücekök: Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sos-

yo-Ekonomik Tabanı (1964-1968) Ankara. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XV+254 S. 48 levha 6 harita 40 lira.

Dr. Ahmet Yücekök: **100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset.** İst. Gerçek Y. 160 S. 10 lira.

Hasan-Âli Yücel: **İyi Vatandaş-İyi İnsan.** Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 298 S. 15 lira. (Yeni basım)

Rakım Ziyaoğlu: **İstanbul Kadınları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi. 1453-1971. İdarî-Siyasî.** İst. İsmail Akgün (HAK) K. 800 S. 61 resim. 50 lira.

B. ÇEVİRİ:

Enver Abd El Malik: **Çağdaş Arap Düşüncesi.** Çeviren: Adnan Cemgil. İst. Altın Kitaplar Y. 504 S. 20 lira.

Feroz Ahmad: **İttihat ve Terakki.** Çeviren: Nuran Ülken. İst. Sander Y. 308 S. 15 lira.

Albert Bayet: **Dine Karşı Düşüncenin Tarihi.** Çeviren: Cemal Süreya. İst. Varlık Y. 144 S. 5 lira.

Amerika Çocuk Araştırmaları Merkezi: **Çocuğun Cinsel Sorunları ve Cevapları.** Çeviren: Dr. Mebuse Sürmeli. İst. Remzi K. 157 S. 5 TL.

François Barret: **Emeğin Tarihi.** Çeviren: Babür Kuzucu. İst. May Y. 190 S. 10 lira.

Dr. André Berge: **Çocuktaki Kötü Huylar ve Düzeltilmesi.** Çeviren: Nazife Müren. İst. Remzi K. 155 S. 5 lira.

Bolşevik Partisi Tarihi. Çeviren: Gaybiköylü. Ankara. Bilim ve Sosyalizm Y. 432 S. 20 lira.

Gaston Bouthoul: **Toplumbilimin Tarihi.** Çeviren: Cemal Süreya. İst. Varlık Y 171 S. 8 lira.

Emile Burns: **Para ve Enflasyon.** Çeviren: E. Deniz. İst. Köz Y. 87 S. 6 lira.

Dr. Alexis Carrel: **İnsan, Bu Meçhul.** Çeviren: Muammer Tuncer. İst. Anten Y. 366 S. 15 lira.

Fidel Castro: **Devrim İçin Savaşmayana Komünist Denmez.** Çeviren: Güneş Şahiner. Ist. Habora K. 96 S. 6 L.

C. W. Ceram: **Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler.** Çeviren: Hayrullah Örs. İst. Remzi K. 413 S. 22 resim. 4 harita. 25 lira. (ciltli 35 lira)

Georges Cogniot: **Din ve Bilim.** Çeviren: Em. Gnl. Dr. Fahrettin Yakal. İst. (Kendi Y.) 76 S. 5 lira.

Freud: **Totem ve Tabu.** Çeviren: Niyazi Berkes. İst. Remzi K. 232 S. 7.50 lira.

George Gamov: **Bilimin Uzak Sınırlarında.** Çeviren: Sebati Ataman. Ankara. İş Bankası Kültür Y. 319 S. 30 lira.

General Charles De Gaulle: **Umut Anıları. 1958-1962.** Çeviren: Ali Sirmen. İst. Sinan Y. 333 S. 20 lira.

Bernard Gournay: **Yönetim Bilimine Giriş. Çağdaş Toplumlarda Kamu Yönetimi.** Çeviren: İhsan Kuntbay. Ankara. Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü. VII+349 S. 25 lira.

François Grégoire: **Büyük Ahlâk Doktrinleri.** Çeviren: Cemal Süreya. İst. Varlık Y. 172 S. 8 lira.

John Gunther: **Güney Amerika Gerçeği.** Çeviren: Algın Saydar. İst. Geçiş Y. 176 S. 12.50 lira.

George R. Havens: **Fikirler Çağı.** Çeviren: Dr. Behzad K. Yeğen. İst. Milli Eğitim Bakanlığı Y. S. 25 lira.

George C. Homans: **İnsan Grubu.** Çeviren: Oğuz Onaran-Baskın Oran-Ünsal Oskay. Ankara. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. XXIII+356 S. 25 lira.

Gotthard Jaeschke: **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri.** Çeviren: Cemal Köprülü. Ankara. Türk Tarih Kurumu Y. XIV+316 S. 45 lira.

Dr. Gyula Kaldy-Nagy: **Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri (1546-1562)** Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 374 S. 63 lira.

Kruşçev'in Anıları. Çeviren: Mehmet Harmancı. İst. Milliyet Y. 356 S. 25 lira.

Joseph Lajugie: **Ekonomik Doktrinler.** Çeviren: Samih Tiryakioğlu. İst. Varlık Y. 190 S. 5 lira.

V.İ. Lenin: **Kitle İçinde Parti Çalışmaları.** Çeviren: Cengiz Haksever. Ankara. Ser Y. XV+166 S. 10 lira

V. İ. Lenin. **Marx ve Engels.** Çeviren: S. Fırat. İst. Köz Y 80 S. 6 lira.

V İ. Lenin: **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi.** Çeviren: Şerif Hulûsi. İst. Payel Y. 219 S. 12.50 lira.

Lucien Lévy-Bruhl: **Auguste Comte. Felsefesi ve Sosyolojisi.** Çeviren: Z. F. Fındıkoğlu. İstanbul Üniversitesi Y. VIII+304 S. 25.65 lira.

Bernard Lewis: **Modern Türkiye'nin Doğuşu.** Çeviren: Doç. Dr. Metin Kıratlı. Ankara. Türk Tarih Kurumu Y. XVI+541 S. 3 harita. 55 lira.

Mao Çe-Tung: **Askeri Yazılar.** Çeviren: N. Solukçu. Ankara. Sol Yayınlar. 524 S. 25 lira.

Herbert Marcuse: **Mantık ve İhtilâl.** Çeviren Muammer Sencer. İst. Kitaş Y. 360 S. 15 lira.

Mareşal Jukov: **Anılar ve Düşünceler.** Çeviren: İshak Atasever. İst. Sinan Y. 354 S. 20 lira.

Karl Marx-F. Engels-V. İ. Lenin-J. Stalin: **Kadın ve Komünizm.** Çeviren: Ö. Ufuk. İst. Öncü K. 262 S. 15 lira.

Karl Marx-F. Engels: **Politika ve Felsefe.** Çeviren: Tektaş Ağaoğlu. İst. Öncü K. 415 S. 20 lira.

Marx-Engels: **Sanat ve Edebiyat.** Çeviren: Murat Belge. İst. De Y. 149 S. 7.50 lira.

Marx'ın **Toplum Kuramı.** Çeviren: Doç. Dr. Özer Ozankakaya. Ankara. Doğan Y. 254 S. 12.50 lira.

Cemâl Abdun Nâsır: **Arap Devriminin Yöntemleri.** Çeviren: Mehmet Emin Bozarslan. İst. Habora Y. 198 S. 10 lira.

E. Royston Pike (ve başkaları): **Dünyamızı Değiştiren 100 Büyük Olay.** Çeviren: F. Gülen-Ömür Arıt. İst. Milliyet Y. 702 S. 50 lira.

Prof. Dr. Laszlo Rasonyi: **Tarihte Türklük.** Çeviren: Hamit Zübery Koşay. Ankara. Turhan K. 425 S. 40 lira.

J. Reed (ve başkaları:) **Lenin.** Çeviren: Güneş Şahiner. İst. Habora K. 236 S. 15 lira.

Hervé Rousseau: **Dinler Tarihi ve Sosyal İncelemeler.** Çeviren: Osman Pazarlı. İst. Remzi K. 175 S. 5 lira.

Bertrand Russel: **Batı Felsefesi Tarihi. III. cilt: Yeniçağ.** Çeviren: Muammer Sencer. İst. Kitaş Y. 584 S. 20 lira.

Andrei D. Saharov: **Sovyet Rusya'da Düşünce Özgürlüğü ve Barış İçinde Yanyana Yaşama.** Çeviren: Necdet Sander İst. Sander Y. 190 S. 10 lira.

Kurt Schilling: **Toplumsal Düşünce Tarihi.** Çeviren: Nihal Önol. İst. Varlık Y. 392 S. 10 lira.

Victor Serge: **Militana Notlar.** Çeviren: Hüseyin Baş. İst. Ant Y. 120 lira. 7.50 lira.

G. Bernard Shaw: **Genç bir Bayana Sosyalizm ve Kapitalizm Üzerine Öğütler.** Çeviren: Mehmet Harmancı. İst. Milliyet. 494 S. 20 lira.

Dr. Frank A. Stone: **Çağdaş Türk Eğitim Düşüncesine Bibliyografik Giriş. Modern Turkish Eductional Thought. A Bibliographic Introduction.** Ankara. Hacettepe Üniversitesi. 51 S. 10 lira.

Şeref Han: **Şerefname.** 2 cilt. I. cilt: Kürt Tarihi. II. cilt: Osmanlı-İran Tarihi. Çeviren: Mehmet Emin Bozarslan. İst. Ant Y. 527, 312 S. 20,15 lira.

Temeşvarlı Osman Ağa: **Gâvurların Esiri.** Çeviren: Esat Nermi. İst. Milliyet Y. 308 S. 15 lira.

A. J. Toynbee: **Türkiye. Bir Devletin Yeniden Doğuşu.** Çeviren: Kasım Yargıcı. İst. Milliyet Y. 320 S. 4 plânş. 20 lira.

Troçki: **Sürekli Devrim Çağı.** Çeviren: Nedim Sel. Habora K. 111 S. 8 lira.

Stefan Velikov: **Kemalist İhtilâl ve Bulgaristan.** İst. Kitaş Y. 160 S. 7.50 lira.

Alban G. Widgery: **Tarih Boyunca Büyük Öğretiler.** Çeviren: Gülçiçek Soytürk. İst. Milliyet Y 313 S. 4 plânş. 20 lira.

Kısaltmalar:

İst. İstanbul
Y. Yayınları
S. Sayfa
K. Kitabevi

NOT Kasım 1970-Ekim 1971 arasında saptanıp seçilen kitapları içeren bu listede, künyesi tamamlanamayan az sayıda kitap bulunmaktadır.

Yeni basımlar alınmamış, ancak az sayıda kitabın yeni basımları —gerekli görüldüğünden— gösterilmiştir.

TOPLATMA KARARI BULUNAN 55 YAYININ İSİMLERİ

İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Üç Numaralı Askeri Mahkemesine SBF Dekanı Mümtaz Soysal'ın davâsı ile ilgili olarak, haklarında toplatma kararı bulunan sol yayınların bir listesini göndermiştir.

Hakkında toplatma kararı bulunan 55 sol yayının isimleri şöyledir:

«Babeuf'ten Dimitrof'a Sosyalist Savunmalar, Bitmeyen Kavga, Bizans Tarihinden Hikâyeler, Barzani Kürdistan Cumhuriyeti, Brinares (Karayara), Çimento, Çimento 1970 Baskı, Eylül Destanı, Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi, Frederich Engels Paullavis, Fransa'da İç Savaş, Fidel Castro Konuşuyor. Grevler Sendikalar, Partiler. Gerillâ Harbi, Gerillâ Günlüğü, Halk Kültürü, Halk Savaşının Plânları, İhtilâlin Özü, Kültür-Sanat-Edebiyat, Kûba'da Sosyalizm ve İnsan, Marksizm, Lenin Marksizmin Kaynağı, Seçme Yazılar, Lenin Destanı, Lenin, Lenin 1971 Baskı. Lenin Devlet Broşür, Milli Kurtuluş Cephesi, Douglas Bravo Konuşuyor. Marksist Eylemin Çocukluk Hastalığı ve Devrim Stratejisi, Memuzin, Marksizmin Temel Kitabı, Militanlara Notlar, Nâzım Hikmet Bütün Eserleri, Nâzım Hikmet Dört Hapishaneden, Pir Sultan Abdal'ın Kanlı Destanı, Politika ve Felsefe, Sosyalist Türkiye, Sosyalist Savunmalar, Sosyalizm, Sınıf Mücadelesi. Sürekli Devrim Çağı, Sovyetler Birliği'nde Sendikacılık, Sanat ve Edebiyat, Sosyalist Felsefenin Temel Prensipleri, Şehir Gerillâsı, Türkiye Anti Emperyalist Savaş Stratejisi, Türkiye'de Sosyalizm, Tedorova, Umut, Umut Devrimci Savaşta, Vietnam'da Halk Savaşı ve Amerika, Yaşamak Güzel Şey be Kardeşim, Yeni Demokrasi, Ya Hürriyet Ya Ölüm.

Öteyandan İçişleri Bakanlığı da yasaklanmış 7 kitabın ismini Üç Numaralı Askeri Mahkemeye göndermiştir.

İçişleri Bakanlığının gönderdiği yasaklanmış kitap listesi şöyledir:

«Köylü Meseleleri ve Sosyalizm (Lenin), Ne Yapmalı (Lenin), Sınıf Mücadelesi (Plehanov), Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri (Plehanov), Gerillâ Harbi (Mao Tse Tung), İhtilâlin Özü (Mao Tse Tung), Komünist Manifesto (Marks ve Engels).

(Milliyet, 10.11.1971)

Degas: Banyodan çıkış

Gromaire: İşsiz

ŞİİRLER

Erkut Kavaklı: desen

COĞRAFYAMIZ

Coğrafyamız dağı gölü çizsem
Boyalı kalemlerim işte hazır
Irmakta yeşili gülde alı çizsem
Yüzüme bir tuhaf bakmaktadır

Kuşları tanrının uçuşundan
Çiçekleri bilirim açışından
İnsanları anlarım telâşından
Kimleri neler nasıl yakmaktadır

Akşam olur çekilirler damlara
Ne suçlar yüklenir kimi adamlara
Bir namus uğruna mutsuz idamlara
Halkın ozanları ağıt yakmaktadır

Kızı kızanı ölüm bekler
Üstlerine çevrili tüfekler
Kimin boğulduğunu görecekler
Seller bentleri yıkmaktadır

Nahit Ulvi AKGÜN

YALNIZ SEVGİLER

Ben yalnız sevgilerde doğmuşum
yaşamışım sokak dolusu insanlarla
anlamsız şarkılar söylemişim
geceler büyümüş gözümde öylesine
bir sevda düşürmüş içime yıldızlar
şaşkına dönmüşüm.
Ben çorak topraklarda malızun
anılarım ezilmiş gibi,
bir alınyazısında başlamış bu masal
ve çaresizlik içinde upuzun
geceler örtmüş dünyamı
unutamamışım.
Yürümüşüm göğsümde acı dolu bir yük
boşuna içlenmişim.
oysa bütün sevgiler çâresiz
ben sanki savrulan bir rüzgâr
bir sevda düşürmüş içime yıldızlar
şaşkına dönmüşüm.

Feriha AKTAN

SENİ: II

geceler kendini tüketirken
kökünden sıyrılır sevgilerin en güçlüsü
bir bakışınla değişir denizlerim
sende gözlerin en düşlüsü

ister durgun ister rüzgârlı olsun
bir kâlp kovalar her yağmurla seni
sen hem ateş hem barutsun
sen en güzel kadar yeni

dudağında örneğin belirse bir gülüşün
duramaz tuzun tadını alır kanım
bu kaçıncı mevsimdir söyle
gecelerine karışır her yanım
sarar seni seni seni seni.

Nazmi AKIMAN

BİR KOMİTACININ ÖYKÜSÜ

Hamdi dersen bir Meşrutiyet ihtilâlcisi
Siyah bıyıklarıyla Osmanlı
Makedonya dağlarında silâh çatarak
Sevgisiyle, nefretiyle militan
O günkü gibi duruyor kulaklarında
Süz-i Dilâra'dan Boğaz yalılarına
Günde kaç kez uzandığı

Gıcırtılı bir kapının çıkardığı
Tutsak seslerle gelir korku
Tetiklerin bekleyişi gergin parmaklarda
Gelir filinta gibi bir komutacı, selâm durur
Hamdi, Pera gecelerine dalmıştır oysa
«En Fransız gülüşüyle bir kadın»
Gitme usundan günlerce

Tepeden tırnağa silâhlı
Duruşları, bakışları filinta
Bir masaldır artık Makedonya dağları

Aldanmadır yaşam
Suya yazı yazmaktır
Dalar gider anılara
Edirne postanesinde telgraf tıkırtıları
Kulaklarını doldurur gece-gündüz
Balkan dağlarında komitacı çığlıkları

Mahmut ALPTEKİN

PAMUKKALE

Bir kinci suyun öyküsüdür bu,
İkibin yıldanberi şırıltıda.
Her yanda duyulan bir kalıntı uğultusu.
İşte zafer kapısı,
Kahraman mezarları,
Hiyerapolis'in koca tiyatrosu,
Bir deprem sonunda susmuş herşey,
Ama o su?

Susmamış su,
İkibin yıldanberi
Uyumamış su.
Gitmem, diyor bu topraktan.
Hiyerapolis'in damarlarında kaynamış da
Akmış, akmış, akmış koca su.

Her adımda bir mezar,
Bir zambak gibi açılmış avuçları,
Direnir bu sıcak su.

Pamukkalenin yamaçlarında zakkumlar açar,
Pembe çiçeklerin altından akar su.
Akar gibi gelir size,
Homurtanır, akmaz;
Doğaya baş kaldırır da,
Aklaşır su,
Taşlaşır su,
Mezar, mezar, zambaklaşır su.

Adnan ARDAĞI

ANTİKACI DÜKKÂNI

Antikacı dükkânında bir saat
Durdurmuş kollarını onikiye beş kala.
Örümcek bağlamış yalnızlığında
Geçmiş günleri yaşıyor hâlâ...
Antikacı dükkânında oturmuş zaman.
Bir ihtiyar kadın var
—onikiye beş kala—
Yemen'de şehit düşen oğlu için ağlayan.
Antikacı dükkânında çocuklar fesli.
Birdir-bir oynarlar
—onikiye beş kala—
Macuncu geçer sokaktan,
zurnası altın sesli...
Antikacı dükkânında koltuklar tozlu.
Cumbaya oturmuşta
—onikiye beş kala—
Kâtibini gözler bir genç kız
sırma saçı hotuzlu...
Antikacı dükkânında bir saat
Durdurmuş kollarını onikiye beş kala.
Örümcek bağlamış yalnızlığında
Geçmiş günleri yaşıyor hâlâ...
Antikacı dükkânında takılmış zaman
Kalmış olduğu yerde
sevenler-sevilenler.
Antikacı dükkânına gel sevgilim
—onikiye beş kala—
Ölümsüz kılsın aşkımızı
kurgusuz saatler!..

Can ARPAÇ

BABA EVİ

Ay vurunca / annemin yüzü
Uzattığım o çocuk elimi
Anılarla eskiyen baba evinde
Hâlâ gül açar sevginin kilimi

Uzak günlerimden bir çığlık
Dallarından düştüğüm dut ağacı
Yanısır yan yana kireç duvarda
Yoksulluktan kalan umutla acı

Arınmış kirden namuslu aydınlıkla
Nar çiçekleriyle avluda çamaşırlar
Ağlarmış / bir yalın özlemdir kardeşim
Hâlâ kapıda beni karşılar

Cevdet ATMACA

★

SOLUM

Bir çağrışım, bir çağrışım türkülerden uyanık
Vurmuş kimi eller kendini yönlere uzak
Bir tırmanma istemi uzaydan uzaya
Rodin'in, Picasso'nun beyni
Salt Beckett'in soyut evreni
Elektronik beyindir ışıyan fosforsuz
Düşler ötesi bir oluşum
Bir diri döngüye erişme çabası.

Altbilinçler uçsa zindanlarından
Yaşamla evren arası
Bir de tıkanık damarlara yeni solum.

Oğuz Kâzım ATOK

UYAN KARDAŞ

Güldür güldür akan sular
Söndürmez içimin yangısını
Dağlar ardındadır evim barkım
Kime anlatayım yasımı.

Yoğrulur ülkemde acılarla
Ana sesi çocuk sesi
Taş olur oturur yüreğime
Köy köy türkülerin ezgisi.

Sevgiye kanat takıp saldım
Halkımı sarıp kucaklasın diye
Ateşi ocağımdan kovdum
Yurduma düşüp yakmasın diye.

Tepende geziyor alıcı kuşlar
Kapında karanlığın bekçileridir dolaşan
Uyan ildeş, uyan kardeş
Özgürlük borusudur çalan.

M. AYDIN

Czesnik: Köylü

PROMETHEUS'UN SONU

Bir atlı çıkardı doruklara rüzgârla beyaz,
Dönerdi çevresinde gök,
Dönerdi ekseninde dağ,
Sonra yıldızlar yalım yalım.

Bir anlı şanlı kahraman,
Elinde kargısı aydınlığın,
Zorlu eserdi güz yelleri,
Turnalar geçerdi takım takım.
Her şey o an için ölümsüzdü,
Ve sürüp giderdi acı,
Sürüp giderdi ölüm..
Şahlanan bir su göğdesi eğriler çizer denizde
Ve aç karanlığa gömülürdü.

O anlı şanlı tanrısal,
Tunç bir yontu sonsuza karşı,
Omuzlarında gün ve gökyüzü.
Bilmek güç verirdi yüreğine,
Dizleri üstüne düşmezdi başı..
O iletir bilgeliğe kişiyi,
Öğretir günü, geceyi,
Ak peyniri, kara ekmeği,
Örs üstünde demir döğmeyi,
Bağ budamayı, şarap ezmeyi..
O buldu gökçül tohumu yerde,
Yuğurdu düşünceyi.
Yaktı güneşten ilk çırayı,
Saldı denizlere ilk gemiyi.
Evrensel doruğuydu varlığın,

Eylemdi tek dileği..
Ve altın sağrağı elinde,
Esrik, görkemli, umutlu,
Ayakta ölürdü ölünce.

Kıyımlar kısalttı gününü onun da,
Eğdi önüne eğilmez başını..
Kanlı bir şölen gününün sonunda
Tüttü yeryüzü gökyüzüne.
Küllerle doldu aç ağızlar,
Kayalar girdi birbirine,
Dağ dağı ezdi, doruk doruğu,
Ve tunç yontu yıkıldı yere..
Artık ışığa değmedi alnı.

Turnalar iyi günlerden
Göçtüler kara günlere,
Esmez oldu güz yelleri
O mavi enginlere.

Dönerdi ekseninde gök,
Dönerdi çevresinde dağ,
Sonra yıldızlar yalım yalım.

Selâhattin BATU

TAŞ

Geceler turuncu diye aldattılar beni bile bile yarınlarda,
Uykusunda sırsıklamdı bir ağaç, tepeden tırnağa yavaştan,
İnsanlar birer ölüydü karelerin, dikdörtgenlerin duvarları içinde,
Bir rezil bıçaklamıştı güzelim türküleri hiç acımadan...
Ellerimi nerede unuttuğumu hatırlayamıyordum bir türlü,
Peşimdeydi çarpık bacaklı, şaşi gözlü sinüsler, kosinüsler,
BİR ISLIK DUYSAM ATILACAKTIM HEMEN SICACIK BOYNUNA...
Çeçe Köprüsü'nün oportasında kalbim duruverdi birden,
Sulara bakamadım.

Özgür topraklar simsiyah akıyordu avuçlarından içeri sularca,
Mıhlanmış bir resimdi duvarlara, çiçekler ayı mayısta...
Yarı el yarı ayaktı hâlâ, çocuksu ılgıt ılgıt sesi
Kurtuluş türküleri söylemekten dudakları aşınmış denizin ağızında...
Gözlerinin birinde ben vardım, birinde öğle güneşi pırıl pırıl,
İçinde iri bir yağmur yağıyordu, sırsıklamdı güzelim yüzü,
BİR SES DUYSAM ATILACAKTIM HEMEN SICACIK BOYNUNA...
Kalabalığın çemberinde yatıyordu yüreğinde üç kurşunla,
Gözlerini açamadım.

Bütün ağaçlar ayakta ölmez, hep yerde benim bildiklerim,
Binlerce kuş nereye gitti öyleyse bir gün içinde?
Ağlıyordu toprağın kalleşliğine, ben duyabildim sesini yalnız...
Ne kadar da benziyordu Allahım yenik kolları kollarıma.
Yere serilmiş bir savaşçı gibi saklamıştı yüzünü göklerden..

Bir tren geçiverdi birden, bir zenci gibi kıvrak ve kapkara,
BİR DUMAN GÖRSEM ATILACAKTIM HEMEN SICACIK BOYNUNA...
Mor bir gecede ölüydü yüreğinde binlerce yıldız ve kuşla,
Ayağa kaldıramadım.

Noktayı ölçmeye çalışıyordu matematikçiler bir noktanın içinde,
Sonsuzun bir ucunda bir adam duruyordu, mosmor ayakları çıplak...
Yüzü gözü kömür tozuna bulanmış, bakıyordu ezilmişliğine şaşkın,
Darağacına benzeyen pergellerin uzun, sıska bacakları arasında,
Bir kadın dövüp duruyordu yeri göğü, yarı gömülmüş
Bir alabalık geçti çırpınan bir türkünün yarısıyla ağızında,
BİR HIÇKIRIK DUYSAM ATILACAKTIM HEMEN SICACIK BOYNUNA...
Koskoca bir taş susuyordu bir adım ötede hiç utanmadan,
Bir türlü konuşturamadım.

Şimdi siyah mı, siyah, yağmurlar içinde bir ülke geliyor aklıma,
Ben de dünyaya kini değil, sevgiyi paylaşmaya geldim tanrılarca...
Yürüyecekti dağlar taşlar karanlıklara, elleri ayakları olsa,
Ne kadar ağaç varsa ağlıyacaktı içimde gözleri olsa...
Bir çocuk gecelerin birinde kemiriyordu güneşi bembeyaz dişleriyle,
Vuracaktı yumrukları olsa, bağıracaktı sesi olsa...
BİR KADIN OLSA ATILACAKTIM HEMEN SICACIK BOYNUNA...
Tütün sarısı bir toprak pay edilmeyi bekliyordu ekmekçe,
Ellerime anlatamadım.

Faik BAYSAL

AÇIKLAMA

Ne ay ne güneşiz,
Göz yaşı dökmeksizin
Karanlığı yenmişiz

Ne deniz ne yelkeniz
Kış kıyamet demeksizin
Ufukları dermişiz

Ne şeyh ne dervişiz
Irk din dil gözetmeksizin
İnsanlığı sevmişiz

Rüstem BİLEN

★

KUZU GİBİYDİ İZMİR

Okşadım İzmir'i yüceden
Boynunu hiç bükmüyordu
Gel, gel mele hele bir kez
Öyle bir meleyiş meledi ki maviyi
Ege, uzattı mavi yapraklarını derinlerinden.

Dudaklarında Homer'ce bir şiir
Bergama kokuyordu tüm ağzı
«Nerelerden emdin sütünü?»
Bir bakış baktı ki gözlerime
«İçtim Dionizosun son üzümünü»

Bir hoplayışta soyunuverdi
Parlayıverdi Ege'nin tomurcukları
Yuvarlan dedim yeşillerine
Bir uzanışta büyüdü gök kadar
Meledi çağları alabildiğince.

Okşadım İzmir'i yüceden
Bir ak yumaktı hep
Hep bir ak bahara özlem
Artemis göllüğündeydi güzelce bakışları
Anlatamam hiç, ne söylesem.

İbrahim Zeki BURDURLU

Picasso: desen

SANA GÖKİLEN GELDİM

—gül'e bir ezgi—

ben doğmadan önce sevmişim seni
anam anlatırdı tek başıma dolaştığımı
önce kiremitler üstüne yazdım adını
kitabın kapağını ağaç kabuğundan yaptım
ben büyük acıyım içimde çalkalanır yazgım

sana gökilen geldim vurgun şafaklarda
eski gezginciler gibi türkü söyledim
kükreyerek geldim umutsuzluk çağından
her gelişte bulutları gözlerine indirdim
şimdi ölüm tuzak kurmuş kapıların ardına

önce kalbini ben buldum gizli bir şafakta
sonra adını iri taflan yaprağına yazdım
elim yeşil kanadı üveyik kuşu çok öttü
aklımı inatla zorladın işte haykırdım
yumruğumla vurdum göğün tunç kabuğuna
adını tırnağımla yazdım güneşin sırtına
sen geyik sütü içerdin uslu çocukluğunda
karanlıkta üç kez korktun üç kez ağladın
seni ay ışığında yıkadım sular alçalınca
kucağında uyanmakta olan beyaz bir ofelya

toprak çılgınca yanıyor bu senin şafağın
işte yalnız geliyorum aklıma seni taktım
adını şafakta yanan toprağa kazdım
elin elime değdi üveyik kuşu çok uçtu
sana gökilen geldim adını evrene yazdım

Ayhan CAN

KARA MASAL

Düşlenmiş idi
«Çiçeği burnunda» yürekler
Dilleri
Kuşca idi yıldızca idi
Yerde mi Gökte mi illeri
Bilinmez idi

Ve gecelerden bir gece idi
Ve ölüm karalar giyinmiş idi
Ve Atomca'yı acımasız konuşur idi
Ve Güneşin Çocukları yok idi
Aydınlık yok idi.. yok idi

Celâl ÇUMRALI

Chagall: Kompozisyon

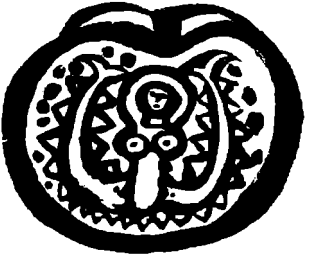
ATATÜRK NERDE

Nerde miyim ben şimdi
Geceler parlarken
Afrika'dayım, Güney Amerika'dayım, Çin'deyim,
Kim korkusuzsa
Onun yüreğindeyim.

Nerde miyim ben şimdi
Aydınlıktan daha derinde.
Gerçeği görmek için
Kim güneşe bakıyorsa
Onun gözlerinde.

Nerde miyim ben şimdi
Başlangıcında kocaman bir sonun.
Özgürlüğe doğru
Kim yürüyorsa
Ayaklarında onun

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

İŞTE BENİM GENE, SOKAĞIN BAŞINDA
BEKLİYORUM
BEYAZ GÖKTEN KOPARDIĞIM MAVİ ÇİÇEKLERLE
ÇİYLİ SESSİZLİĞİM SENİ...

ıslak ağ kokusu gibi güzelliğin, böğürtlenler,
ışıldaklar
biliyorum, geleceksin türkiye sokağından, ölü
sulardan önce
bir mavilik inmiş ince bir kıbrın buzlu biralı
saçlarına
geleceksin, işte köpüklü gözleriyle çalgıcı çocuklar
caddeye döküldü, eylül sağanaklarından, ölü
sulardan önce

gel, ishaklar gitti, alp çobanları odamda flüt
çalacaklar
dinle incir kokan gecenin sokağından, yorgun
sulardan önce...

bir çiy kokusu saçlarında ve gözlerinde sevdalı bir
açalya
unutma, ozanım, eksik çiçekler bulur üşürüm,
tanınmaz yüzün
görünmez bir sis ağacını sevdim ama aydınlık ölür
mü ya...

bilmiyorum, hiç bilmiyorum, bir silâhın son ateşi
midir bu
gel gülgün'üm, işçilerin şafağından, ölü sulardan
önce
gel/buğdaylar, kuşlar, horoz lâleleri ağlaşır sana
doğru...

Fikret DEMİRAĞ,

ESKİ BİR UÇURTMA

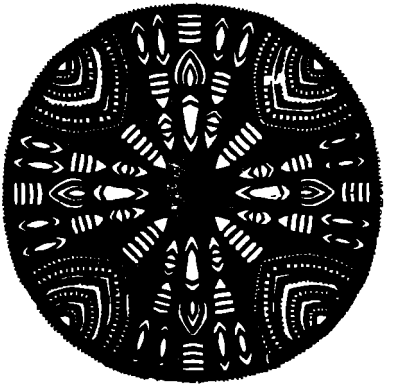
Geçmiş anıların duruşmasıdır
Eski pencereler önünde hüzün

Biraz aralansa rüzgârla kapı
Dökülür en eski kokusu güzün

Bir gemidir gittikçe daha küçük
Yitik anılar ülkesinde yüzün

Hiç gelmese derim aklıma şimdi
Eski bir uçurtma gibi gündüzün

İlhan DEMİRASLAN

DÜŞ YANSIMASI

Silmiyor yalnızlığımı bir çift dudak kadınsı
Karanlığımı yakmıyor sevice yaşamlar
Gittikçe büyüyor hüznün kocaman parmakları
Gittikçe biraz daha seviyorum ölümü
Tüm plâklar bozuk çalıyor çalmasına
Gün ışığı gibi fışkıracağım günler uzak değil
Savaşmak benim bengi düşüm

Kıral bir yaşam dolacak gözelerime
Öpücükler sunacağım başka evrenlerden dünyamıza
Gürbüz otlar gibi yansıyacağım yüreklerinizde
Uzun uzun yağacağım yağmurlar gibi dolular gibi
Aydınlığa türküler yakacağım tüm insanlar adına
Gözbebeklerime dek yalnızsam, yorgunsam,
sizsizsem
Gökler kadar sonsuz ve mavi bir ezgi başlıyacaktır
Çiçekler gibi açılacağım yeşile, beyaza ve kırmızıya

Şahinkaya DİL

UMUT KAPISI

Şimdi neredesiniz eski günlerim
Hangi el kopardı dalınızdan
Uzaklara mı götürdü rüzgâr
Habersiz zaman

Yoklukta kimseler yok
Gene de aralık umut kapısı
Beklenir eski günlerin
Bir ışık gibi sızması

Kör gözlü akşamlar
Dost günlerin yürür üstüne
Tut ki tükeniyor sabrın
Bir merhamet çiseler yüreğine

Geceler doğurmadı beklenen sabahı
Güneş karalar içinde yaslıdır
Dinlenecek yer gene
Eski günlerin kıyılarıdır

Arif EREN

★

MARGARETHA

Ne zaman çekilsem odama
Sen geliyorsun aklıma
Margaretha
Sonra altın sarısı saçların
İncecik parmaklarınla
Işıyan yıldızlar gibi
Margaretha

Trenler kalkar Mårsta'dan
Trenler gider Mårsta'ya
Akşamlar olur, karanlık, hani gözgözü görmez
Bir şeyler dökülür sessizce
Bir şeyler çöker bağrıma
Yağan yağmurlar gibi
Margaretha

Asma kahveyi
Drottninggatan'daki
Hiç mi ama hiç unutmam
Bir de sarhoşlar uğrağı
O eski yeri, T Centralen'deki
Margaretha

Oslo'lu, kuzeyli bir kadın Margaretha
Sarı buğday saçlarıyla
Bir Amasya elması
Gün kavruğu dudaklarımda
Erken esen rüzgârlar gibi
Margaretha

Hangi yeller attı seni buraya,
Hangi kuşlar dilinden şarkıların?
Bir yaz ortası, Kızılırmak boylarında
Devşirdiğim altın başaklar gibi
Margaretha
Margaretha
Margaretha

Rıza ERGUVEN

UZAK

Öykülerini dinledim. Anılarını
Yaşattım belleğimde. Ozanların
Ağıtlarını ezberledim geçerken.
Toprağa eğildim bir cılız başak
Evlerde padişahı yalnızların...
Kısıktı çocukların sesi korkunç,
İlmihal ağacında eşkıyaların..

Çoğul seslendim. Yetiremedim,
Kop dağlarına kar düştü apansız.
«Yüce dağ başından indiremedim»
Bir acı duman.. Dayanmazsınız..
Kentleri köylere döndüremedim,
Ezgi, şiir, resim tüm uzaktasınız..
Bir çıra, aydınlık, götüremedim..
Bir kez oraları yaşamazsınız..
Babadan oğula derdim var benim...

Boynu bükük gelinciği tarlanın.
Neyleyim yüzünü güldüremedim..

Celâl ERTUĞAY

★

GELMEYEN NATARA

Bekliyorum seni gelmiyorsun
Güçsüzüm sensiz elim kolum bağlı NATARA
Zehir zehir zehir
İçime çektiğim hava

Güneş doğsa da her sabah
Günlerim karanlık benim
Gel aydınlat dünyamı ışığınla NATARA
Duyur bana özgürlüğümü nicedir yitirdiğim

Nesim ESKİN

SUSUN AĞLAYACAĞIM

Damarları kesilmiş bir gökyüzünün altında
Gecenin saçlarını tarıyorum
Usumun kırılmış kapılarından yollara düşüp
Kendimi arıyorum.

Faytonlar geçiyor sokaklardan
Kurbanlar kesiliyor
Salıncaklar kuruluyor
Bir çocuk karanlık bakıyor annesine
Bir kadın gözlerinden vuruluyor.

Tüm bulutları ellerinden tutup
Evime götürüyorum akşamları
İnsanlar ıslanmasın diye sokaklarda
Oysa nereden
Ne zaman
Ve kimlerle
Bu gemi hangi denizlere gidecek kaptan
Bilmiyorum.

Yine sokaklar dolacak masallarıma
Yine kaldırım üstlerinde iplik iplik uzayan
yalnızlığımı
Güney'li bir rüzgârın kirpiklerine bağlayacağım
Gözlerimden tanklar geçiyor susun
Susun ağlayacağım.

Muammer HACIOĞLU

KIRMIZI ŞAPKALI KIZ

Maviyi diker ebe anam
Bahçede mayıs göğünden
Bir bulutu iplik eyler
Çeker dikiş yerlerinden
Uzun bir yaşantıyı
Görünmez iğne deliğinden
Gölgesini ağacın
Uzatır gözlerinin evine.
Kabarmış, yatağında toprağın
Gün yansır bir uyanıştan
Uyan kalk yiğit oğul
Ellerinde obaların ot kokusu.
Kocadım dağ yeli oğul
Sana diktim bu maviyi
Gençliği giyin yürü
Bahar gömleğini suların
Direncini kayaların
Türkü dal karışımı kızlar
Kavdır bekler tutuşmaya
Gözlerinin yalımından.
Neler gördümse Türkmen oğlu
Hepisini güneş gülüne kodum
Kocaman tarla gelinciğini
Ekinlerin ortasına.
Ben diktim kimse alamaz
Çıkaramaz üstünden çocukluk mavisini
Ben koydum sepetine
Özgür yaban çileğini
Senindir kırmızı şapkalı kız
Kurtlar inmeden koçak oğul
Ellerinden tut yürü
Sevinin gerdeği dağlara..

Ceyhun Atuf KANSU

DOST YÜZLERİNDE YAŞLANMAK

Yorgun ışıklar şimdi dolaşır
Gözbebeklerimin gündüzlerinde

Kulaklarımda eski şarkılar
Dil yarasıdır kanıyor kalp üzerinde

Nerde kaldı o şevk o heyecan
Genç mevsimlerin hüzünlerinde

Belki farkında olmayacağız
Yaşlanmasak dost yüzlerinde

Subutay KARAHASANOĞLU

★

MAVİLEŞEN ÇAĞ

Şimdi mavileşmek çağıdır
Kırlangıç ağzında bir tutam
Sevmek için sesi yetmez ömür
Benim kentimde
Ölüler mavileşmeden gömülür

Yer çıkıntıları uzak mavice
Sigaradan nefesim boyanır
Yorgun bedenimdeki büyük dolaşım
Mavileşen sabaha karşı
Oturup güllere ağlamışım

Kemalettin KOÇ

GÜL BAHÇELERİ

Bütün evlerde gül yetişir
Çalışma odalarında gül yetişir,
Oturma odalarında,
Yatak odalarında
Her sabah gül yetişir,
Her akşam gül yetişir.

Ne güzel ışık yakmışsın
Ne güzel duvarlarda,
Tavanlarda ne güzel
Bütün eşyalar gül oluyor,
Kalemler, defterler,
Kitaplar gül oluyor.

O, ıslak saçlarını tarıyor,
Tarıyor karanlıkta,
Karanlık gül oluyor karanlıkta.
Evler gül bahçesi oluyor,
Evlerde perdeler o zaman
Gül oluyor karanlıkta.

Zeki KURUCA

TAŞDEVRİ SEVDALISI

Geceleri seni liman fenerlerinde soluyorum
Kalbime kuduz ısırılası acılar saplanıyor
Sevi tortularını tüketiyorum diplenen kadehlerde
Dilimde yetimler türküsü soluyor gün kahrolurken
Şarap kırmızısı kanımda iğreti işkenceler yeşeriyor
Dönüp duruyorum bir tutsak gibi çıkmaz
sokaklarda
Kâğıt gemiler yapıyorum yarım kalmış
mektuplardan
Sonra ardısıra gönderiyorum onları adsız ülkene
Düşlem denklemleri kuruyorum yokluğun için bir
dizi
Hangi durakta kendimi bulsam sabah veya akşam
Seni ararken yakalıyorum ellerimi, gözlerimi
Eğer bugün, saçımı sakalımı uzatmışsam bir arşın
boyu
Giysilerimi satmışsam beş kuruşluk meze için
Ödenmez günahlar yüklenmişsem katar katar
Ve taşdevri sevdalısı gibi dolaşıyorsam bilinçsiz
Demek ki seni bulamamışım.

Osman Nuri MERCAN

★

ESKİDEN

Deniz rüzgârı saçlarını ıslatır
Uçsuz bucaksız bir günbatımı
Martılar karanlıkta da beyazdır
Martılar geceye taşınırdı eskiden

Anıl MERİÇELLİ

İNSANLARI SEVECEKSİN

Anlamıyor diye bu vatan seni
Bırakıp kaçacak mısın?
Anlamıyor diye bu insanlar
Benzin döküp yakacak mısın?
Kaderin senin anlaşılmamak
Ve yücelerde bir kale gibi
Aşılmamak..
Bilmem daha kaç kuşak
Hatta öldükten sonra da
Siperde vurulan askerler gibi
Dayanacaksın
Ayakta kalacaksın!

Cebeci'de ya da Sinop kalesinde
Salkım saçak baharlar açarken
Sen dört duvar arasında
Anlıyormuş gibi bu insanlar
Okuyormuş gibi kalbinin içini
Küfürlere, nankörlüklere karşı göğsünü
Eski bir yelken gibi gereceksin
Baharı sever gibi
İnsanları seveceksin!

Bütün ömrünü yaksa da insanlar
Sahte dostlar, dost görünen düşmanlar
Söndürüp içindeki cehennemi
Yine de seveceksin!.

Ve bir nisan sabahı
İpe götürseler de seni
Kanı on para etmez herifleri
Dâvâ için affedeceksin
İnsanları seveceksin!..

Şinasi ÖZDENOĞLU

KARADENİZ

ay vuruyordu buluta
bilmezdim dünya nicedir
siyah saçlı bir çocuktum
karadenizin kıyısında

yelkenli gemilerde bir sabah
açtım gözlerimi sukesimi yeşil
batıp çıkıyordu bir martı uykulara
sevdan beyaz saplı bir hançerdi
sıyrılmış kınından
batıp
çıkıyordu
unutmayı iş edinmedim kendime
geçtim yollarından kastamonu-karadeniz
belki seni seviyordum belki de hiç
aysarı çiçekleri gün gibi parlıyordu

gencecik bir çocuktum o zaman
saçlarından bahar damlıyan

Siyami ÖZEL

★

KOŞDURU

görmedin
ya, bu elleri hiç,
bu yüzü tanımazsın;
ya bakışı
bu gözlerin, yabancı hepten;
bu ağzın

anlamazsın anlattığını,
bu kulakların
işitmezsin duyduğunu sen;
sevdiğinin soluğuna
benzemez bu soluk;
bu türkü ya,
yüzbinyıl beriden
süregelen bir koşduru;
sen ki,
yüzbinyıl beriden
sanki o değilsin;
görmedin,
tanımazsın,
anlamıyorsun,
an-la-ya-ma-ya-cak-sın.

Tahir PAMİR

★

SEVİ

Azala azala bir yerde biter
Sevidir, alır başını gider

Üstüne varmaya gelmez o kuşun
Neresinde olursa olsun, uçuşun

Varır, yeni bir gül dalına konar
Konmasıyle yürek kanar, gül kanar

Uçandır, konmak işlevi değil
Konmuşsa, bilin ki sevi değil!

Mehmet SALİHOĞLU

★

OLANCA YAŞAMAK İKİMİZİ

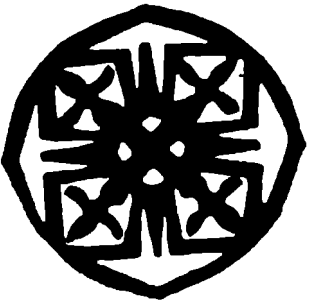
Tadı çıktı yediğim sütlü mısırın
seni öpünce
gün kurusu yollarda
sıcak bir katran
yaşam ıslak bir canlılıktır
denizde seni öpünce

gelir parmaklarımıza konar
sessiz ve uykulu ikindiler
saç diplerimize değin bir ceylân
uzanır seni öpünce

Şimdi geceye doğruyuz
sevişmek en doğru şeydir yaptığımız
unutmak evreni dosdoğru
seni öpünce

ben seni en çok seviyorum
bir de sütlü mısırı

Mehrizat POYRAZ

SEPETTEKİ DAĞ ÇİÇEĞİ

Ben bugün bin defa öldüm
Bunca hıçkırmam bir damla içindi
Benden banaydı acılığım ölürcesine
Oysa bir türlü akmadı

Mor bir lekeydin şimdi sadece
Süsten yana gözler için
Bir oyuncaktın cansız kokusuz
Birkaç liraya birkaç saatlik
Kırılası eller için

O zamanlar çok yükseklerdeydin
Bakir yağmurlar yıkardı güzelliğini
Ve özgür rüzgârların okşadığı çıplaklığın
En erişilmeyen şafaklarından yöneydi doğanın

Oysaki şimdi en kolay karanlığındaydın gecenin
Hiç kirlenmeyecek sandığım maviliğinde
Kos-kocaman bir çöküşten kalan
Ölürcesine pişman ve tutsak damlalar gördüm

Ve uzandım sana paranın güçlendirdiği ellerle
En kutsal günahı bana en ayıp ettin
Ezdim parmaklarımla seni özlemlerimle bir
Ezdim lânet olsun

Ben bugün bin defa öldüm

A. Cumhur ŞENDERİN

KADİFEKALE'DEN ŞİİR

Kadifeden bir yelek
Ellerimle diksem giydirsem size
İzmir'de üşüyerek girilir ve tek tek
Kadifeden bir denize

Ya ilkyaz göğündeki mavi çiçek?
Tüyleri, gövdesi gibi hep kadifedense
Gün ışığı onda ışılar durur
Yaprakları hem parlak hem ağuludur
Nedense

Bir zamanlar hep kadifedendi
Taşlar dibinde yavaş yavaş giden görkemli yılan
Kadifedendi güzelim el emeği alın teri
Taşları ölümsüz yapan taşları üstüste koyan
Aşkın elele tomurcuklanan gülleri

Şimdiyse kadifeden bir kale
Kadifeden bir deniz
Şehir desen ayağına serilir
Güzeller güzeli çık gel hele
İzmir'e bildim bileli
Kadifekale'den girilir

Mesut TARCAN

KALEM

Ak beyaz yazarım dost eli
can üstüne bir
İskender güzeli

Kentler yakmak eski yeni
çıldırasıya
Neron sevinci

Yiğitlik ağlatır insanı
tapınaklar ki tanrısız
çapraz bir hınçta İsa kanı

Büyük bulutlar boyunca
hey yavrum şahan
insanın çıkmazında tohum
hele dayan

Yürüdük kirli zamanlar içinde
surlar yıkıldı
yaşamalar kinde

Ölümlerce çoğaldık büyüdük
yılgın bir sabahta yanyana
mertlik hayınlık özgürlük

Boğulmuş çığlıklar ormanı
gözyaşı deniz
güzel olan doğmamışın zamanı

Al bu özlemi koy hemen
bir dörtyol ağzına bir ah
namuslu acıların çocuğu düşünen

Yaşamaların küçültür ölümü
yürek kınında kılıç
ölüm bile bilmez öldüğünü

Topraklı bayraklı kaygımız
evren bacasında bir ak dumandır
tüter ha tüter sevgimiz

Bu alev sönmesin diyedir bu
ama neylersin
gözlerinde yuvalanmış bir yıllık uyku

Bakışlara susuşlara meydanlara
kim yazar sıcacık
kurtuluşun adını kanlara

Karanlığın sütünü sağdın mı ışık olur
açılır kör böceğin gözleri
kendini bulur

Suskular boyunca büyük
hey yavrum şahan
insanın çıkmazında tohum
hele dayan

Suat TAŞER

GİZ

Ürperir susuz derisi/yürür damarlardan
Akşamlar inerken kentin yalnızlığına
Geceler bizimle uzar bizimle güçlenir
Seğirir okşamalar altında bir deniz gibi
Büyür kaygan sularda büyük yangın.

Sabahı en güzel çiçeklerle beziyorum
Denize karşı yorgunlukların sonunda
Serin günler nasıl olsa geri döner
Nasıl olsa tekrar kısalır günler
Geçiyor zaman/hiç erişemediğimiz
Giz/yanyana yaşarken görmediğimiz.

Biriken ter gibi derimizden süzülen
Güneş/değiştiriyor rengini tenimizin
Yorgun sevgisiz geçen günleri geceleri
—En güçlü günler/en hızlı dönen çark—
Yoksul ve eksik bir günü yaşadım saymak.

Hergün denize bırakıyorum yorgunlukları
Büyürken güneş/artık iyice biliyorum
Kaybolacak yaşanmış bütün güzel şiirler
Serin günler nasıl olsa geri gelecek
Nasıl olsa tekrar kısalacak uzun günler
Geçiyor zaman/durmadan yenildiğimiz
Giz/yanyana yaşarken görmediğimiz.

Oktay TUNCER

ANLIYORSUN

Bir anda yaşamak var üç zamanı, ezilmeden
Sevmek, sevgiye diş bileyerek..
Ağlamak, düşmanca gözyaşına
Ve gülmek, gülebilirsen..

Anlıyorsun, erimek yok insanlara yaşadıkça
Birbirine yahut birşeylere çarpıp
Parçalanmak var..

Cavidan TÜMERKAN

★

TUTSAK

Tutar ellerini ölümün
Dalgın ve çiçeksi uykularında
Bir adam zorlar günün sınırını
Camlarını kırar mevsimlerin

En uysal kelimesi yeryüzünün
Bir günaydın evlerde anneme
O horlar erken öldüğü için babamı
Güvercinler çağırır penceresinde

Nasıl koşsam gecenin bir ucu sabah
Aklımda ne tutmuşsam gündüze karşı
Bir gerçek bir düş arası
Ve yaşamın her şeyi benimle tutsak.

Nevzat UÇKAN

SİGARA İZMARİTLERİ

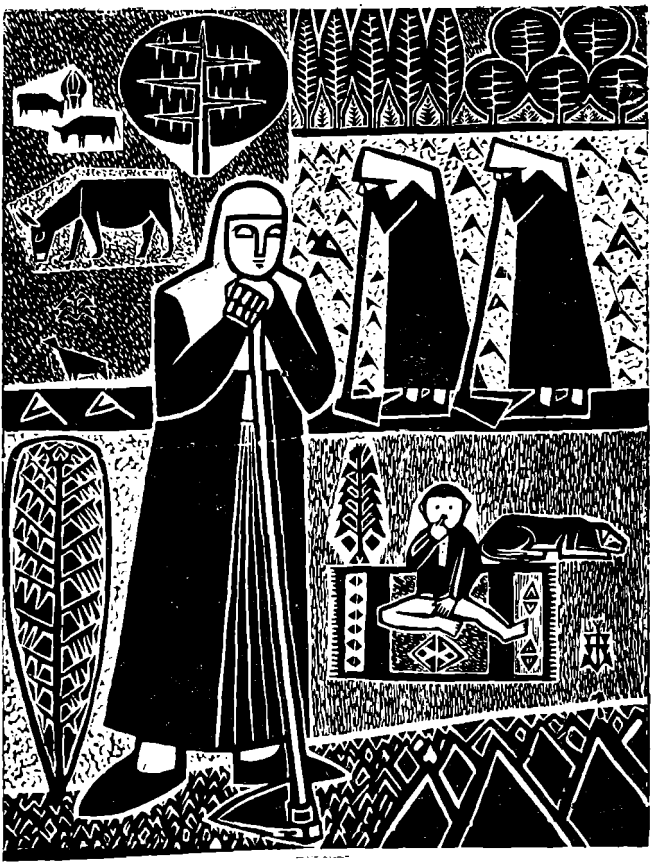
Yığılır sessizce kül tablalarında
istenmeyişin hıncıyla güçlenerek
çizerler bakışlarımıza gözdağı
böğürlerinde kansız yaraları ezikliğin
birikir içimizin her hangi bir yerinde
korkuların ve kinlerin sigara izmaritleri
tüttüremedikleri canlarının baskısıyla
yakılıp bir anda yok edilemedikleri
için rahatsız ederler mıncıklanmış
görünümleriyle yamru-yumru gövdeleri
içilmekle atılmak arasında kalan
konulacak belirli yerleri olmıyan
çoğu kez yanıbaşında kibrit ölülerinin
kapkara başlarının kömürleşmiş düşünceleri
soyunuk dururken cılız gövdeleri
örter sigara ölülerini incecik bir kefen
umutlarını kesmiş olsalar da gömülmekten
yarı kullanılmış aşkların izmaritleri
ya da yanıp bittiği halde tam küllenmiyen

Sedat UMRAN

★

HİÇ KİMSE YALNIZ DEĞİL

bir türkü duyacaksın gözlerini açsan hangi süre
döğme bakır yüzlü insanların ürkekçe eğildiği
hep ayrılık üstüne hep acı hep yoksulluk
ve bütün kapıların açılacak daha bir ötelere
tozlu yollarından dolma tekerlekli kağnıların geldiği
bin yıllık sürücüler ne bir ses ne bir soluk

Mustafa Ashier

uf içimin bu geniş bu çıplak oluğundan
nasıl da sızıyor gün ağara ağara
dağlar bir dürtüyle uyanacaklar sanki
gelip bozkırların tükenmez susuzluğundan
yalçın tepelerinde buz kıracak birileri

ve birden ay ışığı ezgisi bitecek fabrikaların
esrik koylarında gecenin artık çelik yüklü gemiler
tirenler sarsacak kaynaklarını kısır pınarların bil
oynuyor çünkü küsküsüyle devrimlerin yer
bak artık hiç kimse yalnız değil

Aydın YALKUT

★

İÇTEN SOYLEŞİ

Tütün çiçeği
küf kokusu
gözlerimin en bildiği odalar
sonra büyümeler kuşkusuz
ornuzbaşlarımın en ağrısız günleri
en sevdiğim akşamlar

bir kentin en soğuk evlerinde
sabahları edememe kaygusu
kederimiz sevgiden değil
yokluktan

sonra umutların yeşermesi baharla
sevilerin biçimlenmesi göz göz
ellerin kabarması
kaygusuz akşamlara varmamız üryan
ne gelirse gelsin bolluk adına
gelsin topraktan

Mehmet YARDIMCI

KUŞKONMAZI NİÇİN SEVMEM?

Önce konmuşlar ağaçların dallarına,
Sonra telgrafın tellerine.
Şimdi de konmuşlar
Televizyon antenlerine...

Sizi gidi kurnaz,
Sizi gidi şeytan kuşlar...

Çocukluğumda habercimdiniz,
Boncuk gözlü güvercinimdiniz.
Uyku kuşlarımdınız göz kapaklarımda,
Kirpiklerime tüneyen, sıra sıra.
Av düşlerimde şahinim,
Bileklerim üzre çifter çifter.
Denizde martım, köpüksü...
Kırda kırlangıcım, karakalem...
Dağda kartalım, yıldırımsı...
Ormanda bûselik bülbülüm...
Leyleğimdiniz, takvimci başı,
Yaz getirip yaz götüren...
Kafeste kanaryam, ferahnâk...
Soframda bıldırcınım, mezelik...

Ama hepsi bitti bunların da
—Kurnazlığınız, şeytanlığınız, hepsi...—
Koğduk sizi kentlerden;
Doğamızdan da koğacağız yakında,
Doğayı kuşa benzeteceğiz,
Bir koskocaman kuşkonmaz
Olacak dünyamız.

Tahsin YAŞAMAK

ÇOCUK GÖZLERİNDE YAŞAMAK

Çocuk gözlerinin bahçelerinde
Çiçeklerle donanır sevgiler
Düşünürüm
Düşündükçe dünya akar içimden
Neresine baksam barış güneşi
Işıtır sıkıntımın dağlarını
Perdeler camlarla konuşur
Duvarlar kapılarla
Bir yumar parmaklarını bir açar
Mavilere dönüşür elleri
Kirpik uçlarında birer güvercin
Uçuşurlar yaşamanın göklerinde
Esenliğin çemberini çizerek

Çocuk seslerinde bir şenlik
Düğün gibi bayram gibi
ÇOCUKLAR
Bizlerden daha duru, bizlerden daha yüce
Baktıkça utanırım büyüklüğümden
Değneklerden at yaparak oynarlar
Taşlarla konuşurlar kibrit kutularıyla
Tabancalar, bıçaklar, bombalardan habersiz

Şevket YÜCEL

ŞAİR

Yalnızlık öldürmek istedi şairi
şair yalnızlığa öğretti yaşamayı

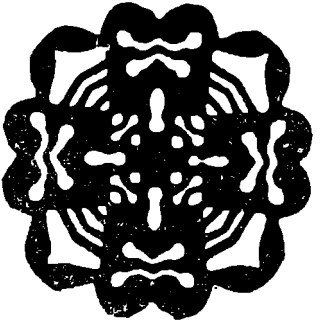
Kaygılar öldürmek istedi şairi
şair kaygılara öğretti yaşamayı

Dostlar öldürmek istedi şairi
şair dostlara öğretti yaşamayı

Düşmanlar öldürmek istedi şairi
şair düşmanlara öğretti yaşamayı

Hiçbir şey öldüremedi şairi
onu ancak şiirleri öldürecek

Necati **ZEKERİYA**

Van Gogh: Kendi portresi

HİKÂYELER

Gromaire: Kolyeli büst

APAYDIN, Talip

ZELHA AĞLIYOR

Küçük oğlunu sırtına bindirmiş, değneği koltuğuna sıktırmış, bir yandan yün eğirir, bir yandan öküz güder. Bir de sessiz sessiz ağlar.

Kocasından altı aydır haber alamadı. Kimisi der «Almanyada evlenmiş, orada kalacakmış. Kimisi de Durali'den hayır yok, Zelha gelin başının çaresine bak...»

«Nasıl bakayım başımın çaresine? Ne yapayım, nereye gideyim? Söz üstüne söz verdi dürzü, çabuk gelirim dedi. Para kazanırım, ilerde işimizi düzeltiriz dedi. Ben de inandım, ne edeyim? Gitti de gelmeyiverdi. Köyde rezil oldum, herkesin ağzına düştüm. Ah kara yazım benim..»

Gene başladı ağlamaya. Gözlerinden siyil siyil yaşlar akıyordu. Yünün ucunu göremez oldu. Elinin tersiyle gözlerini sildi, öküzlere baktı,

— Doo haa! diyerek koştu. Öküzler yeşil ekinlere uzanmışlardı.

— Gıız! diye bir ses geldi köyden. Orospu Zelhaa! Öküzlerine iyi bak, gelirim sonra yanına!

«Hıh, yaşamıyasıca! Nasıl görüverdin hemen? Taş gibi söyler şuna bak. Koca deyyus...»

Selim ağanın sesiydi. Dam başına dikilmiş. Tarlalara aşağı bakıyordu. Hark tüü! diye yere tükürüp ayağı ile ezdi.

— Dürzü kızı, diye söylendi. Ne işi var oralarda bilmemki? Yoraz arar besbelli. Kocasıdı iyice hınzır!

Zelha bunları duymadı. Öküzleri çayıra aşağı sürdü.

«Ah sahapsızlık, ah ersizlik... Önüne gelen çatar. Önüne gelen laf vurur. Bir geliverseydi dünya gözüyle. Bir kurtulsaydım şu yalnızlıktan...»

Durdu, fengireyi hızla döndürüp sarkıttı aşağı. Bir tutam yünü eğirdi. Arada öküzlere bakıyordu.

— Höös dah! Diye bağırdı.

Oğlu sırtında kımıldanıp duruyordu.

— Uyandın mı Ali? diye sordu.

Ali cevap vermedi. Gözlerini açıp kapadı. Sonra yüzünü öbür tarafa döndü.

— Ule Ali, bak nereye geldik yavrum? Uyan gayri hadi!

Ali kafasını kaldırdı,

— Bobam geldi mi ana? diye sordu.

Her gün uyanınca böyle sorardı. Zelha gelin de cevap bulamayıverirdi. Gene ne diyeceğini bilemedi.

— Yok yavrum, diye içini çekti.

— Niye gelmedi ana?

— Gelecek yavrum. Az daha bekliyelim, gelecek...

Kasaba yoluna baktı. Kayalık tepenin üstünde, uzaktan insan burnu gibi kıvrılıp kaybolan bir ağartı vardı. Kimbilir kaç kez bakmıştı oraya. Baka baka ezberlemişti. Durali bir gün oradan çıkıverecek gibi gelirdi. Öyle canlıydı ümidi. Gerçekle yalan arası, ama gerçeğe daha yakın bir duygu, içinde büyür büyür, sonra birden kayboluverirdi.

— Gelecek Alim, dedi. Aha o yol var ya, boban oradan çıkıp gelecek. Az daha bekliyelim.

Oğlan gözlerini iri iri açmıştı.

— Ana. dedi. Bobam gelirken bana ne getirecek?

— Leblebi getirecek, şeker getirecek... Her şey getirecek.

— Ah bi gelse ana...

— İnşallah yavrum.

Zelha kadın güdük öküzün karşısına boz eşeği koşmuş, arpalıktaki kısık tarlada çift sürüyordu. Yorulmuştu iyice.

— Doo çüşş... dedi. Öküzle eşeği durdurdu. Gözünü toprağa dikti. Bir zaman soluklandı. Çaput yığını urbalarının altında sarkık göğüsleri, zayıf omuzları kalkıp kalkıp iniyordu.

— Uhh Allah! dedi. Kuru yüzü buruştu. İçinde bir yer eriyor, boşalıyor gibiydi. Köye doğru baktı? Kerpiş yığını

evler boz bir yıkıntı gibi görünüyordu. Soluk bir dünya idi.

— Ne bu çilem, diye söylendi.

Kocası dört yıldır askerdi. Son mektubu Yemenden gelmişti. Altı aydır hiç bir haber yoktu. Ne künyesi geliyordu, ne adı duyuluyordu. Köy imamının dediğine göre Yemende dehşetli savaşlar yapılmıştı. Gök Hüseyin vurulsaydı şimdiye kadar şubeden kâğıdı gelirdi. Gök Hüseyin sağdı, bir gün çıkıp gelecekti.

— Haniydi, diye söylendi Zelha kadın. Bir geliverseydi.. Dünya gözüyle bir görseydim. Oh Allahım, kurban olayım yeter gayri... Köy yerinde çok zor ersizlik, sahapsızlık... İliğim kemiğim kurudu. Yolla gayri Gök Hüseyini.

Gözlerinden siyil siyil yaşlar akmağa başladı. Dünya bulandı, dağlar düzler birbirine karıştı. Kimi yerler uzadı, kimi yerler kısaldı. Zelha kadın toprağa oturuverdi. Çalışacak gücü kalmamıştı.

Ahlat ağacının gölgesinde oynayan Selim oğlan baktı,

— Anaa! diye koşarak geldi. Ne oldu ana? Gene hastalandın mı?

Zelha kadın başını dizlerine dayamıştı, doğruldu.

— Yok oğul, dedi. Bir şeyim yok.

— Çifti ben süreyim mi?

— Süremezsin, daha küçüksün.

— Büyüsem sürerim, değil mi ana?

— Elbet...

Anasının alaca başörtüsüne baktı,

— Bobam gelecek değil mi ana? dedi.

— Gelecek oğlum.

— Ne zaman gelecek?

— Bakalım... Yakında gelir inşallah.

— Gelince çifti o sürer değil mi ana?

— Elbet...

— Sen de evde oturur… bize yimek pişirirsin.

— He.

— Ana bobam gelirken bana ne getirecek?

— Leblebi getirecek, şeker getirecek... Her bir şey getirecek.

— İyi. Bi gelse bobam, ah bi gelse...

— İnşallah yavrum.

Zelha kadın gözlerini kuruladı. İlerde, kayalık tepede kasaba yolunun dirsek yapıp gözden kaybolduğu ağartıya baktı. Kimbilir kaç kez bakmıştı oraya. İyice ezberlemişti. Bakmasa bile görürdü. Gök Hüseyin bir gün oradan çıkıverecek gibi gelirdi ona. Öyle bir duygu vardı içinde. Gerçeğe yakın bir düş gibi, güçlü bir duygu.

— Gelecek oğlum, dedi. Aha o yol var ya, bobam oradan çıkıp gelecek. Az daha bekliyelim.

Selim gözlerini iri iri açtı, yola baktı,

— Ben gidip karşılarım değil mi ana?

— Elbet... Hadi şimdi git de oyna. Emme uzaklaşma, ben çağırınca hemen gel.

— Olur ana, gelirim.

Zelha kadın arkasından baktı «Yavrum... diye söylendi. Bobasız büyüyen yavrum. Kara yazılım...»

Zorlukla doğrulup hayvanlara deh dedi. Kara saban toprağı cansız cansız yırtmağa başladı.

Eğri Ahmet çiftten dönüyordu. Eşeğe binmiş, öküzleri önüne katmıştı. Yan yan baktı, yamuk yüzü ışıdı,

— Zelhaa! diye seslendi. Geleyim de yardım edeyim mi? Çiftini ben süreyim mi?

Zelha kadın kızdı,

— Yok, dedi. Git işine!

— Kız valla iyi sürerim bak. Gök Hüseyinden iyi sürerim hem de. Zelha kadın cevap vermedi. Boğazına bir yumruk tıkanır gibi oldu. Yüzüne kan doldu. Döndü oğluna baktı,

— Selim! Gel buraya! diye bağırdı.

Çocuk koşarak geldi.

Eğri Ahmet eşeğin üstünde he he he... diye güldü. Sonra bacaklarını sallıyarak uzaklaştı.

— Dürzüü! diye bağırdı arkasından. Sen de adam oldun da bana taklaşırsın he mi? Eğri köpek!

Sesi kayalarda yankılandı.

Selim korkmuştu,

— Ne oldu ana, ana ne oldu?

— Yok birşey oğlum, git oyna hadi.

«İyi sürermiş... Eşşek oğlu eşşek! Orospu dölü! Komam ben onu sende. Uyuz köpek! Hı...»

— Dah!

Sinirden kaskatı kesilmişti.

«Deyyusun zoruna bak! Maccalı karın mı sandın beni, kapıların iri? Ulen sen de adam oldun he mi? Alçak! Utanmaz rezil...»

Yutkunup boğazındaki kabartıyı dağıtmaya çalıştı. Ağlamamak için kendini tutuyordu. Sonunda boşandı.

«Ne bu başıma gelenler, ne bu benim çektiklerim? Yeter gayri allahım, sen bilirsin... Uuf, uf!»

Olduğu yere oturdu. Gözlerini kasaba yolundaki ağartıya dikti.

Zelha kadın ağlıyordu.

Ali,

— İndir beni ana, dedi. İndir yürüyecem.

Yürüyemezsin oğlum, buralar dikenli. Ayaklarına diken batar.

— Yok ana ben büyüdüm, batmaz.

— Büyümedin oğlum, daha küçüksün.

— Büyüyünce öküzlerimizi ben güderim değil mi ana?

— Elbet. Bir büyüsen ah...

— Bobam gelinceye kadar büyür müyüm ana?

Zelha gelin cevap veremedi. Yutkundu.

— Bilmem, dedi. O zamana kadar gelir boban yavrum. İnşallah gelir.

Öküzleri çayıra saldı. Söğüt ağacının gölgesine oturdular. Zelha gelin yün eğiriyordu.

— Uzaklara gitme Ali, dedi. Suya düşüverirsin, buralarda oyna.

— Düşmem ana, korkma.

Aşağılardan çocuk sesleri geliyordu. Ali bir iki gezindi. Yalnız başına ne oynasın? Anasının dalgınlığından yararlandı, usulca yürüdü, çocukların yanına gitti.

Uzun Hamit hendeğin kıyısına yüzükoyun uzanmış Zelha gelini gözetliyordu. Yere yapışmıştı iyice. Soluyup duruyordu. «Ulen Zelha gelin, gel buraya. Kocan yok, özlemişsindir işte. Gel hadi, kimse görmez, gel...»

— Zelha gelin...

Başını kaldırıp baktı, bu da ne? Bir fısıltı duymuştu. Korkuyla doğruldu. İki yana baktı.

— Zelha gelin... Canımın içi, buraya gel. Hele gel...

Hendeğin gerisinde Uzun Hamidin kızarmış yüzünü görüverdi. Önce ne edeceğini şaşırdı. Korkudan titredi. Sonra birden kendine geldi.

— Vıyh! diye fırladı. Ne ediyorsun sen orada Uzun Hamit? Bana mı diyorsun onları? Ulen kara dinli! Sen beni ne sandın? Ha?

Hırsından gözü döndü. Atacak taş kesek aradı.

— Dur kız, dur Zelha gelin, kızma. Bak hele, ne diyeceğim...

Dinlemedi. Eline ne geçtiyse fırlattı.

— Alçak senii! Dürzüü! Reziil! Al sana, aal!..

— Vay anam, dur be... Kötü bir şey demedim, dur! Of...

Başını gözünü sakınarak kaçtı.

— Vay it vay... Şunun zoruna bak. Orospo dölü...

Hırsından ne edeceğini bilemiyordu. Yüzünün şekli değişmişti. Gözleri pırpırlanıyor, ilerisini göremiyordu. Gitti Aliyi buldu geldi.

— Otur uleri, yanımda, dedi. Bir yere ayrılma!

«Dürzü oğlu dürzü... Rezil, alçak... Gösterirm ben sana! Hıı...»

Yün eğirmeye başladı, eğiremedi. Başı dönüyor, gözleri doluksuyordu. Uzun uzun soluklandı. Küçük Ali anasının yüzüne bakıyor, ne olduğunu anlıyamıyordu.

— Ana, dedi. Bobam gelmiyecek mi?

Zelha gelin cevap veremedi. Durdu, düşündü bir zaman. Gözleri kasaba yolundaki ağartıya gitti. Sonra birden boşandı.

— Ne bu başıma gelenler... Ne kara yazım varmış benim? Yeter gari allahım... Yolla Duraliyi. Yolla da bitsin bu çile Uuf, uf!

Zelha gelin ağlıyordu.

ASNA, M. Alâeddin

(ONLAR III)

BİLETÇİ

Otobüs sarsılarak durdu. Biletçi kapıları açan düğmeye bastı. İçeri öğrenciler doluştular. Biletçi kapıları kapatan düğmeye bastıktan sonra şoföre seslendi:

«Devam et!»

Otobüs yine sarsıldı, homurdandı, büyük gürültüler çıkartarak yola koyuldu. Arka sahanlıktaki öğrenciler durmadan konuşuyor, gülüşüyor, sesleri biletçinin kulaklarında yankılanıyordu. Kafaların, omuzların arasından eller uzandı.

«Beşiktaş!»

«Levent!»

«Paso!»

Biletçi şapkasının yanlarından süzülen teri kolu ile silerek bağırışanlara bilet kesmeğe çalışıyordu.

«Evet.. Biletsiz kalmıyalım. Var mı bilet almıyan?»

Sahanlığın en arkasından bir kaç el uzandı. Paralar elden ele geçerek biletçiye ulaştı.

«Paso!»

«Paso!»

«Balmumcu!»

Biletçi kestiği son biletlerin sahiplerine ulaştığını görünce rahatladı. Arkasına dayanıp kasketini ensesine doğru kaydırdı. Mendilini çıkarıp alnını kuruladı. Otobüsün içine şöyle bir göz gezdirdi. Hiç yer yoktu.

«Dolmabahçe, var mı inecek?»

Kimseden ses çıkmadı. Biletçi zile basıp şoföre «devam» işaretini verdi. Sonra yolcuları incelemeğe başladı. Bileziklerle dolu kolunu kaldırıp askıya tutunmuş bol boyalı kadın gözlerini fıldır fıldır oynatarak boşalacak kanape arıyordu. Çökük avurtlu oğlanla yanındaki ufak tefek sarışın kız güleç gözleriyle fısıldaşıyorlardı. Yeşil göz-

lü bir kadın, yanıbaşındaki bıyıklı delikanlıdan uzaklaşmağa çalışıyordu. Kendi çocukluğunu düşündü. Okul dönüşü kalabalık otobüslere binmeğe can atardı!

Kafasını öne eğip çekmecesindeki bozuk paraları ayırmağa başladı. Otobüs birdenbire yalpaladı, sonra durdu. Şoför yüksek sesle bir küfür savurdu. Ayaktaki yolcular birbirinin üstüne savruldular. Biletçi, yanağında yumuşak bir kadın cildinin ılıklığını duydu. Ağaç kabuğu rengi saçlar burnunu, dudaklarını gıdıkladı.

«Affedersiniz!»

Ne cevap vereceğini şaşırmıştı biletçi.

«Sizin kabahatiniz yok ki hanım.. Küçük hanım..»

Yosun yeşili iki göz dikkatle adama bakıyordu. Biletçi kulaklarının yandığını farketti.

«Kabahat otobüste. Böyle fren yapmasaydı..»

Belli belirsiz gülümsiyen dudaklardan hiç ses çıkmıyordu. «Affedersiniz» diyerek konuşmasını bitirmişti sanki. Ekliyecek hiç bir şeyi yoktu. Oysa biletçi durmadan bir şeyler söylemek, özür dilemek istiyordu. Ama bu kız neden öyle bakıyordu? Alay mı ediyordu yoksa? Eğleniyor muydu onunla?

Otobüs yeniden kıpırdadı, sonra homurtuyla ileri atıldı. Akaretler sapağını geçip Beşiktaşta hızla sola döndü. Yolcular yine birbirlerinin üzerine yıkıldılar. Ağaç kabuğu saçlı kız biletçinin önündeki demiri sıkı sıkı tutmuştu. Otobüs sallansa da yerinden kımıldamıyordu. Bir kımıldasa.. Saçları bir kez daha değse biletçinin yüzüne..

Otobüs durağa yanaştı. İnsanlar indiler. Başka insanlar bindiler. Biletçi düğmeye basarak kapıları kapadı. Otobüs yokuşu tırmanmağa başladı. Duruyor, yeniden kalkıyor, gittikçe daha çok insan iniyor, gittikçe daha az insan biniyordu. Yokuşun tepesine geldiklerinde birkaç yolcu kalmıştı.

Ağaç kabuğu saçlı kız biletçinin karşısındaki kanapeye sere serpe oturmuştu. Kollarını kavuşturmuş, çantasıyla kitaplarını sıkı sıkı göğsüne bastırmıştı. Hiç kımıldamadan biletçiye bakıyordu. Sorduğu soruya cevap beklermiş gibi dikilmişti gözleri biletçinin yüzüne. Galiba biraz da gülümsüyordu. Biletçi durmadan paralarını sayı-

yor, düğmelere basıyordu. Otobüs durmadan sallanıyordu. Kız hâlâ bakışlarını ondan ayırmamıştı.

Biletçi kafasını kaldırdıkça gözleri kızın bakışlarıyla karşılaşıyordu. Bal gibi de gülümsüyordu işte kız. Peki neden gülümsüyordu? Biletçi ne yapmalıydı? O da gülümsemeli miydi yoksa? Hadi canım, olur mu hiç? Besbelli kız onunla eğleniyordu işte. O kim, böyle işlere bulaşmak kim.. Peki neden olmasın? Yaşı kaçtı sanki? Otuzuna daha yeni gelmişti. Ya evdekiler? Kundaktaki oğlan, emekliyen ikizler, karısı.. Yakışır mı evli barklı adama elin kızına bakmak? Diyelim ki baktı, yüz verir mi bu kız ona? Baksana yüksek okula gidiyor. Üstü başı da pırıl pırıl. Kendisiyse bir biletçi en sonunda.

Peki neden gülüyor öyleyse? Belki de yüz verir bakarsın.. Gönül bu ya.. Kendisi de yabana atılacak adam mı yani? Mahallenin yakışıklılarından. Bıyığı saçı yerinde. Traşı da sinekkaydı. Pantalonu ütülü.. Ya para? Bu kızı pastaneye götürmek gerekir. Sinemaya götürmek gerekir. Hatta arada bir şöyle Sarıyere, Belgrad Ormanına filan.. Zamanı da yok ki.. Neden olmasın? İzin günleri.. Ya para?

Otobüs Zincirlikuyudan önce sağa, sonra sola döndü. Yolcular Levent'te indiler. Bir arkadaki kız kalmıştı, bir de en ön kanapedeki başörtülü kadın. Biletçi düğmeye bastı. Kapılar kapandı. Otobüs kımıldandı.

Kız kanapeden kalkarak biletçinin önüne geldi. İşte onunla konuşacaktı. Ne diyecekti acaba? Ne derse desin.. Bir şey desin de.. İsterse okulundan söz etsin. İsterse annesini babasını anlatsın. Hatta sevgililerini anlatsın isterse.. Konuşsun da.. Bir sürü sevgilisi olmalı kızın. Şu gözlere baksana.. Şu kalkık buruna, şu ağaç kabuğu rengi yumuşacık saçlara.. Elini sallasa herhalde elli oğlan peşinden gelir.. Of of, bir de ona, şu Levent otobüsünün zavallı biletçisine elini sallasa hani.. Olur ya.. İşte belki de şimdi yapacak bunu.. «Arkadaş olalım mı?» diyecek.. Yok yok, öyle demez.. «Beni sinemaya götürür müsün?» diyecek.. Ya da adını soracak. O demin «affedersiniz» diyen şırıltılı sesiyle..

Sanki vücudunu kalın urganlarla sıkı sıkı bağlamışlardı biletçinin. Kımıldıyamıyordu. Kızın dudaklarına dikmişti gözlerini. Oynatamıyordu. Başını çeviremiyordu. Başka yana bakamıyordu. Bütün dikkati kızın dudaklarında toplanmıştı. İşte kıpırdıyordu dudaklar. Bir şey diyecekti kız. Ne diyecekti? Onu dinlemeğe hazır olduğunu göstermek istercesine gülümsedi. Dudakları gittikçe yayıldı. Dişleri gözüküyordu.

Yosun yeşili gözlü kız yüzünü biletçinin yüzüne yaklaştırdı. Kirpiklerini kırpmadan baktı:

«Neden gülüyorsunuz?»

Biletçi ne diyeceğini bilemedi. Neden gülüyordu? Çünkü... Çünkü... Dudakları kenetlenmişti sanki. Ağzını açamıyordu. Gülüyordu. Dişleri gözüküyordu.

«Şoföre söyleyin, bu durakta ineceğim.»

Bu durakta inecek mi? İnecek tabii.. Burası son durak. İnmeyip de ne yapacak? Biletçi ile kalacak değil ya bütün gece. Baksana yüksek okula gidiyor. Üstü başı pırıl pırıl.. Güzel de üstelik.

Otobüs yavaşlıyarak durağa yanaştı. Kız arka kapının önüne indi. Başını çevirmişti. Kapının camından dışarı bakıyordu. Hava kararıyordu. Sokak lambaları yanmıştı. Biletçi düğmeye bastı. Kapı tıslayarak açıldı. Kız kaldırıma atladı. Elleriyle kitaplarını sıkı sıkı göğsüne bastırmıştı.

Biletçi hâlâ gülümsüyordu. Şoför sallana sallana arkaya yürüdü. Biletçinin yanına geldi:

«Ne düşünüyorsun be? İnmiyor musun aşağı?»

Biletçi kafasını kaldırıp şoföre baktı. Dudakları yayılmıştı. Dişleri gözüküyordu.

«Hayrola? Ne gülüyorsun yahu? Aşağı inmiyor musun diyorum.»

Biletçinin sesi çıkmıyordu. Gözlerini dikmiş, hiç kırpmadan şoföre bakıyordu.

«Bana bak, demindenberi aynadan seni seyrediyorum. Yanındaki kızla bir şeyler konuşuyordunuz. Yoksa? De bakayım, bir şeyler mi becerdin?»

Biletçi bu kez gözleri lle güldü. Kafasını aşağı doğru salladı.

«Yapma be.. Vay kerata vay..»

Şoför hızla aşağı inip kapalı duraktaki arkadaşlarının yanına gitti. «Yaman herif be» diye söyleniyordu bir yandan, «biz bekârken bir şey yapamayız, o üç çocuk babasıyken..»

Biletçi yavaşça yerinden kalktı. Kollarını iki yana açarak gerindi Oturduğu yerin önündeki çekmeceyi ileri döndürdü. Çantası ile bilet koçanlarını alarak otobüsten indi.

Duraktaki bekleme yerine girince şoförlerle biletçiler gözlerini ona döndürdüler. «Amma hızlısın ha!» dedi biri. «Şoför Rıza'nın anlattıkları doğru mu len?»

Biletçi yine gülümsedi. Anlatacaktı.. Kararını vermişti. Olanı biteni anlatacaktı arkadaşlarına. Hiçbir şeyi saklamıyacaktı. Onlar da hikâyesini dinleyip zevklenirlerdi hiç değilse.

«Doğru tabii.. Ne var yani.. Olamaz mı?»

«Sende bu talih varken olur olur» dedi biri.

Arkadaşlarının gözlerinde kıskanan bakışlar farketti biletçi. Biri tırnaklarını dişleyerek sordu:

«E anlat bakalım, ne oldu?»

«İzin günümde buluşacağız» dedi biletçi. «Beşiktaşta buluşup bir yerlere gideceğiz. Kız bana vurgun. Yol boyunca bana baktı baktı da sonunda içindekileri açığa vurdu.»

Otobüsün şoförü çömeldiği köşeden söze karıştı:

«Kız da kız ha! Aynadan boyuna bunları dikizledim. Sütun gibi kız. Durmadan bıcır bıcır konuştular. Bizim oğlan boyuna gülüyordu. Üç çocuktan sonra..»

«Ne olmuş üç çocuğumuz varsa? Yaşımız daha otuz! Erkeklik öldü mü be? Siz de çabalayın biraz da becerin bu işi..»

Dışarıdan bir düdük sesi geldi. Şoför Rıza çömeldiği yerden kalkarak kapıya yöneldi.

«Haydi haydi, yeter kasıldığın artık. Hareket saati geldi.»

Biletçi kapıyı açıp dışarı çıktı. Kaldırıma okkalı bir tükürük fırlatarak otobüse doğru yürüdü.

AY, Behzat

PARKTA

Oturduğum banktan otuz kırk metre ilerdeki Atatürk'ün anıtına bakıyorum. At üstünde... Dalıp gittim bir süre anıta bakarak. Bir ara, sanki canlanmış gibi oldu anıt. Sonra denize doğru baktım; Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 günü karaya ayak bastığı Park İskelesi'ne... Ta ilerde, ak bir vapur, gittikçe yaklaşmaktaydı kıyıya... Vapuru karşılamak üzere, kayıklar, motorlar hazırlanmıştı.

Ben böyle bakarken, dizime, «şıp» diye kuş pisliği düştü. Başımı yukarı kaldırınca, köknarın dalındaki kuş, uçup gitti. Kuşun pisliğini, elimdeki gazeteden yırttığım parçayla sildim. Pislik daha çok öyüldü. Bu kez cebimdeki mendilimi çıkardım, ucuyla silmeye başladım. Biraz temizlenmişti pisliğin düştüğü yer. Mendilimi katlayıp koydum cebime. Bu ara, yanlarında bir erkek çocukla, biri yaşlı, öteki genç iki kadın geldi, karşımdaki banka oturdular. Beş yaşında olduğunu tasınladığım çocuğun konuşmasından, genç kadının anası, yaşlının da ninesi olduğunu anladım.

Genç kadın iyice terlemişti. Çarşaflı da olsa, doğmasına az kalan bir bebeye yüklü olduğu hemen göze çarpıyordu. Yüzündeki boncuk boncuk terleri silerken, yüzünün al al benekleri siliniverecek gibiydi.

Güzel giyinmiş, orta yaşlı bir kadın, elinden tuttuğu altı yedi yaşlarındaki oğlu ile, aramızdan geçtiler; anıtın önünde durdular.

Çocuk:

«Anneciğim, heykel ne kadar da yüksek; nasıl yaptılar bunu? Ah anneciğim, beni bindiren olsa Atatürk'ün yanına...» diye söyleniyordu.

Anası:

«Gel şu banka oturalım,» dedi. Sağ yanımdaki banka gelip oturdular.

Çocuk boyuna sorular soruyor, anası yanıtlıyordu. Kadın bir ara çantasından aynasını çıkarıp yüzüne bakmaya başladı. Dudağının boyasını düzeltti mendiliyle. Sonra aynayı çantasına koydu. Çantasından bir sigara paketi çıkarıp içinden birini dudaklarının arasına yerleştirdi. Küçücük çakmağı ile ateşledi. Paketi, çakmağı çantasına koyup kapattı. Bacak bacak üstüne attı. Denize bakarak, sigarasını içiyordu.

Kadının uzun parmakları, uzun ve boyalı tırnaklarıyla daha da uzun gözüküyordu. Düzgün ve güzel bacakları, yüksek ökçeleri üzerinde, mini eteğinin altında daha da güzel görünüyordu. Kırmızı boyalı kalın dudakları, gene kırmızı boyalı uzun tırnakları, uzun parmakları, düzgün ve güzel bacakları, giyimi kuşamı, sigara içişi, ister istemez ilgiyi çekiyordu.

Çocuğunu da güzel giydirmişti.

Anasının önünde, rahat bir oyun tutturmuş, oyalanıp gidiyordu çocuk.

★

Ana ile oğlundan gözlerimi, karşımda oturanlara, daha önce gelenlere çevirdim.

Yaşlı kadın, boynunu bükmüş, kara çarşafının içinde, hasta koyun gibi düşünüyordu. Genç kadın ise, kıskançlık, imrenme gibi duyguların şimşeklendirdiği gözleri ile, sağ taraftaki bankta oturan kadını izliyordu. İkisinin arasında oturan esmer çocuk, oynamakta olan öteki çocuğa bakıyordu. İki kara üzüm tanesi gelip, göz çukurlarına oturmuş gibiydi...

Sağ bankın önünde oynamakta olan çocuk, oyunu bırakıp:

«Anne, kalk pastaneye gidelim; pasta yiyelim,» dedi.

Anası kalktı:

«Haydi bakalım,» dedi.

Ana oğul, karşı bankta oturanlarla aramızdan, rahat ve düzgün adımlarla geçtiler.

Karşımdakilerin üçü de, gidenlerin arkasından ilgiyle bakıyorlardı.

Gidenler epey ıraklaştıkları halde, yüksek ökçelerin çıkardığı sesler duyuluyordu.

Bir sigara daha ateşledim.

Karşı banktaki çocuk, giden çocuktan öğrendiği oyunu oynamaya başladı.

Simit satan bir çocuk, simit dolu tepsisi ile; «Gevrek simit! Taze şimit! Yirmi beş kuruşa simitleeer!» diye bağırarak geçti yanımızdan. Çocuk, oynamakta olduğu oyunu bırakarak:

«Simit al bana ana!» dedi.

Anası:

«Para yok,» dedi sertçe.

Çocuk gene üsteletince:

«Zıkım yi!» diye bağırdı.

Çocuk somurttu... Artık simit lâfı etmiyordu; ama, kara üzüm gibi gözleri, ıraklaşan simit tepsisindeydi...

Anası, oturduğu yerden kalktı, çarşafını düzeltti; yaşlı kadına:

«Kalk gidelim,» dedi.

Yaşlı kadın, yorgun vücudunu doğrulttu; yılların kırış kırış ettiği yüzünü iyice gizledi çarşafı ile. Boynunu büküp, küsen çocuğa:

«Yarın alırım sana simit yavrum,» dedi, elinden tuttu; yürüdüler... Parkın kapısından çıkarlarken, «simiit!» diye bağırarak, simitçi çocuk gene yetişmişti onlara..

Ben de kalkıp, deniz kıyısına doğru yürüdüm.

NOT: Yazarın yayımlanacak olan «Yaşamak Denen Şey» adlı hikâye kitabından.

BATUHAN, Remziye

GECE

Babasının topuklarına bakıyordu peşisıra giderken. Pabucunun topuğunu ezmişti, hem de iri çatlak topukları yün çorabının yırtığından görünüyordu. Çamurlar arasından fırlamış tek tük taşın üstüne basıyordu babası, o da aynı yerlere basmaya çalışıyordu. Unutmuş gibiydi babası, yürüyordu öylece.

Zühreninn etekleri uzundu, çorapları kara. Ayağında hiç ısıtmayan plastik pabuçları vardı, yanları çatlak. Uzun örgülü saçları soluk yemenisinin altından sallanıyordu. Çıkınını göğsüne bastırmıştı. Sac ekmeğinin küçük kabarıkları üzerindeki kara yanık noktaları koparıyordu çıkınının köşesinden. Tuzsuz hamur ılık ılık iniyordu boğazından. Hem de yürüyordu öylece. Hava kararıyordu gine. Zühre korkuyordu geceden. Ama babası önündeydi, topukları koşuyordu. Zühre de koşuyordu. Hem de sac ekmeğini koparıyordu.

«Baba erişemiyorum sağa» diye seslendi.

«Yörü daş arabası» dedi babası. Bunu da yeni öğrenmişti babası. Sırtında yorganıyla ilk geldikleri gün adamın biri ona öyle çıkışmıştı.

İstanbul dedikleri yeri düşünürdü köydeyken, gelen gidene de sorardı «İstanbul dedikleri bizim köyden böyük mü?» diye. Görenler de bir böbürlenirlerdi ki «Ohoooo» derlerdi. «Bizim köy onun yanında fındık danesi gadar.»

İnsan kaynayan sokaklarını ilk görüşünde panayır var sanmıştı. Sonra babası çıkınını Zührenin göğsüne şöyle bir vurup; «Hadi. gancık evlât. garnığı doyurmak istirseğ. düş önüme» demişti. «Atlar eşşekler bile çalışıyo, ekmeğni gazanıyo. Durmak yok. Yörü.»

Zühre burnu soğuktan kıpkırmızı, babasının topukla-

rını kaçırmamaya çalışıyordu. Sonra babası onu bir hanımın yanına kattı; «Dirlikli ol. Gaşınma ha. İyi at arpasığı arttırır, kötüsü sopasığı. Bundan sona anan buban bu hanım işte.»

İri elâ gözlerini kadının kara bıyıklarından, bir şeye kızmış gibi çatık suratından bir süre ayıramadı Zühre. Sonra «hırk» diye burnunu tam zamanında çekti. Çıkınını göğsüne sımsıkı yapıştırmıştı. Alışverişi yapanların şişeler dolu, hızar tozları dökülmüş, pis, mahzen gibi inlerinde, masadan daha yüksek değildi Zührenin boyu.

Kalın, boğuk sesiyle «Tamam» dedi kadın. Eski püskü paraları sıkıştırdı babasının avucuna. Zühre bir an sevindi; «İşte atlar gibi ben de para gazanıyom» diye geçirdi içinden.

Dışarda tüm sertliğiyle soğuk bir gece başlamıştı. Zühre şimdi kalın sesli kadının topuklarını kovalıyordu. İki örgüsü çift at gibi koşuyordu sırtında. Kaldırımlarda hiç bir şey yapmadan duran, bakınan kadınlar vardı. İçini işsiz güçsüz bir yığın erkeğin uğuldattığı kahvelerin, sebzeler meyvalar taşan manavların önünden koşar adım geçtiler Işıklar kaldırımlara vuruyor, karanlık köşelerde devler saklanıyordu. Soğuktan ve korkudan ürperdi Zühre. Bir ev tüttü gözlerinin önünde. Geceden koruyacak bir ev.

Bir apartmanın en üst katına tırmandılar. Merdivenler tanrıyadek. Sonra orada gözleri toplar gibi dönen iki oğlan kapıyı açtı, biri hemen onlara doğru çişini yaptı, daireler çizdirdi. Öteki kapıda davul çaldı göbek atarken. Kadının onlara çıkışmalarından birşey anlamadan çıkını göğsünde yere baktı Zühre. Sonra kadın «Yemeklik lâzım» deyip gitti.

İki oğlan, onun önünde zıpladı, hopladı, parmaklarını gözlerine doğru uzattılar, burnuna el sürdüler, hiç birine ses çıkarmadı. Altüst olmuş karmakarışık odanın tepesinde soluk bir ışık veriyordu tozdan kararmış bir ampul. İs sarmış duvarlarda ezilmiş tahtakurusu izleri vardı. Hem oturulan hem yatılan bir odaydı. Ev gine evdi ama gece, pencerelerden içeri bakıyordu kara gözleriyle.

Telleri fırlamış bir kanepenin üstünde oğlanlardan bi-

ri nefesi tükenedek zıpladı, ellerinin üstünde yürüdü, en sonunda patladı; «Bu karı da ne getirmiş bu dilsiz kızı be» diye söylendi.

«Gel pabuçlarını çıkaralım» diye teklif etti öteki.

«İyi ya.»

Zühre korkuyla geriledi. Babası «dirlikli ol» demişti, ses çıkarmasa mıydı pabuçlarını almalarına? İki oğlan kurt gibi saldırdı ayaklarına.

«Yapman» dedi yavaşça.

«Yuhhuuu. Konuştu be. Dur hele, biraz daha soyarsak bülbül olursun sen.» dedi irisi, sevinçle. Pabuçlarının birini aldıkları zaman kapı çalındı. Sevindi Zühre. Kurtlar onu bırakıp kapıya koştular. Yayvan bir sarhoş sesi uzandı içeri. «Nerde o ananız olacak kartoloş orospu, ha, nerde be?» Oğlanlar kapıyı üstüne itmeye çalışırken; «Hadi moruk, çek arabanı. Yanlış kapı çaldın, senin evin alt katta» dediler..

«Nedir bu gürültü be? Ha? Polis çağıracam, polis. Sokağa döktürecem sizi. Kemiklerini kırdıracam o kart orospunun.»

«Orospu sana derler, pis sarhoş.»

İtip kapattılar kapıyı, fıkırdadılar, nanik yaptılar kapıya doğru. «Düdüüük» diye bağırdı bir tanesi anahtar deliğinden. Sarhoş kapıyı öfkeyle yumruklamaya başladı.

Zühre, yorganının ucu yerlerde sürünen pis bir yatağa dayanmış, kımıldamadan olanlara bakıyordu, ayağında tek pabucuyla.

Sarhoşun sesi uzaklaşınca kurtlar Zühreye döndüler. «Çıkaralım, donunu çıkaralım» diye haykırdı biri. Çıkınını da bırakmadan olanca gücüyle korumaya çalıştı kendini. «Tuh be» diye söylendi bir tanesi «Aksiliğe bak. Kız işedi.»

Ağlamamak için güç tutuyordu kendini Zühre. Nefes nefeseydi. Burnu aktı akacak bekliyordu. Ağlar gibi içini çekiyordu ama yaş yoktu gözlerinde. Bu olanlardan sonra kapı dışarı edecekleri apaçıktı. Oğlanlar gerilemiş, bakakalmışlardı. Aşağıdan sarhoşun bağırmaları duyuluyordu. Annelerinin kalın sesi de karışmaya başlamıştı. Sarhoşun küfürleri, sayıca da cinsce de çok soluk kalıyordu kadı-

nınkiler yanında. Oğlanlardan şişmanı «Hah» dedi. «Şimdi görürsün sen işemeyi.»

Kadının sesi yaklaştıkça korkusu arttı Zühre'nin. Oğlanların öbür odaya geçmesiyle kendini yatağın altına atması bir oldu. Yüzüne gözüne dolandı örümcek ağları, gece gibi. Tozlu tahtaların soğuğuna sığındı, büzüldü. Kapı gümbür gümbür vuruluyordu. Nereye gitmişti oğlanlar? Sonra çıktılar deliklerinden, kapıyı açtıkları zaman kadın yuvarlanır gibi daldı odaya, kucağında paketlerle. «Ulan hergeleler, ne cehenneme gittiniz, üç saattir kapıyı açmıyordunuz? Orospu çocukları...» diye söyleniyordu, ayaklarını vura vura gereksiz dolaşırken.

«Ah bak işte onu iyi bildin» dedi zayıfı, arsız arsız sırıtarak. İkisinin birbiriyle hiçbir benzerliği yoktu, analarına da benzemiyorlardı. Zayıfın ince uzun bir burnu vardı, solgun yüzüyle tilkiyi andırıyordu.

Zühre divan örtüsünün bir yırtığından üçünü de görebiliyordu. Kadının kapkara saçları hiç tarak görmemiş gibi karışık ve kabarıktı. Alnına düşen saçların altından tüylü köpekler gibi bakıyordu gözleri. Ayı kadar kıllı bir deli vardı köylerinde, üstüne dondan başka bir şey giymezdi yaz kış. Ama kimseye de zararı dokunmazdı. Karnı bile tüy içindeydi. «Bu kadının da göbeğinde tüyler vardır» diye düşündü Zühre.

Kadın çevresine bakınıp «Hani o getirdiğim velet?» diye kükredi en sonunda. Duvar diplerine göz attı oğlanlar. Dudak burdular, omuz silktiler.

«Şimdi burdaydı.»

«Nasıl şimdi burdaydı? Yer yarılıp da içine girmedi ya bu. Hadi bulun itler» diye emretti. Kanepenin arkasına iğilirken saçları yüzünü iyice kapatmıştı. Kara mantosuyla onu garip bir hayvana benzetti Zühre. Ağladığının farkında değildi ama kadın divan örtüsünü kaldırıp gözgöze geldikleri zaman yüzü gözü salya sümüktü. Toza batmış saçlarından tutup havaya kaldırdı, hem ana hem baba olan kadın.

«Seni pis seni. Bir belâ da seni mi aldım başıma?» Yere indirip tartaklad; «Ne saklanıyorsun, ne? Ha?» İtti kenara. İçerki odaya geçti, mantosunu çıkarmaya çalışır-

ken. Oğlanlar tepinmelerine devam ederken at gibi kişniyorlardı.

«Kesin gürültüyüü» diye haykırdı kadın içerden. «Hepinizi duta çeviririm ben şimdi.»

Zühre göğsünde çıkını, gine aynı yerde duruyordu. Çıkınıyla yüzünü gözünü sildi. Sarhoş bir sopayla vuruyordu döşemeye. Onun vuruşu güven dolduruyordu içine. Bu kurtları da kovalayan başka kurtların bulunması denizdeki yılanlar kadar kurtarıcıydı.

Kadın kapıda göründü en sonunda. Mantosu yoktu. Havanın soğuğuna göre çok açık yakalı bir elbise giymişti. Gülle gibi iki memesinin arasına ince bir zincir sallanıyordu, ucunda bir topla. Şişman boynunu çizgiler çevirmişti.

«Neydi senin adın?»

«Zöhre» dedi, sümüğünü yalarken

«Bana bak Zehra, ben yarsmazlık istemem. İşten güçten başımı kaşıyacak halim yok. Bu serserilerle uğraştığım yeter, bir de sen ekşime başıma.»

«Peki» dedi Zühre, uysallıkla.

«Başında bit var mı?»

«Yok.»

«Ne biliyorsun yok?»

«Biliyorum.»

«O saçları kesmem lâzım.»

«Kesmen» dedi boynunu bükerek. Kadın gine içeri gitti.

Oğlanlar bitmek tükenmek bilmeyen güçlerini bitirmek için koşuşuyor, divanın üstüne çıkıp çıkıp atlıyorlardı.

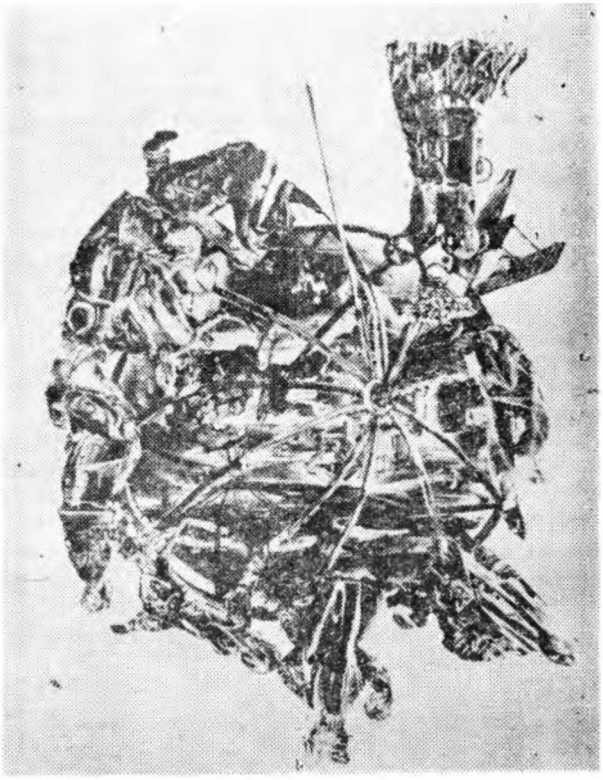
Sarhoş vuruyordu aşağıdan, anlaşılmaz küfürleri birbirine karışıyordu. «Polis çağıracam, polis çağıracam» diye bağırıyordu, küfürleri arasında.

«Aylardır polis çağıracak. Sıkı mı?» dedi zayıf oğlan.

«Biraz sessiz olun, biraz kulaklarım dinlensin. Yeter be yeter, bırakın sessizlikte öleyim.» Merdivende ayak sesleri yavaş yavaş yaklaşıyordu. Sürüklenir gibi çıkıyordu yukarı; «Bırakın sessizlikte öleyim. Nedir burası, cehennem mi? Cehenneme gitsem daha sessizdir belki.»

Oğlanlar durmuş sarhoşu dinliyorlardı. Tekdüze ayak sesi yaklaşıyordu. Kadın göründü kapıda, elinde makasla. Kat kapısı açıldı sessizce. Sarhoş kapıya yaslandı, sakal içindeki çökmüş yüzü sapsarıydı. Ölü gözleri güçsüzce dolandı ortalıkta. Tepedeki ışık çok soluktu. Pencerelerden gece bakıyordu içeri.

Gecenin gözleri dosttu.

Tibor Csernus: dünya

ÇELİK, Turgut

ANKARA'NIN SAATI

Tepenin alt yamacında duran tren devindi. Kompartımanın tozunu alan süpürgeci kapıyı çekip gitti. Bir süre, süpürgeci kompartımanın dışına çıkana değin, bakışlarını koyacak bir yer arayan kadın derin bir soluk aldı. Doğululara özgü bir giyinişi vardı kadının. Yüzüne çektiği yaşmak yalnızca gözlerini açıkta bırakmıştı. Ayaklarını uzatmış oturuyordu. Sol ayağı sarılıydı.

«Gada!» dedi kadın kuşkuyla, karşısındaki uzun boylu adama. «Hele odanın penceresinden bi' bah! Sonra geçerük de Angara'yı... Gavurun adamı gandûrur gibi davrandı.»

Demin, tren tepenin alt yamacında durduğu sıra, süpürgeciyle Celâl arasında geçen konuşmadan kadın işkillenmişti.

«Ula gardaş, burası nere?»

«Angara.»

«Biz Angara'da inecekdük!»

«Daha var hele!»

«Öle mi? Ya demin bura Angara dedin?»

«. .»

Celâl, suskunluğu üstünde, kompartımandan çıktı. Bozkır uzanıyordu dışarıda. Yarmanın yanıyla uzanan kiremit örtülü yapılar görülmüyordu artık. İleride, boz bir tepedeki toprak yapılar seçiliyordu yalnız. Onun aşağısında, çamların bezediği bir yeşillik... Daha aşağılarda, demiryolu boyunca, söğüt ağaçları vardı. Az sonra çamların yeşilliği de gözden yitti. Yine boz tepeler...

Adam karşıt sözleriyle kurt düşürdü Celâl'in içine. Şimdi korkuyla bürülüydü düşünceleri. Bunaltıyordu bu düşünceler. Korku, giderek bir tümcede biçimlendi: «Ya

geşdükse Angara'yı!» Bir türlü atamıyordu bu korkuyu içinden, yankılanıyordu: «Ya geşdükse Angara'yı! Ya geşdükse Angara'yı!..»

İlk trene binişiydi bu. Tren adını duyduktan beri bir özlemle yanardı içi. Eskiler, «Adam görmediğini, bilmediğini esger ocağında görür, öğrenir.» derdiler. «Neler öğretmez ki esger ocağı.» Askerliğe bağlamıştı umudunu Celâl da. Ne ki, treni göremeden askerliği bitti Celâl'in. Kan kardeşi Selim'in ne de güzel anıları vardı.

Selim ilkin Konya'da, ardından Manisa'da askerlik yaptı. Askerlik dönüşünün ilk günü Selimgil'in evde toplandılar. Selim, bitmez tükenmez bir coşkuyla anılarını anlattı. Daha çok tren üzerine söyleşiler çekti Celâl'in ilgisini.

«Tren yoli gözün alabildiğine düz, öle ki dümdüz...

«Yaaa!..»

Dinleyenlerin şaşkınlığı daha bir güç verdi Selim'e, kendine güveni arttı, rahatça karşılar oldu bütün soruları.

«Heç eğrisi büğrisi yoh mi tren yolinin?»

«Yoh tabi! Ne sandın? O, dağların bi' ucundan girer, öbür ucundan çıhar. Senin anliyacağın, eğrisi büğrisi olmasın diye. her yerden geçer tren yoli: Dağlardan, ovalardan, suların üstünden, şeherlerde evlerin arasından...

Yusuf söze karıştı:

«Ben bi' kitap görmiştim, gasabada, Murat Dayıgil'in evinde. Trenin resimi vardi o kitapta. Öle, senin dediğin gibi, dümdüz değildi tren yoli, gıvrımliydi az.»

Selim küçümser bir sesle:

«Yavu, sen ne bilirsin, kitabın ne bilir!» dedi. «Hem ohuman bile yoh. Görmiş göz gördüğini yalan gılığına nası sohsun. Dedim ya, dirisini gördim dedim ya!.. Düz, dümdüz.»

«Essah gıvrımliydi. Hem kitap niye yanlış yazsın?»

Remzi:

«Doğri diyir Yusuf.» dedi. «Kitap yanlış yazmaz. O resimi ceken adam eğri çehmis olmalı! Sen de gördin ya, resimci Mısdafa anamın resimini nası eğri çehmis.»

Saatler tükendi, geceye uzandı gün. Kadından, kızdan

her şeyden konuştular. Ne ki, Celâl'in aldırdığı yoktu bunlara pek. Trenden sözedilsin istiyordu.

«Yavu Selim, gaç gişi götürür senin şu trenler?»

Selim düşündü az, dudaklarını oynattı, kafasında toplamalar, çıkarmalar, çarpmalar yaptı:

«Ben diyim bin, sen de ikki bin...» dedi.

Bir şaşkınlık sardı odayı:

«Vay anasini!.. Desene bi' şeher.»

Pencereden dolan esinti dokunmaya başladı. Camı kaldırdı Celâl. Kazağının yokluğunu ansıdı o an. Karısı Yosma yeni örmüştü tiftikten. Köyde, uğurlayıcıların sözüne uyarak, çıkarmıştı kazağını. Üstelik yeğenleri için sakladığı yünleri de bağdan ayırmıştı, Aliosman Çavuş'un ağzına bakarak. Ne de olsa güngörmüş adamdı Aliosman Çavuş. Mektup kıvıracak denli okuma-yazması vardı, askerde öğrenmişti. Birkaç kez de Ankara ve İstanbul'a gitmişti mal satmaya. O, «Angara'da yün gazak giymeh ayuptur!» deyince ötekiler baş sallamışlardı. Oysa, süpürgecinin, «Burası Angara» dediğinden beri, duraklarda gördüğü kişilerin hemen tümünün kazağı vardı. Kadınların, kızların bile... Renk renk, boy boy.

Düşüncelerin bunaltıcı etkisiyle köpürdü Celâl:

«Ula Aliosman Çavuş!» dedi kendi kendine. «Hele, sağlıcakla, köve bi' dönim... Bah adam gandurmah neyimiş. Ben kazağı çıkardım, neyise, köve dönince gine giyerim. Ya uşahlar, uşahlara sahladığım yünlar, ya onlar... Önimiz gış. Güz dediğin ne ki, gelip geçer. Heç değilse, Angara gibi yerde, gazah parası vermezdiler, bacım örerdi. Bacımın elinden gelir böle işler. Tuh sene! Bi' de Angara görmiş adamsın la. Aliosman Çavuş kere senin...»

Hava oldukça karardı. Celâl sezemedi bunu. Dışarısı bulanıktı. Saatına baktı, pantolonun para cebinden çıkardığı saatına: Akşamın yedi buçuğu. Oysa, Erzurum'da bilet satan adam, «Yarın on ikiye kalmaz inersiniz.» demişti. Ankara'ya.

«Tuh!» dedi Celâl içinden. «Bu böyük yerlerin adamları tümden ganduruci.»

Ne de güzel gelmişti tren Sarkışla'ya değin. Her şey

oradan sonra başladı, bozuldu tren. Beklediler de beklediler yolda, tam yedi saat. Yeni kazan geldi de yürüdü tren.

Gün ışığında inecektiler Ankara'ya, şu gecikmesi olmasaydı bir, ne de güzel olurdu. Oysa geceye kaldılar şimdi. Belli ki eniştesi ya da yeğenlerinden biri karşılardı kendilerini. Tren, saatinde görünmeyince ya giderseler, gelmiyecekler diye? Ne yapardı Celâl, ayağı sarılı bacısıyla birlikte, bilinmedik Ankara'da? Ama tel çekmişti, beklerdiler. Olmazsa bir otele giderdiler bacısıyle. Sabahleyin eniştesinin çalıştığı yeri bulurdu. Kim bilmezdi Bakanlıkları? Sorardı, araba tutardı olmazsa.

Dalmıştı Celâl. Omuzlarında taşıyamayacak bir yük vardı sanki. Sol yanında, dışarıyı seyreden bir adamın, biletçiyle arasında geçen konuşma uyandırdı Celâl'i daldığı düşten.

«Memur bey, kaçta varırız Ankara'ya?»

«Saat yirmide Ankara'dayız beyefendi.»

Bir kat daha arttı Celâl'in kuşkusu. Bir adama, bir de saatına baktı, şaştı kaldı. Başı döndü, düşünemez oldu, unuttu düşünmeyi. Kompartımana girdi.

Kadın:

«Niye öle durgunsun gada!» dedi.

Celâl karşılık vermedi.

Kadın artan bir kuşkuyla:

«Yohsa hoş olmadın mı Angara'ya gitmehden?»

Celâl durgunluğu üstünden attı, yerinden oynadı, kalkar gibi yaptı, oturdu.

«Niye hoş olmiyim bacı!» dedi. «Hem Angara işini ben çıharmadım mi? Bah, bacimi göreceğiz, eniştemi göreceğiz, uşahları göreceğiz... Büyümüştür uşahlar, oğulları bitmiştir, memür olmişlerdir. Gaç yıl geçti aradan? Tam sekkiz yıl. Görestik onları. Onlar da bizi göresmişlerdir

Gözleri buğulandı kadının:

«Öleyse?..»

Celâl kapıya doğru uzandı, parmağını dışarıya dikti:

«Ötede, pencere dibinde bi' adam var.» dedi. «Bi' de...»

Kadın atıldı:

«Köti bi'şe mi dedi adam?»

Celâl adamı savunurcasına:

«Yo, yo bacı!» dedi. «Efendi bi' adam. Hem sen bulaşmayınca elin adamı ne der ki?..»

«Yaaa!...»

«O adam biletçiye, ne zaman Angara'ya inerük, dedi de...»

«Eee!»

«Biletçi de igirmide dedi.

«Ne igirmisi?»

«Sahatın.»

Kadın sarılı ayağını oynattı:

«Sahatın igirmisi olur mi heç?» dedi.

«Ne biliyim?..»

Sustular bir süre, anlamsızca bakıştılar. Sessizliği bozan yine kadın oldu:

«Yanlış anlamiş olmiyasın gada?»

Celâl karşılık vermedi, saatını çıkardı, uzunca baktı. Saniye göstergesi hızla dönüyordu. Sayıları saymaya başladı. Sonra bacısının duyabileceği bir sesle:

«Bah bacı! Bir, ikki, üç, dört... on ikki. Ondan sonra gine bir, ikki, üç dört... on ikki. Daaa sayı yoh, igirmi yoh...»

Kadın bir şey anlamadı.

Celâl, kompartımandan çıktı. Adam deminki yerinde duruyordu. Konuşmaya can atıyordu adamla. Saatını göstermek. sormak istiyordu:

«Beğ, beğefendi! Senin sahatın igirmi olursa benimkisi ne olur?»

Soramadı, çekindi. En uygun yanıtı Celâl buldu:

«Angara'nın sahati başga bizimkine uymir!..»

DURSUN, K. Tarık

GÜL İLE SİTEMKÂR

— Halk İçin Taş Basması Hikâyeler —

Aldı Gül, dedi:

«— Ankara'da çok kaldık biz, Ulucanlar'da otururduk. İlkokulu Ankara'da okudum. Sonra, Hamamönü'nde bir kız ortaokulu var, oraya gittim. Üç yıl. Son sınıfta iki dersten ikmale bıraktılar beni; biri kimya'ydı, öbürü tarih. Ortalamadan geçerim diye umuyordum; vermemişler, ikmale bırakmışlar.

O yıl mıydı? Galiba. Evet, evet o yıldı, kendimi bildim. Çok korkmuştum, hatırlıyorum. Durup durup ince bir kan geliyordu: Bir açık kırmızı, bir koyu kara kırmızı.

Sınıftaydım, matematikten yazılı oluyorduk, kare kök çıkarıyordum, bir türlü çözülmüyordu, neredeyse zil çalacaktı. Zille bir, öğretmen kâğıtları toplar, değil mi? Toplar tabii. Hırsımdan titriyordum. O an içimden birşeylerin koptuğunu duydum: Birşey, nasıl söyleyeyim, bir çıtçıtın açılışı gibi, sıcağa dayanamayan bir çay bardağının çıt diye çatlayışı gibi birşey yani. Gözlerimin önünde kelebekler uçuştu, yüreğim gürüldedi, sonra duruldu, kendi kendine soğuyuverdi.

Zil çaldı, öğretmen kâğıtları toplamaya koyuldu. Hayal mayal görüyordum; bir karartı halinde eğiliyorlar, kalkıyorlar, yürüyor, oturduğum sıraya doğru yaklaşıyordu.

Başka zaman olsa çır çır çırpınırdım, deli çıkardım, her yanımı ateşler basardı. Hiçbir şey yapmadım, bumbuz, öğretmenin gelmesini bekledim. Sırama geldiğinde kalkıp yarım kâğıdımı uzattım, ama hemen oturamadım. Karnımdan, karnımın alt yanından aşağılarıma doğru bir

sızı indi; ciletle eti yardığında nasıl sızısı yürür, ona benziyordu.

Çorabımdan yol edip ayakbileklerime iniverdi. Kulaklarım yandı. Gözlerimi açtım. Karatahtaya boydan boya yazılı rakamları önce birbirine karıştırdım, derken açıldılar, her biri kendince birer rakam oldular.

Dişlerim birbirine vurarak yerime oturdum, bacaklarımı sımsıkı yapıştırdım, öyle tuttum.

Sınıf boşaldı, ben çıkmadım; tek başıma oturdum yerimde, bekledim.

Bir sıra arkadaşım vardı; Necibe, derse girildiğinde baktı, yüzümden anladı: «İlk mi?» diye sordu. «Evet,» dedim. «N'aptın?» dedi, «Hiçbir şey,» dedim.

İzin aldık, birlikte tuvaletlere gittik. Tarif ettiği gibi yaptım: yıkandım, mendilimi dürüp büktüm, apış arama sıkıştırdım. Öyle de utanıyordum ki... Ezlm ezim eziliyordum, suçluymuşum sanıyordum kendimi.

«Dinliyor musun, uyudun mu yoksa?»

Sitemkâr'ın üzerine uzandığı otlar kurumuştu, bir daladiken gömleğinden etine işliyordu. Mevsimlerden yazdı.

«— Uyudun mu diye sordum?»

Sitemkâr gökyüzüne bakıyordu; yıldızlar vardı, Küçükayı kümelenmiş, göğün öbür ucunda bir dolu yıldız birikmişti.

«— Hayır, uyumadım,» dedi.

«— Ah. o günkü utanmalarımı hiç unutmuyorum. O ilk titreyişlerim, sapır sapır dökülüşüm, kanımla kirlenen mendilime karşı duyduğum iğrenti, sonra o koku..»

Çevrelerini mersin ağaçları sarmıştı. Denizin eteklerine sığınan top ağaçlıkta ıhlamurlar yeni yeni çiçek açıyorlardı daha, kokusu onlara kadar ulaşıyordu.

«— Şimdi o hallerim yok artık,» dedi Gül. «Hiç yok..»

Durdu, soludu, parmaklarını Sitemkâr'ın yüzüne dolaştırdı. Sitemkâr, Gül'ün gezegen parmaklarını derledi, içlerinden üçünü öptü.

«— Bizi burada kimse rahatsız etmez mi?» dedi. Gül.

«— Etmez.» dedi Sitemkâr.

«— Daha önce gelseydik keşke..» dedi.

Sitemkâr, kızın üç parmağını çözdü, bıraktı.

«— Akıl etmedim. Suç bende...»

Kızın parmakları Sitemkâr'ın gözlerine değdi, yürüdü.

«— Çok iyisin..» dedi. «Niçin bu kadar iyisin?»

Sitemkâr, Gül böyle deyince karanlıkta sesli sesli güldü.

«— Sana öyle geliyor. Aslında iyi miyi değilim,» dedi. «Bu dünyada kimse iyi değildir.»

«— Hiç kimse de mi?» diye sordu Gül.

«— Hiç kimse..» dedi Sitemkâr.

«— Herkes de mi kötü, yani?»

«— İyi mi sence?» dedi, sordu Sitemkâr.

Gül sustu, karşılık vermedi.

Havanın serinleyeceği yoktu, mersin dalları kıpırdamıyordu bile.

Gül dedi:

«— Ankara'daki teyzemin evinden İstanbul'a kaçıp geldiğimde onyedi yaşımdaydım. Ama kız mız değildim, basbayağı kadındım; bir yıllık bir kadın. Eniştesinin kızlığını zorla aldığı bir kadın hem de.»

Sitemkâr doğruldu, elini masaya uzattı, rastgele bulduğu bir şeftaliyi aldı, yeniden eski haline döndü. Küçükayı ile Büyükayı arasına sıkışıp kalan bir küçük yıldıza gözlerini dikti. Bir yandan yıldıza bakmak, bir yandan da şeftali yemek bir garip geldi ona, sonra sonra alıştı.

Gül dedi:

«— Saatin kaç olduğunu şimdi tam tamına bilmiyorum. Uyuyordum ama. Büyük bir patırtıyla uyandığımda, baktım, eniştemle babam boğaz boğazaydılar. Enişte, elindeki keserle bir yandan anneme de saldırıyordu.

Annemle babam sonunda yere yıkıldılar. Korkudan katıldım kaldım. Bir yere kaçamadım. Enişte bana da saldırdı, yaraladı. Yaralandım. «Kimseye birşey anlatma. kimseye birşey söyleme!» dedi hep. Üstüste saldırdı, kalçamı iki yerimden bıçakladı, bayıldım.

Enişte benim de ölmüş olduğumu sanmış olacak ki, beni bırakıp odanın ortasına gazyağı dökmeye başladı. Yattığım yerden, yarı kendimde, bütün yaptıklarını gözlüyordum. Birden odayı alevler sardı. Annemle babam ateşin içinde kaldılar. Alevler kendime getirdi beni. Dursam, yanacaktım herşeyle. Dar attım dışarı. Konu komşu

kurtardılar. Aldılar beni, bir taksiye bindirip hastaneye götürdüler.»

Şeftalinin yarısı olgun, yarısı hamdı. Sitemkâr bitirmeden kaldırdığı gibi otların içine fırlattı, attı.

Gül dedi:

«— Polisler geldiler hastaneye. Komaya girmişim. Girip girip çıkmışım. Durmadan gözlerimin önüne boğuşan insanlar geliyordu: Annem yüzüne bir keser yiyor, keserin keskin ağzı bir yanağına takılarak yüzünün etini boydan boya yırtıyordu. Annem bağırıyordu, iki eliyle yanağını tutuyordu; babam, enişteni altına almaya çalışıyordu. Enişteni elinde kanları süzülüp ağzından akan keser vardı, durmadan babamın başına vuruyordu.

Bağırıyordum: Düşlerdeki bendim, ağzımı açıyordum, sesim çıkmıyordu. Babam da annemin yanına düşüyordu. Yatağımdan yerde yatan ikisine bakıyordum; ağlamak istiyordum, ağlayamıyordum, katılıp kalmıştım.

Enişten, odanın içinde bahçe sular gibi her yanı elindeki tenekeden döktüğü gazyağı ile gaza buluyordu. Kalkmak, koşmak, bağırmak, pencereye kadar erişmek, camı kırmak, kendimi cam kırıklarıyla birlikte sokağa atmak istiyordum, yapamıyordum.

Enişten bana bakıyordu, beni görüyordu; bir elinde bıçağını tutuyordu, üzerime geliyordu, saçlarımdan kavrayarak sırtüstü yatırıyordu beni. Bir eli hep saçlarımdaydı, bıçaklı elini gözlerime kadar getiriyordu. Sonra saçlarımı bırakıp kombinezonumu bir tutuşta paramparça ediyordu. Her yer, herşey gazyağı kokusundaydı; gazyağı kokuyordu: Soluğu, elleri, saçları, ağzı, dişleri...

Bir acı duydum. Hiç duymadığım bir acıydı. Gerildim, katıldım, beynim yandı. Bıçağı içimde hissettim. Girmiş, yürümüş, yayılmış, korlanmış, yanlamasına açılıp büyümüş, büyümüştü.

Polislere bütün bunları anlattım.»

«— Yakaladılar mı enişteni sonra?» dedi Sitemkâr.

Gül dedi:

«Üç gün sonra. Altındağ diye bir yer var, orda. Getirip yüzleştirdiler. Çok şaştım: Hiç o adam değildi, eski enişte mdi. Beni hep özkızıymışcasına seven, her gelişinde bana mutlaka bir hediye getiren, bayramlarda elini öpün-

ce yüzümü avuçlayarak yalnızca alnımdan öpen; her defsında «Bu kızı ben okutacağım, liseleri bitirsin, üniversitesi için ne lazımsa hepsi benden,» diyen; kırkını aşmış, şakakları ağarık, uysal, eğik, hiç kimseye kızgınlığı olmayan eski eniştemdi. Çok şaştım.»

Bir köpek ürüdü, sesini dinlediler. Deniz kenarındaki sıralı evlerden bir kaç bahçıvan köpeği karşılık verdiler, sonra yine gecenin suskunluğuna dönüldü.

Sitemkâr, Gül'ün elinden tutup yanına çekti, uzandırdı. Gül karşı durmadı, başını Sitemkâr'ın boynu altına yerleştirdi. Sitemkâr'ın her soluk alıp verdiğinde Gül'ün başı yerine saçları inip kalkıyor, yükselip alçalıyordu.

«— İstanbul'a geldim, kaç yıldır da burdayım artık. dedi Gül.

«— Seviyor musun İstanbul'u?»

«— Sevmiyorum. Sıkılıyorum çok.»

«— Şu günlerde de mi?»

«— Şu günlerde daha çok.»

Konuşmadılar. Sitemkâr, kızın saçlarının yumuşaklığında el gezdirdi.

«— Belki yarına şarkıcı olurum,» dedi Gül.

Sitemkâr doğruldu yavaşça, kız kucağına kaydı, çevrildi.

«— Bakarsın tiyatrocularla birlikte taşraya, Anadolu'ya giderim. Hem sıkıntımı dağıtırım birazcık, hem elime bir kaç kuruş da para geçer. Fena mı?»

«— Bilmem,» dedi Sitemkâr.

«— Ben gidince üzülür müsün?» dedi Gül.

«— Bilmem,» dedi Sitemkâr.

Kız gözlerini gökyüzüne dikti, baktı. Durdu.

«— Ben üzülürüm,» dedi. «Ama senden uzak olursan benim için daha iyi. Öyle düşünüyorum.»

«— Benden uzak olmayı mı?» dedi Sitemkâr.

«— Evet.»

«— Neden?»

«— Senin yanında çok mutluyum da ondan. Mutlu olmak bana yaraşmıyor. İstemiyorum.»

«— O zaman git!» dedi Sitemkâr.

Kızın gözleri gökyüzünden Sitemkâr'a baktılar.

«— Kızmazsın bana, değil mi?»

«— Hayır, kızmam,» dedi Sitemkâr.

Kız, gözlerini Sitemkâr'dan aldı, kısa aralarla burnundan soludu.

«— Öyle zor birşey ki mutluluk; beni boğuyor, tıkanıyorum. Şarkılarda, türkülerde dinlerdim, filmlerde seyrederdim, romanlarda okurdum, güzel birşey sanırdım; değilmiş meğer. Ağır mı ağır bir yük. Taşınır gibi değil. Belki de hiçbir şey. Mutluluk diye birşey yok belki de. Uydurulmuş, yalan, yok birşey!

Seninle sıkıntılarım artıyor, kafama hep sen takılıyorsun. Yüreğim sıkışıyor, habire sıkışıyor, bastırıyor. Benim için fazla iyisin sen. Çok iyisin. Senin gibi erkeklere alışmadım, tanımadım, bilmiyorum. Sana kadar bütün bildiklerim, bana senin davrandığın gibi davranmadılar. İki şey istiyorlardı benden: Biri, ne zaman isterlerse, ne zaman gönülleri çekerse, hemen o saat, o dakika onlarla yatıvermemi; öbürü de bütün elimdekini avucumdakini onlara vermemi.

Beni düşünmediler. Hiç biri beni düşünmedi, aklının kıyıcığından bile geçirmedi beni; benim de kadın olduğumu, benim de birileriyle yatmam için mutlaka gönlümün çekmesi gerektiğini, benim de mutlaka onu gönülden istememin şart olduğunu şu kadarlık bile düşünmediler.»

Sitemkâr'ın kucağında döndü, uzun saçları toprağa doğru tellenip aktılar.

«— Güvercinler nasıl çiftleşirler, bilir misin? Gördün mü hiç? Erkeği, dişinin çevresinde dolanır, göğsünü şişirir, tüylerini kabartır, guruldar hep. Her dönüşünde dişinin gagasına daha çok yaklaşır, gurul gurul eder. Hiç bir zaman saldırgan değildir. Gelir, önce gagasını dişinin gagasına değirir. Dişi, gönüllü değilse, gagasını vermez, çeker.

O zaman erkek güvercin diller döker, yalvar yakar olur, binlerce defa gagasından öpmeye çalışır dişinin; gönlü gönlüne yola getirir, razı eder, dişi de sevinçle teslim olur. Öyle değil mi?»

«— Çocukken güvercin beslerdim,» dedi Sitemkâr. «Ama o zamanlar daha küçüktüm, farkına varmamışım demek.»

«— İlk geldiğimde, Tarlabaşı'ndaki bir evin çatısında

oturuyordum. Terasın bir köşesi güvercinlikti.»

«— Paçalıları da var mıydı?

«— İspenç tavuklarına benzeyenleri mi?»

«— Evet. Ben paçalılarına bayılırdım. İki paçalı güvercinime bir takla atan vermişlerdi de razı gelmemiştim.»

Gecenin karanlığında ağaçların tam üzerinden bembeyaz bir takla atan geçiyordu, Sitemkâr gördü: Açık kafesinden ok gibi fırlamış, göğü tutmuştu. Aynı hızla karanlık gökyüzünde yıldızlara kadar yükseliyor, bir duruyor, kanatları gövdesinin iki yanında katılı, gergin, kendini kurşun gibi ağır, birden yere doğru bırakıyor; o hızla düşerken kanatlarını toplayıp dertop oluyor; tepesi üstü geliyor, taklasını tamamlayıp yeni baştan düzeliyor, yine toplanmış kanatlarıyla birbiri ardına bitmez tükenmez taklalara geçiyordu.

Gül dedi:

«— Sonra seni tanıdım, seni sevdim. Herkesten, herşeyden koptum. Hiçbir şeye, hiç bir bağlılığım kalmadı. Şaşkınladım. İnsan değişiklikleri hemencecik kabul edemiyor. Alıştığı şeyleri arıyor, onları istiyor. Bu aranma, bu eksiklik mi mutluluk dedikleri; bu herşeyden, herkesten ayrı kalmak mı, kopmak mı?»

Küçükayı takımıyla Büyükayı takımı arasındaki yıldızlardan biri yerinden kalktı, tozutmadan yavaş yavaş aşağılarda bir yere kaydı.

«— Yalan söylemek istemiyorum sana. Sana yalan söylemeyi sevmiyorum. Zoruma gitmeye başladı bu. Tedirgin oldum, geceleri uykularım kaçtı, eve içkiler aldım, avunurum, geçer, atlatırım diye bekledim. Olmadı. Dündü kararımı verdim, Bayram Sokağı'na indim, eski tanışım bir organizatörü gördüm, anlattım: «Hemen,» dedi; «İş hemen hazır sana. Hele Anadolu'da bir turneye varsan, yarın al çantanı, gel yazıhaneye, çık berikilerle yola..» «Evet,» dedim ona dün, anlaştık.»

Sitemkâr ayağa kalktı, ceketini giydi kız yardım etti. Ayaktaydılar.

«— Birşey demiyecek misin bana?» diye sordu Gül.

«— Ne diyeyim istiyorsun?» dedi Sitemkâr.

«— Kızmayacak mısın bana, bağırıp çağırmayacak mısın, dövmeyecek misin beni?»

Sitemkâr güldü.

«— Hayır,» dedi.

«— Bir tokat... Bir tek tokat bile de mi vurmayacaksın?»

«— Hayır, vurmayacağım.»

Gül olduğu yerde kaldı. Duvulur duyulmaz bir sesle:

«— Hep düşündüğüm gibisin,» dedi. «O kadar iyisin ki, senden daha kötü biri yoktur. Olamaz da...»

Böyle dedi Gül ve sessizce ağladı.

Béni Ferenczy: Portre

ERUZ, Nahit

MEMET EFENDİ

Kapıyı açıp içeri girince, biraz tavanda sallanan küçücük ampullerin biraz da mazgal deliklerini andıran ufak pencerelerden sızan gün ışığının yarı aydınlattığı kocaman bir salon çıkar önünüze. Kapının sol yanında kocaman bir kömür sobası, sobanın biraz ilerisinde de iş takibi için gelen vatandaşların oturacağı tahta sıralar vardır. Kirden yer yer rengi değişmiş, aşınmış bankoların öbür yanında uç uca, çok yakın aralıklarla dizilmiş kırk elli tahta masada bir o kadar da memur oturur. Sırt sırta, yan yana, nerdeyse kucak kucağa gibi. Kapının sağ yanında tahta merdivenlerle çıkılan çekme katta, işe yaramaz birkaç masa, saklanması gerekli dosyalar ortalıkta yığın yığın durur. Üzerinde yürüdükçe ses çıkaran yer döşemeleri mazotlanmaktan ve kirden siyaha yaklaşmış renktedir. Sigara dumanları, çekmeyen bacadan içeri vuran sobanın dumanı çıkacak yer bulamadığı için kaplar ortalığı. Ancak ara sıra kapının açılmasıyla sızar dışarı.

Dışarıda pırıl pırıl bir güneş göz kamaştırıcı bir aydınlık olsa da bu kocaman salona girince iç sıkıcı bir hava sarar sizi. Hele küçücük pencerelerdeki kalın, birbirine geçmiş demir parmaklıklar daha da bunaltır insanı. Kendinizi bir an önce dışarı, aydınlığa atmak istersiniz.

Önce ambar olarak yapılmış, bunun için de havalandırması, ışık alması, ısınması düşünülmemiş. Ama gün gelmiş ki, devletin bir kısım görevlilerini buraya yerleştirmek gerekiyor, koskoca salona sıralamışlar masaları, dolapları. Sonra da gelin oturun demişler görevli kişilere. Her daireye de bir müdür gerekli ya ambarın bir köşesini dört tuğlayla kasıp, «tamam» demişler, «burası da müdürün odası.»

Ve işte Memet efendi, ambardan bozma, yan yana bir sürü masaların, sandalyelerin, dolapların sıralandığı, ışık-

sız, havasız bu «devlet dairesi»ndedir. Ama bir şey değildir burada. Memuru değildir, odacısı değildir, bekçisi değildir ama elden ele evrak taşır, çay kahve taşır, siler süpürür her yanı, gece bekçisine de arkadaşlık eder. Ne kadar istemişse de yıllardır başaramamıştır resmen «gece bekçisi» ya da «odacı» olmayı. Aylığını, ya da günlüğünü, daha doğrusu ekmek parasını devlet vermez onun, memurlar verir, bu daireye işi düşen vatandaşlar verir.

Gündüzleri o masadan öbürüne kâğıtları, dosyaları taşır, köşedeki kahve ocağından çay getirir, kahve getirir. Herkes gidince de yerlerin süpürülmesine, masaların silinmesine yardım eder. Sonra da gece bekçisine arkadaşlık.

Memet efendinin dört parçadan ibaret eşyası daireden ki tahta dolaplardan birinde saklı durur. Geceleri yatak hem de yorgan olarak kullandığı kaba kumaştan yapılmış palto eskisi, yalnız cumartesi günleri giydiği yeni ceketi, boyun atkısı ve kasketi. Varı, yoğu bunlar.

Karton kutu içinde sakladığı tek ceketini, boyun atkısını ve kasketini her cumartesi giyişinde herkes bilir ki o geceyi dairede geçirmeyecektir Memet efendi. Cumartesileri önemlidir onun için. Cumartesileri daha bir istekle, daha bir canla başla çalışır. Her gün yüzlerce kez bağrılan «Memet efendi! Memet efendi!» çağrılarını fazla umursamazken cumartesileri duyduğu her «Memet efendi»yi sanki ilk kez duyuyormuşçasına koşar. Baharda içi kaynayan, coşan bir delikanlı gibidir o gün. Duramaz yerinde bir türlü. Durur gibi olduğu zamanlarda da cumartesileri başından hiç çıkarmadığı kasketini, o gün giydiği ceketini boyun atkısını düzeltir durur. De ki, ilk sevgilisine ilk kez gidecek biri.

— Altmış iki yaşındayım beyim. Bu yaşa kadar evlenmedik, çoluk çocuk sahibi olamadık. Bir iş güç sahibi olamadık. Anam, babam öleli epey oldu. Akraba desen o da yok. Ama Zeytinburnu'nda bir kardeşim var, evlidir o, çocukları da var. Fabrikanın birinde işçidir, işçidir ama durumu çok iyidir haa... Oturduğu gecekondu da kendinin. Ne kadar isterdim benim de bir yuvam olsun, eve gelince önüme sıcak bir aş koyan bulunsun, altıma döşeğimi seren olsun ama yok hiç biri. Benim bu özlemimi

sizler nerden bileceksiniz beyim? Aha şu tahta masanın üstünde paltoya sarılıp yıllar boyu yatmazsanız, işte bu çocuklar benim, şu karı benim diyemezseniz nerden bileceksiniz. Evin kokusu bir başkadır ya. Ben de Zeytinburnu'na giderim cumartesileri işte. Sağolsun, iyidir kardeşim, gidince de bırakmaz hani, yatarım orda.

Avurtları birbirine geçmiş, hafif kambur, çöpten yapılmışçasına incecik Memet efendiyi her görüşümde sözlükteki «efendi» sözcüğünün tanımı gelir aklıma. «Eskiden bay anlamına ve isimlerden sonra getirilerek özellikle şehzadeler, din adamları ve öğrenciler için kullanılır»mış. «Buyruğu yürüyen veya yürümesi gereken kimse»ymiş. Bir de Atatürk'ten örnek vermiş sözlüğü hazırlıyanlar: «Köylü memleketin efendisidir» diye.

Oysa kullanış şeklimiz bugün tam tersi. Sözlüğe göre «buyruğu yürüyen veya yürümesi gereken» Memet efendi, yatıp kalktığı yerlerini silip süpürdüğü, defterlerini, dosyalarını, çayını kahvesini götürüp getirdiği bu devlet dairesinin başındaki kişinin tek sözcüğüyle bağlıdır buraya. «Defol» sözcüğünü duymamak için tüm insanlığını unutur Memet efendi. Tüm duygularını yiyip bitirmiştir, makineleşmiş, kupkuru madeni bir yaratık olmuştur sanki.

— Bir zamanlar, giden müdür kovmuştu beyim, memurun biriyle kavga ettim diye. Her kötülüğe, her kötü söze dayanıklıyız beyim ama nasıl olduysa oldu, o günkü küfre dayanamamıştım, karşılık vermiştim. Kovdular bunun için. Yatacak yerim yok, param yok. Cumartesileri giydiğim ceketimle yeni kasketim, bir de boyun atkım gene şu karton kutu içinde dairede kalsın dedim, cumartesileri alır, pazartesileri bırakırım dedim. Ama olmaz dediler. Hani yıllardır yatıp kalktığım, ekmeğini yediğim yerden gitmek öyle zor geldi ki, sorma beyim. Belli ki gözlerimin pınarları kurumuş, değilse paltomu, ceketimi, kasketimi koltuğumun altına alıp kapıdan çıkarken yağmur gibi yaş dökülmesi gerekirdi gözlerimden. Bir hıçkırık tuttu, zor nefes alıp verdim. Ayaklarım dolaşıyordu kapıdan çıkarken. Kimsenin yüzüne bakamadım, kimsenin.. Kupkuru gözlerim yerdeydi hep.

Bunları anlatırken, elleri önde kavuşuk, kasketli başı

öne eğik, sanki yeni kovulmuş ta biraz sonra gidecekmiş gibi heyecanlı ve ürkekti.

— Bir süre boş vagonların içinde yattım, hani şu Sirkeci'de duran yük vagonlarının içinde. Ama soğuklar bastırınca dayanamadım. Bu yaşta vücut ta dayanıksız oluyor hani. Yatak yorgan yok, doğru dürüst gıda yok, dedim ya gençlik desen hiç yok. Bir gün ateş içinde kıvranırken, inleyip dururken götürüp Sirkeci'deki bir otele yerleştirmeseler çoktan öbür dünyayı boylamıştık beyim. Otel dediğim de yirmi otuz kişinin bir arada yatıp kalktığı koskocaman koğuş. Karanlık, her yani küf kokan bir yer. Yatağı senden olursa günlüğü iki lira, otelciden olursa üç lira. Ayrıca ellişer kuruş verirsek geceleri soba da yanıyor. Soba parasını kimi verir, kimi vermez, her gün kavga hazır bunun için. Kavga neyse ya, günde üç lirayı, hele soğuk havalarda üç buçuk lirayı vermek kolay mı beyim? Bu yaştan sonra benim gibi adama kim ne iş verir ki? Boğaz aş ister, otelci yatak parası, nerden bulacaksın.

Memet efendiye acımış sonraki müdür. Sirkeci'deki üç buçuk liralık otelden alıp getirmişler gene Memet efendiyi. O, gene bir masadan öbürüne dosyaları, kâğıtları taşımaya, köşedeki kahve ocağından çay kahve getirip götürmeye, akşamları da yerleri silip süpürmeye başlamış. Dört parçadan ibaret eşyasını, paltosunu, ceketini, boyun atkısını ve kasketini karton kutu içinde gene bu devlet dairesindeki bir dolapta saklamaya başlamış.

Böylece ikinci kez gelişinde keyfine diyecek yoktu Memet efendinin. Altmış iki yaşında değil de sanki on sekiz yaşında gencecik biri gibi ordan oraya koşturdu durdu ilk günler. Hele ağzında kalmış beş altı dişi de çektirip damak dişi taktırdıkları gün verilen bahşişleri bile almadı. Gözleri daha bir parlaktı o gün, yeni dişlerinin arasından ıslık gibi çıkan sesi daha bir gürdü.

Cumartesileri gelip te karton kutu içindeki yedek ceketi, kasketi ve boyun atkısını takmaya başlayınca gene herkese söylemeye başladı Memet efendi:

— Zeytinburnu'nda hani bir kardeşim vardı.. Evlidir o, çocukları da var.. Bilirsiniz ya, onlara gideceğim de.. Haf-

tada bir olsun sıcak döşek görüyor sırtımız. Ev başka ne de olsa.

Kimse görmemiştir var olduğunu söylediği kardeşini. Var olduğunu söylediği kardeşi de bir kerecik olsun yoklamaya gelmemiştir Memet efendiyi. Ama hep o gitmiş, kimseye göstermeden aldığı, koltuğunun altındaki paketle. Ne götürürdü ki her gidişinde?

— Zeytinburnundaki kardeşime gidiyorum bugün beyim. Çocukları falan da var hani, boş gidilmez ya..

Birkaç yıldır işim düşmemişti Memet efendinin çalıştığı daireye. Varır varmaz da aklıma ilk gelen o oldu.

— Nerede, dedim, Memet efendi yok mu?

— Haberiniz yok mu, dediler, geçen yıl öldü o.

Bir gece kalbi sıkışmış dairede yatarken. Tahta masanın üstünde yatarken nohut taneleri gibi ter dökmüş. Yüzünün rengi daha bir kararmış, dudaklarını ısırmış durmuş damak dişleriyle. Gece bekçisi de şaşırmış kalmış. «Korkma» demiş Memet efendi, «Korkma geçer nasıl olsa.. İlk değil ki bu... Vagonun içinde yatarken de böyle olmuştum bir kere...»

Ertesi sabah hemen hastaneye kaldırmışlar ama kurtaramamışlar. Akrabası, yakını falan var mı diye araştırmış hastane. Kimse sahip çıkmayınca da belediye kaldırmış ölüsünü.

— Ya Zeytinburnu'ndaki kardeşi? O duymamış mı, o ilgilenmemiş mi? Hani her cumartesi koltuğunun altındaki hediyesiyle gittiği Zeytinburnu'ndaki kardeşi, dedim.

Zeytinburnu'nda kardeşi, kardeşinin çocukları yokmuş Memet efendinin. Hiç kimsesi yokmuş. Cumartesi günleri karton kutu içindeki ceketini, kasketini ve boyun atkısını takarak gittiği yer de yüksek kaldırımdaki genel evlerden birinde çalışan bir kadının küçücük odasıymış.

GÜNEL, Burhan

ÜÇ ALİ

İlkyaz iki adamın damarında kıpırdandığında. İçlerinde, gizli yerlerden kopup gelen duygular, istekler kıpırdandığında. Akşam üstlerinden biri daha, leylak kokularını dağıtarak geçip gittiğinde. Dalda çiçekler insanlara göz kırptığında. Doğa yenilenmişken, eli açıkken. Akşam güneşi aydınlığını alıp götürdüğünde, ardı sıra bulutsuz bir gök bıraktığında.

Üçüncü sınıf adamların gittiği bir meyhanede, üçüncü sınıf içkiler içilip plaklar döndüğünde bir biri peşinden. Köşede bir adam ağladığında, bakışlarını bardağına gömdüğünde. Sağdaki yarınsız adam dününü unutmak için, tamamlanmamış bir tablonun son fırçasıymış gibi, iri kemikli elleri olan zayıf adama yalvardığında.

— Bir bardak daha var... n'olursun... dediğinde.

Kapının boncuklu iplerinin arasından bir başka üzüntü, bir başka ağıt içeriye yuvarlandığında, bir başka yorgun bakış. Bir şeyleri unutmak, ya da altında ezildiklerinin ağırlığını biraz olsun azaltmak için:

Önce gün yürüdü.

Sonra bir adam konuştu.

— Artık dayanamıyorum!..

Yüzünde bir sahne oyunculuğu, bakışlarında daha başka bir şeyler.

Tahta masaya indirdi yumruğunu, filmlerdeki gibi. Uzamış sakalı da var mıydı? Bardak sallandı. Ucuz şarabın şişesi yuvarlandı. İçi boşalmış.

— Yeter artık... dedi.

Yaşadıkları sanki ilkyaz akşamı değildi oradakilerin. Resimler sarı sarıydı duvarlardaki. Sinek pislikli resimler.

Yanındaki adamla içki dağıtan, iri ellisi bakıştılar.

«Al götür artık.» ile, «Götürmeli, değil mi?, götürmeli...» boşlukta buluşuverdiler.

— Madem ki yeter diyon, kak gidek artık Ali...

Kalktılar. Biri, daha çok sallanarak. Titrek aynada taranmak istedi, artık yettiğini söyleyen.

— Çıkarırsın Ali, dedi öteki, bakma aynaya....

Eskimiş iğne şimdi de plağın arka yüzünde gıcırdadı. Sonra, kadının eskimiş sesi bardaklara bir daha çarptı.

Masayı yumruklayan,

— Ben bu dünyanın adamı değilim, dedi.

Başkaları umursamadı onu. Herkes bambaşka bir dünyanın insanıydı sanki. Öylesine ayrı ayrı oturmuşlardı. Biri, başını salladı iki yana. Bir başkası yüzünü kaşıyarak, hiçbirinin öğrenemeyeceği şeyler düşündü.

Ali, Ali'nin elinden tuttu.

— Bırak!.. dedi Ali. Beni sarhoş mu belliyon o'lum?

— Yoo... dedi Ali, yoo... serhoş ney değilsin de...

Alinin biri parayı verdi, öteki aynaya baktı. Parayı veren, «İçin bulanır çıkarırsın...» demeden yetişti. Çekti kolundan. Boncuklu iplikler yırtıldı orta yerinden. Şıkırdadı boncuklu kapı. Kadın sustu tam o anda. Eskimiş plak dönmeyi bıraktı.

— Rüstem, benimkini koyuver bakalım!..

— Bıktık be Reco şu senin plaktan da yani...

Güldü mü Reco, yoksa üzüldü mü? Gülmüş olmalı, ya da üzülmüş.

— Şerefe!

Bardaklar tıkırdadı.

Hava alınca açılırdı hep. İlkyaz gecesini ellemeliydi şaraplı soluğuyle, ciğerlerine çekmeliydi. Sokaklar ıssızdı. Yollar uyurdu bu saatlerde. Arada bir, içi kadın kokulu, şarkılı, losyon bulaşığı arabalar geçerdi. Üç beş meyhane artığı adam kaldırımların aşağısında bağırırdı. Gelip geçen arabaların içinden kadın kahkahaları taşabilirdi uyuyan yollara. Uyandırırdı. Puro ateşi ışıyabilirdi şişman, yağlı adamların dudaklarında. Sonra şaraplı dudaklar, arkada yanan donuk ışığa bakarak gidenlerin peşinden sövebilirdi. Olağandı.

— Of ulan Ali! dedi Ali.

Şerafet Gökçe

F. 36

Ali bir şey demedi.

— Ben kimim, neciyim?

Ali gene bir şey demedi.

— Söylesene Alim... Biz kimik, ne yaparık dünyada?

İçini çekti öteki. Şu Ali de içince ille dertlendirirdi yanındakini. Öteki, omuzuna vurdu Ali'nin.

— Biz iki garip Aliyik işte... Zebse satarık, balık tutarık...

İkisinin de gözleri bulutlandı. Kulakları ağırlaştı. Daha konuşacaklardı, sallanacaklardı yol boyu. Çöküverdi Ali birden.

— Biraz oturak şurda...

Kızmaktan değil, çekinmekten,

— Yolun ortasına oturulur mu lan o'lum? dedi öteki.

— De sus lan, aha oturdum bile...

Ayaktaki yalvarınca, öteki Ali kaldırıma oturmaya razı oldu. Asfaltın ortasından kalktı. Yanlarından bir iki kişi geçti. Birkaç araba, yoldan.

— Melmeketi göresim geldi...

— Benim de.

— Anam o herife vardı mı ki?

Karşılık alamadı soruyu soran. Bu konuda uzun uzun düşünmüşlerdi. Ama kimin ne yapması gerektiğine karar verememişlerdi. Ali'nin babası iki yıl önce ölmüştü. Anası otuz beşindeydi daha. Evde, küçüklü büyüklü dört çocuk vardı. Ali abilerinden para beklerlerdi. Ali, anasını isteyen adamı hiç görmemişti. Ama Ali biliyordu adamı. Yapı işçisiydi. Karısı bırakıp gitmişti. İki çocuk da onda vardı. Yedi kardeş olacaklardı böylece.

Ali bir zamanlar anasının babasıyle bile yatmasını kendine yediremezdi. Onların sabahlara kadar beraber yattıklarını düşündükçe uykusunu yitirirdi. Anası şimdi başka biriyle yatacaktı. Babasıyle bile değil. Aralarında neler olacaktı. Düşünmek istemese bile hep o işi düşünüyordu sonunda. Anasıyle o adam geceleri... hatta gündüzleri!.. Dayanamıyordu. İçmesi bundandı. Bazen, öldürecem ikisini de!, derdi. Bazen hiç bir şey söylemezdi bu konuda. Çünkü ikinci babasıydı O, evin. Oysa kendi karnını zor

doyuruyordu burada. Para gönderemiyordu. Bir kadın dört çocukla ne yapardı?

— Vardı mı ki? dedi bir daha.

— Hani bunu konuşmayıcıydık?

— Olmuyo be Alim, olmuyo ki... Bi leğen içiym diyom, içiym de unutuym bu ırzı gırık dünyayı... aah... olmuyo ki...

Alinin bakışlarını, geçen bir arabanın içindeki bir kadın yüzü, bir tutam kadın saçı sürükledi, götürdü.

«Bak şu karıya, nasıl da dolanmış herife kolları...» diyemeden, uzaklaştı araba.

— Koca İstambulda dertden kurtulamadın. İflah etmen olum sen, anam avradım olsun iflah etmen...

— Burda değil ya, Cennetde olsam n'olacak lan aslanım? Söyle bana n'olacak? Şu üstümüze başımıza bak. Bi de şu orusbuların yanında gezen godoşlara... Şu koca koca evlere, apartumanlara bak bi de... Biz uşak, ötekiler Bolu Beyi! İstambuldayık deyi n'olmuş sanki? Anam o herife varmaktan geri mi durmuş? İnci mi çıkarmışık denizden yoksa?

Başını, önünde durdukları yüksek yapının pencerelerine doğru kaldırdı.

— Hiç girdin mi şunlardan birinin içine?

— Girdim, dedi öteki, n'olacak?

— Ben hiç girmedim... Nasıl, içi saray gibi değil mi?

— Yok lan, bi bok yok içinde. Her yanı daş. Ne bahçası var, ne ağacı. Amma, bi karılar var içlerinde, bi karılar... Senin Fatma filan onların yanında yayan kalsın... Hele bi ev var, konak mı, ev mi, pek bilmiyom ya, hemi de bahçalı, bi karı var orda, oy anam oy!.. Çiçek gibi, anam avradım olsun...

— Hadi oraya gidek lan Ali, n'olursun gidek..

— Gitsek bi şey göremezsin ki bu vakitte. Hemi de pek iyi değilsin sen.

Oturduğu yerden fırladı ayağa.

— Bak, senden daha sağlam değilsem o zaman konuş! Aslan Alim bi gidek be!

Yeniden yürümeye başladılar. Sallanarak, ıslık çalarak, türkü söyleyerek... İlkyaz gecesini içlerine doldurdular. Geçmiş ilkyazları da beraber taşıdılar. Yollar serin

Şarap baş döndürücü. Bir tatlı baş dönmesi. Bir acı eskiyi anımsamalar. Dudaklarında üzüntülü türküleri, içlerinde yaşanamamış, elde edilememiş ne varsa istekten yana... Konuşa, sallana yürüdüler, arada bir durakladılar. Sonra kıyıya doğru sabahçı kahvelerinin önünden geçtiler. Uzaklarda pırıldayan ışıklara bakıp iç geçirdiler. Kaldırımdaki ağaçların altından geçerken Ali sesini yükselterek söyledi türküsünü. Karanlık pencerelere bakıp bağırıyordu.

— Uyansın itoğl'itler!.. Dertsiz dertsiz uyumasınlar..

Biraz sonra öteki Ali konuştu.

— Sus o'lum artık, dediğim ev şu karşıdaki işte...

Sustu.

— Ev değil lan burası saray, saray

— Sen asıl içindekileri görecen hemşeri... yeme de yanında yat Bu zenginlerin evleri de karıları da güzel oluyo be...

Gülüştüler. Pencereler ışıksızdı. Sokak sessiz. Denizden yüksekçe bir yerdi. Aşağıda deniz, karşıda Adalar'ın uzak, yalnız ışıkları; tek tek pırıldayan, ama bütün bir bakışta yangın yeri gibi güçlü. Apaydınlık.

«Işıklar bizim gibi» demeliydi Alilerden biri. «Bizim gibi yalnız. Hep bir aradalar ama, gene de yalnız o ışıklar, bizim gibi...» Demedi ikisi de. Gördüler, ama demediler.

Bahçe duvarının dibinde üç gidip üç döndüler. Karanfil kokusu. Karanfil kokusu bir daha.

Ali içine çekti kokuyu.

— Ben karanfil koparacam, dedi.

— Olmaz, köpek ney vardır bahçada.

— Olsa şimdiye viyaklardı, ben giriyom...

Biraz açılır gibi olmuştu Ali. Ama ötekisi Ali'nin bahçeye girmesine razı olamadı. Ali üsteleyince de,

— Sen dur burda, ben giriym, dedi. Gelen geçen olursa hiç belli etme ha...

Kendini duvarın üstüne çekti, bileklerini dayayıp da. Duvarın üzerinde ayağa kalktı. Bahçeye atladı. Bir süre sonra öte yandan seslendi.

— Al Ali, uzatıyom.

Sonra gene duvarın üzerine çekti.

Adam köşeyi döndü. İlkin pencerelere baktı. Sonra, sır-

tı kendine dönük duran birine takıldı gözleri. Ondan sonra da sırtı dönük olanın elindeki çiçekleri, duvarın üzerinde bir başkasını yakaladı. Yavaşça tabancasının kılıfını açtı. Çıkardı tabancayı. Yüreği göğsünü dövmeye başladı. Adını duyuracaktı gene. Bu kez belki de terfi ederdi, kimbilir. Bir anda bunları yaşadı. İki adım daha yaklaştı.

— Gıpırdayanı mıhların! diye bağırdı

Kıpırdadılar.

Ali yerde sallandı, Ali duvardan aşağıya atladı. Aynı ses bağırdı.

— Yakarın!! !

Sonra kısa bir sessizlik, korku, sevinç.

— Sen gaç şöle gıyıya!.. Sen de şöle gel lan!..

Titrediler. Ali üstünü çırptı düşünmeden. Ali içkililiğini attı. Gözleri açılıverdi. Birinde kavga yüzünden karakola düşmüştü de, bilirdi oranın ne biçim bir yer olduğunu. Biraz sonra başlarına gelecekleri görür gibi oldu.

— Ne arıyonuz layn elin bağçasında gece yarısı?

Ali kekelemeli konuştu:

— Vallaa bir iki çiçek... bir iki çiçek koparak dedik de...

— Babayızın bağçasından mı goparıyonuz layn itoğl'itler? Ben de sizi goparıyn mı şinci?

Bekçi, eli çiçekli Ali'ye vurdu.

— Yörün layn garağola!..

Ali'ye yaklaştı, ağzına doğru eğilip soluğunu kokladı.

— Bi de zerhoşluk dee mi? Yörün bakıyn, orda annarız şinci, çiçek mi goparıyonuz, yoğsam hırhız mısınız? Ne boksunuz belli olur oraya varıncı...

— Aman... dedi Ali, aman ayağını öpek Bekçi Dayı... Biz bi cahıllık ettik, sen bağışla bizi. Bağışlamak büyüğün şanından demişler...

— Yörün layn!.. Dırlanman da yörün gâri...

İkisini de dürtükledi.

— Aman Bekci Dayı... şu gariban Ali serhoş oldu. Bi sevda bürüyük ki, elleme gitsin...

— Yörün deyyorun layn, yörün!

— Bi de anası var bunun, babası öldü deyi kocaya yarıyo. Dertli garip... Çiçek deyi tutturdu bi yol, ben ne

ediym? Arkadaşlık var, hemşerilik var... Annıyon ya Dayı, bi de gurbetlik var işin içinde...

Bekçi sustu. Karşılık vermedi. Yolun kıyısında duraladılar. Bir şeyler değişir gibi oldu. Şarap kokan adamın omuzunu bıraktı Bekçi. Ali konuştu gene.

— Biz arsız değilik, hırsız değilik, gözümüze bak anlarsın sen. Kaç zamanın bekçisisin kimbile?

Adam iyice gevşedi. Kara bıyığını sıvazladı. Tabancasını kılıfına soktu.

— Dimek bunun adı Ali hıı?

— Ali...

— Benimki de Ali layn...

Buna çok sevindiler. Adaş çıkmışlardı işte. Bahçeye giren de adının Ali olduğunu söyledi. Ekledi:

— Adaşız gari Bekçi Ali Dayım, bizi salıvermeycen mi?

Ali Dayısı güldü. Aralarında bir yakınlaşma olmuştu. Yerinde yaylandı. Elinin birini tabancasının üstüne koydu. Diğer elinin baş parmağını palaskasıyle pantalonunun arasına geçirdi. Anlatmaktan çok hoşlandığı konuyu açtı.

— On altı seneden bu yana hep bu evleri, bağçaları, apartumanları, arabaları, daha ne diyem, buraların namısını bilem ben bekledim...

— Sen bu işin erbabı oluksun gâri...

«Heh heh»ledi adam. Bir yanda, kabuğuna çekilmiş, deminden beri bir tek söz söylememiş olan Ali konuştu.

— Bildiydim zati senin ne baba adam olduğunu B' de itoğl'it demeyeyidin ah...

Bekçi Ali gene yerinde yaylandı, güldü.

— Hani zerhoşudu bu? Zerhoş filen değel. Bak bi itoğl'it demişim de aklına yaza gomuş... Layn ben ağşamdan zabaha kimlerin anasına söğüyom da, vallaa, şu goca goca apartumanların bebeleri bilem bi şey demiyolar...

Öteki yaklaştı Ali ile Bekçi'nin yanına.

— Sen bakma onlara Dayı, dedi, onlara sövsen n'olacak ki? Gılları gıpırdamaz anam avradım olsun...

Durdu biraz, sonra içini çekerek ekledi:

— Sana ne Dayım şu ırzığ'rıkların evinden, bahçasından? Sana ne arabasından onların?

İçinde filizlenmiş, düşündükçe iç geçirten düşünceleri-

ni söylüyordu şimdi, kaç zamandır onu rahatsız eden düşüncelerini.

— Onlar gibi giyinmezsin, onlar gibi iyisinden yiyemezsin, onlar gibi sayılmazsın... daha ne demeye onları kollarsın bilmem ki? Severler mi belliyon seni, senin gibileri, beni, bizi severler mi belliyon? Bir sefer de seni düşünürler mi hiç? Ulan bu Ali Dayı zabahlara cak dolanıp duruyo, bizim namısımızı bekleyo derler mi?

Başını salladı. Bekçi de öteki Ali de bir şey söylemiyorlar, uykudan yeni kalkmış, küçük bir çocuk gibi düşünüyorlardı, dinliyorlardı. Ali söylevini sürdürdü. Elini yumruk yapmıştı.

— Demezler Ali Dayı, demezler!.. Bak bize, biz senin gibiydik. Ayağımızda aha şu ayakkaplar var, seninki gibi; dilimizde gancıklık yok, seninki gibi. Sözümüzde gancıklık yok, seninki gibi... Daha ne demeye onlar için bize sövdün ki?

— Epmek gapısı layn aslanım... On altı seneden bu yana epmek yeyyorun bu iş için... Yapmayyım da ne bok yiyim ki?

Sustular.

Sigaralar yakıldı. Memleketten konuşuldu. Karşıdaki ışıklar yakınlaşmış gibiydi, bir arada kocaman bir yangın ışığı gibiydi. Dönüp yerdeki karanfilleri topladılar. İki üçünü Bekçi aldı.

Sonra Alilerden biri Fatmasını anlattı. Anasını anlattı. Sigaraların dumanı derin derin ciğerlere çekildi, sonra çıkarıldı. Bekçi de gençlik anılarından anlattı.

Söz sırasında, Ali ışıksız pencerelere bakıyordu. Belki de şimdi başka biri ile yatıyordu anası, babasından başka biriyle. Fatması, ona tutkunluğundan habersiz, uzaktaydı ondan. Şu koca dünyada çaresizdi kendisi, kimsesizdi. Düşündü:

«Ben buraların adamı değilim, melmeketime mi gitsem, ana ben geldim mi desem? Amma koptum oralardan bi sefer, dönülür mü ki? Dönsem gene gelmem mi ki?»

Bir başına yatardı geceleri yatakta. İnce belli, güzel kadınları başkaları sarardı. Saçları örülü, soluk yanaklı kızlarla sokaklarda başkaları gezerdi. Başkaları, hep başkaları... İçi bir kötü oldu. Şimdi, masada kekre şarabını, ucuz

şarabını yudumlayan biriydi gene. Akşamki gibi. Tahtayı yumruklayacak, şişeyi devirecek. Biraz sonra, uzun boylu, zayıf adam kemikli ellerini tezgâha dayayacak, kötü kötü bakacak. Bu, içinde yalpaladıkları bir çemberdi. Yirmi dörtlü günler, saatlerini yavaş yavaş veriyor, sonra gene yavaş yavaş alıp götürüyordu.

— Biz kaçsak artık Ali Dayı... dedi biri.

— Gidin ya, geç oldu gâri. Ben de bi dahı dolanayın şoraları. Sona da İresebin gavesinde davşan ganı bi çay... Beni arayıncı orda bulursunuz. Bi de geceleri burlarda olurun.

İki üç adım attılar. Bekçi seslendi.

— Bi ağşam şöle erkence gelin de, size bi pencere sefası çekeyin.

Gözünü kırptı.

— Anmıyonuz mu layn? Görün bakayın avrat nasıl olurmuş...

— Gelirik Dayı, dediler.

— Vallaa yarın ağşam gelirik...

İki Ali sağlam adımlarla köşeyi döndüklerinde; Adalar'ın ışıkları uzakta, orta yerde pırıldarken, tam denize karşı uyuyan bir yapının önünde, on altı yıldır aynı uykusuzluğu çeken bir adam, düdüğünü öttürdü. Bir başka düdük karşılık verdi: Pıırrr... pııırr... pırrr...

İnsanlar uyuyorlardı yapılar gibi.

GİRGİNSOY, Naci

A N N E M

Annem, odasında yatıyor. Hiçbirşey değişmemiş gibi. Başucundaki somyada oğlum, ayak ucunda kızım uyuyor. Annem, artık öksürmüyor. Nefesi de duyulmuyor. Kalkıp, kimseyi tedirgin etmeden, sessizce tutunarak gezinmesi bitmiş. Doktor, «siz sağolun, diyor, biz de o kadar yaşasak!..» Gençliğinde, ben daha çocuktum o zaman, sağlıklı yüzüne, marifetli ellerine bakar, bir gün yaşlanacak, bir gün ölecek kuşkusuyla titrerdim. Bu ölüm anını yıllarca kurmuş, büyütmüş, içimden ağlamıştım. Yaşlanınca, yatağa düşünce yüreğim daha bir daralmıştı. Bir gün ölecek, diyordum, ne yaparım? Beş dakika öncesiydi. Güzel güzel konuşmuş, şakalaşmıştık. Şimdi sessiz, kıpırtısız. Ölüm bu mu? Dışarının soluk lâmbaları üstüne yağmurlar düşüyor. Geceyarısı, eve bir bir kardeşlerim, yengelerim, yakınlarım doluyor. Dualar, fısıltılar, hıçkırıklar. Annem, duymuyor. Oysa aramızda. Yorganı üstünedek çekilmiş, yüzüne alıp da giyemediği yeni yemenisi örtülmüş. Doktor, «bu raporu, diyor, belediyeye götüreceksiniz; muhtar tasdik edecek, defin ruhsatı verecekler, mezarlıkta yeriniz var mı?» Sonra ekliyor: «erkenden kefenlik alın, yıkayıcı kadın bulun, camide tabut var.» Annem, odasında yatıyor. Sessiz, kıpırtısız. Dualar, fısıltılar, hıçkırıklar arasında fitili az kısık bir lâmba ışığı beyaz perdeler boyunca yürüyor, eski konsolun kararmış mermeri üzerine konuyor. «Çok dersin var mı? Harita yapacak mısın?» diye soruyor. Bu, annemdir: «Dikkat et, fazla eğilme, o güzel saçlarını yakma yine.» 40 yıl ötesinden, 14 numara gaz lâmbası, isle karışmış yanmış saç kokusunu yanıbaşıma getiriyor, elimi başıma götürüyorum.

Vakit akşamdır. Baba evinde annem, altı kardeşe yemeğini yedirdi. Ana'ya yemeğini verdi. Babamın mezele-

rini hazırladı; yemeğini, kalaylı sahanlarda, mangalın pozaları üzerinde sıcak tutuyor. Şimdi bulaşıkları yıkayacak, akşamdan çamaşır bastıracak, mahallenin çeşmesinden su taşıyarak boş kapları dolduracaktır. Dönüşünde babamın içkisi bitmiştir. Yemeğe oturacaklar. Annem, babamın kahvesini de pişirince öbür işleri idare lâmbasıyla yapacak, 14 numara gaz lâmbasını bize getirecektir. Sokak lâmbasından yararlanarak okuduğumuz kitabı kapayacak, perdeyi örtecek, masaya oturacağız. Renkli kalemlemlerle haritalarımızı boyarken, annem işlerini bitirmiş, mangaldaki bir avuç ateşi söndürmüş, sabaha hazır etmiştir. Şimdi sedirde, ayaksız dikiş makinasında bize çamaşır, gömlek, önlük dikecektir. Çoraplarımızı yamayacaktır. Kışsa, saç soba üzerinde cin mısırı patlatarak fukara yaşantımızı ak yıldızlarla donatacaktır. Gözkapaklarımız ağırlaşıp lâmbanın fitili pır pır edince annem kalkacak, öbür odadan yatakları getirecek, yere serecektir. Yatacağız. O, yatmayacak. Lâmbayı az kısacak, köşe penceresinde oturup yün örecek. Biz, evcek annemin ördüğü yün kazakları giyeriz. Kışın, kar yağdığında buz tanecikleri saç örgülerimiz üzerinde çiçek açar. Görenler, «bu saç örgüye bayıldık, annen bize de örer mi?» derler. Vakti mi var?

Ana, anneme hayır duasını esirgemez. Ana'nın şekeri var, gözleri görmez. Ona annem bakar. Biz, ağabeylerimizin, ablalarımızın annesine ana deriz. Manastır'da zengin bir ailenin tek kızıymış ana. Kesriye Kadısının oğluyla evlenmiş, babamla. İki kız, iki erkek çocukları var. Büyük ablam Konya'da, küçüğü İzmir'de. Küçük ablamın düğününü anımsıyorum. Bir odaya erkekler toplanmış, içiyordu. Öbüründe kadınlar şarkı söylüyordu. Biz, annemle kadınların odasındaydık. Bir abla, ut çaldı; hüzünlü sesiyle şarkılar okudu. Ablamı uzun süre göremedik. İzmir uzak, tren pahalı. İki ağabeyim, erken hayata atılmış, çalışıyor. Bize neden ters davranıyorlar? Annelerimiz ayrı diye mi? Ana, öyle değil ama. Bizi de seviyor, biz de onu sayıyoruz. Babam, memlekette çok hastalanmış. Bakıcı kadın tutmuşlar. Annemi. Babama çok iyi bakmış. Sonra evlenmişler. Annem, ilk eşinden olma çocuğunu da getirmiş; küçük ağabeyimizi. Annemin

kanatları büyük. Annemin kanatları kuvvetli. Anaya, ana'nın çocuklarına, ilk çocuğuna bizlere o kanat geriyor. Ayrılık, ayrıcalık tanımıyor. Kalabalık evimizin babamla ilişkilerini olumlu tutuyor. Üstelik delik büyük, yama küçük. Sürekli koşuşmak gerek. İşleri kime buyursun? Herkes alıngan. Yanlış anlamaya, yakınmaya hazır. Her işe kendi koşuyor. Çok kez kışlık toptan odun, kömür alamıyoruz. Birer ikişer gün arayla üç-beş kilo odunu, iki kilo kömürü o gidip alıyor. Yarım kilo kıymayla, bir avuç fasulya ile çeşitli yemekler yapıyor; gündüz ayrı, akşam ayrı. İki kilo un, bir kaşık yağ, annem için 9 kişilik evimizin iki öğünlük yemeğidir. Ondan bir sini mis gibi ev ekmeği, çeşitli börekler yapar. Bir avuç kuru fasulya, eti olmasa, kıyması olmasa, soframızı şükürlerle doyumluk doldurur. Sade yağ ile naneli olur. Zeytinyağlı olur. Piyaz olur. Haşlandıktan sonra üzerine sarmısaklı yoğurt, kırmızı biberli tereyağı dökülür, lezzetle yenir. Havuçlu, sarmısaklı, sebzeli olur. Kalanlar bir küçük tencerede toplanır. Üzerine sirke, sarmısak eklenerek fasulya çorbası olur. Annem, kollarını kavuşturup yakınmaktan hoşlanmaz. Tavaya az zeytinyağı kor, birer kaşık hamurla bize sade börekler pişirir. Haşlanmış patates, külde patates, patates köftesiyle bizi vaktinde okula gönderir. Daha olmazsa bir tabağa az zeytinyağı döker, üstüne kırmızı biber-tuz eker. Kızarmış ekmeklerimizi banar, doyarız.

Kimi kez eve memurlar gelir. Vergi ödenmemiştir. Haciz edilecek eşya ararlar. Annem, tek varlığı olan ayaksız eski dikiş makinasını komşulara kaçırır. Sıkça yenilenen bu oyunları bize duyurmamak, önemsemiş görünmemek için çırpınır. Havanda birşeyler döğer, beyaz bir sıvı hazırlar. Bu, düzgündür. Kadınlar yüzlerine sürerler. Bir kilo kıyma parası çıkmıştır. Bir kilo kıyma, sırasında, 9 kişinin bir haftalık yemeğidir. Şöyle bir hava almaya çıktığında elinde ebegümecileri, otlarla döner. Eski istasyon yolundan topladığını anlarız. Bu otlar, onun marifetli ellerinde kocaman bir tencere yemek olacaktır. İcra memurları gelir, gelsin. Sıkıntı çekilir, çekilsin. Yeter ki, biz okuldan olmayalım. Derslerimize çalışalım. Sağlığımız bozulmasın. Ölüm olmasın. Bunlar geçecek. Büyüyeceğiz. Güzel günler göreceğiz. Hepsini; çektiklerimizi unu-

tacağız. Annem, böyle söyler. Sonra, kaşla göz arası deniz kenarına iner. Körfez vapuru seferini tamamlamış, ışıklar içinde iskeleye yanaşmıştır. Annem de vapura biner, öbür kadınların yanına ilişir. Ay ışığının, yıldızların, renkli elektrik lâmbalarının sudaki yansımalarına bakar, dinlenir. Ötede, Belediye Bahçesinde sinema oynar. Mustafa Çağlar'ın şarkıları gelip vapurda onları bulur. Karşıki Tersane iskelesinde büyük Reşit Paşa, Şam gemileri kıçtankara yatmakta; anneme, mübadelenin o çalkantılı göçünü, Rumeli'den Anadolu'ya geçişi hatırlatmaktadır. Kimi kez paramız, ütülü üstbaşımız olur, Belediye Bahçesine otururuz. Biz gazoz içeriz, annem kahve. Bizimle şimdiden övünür. Kitap, gazete okutur; o, resimlerine bakar. Sonra kalkar, eve döneriz. İri çınar yapraklarının hışırtısı, leyleklerin kanat çırpması, takırtıları açık penceremizden içeriye doluşur. Gelecek güzel günlerimizin mutluluğu ile dopdolu, yer yatağına uzanırız.

Annem, erkenden ayaktadır. Üç katlı ahşap baba evi, tepeden tırnağa silinmiş, tahtalar ovulmuştur. Mahalle çeşmesinden sular taşınmış, kaplar doldurulmuştur. Çarşıdan alınacaklar alınmıştır.

Mangal, yakılmıştır. Bir kızarmış ekmek, kaynamış süt kokusu evi sarmıştır. Okul kitaplarımızın alımı gecikir, eskiyen ayakkabılarımız yenilenemezse annem, çalışacağım diye tutturur. Fabrikada iş arayacaktır. Ya evin işleri? Onları işten çıkınca yapar. Eski çiftlik sahibi, çifte konaklar sahibi, Rumeli'nin ünlü beylerinden babam, 16 lık rakısı, 21 lik rakısıyla, entarisiyle, suspus, hüzünlü; kalabalık ailesinin yükü altında, desteksiz, ayakta durma çabasındadır. Annem, fabrikada çalışmadı ama ben çalışırken nöbet tuttu. Evimizde saat yoktu. Ana'nın yeşil sandığındaki oyma, antika saati; biz çocuklar, çamaşırlar içindeki gizli yerinde bulur, hoş melodisi için sık sık kurar, kulağımıza götürürdük. Bozuldu sonunda. Babamın köstekli altın saati de işlemiyor. Ortayı bitirmiş, bizim ilde lise olmadığından öğrenime ara vermiştim. Fabrikada vardiya çalışıyordum. Sabah saat 6,00'da makinaların başında olmam gerekiyordu. Annem, başucumda, sedirde yatar, saat başı, pencereden gece bekçisine saati sorardı. Beni vaktinde kaldırır, kahvaltımı yaptırır, vaktinde işe gönde-

rirdi. Avansta ilk işim bir çalar saat almak oldu. Bir kış sabahı, hiç unutmuyorum, çok ayaz vardı. Ortalık buz tutmuştu. «Al, dedi, bu paltoyu giy, ceketle üşürsün.» Öbür odadan büyük ağabeyimin paltosunu getirmişti. Giydim. İş dönüşü kıyamet koptu evde. Annem, kalın bir yün kazak ördü çabucak; ceketimin altına giyince ateş gibi ısıtıyordu. Ceketimin üzerine giyeceğimi, bir beyaz ince pardesüyü, gelecek yıl, liseye gittiğim İstanbul'da, Kapalı Çarşı'dan alacaktım. Demiryollarına geçip İdarenin verdiği paltoyu giyince de, o elden düşme pardesüyü babam giyecekti. Kadı'nın oğlu, memlekette konaklar, çiftlikler sahibi babam. Şimdi o da yanımda. Bütün kardeşlerimi, babamlı, annemli, ana'lı, eski evde yerli yerinde buluyorum. Ana, görmeyen gözlerle sokağa bakıyor. Babam, entarisiyle, bize hiç sözünü etmediği geçmiş yılları yeniden yaşıyarak 16 lık rakısını yudumluyor. Annem, sürekli bir uğraş içinde. Yemek hazırlıyor, tahta siliyor, yama yapıyor, dikiş dikiyor, serin elini yanan alnımız üzerine koyuyor. Şişlerin çıkardığı o kendine özgü şiirsel seslerle bize yün kazak örüyor. Ağabeylerim işten gelmiş, yıkanıyorlar. Biz kardeşler, ders çalışıyoruz. Arada cin mısırı patlıyor, yoksul yaşantımız ışıyor yıldız yıldız. Çok uzun aralıklarla bu tabloya ablalarım giriyor Aile albümü tamamlanmıştır. Çocuk gözlerimi kapıyorum, hiç eksiksiz bu geniş, kalabalık görüntüyü bilinçaltıma yerleştiriyorum. Yıllar sonra, şimdi, babamın, bir ağabeyimin, ana'nın, annemin ölümünden sonra bilinçaltımdan çıkarıp bakıyorum. Eski evde, tümü de nefes alıyor, kıpırdıyor, gülüyor, bakıyor, konuşuyor. Yaşamlarını, 40 yıl öncesinden, kaldıkları yerden sürdürüyorlar. Kardeşlerle aramıza zaman denilen karlı dağlar girmemiş. Görünmez, soğuk duvarlar ardında değiliz. Çocukluğun, tazeliğin, içtenliğin, ilkgençliğin ateşiyle yüreğimiz sıcak.

Böylesi bir geniş, renkli görüntüyü küçük, bahçeli evde yenilemiş, uzun süre durdurmuştum. Çiçeği, ağacı, kedisi, şarkısı, oyunlarıyla, şakasıyla. Güneş çekilmiş, şarkı susmuş, yavru kediler bir kuytu yerde kıvrılıp yatmış, çocuklar uyumuştu. Ama kafamdan yüreğime çağıldıyarak akan renkli-geniş görüntüde annem, eşim, ben, çocuklarım; güneşli mayıs gününün ağacı, çiçeği, oyuncu yavru

kedileri, bahçedeki kahvaltı masasında durup duruyor, ya şıyordu. Ötelerden, denizden sesler geliyor, bu aydınlıl mutlu görüntüye düşüyordu. Ben, en iyi dinleyicim —bir bakıma ilk okurum— anneme son yazımı okuyordum. Yakın dostum, arkadaşım anneme. O, şeftali ağacına bakarken çok ötelerdeki konağı, çiftliği, onun kumral, yakışıklı beyini görüyor; eski evimizde babama meze hazırlıyordu. Araya ölümler giriyordu. Önce ana, sonra babam çekiliyordu aramızdan. Baba evi satılıyordu. Uzaktaki ilçe, kira evleri, çocukların yükü, yılların doludizgin geçişi, sinemada dinlenme anları, çocuklarıyla gitmekten kıvanç duyduğu kır gezintileri, derken torunlar, onların oyunları, dertleri-sevinçleri, bir görünüp bir kayboluyordu. Kemalpaşa Mahallesinden, Yavuz sokaktan çocuk çığlıkları geliyordu. Annem, o sağlıklı, marifetli elleriyle az sonra yufka açacak, börekler, çörekler hazırlıyacak, pencereden sokağa, bize seslenerek elimize siniyi verecekti. Feyzullah Efendi, tepsiyi karar ateşte pişirecek, kokusu mahalleyi tutacaktı. Annem, «güzel, diyordu çiçekteki ağaçlara bakarak bu mayıs aydınlığında; güzel yazmışsın.»

Eşim, yengelerim, annemin başında kur'an okuyor. Ben kardeşlerim; annemli çocukluğumuzu çiçekli yorgan gibi üstümüze çekmiş, sandalyelerde sabahlıyoruz. Çocuklarım, hiç kıpırtısız babaannelerinin ayakucunda uyuyor. Sabah, ilk işleri babaannelerini sormak olacak. Sonbaharın ilk ışıkları perdelere vuruyor. Kalkıyoruz. «Birşeyler yeseniz..» diyor eşim. Sofrada annemin reçelleri. Mutfakta annemin turşuları. Torbalarda annemin kuskusu, tarhanası, makarnası. Çıkıyoruz. Yağmur. Islak selviler altında babamın, ağabeyimin mezarı yanında yer ayırtıyoruz. Yıkayıcı kadını, hocayı, tabutu, ölüm ilmühaberini, defin ruhsatını alıyoruz. Bütün bu soğuk, üşütücü hazırlıkları tamamlıyoruz. Kafamda iki geniş-renkli görüntü, hiç eksiksiz aile albümü, baba evi, Kemalpaşa Mahallesi yaşantısı, gidiyorum, geliyorum, koşuyorum. Apartmanın merdivenleri dik. Apartmanın gusulhanesi yok. Yıkayıcı kadın «Olmaz, diyor hastahaneye kaldıralım, orada tabuta koyalım.» Annemi, bir sedyeye koyuyoruz. Hiç soluksuz, kıpırtısız, merdivenlerden indiriyor, hastahaneye taşıyoruz. Yağmur yağıyor. Yaşamı boyunca kimseden des-

tek görmemiş, kimseden destek aramamış annemi iki kardeş götürüyoruz. Burnunda patlamış mısır, ateşte pişmiş kestane kokusu. Kış geceleri annem, sedirde oturmuş, yün örüyor. Şişlerin o kendine özgü şiirsel sesi, bir anne şarkısı olarak, bir sağlam dayanak olarak, yer yatağında bizi buluyor. Çocuklarım, «babaanne niçin yok? Babaanne nereye gitti?» diyorlar. Yatağı boş. Yün hırkası, yemenileri, ayakkabıları eski yerlerinde daha. Yağmurlar yağıyor. Sokaklar çamur. «Ayakkabılarınızı çıkarın, tahtaları yeni sildim, kirlenmesin!» diye sesleniyor annem. «Yine mi top oynadınız, ter içindesiniz?« diye çıkışıyor. «Siz, bamya sevmezsiniz, yumurta pişireyim mi?» diye soruyor. Yağmurlar yağıyor. Sabah oluyor, akşam oluyor, günler geçiyor. Güneş, ay, yıldızlar doğuyor, parlıyor, batıyor. Mevsimler dönüşüyor. Annemle birlikte yaşıyorum, annemsiz. Selviler üstüne, selviler altına soğuk yağmurlar düşüyor.

Bir sabah uyanıyorum, çocukluğumu giyiniyorum. Annem, odasında yok. Evdedir, diyorum. Eski mahalleye, baba evine koşuyorum. Beyaz perdelere yansıyan 14 numara gaz lâmbasının soluk ışığını arıyorum. Annem, babam, ana, kardeşlerim evdeler mi? Bu çığlık çığlığa çocuk sesleri bizim değil mi? Besbelli, sofada koşuşuyor, balonla top oynuyoruz. Ana, görmeyen gözleriyle pencereden bir aydınlığa bakıyor. Babam, entarisi sırtında, yarım elmayla, 16 lık rakısını içiyor. Annem, koşuşuyor. Ağabeylerim işten gelmiş, yıkanıyor. Biz, küçük kardeşler derse oturuyoruz. Sokak kapısını vursam, «anne... baba...» diye seslensem kapı, çocukluğuma açılır mı? Üç katlı, ahşap evimiz; iki kanatlı büyük sokak kapısı buradaydı. Kapıyı bulamıyorum. Dönüp dolanıyorum. Çocukluğum içerde kaldı; annemli; babamlı, ana'lı, altı kardeşli yaşantım! Baba evine açılan iki kanatlı büyük kapıyı bulamıyorum. Evimizin yerinde bir beton yapı var, duyarsız. Seslensem, duymuyor. Bütün kapılar kilitli, açılmıyor. Zaman geçiyor; günler, aylar, mevsimler, yıllar. Renkli - geniş Aile Albümü görüntüleri üzerine soğuk yağmurlar düşüyor. 14 numara ışılı, saç yanığı lâmba üzerine; patlamış cin mısırı, saç örgüsü yün kazak ören şişler; hamur açan, reçel yapan, turşu kuran; pencere önlerini çiçeklerle donatan becerikli eller üzerine. Selvilere yağmurlar yağıyor, soğuk.

İNCESU, Yıldız

KAHVECİ ŞABAN'IN KISA YAŞANTISI

HEP İÇİME DERTTİR: keşke iki bilezik parası toplasaydım Şaban Efendi'ye. Herkesten onar-on beşer lira toplasaydım, tamamdı. İnce, düz bir altın bileziği yüz elli liraya filân alabilirdik; iki tanesi için de çok çok üç yüz lira, bilemedin, üç yüz elli lira yeterdi. Şaban da bizlerden, özellikle benden, bunu hesap ederek üç yüz lira istemişti.

«Abıla,» demişti önce bana. «Üç yüz kaimem olsa evlenecem, Eskişehir'de bir karı var, onu alacağım. Emme karı inat mı, inat! İki bilezik isterim diyor da başka bir şey demiyor... Koluna iki bilezik geçmeden otobosa adım komazmış!»

Benimle birlikte odadaki herkes bu yeni haberle ilgilenmiş:

«Aman. Şaban Efendi, evlen... Ne yap, ne et evlen!» diye sevinçle bağrışmıştık.

«Evlenem emme, elim çok dar,» diye sızlanmıştı o yine...

«Sen evlen her şey düzelir; evlenene, ev yapana Tanrı yardım eder!» demiştik bir ağızdan.

Onun da beklediği buydu anlaşılan. Baş parmaklarını yelek ceplerine sokup öteki sekiz parmağını havada oynata oynata,

«Bana bir bilezik parası borç verseniz ne olur bu kadar kisisiniz... Bir elin nesi var. iki elin sesi var; bir sanlatın ellerinizi hele siz, ben de bu sefaletten kurtulayım!» demişti

Artık ne denir, biz de:

«Aman, Şaban Efendi, sen tek evlen de biz sana iki bilezik armağan ederiz! Nasılsa düğününe elimiz boş gelecek değiliz...» diye karşılık vermiştik.

Bir kez ağzımızdan çıkmıştı ya bu söz, Şaban'ın neşesi hemen yerine gelmişti, cüzdanını çıkartıp özenle kadının resmini göstermişti hepimize. Söylediğine göre —bir kusurmuş gibi— kadının ilk kocası ölmüş, on dört yaşında bir kızı varmış.

Oysa kadın, bizim Şaban Efendi'nin üçüncü karısı olacak; üstelik Şaban'ın en büyüğü on bir yaşında üç çocuğu, bir de yatalak kaynanası vardı. Aslında Şaban Efendi'nin evlenme sorunu da ilk karısının anlaşılmaz ölümü ile başlamıştı, arap saçı gibi karman - çorman sürdü gitti!

Şaban Efendi'nin ilk karısı Güllzar, bir yıl kadar önce anlaşılamıyan bir nedenle kendini trenin altına attı. Kadın evden düğüne gider gibi süslenip çıkıyor, nereye gideceğini çocuklara söylemiyor. İki saat sonra ölüm haberi geliyor. Gece yatarken olacak, Şaban Efendi ortak yataklarının içinde bir pusula buluyor. «Şaban, ben sana layık değilim!» yazılı bu kâğıt parçasının üzerinde...

Bu olayı ne zaman anlatsa Şaban'ın gözleri dolardı. En üzünçlü olduğu, artık göz yaşlarını tutamadığı an, karısının nasıl süslenip püslenip, bir gün önce almış oldukları kol saatini de takıp, ölmeye gitmiş olduğunu anlattığı andı. Tren, o güzelim Nacar saati de kesip geçmiş...

Sonra Şaban Efendi, on beş yaşlarında, nikâhsız yani imam nikâhı, bir kız aldı. Anlattığı gibiyse, kız bir âfetti: sarı sırma saçlı idi, mavi, baygın gözleri vardı. Ölen karısının akrabası olduğundan kocakarı ile çocuklara iyi bakacaktı!...

Düğünden on beş gün sonra, biz her şey yolunda gidiyor sanırken, odacı Rasim'den kızın geri gittiğini öğrendik: İftar zamanı —ramazandı— Şaban kızı bahçede bir güzel dövmüş ve hemen bir taksiye bindirip götürmüş. Bir saat içinde, başlık verdiği radyo kolunun altında yalnız başına dönmüş. Mahallede kimse bu işin nedenini bir türlü öğrenememiş! Şaban'ın ağzı kilitmiş! Sorana sövüyormuş...

Şaban Efendi'ye bu konuda uzun bir süre birşey soramadık. Sıkıldık. Görülür derecede zayıflamış ve sararmıştı. Bir gün, işsiz güçsüz geçen bir akşamüstü, birisi dayanamayıp patladı:

«Şaban Efendi, yahu, senin gelin ne âlemde?» deyiverdi.

Şaban Efendi'nin o günkü hali gözümün önünden hiç gitmez. önce, şöyle bir duraklayıp, pis pis, tilki tilki sırıttı, (Şaban, rahmetli, bir tilkiye benzerdi gerçekten, gülünce burnunun ucundan başlayıp şakaklarına şakaklarına doğru oluşan bir kaç derin çizik veriyordu bu görüntüyü galiba) önemli konuşmalarında yaptığı üzere çay tepsisini kapıya en yakın masanın kenarına bıraktı, baş parmaklarını yelek ceplerine atıp «Yaşıdıyınan hemi ahenk olmayanın sesi samadan gelir!...» dedi.

Biz, hepimiz, eve gönderilen on beş günlük taze gelinle bu söz arasında bir ilişki kuramamıştık ya işin içinde hoş bir şeyler olduğunu sezip gülmeye başlamıştık. Şaban gülmemizin kesilmesini beklemiş —gülmelerimize alışıktı zavallı, bizim odaya gençlerin odası der, en çok çayı, kahveyi biz içiyoruz diye ses etmezdi— sonra leylekle arkadaş olan kurbağa öyküsünü anlatmıştı. Hani leylek, dostu olan kurbağayı kapıp havalanır ya, işte o öyküyü... Meğer, Şaban Efendi, on günlük genç karısını bir akşam işten geldiğinde komşunun genç oğlu ile (duvis) yaparken yakalamamış mı? Olanlar bunun için olmuş.

«Kömürlüğün kapısını tekmeyilen bir açtım ne göreyim, oğlan bağlamayı eline almış, çalıyor da çalıyor, karı da duvis yapıyor... Şacından bir dudup çektim ki... Yere kapaklandı deral namıssız. Öteki itin üzerinden kapıyı gözelcene kilitledim, sonra başladım kahbeyi bahçada benzetmeye: Ulan karı sen kimsin? Kahveci Şaban Efendi'nin karısısın, üç çocuk anasısın!...»

Şaban, uzun boyu ile, belinin üstünde yaylana yaylana, sessizce ilerliyor. Bizim çocukların verdiği eski ama en son moda, kırmızılı morlu, dallı güllü kravatı önünde sallanıp uçuşuyor. Tıpkı kümese yaklaşan tilki gibi. Bir tekme vuruyor kapıyı açıyor: Bağlama ve tvist... Şaban'ın bu halini göz önüne getir de gülme! Nasıl gülmüştük o akşamüstü biz de, gülmekten çatlamıştık!

«Kızı anasına teslim ettim, bana böyle danscı karı yar olmaz, dedim. Onlar bahçalarında kızın başına üşüşüp ağlaşırkene, yan kapıdan içeri süzüldüm, yanık yanık ça-

lan radiyoyu kaptığım gibi fırladım, koştum, koştum... Arkamdan baka kaldılar emme bana ereməyeceklerini anladıklarından yakalamaya davranmadılar bilem... Hiç on gün için sekiz yüz kaimelik radiyo verilir mi? Kızı doğru dürüst koklamadık hani...»

İşte Şaban'ın Eskişehir'li hanımla evlenmesi bu sarışın Afet'in gitmesinden sonra, bu yaz başı ortaya çıktı. Bizim, Şaban evleniyor diye heyecanlanmamız, coşup bilezikler filân almaya kalkışmamızın gerçek nedeni Kahveci Şaban Efendi'nin başından geçen bütün bu eski olaylara dayanıyordu.

Ancak bilezik işinin gelişmesi, Şaban'ın umduğu, bize konuyu ilk açtığı günkü sevincini pekiştirecek bir düzeyde olmadı, olamadı...

Önce kadın dayattı: Bilezikler takılmadan Eskişehir'den kalkıp da Ankara'ya gelemezdi!

Biz, resmî nikâh olmadan (Şaban'ın bir oyununa gelmemek için) bilezikleri vermemek zararındaydık. Hele Şaban'a bileziklerin parasını vermek gibi bir düşünce aklımızın köşesinden geçmiyordu! Bileziklerini bilezik olarak törenle kadına takacaktık!

Şaban Efendi ise ne resmî nikâha yanaşıyordu ne de bizden başka bir yerden para istemeye...

Bütün bir ağustos ayı Şaban'la uğraştık: Şaban her hafta sonu saat bire doğru geliyor, öğleden sonra Eskişehir'e gideceğini söylüyor, «Yahu, verin şu parayı da yüzümü ak edeyim, alıp getireyim avradı, nikâh ney, sonradan da olur!» diyordu. Vermiyorduk, vermedik. Ama yine de her pazartesi acaba Şaban kadını getirmiş mi diye meraklanıyor, sabah ilk işimiz Şaban'ı çağırıp bunu sormak oluyordu.

Artık bu konu tadını iyice yitirdiği bir sırada eylül sonu geldi, ilkokullar açıldı. Şaban'ın ortanca oğlu da okula başladığından, Şaban üç, dört yaşlarındaki küçüğü her gün getirip kahve ocağının yanına oturtur oldu. Çocuğun sümüklerini çeke çeke orda öyle oturup durduğunu gören, Şaban'a «Şaban Efendi, evlen de şu sefalet bitsin, getir kadını kurtul!» demeyi görev bildi. Bu söylentilerin sonunda Şaban yeniden soluğu bizim odada almaya, yalvarıp para istemeye başladı. Şaban Efendi'ye hep

bir ağızdan verilen karşılık tekti: Yok, nikâhsız olamazdı! Ya Şaban, kadını öteki kız gibi bir hafta sonra yollamaya kalkarsa bizim bilezikler ne olacaktı?...

Şaban Efendi ekim sonuna doğru artık para istemez oldu. Bize iyice darılmış gibiydi. Gördüğünde konuşmuyordu. Çayı, kahveyi de, tepsiyi öteki odacıların eline tutuşturup, yolluyordu.

Kasım ayında konu nerdeyse unutulmuştu. Şaban ortalarda pek görünmüyordu.

Aralıkta, odacı Rasim'den öğrendik, yatalak kaynanasına bakan bir komşu kadına bizim Şaban iyice tutulmuş. Kadın evliymiş.

Ocak ayı başında, yine Raşim, Şaban'ın geceleri kahvede kadının kocası için ileri geri konuştuğunu, bütün parasını içkiye verdiğini söyledi.

Şubat ortalarında, bir bayram ertesi, Şaban'ın silâh taşıdığı anlaşıldı.

Martta sevdiği kadının boşanmaya rıza göstermiyen kocasını vuracağı haberi geldi...

NİSAN AYININ YEDİNCİ GÜNÜNÜN GECESİ KAHVECİ ŞABAN EFENDİ'Yİ VURDULAR. Sevdiği kadının kocası değil de babası çifte ile öldürmüş...

Şaban Efendi otuz dört yaşındaydı. Kastamonu'luydu. Uzun boylu, zayıftı. Okuma yazması yoktu. İki yüz elli sekiz lira aylık alırdı. Kumral görünüşlü, açık renk gözlüydü. Bilezikleri alıp verseydik belki bir otuz yıl daha yaşardı

İLBAŞ, M. Hâdi

EYLERSİN

Piazza Municipio'dur burası. Hayat burada başlar, burada biter Napoli'de. İtalyan Birliğinin başı olan ikinci Vittorio Emanuele'nin anıtı, daha bir göz alıcı, daha bir gururludur sanki burada. Alanın ortasında uzayıp giden havuzların yeşile çalan suları, fıskıyelerin yumuşak okşayışlariyle kıvranır gibidir. Yabancı, ürkek adımlarile kaldırımları gün 24 saat çiğneyip geçen vapur yolcuların ham bakışlarına çoktan alışmıştır. Piazza Municipio. Napolili bir müziktir, bir incelik örneğidir, bir bıçkındır bu alanda. Başka yerlerde yabancı dil bilene pek rastlanmadığı halde, Piazza Municipio bir Babil Kulesidir. Ellerinde çakmak, radyo, oyuncak, hediyelik eşya bulunan bıçkın satıcılar, İngilizceden Arapçaya, Rumcadan Türkçeye değin her dili konuşurlar. Sıra sıra dizilmiş otellerin, kafeteryaların önünde partal kılıklı küçük oğlanların ya da kızların sümüklerini çeke çeke para dilenmesi, dişili - erkekli gençlerin yanak yanağa yürümesi, sık sık durup rahatça sevişmesi herkesin alıştığı olaylardandır.

İnce, sicim gibi bir yağmur yağıyordu Piazza Municipio'da. Şemsiyelilerin ağır ağır yürüdüğü bu havada, zaman zaman vıcık vıcık adımların ayak sesleri de gelmiyor değildi hani. Elimdeki bardaktan meyva suyunu yudumlarken Rosaria'nın sırılsıklam olmuş saçlarından yanaklarına, alnına sızan suları, ince parmaklı elleriyle silişini seyrediyordum. Islak kirpiklerinin arasında koyu yeşille mavinin buluştuğu gözleri, yine ışıl ışıldı. Onunla böyle yağmurlu bir günde tanışmıştık. Acele adımlarla karşı kaldırıma geçerken bana çarpmış, elindeki dergi yere düşmüştü. Yarı yarıya sulara gömülen derginin kapağında bembeyaz dişli, dişice bakışlı bir kadın resmi vardı. Eğilip dergiyi yerden almış şıpır şıpır akan sularını

pardesümün içine silerek kendisine vermiştim. Önce şaşkın şaşkın yüzüme bakmış, sonra titrek bir sesle «Teşekkür ederim. Ama, pardesünüzü kirlettiniz» demişti. Bir süre hiç sesimi çıkarmadan simsiyah uzun saçlarından yanağına süzülen yağmur tanelerine bakmıştım. Neden sonra şemsiyem olduğunu hatırlıyarak, şemsiyeyi tutan elimi ona doğru yaklaştırmış, daha fazla ıslanmasını önlemiştim. Şaşkınlığı hâlâ geçmemişti. Ürkek, korkulu bir hali vardı. «Sizi» dedim «gideceğiniz yere kadar götüreyim!»

«Ama, uzak gideceğim yer» dedi. Ona uzakları nasıl sevdiğimi içim dolu dolu anlatmıştım. Beni dikkatle dinledikten sonra, hangi ülkeden olduğumu sormuştu, «siz söyleyin» dediğim zaman da «ya İspanyol, ya da Yunanlısınız» diye ayak diretmişti. Türk olduğuma bir türlü inanmıyordu. Kimbilir fesli, şalvarlı, kocaman bıyıklı kimse bekliyordu, Türk deyince karşısında. Sigara içmediğimi görünce; siz sigara da içmiyorsunuz. Türk sigara içmesin olur mu diyordu. Bizde fazla sigara içenlere «Türk gibi sigara içiyor» derler.

Ne kadar dolaşmış, nerelere gitmiştik? Kendimizi Piazza Municipio'da bulduğumuz zaman hava kararmak üzereydi. İşte şu anda karşılıklı konuştuğumuz kafeteryada yine birşeyler içmiş, İstanbul'dan, Türkiye'den, Türk'lerden söz etmiştik. Sevmişti Türkleri, ısınmıştı onlara. Kafasındaki yanlış kanıyı silmek için öyle garip sorular sormuştu ki...

Bu, kaçıncı buluşmamızdı bilmem. Ne var ki, buluşmalarımızın artık bitmekte olduğunu her ikimiz de seziyorduk. Belki de birbirimizi bir daha hiç görmiyecektik. Ayrıldıktan sonra bir süre karşılıklı mektuplar yazılacak; sonra zaman zaman hatırlıyacağımız tatlı, buruk anılara bırakacaktık kendimizi. Kafamdan geçenleri anlamış gibi elimden tuttu. «Ne düşünüyorsun» dedi. «Sonu gelmeyen yolculuğumuzu mu?» Hâlâ damla damla suların yüzüne sızdığı siyah saçlarına baktım. Akdeniz'in yeşil mi, mavi mi olduğu bilinmeyen suları gibi serin gözlerine baktım. «Gidelim» dedim. Dışarıda yağmur aynı tempo ile yağmaya devam ediyordu. Bıçkın satıcılar ıslanmamak için saçak altlarına sıralanmışlar, gözlerile gelip geçenleri izliyorlardı. İkinci Vittorio Emanuele'nin geleceğe değil,

geçmişe bakan anıtının önünden geçip yürüdük. Fıskıyeler sanki havuzları yağmurun okşamasından kıskanıyormuş gibi, sularını daha bir açmış yaymışlardı. Önümüzden hoparlörlü bir araba geçti. Üstünde bilmem ne partisinin bir adayının kocaman fotoğrafı vardı. Keskin, ince bir ses hoparlörden çıkarak tüm alana yayılıyordu: «İtalyanlar! Macera istemiyorsanız oyunuzu... partisine veriniz» Dar sokaklar... balkonları çamaşır dolu evler... trafikle tıkanmış caddeler... ve bizim vıcık vıcık ayak seslerimiz. Gelip geçenler bize acıyorlar mıydı? İliklerimize kadar ıslanmış oluşumuzu garip mi buluyorlardı? Hava yağmurlu muydu? Ya da yakıcı bir güneş mi vardı? Karanlıkta mıydık? Sokak lâmbaları yanmış mıydı? Burası Napoli miydi? Yoksa, dillerin, dinlerin ırkların, geleneklerin silindiği sınırsız bir sevginin, insanlığın elden ele, dudaktan dudağa dolaştığı bir ülke miydi? Neredeydik? Nereye gidiyorduk? Derin bir sessizliğe gömüldüğümüz şu anda, ikimizde ayrı yönlerden aynı şeyleri düşünüyorduk. Rosaria'nın kafasından geçenleri virgülü virgülüne biliyordum. Yüzyılların koyduğu kurallar... Bu kurallara karşı gelmiyen onun bütün gereklerini yerine getirmek zorunda olan bir toplum... Ve bu toplumun içinde küçücük, minnacık bir nokta: Rosaria.

Oturduğumuz duvarın hemen önündeki sokak lâmbasının aydınlığında yağmurun hep aynı hızla yağdığı görülüyordu. Islanan giysilerinin içinde Rosaria iyice küçülmüştü. Kimbilir, ben nasıl küçülmüştüm? İkimiz de, şu ince yağmur damlaları gibi ufaldığımızı duyuyorduk. Sokaktan akan suları hışırdatarak hoparlörlü bir araba daha geçti. Kulaklarımızı tırmalayan boğuk bir ses: «Dün'de... Yarın da...» diyordu. Aynı anda başımızı çevirerek birbirimizin yüzüne baktık Gözlerimizde tüm umutsuzluklar, tüm imkânsızlıklar kördüğüm olup kalmıştı.

Bu güçlü gerçeğe isyan etmek ister gibi ellerimiz birbirine kenetlenirken Rosaria'nın mırıldandığını duyuyordum: «Evet... dün de... Yarın da...»

KARAS, Nursen

KİRPİ, DOMATES VE KEDİ

Toprağın kat kat karlarla örtülü kaldığı uzun kış günlerinden sonra güneş açmıştı. Kuşlar ötüyordu her yanda. Soğuklardan, donup katılıp kalmalardan, taş kesmiş suları gagalayıp çaresizlikle yiyecek aranmalardan kurtulmuş kuşlar pır pır uçuyor, sevinçle ötüşüyorlardı. Doğa bir kere daha gönenmişti.

İnsanların da kışın yoksulluğundan kimsesizliğinden kurtulduğu bu mevsimde çocuklar bahçe bahçe dolaşıp erik toplarlar. Toplarlar ya da çalarlar. Kalabalık gruplar halinde sessiz görünen evleri kollarlar, ağaçlı evlerden biri hareketsizse, hüryaaa... hep birden hücum. Allah yarattı demeyip yolarlar erikleri. Kimi de kolayına gelir, büyükçe bir dal kırar, sonra yeniden sokak sokak dolaşmalar günlük gevezeliklerle ya da maça gitmeler.

Gel gör ki bahar yalnız çocuklar için değildir. Küçük bir kirpicik de sevinir çimenlerin arasında, o da şenliğe katılmak ister. Kıpırdar, bakınır. Şenlik, yalnızlıktan kurtulmakla başlar, dişi kirpi öte yanda, karşı bahçede Usulca başını uzatır otların arasından, ortalıkta kimseler yok, çocuk gürültüleri diner gibi olmuş, kuş seslerine karışıp gidiyor; karşı bahçeye azıcık yol var. Kirpicik silkinir, iyice bir güçlenip düşer yola. Bu topraklar kurumuş demek ki yeniden, kuruyup ısınırmış da... bir güzel yeşerirmiş de. Oh... dişi kirpi kimbilir ne sevinecek geldiğini görünce! Ama birden bir ince çığlık kopar eriğin dallarında:

— Aa.. kirpiye bak!

— Hani?

— İşte orda, bak nasıl yürüyor.

— Nerde?

— İşte orda.

Erikleri yeterince ceplerine ve gömleğine doldurmuş

bir yumurcak kayıp ağaçtan yere atlar. Kirpicik başını çeker içine, siner kalır.

— Hani kirpi?

— Gel gel burda.

— Aaa... ne biçim şey!

— Basbayağı kirpi işte, sen hiç kirpi görmedin mi?

— Hani bunun kafası?

— İçine çekti.

— Ayaklarına bak ayaklarına, fare ayağına benziyor.

Budanıp kıyıya yığılmış dalların arasından bir yaramaz, ince tel bulup gelir, dürtükler hayvanı. Canı yanan kirpi başını uzatır.

— Suratı da fare gibi!

Yeni bir oyundur şimdi bu, bir kirpi. Kirpi n'apılır? Tutup kucağına alamazsın, bırakıp gidemezler de. Hayvancık itilip kakılmalarla ters dönmüştür, ayakları havada debelenir durur. Bir canlı. Yaptıklarına tepki gösteriyor, olan gücüyle çabalıyor kurtulup kaçmıya.

— Dur bakalım kirpi amca, bir yere gidemezsin, teli versene teli.

Yüklü yemiş dallarını tutan ince tel şimdi birdenbire suçlu bir tel olur, kirpiciğin ayaklarını iyice sarar. Gülüşmeler.

— Nasıl tortop oldu bak. Gözleri de cin gibi.

Ah... telin acısı! Dişi kirpi, yeşil otlar, kuru sıcak toprak... Şimdi havalardadır artık, hiç bir dişi kirpiye yanaşmadan, ayacıkları yerden kesilip tellerle sarılmış, bilmediği çarpıntılar içinde, fırıl fırıl havalarda.

— Ver ver, biraz da ben çevireyim.

Telin öte ucunda ele geçirilecek bir halka, tuttunmu topaç gibi döndürüyorsun. İyi eğlence. Ne var ki ilginçliği çok sürmez, maç saati gelmiştir. Soyunup dökünmiye giderken yumurcaklar bu canlı oyuncağı erik ağaçlı evlerden birinin balkonuna fırlatırlar. Kirpicik bir o duvara bir bu duvara çarpıp yere düşer. Bütün acıları bastıran bir iç patlama. Boncuk boncuk gözleri balkonun çinilerine doğru kapanır. Ak badanalarda nokta nokta karalar bahardaki kirpiyi şekillendirirken çocuk sesleri uzaklaşır, ortalık yeniden eski sessizliğine döner.

★

Seniye gece geç saatlere kadar oturmuş giysisini tamamlamıştı, odanın basma perdeleri sabah rüzgârıyla üfür üfür uçuşurken dolabı açtı, çıkardı. Üstündeki son teğel artıklarını da bir bir ayıkladı. Sonra tutup şöyle bir uzaktan baktı, güzel olmuştu. Soyunup değişti üstünü, gitti annesinin boynuna atıldı. Taptaze bir insan, cici bir genç kız. Ana, bir daha ağlamaklı olacakken kız zıplıyarak kurtuldu kollarından, kapı dibine yığıp hazırladığı paketleri yüklendiği gibi fırladı dışarı. Ahşap evin penceresinden bakaduran yaşlı kadına el sallayıp yola düzüldü. Sevinç, sevinç, sevinç... işte en sonunda yeniden sevinç. Babası öleliberi evlerine çöken karanlık bugün biraz ışıyordu. Hastalık ölüm masraflarının borçları bitmişti. Şu elindeki parçaları mağazaya götürünce ayakkabı parasının yarısı hazır demekti. Trene zaman vardı ama yine de en kolay gidiş. Hele böylesine paketlerle yüklüyken. İstasyonun ucuna doğru yürüyüp bir kanepeye oturdu. Kendini hep parka gitmiş sanırdı buraya gelince, yeni fışkırıp toz tutmamış yeşiller umut aşısı gibi gözü gönlü okşıyarak uzanıp gidiyordu karşıda. Tren tiz çığlıklarla yarmayı dönüp çıktı. O da bir mutluluktu şu gelişiyle. El sallıyanlar vardı pencerelerde, uzak uzak kentlerden kopup İstanbul'a ulaşmanın sevinciyle yarı beline kadar sarkanlar.

Birden sol böğründe bir acıyla kıvrıldı, bir süre öyle yumulu kaldı. Doğrulup da avcunu acıyan yerine bastırınca eline bulaşan şeye baktı: Domates. Trenden birinin fırlattığı domates üstelik ipekli giysisini de leke içinde bırakmıştı.

★

Melek Hanım o sırada köfte yuğuruyordu. Bütün çocukları ve bütün torunları yemeğe çağrılıydılar. Annelik, kaynanalık ve büyükannelik niteliklerini ta içinde duya duya avcunda yuvarlıyordu köfteleri.

Küçük kedi Minnoşsa atılmışlığının üçüncü günündeydi. Açtı. Bağırmaları bırakmış aranıyordu şimdi. Gide gide alçak bir duvara geldi, atladı içeri. Melek Hanım tava başında bunalmış mutbak kapısını açıyordu, «Aa...» dedi, «ne güzel kedi», yeniden ocağa döndü. Minnoş kapı-

dan boşalan güzel kokuların esrikliğiyle koşa koşa geçti bahçeyi, «Miyavv...» dedi içeri girip.

— Pistt... çık dışarı.

Minnoş durdu kaldı olduğu yerde. Melek Hanımın hiç kaybedecek zamanı yoktu, köfteleri çevirdi yeniden. Sessizce ilerledi küçükkedi; üç günlük atılmışlığı süresince, insanlardan yiyecek birşeyler alabilmek için yüzsüzleşmek gerektiğini öğrenmişti. Kadının bacaklarına sürtünmiye başladı.

— Ayy... diye irkildi Melek Hanım, pist, pist... pist... dolaşma bakiim ayaklarımın arasında. Nerden geldin başıma?

Minnoş geldiği yönde çekilip oturdu. Kimsesizliğin bellettiği ikinci temel ilke de çalmaktı. Kızlarını, oğullarını, damatlarını, gelinlerini, torunlarını artık çok çok özlemiş olan Melek Hanımın devinimlerini izlemiye koyuldu. Bir yandan da salata yapıyordu anne ve büyükanne. Salatayı bitirince dolaptan sürahiyi aldı, çıktı. Minnoş bir iki bakındı, gözlerine inanamıyordu. Sonra zıp... fayansa. Köfteler, mis gibi köfteler... dolu dolu... dünyanın en güzel köfteleri bunlar... oh...

— Ha-İN... seni pis kedi seniii... köftelerime ha!...

Minnoşun köfteyle dolu ağzından boğuk bir çığlık koptu, sonra debelenmiye başladı.

Melek Hanım daha şimdiye kadar hiç kedi öldürmemişti ama çocuklarına hazırladığı köftelerin darmadağın edilmesine, çalınmasına da dayanamazdı ya! Az önce küçük kediye fırlattığı maşayla yerdeki artıkları topladı, hayvanı da alıp bahçeye çıktı, uzak bir köşeye bıraktı hepsini. Ne var ki Minnoş artık hiç köfte yiyemedi. Günlerce su diye çırpındı, toprakları çimenleri kemirdi, kalkıp aranmak için zorladı kendini, çaresiz... beli kırılmıştı da.

KÖKLEN, Ali

KADAYIF

Aylığını aldığı gün, işine gidip gelirken önünden geçtiği tatlıcının kapısında duraladı. Çokluk hızlı hızlı tatlılara bakmadan geçerdi tatlıcının önünden. Çokluk cebinde parası olmazdı da bu yüzden hızlı hızlı geçerdi tatlıcının önünden. Oysa her zaman canı tatlı yemek isterdi. Ama cebindeki parayı bir hesaba vurdumu, işin içinden çıkamazdı Eve alınması gereken öte beriyi şöyle bir düşünmeye, buna karşın parasını şöyle bir hesaplamıya durdu mu? Uyyyy!.. Yetişmezdi parası. Bir aylık ekmek zeytin alabilecek kadar bile yetişmezdi parası çoğu zaman. N'apsın? O da hızlı hızlı yürür geçerdi tatlıcının önünden

O gün aylığını almıştı ya, dayanamamış, biraz kendine güvenerek, biraz sevinerek duralamıştı tatlıcının önünde. Şöyle bi de kestirmeden bir hesap yapmıştı:

Şunun şurasında gözü çıkası para en çok üç, hadi bilemedin dört gün şıngırdıyacaktı cebinde. Dördüncü günün gecesinde ceplerini karıştıracak: Boş. Sonra da veresiye almak için o komisyoncu kılıklı bakkalın yolunu tutacaktı. Havaya, suya, ıvır zıvıra derken bitiverecekti para. Böyleydi bu. Her gün dudaklarını yalıyarak önünden geçtiği tatlıcıya girip ağız tadıyla bir tatlı yemek düşü de suya düşecekti tabii. İyisi mi cebinde parası varken girip gönlünce bi kadayıf yesindi.

Pastalar, baklavalar, kadayıflar, revanilerle donatılmış büfenin önüne geçip elini cebine attı. Rahatladı. Yerli yerindeydi paralar. Düşmemişlerdi. Kimseciklere de çaldırmamıştı. Kimseye anlaştırmadan saymaya başladı paralarını. Parmakları bir liralıkları ustalıkla iki buçuk liralıklardan ayırıyordu:

— Mışıl mışıl uyuyorlar, diye söylendi.

Gözleri ışıldadı sevinçten. Tatlılara bir göz attı. Aldığı aylık şöyle bir ayı rahatça idare edebilecek kadar olsaydı, bir kutu çikolatalı pasta yaptırır, iki çocuğuyla karısını bir an önce sevindirmek için koşa koşa kira evinin yolunu tutardı:

— Aylığım iyi olsaydı, diye söylendi, aylığım iyi olsaydı çocuklarımı, karımı sevindirmekten başka o komisyoncu bakkalın dırdırından da kurtulmuş olurdum. Tırnık para, her istediğimi alırdım.

Cebinden bi iki buçukluk çıkarıp:

— Bir kadayıf, dedi tatlıcıya.

— Bir porsiyon mu?

— Evet.

Boş masalardan birine oturdu. Beklemeye koyuldu. Karısını, çocuklarını anımsadı birden. Önüne bırakılan tabaktaki kadayıfa, bir bayram sabahı yeni ayakkabılarını kirletmemek için elinde taşıyan çocuk tedirginliğiyle baktı. Karısı, çocukları... onlarsız boğazından geçmeyecekti bu kadayıf. Tabağı alıp kasadaki tatlıcının yanma gitti. Kendisinden kadayıfı bir kâğıda sarmasını istedi.

Tatlıcı yüzünü buruşturarak kadayıfı kâğıda sardı.

Borcunu sordu. Ödedi. Koşar adım çıktı dışarı. Bayram çocuğunun sevinciyle kira evinin yolunu tuttu.

KÖRÜKÇÜ, Muhtar

İKİ ÇEŞİT SÜRGÜN

Günlerdir hikâye yazmayı kuruyorum; dostlar bilir, ben hep köyden, hep doğudan falan hikâyeler yazmışımdır: Eh, gördüğümü, yaşadığımı yazıyorum galiba. Başka türlüsüne gücüm yetmiyor, yaratma gücüm kıt belki, hayal alanım dar belkide.

Şimdi kentteyim... Kent yaşamına göre hikâye yazsam? Konu aramam sürüyor hep... Toplum yaşamına, kent yaşamı gözlemlerine değinmeli...

Sabah sabah traş olurken hep bunu düşünüyorum, konu arıyorum.

Bizim hanım, suratlı kalkmış uykudan, canı sıkkın:

— Dün gece sen yattıktan sonra bir süre daha tartıştık kızla...

— Hep dayatıyor mu?

— Evet... İlle de yüksek öğrenim yapacakmış. Başka kolda yetişmediğine göre. Resim dalında tek olum orasıymış.

— Vaktiyle bu kız enstitülerini bitirenler lise mezunu sayılırdı, her fakülteye girebilirdi.

— Otuz yıllık idarecisin, hâlâ «vaktiyle» ile konuşuyorsun.

— Hanım bizdeki değişmeleri ben değil elektronik beyin bile tam tamı izleyemez ki... Biri bir usul koyar, öteki kaldırır...

— Zaten lise bitirmiş sayılsa... ya da dışardan lise bitirme sınavına girse de, gene zamanı geçmiş... Erken davranmak gerekmiş.

— Okumak isteyen çok, yer az... Zorlama güçlükler, direnmeler bunlar...

— Canım resim karyeri için tek çıkar yol İstanbul'daki bu okul. Aygen Nuh diyor peygamber demiyor... İlle de gidecekmiş...

— Vallaha hanım, benim görevim İstanbul'a naklet-meye uymaz... Eh, eş dost bakan oldu, müsteşar, genel müdür oldu... Biz de ömrümüzün sonunda bir emekli olur gideriz istersen...

— Onu bilmem, ama kızımı tek başına İstanbul'a okumaya göndermeğe benim aklım ermez. Yurt desen yok; sınavlar, eleme müracaatları falan. Eh özel yurtlar ateş pahası. İki, üç arkadaş pansiyon tutarız diyor...

— Yooo, işte buna hiç aklım ermez. Benim kızıma güvenim vardır, Şanghay'a bile gönderebilirim. Ama büyük kentte onun iradesinin dışında durumlar vardır. Melâike olsa sürükleyecek durumlar... yok yok...

— Sen onu bırak efendi: Ben kızım olmadan nasıl yaşarım? Oğlan zaten yatmadan yatmaya eve geliyor. Ben kızımdan ayrılamam. Bir gün halasına gidiyor da aklım çıkıyor benim. Ben onsuz ya deli olurum, ya da karşılıklı oturmaktan yılıp seni vururum. Hem orada, pansiyon köşelerinde, lokanta yemekleriyle geçinecek. Ne yediği belli, ne yeme vakti... Sosis ekmekle falan. Sürgün gibi...

Ağlamaya başladı.

Kapı çalındı... Kalktı; ya çöp tenekesi, ya da ekmek getirmek için kapıcı gelmiştir herhalde. Kapıyı açtı, bir konuşma. Duyamıyorum. Mırıltı gibi, sonra bizim hanımda bir şaşkınlık, geri geri çekildi, bir feryat:

— Ne? Öldü mü? Sen deli misin? Nasıl olur?

Bu sefer iyiden ağlamaya başladı. Döğünüyor:

— Nasıl olur, göz göre göre? Hastaneye gitmediniz mi?

Merak ettim, ben de fırladım kapıya: Gelen kapıcı değil, karısı. Genç bir köylü kadındır. Kollu entarisinin altında şalvarla hanım pantolonu arası, dallı bir giysi. Başında beyaz tülbent. Kucağında bebekle hep görürüm girip çıkarken... Ağlamıyor, ama solmuş, tutuk tutuk konuşuyor. Gözleri durgun... Tek tek sözcükler dökülüyor:

— Hastanede epi bekledik. Te öğlen sıra geldi. Doktor yemeğe gidecek. Şöyle bi baktı, beni dinledi. «Pirinç kaynatın, suyunu içirin» dedi... Şekersiz çay verin dedi... Hani Aygen hanım da öyle demişti ya...

Bizim hanım göz yaşlarıyla döndü, açıklama yaptı:

— Çocuk ishal olmuş günlerdir... Aldırmamış. Meyve suyu moda ya, ondan vermiş. Yemek sosuna ekmek ban-

mış vermiş... Yedi, sekiz aylık yavru. Bizim kız okuldaki «Çocuk Bakımı» kitabına baktı, öğütler verdi ilkin. Hastaneye demiştim, geç kalmışlar...

— Gettik, eme bizimki yeni geldiği için sugortası tamam deelmiş. Ordan döndük. Sonra bir hemşeri var, başka yerde kapıcı... O, alır götürürüm dedi, bir gün de öyle geçti. Biz de «karın sürgünü» dür, uşaklarda hep olur diye üstelemedik, bir gün daha geçti... Ortalık yaz... Çocuk hep susadı...

— Eh, peki ilâç falan vermedi mi doktor?

— Çok küçüktür dedi. İlâç olmazmış... Pirinç kaynattık. Dün akşama kadar boşandı... Hep sürgün gitti.

Bu kez hafiften ağlamaya başladı, ama dümdüz anlatıyor, heyecansız:

— Gece çok bitikti. Gözünü açamıyordu. Zor nefes alıyordu, uykusu var sandım da... Bir baktım ki...

— Yahu kızım, vaktiyle bana duyursaydınız ya? İyi kötü bütün hastaneler doktorları tanırım...

— Sağol bey... Biz böylesini bilemedik ki. Altı üstü bir sürgün.

Hanımın iki gözü iki çeşme:

— Bende oldu kabahat... Yaz ishalidir, çocuklarda hep olur dedim. Öyle de canlı, sağlıklıydı ki. Hastanelere gitmek de bir âlem.

Kapıcının karısı sepetini aldı:

— Allah verdi Allah aldı bey... Ne denir? Hikmetinden sorulmaz. Ben gidem artık...

Kapı kapandı. Hanımla karşılıklı oturduk. Önce belli yanma, acıma sözleri, hayıflanmalar. Küçük çocuğun bir kaç gün önce bahçede anasının kucağındaki sevimli hâlini anımsadık. Hanım, anlatımlara, benzetimlere giriyor, ben olayın sosyal yanlarıyla duygusal yanları arasında çözüm yolu arıyorum. Sorunları birbirine karıştırıyorum kafamda: Küçücük ve sevimli bir yavrunun ansız ölümüne üzülme ile böyle pisi pisine gidiş nedenleri arasında dönüyor düşüncem... Hastane kalabalığını hayalliyorum.

Hanım üzgün, düşünüyor, sonra birden aklına birşey geliyor:

— Bak, biz Karlıova'dayken doktor yoktu, hemşire

yoktu, ebe yoktu. Demek Hasan da böyle bir ishal olsa güme gidip ölecekti...

Evet... Kişioğlu galiba belirli bir noktada hep kendine yontuyor; her sorunla kendi yaşamma değindiği oranda daha çok ilgileniyor.

— Hem... şimdi bu haberi Aygen'e nasıl vereceğiz? Kız zaten okul işi yüzünden perişan. Gece uyuyamadı saatlarca. Düşünüp duruyor. Bir de bu kötü haber? Perişan olacak. Nasıl duygulu bir kalbi var; o çocuğu da çok severdi, vah vah...

— Peki ama hanım... bu adamlara bir yardım gerekmez mi? Ne yaparlar, nasıl davranacaklar? Yardım isterler mi?

— Sahi, doğru. Öyle ya... Şimdi önce bir esaslı yemek yapıp göndermeli ,eski âdettir... Her yerde geçerli.

— İyi, hoş... Orası öyle. Ama önce ölü ne olmuş, gömmüşler mi? Cenaze işlemi ne olacak? Onu öğrenelim, belki yardımımız dokunur?

Hikâyem bir traji-komik sonuçla bitiyor:

Biliyorsunuz büyük Cebeci mezarlığı dolmuş, şimdi Yenimahalle'de bir yere gidiliyormuş. Belediye'de izleyeceksin, bekleyeceksin; parası ne kadardır o da bir sorun... Epi hikâye bu iş.

Ama bizim kapıcının ahbabı olan öteki kapıcı kıdemli kent oturucusu; işin kolayını bulmuş, her işde olduğu gibi kestirme yolu öğrenmiş; Allah için bizim bu kestirme çözüm bulma yeteneğimiz çok güçlü; her koşula, her ortama göre kolay yollar bulmakta eşsiziz:

Ölüyü sarıp sarmalamışlar, bir küçük minibüse atlayıp en yakın küçük ilçeye götürmüşler; orda bir dost yanında ölmüş gibi, Allahın kır dağında geniş, sere serpe mezarlığa gömmüşler.

Akşam üstü kapıda kapıcıya rastladım: Bir gezici satıcıyla lâfa dalmıştı; yüzü sâkindi, lâf arasında gülüyordu bile.

— Başın sağ olsun Ali, Allah kalanlara ömür versin...

— Sağ ol beyim, Allah sana da uzun ömür vere...

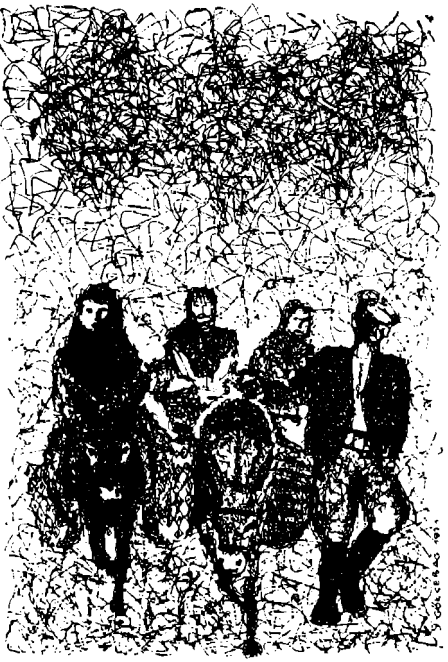
— Çok üzüldük, hele böyle hiç yere gitmesine? Göz göre göre?

— Eh, ne yaparsın bey? Tanrı verdi Tanrı aldı... Bize ne demek düşer?

— Peki mezarının yerini falan iyi gözettin mi? Bir fatiha okumaya gitmen gerekirse zaman zaman?

Şaşırdı, anlamsız birşey söylemişim de terbiye gereği karşılık veriyormuş gibi yutkundu:

— Eh, helbet gitmek gerek... Elimiz değerse tabii... Yakın yer emme... Kim bilir ne zaman... Hem ne de olsa kız çocuğu...

Y. Gökçebağ: desen

ÖZAY, Mahmut

K O D A M A N

O pazar sabahı bir şenlik vardı sanki mahallede; çocuk kahkahaları ile, şen naralarla uyandım. Öteberiyi toplamakta olan karıma:

«Ne oluyoruz yahu Hanım dedim, erken erken böyle?... Yine maç mı yapıyor veletler?...

«Hele bir perdeyi aç da görürsün!» dedi.

Kalktım açtım pencerenin perdesini. Ooo!... Her taraf bembeyaz bir örtü ile kaplı!... Demek gece yarısından sonra sinsi sinsi öyle bir kar yağmış ki biz farkına varmadan... Tutmuş, beş - on santim kalınlığı var!... Bizim Ege bölgesinde çok az raslanır bir olaydı bu. Kırk - elli yılda bir olur ancak, der ihtiyarlar.

Evimizin arkasındaki arsada on - onbeş çocuk birbirlerine kar topu atıyorlar ,düşüyorlar, kalkıyorlar!... Ama, döğüşmüyor, söğüşmüyor, tekme tokat vuruşmuyorlardı maçlarda yaptıkları gibi. Sadece kahkaha atıyorlardı boyuna. Bizim küçükler de —Uğur'la Mehmet de— onların arasındaydı. Cama vurdum: «Tık tık tık!» Baktılar güleç yüzleriyle. Anneleri onlara yün kazaklar, başlıklar giydirmiş... Yüzleri pancar pancar!.... İşaret ettim, hadi artık içeri gelin anlamına. Başları ile (Iıh!) yapıyorlardı. Karım:

«Bırak oynasınlar, heveslerini alsınlar ayol, dedi, bir daha ne zaman görecekler karı? Hem ben onları sımsıkı giyindirdim.»

Kahvaltımı yaparen ben başka şeyler düşünüyordum: Tütün fidelerine bir zararı olacak mı acaba bu karın?... Hayvan yemleri de pahalılaşacaktır elbet. Desene ki Çalkarcı Selim'e gün doğdu... Bitlenmeğe başlıyan arpa stoklarını eritir artık!... Kömürcü Kadir'in de keyfine yoktur diyecek; beş-on gün sürsün hele bu soğuklar, evinin ikinci katını da tamamlar!.. Bir çuval kömür daha alalım ba-

ri bugün... Kadir Ağa, herhalde eski fiattan verir bana... Oğlunun öğretmeniyim ya ben!.. Ben bu düşüncelerdeyken karım;

«Gel, gel de bak, dedi, seninkiler bir Tanrı misafiri getirmişler bize!»

Evimiz, eski tertip birşeydi, bir ahırı da vardı altında. Bir köylü olan ev sahibimiz kasabaya geldikçe atını oraya bağlardı. Bir kapısı avluya, bir kapısı da çocukların oynadığı arsaya açılıyordu. Sarınıp sarmalanarak gittim karımın arkasından. Bizim küçükler arkadaşları ile birlikte çekmişler bir koca köpeği, ahırın bir köşesine yatırmışlar, altına yumuşak otlar sererek, bir eski çuval da örtmüşler üstüne. Büyük oğlum Uğur;

«Onu ilkin ben gördüm baba, kargı demetlerinin arasına sığınmış, titriyordu zavallı!..» dedi.

Mehmet;

«Çektim ipinden baba, gel oğlum.. Gel Kodaman'ım dedim de geldi!» diyordu.

Karım;

«Sakın bir hastalık olmasın bu köpekte?.. Çocuklar da dokundu ona!..» dedi.

«Yok canım, dedim, baksana onda hal ve mecal kalmamış... Belki bir zamanlar sürüler beklemiş o ama, işte ihtiyarladı diye getirip bırakıvermişler kasabaya köylü amcalar!... Halinden belli; onda hastalık mastalık yok... zayıf, ihtiyar... Ha öldü, ha ölecek!..»

Çocuklar yalvardı annelerine; ihtiyar köpeğin önüne bir su kabı, bir de yemek kabı koydular... Akşamdan kalma yemek artıklarının içine lokma lokma ekmek doğradılar. Ölür biriki gün içinde sanıyordum ama, düzeldi yavaş yavaş ihtiyar köpeğin durumu... Yemeği, suyu ayağına geliyordu!... Artık her sabah okula gitmeden önce onu ziyaret etmek bir görev olmuştu bize. Çocuklar, «Hadi baba, gidelim, görelim Kodaman'ı!» diyorlardı.

Havalar ısınmağa başlayınca iki kardeş ihtiyar köpeği —artık ona Kodaman diyorlardı.— avludaki asmanın altına çıkardılar, orda yer yaptılar ona, yine samanlar döşediler altına, yemek ve su kaplarını yanıbaşına koydular. Eni-konu düzelmişti koca köpeğin durumu; semirmişti birazcık... Bir eski tarakla tarıyorlardı onu çocuklar, tüy-

leri de parlamağa başlamıştı. Ama boynunda bir kirli ip sarkıp duruyordu. Birgün;

«Çocuklar, dedim, mademki seviyorsunuz bu hayvanı boynundaki ipi keselim de bir tasma takalım ona!...»

Mehmet «Hayır, olmaz!.. dedi, kalsın bize geldiği gün gibi!.. O, bey köpeği değil ki!..»

★

Köpek adamakıllı direlmişti, avluda kuyruk sallıyarak gezinmeğe başlamıştı. Uğur;

«Hayvandır bu, elbet canı sıkılır... Hep bu evin küçücük avlusunda dolaşacak değil ya!.. Hem annemi de sinirlendirir.»

Dedi, gitti, komşulardan bir destere bulup geldi. Sokağa açılan büyük tahta kapının altında köpeğin girip çıkabileceği kadar bir delik açtı. İki kardeş sokup çıkardılar köpeği, ona prova yaptırdılar. Karım hep gülüyor, besbelli çocuklarının hatırı için sinirlenmiyordu hiç;

«Şu koca köpeğin kaderine bak sen ayol!... İnsan yoksulları ona imrense gerek!.. Kuçukuçuluğunda bile görmemiştir vallahi böylesi ilgi bu hayvan!.. Nerdeyse prens yaptı onu bizim çocuklar!» diyordu.

Asma altında rahat rahat yan gelip yatarken Kodaman, gelip geçenlere kırpışık gözlerle, ama sert sert bakıyor, boğuk bir sesle hırıldıyordu. Sade gelip geçenlere değil, bana bile!.. Ama Mehmet'e karşı durumu öyle değildi. O, «Kodaman!..» dedi miydi kuyruk sallar, mırıldanırdı. Kulağını çekse, üstüne binip otursa bile hiç ses çıkarmazdı.

★

Kurban Bayramını akrabalarımızla birlikte geçirmek için Aydın'a gidecek ve orada kalacaktık bir hafta, on gün kadar. Ayrılırken karım, karşı komşumuz fırıncı Veli Ağa'nın hanımına bıraktı evin anahtarını;

«Feride Hanımcığım, dedi, arada-sırada çiçeklere bir bakıver nolursun!»

Küçük oğlum Mehmet de atıldı;

«Veli Dede, dedi, Kodaman'a da sen bakıver!.. Aç kalmasın; ona hergün simit ver, ekmek ver!..»

Komşularımız Mehmet'i, Mehmet de onları pek severdi. Sabahları iki simit alırdı fırından, Veli Ağa'ya (Dedem) derdi. Kapı önünde oturur, Veli Ağa ile habire konuşurlar, simitlerden bir tanesini kendi yer, ötekisini de Kodaman'a yedirirdi; birdenbire atmazdı önüne, lokma lokma verirdi. Kendi simitinden biraz ısırınca «Al bakalım Kodaman!» diye koca köpeğe de bir lokma atardı.

Veli Ağa;

«Sen hiç merak etme Mehmet'im, ben bakarım Kodaman'a» dedi.

Biz Aydın'dan gelince, annesi Feride Hanımla konuşurken, küçük oğlumun ilk işi Veli Ağa'ya koşmak oldu:

«Nerde Kodaman Veli Dede?..»

«Ah be Mehmet'im, dedi Veli Ağa, kaçtı o köpek be yahu!...»

«Hıı?.. Sen kaçtı de!.. Dövdün onu, vurdun ona değil mi?...»

«Yok be yavrum, yok be Mehmet'im... Hep simit ve taze ekmek verdim ona inan olsun ki!... Ama bayram sabahı çıktı gitti, gelmedi bir daha!..»

Büyük oğlum Uğur;

«Bir de köpekler için sadık olurlarmış, derler ya baba... lâf be.. Baksana çekip gidivermiş işte!..» dedi.

Mehmet uzun bir süre dargın kaldı Veli Dedesi ile bu yüzden «Bir küçük güzel köpecik bulur, alırım ben sana be Mehmet'im.» dediyse de somurttu durdu suratını Mehmet;

«Ben onu karlar altından kurtarmıştım ya!..» deyip duruyordu. Simit almıyordu fırından, çıkıp kapı önüne oturmuyordu.

★

Birgün bir tandırcının çöp tenekelerinin yanında gördüm Kodaman'ı. Boynunda yine eski ip sallanıyordu.. tüyleri çok kirliydi, burnundan sümükler akıyordu. Tandırcının çırağı;

«Tebelleş oldu, çöreklendi bu koca mendebur da be yahu, dedi. Kovsan gitmiyor, vurayım desen (Hırrr!) ediyor korkunç korkunç. Isıracağından falan değil canım, diş yok ki ağzında... İşkembe, paça artıkları dökersem önüne yalayıp yutuyor. Ama hırıltısından başka köpekler de çekiniyorlar, sokulmuyorlar yanına ha!..»

«Belki ihtiyarlığına saygı gösteriyorlardır!» dedim.

Güldü, başını salladı çocuk. Seslenmedim köpeğe, kalkıp arkama takılır belki diye. Evde de ona rasladığımdan hiç söz açmadım.

Nesip İyem: Pişmiş toprak

ÖZEL, Siyami

SABÂ ŞARKI

«Seni herkesten kıskanıyorum.» diyordu plâktaki cızırtılı ses. Acılı, üzgün.

Bir kadeh daha. Susuz dikti. «Ah!» dedi. Şarkının sonrasına kalın, pürüzlü sesiyle kendi de katıldı:

«Kalbimi yaktın, ahh yanıyorum.»

Kırk yıl önce. Güneyde küçük bir kasaba. Bir kız. Sarışın, ince. Anılar nasıl da etkiliydi?

(Ihlamurlar erken açmıştı o yaz. Geceleri çevreye mis gibi bir koku yayılırdı. Eniştesi malmüdürüydü. Geceleri toplantılar yapılırdı memur aileleri arasında. Bahçelere japon fenerleri, lüks lâmbaları asılırdı. Uzaklardan, borulu bir gramofondan Hafız Burhan'ın gazeli dağılırdı uçsuz bucaksız bahçelere. Erkekler bir tarafta içki masasında sohbet eder, bu sohbetler vakit ilerledikçe açık saçık fıkralara dönüşür, kahkahalar birbirini izlerdi. Kadınlar bir başka tarafta örgülerini örüp günlük konuları alçak sesle yinelerlerdi. Gecenin tadını çocuklarla gençler çıkarırdı alabildiğine. Her taraf neş'eli çığlıklarla, bağrışmalarla dolup taşardı.)

Balkonda beliren delikanlı:

«Baba dedi, arkadaşlarla sinemaya gidiyoruz.»

«Ee?»

«Para.»

Oğlan onsekizinde bir genç irisiydi. Çıkarıp bir iki buçukluk uzattı. Delikanlı yüzünü ekşitti.

«Beğenmedin mi?»

«Cık!» dedi delikanlı.

(Anılar yeniden yoğunlaştı. Düşmüştü o. Eli kanıyordu. Mendilini çıkarıp yarayı sararken «Acıyor mu?» diye sordu. «Acıyor dedi kız, hem de çok.» Se-

si ağlamaklıydı. Ihlamurlar arasından süzülen ayışığı sapsarı saçlarını, gözlerinden süzülen yaşları ışıtıyordu. Mendilin sarılması bitmişti. Endişeyle «Şimdi nasıl?» dedi. «İyi» dedi kız. Artık ağlamıyordu.)

«Ah!» dedi yine. Tuttu oğlana bir beş lira uzattı. Oğlan «ah»ı beş lira için sandı. Kırgın:

«İstersen gitmiyeyim baba» dedi.

«Neden?»

«Kırk yılda bir harçlık istedik, ah diyorsun..»

Anılarının yarıda kesilmesine sinirlenmişti.

«Defol! diye bağırdı. Yıkıl karşımdan dürzü..»

Sonra pişman oldu. Çocuğu kırmamalıydı. Tıpkı kendi gençliğiydi.

(Kasabadaki kız şimdi daha belirgindi. Ertesi gün mendili geri vermişti. Fidanlıkta ailece geziniyorlardı. «Nasıl oldu elin?» Kız elini uzattı. Avucunun içinde boydan boya —henüz tam kapanmamış— bir çizgi vardı.)

Seyyar satıcıların teker teker ortalıktan çekildiği saat. Sokaklarda tenha kediler ve uzamış yüzlü çocuklar vardı. İki sokak ilerdeki bir balkonda kendisi gibi bir adam kafa çekiyordu.

Karısı mutfaktan geldi. Artık iyiden iyiye yaşlanmaya başlıyan tombulca karısı. Saçları dağınık..

«Bey dedi, daha ızgara istiyor musun?»

Soruyu başka bir soruyla yanıtladı:

«Oğlan nerede?»

«Arkadaşlarıyla sinemaya gitti. Azarladın mı yoksa?»

«Neden?»

«Suratı asıktı.»

Eliyle «Adaaam« sende» dedi. Kadehe uzandı.

«İstemez.»

Kadın şaşırdı.

«Ne istemez?»

«Izgara. Izgara dememiş miydin?»

Kadın, daraçılı yaşantısında alışıktı böyle şeylere..

«Sahi dedi, unuttum.»

Masanın bir ucuna bezgince oturdu. Kocasına bakı.

(Şimdi kız uzaklardaydı. Bir bahçedeydi, balkondaydı, penceredeydi, kırlarda koşuyordu..)

Kadehini eski bir alışkanlıkla kaldırdı.

«Şerefe hanım.»

Karısı yorgunca güldü.

Güneş batmak üzere. Kırmızı-eflâtun arası bir ışık camda yansıdı. Pencerenin dış kenarına sıralanmış begonyalar, akşamın hüzünlü moruna bürünmüştü. Bir sardunyaya rüzgâr çarptı. İnce, hoş bir koku yayıldı ortalığa. İnsanı eski günlerine ilk gençlik çağlarına götüren bir koku..

O ince, sarışın kız koşarak geliyordu.

Geliyor, geliyor balkondaki masanın bir ucuna ilişiyordu.

Plâktaki sabâ şarkı çoktan susmuştu.

Csurgöi Matilajes: gravür

ÖZKAN, Hakkı

PARMAK

Parlamaya hazır bir çıraya benziyordu adam. İçin için yandığı öfkeli bakışlarından belliydi. Küçücük bir ufürtü bekliyordu; ortalığı kasıp kavurmaya hazırdı. Çekine çekine geldi çocuk karşısına. Dayak yiye yiye ürkekleşen, kaçmaya, horlanmaya hazır bir köpek gibi... İri siyah gözlerinde yalvarmalar, tutuşmaya hazır isyanlar vardı:

— Artık paydos edelim mi usta? diye sordu.

— İş bitti mi?

— Hayır.

— İşi bitirin öyle paydos edin. Mal yetişecek. Tüccar bizi beklemez. Yarın çalışacağız.

Sesi ustura keskinliğindeydi.

— Yarın pazar.

Çocuğun pembe, kalın dudaklarında başkaldırışın kıpırtılarını gördüm, ama sustu nedense. Kara gözlerinde kimbilir hangi nedenlerle oluşan çaresizlikler okudum. Suskunlaştı. Çekildi gitti istemiye istemiye.

Öfkeli bakışlı adam:

— Bunlar böyle işte, dedi, iş olunca çalışmak istemezler. Sarılı parmağını gösterdi: Ben çocukken...

—

Genç sayılırdı. Daha saçları bile kırlaşmamıştı öfkeli adamın. Kısa bir süre önce mahallede küçük bir marangozhane açmıştı. Yanında yardımcılarıyla birlikte çalışıp duruyordu. Parmağını sarılı görünce:

— Geçmiş olsun, dedim.

— Eyvallah, dedi, yüzü buruştu.

— Ne oldu parmağına?

— Kaza geçirdim. Parmağımı makinaya kaptırdım, de-

di. Yarısı koptu. Benimki de ukalâlık. Oysa oraya bir çocuk koyacaktım. Acıdım...

— Onun parmağı kopacaktı bu sefer de...

Ters ters baktı bir an:

— Dikkat etsin efendim, dedi. Bana birşey olursa dükkân kapanır. Dükkân kapanınca da onlar açıkta kalır...

—.....

Çayını içerken de, hayat hikâyesini anlattı. Kastamonu'dan İstanbul'a geldiğinde sekiz yaşları arasındaymış. Hemşerilerinin gayretleriyle, zar zor, Tahtakale'de, bir marangozun yanına çırak olarak girmiş. Gidecek başka yeri olmadığı için dükkânda yatıp kalkmış. Patronuyla çalışıyormuş. Gücü yeter mi yetmez mi düşünülmeden her işe koşturulurmuş. Hiç acımazlarmış. Çocukluk bayram, seyran nedir bilmezmiş. Boğazından kesip, köyündeki anasına babasına, kardeşlerine para gönderirmiş yine de. Yıllar yılı... Üç kuruş birşeymiş gönderdiği... Sonra anasıyla babası ölmüşler. Zaten toprakları yetmiyormuş. Kardeşleri de biraz serpilince gurbete çıkmışlar ve o günden bu yana bir haber alamamış. Ölü mü sağ mı bilmiyormuş.

Gitgide çalıştığı işyeri büyümüş. Patron iki araba, üç apartman almış bu arada. Ve artık kendisi de çalışmamaya başlamış. Sadece işi idare ediyormuş. Çocuklarını öğrenim için Avrupa'ya göndermiş. Yıllar su gibi akıp gitmiş. Avrupa'da öğrenim gören çocuklar büyürken onun da askerlik zamanı gelmiş. Askere gitmiş. Askerden birkaç kere izinli gelmiş, çalışmış. Gün gelmiş terhis olmuş ve aynı işyerine girmiş. Evlenmiş. İki çocuk, ev kirası ve günden güne artan hayat pahalılığı karşısında ne yapacağını şaşırmış. Derdini patronuna açmış birgün. Durumunu anlatmış. Patron bir iki ay oyalamış onu. Ve sonunda zam yapacağını söylemiş. Yapmış gerçekten ama birkaç kuruş. Bu gene diretince patron, ondan daha ucuza çalışabilecek iki adam tutmuş. Bu durumu görünce az kaldı çıldıracakmış. Hele işine son verilince.. Paçavra gibi kaldırılıp atılmış olmasına deli olmuş. Yıllar yılı çalıştıktan sonra.. Onların hanlarında, arabalarında, Avrupalara giden çocuklarında, harcadıkları paralarında onun hakkı varmış. Yıllar yılı sömürülmüş. Düşündükçe çıldırmış. Öldürecekmiş patronunu. Bir bıçak alıp yolunu bile gözle-

miş ama birdenbire aklı başına gelir gibi olmuş. Evdeki kadının, çoluk çocuğunun sefil olacağını düşününce, onu hapislere atacaklarını hatırlayınca bu adam öldürme fikri kötü gelmiş ona, aklını başına toplamış, önceki düşüncelerinin yanlış olduğunu anlamış, vazgeçmiş. Bir ferahlama duyar gibi olmuş böyle bir karara varınca. Kapı kapı dolaşıp iş aramış bir zamanda. İş bulamıyormuş. Arada bir umut beliriyormuş ama az ücret veriyorlarmış. Kimse daha fazlasını vermeyi düşünmüyormuş. Günün koşullarına göre yetmiyormuş kazancı. Canını dişine takıp bütün gün çalıştığı halde eski gündeliğini bile kazanamaz olmuş. Götürü çalışacak olmuş; öylesine ucuzuna tutuyorlarmış ki işleri... Ne yapacağını büsbütün şaşırmış. Sapıtacakmış az kalsın. Kahretmiş hayata. Hayat yaşanmaz, çekilmez olmuş gözünde. Ağzında bir küfürle dolaşıyormuş kapı kapı. Çaresizliği susuz kalmış bir boğaz gibi içini yakıyormuş. Yıllarca çalışıp üç kuruş zam isteyince kaldırılıp işten atılması bir türlü aklından çıkmıyormuş. Ağzına geleni söylemiş ama dinleyen kim!

Bir arkadaşı:

«— Malı yapan değil satan kazanır. Sen de bu yolu dene bir kere.» demiş.

Bundan böyle sömürülmemek için gözünü açmaya karar vermiş. Denize düşen yılana sarılır örneği birkaç parça öteberi alıp pazara çıkmış. Çıkmış ama bir türlü ağzından bir söz çıkmıyormuş. Bağıramıyormuş ilkin. Sonra karabibercinin, yumurtacının, süpürgecinin, çeşit çeşit öteberi satan pazarcılar gibi o da yavaştan yavaştan bağırmaya başlmış sonra gitgide alışmış. Ve o gün yetmiş beş lira kazanmış. Para tatlı gelmiş. Sattığı malın sermayesi yirmi beş liraymış. Eskisi gibi yorulmadan para kazanması hoşuna gitmiş. Pazartesi pazarını, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi pazarlarını dolaşmaya başlamış. Gözü açılmış bir kere. Ona satış yapmasını öğütleyen arkadaşına dualar etmiş. Mahalle aralarında seyyarcılığa başlamış, bu işte de iyi para varmış. İşçi olduğu zamanlardaki gibi çalışır ve bir atölye açarsa malı daha ucuza elde edebileceğini, böylece daha çok kazanabileceğini düşünmüş. Oturduğu evin bahçesini atölye yapmak istemiş. Biraz kereste, çivi, takım falan alıp işe başlamış ama ev

sahibi razı olmamış. Sonra da mahallemizdeki o küçücük dükkânı tutmuş. Şimdi kazancı daha çok artmaya başlamış. Masa, teldolabı, tabaklık, elek, tahtadan olan herşeyi yapacakmış. Hele şimdi yanında çalışan çocuklardan başka iki kişi daha bulursa... Yakında bu düşüncesini de gerçekleştirecekmiş. Çocuklar dükkânda yatıp kalkıyorlarmış. Yemeleri, içmeleri, çamaşırlarının yıkanması ona aitmiş. Onlara iyi bakıyormuş, iyi para veriyormuş. Bir iki yıla kalmadan dükkânını mutlaka genişletecekmiş.

Öfkeler içindeki anlatmasını bitirince bir süre sustu.

— Sonra? dedim.

— O zaman görsünler beni, dedi. Zam istediğim için beni sepetliyenlerin karşısına nasıl dikeceğim apartmanları. Bir de araba aldım mı...

— .....

— İlkin kızıyordum ama, dedi, şimdi beni sepetledikleri için dua ediyorum onlara. İyi ki kovdular beni. Allah razı olsun.

Sigarasını öfkeli öfkeli çekiştirdi. Çayını yudumladı Sarılı parmağına yüzünü buruşturarak baktı.

ÖZTURANLI, O. Zeki

KÖR KARGA

Kocaman kocaman, patlak, çakır gözleri vardı. İnsana dövecekmiş gibi sert, dik dik bakıyordu. Saçları seyrek, sıçan kuyruğu kadar ince, sarkık, gevşek iki örgüydü. Çenesi armut gibi, sap tarafı aşağı doğru sarkmıştı. Sabahın erken saatinde gelmiş, ünlü doktorun bekleme salonunda, bekliyordu.

Neden sonra yorgunluktan göz kapakları şişmiş, somurtkan doktor geldi. Girince içeri, gözüne çarpan ilk şey, bekleyenin başındaki kirli naylon kurdelâ oldu. Bozuldu doktor. (Sevsinler koca kıza bak) dedi içinden. Ama renk vermedi.

— Beni mi bekliyordun, diye sordu.

Beriki ayakta,

— Hım, dedi sadece.

— Gel içeri, dedi doktor.

Geçti. Yürüdü... Odasındaki üstü ilaç dolu masanın arkasında duran koltuğa attı kendini. Beriki kurdelasını çıkardı başından. Bu kirli süs aygıtının sakarlığını geç de olsa anlamıştı. Ürkek. Titrek. Geldi... Masanın önüne dikeldi. Durdu.

— Neyin var? Sıkıntın nedir? dedi doktor alışkanlıklarıyla.

Beyaz mat, solgun yüzü alev alev yandı berikinin. Gözleri dolam dolam doldu. Kara buğday tanesi büyüklüğünde yaşardı. Dondu. Katılaştı. Öylece kaldı iki damla gözyaşı. Dökülmedi. Akmadı.

—Otur bir yere, dedi yavaşça doktor.

Çekingen. Kuşkulu. Etrafına bakındı. Gitti, en biçimsiz bir iskemleye ilişti. Gözlerini yere eğdi. Kaldırmadı.

Tatlı ama biraz da sert, çıkıştı doktor.

— Anlat, nedir derdin?

Beriki yutkundu. Sözleri koca bir düğüm oldu. Parım parım parlayan gözlerini doktora çevirdi.

— Adım Döne Gürbüz. Döne Gürbüzüm efendim, dedi.

Durdu. Gerisi boğazında düğümlendi kaldı. Sanki bütün bir söyliyeceği buydu.

— Eeee, seni dinliyorum ama, dedi doktor

Sesi daha bir sert, daha bir öfkeliydi.

Sendeledi beriki. Ikındı, sıkındı. Söyleyemiyordu.

— Haaa, öyle ya efendim, dedi neden sonra.

Ve zorlukla, ezile büzüle, kısıla kasıla ekledi.

— Döne Gürbüzüm ben efendim. Geçendeydi efendim. Bilirsin ya, bizim köyün Topal Hasını çıktı karşıma efendim. Gız dedi efendim. Yularsız sıpa gibi ne dolanıyorsun böle dedi efendim. Madem okucasın, en azından bi ebe ol bari dedi, efendim. Var git şeherdeki hayır sahıbı bi kişiye, dedi efendim. Sene söledi efendim. Anlat derdini dedi efendim. Zabaha anamı aldım, çıktım geldim işte efendim. Dedi. Ve durdu. Başka bir şey söyliyemedi.

— Anan nerde? diye sordu beriki.

— Handa efendim.

— Ebe olmak istiyorsun demek?

— Ha, ha ya... Yooo, yooo. Evet efendim, evet efendim.

— Git de ananı al gel bakayım, dedi doktor.

Geri döndü. Bir tırısta dışarı çıktı Döne Gürbüz. Yolda koşuyor. Koşturuyordu. Yarık tabanlarına geçirdiği pilastik pabuçları, basma donunun altındaki bacaklarını dövüyordu...

★

Az sonra yanında bir kadın, çıkıp geldiler. Anası sıkılgan, çekingen. Kızının ardına saklanıyordu. Belki de yaşından on kat daha derin çizgiler yerleşmiş, yer etmişti yüzüne. Tek gözü ışıl ışıl parlıyordu. Öbür gözü yoktu. Yere diz oturup çökmek isterken,

— Şöyle, şöyle otur dedi doktor. Yer gösterdi.

Çekingen. Ürkek, oturdu. Ama bu oturmak değil iskemlenin ucuna kıçını değdirmekti. Ellerini dizlerinin üstüne koydu. Bekledi.

— Nedir kızının anlattığı, diye sordu doktor.

Önce içlendi kadın. Duygulandı. Önüne baktı. Bir süre sonra ezikliğini yendi. Açıldı. Kurulu zemberek gibi boşandı.

— Baştan mı başlıyam toktur bey, dedi.

Cevap vermedi doktor. Başını salladı.

Ekledi kadın.

— Delirdi bu gız beyim, delirdi. Kulağını burktum, otur dedim. Anlatamadım. Gız dediğin şey olmaz dedim. Dinletemedim. Kövün okulunu on gün önce bitirdi. Sona da okucam dedi dayattı. En azından bi ebe olcam dedi tutturdu. Buncaz öksüz böyüdü toktur bey, öksüz. Bubası olcak herif, Döne daha iki buçuk yaşındayken hepicezimizi yüz üstü, karnı aç, sırtı başı açık bırakıp da kaçtıydı. Bundan öncesi iki çocuğum oldu. İkisi de gızıdı. Herif burkuldukça burkuldu.

— Len karı, bu gızları n'etçen? Turşu mu kurcan böle dedi.

— Ya ben n'apam dedim.

— Ne etçesen et. Oğlan istiyom gari dedi.

Bakındı gari sen işe. Bu da gız olunca adını Döne godu. Avıcını şöle bi göve açtı. Homur homur homurdandıktan sona,

— Dönder len, dönder gari Tanrım, dedi.

Bicik Rabbime «len» deyişinden ne cavır olduğunu anladım emme, n'etçen? Alnımın kara yazgısı olmuştu bi yol. Ya bu deveyi gütçesin... Ya bu diyardan gitçesin. Gitçek yer mi var? Güderim dedim. Demesine dedim ya. Anlamıştı sankı. Yüzünü öfkeynen bana dönderdi.

— Ülen dürümlünün gökgözlü gaypesi, bundan sonasını oğlan getirmezsen eğer, gözünü oycam da eline vercem senin dedi.

Baktını herifin basbayığı gözü dönmüş. Söz anlıyacak gibi değil. Kocu Rabbimin göyününe bağlı bi şeyi veryansın benden istiyoru. «Len bunun oğlanıdı, gızıdı deyi ısmariçi olur mu heç» desen; tepeme binip de oturagocak. Vardım, Çatal tepe ardındaki yatırın başına, adaklar adadım.

— Bu cavırın şirretinden bi oğlanı bilem çok gördüysen kocu Rabbim, en iyisi kestir gari, kestir dedim. Dorum dedenin başına mumlar diktim. Çaputlar yaktım. De gidi deeee... Sen min çaputtu, mumdu deyi fellik fellik koşturup duran Deli Dudu? Daha altı aya varmadan karnım burnuma değdi. Eh gari, olanlar bundan sona oldu. Ne de ossa kövlük yer toktur bey. Bubası olcak cavır, evde bi gün sırt üstü yatıyordu. Gün başını Çatal tepe ardına ha endirdi, ha endircek. Şöle böle aşam ezanı vaktı. Dağdan bi omuz çalıçırpı getirdiydim. Ocağı yakçak da, aşı furcağıdım. Tam yükümü avlıya fıydarttığında ünledi yerinden herif. Girdim odaya. Dedim ya başından, kara yazgım deyi. N'etçen?

— Gel şöle bakem bi, otur annacıma, dedi.

Bayağı şaşaladım haaa... Nedenini sorcak olursan? Kocu cavır, guzu gibiydi sankı. Çöktüm çöreklendim bi şiltenin kıyıcazına. De gidi deee, hop bu sefer şahlandı, şahmaran oldu yerinden.

— Ülen karı, bu da gız olcak bezer dedi. Kükredi.

Bi bildiği var deyi ödüm yüreğime karıştı. Bayılayazdım.

— Hada ordan hada dedim gari cilveyle karışık.

Emme baktım gene de olcak gibi değil. Adam guduz köpek gibi kızık, veryansın saldırıyoru... Oğlanı elimle gomuş gibi sankı,

— Nerden biliyon len dedim.

Kalktı. Altımdaki şilteyi şöle bi kaldırdı. Makas çıktı altından. Öbür şilteyi devirdikte, kocaaaa gara saplı pıçak duruyorudu. Gel gari anlat elin cavırına.

— Gördün mü bak, gel şöle bi karşıma dedikte, heybeli inek gibi oturak yerini makasın üstüne godun dedi.

Ne esahtan ne ıngastan, güldüm...

— Len bu yörük masalına mı inanıyosun dedim.

Allah var ya kaskatı içimin kesim kesim kesildiğini, cayır cayır yandığını duydum daha o tekke. Eyice bi kasıldı herif.

— Asıl turbun böyüğü heybede. Görmüyomusun dabıl dabıl sol yanında furuyoru. Celâl Koçun oğlanları karısının sağ yanında debeleniyomuş dedi.

Ben benden geçtim ya, n'olduysa ondan sona oldu gari.

Yeni bebe de kızıdı. Apışındaki lovusalık tuzu erimeden bi gün sarhoş geldi eve cavır herif. Ver etti odunu bene. Ver etti odunu bene... Saçımdan şöle bi tuttu da yüzümü gözümü ocağın üst yanındaki çivili merteğe sıvazlattı. Feylinin n'olduğunu biliyodum ya önceden. Gözümü çıkarıp da oycağıdın. Tövbe sözüme tövbe, Allah gibiydi ganunu haaa... Dediğini yaparıdı. Birini sakındım gari. Birini feda ettim. Daha o takke aha şu sol gözüm su gibi aktı ortalık yere. «Yetti len yetti gari... Oldu len oldu gari» deyi ünledikte ne etçeğini bilemedi cavır herif. Aldı başını seğirtip gitti. Gidiş o gidiş... Yaradan bereden, çektiğim sancıdan sütlerim kesildi. Bebeye bakamadım. Haftasına varmadan öldü. Aha bu Dönecez kalakaldı ortalıkta. Birlik olduk bir olduk. El kapısında hızmatçılık ettik. Böyüklerini everdik. Buncazın adı Deli Döneye çıktı bütün bu kövde. Bu boya geldi delibaşlığı gitmedi. Elin ağzı bi kalabak ki, sorma. Bıcık bi anası varıken başında... Neymiş de okumağa kalkmış. Nasıl, neyle okuceğimiş... N'etçeğimiş... Hana bi yandan elin demesi de doğru ya. Dönenin aklı işte. Nerden soktu aklına bilmem. Ebe olceğimiş... Hayır sahıbı bi kişi olduğunu duymuş Topal Hasandan. Hemide Topal Hasan, toktur bey ebe mettabının müdürü demiş. «Varem anam varem beye gidelim» deyi tutturdu gari senin Döne. Çıktık geldik işte. Necap ossa, kövlü aklı bizimki... Bi kusur ettiysek eğer... Ne bilem, sen kusura kalma gari, dedi.

Nefes nefese kaldı kadın. Derin derin soludu. Sonra durdu. Döne gözlerini tavana dikti. Anası tek gözüyle gülem gülem doktorun yüzünü bakıyordu. Doktor kolunu kafasından dolandırdı. Eliyle ensesini kaşıdı.

— Şimdi okullar kapalı, eylül başında gelirsiniz dedi.

Anası şaşırdı. Afalladı. Döne öyle bir irkildi ki sevinçten, tavana sıçrıyacaktı. Kadın yerinden kalktı. Ellerini masaya dayadı. Uzandı.

— Kövlük yerde durmaz bu gari, dedi.

Çaresiz kaldı doktor. Sordu.

— E, n'apalım?

— Aboooo o n'ahal lakırdı, dedi kadın.

Sonra da ekledi.

— Bütün bi millet senin hayır sahıbı olduğunu söylüyoru. Ne etçesen et, Döneye sahıp ol gari, dedi.

Döneye nasıl sahip olacaktı doktor? Düşünüyor ama bulamıyordu. Elleri şakaklarında düşüne kaldı. Döne atıldı bu sefer de:

— Goley efendim, dedi.

— Nasıl kolay be kızım, nasıl kolay?

Hızla yerinden fırladı Döne.

— Güz başına kadar sizin evde yatar kalkarım. Çamaşırda bulaşıkta yardımcı olurum yengeme. Eh, sonası goley gari dedi.

Önce şaşırdı doktor ama, sonunda onun da aklı yattı bu işe.

Döne şehirde kaldı. Anası yalnız döndü köye. Bütün olan biteni karşıdan seyredenler şimdiyse araya girdiler. Kimi, «Zenne aklı bu kadar olur» dedi. Kabahatı anasında buldu. Kimi, «Belliydi zati, Dönenin şeher gaypesi olcağı belliydi» dedi. Döneyi suçladı. Irgatçı başı İsa Korkmaz, «Bu yıl Dönenin yövmiyesini tam yedibuçuk lireden ödiyeceğidim» dedi. Kara Memiş dayı öfkesinden kudurdu. «Len budala karı, madem karın tokluğuna petafadan hızmatçılığa verceğidin gızı, bizim deve damı kadar goca kapımızı görmedin mi» dedi. Bu söylenti üç beş gün sürdü ve sonra durdu. Unutuldu...

★

Aradan üç ay geçmişti. Daha eylül başı bile değildi. Nedir ki doktor, Döneden çektiğini şeytandan bile çekmemişti. Hergün sokakta yada mahallenin alanında çocuklardan birinin kafasını yarıyor, yüzünü çentikliyor öyle giriyordu eve. Düz duvara çıkmağa savaşıyor, çoğu kez kendinden büyük oğlan çocuklarıyla boğuşuyordu. Kabına sığamıyor, kapının önünden geçen satıcılarla hiç yoktan kavga çıkarıyordu hep. Bir keresinde öyle bir savaşa girişti ki mahallede Döne Gürbüz, başı gözü kan içinde kaldı. Kafasındaki yarıklar için dikiş attılar, hastahaneye yatırdılar. Her hasta gibi sağı solu yoklandı. Baktı ki dok-

torlar, bu çocuk kız ama, tam kız değil. Köye, anasına haber yolladılar.

— Küçük bir ameliyatla bu kız oğlan olur dediler.

Anası şaşırdı ilkin. İnanmadı.

— Zorlaman oğlum zorlaman. Bubasının göynü ossa bilem Yaradana karşı gelmek gibi olur bu, dedi.

Amaliyattan sonra Dönenin erkeklik aygıtlarını gösterdiler anasına. Kadın şakadak yere düştü, bayıldı. Neden sonra toparlandı, ayıldı. Doktorun ayaklarına kapandı. Yalvardı.

— Kulun kölen oluyum toktur bey. Bulun şunun bubasını. Bulun şu cavır herifi. Bi de ona gösterin de şaşalasın dağın ham armudu, dedi.

Doktor, erkek meraklısı Dönenin babasını taaa uzak köylerde, kasabalarda arattı. Kahırlı baba, uzun süreden beri bulunduğu küçük bir kasabada sokak sokak dolaşıp nane şekeri satıyordu. Kız çocuklarına Şekerci Dingo, oğlan çocuklarına da Şekerci Baba olmuştu. Kızlara iki misli sattığı şekeri, oğlanlara bedava veriyor, ceplerine sokuyordu küçük küçük külâhları.

«Oğlum olmuş» diye alınca haberi, tabanları sızım sızım sızladı, alnından tabancayla vurulmuşa döndü şekerci baba. Yarı yaştan sonra zina etmiş sandı karısını. Önündeki beyaz önlüğü, kaldığı bekâr han odasının ocağına attı, fırlattı. İçi dolu, şeker tablasına bir tekme vurdu. Aldı başını, öfkeyle hırsla köyüne gitti. Giderken de ruhsatsız bir tabanca satın aldı. Duyduğu gibi zina etmişse karısı eğer, çıkarıp silahını, kadınlık yerinden takadat vuracaktı. Ama Döneyi çıkardılar ilkin karşısına.

— Bu da kim oluyoru len, diye şaşırdı kaldı.

Olanı biteni anlattılar yeni baştan.

Şekerci Dingo, inanmadı kimsenin sözüne. İşin içinde bir bit yeniği olmalıydı. Katırın doğurması gibi, böyle bir şey dünyanın sonu, mahşerin başıydı.

— Aç gı Döne pantolonunu biyo, dedi.

Anası atıldı çalımla Dönenin. Gururlandı. Ortaya çıktı. Bir elini beline bağladı, bir elini havaya kaldırdı.

— Doğru konuş len, onun adı Döne değil, Demir Gürbüz gari o, dedi.

— Neyse işte aç bakem bi.

Demir Gürbüz ardını babasına döndü. Utana sıkıla, ezile büzüle, alışkın olmıyan elleriyle önündeki düğmeleri çözdü.

— Dön len, şöle dön bi...

Arkasını yarım anasına çevirdi. Aygıtlarını açtı babasına gösterdi. Görünce Şekerci Baba, oğlunun yıllarca saklı kalmış şeylerini, derinden, taaa yürekten bir «ohhh» çekti.

Sonra da,

— Ülen karı, buna bi kancık bulmalı gari dedi.

Unuttu yıllarca devam eden şekerciliği, gurbetçiliği. Karısının dul yatağına yattı uzandı, yan geldi.

Bir keresinde şehre geldiklerinde doktorun elini öpmek için hastahaneye uğradılar. Demir Gürbüzün anası tanış tanış girdi içeri. Kocasına döndü,

— Oğlanın ikinci babası aha işte bu, dedi, doktoru gösterdi.

Sevgiyle, saygıyla eğildi Şekerci Baba, doktorun ellerine sarıldı. Öptü öptü başına koydu. Heyecandan içi kesildi, gözleri doldu. Doktor mutluydu ama, kadının tek gözünden boşanan yaşları görünce bozuldu.

— Evladına Tanrının verdiğini ortaya çıkardık. Ne çareki kahırlı karına ayrı bir göz takamayız dedi.

Adam umursamadı hiç.

— Ne gıymatı var toktur bey, böğüne böğün herkişi kapısına madem almış bi bülbül, besliyoru. Biz de bir kör karga besleriz dedi.

Sonra karısına döndü.

— Yörü gari oğlan anası KÖRKARGA, yörüüü, dedi.

Çıkıp gittiler.

ÜÇER, Erten

İPİ KOPTU UÇURTMANIN

Çocuk düşünüyor. Annesi ayakta, masanın başında. Düşünüyor çocuk alışkanlıkla. Annesi bardağa su dolduruyor, şarıltıyla akıyor su sürahiden. Bir tüpten bir tablet çıkarıyor sonra. Tableti atıyor bardağın içine. Hışırtıyla eriyor tablet. Kadın yan gözle bakıyor oğluna. Hışırtı kesiliyor bardakta, su duruluyor. Yaklaşıyor çocuğa. Çocuk başını kaldırıp bakıyor annesine, şöyle kısa bir süre. O kısacık süre içinde kesilecek gibi oluyor düşünceler, ama sonra gene sürüp gidiyor alışkanlıkla.

«İç yavrum» diyor kadın bardağı uzatarak.

Çocuk bakıyor bardağa dalgın... «İlaç, hep ilaç, durmadan ilaç. İlaçlarla düşüncelerden kurulu bir dünyada yaşıyorum».

Kadının boştaki eli oğlunun başına uzanıyor usulca. Parmakları çocuğun saçları arasında dolaşıyor ürkek. Çocuk dalmış, çok eskileri düşünüyor, şimdi kendisine çok uzak gelen anılarda. Bir sis perdesinin ardındaymış gibi görüyor her şeyi. Kaç yaşındaydı, kaç yaşında olabilirdi? Hoş ne önemi vardı yaşın? İki yaşında ya da altı yaşında olsaydı ne farkederdi? Ama şurası gerçekti ki, çok küçüktü o zamanlar. Bir ölçü, bir düzen kavramı falan yoktu daha. Her davranışı iç güdülerine göre oluyordu, ilkelce. Acıkmak, susamak, uyumak, altına kaçırmak... Sonra gene acıkmak, gene, gene, sürüp gidiyordu bu böyle. İçinden kalkmak, emeklemek, yerlerde sürünmek geliyordu, ama yapamıyordu bunu. Elinde değildi. Birer taş parçası gibi cansız sarkıyordu bacakları iskemleden. Annesiyle babasının bacaklarını görüp şaşıyordu. Kendiliğinden gelip doluyordu sorular beynine. Neden benim bacaklarım böyle? Neden hiç kıpırdamıyorlar? Neden ben de annemle

babam gibi yürüyemiyorum? Kollarımı, parmaklarımı, başımı oynatabiliyor, gözlerimi açıp kapıyabiliyor, dilimi ağzımın içinde dolaştırabiliyor da neden bacaklarımı kıpırdatamıyorum? Bir cevap bulamıyordu bu sorulara o küçücük beyniyle. Kimbilir diyordu sonra düşünmekten bitkin, ben de onlar kadar olunca, büyüyünce canlanacak bacaklarım, yürüyebileceğim.

Kadının kolu boşlukta, ilaçlı su ürperiyor bardakta. Ama çocuk gene de vardığı bu sonuçtan tatmin olamıyor; yürümek, koşmak isteğinin önüne geçemiyordu. Bu istek büyüyor, büyüyor, giderek önünde durulmaz bir özlem oluyordu. Daha o zamanlar annesiyle babasından ve doktordan başka kimseyi görmemişti. Doktorun sık sık gelip gidişlerinden bir şey anlamıyordu daha. Bu durum sesleri, her gün duyduğu sesleri soranadek sürdü. Çocuk sesleriydi bunlar. İnce, ışıl ışıl, cıvıl cıvıl, yaşam dolu sesler. Sormuştu annesine:

«Anne kimler bağrışıyor böyle dışarda, ne yapıyorlar?»

Kaçınılmaz gerçek bölüvermişti düşlerini, parçalayıvermişti birden acımasız tüm inançlarını. Donmuş kalmıştı pencerenin önünde. Dışarda çocuklar vardı, evlerinin önündeki alanda koşan, oynayan çocuklar. Belki daha bir yığın şey vardı dışarda o güne dek görmediği. Evler, ağaçlar, kuşlar, otomobiller, bisikletler, bulutlar, güneş, başıboş bir köpek, bacalardan tüten duman; ama çocuklardı onun gözüne batan, iki çivi gibi. Çocuklar, kendinden küçükleri, büyükleri ya da yaşıtları ve bu çocukların bacakları. O an anlamıştı yürüyemediğini, koşamadığını. Sanki gözle görülür bir biçimde sarsılmıştı, sönmüştü. Ağlamış mıydı, yoksa ağlamamış mıydı, pek anımsıyamıyordu bunu. Ama ağlasa da, ağlamasa da durumunda bir değişme olmıyacaktı ki.

«Hadi yavrum içiver ilacını» diyor annesi.

Çocuk alıyor bardağı. Sonra gene dalıyor düşüncelere bardak elinde. Annesinin üzülmeleri, kendini yiyip bitirmelerinin yanı sıra babası hiç konuşmazdı. Kaskatı bir suskunluğun ardında öğrencilerinin ödevlerine ya da yazılı yoklama kâğıtlarına gömülürdü. Ne çok isterdi babasının o kocaman, ağır gözlüklerini çıkarıp kendisine bak-

masını ve dudaklarını açıp da ağzından sevgi tüten bir sözcük çıkarmasını. Sanki bir kabuk ardına sığınan bu adamın, babasının dişlerini görmemişti daha. Dişleri noksan mıydı, iri miydi, renkleri kara ya da mor muydu, bilmiyordu. Görmemişti ki hiç ağzını açıp konuştuğunu. Bazı günler bir çocuk gelirdi yanına. Garip bir yaratıkmış gibi bakardı yüzüne bu tanımadığı çocuk. Öylece durur, garip bir suskunluk içinde bakardı kendisine. Daha çok bacaklarına bakarmış gibiydi. Oysa bu tanımadığı çocuğun konuşmasını, kendisine bir şeyler anlatmasını, evlerinin önündeki alanda oynadıkları gibi bağırıp çığlıklar atmasını, oyunlarından söz etmesini isterdi. Çocuk öylece bir süre durur sonra çıkıp giderdi. Bu çocuğun annesinin zoruyla geldiğini biliyordu. Karşılığında annesinden çikolata, pasta ya da bir kaç kuruş aldığını da biliyordu. Görmese de biliyordu bunları. Babası her pazartesi sabahı okula gitmeden önce haftalık bırakırdı kendisine, üçyüzelli kuruş. Her gün için elli kuruş. Düşünürdü, yürüyebilseydi, dışarı çıkabilseydi, alanda oynayabilseydi bu elli kuruş bir gün için yeter miydi? Oysa bu elli kuruşları harcamıyordu bile, biriktirebiliyordu ancak. Boş bir ilaç kutusunda biriktiriyordu şakır şakır.

«Hadi yavrum tutma bardağı elinde, dökeceksin.» Kadının parmakları sinirli sinirli kıpırdayıp duruyor oğlunun saçları arasında.

Kitaplar bir ışık gibi girmişti yaşamına. Bir umut belirmişti sanki ötelerde kitaplarla birlikte. Bir yük kalkmıştı sanki yüreğinden de, yeniden renkli düşler görür olmuştu. Annesi elindeki pakedi kucağına bıraktığında sanki sezmişti birden bir mutluluğa erişeceğini. Açamamıştı uzun süre pakedi. Terli parmaklarıyla okşamıştı usul usul kâğıdı. Yüreği yerinde duramıyor, çırpınıyor, sanki uçup gidecekmiş gibi geliyordu kendisine, bir serçe gibi. Bir çırpıda yırtıp açmıştı kâğıdı. Parmaklarının arasında renkli, ışıl ışıl bir şeyler vardı. Herkesinkinden büyük bir evreni elinde tutuyordu sanki. Annesini çağırmıştı bağırarak. Nedir bu? Neler var bunun içinde? Anlat, durma anlat çabuk. Annesinin dudaklarında o günedek görmediği bir gülüş çiçeklenmişti. Bu ışıl ışıl dünyaya «Pamuk prenses ve yedi cüceyle» girmişti. Okutmuş, okutmuş, bık-

madan usanmadan okutmuştu annesine bu kitabı. Sonra «öğret» demişti, «bana okumayı öğret». Günler geçmiyor, zaman ilerlemiyor gibiydi. Duramıyor, içi içine sığmıyordu. Okumayı kısa bir süre içinde öğrenmişti. Kitaplar, yığınla kitaplar doldurmuştu günlerini. Pinokyo, Fareli köyün kavalcısı, Robenson Krüzoe... Artık bir anlamı vardı günlerin. Yerleri belliydi artık haftalıklarının. Kitapları çoğalıyor, çoğalıyor tüm odasını kaplıyordu. «Yemek yemesem olmaz mı?» diye sorardı annesine, sanki bu süre büyük bir kayıpmış gibi. Geceleri annesi kendisini tekerlekli iskemlesinden kucaklıyarak alıp yatağına yatırmasa, ışığı söndürmese uyuyacağı yoktu. Yatağında göğsüne sıkı sıkı bastırdığı bir kitapla uyuyabiliyordu ancak. Bazı günler annesinden kitaplarını yere dizmesini isterdi. Annesi dizleri üzerinde kitaplarını yan yana sıralardı. Bu işi yaparken büyük bir titizlikle davranır, sanki bir kitap elinden kayıp düşse kırılıp parçalanacakmış gibi korkardı. Kitaplar tüm odanın tabanını kaplar, koltukların ve divanın üzerinde oturacak yer kalmazdı. Saatlerce kitaplarını seyreder, bakışlarıyla okşardı sanki onları. Yapraklarında en küçük bir yırtılma ya da kapaklarında az da olsa bir buruşma bile yoktu. Gıcır gıcır, yepyeniydi kitapları, yeni alınmış gibi. O güne dek duyulmamış bir türkünün sihirli ezgileri çınlıyordu kulaklarında. Topaçlar, fırıl fırıl dönen, parlak renkli topaçlar; buğulu renkleriyle cam bilyalar; sokak başlarındaki satıcıların horoz şekerleri, macunları, leblebileri; ağaçların dallarından sarkan meyvaların kokuları; o güne dek düşünmeye bile cesaret edemediği oyunlar, renk renk, yığın yığın odasına doluyordu. Kitaplarla birlikte bilinmeyen ormanların ağaçları arasında saklanbaç oynuyor; birden karşısına çıkan yel değirmeninin karşısında ağzı bir karış açık kalıyor; sanki cıvıl cıvıl kırlangıçlar her geçişte çarpacakmış gibi başını eğiyordu. Mor dağların yamaçlarını tırmanıyor, bir süre durup aşağıdaki birer nokta iriliğindeki koyunları seyrediyor; sonra ağzını açıp tüm ciğerlerini hava olarak boşalttığında binbir yankıyla sarhoş oluyor; geniş tarlaların, sarı başakların hışırtısını duyabiliyor ya da gölün buğulu sularında taş kaydırıyordu. Gözleri yarı kapalı uçurtma uçuruyordu sanki düşlerinden; serin yelle birlikte

uçurtma kabarıyor, şahlanıyor, bir tayın yeleleri gibi sabırsız yükseliyor; ip, ipek gibi ip parmakları arasından sağılıp gidiyordu göğe, sonsuzluğa. İp miydi parmaklarının arasında, yoksa olta mıydı bu elindeki? Işıl ışıl balıklar nasıl da dönüp duruyorlardı gölün durgun sularında. Kurbağa sesi miydi bu uzun uzun yankılanan yoksa yanıltıyor muydu kulakları kendini? Şu bacadan yükselen duman siliniverecekmiş gibi, şu suları armudun ağzının kenarlarından akan... Tanrım bozulmasa bu büyü, bitmese hiç bu düş... Yürüyormuşum gibi sanki, koşuyormuşum gibi... Bitmese hiç, bitmese....

Sarsıyor kadın oğlunun omzunu:

«Hadi içiver şunu da bardağı götüreyim. Daha yığınla işim var.»

Çocuğun gözlerinde bir buğu, kelebek kanadındaki tozlar gibi. «Oytun, Oytun nerden geldin, neden geldin? Gerekli miydi buraya, odama, dünyama gelmen? Hadi diyelim geldin, neden sen de öteki çocuklar gibi bir süre sessizce oturduktan sonra çekip gitmedin? Bir kaç çikolata ya da pastayla yetinmedin? Gözlerini gözlerinden kaçıracağın yerde, neden baktın gözlerime? Öteki çocuklar hiç konuşmaz susarlardı. Neden sen de onlar gibi yapmadın? Benimle konuşmanın, bana yakınlık göstermenin ne gereği vardı? Sen de ötekiler gibi alanda oyun oynıyamaz, koşturamaz mıydın? Sanki çok gerekliymiş gibi bana kitap getirdin üstelik, Kırk Haramileri. Başka kitap bulamadın mı? Ya o ağız mızıkasına ne buyurulur? Bana armağan etmen çok mu gerekliydi? Bir de üşenmeden çalmasını öğrettin. Ah Oytun nerden çıktın karşıma, neden girdin odama? Kitaplarımı istedin bir de üstelik, okur veririm dedin. Sanki bilmiyor muydun iki gün sonra Ankara'ya gideceğinizi, temelli taşınacağınızı. Bir seferle götürememiş, tam dört sefer gidip gelmiştin kitaplarımı taşırken. Sanki bilmiyordun Ankara'ya gideceğinizi? Hiç değilse yalan söylememeliydin bana. Neden Oytun, neden alıp gittin kitaplarımı... düşlerimi...»

«Hadi oğlum içiver şunu» diyor kadın, «Ben gidip akşam yemeğini hazırlıyayım.» Sonra dönüp sessizce çıkıyor odadan.

Çocuk bir süre duruyor öylece. Bardağı sıkmaktan parmakları uyuşmuş, tırnakları aklaşmış. Dışarda, evlerinin önündeki alanda toz toprak içinde, çığlık çığlığa bir yığın çocuk oynuyor. Sesleri dolduruyor odayı. Çocuğun kolu kalkıyor birden, bardak duvarda patlıyor. Cam parçaları saçılıyor yerlere, ilaçlı su duvarda bir leke bırakarak aşağı akıyor. Mutfakta kadının omuzları sarsılıyor sessiz. Bıçağın daha yeni böldüğü bir soğandan keskin bir koku yayılıyor.

Dilek Sökmen: gravür

Mehmet YAKICI

ZEKÂT KEÇİLERİ

Toz, dumana kattı bir taksi köyü. Köye girişinden beridir de korna çalıyor. Durdu caminin önünde.

Köylülerce tanınan bir taksiydi bu. «O... O...» Diyor, bağırışıyorlar görenler. Koşuyorlar taksiye doğru. Çocuklar ellerini çırparak ıslıklar çalıyorlar toz içinde.

Arkada kalanlara bağırıyorlar öndekiler «Seğirdin seğirdin...» Büyük bir kalabalık sardı taksinin çevresini birden. Yiyecekmiş gibi bakıyorlar taksiye. Abandılar hemen taksinin üzerine.

Her sene ramazan ayında gelen, ilçe tüccarlarından Hacı Numan Efendiymiş taksideki. Fötr şapkalı, sakallarına yeni ak düşmüş, şişmanca. Bir de kadın var taksinin içinde. Gülerek seyrediyor cama vuran çocukları, sırtında çocuk bekleşen kadınları.

İndi taksisinden köylülerin Hacı Emmisi. Eline sarıldılar, sakalını öptüler erkekler. «Hoş geldin» yağmuruna tuttular Hacı Numan Efendiyi. Fötrünü çıkararak «Hoş bulduk, safa bulduk» dedi hepsine birden Hacı Numan. Sonra, yüzünü gererek «Taksinin etrafından çekilin, sürmeyin elinizi. Bakın biner giderim ha...» Çektiler ellerini çocuklar, ama gözleri takside dikili...

İmamı aradı gözleriyle Hacı Numan Efendi. Bulamayınca, öfkeyle «İmamı çağırın gelsin» dedi kalabalığa. Oktan çıkan yay gibi fırladı beş altı kişi. Koştular imamın evine doğru.

Olduğu yerde yarım sol yaparak taksiye döndü Hacı Numan Efendi. Yüzyüze geldiler içindeki kadınla. «Acabına kızımı ki... Yo, ayul avradı olur mu daha gençcecik» diyordu köylüler kadın için geriden. Gençti içerdeki kadın. Kendi yaşının yarısını bile göstermiyordu Hacı Numan

Efendinin. Başına geçirdiği eşarbında emanet olduğu okunuyordu dışına taşmış saçlardan. Tebessüm etti kadın, oturduğu yerden Hacı Numan Efendiye.

«Geliyorlar» dedi çocuğun biri. Hepsi birden döndüler gelenlere doğru. Koşuyordu ihtiyar imam. Yardı kalabalığı. Utançtan gelen bir pişmanlık vardı yüzünde. Burnundan soluyarak sarıldı Hacı Numan Efendinin ellerine. Salavat getirerek öptü sakallarını. «Ah Gusurumu hoş gör... Hacı Numan Efendi, geleceğini de biliyordum... Amma oruçluk işte, uyuya galmışım.» «Ne ise, adın ne idi senin?» dedi Hacı Numan Efendi. «Durmuş Ali Durmuş Ali» dedi imam. «Durmuş Ali Efendi, şimdi minareye çıkıp kazamızın zengin tüccarı Hacı Numan Efendi geldi. Malının zekâtını verecektir, diye tellâl bağıracaksın». «Pegiyi pegiyi. Allah razı olsun» diyerek gitti imam.

Çıktı tahta minareye. Elini kulağına dayayıp «İyi gulak virin gomşular ho... Kazamızın en zengin, en sahavetli ve en müslüman ve en iyi tüccarı Hacı Numan Efendi geldi, malının zekâtını virecektir. Bütün gomşular caminin önüne gelsin». İmam iki kez tekrar etti tellâlını.

Beklediler kısa bir zaman. Örtülerini bağlayarak gelen iki kadınla, üç ihtiyar erkek daha geldi. Taksinin arka kapağını kaldırarak üç kutu indirdi Hacı Numan. İmamı çağırarak ayrı bir paket uzattı. «Al bu senin, cübbe» dedi. İmamın hayır dualarına kulak vermeden açtı kutuları. Yarımşar, birer kiloluk makarna, şeker, sabun torbalarını ve çay paketleriyle çorapları sıra ile kucağına yığarak, «Şu senin, şu senin, al şu da senin» diyerek attı etrafındakilere. Kafes içine almışlardı köylüler Hacı Numan Efendiyi. «Banada banada» diyordu uzanan eller, gözler ve diller...

Elini cebine attı Hacı Numan Efendi. Cebindeki beş kuruşluk, on kuruşluk bozuk paraları avuçlayarak yukarı attı. «Alın bunlar da sizin çocuklar» diyerek. Güldü, çocukların birbirlerinin üzerine yıkılışına.

Hiç bir şey alamayanlar da vardı gelenlerin içinde. Duymamazlıktan geldi, onların ellerini göstererek «Hiç bişiycik alamadık» deyişlerini, Hacı Numan Efendi.

Eliyle, köylülerin baktığı kutuları göstererek «Onları

da aşağı köyde dağıtacağım. Ya! O köyde de var fakir fukara. Allah bana çok verirse ben de size yeni sene daha çok getiririm. Haydi hoşça kalın» diyerek fötrüyle kalabalığı selamlayıp bindi taksisine. Yürümeden «ihtiyaçlarınızı mağazamızdan almayı da unutmayın» demeyi de ihmal etmedi.

«İyiliğinle yaşa... Eksik olma...» dilekleriyle uğurladılar, «Hacı emmilerini» korna sesi ve toz içinde kalan köylüler...

Köyün dışına çıkınca, kendi yaktığı süzekli sigarasından yanındaki kadına da uzatarak «Nasıl buldun? Şeker... Benim zekât keçilerimi, titriyorlar, yiyecekler adamı zavallılar» diyrdu Hacı Emmi...

YÜCEL, Şevket

DAMGALI KARPUZ

Dükkânın önünde kocaman bir karpuz yığını vardı. Bakkal, en irilerinden birinin üstünü bıçakla kazımış, «ATOM» sözcüğünü yazmıştı. Öğlen sonuydu. Kara bıyıklı, kavruk yüzlü bir adam geldi. Dükkânın önünde durdu, ilgiyle süzdü karpuzları. Kimilerine orta parmağının ucuyla vurdu. Bununla da yetinmeyerek gözünün tuttuklarından bazılarını avuçlarının arasında sıktı, içlerinden gelen sesi dinledi. Almak için karar veremiyordu. Bu kararsızlık içinde bir elini alnına götürdü, kaşıdı, öbürüyle şalvarındaki bozuk paraları şıngırdattı. Bir süre durdu, orta büyüklükteki karpuzlardan birini aldı eline. Kuşkuluydu: «Dışı iyi ama, içi nasıldır bilemezsin ki» diye söylendi. Bunu duyan bakkal duramadı, «İçi de öyledir hemşerim, içi de; tıpkı dışı gibi. Bu öyle bir mal ki bıçağı vurdunmu kütüler. Güvenemiyorsan damga açarım. Ham çıkarsa para vermezsin, yetkin çıkarsa alırsın, oldu mu?»

Alıcı, «damga açarsan olur» dedi. Bu söz üzerine bakkal, kasanın böğründeki büyük bıçağı çıkararak parlayan ucunu karpuzun en göbekli yerine sapladı. Bununla da yetinmedi, üç kere daha sapladı. Sonra dilimi çıkardı. İleriye doğru incelen bu dilim bıçağın ucundaydı. «Bak» dedi, «Ciğer gibi karpuz...» Alıcı, bir dilime, bir de dilimin çıktığı yere baktı, gözleri tatsızlaştı. Bakkala uzattı karpuzu. «Bak» dedi, «Bu karpuzun içi ham. Senin dediğin gibi değil. Ben bunu alamam.»

Bakkal uzandı, aldı karpuzu, dilimin çıktığı boşluğa döndürdü yüzünü. «Hemşerim, sen yanlış görüyorsun. Bu karpuz ham değil, rengi böyle bunun. Sarı karpuz olur, pembe olur, kırmızı olur, bal rengine çalar kimileri de. Bak şuna, çekirdekleri bile yetkin olduğunu söylüyor. Ben burada on yıldır karpuz satarım, iyisini de bilirim, kötü-

sünü de. Sen bu karpuzdan şaşma. Eve gidip kesersen daha iyi olduğunu göreceksin.»

Alıcı, «Övme» dedi, «Övme bana ham karpuzu. Biz de anlarız az-çok, gözümüz o kadar küllü değil Beğenmedim. Almayacağım. Biz buna para veriyoruz emmoğlu. Erkeksen sözünde dur, kötüyü iyi göstermeye çalışma.»

Bakkal damgalı karpuzu böğründeki sandığın üstüne öfkeyle koydu. Elleri titriyordu. Öbür alıcılara bakmaya başladı. Alıcılardan biri karpuzlardan «Atom» yazılı olanı, bir başkası daha küçüğünü seçti. Bakkalın öfkesi geçmemişti. Bir ara oturdu, sigarasını yaktı, ayağını ayağının üstüne atarak çalımlı çalımlı baktı. Alıcı bu kez öbür karpuzlardan birini aldı eline, kulağına yaklaştırdı, iki eliyle sıktı. Bakkal dudaklarını sıkıyordu. Oturduğu yerde gözleri irileşti. Sonunda dayanamayarak: «Hemşerim bana bak, damga açtırdığın karpuzdan başkasını alamazsın!» diye bağırdı.

Alıcı, «sen açtın» dedi, «o damgayı, kötü çıkarsa vermeyeceğini söyledin. Ama durmadın sözünde. İnsan dediğin sözünü geri almaz. Söz dediğin namustur, osuruk değil, namustur o, namus!»

Bakkal yerinden yekindi, damgalı karpuzu aldı eline, dükkânın önündeki kişilere gösterdi. «Vicdanı olanlar söylesin arkadaşlar, bu karpuz ham mı, yetkin mi?»

Orada bulunan kişiler karpuzu iyi göremediler. Ama gürültü büyümesin, bir kavga çıkmasın diye sessiz kalmayı seçtiler. Bakkal öfkeden ne edeceğini şaşırmıştı. Bu nedenle kucağındaki karpuzu yere koymayı unuttu. Gelen alıcılara bakmadı. İki de bir başını bir yana kıvırıp bir şeyler mırıldanıyordu. Derken kafalar iyice şimşeklendi. Bakkal, önce karpuza sonra adama sövdü. Tüm gücüyle karpuzu yere vurdu. Karpuz cam gibi dağıldı taşların üstünde. Çekirdekler çeşmenin önüne savruldu. Anadan, avrattan başlayarak birbirlerine yürüdüler. Araya girenler oldu, güçlükle ayırdılar. Ağızlarından çok çirkin sözler çıkıyordu. Bir kaç kişi zor tutuyordu bakkalı.

Derken kısa boylu, esmer, etine dolgun bir kadın göründü. Kadın ellerini beline dayayarak: «Yazık size be,

yazık, erkekliğinizden, insanlığınızdan utanın! Bir karpuz için değer mi bu yaptığınız? Altında - üstünde ne var bunun? Ne var ki böyle sövüyorsunuz birbirinize. Bırakın, ben vereyim o karpuzun parasını. Bu yaptığınız itlere yakışır, size yakışmaz, dedi.

Kadının bu sözleri olayı bastırır gibi oldu; ama o gidince yeniden başladı sövmeler. Bir kaç kez birbirlerine yürüdüler. Dükkânın önündeki karpuzlardan bazıları yol boyunca yuvarlandı. Seyirciler çoğalmıştı. İçlerinde kavgayı gözlemekten hoşlananlar vardı. Hele sarı tüylü, sivri suratlı biri, «İnsanlarla horozların dövüşünü çok severim» diyordu.

Kalabalık dağılmaya durunca bakkalın elinde bir bıçak parladı. Bunu gören alıcı: «Ulan senin bu yaptığın kancıklıktır Bunun hesabını sorarım sana. Canım sağolursa kesene koymam!» dedi. Bakkal alıcının bu sözlerini duyunca ileriye atıldı. Bıçak elindeydi. Bunu gören alıcı kaçtı. Bıçaklı arkada, öbürü önde, dükkânın gerisindeki evin yöresinde dönmeye başladılar. Bakkal yaklaştıkça sallıyordu bıçağı, ama bir türlü dokunduramıyordu. Alıcı ne kadar döndüyse kendini kurtaracak bir başka yere kaçamadı. Öbür evlerin duvarları engel oluyordu buna. Sağdan - soldan bağrışmalar çoğaldı. Bakkal kararlıydı bıçağı vurmaya. Yüzündeki değişiklik anlatıyordu bunu. Bir dut ağacının yöresinde belkl on kez döndüler. Alıcı can korkusuyla adımlarını daha kocaman atıyordu. Bir ara geriye döndü. Kaçmakla kurtulacağına inanmamış olsa gerek ki bakkalla kucaklaştılar. Bakkalın bıçak tutan eli havada kaldı. Adam sımsıkı sarılmıştı bileğinden. Ayaklarının altındaki yumuşak boz toprak bir toz bulutu olarak yukarıya savruldu. Nihayet döne döne yere yıkıldılar. Alıcı acı bir sesle bakkalın bedeninden sıyrıldı. Karnını tutarak ileriye kaçtı. Bahçe siyecindeki kazıkların birini çekti, hızla geriye döndü. Elindeki bıçakla şaşkınlaşan bakkalın tam başının ortasına indirdi. Bakkal sendeledi, ikinci değnekte yere düştü. Düşer düşmez elindeki bıçak da fırladı bir yana. Yumulup kaldı toprağın üstünde, bir daha kımıldayamadı. Başından kanlar boşandı. Değneği vuran kişi bunu görünce kaçmak istedi, gelgelelim sekiz on adım sonra o da uzandı toprağa. Dişlerini sıkıyor-

du. Sağ eli gergin olarak karnındaydı. Belli ki ilk boğuşmada orasından yemişti bıçağı. Halktan bir grup oraya fırladı. İkisini de karpuz dükkânının önüne getirdiler. Bakkalda hiç kımıltı yoktu. Öbürü kıvrılmış duruyordu olduğu yerde. Ak gömleği kıpkırmızı olmuştu. Kalabalık sessizce baktı. Can çekişeni hastahaneye götürmeyi düşünenler oldu. Gel gör ki biraz sonra o da öldü. Az önce parçalanan damgalı karpuzun kızaran parçaları yerde sessizlik içinde uzanan o iki kişinin arasındaydı.

Kavgayı başlangıçta yatıştıran o esmer ve tıknaz kadın gene geldi oraya. »Vay budalalar, vay!» dedi. Bu sözlerden sonra olduğu yere çöktü. Dayanamadı bakmaya. Göz kapaklarını öne düşürdü. Ellerinin ikisi de alnındaydı. Olayın nedeni olan karpuz parçalarından birini aldı eline. O eıli parçayı kızaran gözleriyle süzdü. Sonra parçayı tutan elini yukarıyla kaldırdı. Bütün gözler kalkan elin parmakları arasındaki karpuz parçasındaydı. Önce hiç konuşmadı, sonradan boğuk çıkan sesiyle: «İşte» dedi, «Bu yüzden öldü bu kişiler. Küçücük bir karpuz yüzünden öldürdüler birbirlerini. Ne geçti ellerine, şan mı kazandılar, kazançları mı 'arttı? Ne varsa hepsini geride bıraktılar. Değer miydi? Şakıyan dilleri sustu. İkisi de toprak oldular. İki ev birden kapandı. Körpe çocuklar ortada kaldı. Bu ne biçim insanlık böyle? İtler bile bunu yapmıyor. Gidin bakın şu mezarlığa. Birbirini öldürenlerin sayısını öbürlerinden daha çok bulacaksınız. Yalan bizde, hile bizde, acımasızlık bizde.. Ne bileyim, daha bir sürü kepazelikler... Dilerim ki bir örnek olsun bu size. Şu dal gibi babayiğitler nasıl kıyarlar birbirlerine? Öyle sefil bakmayın gözlerime. Siz de öylesiniz, hiç değilse çoğunuz öyle Gözlerinizde ölüm yazılı. Oysa ben o gözlerde sevgi görmek isterdim.»

Bu konuşmayı yapan kadın çöktüğü yerden yekindi. Ölen bakkalın karpuzlarına döndürdü yüzünü. «Dünya kadar karpuz olsa bir insanın tırnağına değişmem!» diye söylendi. Arabalar gelip geçti yoldan. İnsanlar kamyonların üstünde birer taş yığını gibiydi...

Daha ölüler ortadan kalkmadan beli bükülmüş yaşlı bir kişi belirdi kalabalığın içinde. Yanındaki birine: «Ne-

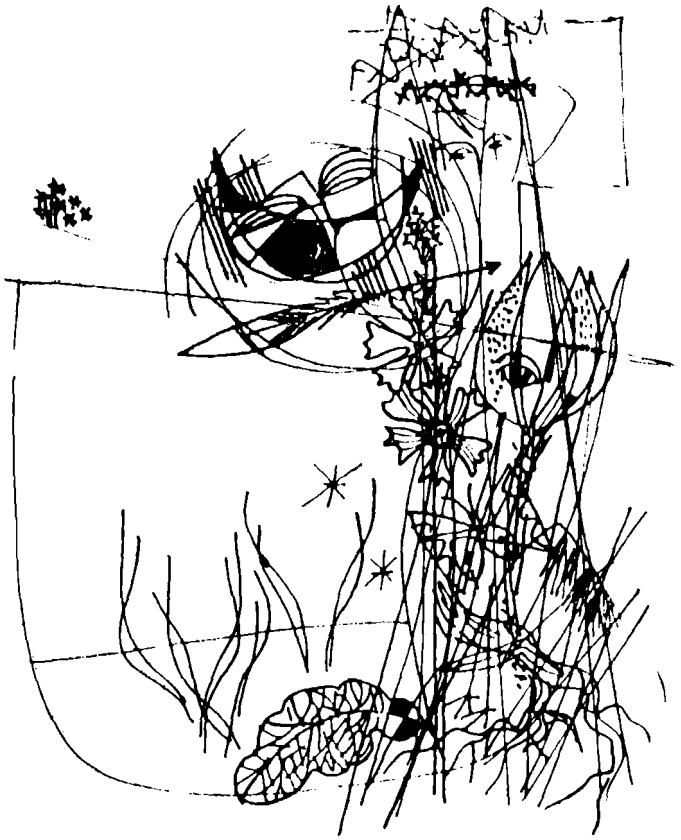
den öldü bunlar?» diye sordu. «Hiç» dedi adam, «ortada hiç bir şey yokken...»

Yaşlı kişi yanındaki taşa oturdu. «Bizim adam olmamıza daha çok var» dedi. «Bunca yaş yaşadım, çoğunlukla böyle kötü olaylar çıktı karşıma. Çok az karşılaştım iyi davranışlarla. Nereye baksan kan gütmeler, öfkeler, küfürler, düşmanlıklar... Gel de düşünme bu insanlığın halini. Neler olup bitiyor. Şaşırıyorum, utanç duyuyorum, acılar içinde kıvranıyorum. Ne yapsam bir şey gelmiyor elimden. Tek dileğim onların birbirlerine önem vermeleridir. Her gece mutlu olsunlar düşüncesiyle yatıyorum yatağıma. Ama olmuyor. Onlar yapacaklarını yapıyorlar gene. Şu güzelim dünyayı pis ediyorlar» dedi.

Karpuzlar öylece duruyordu orada. O an için «ATOM» diye bağıran biri yoktu. Ama bir kaç gün sonra değişik biri bağıracaktı. Alıcılar gelip karpuzları kulaklarına dayayarak avuçlarının arasında sıkacak, ham mı yetkin mi diye bakacaklardı.

Nice gecikmeden sonra bir araba geldi. Ölülerin ikisini de kaldırdılar. Kalabalık dağıldı. Dükkânın önündeki çeşmenin akışında hiç bir değişiklik yoktu. Çardağın üstündeki asma da öyleydi. Karpuzların yanında ,kuyruğunun üstüne oturan kara kedi de farkında değildi bu işin. Sadece yuvarlak gözleriyle karşısındaki tepelere bakıyordu. Ortada iki şey kalmıştı: Biri, yere vurulan damgalı karpuzun parçaları; öbürü pıhtılaşmaya giden kangölcükleri...

SON

Piroska Szairto

İÇİNDEKİLER

1971 e Toplu bir bakış (Yaşar Nabi) 5

1971 DE SANAT HAYATI

1971 de Roman ve Hikâyemiz (Rauf Mutluay) 21
1971 de şiirimiz (Muzaffer Uyguner) . 48
1971 de Deneme Eleştirme İnceleme (Adnan Binyazar) 79
1971 de Dilimiz (Emin Özdemir) 108
1971 de Tiyatromuz (Selmi Andak) . 136
1971 de Plâstik Sanatlar (Nurullah Berk) 153
1971 de Müzik Olayları (Yalçın Tura) 171
1971 de Türk sineması (Çetin A. Özkırım) 195
1971 de Televizyon Tekniği ve Kültür (Mahmut Tali Öngören) 206
Sayılarla Türkiyenin Sosyo Ekonomik ve Kültürel Durumu (Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil) 209

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

AKAY, İhsan 229
APAYDIN, Talip 230
ASNA, Alâeddin 231
AYDEMİR, Ş. Süreyya 234
BATU, Selâhattin 236
BİNYAZAR, Adnan 237
CUMALI, Necati 239
ERTOP, Konur 241
KANDAŞ, Kemal 243
KANSU, Ceyhun Atuf 244
KUDRET, Cevdet 246
KÜLEBİ, Cahit 248
MERİÇELLİ, Anıl 250
NECATİGİL, Behçet 251
ÖZERDİM, Sami N. 252
ÖZDEMİR, Emin 253
SEYDA, Mehmet 255
TÖR, Vedat Nedim 256
TÜTENGİL, Cavit Orhan 258
UYGUNER, Muzaffer 259

YILIN DÜŞÜNCELERİ

(1971 de Gazetelerde Çıkan Düşünce ve Görüş Yazılarından Seçmeler)

Yaşar Nabi 263
Necati Cumalı 271
Ord. Prof. Dr. H. V Velidedeoğlu 277
Prof. Dr. İsmet Giritli 282
Şevket Süreyya Aydemir 286
Sadi Koçaş 291
Hikmet Bil 295
Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı . 298
Ord. Prof. Dr. H. V Ve-

Ildedeoğlu 302
Prof. Dr. Faruk Erem 308
Sezai Orkunt 311
Oktay Akbal . 317
Şinasi Özdenoğlu 321
Zeki Kuruca 325
İsmail Cem 329
Şevket S. Aydemir 333
Nadir Nadi . 338
Doç. Dr. Altan Öke 340
Kenan Esengin 345
Abdi İpekçi 350
Oktay Akbal 353
Talât Sait Halman 358
Vedat Nedim Tör 359
Reşat Öğuz 363
Abdi İpekçi 369
Sezai Orkunt 372
M. Sunullah Arısoy 378
Refik Erduran 382
Cihat Baban 386
Refik Erduran 389
Abdi İpekçi 392
Altan Öymen 393
Amiral Sezai Orkunt 395

YILIN OLAYLARI (Hazırlayan Sami N. Özerdim)

Türkiyede Yılın Olayları:

A) Kasım Aralık 1970 401
B) Ocak Ekim 1971 405
C) Türkiyede geçen yıl ölenler 428

Dünyada Yılın Olayları:

A) Kasım Aralık 1970 430
B) Ocak Ekim 1971 431
C) Dünyada geçen yıl ölenler 437

1971 in KİTAPLARI

(Derleyen: Öksel Göçmen)

I. Edebiyat - Güzel Sanatlar
A) Yerli 441
B) Çeviri . 447
II. Bilim Kültür
A) Yerli 453
B) Yabancı 464

Toplatılmış kitaplar 468

ŞİİRLER

Akgün, Nahit Ulvi 473
Aktan, Feriha 474
Akıman, Nazmi 475
Alptekin, Mahmut 476
Ardağ, Adnan 477
Arpaç, Can 478
Atmaca, Cevdet 479
Atok, Oğuz Kâzım 479
Aydın, M. 480
Batu, Selâhattin 482
Baysal, Faik 484
Burdurlu ,İbrahim Zeki 486
Can, Ayhan 488
Çumralı, Celâl 489
Dağlarca, Fazıl Hüsnü 490
Demirağ, Fikret 491
Demirarslan, İlhan 492
Dil, Şahinkaya 493
Eren, Arif 494
Ergüven, Rıza 495
Ertuğay, Celâl 496
Eskin, Nesim 496
Hacıoğlu, Muammer 497

Kansu, Ceyhun Atuf 498
Karahasanoğlu, Subutay 499
Koç, Kemalettin 499
Kuruca, Zeki 500
Mercan, Osman Nuri 501
Meriçelli, Anıl 501
Özdenoğlu, Şinasi 502
Özel, Siyami 503
Pamir, Tahir 504
Poyraz, Mehrizat 505
Salihoğlu, Mehmet 504
Şenderin, A. Cumhur 506
Tarcan, Mesut 507
Taşer, Suat 508
Tuncer, Oktay 510
Tümerkan, Cavidan 511
Uçkan, Nevzat 511
Umran, Sedat 512
Yalkut, Aydın 512
Yardımcı, Mehmet 514
Yaşamak, Tahsin 515
Yücel, Şevket 516
Zekeriya, Necati 517

HİKÂYELER

Apaydın, Talip 521
Asna, Alâeddin 527
Ay, Behzat 532
Batuhan, Remziye 535
Çelik, Turgut 541
Dursun k., Tarık 546
Eruz, Nahit 554
Günel, Burhan 559
Girginsoy, Naci 569
İncesu, Yıldız 576
İlbaş, M. Hadi 581
Karas, Nursen 584
Köklen, Ali 588
Körükçü, Muhtar 590
Özay, Mahmut 595
Özel, Siyami 600
Özkan, Hakkı 603
Özturanlı, O. Zeki 607
Üçer, Erten 615
Yakıcı, Mehmet 621
Yücel, Şevket 624

Her yılbaşında yayınlanan Varlık Yıllıklarının on üçüncü sayısı elinizdedir. Her yeni sayısıyla çektiği ilgi, gördüğü itibar biraz daha artan ve aksamadan görevini sürdüren bu yayınımızı, gösterilen rağbete lâyık hale getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.

Geçen yılın politika, düşünce ve sanat olaylarını keskin çizgileriyle belirten incelemeler, hiçbir yerde çıkmamış seçme şiir ve hikâyelerden bir demet, bol resim ve desenlerden başka, günümüzün önemli konusu «eğitim reformu» üzerine ilginç bir toplu soruşturma, yılın iç ve dış olaylarının kronolojisi, gazetelerde geçen yıl çıkan düşünü yazılarından seçmeler, yılın kitapları üstüne toplu bir bibliyografya bu yıllığımızın özellikleri arasında yer almaktadır.

60 lira